നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ദീഘനികായേ

സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗട്ഠകഥാ

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

കരുണാസീതലഹദയം , പഞ്ഞാപജ്ജോതവിഹതമോഹതമം;
സനരാമരലോകഗരും, വന്ദേ **സുഗതം** ഗതിവിമുത്തം.

ബുദ്ധോപി ബുദ്ധഭാവം, ഭാവേത്വാ ചേവ സച്ഛികത്വാ ച;
യം ഉപഗതോ ഗതമലം, വന്ദേ തമനുത്തരം **ധമ്മം.**

സുഗതസ്സ ഓരസാനം, പുത്താനം മാരസേനമഥനാനം;
അട്ഠന്നമ്പി സമൂഹം, സിരസാ വന്ദേ **അരിയസങ്ഘം.**

ഇതി മേ പസന്നമതിനോ, രതനത്തയവന്ദനാമയം പുഞ്ഞം;
യം സുവിഹതന്തരായോ, ഹുത്വാ തസ്സാനുഭാവേന.

ദീഘസ്സ ദീഘസുത്തങ്കിതസ്സ, നിപുണസ്സ **ആഗമവരസ്സ;**
ബുദ്ധാനുബുദ്ധസംവണ്ണിതസ്സ, സദ്ധാവഹഗുണസ്സ.

അത്ഥപ്പകാസനത്ഥം, **അട്ഠകഥാ** ആദിതോ വസിസതേഹി;
പഞ്ചഹി യാ സങ്ഗീതാ, അനുസങ്ഗീതാ ച പച്ഛാപി.

സീഹളദീപം പന ആഭതാഥ, വസിനാ മഹാമഹിന്ദേന;
ഠപിതാ സീഹളഭാസായ, ദീപവാസീനമത്ഥായ.

അപനേത്വാന തതോഹം, സീഹളഭാസം മനോരമം ഭാസം;
തന്തിനയാനുച്ഛവികം, ആരോപേന്തോ വിഗതദോസം.

സമയം അവിലോമേന്തോ, ഥേരാനം ഥേരവംസപദീപാനം;
സുനിപുണവിനിച്ഛയാനം, മഹാവിഹാരേ നിവാസീനം.

ഹിത്വാ പുനപ്പുനാഗതമത്ഥം, അത്ഥം പകാസയിസ്സാമി;
സുജനസ്സ ച തുട്ഠത്ഥം, ചിരട്ഠിതത്ഥഞ്ച ധമ്മസ്സ.

സീലകഥാ ധുതധമ്മാ, കമ്മട്ഠാനാനി ചേവ സബ്ബാനി;
ചരിയാവിധാനസഹിതോ, ഝാനസമാപത്തിവിത്ഥാരോ.

സബ്ബാ ച അഭിഞ്ഞായോ, പഞ്ഞാസങ്കലനനിച്ഛയോ ചേവ;
ഖന്ധധാതായതനിന്ദ്രിയാനി, അരിയാനി ചേവ ചത്താരി.

സച്ചാനി പച്ചയാകാരദേസനാ, സുപരിസുദ്ധനിപുണനയാ;
അവിമുത്തതന്തിമഗ്ഗാ, വിപസ്സനാ ഭാവനാ ചേവ.

ഇതി പന സബ്ബം യസ്മാ, **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** മയാ സുപരിസുദ്ധം;

വുത്തം തസ്മാ ഭിയ്യോ, ന തം ഇധ വിചാരയിസ്സാമി.

“മജ്ഝേ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ,** എസ ചതുന്നമ്പി ആഗമാനഞ്ഹി;
ഠത്വാ പകാസയിസ്സതി, തത്ഥ യഥാ ഭാസിതം അത്ഥം”.

ഇച്ചേവ കതോ തസ്മാ, തമ്പി ഗഹേത്വാന സദ്ധിമേതായ;
അട്ഠകഥായ വിജാനഥ, ദീഘാഗമനിസ്സിതം അത്ഥന്തി.

നിദാനകഥാ

തത്ഥ **ദീഘാഗമോ** നാമ സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗോ, മഹാവഗ്ഗോ, പാഥികവഗ്ഗോതി വഗ്ഗതോ തിവഗ്ഗോ ഹോതി; സുത്തതോ ചതുത്തിംസസുത്തസങ്ഗഹോ. തസ്സ വഗ്ഗേസു **സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗോ** ആദി, സുത്തേസു **ബ്രഹ്മജാലം.** ബ്രഹ്മജാലസ്സാപി “ഏവം മേ സുത”ന്തിആദികം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്തം നിദാനമാദി.

പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ

പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമ ചേസാ കിഞ്ചാപി വിനയപിടകേ തന്തിമാരൂള്ഹാ, നിദാനകോസല്ലത്ഥം പന ഇധാപി ഏവം വേദിതബ്ബാ. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനഞ്ഹി ആദിം കത്വാ യാവ സുഭദ്ദപരിബ്ബാജകവിനയനാ കതബുദ്ധകിച്ചേ, കുസിനാരായം ഉപവത്തനേ മല്ലാനം സാലവനേ യമകസാലാനമന്തരേ വിസാഖപുണ്ണമദിവസേ പച്ചൂസസമയേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ലോകനാഥേ, ഭഗവതോ ധാതുഭാജനദിവസേ സന്നിപതിതാനം സത്തന്നം ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം സങ്ഘത്ഥേരോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സത്താഹപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി സുഭദ്ദേന വുഡ്ഢപബ്ബജിതേന - “അലം, ആവുസോ, മാ സോചിത്ഥ, മാ പരിദേവിത്ഥ, സുമുത്താ മയം തേന മഹാസമണേന, ഉപദ്ദുതാ ച ഹോമ - ‘ഇദം വോ കപ്പതി, ഇദം വോ ന കപ്പതീ’തി, ഇദാനി പന മയം യം ഇച്ഛിസ്സാമ, തം കരിസ്സാമ, യം ന ഇച്ഛിസ്സാമ ന തം കരിസ്സാമാ”തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭) വുത്തവചനമനുസ്സരന്തോ, ഈദിസസ്സ ച സങ്ഘസന്നിപാതസ്സ പുന ദുല്ലഭഭാവം മഞ്ഞമാനോ, “ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി, യം പാപഭിക്ഖൂ ‘അതീതസത്ഥുകം പാവചന’ന്തി മഞ്ഞമാനാ പക്ഖം ലഭിത്വാ നചിരസ്സേവ സദ്ധമ്മം അന്തരധാപേയ്യും, യാവ ച ധമ്മവിനയോ തിട്ഠതി, താവ അനതീതസത്ഥുകമേവ പാവചനം ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

‘യോ വോ, ആനന്ദ, മയാ ധമ്മോ ച വിനയോ ച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ, സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൬).

‘യംനൂനാഹം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യം, യഥയിദം സാസനം അദ്ധനിയം അസ്സ ചിരട്ഠിതികം’.

യഞ്ചാഹം ഭഗവതാ -

‘ധാരേസ്സസി പന മേ ത്വം, കസ്സപ, സാണാനി പംസുകൂലാനി നിബ്ബസനാനീ’തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) വത്വാ ചീവരേ സാധാരണപരിഭോഗേന.

‘അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേവ ആകങ്ഖാമി വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി; കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ,

യാവദേവ, ആകങ്ഖതി വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ'തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨).

ഏവമാദിനാ നയേന നവാനുപുബ്ബവിഹാരഛളഭിഞ്ഞാപ്പഭേദേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ അത്തനാ സമസമട്ഠപനേന ച അനുഗ്ഗഹിതോ, തഥാ ആകാസേ പാണിം ചാലേത്വാ അലഗ്ഗചിത്തതായ ചേവ ചന്ദോപമപടിപദായ ച പസംസിതോ, തസ്സ കിമഞ്ഞം ആണണ്യം ഭവിസ്സതി. നനു മം ഭഗവാ രാജാ വിയ സകകവചഇസ്സരിയാനുപ്പദാനേന അത്തനോ കുലവംസപ്പതിട്ഠാപകം പുത്തം 'സദ്ധമ്മവംസപ്പതിട്ഠാപകോ മേ അയം ഭവിസ്സതീ'തി, മന്ത്വാ ഇമിനാ അസാധാരണേന അനുഗ്ഗഹേന അനുഗ്ഗഹേസി, ഇമായ ച ഉളാരായ പസംസായ പസംസീതി ചിന്തയന്തോ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസി. യഥാഹ -

"അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - 'ഏകമിദാഹം, ആവുസോ, സമയം പാവായ കുസിനാരം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീ"തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭) സബ്ബം **സുഭദ്ദകണ്ഡം** വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബം. അത്ഥം പനസ്സ മഹാപരിനിബ്ബാനാവസാനേ ആഗതട്ഠാനേയേവ കഥയിസ്സാമ.

തതോ പരം ആഹ -

"ഹന്ദ മയം, ആവുസോ, ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായാമ, പുരേ അധമ്മോ ദിപ്പതി, ധമ്മോ പടിബാഹിയ്യതി; പുരേ അവിനയോ ദിപ്പതി, വിനയോ പടിബാഹിയ്യതി; പുരേ അധമ്മവാദിനോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ധമ്മവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, പുരേ അവിനയവാദിനോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, വിനയവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തീ"തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - "തേന ഹി, ഭന്തേ, ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനതൂ"തി. ഥേരോ പന സകലനവങ്ഗസത്ഥുസാസനപരിയത്തിധരേ പുഥുജ്ജനസോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമി സുക്ഖവിപസ്സക ഖീണാസവഭിക്ഖൂ അനേകസതേ, അനേകസഹസ്സേ ച വജ്ജേത്വാ തിപിടകസബ്ബപരിയത്തിപ്പഭേദധരേ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തേ മഹാനുഭാവേ യേഭുയ്യേന ഭഗവതോ ഏതദഗ്ഗം ആരോപിതേ തേവിജ്ജാദിഭേദേ ഖീണാസവഭിക്ഖൂയേവ ഏകൂനപഞ്ചസതേ പരിഗ്ഗഹേസി. യേ സന്ധായ ഇദം വുത്തം - "അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഏകേനൂനാനി പഞ്ച അരഹന്തസതാനി ഉച്ചിനീ"തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

കിസ്സ പന ഥേരോ ഏകേനൂനമകാസീതി? ആയസ്മതോ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ഓകാസകരണത്ഥം. തേനഹായസ്മതാ സഹാപി, വിനാപി, ന സക്കാ ധമ്മസങ്ഗീതിം കാതും. സോ ഹായസ്മാ സേക്ഖോ സകരണീയോ, തസ്മാ സഹാപി ന സക്കാ. യസ്മാ പനസ്സ കിഞ്ചി ദസബലദേസിതം സുത്തഗേയ്യാദികം അപ്പച്ചക്ഖം നാമ നത്ഥി. യഥാഹ -

"ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ;
ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൧൦൨൭);

തസ്മാ വിനാപി ന സക്കാ.

യദി ഏവം സേക്ഖോപി സമാനോ ധമ്മസങ്ഗീതിയാ ബഹുകാരത്താ ഥേരേന ഉച്ചിനിതബ്ബോ അസ്സ, അഥ കസ്മാ ന ഉച്ചിനിതോതി? പരൂപവാദവിവജ്ജനതോ. ഥേരോ ഹി ആയസ്മന്തേ ആനന്ദേ അതിവിയ വിസ്സത്ഥോ അഹോസി, തഥാ ഹി നം സിരസ്മിം പലിതേസു ജാതേസുപി 'ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ'തി, (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) കുമാരകവാദേന ഓവദതി. സക്യകുലപ്പസുതോ ചായസ്മാ തഥാഗതസ്സ ഭാതാ ചൂളപിതുപുത്തോ. തത്ഥ കേചി ഭിക്ഖൂ ഛന്ദാഗമനം വിയ മഞ്ഞമാനാ - "ബഹൂ അസേക്ഖപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തേ ഭിക്ഖൂ ഠപേത്വാ ആനന്ദം സേക്ഖപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തം ഥേരോ ഉച്ചിനീ"തി ഉപവദേയ്യും. തം പരൂപവാദം പരിവജ്ജേന്തോ, 'ആനന്ദം വിനാ ധമ്മസങ്ഗീതിം ന സക്കാ കാതും, ഭിക്ഖൂനംയേവ നം അനുമതിയാ ഗഹേസ്സാമീ'തി ന ഉച്ചിനി.

അഥ സയമേവ ഭിക്ഖൂ ആനന്ദസ്സത്ഥായ ഥേരം യാചിംസു. യഥാഹ -

> "ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം മഹാകസ്സപം ഏതദവോചും - 'അയം, ഭന്തേ, ആയസ്മാ ആനന്ദോ കിഞ്ചാപി സേക്ഖോ അഭബ്ബോ ഛന്ദാ ദോസാ മോഹാ ഭയാ അഗതിം ഗന്തും, ബഹു ചാനേന ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മോ ച വിനയോ ച പരിയത്തോ, തേന ഹി, ഭന്തേ, ഥേരോ ആയസ്മന്തമ്പി ആനന്ദം ഉച്ചിനതൂ'തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തമ്പി ആനന്ദം ഉച്ചിനീ"തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

ഏവം ഭിക്ഖൂനം അനുമതിയാ ഉച്ചിനിതേന തേനായസ്മതാ സദ്ധിം പഞ്ചഥേരസതാനി അഹേസും.

അഥ ഖോ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി - "കത്ഥ നു ഖോ മയം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമാ"തി? അഥ ഖോ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി - "രാജഗഹം ഖോ മഹാഗോചരം പഹൂതസേനാസനം, യംനൂന മയം രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമ, ന അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ രാജഗഹേ വസ്സം ഉപഗച്ഛേയ്യു"ന്തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

കസ്മാ പന നേസം ഏതദഹോസി? "ഇദം പന അമ്ഹാകം ഥാവരകമ്മം, കോചി വിസഭാഗപുഗ്ഗലോ സങ്ഘമജ്ഝം പവിസിത്വാ ഉക്കോടേയ്യാ"തി. അഥായസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഞത്തിദുതിയേന കമ്മേന സാവേസി -

> "സുണാതു മേ, ആവുസോ സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം സങ്ഘോ ഇമാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി സമ്മന്നേയ്യ രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനി ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബ"ന്തി. ഏസാ ഞത്തി.
>
> "സുണാതു മേ, ആവുസോ സങ്ഘോ, സങ്ഘോ ഇമാനി പഞ്ചഭിക്ഖുസതാനി സമ്മന്ന"തി 'രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനി ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബന്തി. യസ്സായസ്മതോ ഖമതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം സമ്മുതി' രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബന്തി, സോ തുണ്ഹസ്സ; യസ്സ നക്ഖമതി, സോ ഭാസേയ്യ.

“സമ്മതാനി സങ്ഘേന ഇമാനി പഞ്ചഭിക്ഖുസതാനി രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനി ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബന്തി, ഖമതി സങ്ഘസ്സ, തസ്മാ തുണ്ഹീ, ഏവമേതം ധാരയാമീ”തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

അയം പന കമ്മവാചാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ ഏകവീസതിമേ ദിവസേ കതാ. ഭഗവാ ഹി വിസാഖപുണ്ണമായം പച്ചൂസസമയേ പരിനിബ്ബുതോ, അഥസ്സ സത്താഹം സുവണ്ണവണ്ണം സരീരം ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയിംസു. ഏവം സത്താഹം സാധുകീളനദിവസാ നാമ അഹേസും. തതോ സത്താഹം ചിതകായ അഗ്ഗിനാ ഝായി, സത്താഹം സത്തിപഞ്ജരം കത്വാ സന്ധാഗാരസാലായം ധാതുപൂജം കരിംസൂതി, ഏകവീസതി ദിവസാ ഗതാ. ജേട്ഠമൂലസുക്കപക്ഖപഞ്ചമിയംയേവ ധാതുയോ ഭാജയിംസു. ഏതസ്മിം ധാതുഭാജനദിവസേ സന്നിപതിതസ്സ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സുഭദ്ദേന വുഡ്ഢപബ്ബജിതേന കതം അനാചാരം ആരോചേത്വാ വുത്തനയേനേവ ച ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനിത്വാ അയം കമ്മവാചാ കതാ.

ഇമഞ്ച പന കമ്മവാചം കത്വാ ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - “ആവുസോ, ഇദാനി തുമ്ഹാകം ചത്താലീസ ദിവസാ ഓകാസോ കതോ, തതോ പരം ‘അയം നാമ നോ പലിബോധോ അത്ഥീ’തി, വത്തും ന ലബ്ഭാ, തസ്മാ ഏത്ഥന്തരേ യസ്സ രോഗപലിബോധോ വാ ആചരിയുപജ്ഝായപലിബോധോ വാ മാതാപിതുപലിബോധോ വാ അത്ഥി, പത്തം വാ പന പചിതബ്ബം, ചീവരം വാ കാതബ്ബം, സോ തം പലിബോധം ഛിന്ദിത്വാ തം കരണീയം കരോതൂ”തി.

ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഥേരോ അത്തനോ പഞ്ചസതായ പരിസായ പരിവുതോ രാജഗഹം ഗതോ. അഞ്ഞേപി മഹാഥേരാ അത്തനോ അത്തനോ പരിവാരേ ഗഹേത്വാ സോകസല്ലസമപ്പിതം മഹാജനം അസ്സാസേതുകാമാ തം തം ദിസം പക്കന്താ. പുണ്ണത്ഥേരോ പന സത്തസതഭിക്ഖുപരിവാരോ ‘തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനട്ഠാനം ആഗതാഗതം മഹാജനം അസ്സാസേസ്സാമീ’തി കുസിനാരായംയേവ അട്ഠാസി.

ആയസ്മാ ആനന്ദോ യഥാ പുബ്ബേ അപരിനിബ്ബുതസ്സ, ഏവം പരിനിബ്ബുതസ്സാപി ഭഗവതോ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം യേന സാവത്ഥി തേന ചാരികം പക്കാമി. ഗച്ഛതോ ഗച്ഛതോ പനസ്സ പരിവാരാ ഭിക്ഖൂ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. തേനായസ്മതാ ഗതഗതട്ഠാനേ മഹാപരിദേവോ അഹോസി . അനുപുബ്ബേന പന സാവത്ഥിമനുപ്പത്തേ ഥേരേ സാവത്ഥിവാസിനോ മനുസ്സാ “ഥേരോ കിര ആഗതോ”തി സുത്വാ ഗന്ധമാലാദിഹത്ഥാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ - “ഭന്തേ, ആനന്ദ, പുബ്ബേ ഭഗവതാ സദ്ധിം ആഗച്ഛഥ, അജ്ജ കുഹിം ഭഗവന്തം ഠപേത്വാ ആഗതത്ഥാ”തിആദീനി വദമാനാ പരോദിംസു. ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനദിവസേ വിയ മഹാപരിദേവോ അഹോസി.

തത്ര സുദം ആയസ്മാ ആനന്ദോ അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തായ ധമ്മിയാകഥായ തം മഹാജനം സഞ്ഞാപേത്വാ ജേതവനം പവിസിത്വാ ദസബലേന വസിതഗന്ധകുടിം വന്ദിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ മഞ്ചപീഠം നീഹരിത്വാ പപ്ഫോടേത്വാ ഗന്ധകുടിം സമ്മജ്ജിത്വാ മിലാതമാലാകചവരം ഛഡ്ഡേത്വാ മഞ്ചപീഠം അതിഹരിത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ ഭഗവതോ ഠിതകാലേ കരണീയം വത്തം സബ്ബമകാസി. കുരുമാനോ ച ന്ഹാനകോട്ഠകസമ്മജ്ജനഉദകുപട്ഠാപനാദികാലേസു ഗന്ധകുടിം വന്ദിത്വാ - “നനു ഭഗവാ, അയം തുമ്ഹാകം ന്ഹാനകാലോ, അയം ധമ്മദേസനാകാലോ, അയം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനകാലോ, അയം സീഹസേയ്യകപ്പനകാലോ, അയം മുഖധോവനകാലോ”തിആദിനാ നയേന

പരിദേവമാനോവ അകാസി, യഥാ തം ഭഗവതോ ഗുണഗണാമതരസഞ്ഞുതായ പതിട്ഠിതപേമോ ചേവ അഖീണാസവോ ച അനേകേസു ച ജാതിസതസഹസ്സേസു അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സൂപകാരസഞ്ജനിതചിത്തമദ്ദവോ. തമേനം അഞ്ഞതരാ ദേവതാ - ‘‘ഭന്തേ, ആനന്ദ, തുമ്ഹേ ഏവം പരിദേവമാനാ കഥം അഞ്ഞേ അസ്സാസേസ്സഥാ’’തി സംവേജേസി. സോ തസ്സാ വചനേന സംവിഗ്ഗഹദയോ സന്ഥമ്ഭിത്വാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ പഭുതി ഠാനനിസജ്ജബഹുലത്താ ഉസ്സന്നധാതുകം കായം സമസ്സാസേതും ദുതിയദിവസേ ഖീരവിരേചനം പിവിത്വാ വിഹാരേയേവ നിസീദി. യം സന്ധായ സുഭേന മാണവേന പഹിതം മാണവകം ഏതദവോച -

> ‘‘അകാലോ, ഖോ മാണവക, അത്ഥി മേ അജ്ജ ഭേസജ്ജമത്താ പീതാ, അപ്പേവ നാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമാ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൭).

ദുതിയദിവസേ ചേതകത്ഥേരേന പച്ഛാസമണേന ഗന്ത്വാ സുഭേന മാണവേന പുട്ഠോ ഇമസ്മിം ദീഘനികായേ **സുഭസുത്തം** നാമ ദസമം സുത്തം അഭാസി.

അഥ ആനന്ദത്ഥേരോ ജേതവനമഹാവിഹാരേ ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം കാരാപേത്വാ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓഹായ രാജഗഹം ഗതോ തഥാ അഞ്ഞേപി ധമ്മസങ്ഗാഹകാ ഭിക്ഖൂതി. ഏവഞ്ഹി ഗതേ, തേ സന്ധായ ച ഇദം വുത്തം - ‘‘അഥ ഖോ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ രാജഗഹം അഗമംസു, ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതു’’ന്തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭). തേ ആസള്ഹീപുണ്ണമായം ഉപോസഥം കത്വാ പാടിപദദിവസേ സന്നിപതിത്വാ വസ്സം ഉപഗച്ഛിംസു.

തേന ഖോ പന സമയേന രാജഗഹം പരിവാരേത്വാ അട്ഠാരസ മഹാവിഹാരാ ഹോന്തി, തേ സബ്ബേപി ഛഡ്ഡിതപതിതഉക്ലാപാ അഹേസും. ഭഗവതോ ഹി പരിനിബ്ബാനേ സബ്ബേപി ഭിക്ഖൂ അത്തനോ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ വിഹാരേ ച പരിവേണേ ച ഛഡ്ഡേത്വാ അഗമംസു. തത്ഥ കതികവത്തം കുരുമാനാ ഥേരാ ഭഗവതോ വചനപൂജനത്ഥം തിത്ഥിയവാദപരിമോചനത്ഥഞ്ച - ‘പഠമം മാസം ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം കരോമാ’തി ചിന്തേസും. തിത്ഥിയാ ഹി ഏവം വദേയ്യും - ‘‘സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകാ സത്ഥരി ഠിതേയേവ വിഹാരേ പടിജഗ്ഗിംസു, പരിനിബ്ബുതേ ഛഡ്ഡേസും, കുലാനം മഹാധനപരിച്ചാഗോ വിനസ്സതീ’’തി. തേസഞ്ച വാദപരിമോചനത്ഥം ചിന്തേസുന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം ചിന്തയിത്വാ ച പന കതികവത്തം കരിംസു. യം സന്ധായ വുത്തം -

> ‘‘അഥ ഖോ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി - ഭഗവതാ, ഖോ ആവുസോ, ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം വണ്ണിതം, ഹന്ദ മയം, ആവുസോ, പഠമം മാസം ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം കരോമ, മജ്ഝിമം മാസം സന്നിപതിത്വാ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിസ്സാമാ’’തി (ചൂളവ॰ ൪൩൮).

തേ ദുതിയദിവസേ ഗന്ത്വാ രാജദ്വാരേ അട്ഠംസു. രാജാ ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ - ‘‘കിം ഭന്തേ, ആഗതത്ഥാ’’തി അത്തനാ കത്തബ്ബകിച്ചം പുച്ഛി. ഥേരാ അട്ഠാരസ മഹാവിഹാരപടിസങ്ഖരണത്ഥായ ഹത്ഥകമ്മം പടിവേദേസും. രാജാ ഹത്ഥകമ്മകാരകേ മനുസ്സേ അദാസി. ഥേരാ പഠമം മാസം സബ്ബവിഹാരേ പടിസങ്ഖരാപേത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസും - ‘‘നിട്ഠിതം, മഹാരാജ, വിഹാരപടിസങ്ഖരണം, ഇദാനി ധമ്മവിനയസങ്ഗഹം കരോമാ’’തി. ‘‘സാധു ഭന്തേ വിസട്ഠാ കരോഥ, മയ്ഹം ആണാചക്കം , തുമ്ഹാകഞ്ച ധമ്മചക്കം ഹോതു, ആണാപേഥ, ഭന്തേ, കിം കരോമീ’’തി. ‘‘സങ്ഗഹം കരോന്താനം ഭിക്ഖൂനം സന്നിസജ്ജട്ഠാനം മഹാരാജാ’’തി. ‘‘കത്ഥ കരോമി, ഭന്തേ’’തി? ‘‘വേഭാരപബ്ബതപസ്സേ സത്തപണ്ണി ഗുഹാദ്വാരേ കാതും യുത്തം മഹാരാജാ’’തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ’’തി ഖോ

രാജാ അജാതസത്തു വിസ്സകമ്മുനാ നിമ്മിതസദിസം സുവിഭത്തഭിത്തിഥമ്ഭസോപാനം, നാനാവിധമാലാകമ്മലതാകമ്മവിചിത്തം, അഭിഭവന്തമിവ രാജഭവനവിഭൂതിം, അവഹസന്തമിവ ദേവവിമാനസിരിം, സിരിയാ നികേതനമിവ ഏകനിപാതതിത്ഥമിവ ച ദേവമനുസ്സനയനവിഹംഗാനം, ലോകരാമണേയ്യകമിവ സമ്പിണ്ഡിതം ദട്ഠബ്ബസാരമണ്ഡം മണ്ഡപം കാരാപേത്വാ വിവിധകുസുമദാമോലമ്ബകവിനിഗ്ഗലന്തചാരുവിതാനം നാനാരതനവിചിത്തമണികോട്ടിമതലമിവ ച, നം നാനാപുപ്ഫൂപഹാരവിചിത്തസുപരിനിട്ഠിതഭൂമികമ്മം ബ്രഹ്മവിമാനസദിസം അലങ്കരിത്വാ, തസ്മിം മഹാമണ്ഡപേ പഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം അനഗ്ഘാനി പഞ്ച കപ്പിയപച്ചത്ഥരണസതാനി പഞ്ഞപേത്വാ, ദക്ഖിണഭാഗം നിസ്സായ ഉത്തരാഭിമുഖം ഥേരാസനം, മണ്ഡപമജ്ഝേ പുരത്ഥാഭിമുഖം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആസനാരഹം ധമ്മാസനം പഞ്ഞപേത്വാ, ദന്തഖചിതം ബീജനിഞ്ചേത്ഥ ഠപേത്വാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരോചാപേസി - “നിട്ഠിതം, ഭന്തേ, മമ കിച്ച”ന്തി.

തസ്മിഞ്ച പന ദിവസേ ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം സന്ധായ ഏവമാഹംസു - “ഇമസ്മിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഏകോ ഭിക്ഖു വിസ്സഗന്ധം വായന്തോ വിചരതീ”തി. ഥേരോ തം സുത്വാ ഇമസ്മിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അഞ്ഞോ വിസ്സഗന്ധം വായന്തോ വിചരണകഭിക്ഖു നാമ നത്ഥി. അദ്ധാ ഏതേ മം സന്ധായ വദന്തീതി സംവേഗം ആപജ്ജി. ഏകച്ചേ നം ആഹംസുയേവ - “സ്വേ ആവുസോ, ആനന്ദ, സന്നിപാതോ, ത്വഞ്ച സേക്ഖോ സകരണീയോ, തേന തേ ന യുത്തം സന്നിപാതം ഗന്തും, അപ്പമത്തോ ഹോഹീ”തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ - ‘സ്വേ സന്നിപാതോ, ന ഖോ മേതം പതിരൂപം യ്വാഹം സേക്ഖോ സമാനോ സന്നിപാതം ഗച്ഛേയ്യ’ന്തി, ബഹുദേവ രത്തിം കായഗതായ സതിയാ വീതിനാമേത്വാ രത്തിയാ പച്ചൂസസമയേ ചങ്കമാ ഓരോഹിത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ “നിപജ്ജിസ്സാമീ”തി കായം ആവജ്ജേസി, ദ്വേ പാദാ ഭൂമിതോ മുത്താ, അപത്തഞ്ച സീസം ബിമ്ബോഹനം, ഏതസ്മിം അന്തരേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചി. അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ചങ്കമേന ബഹി വീതിനാമേത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ ചിന്തേസി - “നനു മം ഭഗവാ ഏതദവോച - ‘കതപുഞ്ഞോസി ത്വം, ആനന്ദ, പധാനമനുയുഞ്ജ, ഖിപ്പം ഹോഹിസി അനാസവോ’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൭). ബുദ്ധാനഞ്ച കഥാദോസോ നാമ നത്ഥി, മമ പന അച്ചാരദ്ധം വീരിയം, തേന മേ ചിത്തം ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തതി. ഹന്ദാഹം വീരിയസമതം യോജേമീ”തി, ചങ്കമാ ഓരോഹിത്വാ പാദധോവനട്ഠാനേ ഠത്വാ പാദേ ധോവിത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ മഞ്ചകേ നിസീദിത്വാ, “ഥോകം വിസ്സമിസ്സാമീ”തി കായം മഞ്ചകേ അപനാമേസി. ദ്വേ പാദാ ഭൂമിതോ മുത്താ, സീസം ബിമ്ബോഹനമപ്പത്തം, ഏതസ്മിം അന്തരേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുത്തം, ചതുഇരിയാപഥവിരഹിതം ഥേരസ്സ അരഹത്തം. തേന “ഇമസ്മിം സാസനേ അനിപന്നോ അനിസിന്നോ അട്ഠിതോ അചങ്കമന്തോ കോ ഭിക്ഖു അരഹത്തം പത്തോ”തി വുത്തേ “ആനന്ദത്ഥേരോ”തി വത്തും വട്ടതി.

അഥ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ ദുതിയദിവസേ പഞ്ചമിയം കാളപക്ഖസ്സ കതഭത്തകിച്ചാ പത്തചീവരം പടിസാമേത്വാ ധമ്മസഭായം സന്നിപതിംസു. അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അരഹാ സമാനോ സന്നിപാതം അഗമാസി. കഥം അഗമാസി? “ഇദാനിമ്ഹി സന്നിപാതമജ്ഝം പവിസനാരഹോ”തി ഹട്ഠതുട്ഠചിത്തോ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ബന്ധനാ മുത്തതാലപക്കം വിയ, പണ്ഡുകമ്ബലേ നിക്ഖിത്തജാതിമണി വിയ, വിഗതവലാഹകേ നഭേ സമുഗ്ഗതപുണ്ണചന്ദോ വിയ, ബാലാതപസമ്ഫസ്സവികസിതരേണുപിഞ്ജരഗബ്ഭം പദുമം വിയ ച, പരിസുദ്ധേന പരിയോദാതേന സപ്പഭേന സസ്സിരീകേന ച മുഖവരേന അത്തനോ

അരഹത്തപ്പത്തിം ആരോചയമാനോ വിയ അഗമാസി. അഥ നം ദിസ്വാ ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ ഏതദഹോസി - "സോഭതി വത ഭോ അരഹത്തപ്പത്തോ ആനന്ദോ, സചേ സത്ഥാ ധരേയ്യ, അദ്ധാ അജ്ജാനന്ദസ്സ സാധുകാരം ദദേയ്യ, ഹന്ദ , ദാനിസ്സാഹം സത്ഥാരാ ദാതബ്ബം സാധുകാരം ദദാമീ"തി, തിക്ഖത്തും സാധുകാരമദാസി.

മജ്ഝിമഭാണകാ പന വദന്തി - "ആനന്ദത്ഥേരോ അത്തനോ അരഹത്തപ്പത്തിം ഞാപേതുകാമോ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം നാഗതോ, ഭിക്ഖൂ യഥാവുഡ്ഢം അത്തനോ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദന്താ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ആസനം ഠപേത്വാ നിസിന്നാ. തത്ഥ കേചി ഏവമാഹംസു - 'ഏതം ആസനം കസ്സാ'തി? 'ആനന്ദസ്സാ'തി. 'ആനന്ദോ പന കുഹിം ഗതോ'തി? തസ്മിം സമയേ ഥേരോ ചിന്തേസി - 'ഇദാനി മയ്ഹം ഗമനകാലോ'തി. തതോ അത്തനോ ആനുഭാവം ദസ്സേന്തോ പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ അത്തനോ ആസനേയേവ അത്താനം ദസ്സേസീ"തി, ആകാസേന ഗന്ത്വാ നിസീദീതിപി ഏകേ. യഥാ വാ തഥാ വാ ഹോതു. സബ്ബഥാപി തം ദിസ്വാ ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ സാധുകാരദാനം യുത്തമേവ.

ഏവം ആഗതേ പന തസ്മിം ആയസ്മന്തേ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "ആവുസോ, കിം പഠമം സങ്ഗായാമ, ധമ്മം വാ വിനയം വാ"തി? ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - "ഭന്തേ, മഹാകസ്സപ, **വിനയോ നാമ** ബുദ്ധസാസനസ്സ ആയു. വിനയേ ഠിതേ സാസനം ഠിതം നാമ ഹോതി. തസ്മാ പഠമം വിനയം സങ്ഗായാമാ"തി. "കം ധുരം കത്വാ"തി? "ആയസ്മന്തം ഉപാലി"ന്തി. "കിം ആനന്ദോ നപ്പഹോതീ"തി? "നോ നപ്പഹോതി". അപി ച ഖോ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ധരമാനോയേവ വിനയപരിയത്തിം നിസ്സായ ആയസ്മന്തം ഉപാലിം ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം വിനയധരാനം യദിദം ഉപാലീ"തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൨൮). 'തസ്മാ ഉപാലിത്ഥേരം പുച്ഛിത്വാ വിനയം സങ്ഗായാമാ'തി.

തതോ ഥേരോ വിനയം പുച്ഛനത്ഥായ അത്തനാവ അത്താനം സമ്മന്നി. ഉപാലിത്ഥേരോപി വിസ്സജ്ജനത്ഥായ സമ്മന്നി. തത്രായം പാളി - അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സങ്ഘം ഞാപേസി -

> "സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം,
> അഹം ഉപാലിം വിനയം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി.

ആയസ്മാപി ഉപാലി സങ്ഘം ഞാപേസി -

> "സുണാതു മേ, ഭന്തേ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം,
> അഹം ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന വിനയം പുട്ഠോ വിസ്സജ്ജേയ്യ"ന്തി.
> (ചൂളവ॰ ൪൩൯);

ഏവം അത്താനം സമ്മന്നിത്വാ ആയസ്മാ ഉപാലി ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ വന്ദിത്വാ ധമ്മാസനേ നിസീദി ദന്തഖചിതം ബീജനിം ഗഹേത്വാ, തതോ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഥേരാസനേ നിസീദിത്വാ ആയസ്മന്തം ഉപാലിം വിനയം പുച്ഛി. "പഠമം ആവുസോ, ഉപാലി, പാരാജികം കത്ഥ പഞ്ഞത്ത"ന്തി? "വേസാലിയം, ഭന്തേ"തി. "കം ആരബ്ഭാ"തി? "സുദിന്നം കലന്ദപുത്തം ആരബ്ഭാ"തി. "കിസ്മിം വത്ഥുസ്മി"ന്തി? "മേഥുനധമ്മേ"തി.

"അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തം ഉപാലിം പഠമസ്സ പാരാജികസ്സ വത്ഥുമ്പി പുച്ഛി, നിദാനമ്പി പുച്ഛി, പുഗ്ഗലമ്പി പുച്ഛി, പഞ്ഞത്തിമ്പി

പുച്ഛി, അനുപഞ്ഞത്തിമ്പി പുച്ഛി, ആപത്തിമ്പി പുച്ഛി, അനാപത്തിമ്പി പുച്ഛി" (ചൂളവ॰ ൪൩൯). പുട്ഠോ പുട്ഠോ ആയസ്മാ ഉപാലി വിസ്സജ്ജേസി.

കിം പനേത്ഥ പഠമപാരാജികേ കിഞ്ചി അപനേതബ്ബം വാ പക്ഖിപിതബ്ബം വാ അത്ഥി നത്ഥീതി? അപനേതബ്ബം നത്ഥി. ബുദ്ധസ്സ ഹി ഭഗവതോ ഭാസിതേ അപനേതബ്ബം നാമ നത്ഥി. ന ഹി തഥാഗതാ എകബ്യഞ്ജനമ്പി നിരത്ഥകം വദന്തി. സാവകാനം പന ദേവതാനം വാ ഭാസിതേ അപനേതബ്ബമ്പി ഹോതി, തം ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരാ അപനയിംസു. പക്ഖിപിതബ്ബം പന സബ്ബത്ഥാപി അത്ഥി, തസ്മാ യം യത്ഥ പക്ഖിപിതും യുത്തം, തം പക്ഖിപിംസുയേവ. കിം പന തന്തി? 'തേന സമയേനാ'തി വാ, 'തേന ഖോ പന സമയേനാ'തി വാ, 'അഥ ഖോതി വാ', 'എവം വുത്തേതി' വാ, 'എതദവോചാ'തി വാ, എവമാദികം സമ്ബന്ധവചനമത്തം. എവം പക്ഖിപിതബ്ബയുത്തം പക്ഖിപിത്വാ പന - "ഇദം പഠമപാരാജിക"ന്തി ഠപേസും. പഠമപാരാജികേ സങ്ഗഹമാരൂള്ഹേ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി സങ്ഗഹം ആരോപിതനയേനേവ ഗണസജ്ഝായമകംസു - "തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ വേരഞ്ജായം വിഹരതീ"തി. തേസം സജ്ഝായാരദ്ധകാലേയേവ സാധുകാരം ദദമാനാ വിയ മഹാപഥവീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ അകമ്പിത്ഥ.

എതേനേവ നയേന സേസാനി തീണി പാരാജികാനി സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ "ഇദം പാരാജികകണ്ഡ"ന്തി ഠപേസും. തേരസ സങ്ഘാദിസേസാനി "തേരസക"ന്തി ഠപേസും. ദ്വേ സിക്ഖാപദാനി "അനിയതാനീ"തി ഠപേസും. തിംസ സിക്ഖാപദാനി "നിസ്സഗ്ഗിയാനി പാചിത്തിയാനീ"തി ഠപേസും . ദ്വേനവുതി സിക്ഖാപദാനി "പാചിത്തിയാനീ"തി ഠപേസും. ചത്താരി സിക്ഖാപദാനി "പാടിദേസനീയാനീ"തി ഠപേസും. പഞ്ചസത്തതി സിക്ഖാപദാനി "സേഖിയാനീ"തി ഠപേസും. സത്ത ധമ്മേ "അധികരണസമഥാ"തി ഠപേസും. എവം സത്തവീസാധികാനി ദ്വേ സിക്ഖാപദസതാനി "മഹാവിഭങ്ഗോ"തി കിത്തേത്വാ ഠപേസും. മഹാവിഭങ്ഗാവസാനേപി പുരിമനയേനേവ മഹാപഥവീ അകമ്പിത്ഥ.

തതോ ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗേ അട്ഠ സിക്ഖാപദാനി "പാരാജികകണ്ഡം നാമ ഇദ"ന്തി ഠപേസും. സത്തരസ സിക്ഖാപദാനി "സത്തരസക"ന്തി ഠപേസും. തിംസ സിക്ഖാപദാനി "നിസ്സഗ്ഗിയാനി പാചിത്തിയാനീ"തി ഠപേസും. ഛസട്ഠിസതസിക്ഖാപദാനി "പാചിത്തിയാനീ"തി ഠപേസും. അട്ഠ സിക്ഖാപദാനി "പാടിദേസനീയാനീ"തി ഠപേസും. പഞ്ചസത്തതി സിക്ഖാപദാനി "സേഖിയാനീ"തി ഠപേസും. സത്ത ധമ്മേ "അധികരണസമഥാ"തി ഠപേസും. എവം തീണി സിക്ഖാപദസതാനി ചത്താരി ച സിക്ഖാപദാനി "ഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗോ"തി കിത്തേത്വാ - "അയം ഉഭതോ വിഭങ്ഗോ നാമ ചതുസട്ഠിഭാണവാരോ"തി ഠപേസും. ഉഭതോവിഭങ്ഗാവസാനേപി വുത്തനയേനേവ മഹാപഥവികമ്പോ അഹോസി.

എതേനേവുപായേന അസീതിഭാണവാരപരിമാണം ഖന്ധകം, പഞ്ചവീസതിഭാണവാരപരിമാണം പരിവാരഞ്ച സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ "ഇദം **വിനയപിടകം** നാമാ"തി ഠപേസും . വിനയപിടകാവസാനേപി വുത്തനയേനേവ മഹാപഥവികമ്പോ അഹോസി. തം ആയസ്മന്തം ഉപാലിം പടിച്ഛാപേസും - "ആവുസോ, ഇമം തുയ്ഹം നിസ്സിതകേ വാചേഹീ"തി. വിനയപിടകസങ്ഗഹാവസാനേ ഉപാലിത്ഥേരോ ദന്തഖചിതം ബീജനിം നിക്ഖിപിത്വാ ധമ്മാസനാ ഓരോഹിത്വാ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ വന്ദിത്വാ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദി.

വിനയം സങ്ഗായിത്വാ ധമ്മം സങ്ഗായിതുകാമോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി - "ധമ്മം സങ്ഗായന്തേ ഹി കം പുഗ്ഗലം ധുരം കത്വാ ധമ്മോ സങ്ഗായിതബ്ബോ"തി? ഭിക്ഖൂ - "ആനന്ദത്ഥേരം ധുരം കത്വാ"തി ആഹംസു.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സങ്ഘം ഞാപേസി -

"സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം,
അഹം ആനന്ദം ധമ്മം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി;

അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ സങ്ഘം ഞാപേസി -

"സുണാതു മേ, ഭന്തേ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം,
അഹം ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന ധമ്മം പുട്ഠോ വിസ്സജ്ജേയ്യ"ന്തി;

അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ വന്ദിത്വാ ധമ്മാസനേ നിസീദി ദന്തഖചിതം ബീജനിം ഗഹേത്വാ. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി - "കതരം, ആവുസോ, പിടകം പഠമം സങ്ഗായാമാ"തി? "സുത്തന്തപിടകം, ഭന്തേ"തി. "സുത്തന്തപിടകേ ചതസ്സോ സങ്ഗീതിയോ, താസു പഠമം കതരം സങ്ഗീതി"ന്തി? "ദീഘസങ്ഗീതിം, ഭന്തേ"തി. "ദീഘസങ്ഗീതിയം ചതുതിംസ സുത്താനി, തയോ വഗ്ഗാ, തേസു പഠമം കതരം വഗ്ഗ"ന്തി? "സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗം, ഭന്തേ"തി. "സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗേ തേരസ സുത്തന്താ, തേസു പഠമം കതരം സുത്ത"ന്തി? "ബ്രഹ്മജാലസുത്തം നാമ ഭന്തേ, തിവിധസീലാലങ്കതം, നാനാവിധമിച്ഛാജീവകുഹ ലപനാദിവിദ്ധംസനം, ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിജാലവിനിവേഠനം, ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനം, തം പഠമം സങ്ഗായാമാ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ഏതദവോച, "ബ്രഹ്മജാലം, ആവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത"ന്തി? "അന്തരാ ച, ഭന്തേ, രാജഗഹം അന്തരാ ച നാളന്ദം രാജാഗാരകേ അമ്ബലട്ഠികായ"ന്തി. "കം ആരബ്ഭാ"തി ? "സുപ്പിയഞ്ച പരിബ്ബാജകം, ബ്രഹ്മദത്തഞ്ച മാണവ"ന്തി. "കിസ്മിം വത്ഥുസ്മി"ന്തി? "വണ്ണാവണ്ണേ"തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ബ്രഹ്മജാലസ്സ നിദാനമ്പി പുച്ഛി, പുഗ്ഗലമ്പി പുച്ഛി, വത്ഥുമ്പി പുച്ഛി (ചൂളവ॰ ൪൪൦). ആയസ്മാ ആനന്ദോ വിസ്സജ്ജേസി. വിസ്സജ്ജനാവസാനേ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി ഗണസജ്ഝായമകംസു. വുത്തനയേനേവ ച പഥവികമ്പോ അഹോസി.

ഏവം ബ്രഹ്മജാലം സങ്ഗായിത്വാ തതോ പരം "സാമഞ്ഞഫലം, പനാവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത"ന്തിആദിനാ നയേന പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനുക്കമേന സദ്ധിം ബ്രഹ്മജാലേന സബ്ബേപി തേരസ സുത്തന്തേ സങ്ഗായിത്വാ - "അയം സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗോ നാമാ"തി കിത്തേത്വാ ഠപേസും.

തദനന്തരം മഹാവഗ്ഗം, തദനന്തരം പാഥികവഗ്ഗന്തി, ഏവം തിവഗ്ഗസങ്ഗഹം ചതുതിംസസുത്തപടിമണ്ഡിതം ചതുസട്ഠിഭാണവാരപരിമാണം തന്തിം സങ്ഗായിത്വാ "അയം **ദീഘനികായോ** നാമാ"തി വത്വാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം പടിച്ഛാപേസും - "ആവുസോ, ഇമം തുയ്ഹം നിസ്സിതകേ വാചേഹീ"തി.

തതോ അനന്തരം അസീതിഭാണവാരപരിമാണം **മജ്ഝിമനികായം** സങ്ഗായിത്വാ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ നിസ്സിതകേ പടിച്ഛാപേസും - "ഇമം തുമ്ഹേ പരിഹരഥാ"തി.

തതോ അനന്തരം സതഭാണവാരപരിമാണം **സംയുത്തനികായം** സങ്ഗായിത്വാ മഹാകസ്സപത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസും - "ഭന്തേ, ഇമം തുമ്ഹാകം നിസ്സിതകേ വാചേഥാ"തി.

തതോ അനന്തരം വീസതിഭാണവാരസതപരിമാണം **അങ്ഗുത്തരനികായം** സങ്ഗായിത്വാ അനുരുദ്ധത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസും - "ഇമം തുമ്ഹാകം നിസ്സിതകേ വാചേഥാ"തി.

തതോ അനന്തരം ധമ്മസങ്ഗഹവിഭങ്ഗധാതുകഥാപുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തികഥാവത്ഥുയമകപട്ഠാനം അഭിധമ്മോതി വുച്ചതി. ഏവം സംവണ്ണിതം സുഖുമഞാണഗോചരം തന്തിം സങ്ഗായിത്വാ - "ഇദം **അഭിധമ്മപിടകം** നാമാ"തി വത്വാ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി സജ്ഝായമകംസു. വുത്തനയേനേവ പഥവികമ്പോ അഹോസീതി.

തതോ പരം ജാതകം, നിദ്ദേസോ, പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗോ, അപദാനം, സുത്തനിപാതോ, ഖുദ്ദകപാഠോ, ധമ്മപദം, ഉദാനം, ഇതിവുത്തകം, വിമാനവത്ഥു, പേതവത്ഥു, ഥേരഗാഥാ , ഥേരീഗാഥാതി ഇമം തന്തിം സങ്ഗായിത്വാ **"ഖുദ്ദകഗന്ഥോ** നാമായ"ന്തി ച വത്വാ "അഭിധമ്മപിടകസ്മിംയേവ സങ്ഗഹം ആരോപയിംസൂ"തി ദീഘഭാണകാ വദന്തി. മജ്ഝിമഭാണകാ പന "ചരിയാപിടകബുദ്ധവംസേഹി സദ്ധിം സബ്ബമ്പേതം ഖുദ്ദകഗന്ഥം നാമ സുത്തന്തപിടകേ പരിയാപന്ന"ന്തി വദന്തി.

ഏവമേതം സബ്ബമ്പി ബുദ്ധവചനം രസവസേന ഏകവിധം, ധമ്മവിനയവസേന ദുവിധം, പഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമവസേന തിവിധം. തഥാ പിടകവസേന. നികായവസേന പഞ്ചവിധം, അങ്ഗവസേന നവവിധം, ധമ്മക്ഖന്ധവസേന ചതുരാസീതിസഹസ്സവിധന്തി വേദിതബ്ബം.

കഥം **രസവസേന ഏകവിധം?** യഞ്ഹി ഭഗവതാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ യാവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, ഏത്ഥന്തരേ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സാനി ദേവമനുസ്സനാഗയക്ഖാദയോ അനുസാസന്തേന വാ പച്ചവേക്ഖന്തേന വാ വുത്തം, സബ്ബം തം ഏകരസം വിമുത്തിരസമേവ ഹോതി. ഏവം രസവസേന ഏകവിധം.

കഥം **ധമ്മവിനയവസേന ദുവിധം?** സബ്ബമേവ ചേതം ധമ്മോ ചേവ വിനയോ ചാതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. തത്ഥ വിനയപിടകം വിനയോ, അവസേസം ബുദ്ധവചനം ധമ്മോ. തേനേവാഹ "യന്നൂന മയം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമാ"തി (ചൂളവ॰ ൪൩൯). "അഹം ഉപാലിം വിനയം പുച്ഛേയ്യം, ആനന്ദം ധമ്മം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി ച. ഏവം ധമ്മവിനയവസേന ദുവിധം.

കഥം **പഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമവസേന തിവിധം?** സബ്ബമേവ ഹിദം പഠമബുദ്ധവചനം, മജ്ഝിമബുദ്ധവചനം, പച്ഛിമബുദ്ധവചനന്തി തിപ്പഭേദം ഹോതി. തത്ഥ -

> "അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
> ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.
> ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
> സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
> വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪);

ഇദം പഠമബുദ്ധവചനം. കേചി "യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാ"തി (മഹാവ॰ ൧) ഖന്ധകേ ഉദാനഗാഥം വദന്തി. ഏസാ പന പാടിപദദിവസേ

സബ്ബഞ്ഞുഭാവപ്പത്തസ്സ സോമനസ്സമയഞാണേന പച്ചയാകാരം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ ഉദാനഗാഥാതി വേദിതബ്ബാ.

യം പന പരിനിബ്ബാനകാലേ അഭാസി - "ഹന്ദ ദാനി, ഭിക്ഖവേ, ആമന്തയാമി വോ, വയധമ്മാ സങ്ഖാരാ, അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൮) ഇദം പച്ഛിമബുദ്ധവചനം. ഉഭിന്നമന്തരേ യം വുത്തം, ഏതം മജ്ഝിമബുദ്ധവചനം നാമ. ഏവം പഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമബുദ്ധവചനവസേന തിവിധം.

കഥം **പിടകവസേന തിവിധം?** സബ്ബമ്പി ചേതം വിനയപിടകം സുത്തന്തപിടകം അഭിധമ്മപിടകന്തി തിപ്പഭേദമേവ ഹോതി. തത്ഥ പഠമസങ്ഗീതിയം സങ്ഗീതഞ്ച അസങ്ഗീതഞ്ച സബ്ബമ്പി സമോധാനേത്വാ ഉഭയാനി പാതിമോക്ഖാനി, ദ്വേ വിഭങ്ഗാ, ദ്വാവീസതി ഖന്ധകാ, സോളസപരിവാരാതി - ഇദം **വിനയപിടകം** നാമ. ബ്രഹ്മജാലാദിചതുത്തിംസസുത്തസങ്ഗഹോ ദീഘനികായോ, മൂലപരിയായസുത്താദിദിയഡ്ഢസതദ്വേസുത്തസങ്ഗഹോ മജ്ഝിമനികായോ, ഓഘതരണസുത്താദിസത്തസുത്തസഹസ്സസത്തസതദ്വാസട്ഠിസുത്തസങ്ഗഹോ സംയുത്തനികായോ, ചിത്തപരിയാദാനസുത്താദിനവസുത്തസഹസ്സപഞ്ചസതസത്തപഞ്ഞാസസുത്തസങ്ഗഹോ അങ്ഗുത്തരനികായോ, ഖുദ്ദകപാഠ-ധമ്മപദ-ഉദാന-ഇതിവുത്തക-സുത്തനിപാത-വിമാനവത്ഥു-പേതവത്ഥു-ഥേരഗാഥാ-ഥേരീഗാഥാ-ജാതക-നിദ്ദേസ-പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗ-അപദാന-ബുദ്ധവംസ-ചരിയാപിടകവസേന പന്നരസപ്പഭേദോ ഖുദ്ദകനികായോതി ഇദം **സുത്തന്തപിടകം** നാമ. ധമ്മസങ്ഗഹോ, വിഭങ്ഗോ, ധാതുകഥാ, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തി, കഥാവത്ഥു, യമകം, പട്ഠാനന്തി - ഇദം **അഭിധമ്മപിടകം** നാമ. തത്ഥ -

> "വിവിധവിസേസനയത്താ, വിനയനതോ ചേവ കായവാചാനം;
> വിനയത്ഥവിദൂഹി അയം, വിനയോ വിനയോതി അക്ഖാതോ".

വിവിധാ ഹി ഏത്ഥ പഞ്ചവിധപാതിമോക്ഖുദ്ദേസപാരാജികാദി സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധമാതികാ വിഭങ്ഗാദിപ്പഭേദാ നയാ. വിസേസഭൂതാ ച ദള്ഹീകമ്മസിഥിലകരണപ്പയോജനാ അനുപഞ്ഞത്തിനയാ. കായികവാചസികഅജ്ഝാചാരനിസേധനതോ ചേസ കായം വാചഞ്ച വിനേതി, തസ്മാ വിവിധനയത്താ വിസേസനയത്താ കായവാചാനം വിനയനതോ ചേവ വിനയോതി അക്ഖാതോ. തേനേതമേതസ്സ വചനത്ഥകോസല്ലത്ഥം വുത്തം -

> "വിവിധവിസേസനയത്താ, വിനയനതോ ചേവ കായവാചാനം;
> വിനയത്ഥവിദൂഹി അയം, വിനയോ വിനയോതി അക്ഖാതോ"തി.

ഇതരം പന -

> "അത്ഥാനം സൂചനതോ സുവുത്തതോ, സവനതോഥ സൂദനതോ;
> സുത്താണാ സുത്തസഭാഗതോ ച, സുത്തന്തി അക്ഖാതം.

തഞ്ഹി അത്തത്ഥപരത്ഥാദിഭേദേ അത്ഥേ സൂചേതി. സുവുത്താ ചേത്ഥ അത്ഥാ, വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുലോമേന വുത്തത്താ. സവതി ചേതം അത്ഥേ സസ്സമിവ ഫലം, പസവതീതി വുത്തം ഹോതി. സൂദതി ചേതം ധേനു വിയ ഖീരം, പഗ്ഘരാപേതീതി വുത്തം ഹോതി. സുട്ഠു ച നേ തായതി, രക്ഖതീതി വുത്തം ഹോതി. സുത്തസഭാഗഞ്ചേതം, യഥാ ഹി തച്ഛകാനം സുത്തം പമാണം ഹോതി, ഏവമേതമ്പി വിഞ്ഞൂനം. യഥാ ച സുത്തേന സങ്ഗഹിതാനി പുപ്ഫാനി ന വികിരീയന്തി, ന

വിദ്ധംസീയന്തി, ഏവമേവ തേന സങ്ഗഹിതാ അത്ഥാ. തേനേതമേതസ്സ വചനത്ഥകോസല്ലത്ഥം വുത്തം -

> ‘‘അത്ഥാനം സൂചനതോ, സുവുത്തതോ സവനതോഥ സൂദനതോ;
> സുത്താണാ സുത്തസഭാഗതോ ച, സുത്തന്തി അക്ഖാത’’ന്തി.

ഇതരോ പന -

> ‘‘യം ഏത്ഥ വുഡ്ഢിമന്തോ, സലക്ഖണാ പൂജിതാ പരിച്ഛിന്നാ;
> വുത്താധികാ ച ധമ്മാ, അഭിധമ്മോ തേന അക്ഖാതോ’’.

അയഞ്ഹി അഭിസദ്ദോ വുഡ്ഢിലക്ഖണപൂജിതപരിച്ഛിന്നാധികേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ ‘‘ബാള്ഹാ മേ ദുക്ഖാ വേദനാ അഭിക്കമന്തി, നോ പടിക്കമന്തീ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൮൯) വുഡ്ഢിയം ആഗതോ. ‘‘യാ താ രത്തിയോ അഭിഞ്ഞാതാ അഭിലക്ഖിതാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൯) സലക്ഖണേ. ‘‘രാജാഭിരാജാ മനുജിന്ദോ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) പൂജിതേ. ‘‘പടിബലോ വിനേതും അഭിധമ്മേ അഭിവിനയേ’’തിആദീസു (മഹാവ॰ ൮൫) പരിച്ഛിന്നേ. അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരവിരഹിതേ ധമ്മേ ച വിനയേ ചാതി വുത്തം ഹോതി. ‘‘അഭിക്കന്തേന വണ്ണേനാ’’തിആദീസു (വി॰ വ॰ ൮൧) അധികേ.

ഏത്ഥ ച ‘‘രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി’’ (ധ॰ സ॰ ൨൫൧), ‘‘മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ’’തിആദിനാ (വിഭ॰ ൬൪൨) നയേന വുഡ്ഢിമന്തോപി ധമ്മാ വുത്താ. ‘‘രൂപാരമ്മണം വാ സദ്ദാരമ്മണം വാ’’തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧) നയേന ആരമ്മണാദീഹി ലക്ഖണീയത്താ സലക്ഖണാപി. ‘‘സേക്ഖാ ധമ്മാ, അസേക്ഖാ ധമ്മാ, ലോകുത്തരാ ധമ്മാ’’തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൧, ദുകമാതികാ ൧൨) നയേന പൂജിതാപി, പൂജാരഹാതി അധിപ്പായോ. ‘‘ഫസ്സോ ഹോതി, വേദനാ ഹോതീ’’തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧) നയേന സഭാവപരിച്ഛിന്നത്താ പരിച്ഛിന്നാപി. ‘‘മഹഗ്ഗതാ ധമ്മാ, അപ്പമാണാ ധമ്മാ (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൨), അനുത്തരാ ധമ്മാ’’തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൧൧) നയേന അധികാപി ധമ്മാ വുത്താ. തേനേതമേതസ്സ വചനത്ഥകോസല്ലത്ഥം വുത്തം -

> ‘‘യം ഏത്ഥ വുഡ്ഢിമന്തോ, സലക്ഖണാ പൂജിതാ പരിച്ഛിന്നാ;
> വുത്താധികാ ച ധമ്മാ, അഭിധമ്മോ തേന അക്ഖാതോ’’തി.

യം പനേത്ഥ അവിസിട്ഠം, തം -

> ‘‘പിടകം പിടകത്ഥവിദൂ, പരിയത്തിബ്ഭാജനത്ഥതോ ആഹു;
> തേന സമോധാനേത്വാ, തയോപി വിനയാദയോ ഞേയ്യാ’’.

പരിയത്തിപി ഹി ‘‘മാ പിടകസമ്പദാനേനാ’’തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൬൬) പിടകന്തി വുച്ചതി. ‘‘അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ കുദാലപിടകമാദായാ’’തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൭൦) യം കിഞ്ചി ഭാജനമ്പി. തസ്മാ ‘പിടകം പിടകത്ഥവിദൂ പരിയത്തിഭാജനത്ഥതോ ആഹു.

ഇദാനി **‘തേന സമോധാനേത്വാ തയോപി വിനയാദയോ ഞേയ്യാ’**തി, തേന ഏവം ദുവിധത്ഥേന പിടകസദ്ദേന സഹ സമാസം കത്വാ വിനയോ ച സോ പിടകഞ്ച പരിയത്തിഭാവതോ, തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ ഭാജനതോ ചാതി വിനയപിടകം,

യഥാവുത്തേനേവ നയേന സുത്തന്തഞ്ച തം പിടകഞ്ചാതി സുത്തന്തപിടകം, അഭിധമ്മോ ച സോ പിടകഞ്ചാതി അഭിധമ്മപിടകന്തി. ഏവമേതേ തയോപി വിനയാദയോ ഞേയ്യാ.

ഏവം ഞത്വാ ച പുനപി തേസുയേവ പിടകേസു നാനപ്പകാരകോസല്ലത്ഥം -

"ദേസനാസാസനകഥാഭേദം തേസു യഥാരഹം;
സിക്ഖാപ്പഹാനഗമ്ഭീരഭാവഞ്ച പരിദീപയേ.
പരിയത്തിഭേദം സമ്പത്തിം, വിപത്തിഞ്ചാപി യം യഹിം;
പാപുണാതി യഥാ ഭിക്ഖു, തമ്പി സബ്ബം വിഭാവയേ".

തത്രായം പരിദീപനാ വിഭാവനാ ച. ഏതാനി ഹി തീണി പിടകാനി യഥാക്കമം ആണാവോഹാരപരമത്ഥദേസനാ, യഥാപരാധയഥാനുലോമയഥാധമ്മസാസനാനി, സംവരാസംവരദിട്ഠിവിനിവേഠനനാമരൂപപരിച്ഛേദകഥാതി ച വുച്ചന്തി. ഏത്ഥ ഹി വിനയപിടകം ആണാരഹേന ഭഗവതാ ആണാബാഹുല്ലതോ ദേസിതത്താ **ആണാദേസനാ,** സുത്തന്തപിടകം വോഹാരകുസലേന ഭഗവതാ വോഹാരബാഹുല്ലതോ ദേസിതത്താ **വോഹാരദേസനാ,** അഭിധമ്മപിടകം പരമത്ഥകുസലേന ഭഗവതാ പരമത്ഥബാഹുല്ലതോ ദേസിതത്താ **പരമത്ഥദേസനാ**തി വുച്ചതി.

തഥാ പഠമം - 'യേ തേ പചുരാപരാധാ സത്താ, തേ യഥാപരാധം ഏത്ഥ സാസിതാ'തി **യഥാപരാധസാസനം,** ദുതിയം - 'അനേകജ്ഝാസയാനുസയചരിയാധിമുത്തികാ സത്താ യഥാനുലോമം ഏത്ഥ സാസിതാ'തി **യഥാനുലോമസാസനം,** തതിയം - 'ധമ്മപുഞ്ജമത്തേ "അഹം മമാ"തി സഞ്ഞിനോ സത്താ യഥാധമ്മം ഏത്ഥ സാസിതാ'തി **യഥാധമ്മസാസന**ന്തി വുച്ചതി.

തഥാ പഠമം - അജ്ഝാചാരപടിപക്ഖഭൂതോ സംവരാസംവരോ ഏത്ഥ കഥിതോതി **സംവരാസംവരകഥാ.** സംവരാസംവരോതി ഖുദ്ദകോ ചേവ മഹന്തോ ച സംവരോ, കമ്മാകമ്മം വിയ, ഫലാഫലം വിയ ച, ദുതിയം - "ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിപടിപക്ഖഭൂതാ ദിട്ഠിവിനിവേഠനാ ഏത്ഥ കഥിതാ"തി **ദിട്ഠിവിനിവേഠനകഥാ,** തതിയം - "രാഗാദിപടിപക്ഖഭൂതോ നാമരൂപപരിച്ഛേദോ ഏത്ഥ കഥിതോ"തി **നാമരൂപപരിച്ഛേദകഥാ**തി വുച്ചതി.

തീസുപി ചേതേസു തിസ്സോ സിക്ഖാ, തീണി പഹാനാനി, ചതുബ്ബിധോ ച ഗമ്ഭീരഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി വിനയപിടകേ വിസേസേന **അധിസീലസിക്ഖാ** വുത്താ, സുത്തന്തപിടകേ **അധിചിത്തസിക്ഖാ,** അഭിധമ്മപിടകേ **അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ.**

വിനയപിടകേ ച **വീതിക്കമപ്പഹാനം** , കിലേസാനം വീതിക്കമപടിപക്ഖത്താ സീലസ്സ. സുത്തന്തപിടകേ **പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനം,** പരിയുട്ഠാനപടിപക്ഖത്താ സമാധിസ്സ. അഭിധമ്മപിടകേ **അനുസയപ്പഹാനം,** അനുസയപടിപക്ഖത്താ പഞ്ഞായ. പഠമേ ച **തദങ്ഗപ്പഹാനം,** ഇതരേസു **വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പഹാനാനി.** പഠമേ ച ദുച്ചരിതസംകിലേസപ്പഹാനം, ഇതരേസു **തണ്ഹാദിട്ഠിസംകിലേസപ്പഹാനം.**

ഏകമേകസ്മിഞ്ചേത്ഥ ചതുബ്ബിധോപി ധമ്മത്ഥദേസനാ പടിവേധഗമ്ഭീരഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **ധമ്മോ**തി തന്തി. **അത്ഥോ**തി തസ്സായേവ അത്ഥോ. **ദേസനാ**തി തസ്സാ മനസാ വവത്ഥാപിതായ തന്തിയാ ദേസനാ. **പടിവേധോ**തി തന്തിയാ തന്തിഅത്ഥസ്സ ച യഥാഭൂതാവബോധോ. തീസുപി ചേതേസു ഏതേ ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധാ. യസ്മാ സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ മന്ദബുദ്ധീഹി

ദുക്ഖോഗാള്ഹാ അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ ച, തസ്മാ ഗമ്ഭീരാ. ഏവം ഏകമേകസ്മിം ഏത്ഥ ചതുബ്ബിധോപി ഗമ്ഭീരഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

അപരോ നയോ, **ധമ്മോ**തി ഹേതു. വുത്തഞ്ഹേതം - "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തി. **അത്ഥോ**തി ഹേതുഫലം, വുത്തഞ്ഹേതം - "ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭം ൭൨൦). **ദേസനാ**തി പഞ്ഞത്തി, യഥാ ധമ്മം ധമ്മാഭിലാപോതി അധിപ്പായോ. അനുലോമപടിലോമസങ്ഖേപവിത്ഥാരാദിവസേന വാ കഥനം. **പടിവേധോ**തി അഭിസമയോ, സോ ച ലോകിയലോകുത്തരോ വിസയതോ അസമ്മോഹതോ ച, അത്ഥാനുരൂപം ധമ്മേസു, ധമ്മാനുരൂപം അത്ഥേസു, പഞ്ഞത്തിപഥാനുരൂപം പഞ്ഞത്തീസു അവബോധോ. തേസം തേസം വാ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തധമ്മാനം പടിവിജ്ഝിതബ്ബോ സലക്ഖണസങ്ഖാതോ അവിപരീതസഭാവോ.

ഇദാനി യസ്മാ ഏതേസു പിടകേസു യം യം ധമ്മജാതം വാ അത്ഥജാതം വാ, യാ ചായം യഥാ യഥാ ഞാപേതബ്ബോ അത്ഥോ സോതൂനം ഞാണസ്സ അഭിമുഖോ ഹോതി, തഥാ തഥാ തദത്ഥജോതികാ ദേസനാ, യോ ചേത്ഥ അവിപരീതാവബോധസങ്ഖാതോ പടിവേധോ, തേസം തേസം വാ ധമ്മാനം പടിവിജ്ഝിതബ്ബോ സലക്ഖണസങ്ഖാതോ അവിപരീതസഭാവോ. സബ്ബമ്പേതം അനുപചിതകുസലസമ്ഭാരേഹി ദുപ്പഞ്ഞേഹി സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ ദുക്ഖോഗാള്ഹം അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠഞ്ച, തസ്മാ ഗമ്ഭീരം. ഏവമ്പി ഏകമേകസ്മിം ഏത്ഥ ചതുബ്ബിധോപി ഗമ്ഭീരഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്താവതാ ച -

> "ദേസനാസാസനകഥാ, ഭേദം തേസു യഥാരഹം;
> സിക്ഖാപ്പഹാനഗമ്ഭീര, ഭാവഞ്ച പരിദീപയേ"തി -

അയം ഗാഥാ വുത്തത്ഥാവ ഹോതി.

> "പരിയത്തിഭേദം സമ്പത്തിം, വിപത്തിഞ്ചാപി യം യഹിം;
> പാപുണാതി യഥാ ഭിക്ഖു, തമ്പി സബ്ബം വിഭാവയേ"തി -

ഏത്ഥ പന തീസു പിടകേസു തിവിധോ പരിയത്തിഭേദോ ദട്ഠബ്ബോ. തിസ്സോ ഹി പരിയത്തിയോ - അലഗദ്ദൂപമാ, നിസ്സരണത്ഥാ, ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തീതി.

തത്ഥ യാ ദുഗ്ഗഹിതാ, ഉപാരമ്ഭാദിഹേതു പരിയാപുടാ, അയം **അലഗദ്ദൂപമാ.** യം സന്ധായ വുത്തം "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, പുരിസോ അലഗദ്ദത്ഥികോ അലഗദ്ദഗവേസീ അലഗദ്ദപരിയേസനം ചരമാനോ, സോ പസ്സേയ്യ മഹന്തം അലഗദ്ദം, തമേനം ഭോഗേ വാ നങ്ഗുട്ഠേ വാ ഗണ്ഹേയ്യ, തസ്സ സോ അലഗദ്ദോ പടിപരിവത്തിത്വാ ഹത്ഥേ വാ ബാഹായം വാ അഞ്ഞതരസ്മിം വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗേ ഡംസേയ്യ, സോ തതോ നിദാനം മരണം വാ നിഗച്ഛേയ്യ, മരണമത്തം വാ ദുക്ഖം. തം കിസ്സ ഹേതു? ദുഗ്ഗഹിതത്താ, ഭിക്ഖവേ, അലഗദ്ദസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇധേകച്ചേ മോഘപുരിസാ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി, സുത്തം...പേ... വേദല്ലം, തേ തം ധമ്മം പരിയാപുണിത്വാ തേസം ധമ്മാനം പഞ്ഞായ അത്ഥം ന ഉപപരിക്ഖന്തി, തേസം തേ ധമ്മാ പഞ്ഞായ അത്ഥം അനുപപരിക്ഖതം ന നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, തേ ഉപാരമ്ഭാനിസംസാ ചേവ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി, ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാനിസംസാ ച, യസ്സ ചത്ഥായ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി, തഞ്ചസ്സ അത്ഥം നാനുഭോന്തി, തേസം തേ ധമ്മാ ദുഗ്ഗഹിതാ ദീഘരത്തം അഹിതായ

ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി. തം കിസ്സ ഹേതു? ദുഗ്ഗഹിതത്താ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാന''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൮).

യാ പന സുഗ്ഗഹിതാ സീലക്ഖന്ധാദിപാരിപൂരിംയേവ ആകങ്ഖമാനേന പരിയാപുടാ, ന ഉപാരമ്ഭാദിഹേതു, അയം **നിസ്സരണത്ഥാ.** യം സന്ധായ വുത്തം - ''തേസം തേ ധമ്മാ സുഗ്ഗഹിതാ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തന്തി. തം കിസ്സ ഹേതു? സുഗ്ഗഹിതത്താ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാന''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൯).

യം പന പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധോ പഹീനകിലേസോ ഭാവിതമഗ്ഗോ പടിവിദ്ധാകുപ്പോ സച്ഛികതനിരോധോ ഖീണാസവോ കേവലം പവേണീപാലനത്ഥായ വംസാനുരക്ഖണത്ഥായ പരിയാപുണാതി, അയം **ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തീ**തി.

വിനയേ പന സുപ്പടിപന്നോ ഭിക്ഖു സീലസമ്പദം നിസ്സായ തിസ്സോ വിജ്ജാ പാപുണാതി, താസംയേവ ച തത്ഥ പഭേദവചനതോ. സുത്തേ സുപ്പടിപന്നോ സമാധിസമ്പദം നിസ്സായ ഛ അഭിഞ്ഞാ പാപുണാതി, താസംയേവ ച തത്ഥ പഭേദവചനതോ. അഭിധമ്മേ സുപ്പടിപന്നോ പഞ്ഞാസമ്പദം നിസ്സായ ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ പാപുണാതി, താസഞ്ച തത്ഥേവ പഭേദവചനതോ, ഏവമേതേസു സുപ്പടിപന്നോ യഥാക്കമേന ഇമം വിജ്ജാത്തയഛളഭിഞ്ഞാചതുപ്പടിസമ്ഭിദാഭേദം സമ്പത്തിം പാപുണാതി.

വിനയേ പന ദുപ്പടിപന്നോ അനുഞ്ഞാതസുഖസമ്ഫസ്സഅത്ഥരണപാവുരണാദിഫസ്സസാമഞ്ഞതോ പടിക്ഖിത്തേസു ഉപാദിന്നകഫസ്സാദീസു അനവജ്ജസഞ്ഞീ ഹോതി. വുത്തമ്പി ഹേതം - ''തഥാഹം ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമി, യഥാ യേ മേ അന്തരായികാ ധമ്മാ അന്തരായികാ വുത്താ ഭഗവതാ, തേ പടിസേവതോ നാലം അന്തരായായാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൪). തതോ ദുസ്സീലഭാവം പാപുണാതി. സുത്തേ ദുപ്പടിപന്നോ - ''ചത്താരോ മേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൫) അധിപ്പായം അജാനന്തോ ദുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹാതി, യം സന്ധായ വുത്തം - ''അത്തനാ ദുഗ്ഗഹിതേന അമ്ഹേ ചേവ അബ്ഭാചിക്ഖതി, അത്താനഞ്ച ഖണതി, ബഹുഞ്ച അപുഞ്ഞം പസവതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൬). തതോ മിച്ഛാദിട്ഠിതം പാപുണാതി. അഭിധമ്മേ ദുപ്പടിപന്നോ ധമ്മചിന്തം അതിധാവന്തോ അചിന്തേയ്യാനിപി ചിന്തേതി. തതോ ചിത്തക്ഖേപം പാപുണാതി, വുത്തഞ്ഹേതം - ''ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അചിന്തേയ്യാനി, ന ചിന്തേതബ്ബാനി, യാനി ചിന്തേന്തോ ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൭൭). ഏവമേതേസു ദുപ്പടിപന്നോ യഥാക്കമേന ഇമം ദുസ്സീലഭാവ മിച്ഛാദിട്ഠിതാ ചിത്തക്ഖേപഭേദം വിപത്തിം പാപുണാതീ''തി.

ഏത്താവതാ ച -

> ''പരിയത്തിഭേദം സമ്പത്തിം, വിപത്തിഞ്ചാപി യം യഹിം;
> പാപുണാതി യഥാ ഭിക്ഖു, തമ്പി സബ്ബം വിഭാവയേ''തി -

അയമ്പി ഗാഥാ വുത്തത്ഥാവ ഹോതി. ഏവം നാനപ്പകാരതോ പിടകാനി ഞത്വാ തേസം വസേനേതം ബുദ്ധവചനം തിവിധന്തി ഞാതബ്ബം.

കഥം നികായവസേന പഞ്ചവിധം? സബ്ബമേവ ചേതം ദീഘനികായോ, മജ്ഝിമനികായോ, സംയുത്തനികായോ, അങ്ഗുത്തരനികായോ, ഖുദ്ദകനികായോതി

പഞ്ചപ്പഭേദം ഹോതി. തത്ഥ കതമോ **ദീഘനികായോ?** തിവഗ്ഗസങ്ഗഹാനി ബ്രഹ്മജാലാദീനി ചതുത്തിംസ സുത്താനി.

> “ചതുത്തിംസേവ സുത്തന്താ, തിവഗ്ഗോ യസ്സ സങ്ഗഹോ;
> ഏസ ദീഘനികായോതി, പഠമോ അനുലോമികോ”തി.

കസ്മാ പനേസ ദീഘനികായോതി വുച്ചതി? ദീഘപ്പമാണാനം സുത്താനം സമൂഹതോ നിവാസതോ ച. സമൂഹനിവാസാ ഹി നികായോതി വുച്ചന്തി. “നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകനികായമ്പി സമനുപസ്സാമി ഏവം ചിത്തം, യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ , തിരച്ഛാനഗതാ പാണാ” (സം॰ നി॰ ൩.൧൦൦). പോണികനികായോ ചിക്ഖല്ലികനികായോതി ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സാധകാനി സാസനതോ ലോകതോ ച. ഏവം സേസാനമ്പി നികായഭാവേ വചനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കതമോ **മജ്ഝിമനികായോ?** മജ്ഝിമപ്പമാണാനി പഞ്ചദസവഗ്ഗസങ്ഗഹാനി മൂലപരിയായസുത്താദീനി ദിയഡ്ഢസതം ദ്വേ ച സുത്താനി.

> “ദിയഡ്ഢസതസുത്തന്താ, ദ്വേ ച സുത്താനി യത്ഥ സോ;
> നികായോ മജ്ഝിമോ പഞ്ച, ദസവഗ്ഗപരിഗ്ഗഹോ”തി.

കതമോ **സംയുത്തനികായോ?** ദേവതാസംയുത്താദിവസേന കഥിതാനി ഓഘതരണാദീനി സത്ത സുത്തസഹസ്സാനി സത്ത ച സുത്തസതാനി ദ്വാസട്ഠി ച സുത്താനി.

> “സത്തസുത്തസഹസ്സാനി , സത്തസുത്തസതാനി ച;
> ദ്വാസട്ഠി ചേവ സുത്തന്താ, ഏസോ സംയുത്തസങ്ഗഹോ”തി.

കതമോ **അങ്ഗുത്തരനികായോ?** ഏകേകഅങ്ഗാതിരേകവസേന കഥിതാനി ചിത്തപരിയാദാനാദീനി നവ സുത്തസഹസ്സാനി പഞ്ച സുത്തസതാനി സത്തപഞ്ഞാസഞ്ച സുത്താനി.

> “നവ സുത്തസഹസ്സാനി, പഞ്ച സുത്തസതാനി ച;
> സത്തപഞ്ഞാസ സുത്താനി, സങ്ഖ്യാ അങ്ഗുത്തരേ അയ”ന്തി.

കതമോ **ഖുദ്ദകനികായോ?** സകലം വിനയപിടകം, അഭിധമ്മപിടകം, ഖുദ്ദകപാഠാദയോ ച പുബ്ബേ ദസ്സിതാ പഞ്ചദസപ്പഭേദാ, ഠപേത്വാ ചത്താരോ നികായേ അവസേസം ബുദ്ധവചനം.

> “ഠപേത്വാ ചതുരോപേതേ, നികായേ ദീഘആദികേ;
> തദഞ്ഞം ബുദ്ധവചനം, നികായോ ഖുദ്ദകോ മതോ”തി.

ഏവം നികായവസേന പഞ്ചവിധം.

കഥം അങ്ഗവസേന നവവിധം? സബ്ബമേവ ഹിദം സുത്തം, ഗേയ്യം, വേയ്യാകരണം, ഗാഥാ, ഉദാനം, ഇതിവുത്തകം, ജാതകം, അബ്ഭുതധമ്മം, വേദല്ലന്തി നവപ്പഭേദം ഹോതി. തത്ഥ ഉഭതോവിഭങ്ഗനിദ്ദേസഖന്ധകപരിവാരാ, സുത്തനിപാതേ മങ്ഗലസുത്തരതനസുത്തനാലകസുത്തതുവട്ടകസുത്താനി ച അഞ്ഞമ്പി ച സുത്തനാമകം തഥാഗതവചനം **സുത്ത**ന്തി വേദിതബ്ബം. സബ്ബമ്പി സഗാഥകം സുത്തം **ഗേയ്യ**ന്തി വേദിതബ്ബം. വിസേസേന സംയുത്തകേ സകലോപി സഗാഥവഗ്ഗോ,

സകലമ്പി അഭിധമ്മപിടകം, നിഗ്ഗാഥകം സുത്തം, യഞ്ച അഞ്ഞമ്പി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി അസങ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം, തം **വേയ്യാകരണ**ന്തി വേദിതബ്ബം. ധമ്മപദം, ഥേരഗാഥാ, ഥേരീഗാഥാ, സുത്തനിപാതേ നോസുത്തനാമികാ സുദ്ധികഗാഥാ ച **ഗാഥാ**തി വേദിതബ്ബാ. സോമനസ്സഞ്ഞാണമയികഗാഥാ പടിസംയുത്താ ദ്വേഅസീതി സുത്തന്താ **ഉദാന**ന്തി വേദിതബ്ബം. ''വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ''തിആദിനയപ്പവത്താ ദസുത്തരസതസുത്തന്താ **ഇതിവുത്തക**ന്തി വേദിതബ്ബം. അപണ്ണകജാതകാദീനി പഞ്ഞാസാധികാനി പഞ്ചജാതകസതാനി **'ജാതക'**ന്തി വേദിതബ്ബം. ''ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ ആനന്ദേ''തിആദിനയപ്പവത്താ (ദീ॰ നി॰ വ.വംൻ) സബ്ബേപി അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മപടിസംയുത്തസുത്തന്താ **അബ്ഭുതധമ്മ**ന്തി വേദിതബ്ബം. ചൂളവേദല്ല-മഹാവേദല്ല-സമ്മാദിട്ഠി-സക്കപഞ്ഹ-സങ്ഖാരഭാജനിയ-മഹാപുണ്ണമസുത്താദയോ സബ്ബേപി വേദഞ്ച തുട്ഠിഞ്ച ലദ്ധാ ലദ്ധാ പുച്ഛിതസുത്തന്താ **വേദല്ല**ന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം അങ്ഗവസേന നവവിധം.

കഥം ധമ്മക്ഖന്ധവസേന ചതുരാസീതിസഹസ്സവിധം? സബ്ബമേവ ചേതം ബുദ്ധവചനം -

''ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ;
ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ''തി.

ഏവം പരിദീപിതധമ്മക്ഖന്ധവസേന ചതുരാസീതിസഹസ്സപ്പഭേദം ഹോതി. തത്ഥ ഏകാനുസന്ധികം സുത്തം ഏകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ. യം അനേകാനുസന്ധികം, തത്ഥ അനുസന്ധിവസേന ധമ്മക്ഖന്ധഗണനാ. ഗാഥാബന്ധേസു പഞ്ഹാപുച്ഛനം ഏകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ, വിസ്സജ്ജനം ഏകോ. അഭിധമ്മേ ഏകമേകം തികദുകഭാജനം, ഏകമേകഞ്ച ചിത്തവാരഭാജനം, ഏകമേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ. വിനയേ അത്ഥി വത്ഥു, അത്ഥി മാതികാ, അത്ഥി പദഭാജനീയം, അത്ഥി അന്തരാപത്തി, അത്ഥി ആപത്തി, അത്ഥി അനാപത്തി, അത്ഥി തികച്ഛേദോ. തത്ഥ ഏകമേകോ കോട്ഠാസോ ഏകമേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി വേദിതബ്ബോ. ഏവം ധമ്മക്ഖന്ധവസേന ചതുരാസീതിസഹസ്സവിധം.

ഏവമേതം അഭേദതോ രസവസേന ഏകവിധം, ഭേദതോ ധമ്മവിനയാദിവസേന ദുവിധാദിഭേദം ബുദ്ധവചനം സങ്ഗായന്തേന മഹാകസ്സപപ്പമുഖേന വസീഗണേന ''അയം ധമ്മോ, അയം വിനയോ, ഇദം പഠമബുദ്ധവചനം, ഇദം മജ്ഝിമബുദ്ധവചനം, ഇദം പച്ഛിമബുദ്ധവചനം, ഇദം വിനയപിടകം, ഇദം സുത്തന്തപിടകം, ഇദം അഭിധമ്മപിടകം, അയം ദീഘനികായോ...പേ॰... അയം ഖുദ്ദകനികായോ, ഇമാനി സുത്താദീനി നവങ്ഗാനി, ഇമാനി ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീ''തി, ഇമം പഭേദം വവത്ഥപേത്വാവ സങ്ഗീതം. ന കേവലഞ്ച ഇമമേവ, അഞ്ഞമ്പി ഉദ്ദാനസങ്ഗഹ-വഗ്ഗസങ്ഗഹ-പേയ്യാലസങ്ഗഹ-ഏകകനിപാത-ദുകനിപാതാദിനിപാതസങ്ഗഹ-സംയുത്തസങ്ഗഹ-പണ്ണാസസങ്ഗഹാദി-അനേകവിധം തീസു പിടകേസു സന്ദിസ്സമാനം സങ്ഗഹപ്പഭേദം വവത്ഥപേത്വാ ഏവ സത്തഹി മാസേഹി സങ്ഗീതം.

സങ്ഗീതിപരിയോസാനേ ചസ്സ - ''ഇദം മഹാകസ്സപത്ഥേരേന ദസബലസ്സ സാസനം പഞ്ചവസ്സസഹസ്സപരിമാണകാലം പവത്തനസമത്ഥം കത''ന്തി സഞ്ജാതപ്പമോദാ സാധുകാരം വിയ ദദമാനാ അയം മഹാപഥവീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ അനേകപ്പകാരം കമ്പി സങ്കമ്പി സമ്പകമ്പി സമ്പവേധി, അനേകാനി ച അച്ഛരിയാനി പാതുരഹേസുന്തി, അയം പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമ. യാ ലോകേ -

''സതേഹി പഞ്ചഹി കതാ, തേന പഞ്ചസതാതി ച;

ഥേരേഹേവ കതത്ഥാ ച, ഥേരികാതി പവുച്ചതീ”തി.

൧. ബ്രഹ്മജാലസുത്തവണ്ണനാ

പരിബ്ബാജകകഥാവണ്ണനാ

ഇമിസ്സാ പഠമമഹാസങ്ഗീതിയാ വത്തമാനായ വിനയസങ്ഗഹാവസാനേ സുത്തന്തപിടകേ ആദിനികായസ്സ ആദിസുത്തം ബ്രഹ്മജാലം പുച്ഛന്തേന ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന - ''ബ്രഹ്മജാലം, ആവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത''ന്തി, ഏവമാദിവുത്തവചനപരിയോസാനേ യത്ഥ ച ഭാസിതം, യഞ്ചാരബ്ഭ ഭാസിതം, തം സബ്ബം പകാസേന്തോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ ഏവം മേ സുതന്തിആദിമാഹ. തേന വുത്തം ''ബ്രഹ്മജാലസ്സാപി ഏവം മേ സുതന്തിആദികം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്തം നിദാനമാദീ''തി.

൧. തത്ഥ **ഏവന്തി** നിപാതപദം. **മേതിആദീനി** നാമപദാനി. **പടിപന്നോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ **പടീ**തി ഉപസഗ്ഗപദം, **ഹോതീ**തി ആഖ്യാതപദന്തി. ഇമിനാ താവ നയേന പദവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

അത്ഥതോ പന **ഏവം**-സദ്ദോ താവ ഉപമൂപദേസസമ്പഹംസനഗരഹണവചനസമ്പടിഗ്ഗഹാകാരനിദസ്സനാവധാരണാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാഹേസ - ''ഏവം ജാതേന മച്ചേന, കത്തബ്ബം കുസലം ബഹു''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൫൩) ഏവമാദീസു ഉപമായം ആഗതോ. ''ഏവം തേ അഭിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ പടിക്കമിതബ്ബ''ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൨൨) ഉപദേസേ. ''ഏവമേതം ഭഗവാ, ഏവമേതം സുഗതാ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൬൬) സമ്പഹംസനേ. ''ഏവമേവം പനായം വസലീ യസ്മിം വാ തസ്മിം വാ തസ്സ മുണ്ഡകസ്സ സമണകസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൭) ഗരഹണേ. ''ഏവം, ഭന്തേതി ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസു''ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧) വചനസമ്പടിഗ്ഗഹേ. ''ഏവം ബ്യാ ഖോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൯൮) ആകാരേ. ''ഏഹി ത്വം, മാണവക, യേന സമണോ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമ, ഉപസങ്കമിത്വാ മമ വചനേന സമണം ആനന്ദം അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛ. 'സുഭോ മാണവോ തോദേയ്യപുത്തോ ഭവന്തം ആനന്ദം അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛതീ'തി. ഏവഞ്ച വദേഹി, സാധു കിര ഭവം ആനന്ദോ യേന സുഭസ്സ മാണവസ്സ തോദേയ്യപുത്തസ്സ നിവേസനം, തേനുപസങ്കമതു അനുകമ്പം ഉപാദായാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൫) നിദസ്സനേ. ''തം കിം മഞ്ഞഥ, കാലാമാ, ഇമേ ധമ്മാ കുസലാ വാ അകുസലാ വാതി? അകുസലാ, ഭന്തേ. സാവജ്ജാ വാ അനവജ്ജാ വാതി? സാവജ്ജാ, ഭന്തേ. വിഞ്ഞുഗരഹിതാ വാ വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാ വാതി? വിഞ്ഞുഗരഹിതാ, ഭന്തേ. സമത്താ സമാദിന്നാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി നോ വാ, കഥം വോ ഏത്ഥ ഹോതീതി? സമത്താ, ഭന്തേ, സമാദിന്നാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി, ഏവം നോ ഏത്ഥ ഹോതീ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൬൬) അവധാരണേ. സ്വായമിധ ആകാരനിദസ്സനാവധാരണേസു ദട്ഠബ്ബോ.

തത്ഥ ആകാരത്ഥേന **ഏവം**-സദ്ദേന ഏതമത്ഥം ദീപേതി, നാനാനയനിപുണമനേകജ്ഝാസയസമുട്ഠാനം, അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം, വിവിധപാടിഹാരിയം, ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധഗമ്ഭീരം, സബ്ബസത്താനം സകസകഭാസാനുരൂപതോ സോതപഥമാഗച്ഛന്തം തസ്സ ഭഗവതോ വചനം സബ്ബപ്പകാരേന കോ സമത്ഥോ വിഞ്ഞാതും, സബ്ബഥാമേന പന സോതുകാമതം ജനേത്വാപി 'ഏവം മേ സുതം' മയാപി ഏകേനാകാരേന സുതന്തി.

നിദസ്സനത്ഥേന - ''നാഹം സയമ്ഭൂ, ന മയാ ഇദം സച്ഛികത''ന്തി അത്താനം പരിമോചേന്തോ - 'ഏവം മേ സുതം', 'മയാപി ഏവം സുത'ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബം സകലം സുത്തം നിദസ്സേതി.

അവധാരണത്ഥേന - ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹുസ്സുതാനം യദിദം ആനന്ദോ, ഗതിമന്താനം, സതിമന്താനം, ധിതിമന്താനം, ഉപട്ഠാകാനം യദിദം ആനന്ദോ''തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൨൩). ഏവം ഭഗവതാ - ''ആയസ്മാ ആനന്ദോ അത്ഥകുസലോ, ധമ്മകുസലോ, ബ്യഞ്ജനകുസലോ, നിരുത്തികുസലോ, പുബ്ബാപരകുസലോ''തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൬൯). ഏവം ധമ്മസേനാപതിനാ ച പസത്ഥഭാവാനുരൂപം അത്തനോ ധാരണബലം ദസ്സേന്തോ സത്താനം സോതുകാമതം ജനേതി - 'ഏവം മേ സുതം', തഞ്ച ഖോ അത്ഥതോ വാ ബ്യഞ്ജനതോ വാ അനൂനമനധികം, ഏവമേവ ന അഞ്ഞഥാ ദട്ഠബ്ബ''ന്തി.

മേ-സദ്ദോ തീസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹിസ്സ - ''ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യ''ന്തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൧) മയാതി അത്ഥോ. ''സാധു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സങ്ഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൮൮) മയ്ഹന്തി അത്ഥോ. ''ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ , ഭവഥാ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൯) മമാതി അത്ഥോ. ഇധ പന മയാ സുതന്തി ച, മമ സുതന്തി ച അത്ഥദ്വയേ യുജ്ജതി.

സുതന്തി അയം **സുത**-സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ ച അനുപസഗ്ഗോ ച - ഗമനവിസ്സുതകിലിന്ന-ഉപചിതാനുയോഗ-സോതവിഞ്ഞേയ്യ-സോതദ്വാരാനുസാര-വിഞ്ഞാതാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ, തഥാ ഹിസ്സ ''സേനായ പസുതോ''തിആദീസു ഗച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. ''സുതധമ്മസ്സ പസ്സതോ''തിആദീസു (ഉദാ॰ ൧൧) വിസ്സുതധമ്മസ്സാതി അത്ഥോ. ''അവസ്സുതാ അവസ്സുതസ്സാ''തിആദീസു (പാചി॰ ൬൫൭) കിലിന്നാകിലിന്നസ്സാതി അത്ഥോ. ''തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പക''ന്തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ൭.൧൨) ഉപചിതന്തി അത്ഥോ. ''യേ ഝാനപസുതാ ധീരാ''തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൮൧) ഝാനാനുയുത്താതി അത്ഥോ. 'ദിട്ഠം സുതം മുത'ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൧) സോതവിഞ്ഞേയ്യന്തി അത്ഥോ. ''സുതധരോ സുതസന്നിചയോ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൩൯) സോതദ്വാരാനുസാരവിഞ്ഞാതധരോതി അത്ഥോ. ഇധ പനസ്സ സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരിതന്തി വാ ഉപധാരണന്തി വാതി അത്ഥോ. 'മേ' സദ്ദസ്സ ഹി 'മയാ'തി അത്ഥേ സതി 'ഏവം മയാ സുതം'

സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരിതന്തി യുജ്ജതി. 'മമാ'തി അത്ഥേ സതി ഏവം മമ സുതം സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരണന്തി യുജ്ജതി.

ഏവമേതേസു തീസു പദേസു **ഏവ**ന്തി സോതവിഞ്ഞാണാദിവിഞ്ഞാണകിച്ചനിദസ്സനം. **മേ**തി വുത്തവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിപുഗ്ഗലനിദസ്സനം. **സുത**ന്തി അസ്സവനഭാവപടിക്ഖേപതോ അനൂനാധികാവിപരീതഗ്ഗഹണനിദസ്സനം. തഥാ **ഏവ**ന്തി തസ്സാ സോതദ്വാരാനുസാരേന പവത്തായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ നാനപ്പകാരേന ആരമ്മണേ പവത്തിഭാവപ്പകാസനം. **മേ**തി അത്തപ്പകാസനം. **സുത**ന്തി ധമ്മപ്പകാസനം. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപോ - "നാനപ്പകാരേന ആരമ്മണേ പവത്തായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ മയാ ന അഞ്ഞം കതം, ഇദം പന കതം, അയം ധമ്മോ സുതോ"തി.

തഥാ **ഏവ**ന്തി നിദ്ദിസിതബ്ബധമ്മപ്പകാസനം. **മേ**തി പുഗ്ഗലപ്പകാസനം. **സുത**ന്തി പുഗ്ഗലകിച്ചപ്പകാസനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി. "യം സുത്തം നിദ്ദിസിസ്സാമി, തം മയാ ഏവം സുത"ന്തി.

തഥാ **ഏവ**ന്തി യസ്സ ചിത്തസന്താനസ്സ നാനാകാരപ്പവത്തിയാ നാനത്ഥബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണം ഹോതി, തസ്സ നാനാകാരനിദ്ദേസോ. **ഏവ**ന്തി ഹി അയമാകാരപഞ്ഞത്തി. **മേ**തി കത്തുനിദ്ദേസോ. **സുത**ന്തി വിസയനിദ്ദേസോ. ഏത്താവതാ നാനാകാരപ്പവത്തേന ചിത്തസന്താനേന തം സമങ്ഗിനോ കത്തു വിസയഗ്ഗഹണസന്നിട്ഠാനം കതം ഹോതി.

അഥവാ **ഏവ**ന്തി പുഗ്ഗലകിച്ചനിദ്ദേസോ. **സുത**ന്തി വിഞ്ഞാണകിച്ചനിദ്ദേസോ. **മേ**തി ഉഭയകിച്ചയുത്തപുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ, "മയാ സവനകിച്ചവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിനാ പുഗ്ഗലേന വിഞ്ഞാണവസേന ലദ്ധസവനകിച്ചവോഹാരേന സുത"ന്തി.

തത്ഥ ഏവന്തി ച മേതി ച സച്ചികട്ഠപരമത്ഥവസേന അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി. കിഞ്ഹേത്ഥ തം പരമത്ഥതോ അത്ഥി, യം **ഏവ**ന്തി വാ മേതി വാ നിദ്ദേസം ലഭേഥ? സുതന്തി വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി. യഞ്ഹി തം ഏത്ഥ സോതേന ഉപലദ്ധം, തം പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനന്തി. തഥാ 'ഏവ'ന്തി ച, മേതി ച, തം തം ഉപാദായ വത്തബ്ബതോ ഉപാദാപഞ്ഞത്തി. 'സുത'ന്തി ദിട്ഠാദീനി ഉപനിധായ വത്തബ്ബതോ ഉപനിധാപഞ്ഞത്തി. ഏത്ഥ ച ഏവന്തി വചനേന അസമ്മോഹം ദീപേതി. ന ഹി സമ്മൂള്ഹോ നാനപ്പകാരപടിവേധസമത്ഥോ ഹോതി. 'സുത'ന്തി വചനേന സുതസ്സ അസമ്മോസം ദീപേതി. യസ്സ ഹി സുതം സമ്മുട്ഠം ഹോതി, ന സോ കാലന്തരേന മയാ സുതന്തി പടിജാനാതി. ഇച്ചസ്സ അസമ്മോഹേന പഞ്ഞാസിദ്ധി, അസമ്മോസേന പന സതിസിദ്ധി. തത്ഥ പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ സതിയാ ബ്യഞ്ജനാവധാരണസമത്ഥതാ, സതിപുബ്ബങ്ഗമായ പഞ്ഞായ അത്ഥപടിവേധസമത്ഥതാ. തദുഭയസമത്ഥതായോഗേന അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നസ്സ ധമ്മകോസസ്സ അനുപാലനസമത്ഥതോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികത്തസിദ്ധി.

അപരോ നയോ, ഏവന്തി വചനേന യോനിസോ മനസികാരം ദീപേതി. അയോനിസോ മനസികരോതോ ഹി നാനപ്പകാരപടിവേധാഭാവതോ. സുതന്തി വചനേന അവിക്ഖേപം ദീപേതി, വിക്ഖിത്തചിത്തസ്സ സവനാഭാവതോ. തഥാ ഹി വിക്ഖിത്തചിത്തോ പുഗ്ഗലോ സബ്ബസമ്പത്തിയാ വുച്ചമാനോപി "ന മയാ സുതം, പുന ഭണഥാ"തി ഭണതി. യോനിസോ മനസികാരേന ചേത്ഥ അത്തസമ്മാപണിധിം പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതം സാധേതി, സമ്മാ അപ്പണിഹിതത്തസ്സ പുബ്ബേ അകതപുഞ്ഞസ്സ വാ തദഭാവതോ. അവിക്ഖേപേന സദ്ധമ്മസ്സവനം സപ്പുരിസൂപനിസ്സയഞ്ച സാധേതി. ന ഹി വിക്ഖിത്തചിത്തോ സോതും സക്കോതി, ന ച സപ്പുരിസേ അനുപസ്സയമാനസ്സ സവനം അത്ഥീതി.

അപരോ നയോ, യസ്മാ ഏവന്തി യസ്സ ചിത്തസന്താനസ്സ നാനാകാരപ്പവത്തിയാ നാനത്ഥബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണം ഹോതി, തസ്സ നാനാകാരനിദ്ദേസോതി വുത്തം, സോ ച ഏവം ഭദ്ദകോ ആകാരോ ന സമ്മാഅപ്പണിഹിതത്തനോ പുബ്ബേ അകതപുഞ്ഞസ്സ വാ ഹോതി, തസ്മാ ഏവന്തി ഇമിനാ ഭദ്ദകേനാകാരേന പച്ഛിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിമത്തനോ ദീപേതി. സുതന്തി സവനയോഗേന പുരിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം. ന ഹി അപ്പതിരൂപദേസേ വസതോ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയവിരഹിതസ്സ വാ സവനം അത്ഥി. ഇച്ചസ്സ പച്ഛിമചക്കദ്വയസിദ്ധിയാ ആസയസുദ്ധിസിദ്ധാ ഹോതി, പുരിമചക്കദ്വയസിദ്ധിയാ പയോഗസുദ്ധി, തായ ച ആസയസുദ്ധിയാ അധിഗമബ്യത്തിസിദ്ധി, പയോഗസുദ്ധിയാ ആഗമബ്യത്തിസിദ്ധി. ഇതി പയോഗാസയസുദ്ധസ്സ ആഗമാധിഗമസമ്പന്നസ്സ വചനം അരുണുഗ്ഗം വിയ സൂരിയസ്സ ഉദയതോ യോനിസോ മനസികാരോ വിയ ച കുസലകമ്മസ്സ അരഹതി ഭഗവതോ വചനസ്സ പുബ്ബങ്ഗമം ഭവിതുന്തി ഠാനേ നിദാനം ഠപേന്തോ - "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദിമാഹ.

അപരോ നയോ, 'ഏവ'ന്തി ഇമിനാ നാനപ്പകാരപടിവേധദീപകേന വചനേന അത്തനോ അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാസമ്പത്തിസബ്ഭാവം ദീപേതി. 'സുത'ന്തി ഇമിനാ സോതബ്ബപ്പഭേദപടിവേധദീപകേന ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാസമ്പത്തിസബ്ഭാവം. 'ഏവ'ന്തി ച ഇദം യോനിസോ മനസികാരദീപകം വചനം ഭാസമാനോ - "ഏതേ മയാ ധമ്മാ മനസാനുപേക്ഖിതാ, ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവിദ്ധാ"തി ദീപേതി. 'സുത'ന്തി ഇദം സവനയോഗദീപകം വചനം ഭാസമാനോ - "ബഹൂ മയാ ധമ്മാ സുതാ ധാതാ വചസാ പരിചിതാ"തി ദീപേതി. തദുഭയേനാപി അത്ഥബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിം ദീപേന്തോ സവനേ ആദരം ജനേതി. അത്ഥബ്യഞ്ജനപരിപുണ്ണഞ്ഹി ധമ്മം ആദരേന അസ്സുണന്തോ മഹതാ ഹിതാ പരിബാഹിരോ ഹോതീതി, തസ്മാ ആദരം ജനേത്വാ സക്കച്ചം അയം ധമ്മോ സോതബ്ബോതി.

"ഏവം മേ സുത"ന്തി ഇമിനാ പന സകലേന വചനേന ആയസ്മാ ആനന്ദോ തഥാഗതപ്പവേദിതം ധമ്മം അത്തനോ അദഹന്തോ അസപ്പുരിസഭൂമിം അതിക്കമതി. സാവകത്തം പടിജാനന്തോ സപ്പുരിസഭൂമിം ഓക്കമതി. തഥാ അസദ്ധമ്മാ ചിത്തം വുട്ഠാപേതി, സദ്ധമ്മേ ചിത്തം പതിട്ഠാപേതി. "കേവലം സുതമേവേതം മയാ,

തസ്സേവ ഭഗവതോ വചന''ന്തി ദീപേന്തോ അത്താനം പരിമോചേതി, സത്ഥാരം അപദിസതി, ജിനവചനം അപ്പേതി, ധമ്മനേത്തിം പതിട്ഠാപേതി.

അപിച ''ഏവം മേ സുത''ന്തി അത്തനാ ഉപ്പാദിതഭാവം അപ്പടിജാനന്തോ പുരിമവചനം വിവരന്തോ - ''സമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതമിദം മയാ തസ്സ ഭഗവതോ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദസ്സ ദസബലധരസ്സ ആസഭട്ഠാനട്ഠായിനോ സീഹനാദനാദിനോ സബ്ബസത്തുത്തമസ്സ ധമ്മിസ്സരസ്സ ധമ്മരാജസ്സ ധമ്മാധിപതിനോ ധമ്മദീപസ്സ ധമ്മസരണസ്സ സദ്ധമ്മവരചക്കവത്തിനോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ വചനം, ന എത്ഥ അത്ഥേ വാ ധമ്മേ വാ പദേ വാ ബ്യഞ്ജനേ വാ കങ്ഖാ വാ വിമതി വാ കാതബ്ബാ''തി സബ്ബേസം ദേവമനുസ്സാനം ഇമസ്മിം ധമ്മേ അസ്സദ്ധിയം വിനാസേതി, സദ്ധാസമ്പദം ഉപ്പാദേതി. തേനേതം വുച്ചതി -

> ''വിനാസയതി അസ്സദ്ധം, സദ്ധം വഡ്ഢേതി സാസനേ;
> ഏവം മേ സുതമിച്ചേവം, വദം ഗോതമസാവകോ''തി.

ഏകന്തി ഗണനപരിച്ഛേദനിദ്ദേസോ. **സമയ**ന്തി പരിച്ഛിന്നനിദ്ദേസോ. **ഏകം സമയ**ന്തി അനിയമിതപരിദീപനം. തത്ഥ **സമയ**സദ്ദോ -

> ''സമവായേ ഖണേ കാലേ, സമൂഹേ ഹേതുദിട്ഠിസു;
> പടിലാഭേ പഹാനേ ച, പടിവേധേ ച ദിസ്സതി''.

തഥാ ഹിസ്സ - ''അപ്പേവനാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമ കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാ''തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൭) സമവായോ അത്ഥോ. ''ഏകോവ ഖോ ഭിക്ഖവേ, ഖണോ ച സമയോ ച ബ്രഹ്മചരിയവാസായാ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൨൯) ഖണോ. ''ഉണ്ഹസമയോ പരിളാഹസമയോ''തിആദീസു (പാചി॰ ൩൫൮) കാലോ. ''മഹാസമയോ പവനസ്മി''ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨) സമൂഹോ. ''സമയോപി ഖോ തേ, ഭദ്ദാലി, അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസി, ഭഗവാ ഖോ സാവത്ഥിയം വിഹരതി, ഭഗവാപി മം ജാനിസ്സതി, ഭദ്ദാലി നാമ ഭിക്ഖു സത്ഥുസാസനേ സിക്ഖായ അപരിപൂരകാരീ'തി. അയമ്പി ഖോ, തേ ഭദ്ദാലി, സമയോ അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൩൫) ഹേതു. ''തേന ഖോ പന സമയേന ഉഗ്ഗഹമാനോ പരിബ്ബാജകോ സമണമുണ്ഡികാപുത്തോ സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചീരേ ഏകസാലകേ മല്ലികായ ആരാമേ പടിവസതീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൨൬൦) ദിട്ഠി.

> ''ദിട്ഠേ ധമ്മേ ച യോ അത്ഥോ, യോ ചത്ഥോ സമ്പരായികോ;
> അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ, പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯) -

ആദീസു പടിലാഭോ. ''സമ്മാ മാനാഭിസമയാ അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൭.൯) പഹാനം. ''ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ സങ്ഖതട്ഠോ സന്താപട്ഠോ വിപരിണാമട്ഠോ അഭിസമയട്ഠോ''തിആദീസു (പടി॰ ൧൦൯) പടിവേധോ. ഇധ പനസ്സ കാലോ അത്ഥോ. തേന സംവച്ഛരഉതുമാസഡ്ഢമാസരത്തിദിവപുബ്ബണ്ഹമജ്ഝന്ഹികസായന്ഹപഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമയാമമുഹുത്താദീസു കാലപ്പഭേദഭൂതേസു സമയേസു ഏകം സമയന്തി ദീപേതി.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഏതേസു സംവച്ഛരാദീസു സമയേസു യം യം സുത്തം യസ്മിം യസ്മിം സംവച്ഛരേ ഉതുമ്ഹി മാസേ പക്ഖേ രത്തിഭാഗേ വാ ദിവസഭാഗേ വാ വുത്തം, സബ്ബം തം ഥേരസ്സ സുവിദിതം സുവവത്ഥാപിതം പഞ്ഞായ. യസ്മാ പന - ''ഏവം മേ സുതം'' അസുകസംവച്ഛരേ അസുകഉതുമ്ഹി അസുകമാസേ അസുകപക്ഖേ അസുകരത്തിഭാഗേ അസുകദിവസഭാഗേ വാതി ഏവം വുത്തേ ന സക്കാ സുഖേന ധാരേതും വാ ഉദ്ദിസിതും വാ ഉദ്ദിസാപേതും വാ, ബഹു ച വത്തബ്ബം ഹോതി, തസ്മാ ഏകേനേവ പദേന തമത്ഥം സമോധാനേത്വാ ''ഏകം സമയ''ന്തി ആഹ. യേ വാ ഇമേ ഗബ്ഭോക്കന്തിസമയോ, ജാതിസമയോ, സംവേഗസമയോ, അഭിനിക്ഖമനസമയോ, ദുക്കരകാരികസമയോ, മാരവിജയസമയോ, അഭിസമ്ബോധിസമയോ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസമയോ, ദേസനാസമയോ, പരിനിബ്ബാനസമയോതി, ഏവമാദയോ ഭഗവതോ ദേവമനുസ്സേസു അതിവിയ പകാസാ അനേകകാലപ്പഭേദാ ഏവ സമയാ. തേസു സമയേസു ദേസനാസമയസങ്ഖാതം ഏകം സമയന്തി ദീപേതി. യോ ചായം ഞാണകരുണാകിച്ചസമയേസു കരുണാകിച്ചസമയോ, അത്തഹിതപരഹിതപടിപത്തിസമയേസു പരഹിതപടിപത്തിസമയോ, സന്നിപതിതാനം കരണീയദ്വയസമയേസു ധമ്മികഥാസമയോ ദേസനാപടിപത്തിസമയേസു ദേസനാസമയോ, തേസുപി സമയേസു അഞ്ഞതരം സമയം സന്ധായ **''ഏകം സമയ''**ന്തി ആഹ.

കസ്മാ പനേത്ഥ യഥാ അഭിധമ്മേ ''യസ്മിം സമയേ കാമാവചര''ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧) ച, ഇതോ അഞ്ഞേസു ച സുത്തപദേസു - ''യസ്മിം സമയേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹീ''തി ച ഭുമ്മവചനനിദ്ദേസോ കതോ, വിനയേ ച - ''തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തി കരണവചനേന, തഥാ അകത്വാ ''ഏകം സമയ''ന്തി ഉപയോഗവചനനിദ്ദേസോ കതോതി? തത്ഥ തഥാ ഇധ ച അഞ്ഞഥാ അത്ഥസമ്ഭവതോ. തത്ഥ ഹി അഭിധമ്മേ ഇതോ അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസു ച അധികരണത്ഥോ ഭാവേന ഭാവലക്ഖണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. അധികരണഞ്ഹി കാലത്ഥോ, സമൂഹത്ഥോ ച സമയോ, തത്ഥ തത്ഥ വുത്താനം ഫസ്സാദിധമ്മാനം ഖണസമവായഹേതുസങ്ഖാതസ്സ ച സമയസ്സ ഭാവേന തേസം ഭാവോ ലക്ഖീയതി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം തത്ഥ ഭുമ്മവചനനിദ്ദേസോ കതോ.

വിനയേ ച ഹേതുഅത്ഥോ കരണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. യോ ഹി സോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിസമയോ സാരിപുത്താദീഹിപി ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യോ, തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേന ച സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞാപയന്തോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഞ്ച അപേക്ഖമാനോ ഭഗവാ തത്ഥ തത്ഥ വിഹാസി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം തത്ഥ കരണവചനേന നിദ്ദേസോ കതോ.

ഇധ പന അഞ്ഞസ്മിഞ്ച ഏവം ജാതികേ അച്ചന്തസംയോഗത്ഥോ സമ്ഭവതി. യഞ്ഹി സമയം ഭഗവാ ഇമം അഞ്ഞം വാ സുത്തന്തം ദേസേസി, അച്ചന്തമേവ തം സമയം കരുണാവിഹാരേന വിഹാസി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം ഇധ ഉപയോഗവചനനിദ്ദേസോ കതോതി.

തേനേതം വുച്ചതി -

"തം തം അത്ഥമപേക്ഖിത്വാ, ഭുമ്മേന കരണേന ച;
അഞ്ഞത്ര സമയോ വുത്തോ, ഉപയോഗേന സോ ഇധാ"തി.

പോരാണാ പന വണ്ണയന്തി - "തസ്മിം സമയേ"തി വാ, "തേന സമയേനാ"തി വാ, "ഏകം സമയ"ന്തി വാ, അഭിലാപമത്തഭേദോ ഏസ, സബ്ബത്ഥ ഭുമ്മമേവത്ഥോതി. തസ്മാ "ഏകം സമയ"ന്തി വുത്തേപി "ഏകസ്മിം സമയേ"തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഭഗവാതി ഗരു. ഗരുഞ്ഹി ലോകേ ഭഗവാതി വദന്തി. അയഞ്ച സബ്ബഗുണവിസിട്ഠതായ സബ്ബസത്താനം ഗരു, തസ്മാ ഭഗവാതി വേദിതബ്ബോ. പോരാണേഹിപി വുത്തം -

"ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠം, ഭഗവാതി വചനമുത്തമം;
ഗരു ഗാരവയുത്തോ സോ, ഭഗവാ തേന വുച്ചതീ"തി.

അപി ച -

"ഭാഗ്യവാ ഭഗ്ഗവാ യുത്തോ, ഭഗേഹി ച വിഭത്തവാ;
ഭത്തവാ വന്തഗമനോ, ഭവേസു ഭഗവാ തതോ"തി.

ഇമിസ്സാ ഗാഥായ വസേനസ്സ പദസ്സ വിത്ഥാരഅത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സോ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വുത്തോയേവ.

ഏത്താവതാ ചേത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തി വചനേന യഥാസുതം ധമ്മം ദസ്സേന്തോ ഭഗവതോ ധമ്മകായം പച്ചക്ഖം കരോതി. തേന "നയിദം അതിക്കന്തസത്ഥുകം പാവചനം, അയം വോ സത്ഥാ"തി സത്ഥു അദസ്സനേന ഉക്കണ്ഠിതം ജനം സമസ്സാസേതി.

ഏകം സമയം ഭഗവാതി വചനേന തസ്മിം സമയേ ഭഗവതോ അവിജ്ജമാനഭാവം ദസ്സേന്തോ രൂപകായപരിനിബ്ബാനം സാധേതി. തേന "ഏവംവിധസ്സ നാമ അരിയധമ്മസ്സ ദേസകോ ദസബലധരോ വജിരസങ്ഘാത സമാനകായോ സോപി ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, കേന അഞ്ഞേന ജീവിതേ ആസാ ജനേതബ്ബാ"തി ജീവിതമദമത്തം ജനം സംവേജേതി, സദ്ധമ്മേ ചസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേതി.

ഏവന്തി ച ഭണന്തോ ദേസനാസമ്പത്തിം നിദ്ദിസതി. **മേ സുത**ന്തി സാവകസമ്പത്തിം. **ഏകം സമയ**ന്തി കാലസമ്പത്തിം. **ഭഗവാ**തി ദേസകസമ്പത്തിം.

അന്തരാ ച രാജഗഹം അന്തരാ ച നാളന്ദന്തി **അന്തരാ**-സദ്ദോ കാരണഖണചിത്തവേമജ്ഝവിവരാദീസു ദിസ്സതി. "തദന്തരം കോ ജാനേയ്യ അഞ്ഞത്ര തഥാഗതാ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൪൪) ച, "ജനാ സങ്ഗമ്മ മന്തേന്തി മഞ്ച തഞ്ച കിമന്തര"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൨൮) ച ആദീസു ഹി കാരണേ അന്തരാ-സദ്ദോ. "അദ്ദസ മം, ഭന്തേ, അഞ്ഞതരാ ഇത്ഥീ വിജ്ജന്തരികായ ഭാജനം ധോവന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൯) ഖണേ. "യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാ"തിആദീസു (ഉദാ॰ ൨൦) ചിത്തേ. "അന്തരാ വോസാനമാപാദീ"തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൩൫൦) വേമജ്ഝേ. "അപി ചായം, ഭിക്ഖവേ, തപോദാ ദ്വിന്നം മഹാനിരയാനം അന്തരികായ ആഗച്ഛതീ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൨൩൧) വിവരേ. സ്വായമിധ വിവരേ വത്തതി, തസ്മാ രാജഗഹസ്സ ച നാളന്ദായ ച വിവരേതി ഏവമേത്ഥത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അന്തരാ-സദ്ദേന പന യുത്തത്താ ഉപയോഗവചനം കതം. ഈദിസേസു ച ഠാനേസു അക്ഖരചിന്തകാ "അന്തരാ ഗാമഞ്ച നദിഞ്ച യാതീ"തി ഏവം ഏകമേവ അന്തരാസദ്ദം പയുജ്ജന്തി, സോ ദുതിയപദേനപി യോജേതബ്ബോ ഹോതി, അയോജിയമാനേ ഉപയോഗവചനം ന പാപുണാതി. ഇധ പന യോജേത്വായേവ വുത്തോതി.

അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഹോതീതി അദ്ധാനസങ്ഖാതം മഗ്ഗം പടിപന്നോ ഹോതി, "ദീഘമഗ്ഗ"ന്തി അത്ഥോ. അദ്ധാനഗമനസമയസ്സ ഹി വിഭങ്ഗേ "അഡ്ഢയോജനം ഗച്ഛിസ്സാമീതി ഭുഞ്ജിതബ്ബ"ന്തിആദിവചനതോ (പാചി॰ ൨൧൮) അഡ്ഢയോജനമ്പി അദ്ധാനമഗ്ഗോ ഹോതി. രാജഗഹതോ പന നാളന്ദാ യോജനമേവ.

മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിന്തി 'മഹതാ'തി ഗുണമഹത്തേനപി മഹതാ, സങ്ഖ്യാമഹത്തേനപി മഹതാ. സോ ഹി ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഗുണേഹിപി മഹാ അഹോസി, അപ്പിച്ഛതാദിഗുണസമന്നാഗതത്താ. സങ്ഖ്യായപി മഹാ, പഞ്ചസതസങ്ഖ്യത്താ. ഭിക്ഖൂനം സങ്ഘോ 'ഭിക്ഖുസങ്ഘോ', തേന ഭിക്ഖുസങ്ഘേന. ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞസങ്ഘാതസങ്ഖാതേന സമണഗണേനാതി അത്ഥോ. **സദ്ധി**ന്തി ഏകതോ.

പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീതി പഞ്ചമത്താ ഏതേസന്തി പഞ്ചമത്താനി. മത്താതി പമാണം വുച്ചതി, തസ്മാ യഥാ "ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ"തി വുത്തേ "ഭോജനേ മത്തം ജാനാതി, പമാണം ജാനാതീ"തി അത്ഥോ ഹോതി, ഏവമിധാപി - "തേസം ഭിക്ഖുസതാനം പഞ്ചമത്താ പഞ്ചപമാണ"ന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭിക്ഖൂനം സതാനി ഭിക്ഖുസതാനി, തേഹി പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി.

സുപ്പിയോപി ഖോ പരിബ്ബാജകോതി സുപ്പിയോതി തസ്സ നാമം. **പി**-കാരോ മഗ്ഗപ്പടിപന്നസഭാഗതായ പുഗ്ഗലസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. **ഖോ**-കാരോ പദസന്ധികരോ, ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാവസേന വുത്തോ. **പരിബ്ബാജകോതി** സഞ്ജയസ്സ അന്തേവാസീ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "യദാ ഭഗവാ തം അദ്ധാനമഗ്ഗം പടിപന്നോ, തദാ സുപ്പിയോപി പരിബ്ബാജകോ പടിപന്നോ അഹോസീ"തി. അതീതകാലത്ഥോ ഹേത്ഥ ഹോതി-സദ്ദോ.

സദ്ധിം അന്തേവാസിനാ ബ്രഹ്മദത്തേന മാണവേനാതി - ഏത്ഥ അന്തേ വസതീതി അന്തേവാസീ. സമീപചാരോ സന്തികാവചരോ സിസ്സോതി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മദത്തോതി** തസ്സ നാമം. **മാണവോതി** സത്തോപി ചോരോപി തരുണോപി വുച്ചതി.

> "ചോദിതാ ദേവദൂതേഹി, യേ പമജ്ജന്തി മാണവാ;
> തേ ദീഘരത്തം സോചന്തി, ഹീനകായൂപഗാ നരാ"തി. (മ॰ നി॰ ൩.൨൭൧) -

ആദീസു ഹി സത്തോ മാണവോതി വുത്തോ. "മാണവേഹിപി സമാഗച്ഛന്തി കതകമ്മേഹിപി അകതകമ്മേഹിപീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൯) ചോരോ. "അമ്ബട്ഠോ മാണവോ, അങ്ഗകോ മാണവോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൧൬) തരുണോ 'മാണവോ'തി വുത്തോ. ഇധാപി അയമേവത്ഥോ. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി - ബ്രഹ്മദത്തേന നാമ തരുണന്തേവാസിനാ സദ്ധിന്തി.

തത്രാതി തസ്മിം അദ്ധാനമഗ്ഗേ, തേസു വാ ദ്വീസു ജനേസു. **സുദന്തി** നിപാതമത്തം. **അനേകപരിയായേനാതി** പരിയായ-സദ്ദോ താവ വാരദേസനാകാരണേസു വത്തതി. "കസ്സ നു ഖോ, ആനന്ദ, അജ്ജ പരിയായോ ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദിതു"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൮) ഹി വാരേ പരിയായസദ്ദോ വത്തതി. "മധുപിണ്ഡികപരിയായോത്വേവ നം ധാരേഹീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൫) ദേസനായം. "ഇമിനാപി ഖോ, തേ രാജഞ്ഞ, പരിയായേന ഏവം ഹോതൂ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൧൧) കാരണേ. സ്വായമിധാപി കാരണേ വത്തതി, തസ്മാ അയമേത്ഥ അത്ഥോ - "അനേകവിധേന കാരണേനാ"തി, "ബഹൂഹി കാരണേഹീ"തി വുത്തം ഹോതി.

ബുദ്ധസ്സ അവണ്ണം ഭാസതീതി അവണ്ണവിരഹിതസ്സ അപരിമാണവണ്ണസമന്നാഗതസ്സാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ - "യം ലോകേ ജാതിവുഡ്ഢേസു കത്തബ്ബം അഭിവാദനാദിസാമീചികമ്മം 'സാമഗ്ഗിരസോ'തി വുച്ചതി, തം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ നത്ഥി തസ്മാ അരസരൂപോ സമണോ ഗോതമോ, നിബ്ഭോഗോ, അകിരിയവാദോ, ഉച്ഛേദവാദോ, ജേഗുച്ഛീ, വേനയികോ, തപസ്സീ, അപഗബ്ഭോ. നത്ഥി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ. തക്കപരിയാഹതം സമണോ ഗോതമോ ധമ്മം ദേസേതി, വീമംസാനുചരിതം, സയംപടിഭാനം. സമണോ ഗോതമോ ന സബ്ബഞ്ഞൂ, ന ലോകവിദൂ, ന അനുത്തരോ, ന അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ"തി. ഏവം തം തം അകാരണമേവ കാരണന്തി വത്വാ തഥാ തഥാ അവണ്ണം ദോസം നിന്ദം ഭാസതി.

യഥാ ച ബുദ്ധസ്സ, ഏവം ധമ്മസ്സാപി തം തം അകാരണമേവ കാരണതോ വത്വാ - "സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ധമ്മോ ദുരക്ഖാതോ, ദുപ്പടിവേദിതോ, അനിയ്യാനികോ, അനുപസമസംവത്തനികോ"തി തഥാ തഥാ അവണ്ണം ഭാസതി.

യഥാ ച ധമ്മസ്സ, ഏവം സങ്ഘസ്സാപി യം വാ തം വാ അകാരണമേവ കാരണതോ വത്വാ - "മിച്ഛാപടിപന്നോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകസങ്ഘോ, കുടിലപടിപന്നോ, പച്ചനീകപടിപദം അനനുലോമപടിപദം അധമ്മാനുലോമപടിപദം പടിപന്നോ"തി തഥാ തഥാ അവണ്ണം ഭാസതി.

അന്തേവാസീ പനസ്സ - "അമ്ഹാകം ആചരിയോ അപരാമസിതബ്ബം പരാമസതി, അനക്കമിതബ്ബം അക്കമതി, സ്വായം അഗ്ഗിം ഗിലന്തോ വിയ, ഹത്ഥേന അസിധാരം പരാമസന്തോ വിയ, മുട്ഠിനാ സിനേരും പദാലേതുകാമോ വിയ, കകചദന്തപന്തിയം കീളമാനോ വിയ, പഭിന്നമദം ചണ്ഡഹത്ഥിം ഹത്ഥേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ ച വണ്ണാരഹസ്സേവ രതനത്തയസ്സ അവണ്ണം ഭാസമാനോ അനയബ്യസനം പാപുണിസ്സതി. ആചരിയേ ഖോ പന ഗൂഥം വാ അഗ്ഗിം വാ കണ്ടകം വാ കണ്ഹസപ്പം വാ അക്കമന്തേ, സൂലം വാ അഭിരൂഹന്തേ, ഹലാഹലം വാ വിസം ഖാദന്തേ, ഖാരോദകം വാ പക്ഖലന്തേ, നരകപപാതം വാ പപതന്തേ, ന അന്തേവാസിനാ തം സബ്ബമനുകാതബ്ബം ഹോതി. കമ്മസ്സകാ ഹി സത്താ അത്തനോ കമ്മാനുരൂപമേവ ഗതിം ഗച്ഛന്തി. നേവ പിതാ പുത്തസ്സ കമ്മേന ഗച്ഛതി, ന പുത്തോ പിതു കമ്മേന, ന മാതാ പുത്തസ്സ, ന പുത്തോ മാതുയാ, ന ഭാതാ ഭഗിനിയാ, ന ഭഗിനീ ഭാതു, ന ആചരിയോ അന്തേവാസിനോ, ന അന്തേവാസീ ആചരിയസ്സ കമ്മേന ഗച്ഛതി. മയ്ഹഞ്ച ആചരിയോ തിണ്ണം രതനാനം അവണ്ണം ഭാസതി, മഹാസാവജ്ജോ ഖോ പനാരിയൂപവാദോതി. ഏവം യോനിസോ ഉമ്മുജ്ജിത്വാ ആചരിയവാദം മദ്ദമാനോ സമ്മാകാരണമേവ കാരണതോ അപദിസന്തോ അനേകപരിയായേന തിണ്ണം രതനാനം വണ്ണം ഭാസിതുമാരദ്ധോ, യഥാ തം പണ്ഡിതജാതികോ കുലപുത്തോ". തേന വുത്തം - "സുപ്പിയസ്സ പന പരിബ്ബാജകസ്സ അന്തേവാസീ ബ്രഹ്മദത്തോ മാണവോ അനേകപരിയായേന ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം ഭാസതി, ധമ്മസ്സ വണ്ണം ഭാസതി, സങ്ഘസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ"തി.

തത്ഥ **വണ്ണന്തി** വണ്ണ-സദ്ദോ സണ്ഠാന-ജാതി-രൂപായതന-കാരണ-പമാണ-ഗുണ-പസംസാദീസു ദിസ്സതി . തത്ഥ "മഹന്തം സപ്പരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൮) സണ്ഠാനം വുച്ചതി. "ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ, ഹീനോ അഞ്ഞോ വണ്ണോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൪൦൨) ജാതി. "പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൩) രൂപായതനം.

> "ന ഹരാമി ന ഭഞ്ജാമി, ആരാ സിങ്ഘാമി വാരിജം;
> അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധത്ഥേനോതി വുച്ചതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪) -

ആദീസു കാരണം. "തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൩൦൨) പമാണം. "കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന, തേ ഗഹപതി, ഇമേ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൭൭) ഗുണോ. "വണ്ണാരഹസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൨.൧൩൫) പസംസാ. ഇധ ഗുണോപി പസംസാപി. അയം കിര തം തം ഭൂതമേവ കാരണം അപദിസന്തോ അനേകപരിയായേന രതനത്തയസ്സ ഗുണൂപസഞ്ഹിതം പസംസം അഭാസി. തത്ഥ - "ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തിആദിനാ (പാരാ॰ ൧) നയേന, "യേ ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നാ അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ"തിആദിനാ "ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി...പേ॰... അസമോ അസമസമോ"തിആദിനാ (അ॰ നി॰ ൧.൧൭൪) ച നയേന ബുദ്ധസ്സ വണ്ണോ വേദിതബ്ബോ. "സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൮) ച "ആലയസമുഗ്ഘാതോ വട്ടുപച്ഛേദോ"തി (ഇതി॰ ൯൦, അ॰ നി॰ ൪.൩൪) ച, "യേ ഭിക്ഖവേ, അരിയേ അട്ഠങ്ഗികേ മഗ്ഗേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ"തി ച ഏവമാദീഹി നയേഹി ധമ്മസ്സ വണ്ണോ വേദിതബ്ബോ. "സുപ്പടിപന്നോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൮) ച, "യേ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪) ച ഏവമാദീഹി പന നയേഹി സങ്ഘസ്സ വണ്ണോ വേദിതബ്ബോ. പഹോന്തേന പന ധമ്മകഥികേന പഞ്ചനികായേ നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം ചതുരാസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി ഓഗാഹിത്വാ ബുദ്ധാദീനം വണ്ണോ പകാസേതബ്ബോ. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ ബുദ്ധാദീനം ഗുണേ പകാസേന്തോ അതിത്ഥേന പക്ഖന്ദോ ധമ്മകഥികോതി ന സക്കാ വത്തും. ഈദിസേസു ഹി ഠാനേസു ധമ്മകഥികസ്സ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ. ബ്രഹ്മദത്തോ പന മാണവോ അനുസ്സവാദിമത്തസമ്ബന്ധിതേന അത്തനോ ഥാമേന രതനത്തയസ്സ വണ്ണം ഭാസതി.

ഇതിഹ തേ ഉഭോ ആചരിയന്തേവാസീതി ഏവം തേ ദ്വേ ആചരിയന്തേവാസികാ. **അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സാ**തി അഞ്ഞോ അഞ്ഞസ്സ. **ഉജുവിപച്ചനീകവാദാ**തി ഈസകമ്പി അപരിഹരിത്വാ ഉജുമേവ വിവിധപച്ചനീകവാദാ, അനേകവാരം വിരുദ്ധവാദാ ഏവ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. ആചരിയേന ഹി രതനത്തയസ്സ അവണ്ണേ ഭാസിതേ അന്തേവാസീ വണ്ണം ഭാസതി, പുന ഇതരോ അവണ്ണം, ഇതരോ വണ്ണന്തി ഏവം ആചരിയോ സാരഫലകേ വിസരുക്ഖആണിം ആകോടയമാനോ വിയ പുനപ്പുനം രതനത്തയസ്സ അവണ്ണം ഭാസതി. അന്തേവാസീ പന സുവണ്ണരജതമണിമയായ ആണിയാ തം ആണിം പടിബാഹയമാനോ വിയ പുനപ്പുനം രതനത്തയസ്സ വണ്ണം ഭാസതി. തേന വുത്തം - "ഉജുവിപച്ചനീകവാദാ"തി.

ഭഗവന്തം പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധാ ഹോന്തി ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ചാതി ഭഗവന്തഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച പച്ഛതോ പച്ഛതോ ദസ്സനം അവിജഹന്താ ഇരിയാപഥാനുബന്ധനേന അനുബന്ധാ ഹോന്തി, സീസാനുലോകിനോ ഹുത്വാ അനുഗതാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

കസ്മാ പന ഭഗവാ തം അദ്ധാനം പടിപന്നോ? കസ്മാ ച സുപ്പിയോ അനുബന്ധോ? കസ്മാ ച സോ രതനത്തയസ്സ അവണ്ണം ഭാസതീതി? ഭഗവാ താവ തസ്മിം കാലേ രാജഗഹപരിവത്തകേസു അട്ഠാരസസു മഹാവിഹാരേസു അഞ്ഞതരസ്മിം വസിത്വാ പാതോവ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായം ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ രാജഗഹേ പിണ്ഡായ ചരതി. സോ തം ദിവസം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സുലഭപിണ്ഡപാതം കത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പത്തചീവരം ഗാഹാപേത്വാ - "നാളന്ദം ഗമിസ്സാമീ"തി, രാജഗഹതോ നിക്ഖമിത്വാ തം അദ്ധാനം പടിപന്നോ. സുപ്പിയോപി ഖോ തസ്മിം കാലേ രാജഗഹപരിവത്തകേ അഞ്ഞതരസ്മിം പരിബ്ബാജകാരാമേ വസിത്വാ പരിബ്ബാജകപരിവുതോ രാജഗഹേ ഭിക്ഖായ ചരതി. സോപി തം ദിവസം പരിബ്ബാജകപരിസായ സുലഭഭിക്ഖം കത്വാ ഭുത്തപാതരാസോ പരിബ്ബാജകേ പരിബ്ബാജകപരിക്ഖാരം ഗാഹാപേത്വാ - നാളന്ദം ഗമിസ്സാമിച്ചേവ ഭഗവതോ തം മഗ്ഗം പടിപന്നഭാവം അജാനന്തോവ അനുബന്ധോ. സചേ പന ജാനേയ്യ നാനുബന്ധേയ്യ. സോ അജാനിത്വാവ ഗച്ഛന്തോ ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ ഓലോകയമാനോ ഭഗവന്തം അദ്ദസ ബുദ്ധസിരിയാ സോഭമാനം രത്തകമ്ബലപരിക്ഖിത്തമിവ ജങ്ഗമകനകഗിരിസിഖരം.

തസ്മിം കിര സമയേ ദസബലസ്സ സരീരതോ നിക്ഖമിത്വാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ സമന്താ അസീതിഹത്ഥപ്പമാണേ പദേസേ ആധാവന്തി വിധാവന്തി രതനാവേളരതനദാമരതനചുണ്ണവിപ്പകിണ്ണം വിയ, പസാരിതരതനചിത്തകഞ്ചനപടമിവ, രത്തസുവണ്ണരസനിസിഞ്ചമാനമിവ, ഉക്കാസതനിപാതസമാകുലമിവ, നിരന്തരവിപ്പകിണ്ണകണികാരപുപ്ഫമിവ വായുവേഗക്ഖിത്തചീനപിട്ഠചുണ്ണമിവ, ഇന്ദധനുവിജ്ജുലതാതാരാഗണപ്പഭാവിസരവിപ്ഫുരിതവിച്ഛുരിതമിവ ച തം വനന്തരം ഹോതി.

അസീതി അനുബ്യഞ്ജനാനുരഞ്ജിതഞ്ച പന ഭഗവതോ സരീരം വികസിതകമലുപ്പലമിവ, സരം സബ്ബപാലിഫുല്ലമിവ പാരിച്ഛത്തകം, താരാമരീചിവികസിതമിവ, ഗഗനതലം സിരിയാ അവഹസന്തമിവ, ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപവിലാസിനീ ചസ്സ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണമാലാ ഗന്ഥേത്വാ ഠപിതദ്വത്തിംസചന്ദമാലായ ദ്വത്തിംസസൂരിയമാലായ പടിപാടിയാ ഠപിതദ്വത്തിംസചക്കവത്തിദ്വത്തിംസസക്കദേവരാജദ്വത്തിംസമഹാബ്രഹ്മാനം സിരിം സിരിയാ അഭിഭവന്തിമിവ. തഞ്ച പന ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ സബ്ബേവ അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ പവിവിത്താ അസംസട്ഠാ ചോദകാ പാപഗരഹിനോ വത്താരോ വചനക്ഖമാ സീലസമ്പന്നാ സമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞ്ഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ. തേസം മജ്ഝേ ഭഗവാ രത്തകമ്ബലപാകാരപരിക്ഖിത്തോ വിയ കഞ്ചനഥമ്ഭോ, രത്തപദുമസണ്ഡമജ്ഝഗതാ വിയ സുവണ്ണനാവാ, പവാളവേദികാപരിക്ഖിത്തോ വിയ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ, താരാഗണപരിവാരിതോ വിയ പുണ്ണചന്ദോ മിഗപക്ഖീനമ്പി ചക്ഖൂനി പീണയതി, പഗേവ ദേവമനുസ്സാനം. തസ്മിഞ്ച പന ദിവസേ യേഭുയ്യേന അസീതിമഹാഥേരാ മേഘവണ്ണം പംസുകൂലം ഏകംസം കരിത്വാ കത്തരദണ്ഡം ആദായ സുവമ്മവമ്മിതാ വിയ ഗന്ധഹത്ഥിനോ വിഗതദോസാ വന്തദോസാ ഭിന്നകിലേസാ വിജടിതജടാ ഛിന്നബന്ധനാ ഭഗവന്തം പരിവാരയിംസു. സോ സയം വീതരാഗോ വീതരാഗേഹി, സയം വീതദോസോ വീതദോസേഹി, സയം വീതമോഹോ വീതമോഹേഹി, സയം വീതതണ്ഹോ വീതതണ്ഹേഹി, സയം നിക്കിലേസോ നിക്കിലേസേഹി, സയം ബുദ്ധോ അനുബുദ്ധേഹി പരിവാരിതോ; പത്തപരിവാരിതം വിയ കേസരം, കേസരപരിവാരിതാ വിയ കണ്ണികാ, അട്ഠനാഗസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ, നവുതിഹംസസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ

ധതരട്ഠോ ഹംസരാജാ, സേനങ്ഗപരിവാരിതോ വിയ ചക്കവത്തിരാജാ, ദേവഗണപരിവാരിതോ വിയ സക്കോ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മഗണപരിവാരിതോ വിയ ഹാരിതോ മഹാബ്രഹ്മാ, അപരിമിതകാലസഞ്ചിതപുഞ്ഞബലനിബ്ബത്തായ അചിന്തേയ്യായ അനോപമായ ബുദ്ധലീലായ ചന്ദോ വിയ ഗഗനതലം തം മഗ്ഗം പടിപന്നോ ഹോതി.

അഥേവം ഭഗവന്തം അനോപമായ ബുദ്ധലീലായ ഗച്ഛന്തം ഭിക്ഖൂ ച ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ സന്തിന്ദ്രിയേ സന്തമാനസേ ഉപരിനഭേ ഠിതം പുണ്ണചന്ദം വിയ ഭഗവന്തംയേവ നമസ്സമാനേ ദിസ്വാവ പരിബ്ബാജകോ അത്തനോ പരിസം അവലോകേസി. സാ ഹോതി കാജദണ്ഡകേ ഓലമ്ബേത്വാ ഗഹിതോലുഗ്ഗവിലുഗ്ഗപിട്ഠകതിദണ്ഡമോരപിഞ്ഛമത്തികാപത്തപസിബ്ബകകുണ്ഡികാദിഅനേകപരിക്ഖാരഭാരഭരിതാ. "അസുകസ്സ ഹത്ഥാ സോഭണാ, അസുകസ്സ പാദാ"തി ഏവമാദിനിരത്ഥകവചനാ മുഖരാ വികിണ്ണവാചാ അദസ്സനീയാ അപാസാദികാ. തസ്സ തം ദിസ്വാ വിപ്പടിസാരോ ഉദപാദി.

ഇദാനി തേന ഭഗവതോ വണ്ണോ വത്തബ്ബോ ഭവേയ്യ. യസ്മാ പനേസ ലാഭസക്കാരഹാനിയാ ചേവ പക്ഖഹാനിയാ ച നിച്ചമ്പി ഭഗവന്തം ഉസൂയതി. അഞ്ഞതിത്ഥിയാനഞ്ഹി യാവ ബുദ്ധോ ലോകേ നുപ്പജ്ജതി, താവദേവ ലാഭസക്കാരാ നിബ്ബത്തന്തി, ബുദ്ധുപ്പാദതോ പന പട്ഠായ പരിഹീനലാഭസക്കാരാ ഹോന്തി , സൂരിയുഗ്ഗമനേ ഖജ്ജോപനകാ വിയ നിസ്സിരീകതം ആപജ്ജന്തി. ഉപതിസ്സകോലിതാനഞ്ച സഞ്ജയസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിതകാലേയേവ പരിബ്ബാജകാ മഹാപരിസാ അഹേസും, തേസു പന പക്കന്തേസു സാപി തേസം പരിസാ ഭിന്നാ. ഇതി ഇമേഹി ദ്വീഹി കാരണേഹി അയം പരിബ്ബാജകോ യസ്മാ നിച്ചമ്പി ഭഗവന്തം ഉസൂയതി, തസ്മാ തം ഉസൂയവിസുഗ്ഗാരം ഉഗ്ഗിരന്തോ രതനത്തയസ്സ അവണ്ണമേവ ഭാസതീതി വേദിതബ്ബോ.

൨. **അഥ ഖോ ഭഗവാ അമ്ബലട്ഠികായം രാജാഗാരകേ ഏകരത്തിവാസം ഉപഗച്ഛി സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേനാതി** ഭഗവാ തായ ബുദ്ധലീലായ ഗച്ഛമാനോ അനുപുബ്ബേന അമ്ബലട്ഠികാദ്വാരം പാപുണിത്വാ സൂരിയം ഓലോകേത്വാ - "അകാലോ ദാനി ഗന്തും, അത്ഥസമീപം ഗതോ സൂരിയോ"തി അമ്ബലട്ഠികായം രാജാഗാരകേ ഏകരത്തിവാസം ഉപഗച്ഛി.

തത്ഥ **അമ്ബലട്ഠികാ**തി രഞ്ഞോ ഉയ്യാനം. തസ്സ കിര ദ്വാരസമീപേ തരുണഅമ്ബരുക്ഖോ അത്ഥി, തം "അമ്ബലട്ഠികാ"തി വദന്തി. തസ്സ അവിദൂരേ ഭവത്താ ഉയ്യാനമ്പി അമ്ബലട്ഠികാ ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതം. തം ഛായൂദകസമ്പന്നം പാകാരപരിക്ഖിത്തം സുയോജിതദ്വാരം മഞ്ജുസാ വിയ സുഗുത്തം. തത്ഥ രഞ്ഞോ കീളനത്ഥം പടിഭാനചിത്തവിചിത്തം അഗാരം അകംസു. തം "രാജാഗാരക"ന്തി വുച്ചതി.

സുപ്പിയോപി ഖോതി സുപ്പിയോപി തസ്മിം ഠാനേ സൂരിയം ഓലോകേത്വാ - "അകാലോ ദാനി ഗന്തും, ബഹൂ ഖുദ്ദകമഹല്ലകാ പരിബ്ബാജകാ, ബഹുപരിസ്സയോ ച അയം മഗ്ഗോ ചോരേഹിപി വാളയക്ഖേഹിപി വാളമിഗേഹിപി. അയം ഖോ പന സമണോ ഗോതമോ ഉയ്യാനം പവിട്ഠോ, സമണസ്സ ച ഗോതമസ്സ വസനട്ഠാനേ ദേവതാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹന്തി, ഹന്ദാഹമ്പി ഇധ ഏകരത്തിവാസം ഉപഗന്ത്വാ സ്വേവ ഗമിസ്സാമീ"തി തദേവുയ്യാനം പാവിസി. തതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഭഗവതോ വത്തം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ വസനട്ഠാനം സല്ലക്ഖേസി. പരിബ്ബാജകോപി ഉയ്യാനസ്സ ഏകപസ്സേ പരിബ്ബാജകപരിക്ഖാരേ ഓതാരേത്വാ വാസം ഉപഗച്ഛി സദ്ധിം അത്തനോ പരിസായ. പാളിയമാരൂള്ഹവസേനേവ പന - "സദ്ധിം അത്തനോ അന്തേവാസിനാ ബ്രഹ്മദത്തേന മാണവേനാ"തി വുത്തം.

ഏവം വാസം ഉപഗതോ പന സോ പരിബ്ബാജകോ രത്തിഭാഗേ ദസബലം ഓലോകേസി. തസ്മിഞ്ച സമയേ സമന്താ വിപ്പകിണ്ണതാരകാ വിയ പദീപാ ജലന്തി, മജ്ഝേ ഭഗവാ നിസിന്നോ ഹോതി, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ച ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ. തത്ഥ ഏകഭിക്ഖുസ്സപി ഹത്ഥകുക്കുച്ചം വാ പാദകുക്കുച്ചം വാ ഉക്കാസിതസദ്ദോ വാ ഖിപിതസദ്ദോ വാ നത്ഥി. സാ ഹി പരിസാ അത്തനോ ച സിക്ഖിതസിക്ഖതായ സത്ഥരി ച ഗാരവേനാതി ദ്വീഹി കാരണേഹി നിവാതേ പദീപസിഖാ വിയ നിച്ചലാ സന്നിസിന്നാവ അഹോസി. പരിബ്ബാജകോ തം വിഭൂതിം ദിസ്വാ അത്തനോ പരിസം ഓലോകേസി. തത്ഥ കേചി ഹത്ഥം ഖിപന്തി, കേചി പാദം, കേചി വിപ്പലപന്തി, കേചി നില്ലാലിതജിവ്ഹാ പഗ്ഘരിതഖേളാ, ദന്തേ ഖാദന്താ കാകച്ഛമാനാ ഘരുഘരുപസ്സാസിനോ സയന്തി. സോ രതനത്തയസ്സ ഗുണവണ്ണേ വത്തബ്ബേപി ഇസ്സാവസേന പുന അവണ്ണമേവ ആരഭി. ബ്രഹ്മദത്തോ പന വുത്തനയേനേവ വണ്ണം. തേന വുത്തം - "തത്രാപി സുദം സുപ്പിയോ പരിബ്ബാജകോ"തി സബ്ബം വത്തബ്ബം. തത്ഥ **തത്രാപീ**തി തസ്മിമ്പി, അമ്ബലട്ഠികായം ഉയ്യാനേതി അത്ഥോ.

൩. **സമ്ബഹുലാന**ന്തി ബഹുകാനം. തത്ഥ വിനയപരിയായേന തയോ ജനാ "സമ്ബഹുലാ"തി വുച്ചന്തി. തതോ പരം സങ്ഘോ. സുത്തന്തപരിയായേന പന തയോ തയോവ തതോ പട്ഠായ സമ്ബഹുലാ. ഇധ സുത്തന്തപരിയായേന "സമ്ബഹുലാ"തി വേദിതബ്ബാ. **മണ്ഡലമാളേ**തി കത്ഥചി ദ്വേ കണ്ണികാ ഗഹേത്വാ ഹംസവട്ടകച്ഛന്നേന കതാ കൂടാഗാരസാലാപി "മണ്ഡലമാളോ"തി വുച്ചതി, കത്ഥചി ഏകം കണ്ണികം ഗഹേത്വാ ഥമ്ഭപന്തിം പരിക്ഖിപിത്വാ കതാ ഉപട്ഠാനസാലാപി "മണ്ഡലമാളോ"തി വുച്ചതി. ഇധ പന നിസീദനസാലാ "മണ്ഡലമാളോ"തി വേദിതബ്ബോ. **സന്നിസിന്നാന**ന്തി നിസജ്ജനവസേന. **സന്നിപതിതാന**ന്തി സമോധാനവസേന. **അയം സങ്ഖിയധമ്മോ**തി സങ്ഖിയാ വുച്ചതി കഥാ , കഥാധമ്മോതി അത്ഥോ. **ഉദപാദീ**തി ഉപ്പന്നോ. കതമോ പന സോതി? അച്ഛരിയം ആവുസോതി ഏവമാദി. തത്ഥ അന്ധസ്സ പബ്ബതാരോഹണം വിയ നിച്ചം ന ഹോതീതി **അച്ഛരിയം.** അയം താവ സദ്ദനയോ. അയം പന അട്ഠകഥാനയോ - അച്ഛരായോഗ്ഗന്തി **അച്ഛരിയം.** അച്ഛരം പഹരിതും യുത്തന്തി അത്ഥോ. അഭൂതപുബ്ബം ഭൂതന്തി **അബ്ഭുതം.** ഉഭയം പേതം വിമ്ഹയസ്സേവാധിവചനം. **യാവഞ്ചിദ**ന്തി യാവ ച ഇദം തേന സുപ്പടിവിദിതതായ അപ്പമേയ്യത്തം ദസ്സേതി.

തേന ഭഗവതാ ജാനതാ...പേ... സുപ്പടിവിദിതാതി ഏത്ഥായം സങ്ഖേപത്ഥോ. യോ സോ ഭഗവാ സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തേന

ഭഗവതാ തേസം തേസം സത്താനം ആസയാനുസയം **ജാനതാ,** ഹത്ഥതലേ ഠപിതം ആമലകം വിയ സബ്ബഞ്ഞേയ്യധമ്മം **പസ്സതാ.**

അപി ച പുബ്ബേനിവാസാദീഹി **ജാനതാ,** ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ **പസ്സതാ.** തീഹി വിജ്ജാഹി ഛഹി വാ പന അഭിഞ്ഞാഹി **ജാനതാ,** സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതേന സമന്തചക്ഖുനാ **പസ്സതാ.** സബ്ബധമ്മജാനനസമത്ഥായ വാ പഞ്ഞായ **ജാനതാ,** സബ്ബസത്താനം ചക്ഖുവിസയാതീതാനി തിരോകുട്ടാദിഗതാനിപി രൂപാനി അതിവിസുദ്ധേന മംസചക്ഖുനാ **പസ്സതാ.** അത്തഹിതസാധികായ വാ സമാധിപദട്ഠാനായ പടിവേധപഞ്ഞായ **ജാനതാ,** പരഹിതസാധികായ കരുണാപദട്ഠാനായ ദേസനാപഞ്ഞായ **പസ്സതാ.**

അരീനം ഹതത്താ പച്ചയാദീനഞ്ച അരഹത്താ **അരഹതാ.** സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അന്തരായികധമ്മേ വാ **ജാനതാ,** നിയ്യാനികധമ്മേ **പസ്സതാ,** കിലേസാരീനം ഹതത്താ **അരഹതാ.** സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന**ാതി. ഏവം ചതുവേസാരജ്ജവസേന ചതൂഹാകാരേഹി ഥോമിതേന സത്താനം **നാനാധിമുത്തികതാ** നാനജ്ഝാസയതാ സുപ്പടിവിദിതാ യാവ ച **സുട്ഠു പടിവിദിതാ.**

ഇദാനിസ്സ സുപ്പടിവിദിതഭാവം ദസ്സേതും **അയഞ്ഹീ**തിആദിമാഹ. ഇദം വുത്തം ഹോതി യാ ച അയം ഭഗവതാ "ധാതുസോ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സംസന്ദന്തി സമേന്തി, ഹീനാധിമുത്തികാ ഹീനാധിമുത്തികേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി, കല്യാണാധിമുത്തികാ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി. അതീതമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അദ്ധാനം ധാതുസോവ സത്താ സംസന്ദിംസു സമിംസു, ഹീനാധിമുത്തികാ ഹീനാധിമുത്തികേഹി...പേ... കല്യാണാധിമുത്തികാ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിംസു സമിംസു, അനാഗതമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അദ്ധാനം...പേ... സംസന്ദിസ്സന്തി സമേസ്സന്തി, ഏതരഹിപി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പച്ചുപ്പന്നം അദ്ധാനം ധാതുസോവ സത്താ സംസന്ദന്തി സമേന്തി, ഹീനാധിമുത്തികാ ഹീനാധിമുത്തികേഹി...പേ... കല്യാണാധിമുത്തികാ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തീ"തി ഏവം സത്താനം നാനാധിമുത്തികതാ, നാനജ്ഝാസയതാ, നാനാദിട്ഠികതാ, നാനാഖന്തിതാ, നാനാരുചിതാ, നാളിയാ മിനന്തേന വിയ തുലായ തുലയന്തേന വിയ ച നാനാധിമുത്തികതാഞാണേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന വിദിതാ, സാ യാവ സുപ്പടിവിദിതാ. ദ്വേപി നാമ സത്താ ഏകജ്ഝാസയാ ദുല്ലഭാ ലോകസ്മിം. ഏകസ്മിം ഗന്തുകാമേ ഏകോ ഠാതുകാമോ ഹോതി, ഏകസ്മിം പിവിതുകാമേ ഏകോ ഭുഞ്ജിതുകാമോ. ഇമേസു ചാപി ദ്വീസു ആചരിയന്തേവാസീസു **അയഞ്ഹി "സുപ്പിയോ പരിബ്ബാജകോ...പേ... ഭഗവന്തം പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധാ ഹോന്തി ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ചാ"**തി. തത്ഥ **ഇതിഹമേ**തി ഇതിഹ ഇമേ, ഏവം ഇമേതി അത്ഥോ. സേസം വുത്തനയമേവ.

൪. അഥ ഖോ ഭഗവാ തേസം ഭിക്ഖൂനം ഇമം സങ്ഖിയധമ്മം വിദിത്വാതി ഏത്ഥ **വിദിത്വാതി** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ജാനിത്വാ. ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി മംസചക്ഖുനാ ദിസ്വാ ജാനാതി - "അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധം ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേന വുയ്ഹമാന"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧) വിയ. കത്ഥചി ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദിസ്വാ ജാനാതി - "അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന താ ദേവതായോ സഹസ്സസ്സേവ പാടലിഗാമേ വത്ഥൂനി പരിഗണ്ഹന്തിയോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൨) വിയ. കത്ഥചി പകതിസോതേന സുത്വാ ജാനാതി - "അസ്സോസി ഖോ ഭഗവാ ആയസ്മതോ ആനന്ദസ്സ സുഭദ്ദേന പരിബ്ബാജകേന സദ്ധിം ഇമം കഥാസല്ലാപ"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൩) വിയ. കത്ഥചി ദിബ്ബസോതേന സുത്വാ ജാനാതി - "അസ്സോസി ഖോ ഭഗവാ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ വിസുദ്ധായ അതിക്കന്തമാനുസികായ സന്ധാനസ്സ ഗഹപതിസ്സ നിഗ്രോധേന പരിബ്ബാജകേന സദ്ധിം ഇമം കഥാസല്ലാപ"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൭൭) വിയ. ഇധ പന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സുത്വാ അഞ്ഞാസി. കിം കരോന്തോ അഞ്ഞാസി? പച്ഛിമയാമകിച്ചം, കിച്ചഞ്ച നാമേതം സാത്ഥകം, നിരത്ഥകന്തി ദുവിധം ഹോതി. തത്ഥ നിരത്ഥകകിച്ചം ഭഗവതാ ബോധിപല്ലങ്കേയേവ അരഹത്തമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാതം കതം. സാത്ഥകംയേവ പന ഭഗവതോ കിച്ചം ഹോതി. തം പഞ്ചവിധം - പുരേഭത്തകിച്ചം, പച്ഛാഭത്തകിച്ചം, പുരിമയാമകിച്ചം, മജ്ഝിമയാമകിച്ചം, പച്ഛിമയാമകിച്ചന്തി.

തത്രിദം പുരേഭത്തകിച്ചം -

ഭഗവാ ഹി പാതോവ ഉട്ഠായ ഉപട്ഠാകാനുഗ്ഗഹത്ഥം സരീരഫാസുകത്ഥഞ്ച മുഖധോവനാദിസരീരപരികമ്മം കത്വാ യാവ ഭിക്ഖാചാരവേലാ താവ വിവിത്താസനേ വീതിനാമേത്വാ, ഭിക്ഖാചാരവേലായം നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തമാദായ കദാചി ഏകകോ, കദാചി ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ, ഗാമം വാ നിഗമം വാ പിണ്ഡായ പവിസതി; കദാചി പകതിയാ, കദാചി അനേകേഹി പാടിഹാരിയേഹി വത്തമാനേഹി. സേയ്യഥിദം, പിണ്ഡായ പവിസതോ ലോകനാഥസ്സ പുരതോ പുരതോ ഗന്ത്വാ മുദുഗതവാതാ പഥവിം സോധേന്തി, വലാഹകാ ഉദകഫുസിതാനി മുഞ്ചന്താ മഗ്ഗേ രേണും വൂപസമേത്വാ ഉപരി വിതാനം ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി, അപരേ വാതാ പുപ്ഫാനി ഉപസംഹരിത്വാ മഗ്ഗേ ഓകിരന്തി, ഉന്നതാ ഭൂമിപ്പദേസാ ഓനമന്തി, ഓനതാ ഉന്നമന്തി, പാദനിക്ഖേപസമയേ സമാവ ഭൂമി ഹോതി, സുഖസമ്ഫസ്സാനി പദുമപുപ്ഫാനി വാ പാദേ സമ്പടിച്ഛന്തി. ഇന്ദഖീലസ്സ അന്തോ ഠപിതമത്തേ ദക്ഖിണപാദേ സരീരതോ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ സുവണ്ണരസപിഞ്ജരാനി വിയ ചിത്രപടപരിക്ഖിത്താനി വിയ ച പാസാദകൂടാഗാരാദീനി അലങ്കരോന്തിയോ ഇതോ ചിതോ ച ധാവന്തി, ഹത്ഥിഅസ്സവിഹങ്ഗാദയോ സകസകട്ഠാനേസു ഠിതായേവ മധുരേനാകാരേന സദ്ദം കരോന്തി, തഥാ ഭേരിവീണാദീനി തൂരിയാനി മനുസ്സാനഞ്ച കായൂപഗാനി ആഭരണാനി. തേന സഞ്ഞാണേന മനുസ്സാ ജാനന്തി - "അജ്ജ ഭഗവാ ഇധ പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ"തി. തേ സുനിവത്ഥാ സുപാരുതാ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ ഘരാ നിക്ഖമിത്വാ അന്തരവീഥിം പടിപജ്ജിത്വാ ഭഗവന്തം ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി സക്കച്ചം പൂജേത്വാ വന്ദിത്വാ - "അമ്ഹാകം, ഭന്തേ, ദസ ഭിക്ഖൂ, അമ്ഹാകം വീസതി, പഞ്ഞാസം...പേ... സതം ദേഥാ"തി യാചിത്വാ ഭഗവതോപി പത്തം ഗഹേത്വാ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ സക്കച്ചം പിണ്ഡപാതേന പടിമാനേന്തി. ഭഗവാ കതഭത്തകിച്ചോ തേസം സത്താനം

ചിത്തസന്താനാനി ഓലോകേത്വാ തഥാ ധമ്മം ദേസേതി, യഥാ കേചി സരണഗമനേസു പതിട്ഠഹന്തി, കേചി പഞ്ചസു സീലേസു, കേചി സോതാപത്തിസകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം; കേചി പബ്ബജിത്വാ അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേതി. ഏവം മഹാജനം അനുഗ്ഗഹേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം ഗച്ഛതി. തത്ഥ ഗന്ത്വാ മണ്ഡലമാളേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദതി, ഭിക്ഖൂനം ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനം ആഗമയമാനോ. തതോ ഭിക്ഖൂനം ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ ഉപട്ഠാകോ ഭഗവതോ നിവേദേതി. അഥ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിം പവിസതി. ഇദം താവ **പുരേഭത്തകിച്ചം.**

അഥ ഭഗവാ ഏവം കതപുരേഭത്തകിച്ചോ ഗന്ധകുടിയാ ഉപട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ പാദപീഠേ ഠത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓവദതി - "ഭിക്ഖവേ, അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥ, ദുല്ലഭോ ബുദ്ധുപ്പാദോ ലോകസ്മിം, ദുല്ലഭോ മനുസ്സത്തപടിലാഭോ, ദുല്ലഭാ സമ്പത്തി, ദുല്ലഭാ പബ്ബജ്ജാ, ദുല്ലഭം സദ്ധമ്മസ്സവന"ന്തി. തത്ഥ കേചി ഭഗവന്തം കമ്മട്ഠാനം പുച്ഛന്തി. ഭഗവാപി തേസം ചരിയാനുരൂപം കമ്മട്ഠാനം ദേതി. തതോ സബ്ബേപി ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി ഗച്ഛന്തി. കേചി അരഞ്ഞം, കേചി രുക്ഖമൂലം, കേചി പബ്ബതാദീനം അഞ്ഞതരം, കേചി ചാതുമഹാരാജികഭവനം...പേ... കേചി വസവത്തിഭവനന്തി. തതോ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ സചേ ആകങ്ഖതി, ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ മുഹുത്തം സീഹസേയ്യം കപ്പേതി. അഥ സമസ്സാസിതകായോ വുട്ഠഹിത്വാ ദുതിയഭാഗേ ലോകം വോലോകേതി. തതിയഭാഗേ യം ഗാമം വാ നിഗമം വാ ഉപനിസ്സായ വിഹരതി തത്ഥ മഹാജനോ പുരേഭത്തം ദാനം ദത്വാ പച്ഛാഭത്തം സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ വിഹാരേ സന്നിപതതി. തതോ ഭഗവാ സമ്പത്തപരിസായ അനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന ഗന്ത്വാ ധമ്മസഭായം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസജ്ജ ധമ്മം ദേസേതി കാലയുത്തം സമയയുത്തം, അഥ കാലം വിദിത്വാ പരിസം ഉയ്യോജേതി, മനുസ്സാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പക്കമന്തി. ഇദം **പച്ഛാഭത്തകിച്ചം.**

സോ ഏവം നിട്ഠിതപച്ഛാഭത്തകിച്ചോ സചേ ഗത്താനി ഓസിഞ്ചിതുകാമോ ഹോതി, ബുദ്ധാസനാ വുട്ഠായ ന്ഹാനകോട്ഠകം പവിസിത്വാ ഉപട്ഠാകേന പടിയാദിതഉദകേന ഗത്താനി ഉതും ഗണ്ഹാപേതി. ഉപട്ഠാകോപി ബുദ്ധാസനം ആനേത്വാ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ പഞ്ഞപേതി. ഭഗവാ സുരത്തദുപട്ടം നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ ഉത്തരാസങ്ഗം ഏകംസം കരിത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ നിസീദതി ഏകകോവ മുഹുത്തം പടിസല്ലീനോ, അഥ ഭിക്ഖൂ തതോ തതോ ആഗമ്മ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനം ആഗച്ഛന്തി. തത്ഥ ഏകച്ചേ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, ഏകച്ചേ കമ്മട്ഠാനം, ഏകച്ചേ ധമ്മസ്സവനം യാചന്തി. ഭഗവാ തേസം അധിപ്പായം സമ്പാദേന്തോ പുരിമയാമം വീതിനാമേതി. ഇദം **പുരിമയാമകിച്ചം.**

പുരിമയാമകിച്ചപരിയോസാനേ പന ഭിക്ഖൂസു ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പക്കന്തേസു സകലദസസഹസ്സിലോകധാതുദേവതായോ ഓകാസം ലഭമാനാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, യഥാഭിസങ്ഖതം അന്തമസോ ചതുരക്ഖരമ്പി. ഭഗവാ താസം ദേവതാനം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ മജ്ഝിമയാമം വീതിനാമേതി. ഇദം **മജ്ഝിമയാമകിച്ചം.**

പച്ഛിമയാമം പന തയോ കോട്ഠാസേ കത്വാ പുരേഭത്തതോ പട്ഠായ നിസജ്ജായ പീളിതസ്സ സരീരസ്സ കിലാസുഭാവമോചനത്ഥം ഏകം കോട്ഠാസം ചങ്കമേന വീതിനാമേതി. ദുതിയകോട്ഠാസേ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ സീഹസേയ്യം കപ്പേതി. തതിയകോട്ഠാസേ പച്ചുട്ഠായ നിസീദിത്വാ പുരിമബുദ്ധാനം സന്തികേ ദാനസീലാദിവസേന കതാധികാരപുഗ്ഗലദസ്സനത്ഥം ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേതി. ഇദം **പച്ഛിമയാമകിച്ചം.**

തസ്മിം പന ദിവസേ ഭഗവാ പുരേഭത്തകിച്ചം രാജഗഹേ പരിയോസാപേത്വാ പച്ഛാഭത്തേ മഗ്ഗം ആഗതോ, പുരിമയാമേ ഭിക്ഖൂനം കമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ, മജ്ഝിമയാമേ ദേവതാനം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ, പച്ഛിമയാമേ ചങ്കമം ആരുയ്ഹ ചങ്കമമാനോ പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം ഇമം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ആരബ്ഭ പവത്തം കഥം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേനേവ സുത്വാ അഞ്ഞാസീതി. തേന വുത്തം - "പച്ഛിമയാമകിച്ചം കരോന്തോ അഞ്ഞാസീ"തി.

ഞത്വാ ച പനസ്സ ഏതദഹോസി - "ഇമേ ഭിക്ഖൂ മയ്ഹം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ആരബ്ഭ ഗുണം കഥേന്തി, ഏതേസഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണകിച്ചം ന പാകടം, മയ്ഹമേവ പാകടം. മയി പന ഗതേ ഏതേ അത്തനോ കഥം നിരന്തരം ആരോചേസ്സന്തി, തതോ നേസം അഹം തം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ തിവിധം സീലം വിഭജന്തോ, ദ്വാസട്ഠിയാ ഠാനേസു അപ്പടിവത്തിയം സീഹനാദം നദന്തോ, പച്ചയാകാരം സമോധാനേത്വാ ബുദ്ധഗുണേ പാകടേ കത്വാ, സിനേരും ഉക്ഖിപേന്തോ വിയ സുവണ്ണകൂടേന നഭം പഹരന്തോ വിയ ച ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനം ബ്രഹ്മജാലസുത്തന്തം അരഹത്തനികൂടേന നിട്ഠാപേന്തോ ദേസേസ്സാമി, സാ മേ ദേസനാ പരിനിബ്ബുതസ്സാപി പഞ്ചവസ്സസഹസ്സാനി സത്താനം അമതമഹാനിബ്ബാനം സമ്പാപികാ ഭവിസ്സതീ"തി. ഏവം ചിന്തേത്വാ യേന മണ്ഡലമാളോ തേനുപസങ്കമീതി . **യേനാ**തി യേന ദിസാഭാഗേന, സോ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം കരണവചനം, യസ്മിം പദേസേ സോ മണ്ഡലമാളോ, തത്ഥ ഗതോതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീതി ബുദ്ധകാലേ കിര യത്ഥ യത്ഥ ഏകോപി ഭിക്ഖു വിഹരതി സബ്ബത്ഥ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞത്തമേവ ഹോതി. കസ്മാ? ഭഗവാ കിര അത്തനോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഫാസുകട്ഠാനേ വിഹരന്തേ മനസി കരോതി - "അസുകോ മയ്ഹം സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗതോ, സക്ഖിസ്സതി നു ഖോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നോ വാ"തി. അഥ നം പസ്സതി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അകുസലവിതക്കം വിതക്കയമാനം, തതോ "കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസസ്സ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരന്തം ഇമം കുലപുത്തം അകുസലവിതക്കാ അഭിഭവിത്വാ അനമതഗ്ഗേ വട്ടദുക്ഖേ സംസാരേസ്സന്തീ"തി തസ്സ അനുഗ്ഗഹത്ഥം തത്ഥേവ അത്താനം ദസ്സേത്വാ തം കുലപുത്തം ഓവദിത്വാ ആകാസം ഉപ്പതിത്വാ പുന അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി. അഥേവം ഓവദിയമാനാ തേ ഭിക്ഖൂ ചിന്തയിംസു - "സത്ഥാ അമ്ഹാകം മനം ജാനിത്വാ ആഗന്ത്വാ അമ്ഹാകം സമീപേ ഠിതംയേവ അത്താനം ദസ്സേതി". തസ്മിം ഖണേ - "ഭന്തേ, ഇധ

നിസീദഥ, ഇധ നിസീദഥാ''തി ആസനപരിയേസനം നാമ ഭാരോതി. തേ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാവ വിഹരന്തി. യസ്സ പീഠം അത്ഥി, സോ തം പഞ്ഞപേതി. യസ്സ നത്ഥി, സോ മഞ്ചം വാ ഫലകം വാ കട്ഠം വാ പാസാണം വാ വാലുകപുഞ്ജം വാ പഞ്ഞപേതി. തം അലഭമാനാ പുരാണപണ്ണാനിപി സങ്കഡ്ഢിത്വാ തത്ഥ പംസുകൂലം പത്ഥരിത്വാ ഠപേന്തി. ഇധ പന രഞ്ഞോ നിസീദനാസനമേവ അത്ഥി, തം പപ്ഫോടേത്വാ പഞ്ഞപേത്വാ പരിവാരേത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ അധിമുത്തികഞാണമാരബ്ഭ ഗുണം ഥോമയമാനാ നിസീദിംസു. തം സന്ധായ വുത്തം - ''പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീ''തി.

ഏവം നിസിന്നോ പന ജാനന്തോയേവ കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥം ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി. തേ ചസ്സ സബ്ബം കഥയിംസു. തേന വുത്തം - ''നിസജ്ജ ഖോ ഭഗവാ''തിആദി. തത്ഥ **കായ നുത്ഥാ**തി കതമായ നു കഥായ സന്നിസിന്നാ ഭവഥാതി അത്ഥോ. **കായ നേത്ഥാ**തിപി പാളി, തസ്സാ കതമായ നു ഏത്ഥാതി അത്ഥോ **കായ നോത്ഥാ**തിപി പാളി. തസ്സാപി പുരിമോയേവ അത്ഥോ.

അന്തരാകഥാതി , കമ്മട്ഠാനമനസികാരഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദീനം അന്തരാ അഞ്ഞാ ഏകാ കഥാ. **വിപ്പകതാ**തി, മമ ആഗമനപച്ചയാ അപരിനിട്ഠിതാ സിഖം അപ്പത്താ. തേന കിം ദസ്സേതി? ''നാഹം തുമ്ഹാകം കഥാഭങ്ഗത്ഥം ആഗതോ, അഹം പന സബ്ബഞ്ഞുതായ തുമ്ഹാകം കഥം നിട്ഠാപേത്വാ മത്ഥകപ്പത്തം കത്വാ ദസ്സാമീതി ആഗതോ''തി നിസജ്ജേവ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേതി. **അയം ഖോ നോ, ഭന്തേ, അന്തരാകഥാ വിപ്പകതാ , അഥ ഭഗവാ അനുപ്പത്തോ**തി ഏത്ഥാപി അയമധിപ്പായോ. അയം ഭന്തേ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ആരബ്ഭ ഗുണകഥാ വിപ്പകതാ, ന രാജകഥാദികാ തിരച്ഛാനകഥാ, അഥ ഭഗവാ അനുപ്പത്തോ; തം നോ ഇദാനി നിട്ഠാപേത്വാ ദേസേഥാതി.

ഏത്താവതാ ച യം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന കമലകുവലയുജ്ജലവിമലസാധുരസസലിലായ പോക്ഖരണിയാ സുഖാവതരണത്ഥം നിമ്മലസിലാതലരചനവിലാസസോഭിതരതനസോപാനം, വിപ്പകിണ്ണമുത്താതലസദിസവാലുകാകിണ്ണപണ്ഡരഭൂമിഭാഗം തിത്ഥം വിയ സുവിഭത്തഭിത്തിവിചിത്രവേദികാപരിക്ഖിത്തസ്സ നക്ഖത്തപഥം ഫുസിതുകാമതായ വിയ, വിജമ്ഭിതസമുസ്സയസ്സ പാസാദവരസ്സ സുഖാരോഹണത്ഥം ദന്തമയസണ്ഹമുദുഫലകകഞ്ചനലതാവിനദ്ധമണിഗണപ്പഭാസമുദയുജ്ജലസോഭം സോപാനം വിയ, സുവണ്ണവലയനൂപുരാദിസങ്ഘട്ടനസദ്ദസമ്മിസ്സിതകഥിതഹസിതമധുരസ്സരഗേഹജനവിചരിതസ്സ ഉളാരിസ്സരിവിഭവസോഭിതസ്സ മഹാഘരസ്സ സുഖപ്പവേസനത്ഥം സുവണ്ണരജതമണിമുത്തപവാളാദിജുതിവിസ്സരവിജ്ജോതിതസുപ്പതിട്ഠിതവിസാലദ്വാരബാഹം മഹാദ്വാരം വിയ ച അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നസ്സ ബുദ്ധഗുണാനുഭാവസംസൂചകസ്സ ഇമസ്സ സുത്തസ്സ സുഖാവഗഹണത്ഥം കാലദേസദേസകവത്ഥുപരിസാപദേസപടിമണ്ഡിതം നിദാനം ഭാസിതം, തസ്സത്ഥവണ്ണനാ സമത്താതി.

൫. ഇദാനി - ''മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ അവണ്ണം ഭാസേയ്യു''ന്തിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ നിക്ഖിത്തസ്സ സുത്തസ്സ വണ്ണനായ ഓകാസോ അനുപ്പത്തോ. സാ പനേസാ സുത്തവണ്ണനാ. യസ്മാ സുത്തനിക്ഖേപം വിചാരേത്വാ വുച്ചമാനാ പാകടാ ഹോതി, തസ്മാ സുത്തനിക്ഖേപം താവ വിചാരയിസ്സാമ. ചത്താരോ ഹി സുത്തനിക്ഖേപാ - അത്തജ്ഝാസയോ, പരജ്ഝാസയോ, പുച്ഛാവസികോ, അട്ഠുപ്പത്തികോതി.

തത്ഥ യാനി സുത്താനി ഭഗവാ പരേഹി അനജ്ഝിട്ഠോ കേവലം അത്തനോ അജ്ഝാസയേനേവ കഥേസി; സേയ്യഥിദം, ആകങ്ഖേയ്യസുത്തം, വത്ഥസുത്തം, മഹാസതിപട്ഠാനം, മഹാസളായതനവിഭങ്ഗസുത്തം, അരിയവംസസുത്തം, സമ്മപ്പധാനസുത്തന്തഹാരകോ, ഇദ്ധിപാദഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗസുത്തന്തഹാരകോതി ഏവമാദീനി; തേസം അത്തജ്ഝാസയോ നിക്ഖേപോ.

യാനി പന ''പരിപക്കാ ഖോ രാഹുലസ്സ വിമുത്തിപരിപാചനിയാ ധമ്മാ; യംനൂനാഹം രാഹുലം ഉത്തരിം ആസവാനം ഖയേ വിനേയ്യ''ന്തി; (സം॰ നി॰ ൪.൧൨൧) ഏവം പരേസം അജ്ഝാസയം ഖന്തിം മനം അഭിനീഹാരം ബുജ്ഝനഭാവഞ്ച അവേക്ഖിത്വാ പരജ്ഝാസയവസേന കഥിതാനി; സേയ്യഥിദം, ചൂളരാഹുലോവാദസുത്തം, മഹാരാഹുലോവാദസുത്തം, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം, ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തന്തി ഏവമാദീനി; തേസം പരജ്ഝാസയോ നിക്ഖേപോ.

ഭഗവന്തം പന ഉപസങ്കമിത്വാ ചതസ്സോ പരിസാ, ചത്താരോ വണ്ണാ, നാഗാ, സുപണ്ണാ, ഗന്ധബ്ബാ, അസുരാ, യക്ഖാ, മഹാരാജാനോ, താവതിംസാദയോ ദേവാ, മഹാബ്രഹ്മാതി ഏവമാദയോ - ''ബോജ്ഝങ്ഗാ ബോജ്ഝങ്ഗാ''തി, ഭന്തേ, വുച്ചന്തി. ''നീവരണാ നീവരണാ''തി, ഭന്തേ, വുച്ചന്തി; ''ഇമേ നു ഖോ, ഭന്തേ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ''. ''കിം സൂധ വിത്തം പുരിസസ്സ സേട്ഠ''ന്തിആദിനാ നയേന പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി. ഏവം പുട്ഠേന ഭഗവതാ യാനി കഥിതാനി ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്താദീനി, യാനി വാ പനഞ്ഞാനിപി ദേവതാസംയുത്ത-മാരസംയുത്ത-ബ്രഹ്മസംയുത്ത-സക്കപഞ്ഹ-ചൂളവേദല്ല-മഹാവേദല്ല-സാമഞ്ഞഫല-ആളവക-സൂചിലോമ-ഖരലോമസുത്താദീനി; തേസം പുച്ഛാവസികോ നിക്ഖേപോ.

യാനി പന താനി ഉപ്പന്നം കാരണം പടിച്ച കഥിതാനി, സേയ്യഥിദം - ധമ്മദായാദം, ചൂളസീഹനാദം, ചന്ദൂപമം, പുത്തമംസൂപമം, ദാരുക്ഖന്ധൂപമം, അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമം, ഫേണപിണ്ഡൂപമം, പാരിച്ഛത്തകൂപമന്തി ഏവമാദീനി; തേസം അട്ഠുപ്പത്തികോ നിക്ഖേപോ.

ഏവമേതേസു ചതൂസു നിക്ഖേപേസു ഇമസ്സ സുത്തസ്സ അട്ഠുപ്പത്തികോ നിക്ഖേപോ. അട്ഠുപ്പത്തിയാ ഹി ഇദം ഭഗവതാ നിക്ഖിത്തം. കതരായ അട്ഠുപ്പത്തിയാ? വണ്ണാവണ്ണേ. ആചരിയോ രതനത്തയസ്സ അവണ്ണം അഭാസി, അന്തേവാസീ വണ്ണം. ഇതി ഇമം വണ്ണാവണ്ണം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ദേസനാകുസലോ ഭഗവാ - ''മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ അവണ്ണം ഭാസേയ്യു''ന്തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **മമ**ന്തി , സാമിവചനം, മമാതി അത്ഥോ. **വാ**സദ്ദോ വികപ്പനത്ഥോ. **പരേ**തി, പടിവിരുദ്ധാ സത്താ. **തത്രാ**തി യേ അവണ്ണം വദന്തി തേസു.

ന ആഘാതോതിആദീഹി കിഞ്ചാപി തേസം ഭിക്ഖൂനം ആഘാതോയേവ നത്ഥി, അഥ ഖോ ആയതിം കുലപുത്താനം ഈദിസേസുപി ഠാനേസു അകുസലുപ്പത്തിം പടിസേധേന്തോ ധമ്മനേത്തിം ഠപേതി. തത്ഥ ആഹനതി ചിത്തന്തി **'ആഘാതോ';** കോപസ്സേതം അധിവചനം. അപ്പതീതാ ഹോന്തി തേന അതുട്ഠാ അസോമനസ്സികാതി **അപ്പച്ചയോ;** ദോമനസ്സസ്സേതം അധിവചനം. നേവ അത്തനോ ന പരേസം ഹിതം അഭിരാധയതീതി **അനഭിരദ്ധി;** കോപസ്സേതം അധിവചനം. ഏവമേത്ഥ ദ്വീഹി പദേഹി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഏകേന വേദനാക്ഖന്ധോതി ദ്വേ ഖന്ധാ വുത്താ. തേസം വസേന സേസാനമ്പി സമ്പയുത്തധമ്മാനം കാരണം പടിക്ഖിത്തമേവ.

ഏവം പഠമേന നയേന മനോപദോസം നിവാരേത്വാ, ദുതിയേന നയേന തത്ഥ ആദീനവം ദസ്സേന്തോ ആഹ - ''തത്ര ചേ തുമ്ഹേ അസ്സഥ കുപിതാ വാ അനത്തമനാ വാ, തുമ്ഹം യേവസ്സ തേന അന്തരായോ''തി. തത്ഥ **'തത്ര ചേ തുമ്ഹേ അസ്സഥാ'**തി തേസു അവണ്ണഭാസകേസു, തസ്മിം വാ അവണ്ണേ തുമ്ഹേ ഭവേയ്യാഥ ചേ; യദി ഭവേയ്യാഥാതി അത്ഥോ. 'കുപിതാ' കോപേന, അനത്തമനാ ദോമനസ്സേന. **'തുമ്ഹം യേവസ്സ തേന അന്തരായോ'**തി തുമ്ഹാകംയേവ തേന കോപേന, തായ ച അനത്തമനതായ പഠമജ്ഝാനാദീനം അന്തരായോ ഭവേയ്യ.

ഏവം ദുതിയേന നയേന ആദീനവം ദസ്സേത്വാ, തതിയേന നയേന വചനത്ഥസല്ലക്ഖണമത്തേപി അസമത്ഥതം ദസ്സേന്തോ - ''അപി നു തുമ്ഹേ പരേസ''ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പരേസ**ന്തി യേസം കേസം ചി. കുപിതോ ഹി നേവ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഅരിയസാവകാനം, ന മാതാപിതൂനം, ന പച്ചത്ഥികാനം സുഭാസിതദുബ്ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ആജാനാതി. യഥാഹ -

> ''കുദ്ധോ അത്ഥം ന ജാനാതി, കുദ്ധോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
> അന്ധം തമം തദാ ഹോതി, യം കോധോ സഹതേ നരം.
>
> അനത്ഥജനനോ കോധോ, കോധോ ചിത്തപ്പകോപനോ;
> ഭയമന്തരതോ ജാതം, തം ജനോ നാവബുജ്ഝതീ''തി. (അം॰ നി॰ ൭.൬൪);

ഏവം സബ്ബഥാപി അവണ്ണേ മനോപദോസം നിസേധേത്വാ ഇദാനി പടിപജ്ജിതബ്ബാകാരം ദസ്സേന്തോ - ''തത്ര തുമ്ഹേഹി അഭൂതം അഭൂതതോ''തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **തത്ര തുമ്ഹേഹീ**തി, തസ്മിം അവണ്ണേ തുമ്ഹേഹി. **അഭൂതം അഭൂതതോ നിബ്ബേഠേതബ്ബ**ന്തി യം അഭൂതം, തം അഭൂതഭാവേനേവ അപനേതബ്ബം. കഥം? **ഇതിപേതം അഭൂത**ന്തിആദിനാ നയേന. തത്രായം യോജനാ - ''തുമ്ഹാകം സത്ഥാ ന സബ്ബഞ്ഞൂ, ധമ്മോ ദുരക്ഖാതോ, സങ്ഘോ ദുപ്പടിപന്നോ''തിആദീനി സുത്വാ ന തുണ്ഹീ ഭവിതബ്ബം. ഏവം പന വത്തബ്ബം - ''ഇതി പേതം അഭൂതം, യം തുമ്ഹേഹി വുത്തം, തം ഇമിനാപി കാരണേന അഭൂതം, ഇമിനാപി കാരണേന അതച്ഛം, **'നത്ഥി ചേതം അമ്ഹേസു',** 'ന ച പനേതം അമ്ഹേസു സംവിജ്ജതി', സബ്ബഞ്ഞൂയേവ അമ്ഹാകം സത്ഥാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ, തത്ര ഇദഞ്ചിദഞ്ച കാരണ''ന്തി. ഏത്ഥ ച ദുതിയം പദം പഠമസ്സ, ചതുത്ഥഞ്ച തതിയസ്സ വേവചനന്തി വേദിതബ്ബം. ഇദഞ്ച അവണ്ണേയേവ നിബ്ബേഠനം കാതബ്ബം, ന സബ്ബത്ഥ. യദി ഹി ''ത്വം ദുസ്സീലോ, തവാചരിയോ ദുസ്സീലോ, ഇദഞ്ചിദഞ്ച തയാ കതം, തവാചരിയേന കത''ന്തി വുത്തേ തുണ്ഹീഭൂതോ അധിവാസേതി, ആസങ്കനീയോ ഹോതി. തസ്മാ മനോപദോസം അകത്വാ അവണ്ണോ നിബ്ബേഠേതബ്ബോ. ''ഓട്ഠോസി, ഗോണോസീ''തിആദിനാ പന നയേന ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തം പുഗ്ഗലം അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ അധിവാസനഖന്തിയേവ തത്ഥ കാതബ്ബാ.

൬. ഏവം അവണ്ണഭൂമിയം താദിലക്ഖണം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വണ്ണഭൂമിയം ദസ്സേതും ''മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ വണ്ണം ഭാസേയ്യു''ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പരേ**തി യേ കേചി പസന്നാ ദേവമനുസ്സാ. ആനന്ദന്തി ഏതേനാതി **ആനന്ദോ,** പീതിയാ ഏതം അധിവചനം. സുമനസ്സ ഭാവോ **സോമനസ്സം,** ചേതസികസുഖസ്സേതം അധിവചനം. ഉപ്പിലാവിനോ ഭാവോ **ഉപ്പിലാവിതത്തം**. കസ്സ ഉപ്പിലാവിതത്തന്തി? **ചേതസോ**തി. ഉദ്ധച്ചാവഹായ ഉപ്പിലാപനപീതിയാ ഏതം അധിവചനം. ഇധാപി ദ്വീഹി പദേഹി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഏകേന വേദനാക്ഖന്ധോ വുത്തോ.

ഏവം പഠമനയേന ഉപ്പിലാവിതത്തം നിവാരേത്വാ, ദുതിയേന തത്ഥ ആദീനവം ദസ്സേന്തോ - ''തത്ര ചേ തുമ്ഹേ അസ്സഥാ''തിആദിമാഹ. ഇധാപി **തുമ്ഹം യേവസ്സ തേന അന്തരായോ**തി തേന ഉപ്പിലാവിതത്തേന തുമ്ഹാകംയേവ പഠമജ്ഝാനാദീനം അന്തരായോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ പനേതം വുത്തം? നനു ഭഗവതാ -

> ''ബുദ്ധോതി കിത്തയന്തസ്സ, കായേ ഭവതി യാ പീതി;
> വരമേവ ഹി സാ പീതി, കസിണേനാപി ജമ്ബുദീപസ്സ.
>
> ധമ്മോതി കിത്തയന്തസ്സ, കായേ ഭവതി യാ പീതി;
> വരമേവ ഹി സാ പീതി, കസിണേനാപി ജമ്ബുദീപസ്സ.
>
> സങ്ഘോതി കിത്തയന്തസ്സ, കായേ ഭവതി യാ പീതി;
> വരമേവ ഹി സാ പീതി, കസിണേനാപി ജമ്ബുദീപസ്സാ''തി ച.

''യേ, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ''തി ച ഏവമാദീഹി അനേകസതേഹി സുത്തേഹി രതനത്തയേ പീതിസോമനസ്സമേവ വണ്ണിതന്തി. സച്ചം വണ്ണിതം, തം പന നേക്ഖമ്മനിസ്സിതം. ഇധ - ''അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ധമ്മോ''തിആദിനാ നയേന ആയസ്മതോ ഛന്നസ്സ ഉപ്പന്നസദിസം ഗേഹസ്സിതം

പീതിസോമനസ്സം അധിപ്പേതം. ഇദഞ്ഹി ഝാനാദിപടിലാഭായ അന്തരായകരം ഹോതി. തേനേവായസ്മാ ഛന്നോപി യാവ ബുദ്ധോ ന പരിനിബ്ബായി, താവ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി, പരിനിബ്ബാനകാലേ പഞ്ഞത്തേന പന ബ്രഹ്മദണ്ഡേന തജ്ജിതോ തം പീതിസോമനസ്സം പഹായ വിസേസം നിബ്ബത്തേസി. തസ്മാ അന്തരായകരംയേവ സന്ധായ ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയഞ്ഹി ലോഭസഹഗതാ പീതി. ലോഭോ ച കോധസദിസോവ. യഥാഹ -

"ലുദ്ധോ അത്ഥം ന ജാനാതി, ലുദ്ധോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധം തമം തദാ ഹോതി, യം ലോഭോ സഹതേ നരം.

അനത്ഥജനനോ ലോഭോ, ലോഭോ ചിത്തപ്പകോപനോ;
ഭയമന്തരതോ ജാതം, തം ജനോ നാവബുജ്ഝതീ"തി. (ഇതിവു॰ വുവ്വ);

തതിയവാരോ പന ഇധ അനാഗതോപി അത്ഥതോ ആഗതോ യേവാതി വേദിതബ്ബോ. യഥേവ ഹി കുദ്ധോ, ഏവം ലുദ്ധോപി അത്ഥം ന ജാനാതീതി.

പടിപജ്ജിതബ്ബാകാരദസ്സനവാരേ പനായം യോജനാ - "തുമ്ഹാകം സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞൂ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, ധമ്മോ സ്വാക്ഖാതോ, സങ്ഘോ സുപ്പടിപന്നോ"തിആദീനി സുത്വാ ന തുണ്ഹീ ഭവിതബ്ബം. ഏവം പന പടിജാനിതബ്ബം - **"ഇതിപേതം ഭൂതം** , യം തുമ്ഹേഹി വുത്തം, തം ഇമിനാപി കാരണേന ഭൂതം, ഇമിനാപി കാരണേന തച്ഛം. സോ ഹി ഭഗവാ ഇതിപി അരഹം, ഇതിപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ; ധമ്മോ ഇതിപി സ്വാക്ഖാതോ, ഇതിപി സന്ദിട്ഠികോ ; സങ്ഘോ ഇതിപി സുപ്പടിപന്നോ, ഇതിപി ഉജുപ്പടിപന്നോ"തി. "ത്വം സീലവാ"തി പുച്ഛിതേനാപി സചേ സീലവാ, "സീലവാഹമസ്മീ"തി പടിജാനിതബ്ബമേവ. "ത്വം പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീ...പേ॰... അരഹാ"തി പുട്ഠേനാപി സഭാഗാനം ഭിക്ഖൂനംയേവ പടിജാനിതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി പാപിച്ഛതാ ചേവ പരിവജ്ജിതാ ഹോതി, സാസനസ്സ ച അമോഘതാ ദീപിതാ ഹോതീതി. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ചൂളസീലവണ്ണനാ

൭. **അപ്പമത്തകം ഖോ പനേതം, ഭിക്ഖവേതി** കോ അനുസന്ധി? ഇദം സുത്തം ദ്വീഹി പദേഹി ആബദ്ധം വണ്ണേന ച അവണ്ണേന ച. തത്ഥ അവണ്ണോ - "ഇതി പേതം അഭൂതം ഇതി പേതം അതച്ഛ"ന്തി, ഏത്ഥേവ ഉദകന്തം പത്വാ അഗ്ഗിവിയ നിവത്തോ. വണ്ണോ പന ഭൂതം ഭൂതതോ പടിജാനിതബ്ബം - "ഇതി പേതം ഭൂത"ന്തി ഏവം അനുവത്തതിയേവ. സോ പന ദുവിധോ ബ്രഹ്മദത്തേന ഭാസിതവണ്ണോ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘേന അച്ഛരിയം ആവുസോതിആദിനാ നയേന ആരദ്ധവണ്ണോ ച. തേസു ഭിക്ഖുസങ്ഘേന വുത്തവണ്ണസ്സ ഉപരി സുഞ്ഞതാപകാസനേ അനുസന്ധിം ദസ്സേസ്സതി. ഇധ പന ബ്രഹ്മദത്തേന വുത്തവണ്ണസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേതും "അപ്പമത്തകം ഖോ പനേതം, ഭിക്ഖവേ"തി ദേസനാ ആരദ്ധാ.

തത്ഥ **അപ്പമത്തകന്തി** പരിത്തസ്സ നാമം. **ഓരമത്തകന്തി** തസ്സേവ വേവചനം. **മത്താതി** വുച്ചതി പമാണം. അപ്പം മത്താ ഏതസ്സാതി **അപ്പമത്തകം.** ഓരം മത്താ ഏതസ്സാതി **ഓരമത്തകം.** സീലമേവ **സീലമത്തകം.** ഇദം വുത്തം ഹോതി - 'അപ്പമത്തകം ഖോ, പനേതം ഭിക്ഖവേ, ഓരമത്തകം സീലമത്തകം' നാമ യേന "തഥാഗതസ്സ വണ്ണം വദാമീ"തി ഉസ്സാഹം കത്വാപി വണ്ണം വദമാനോ പുഥുജ്ജനോ വദേയ്യാതി. തത്ഥ സിയാ - നനു ഇദം സീലം നാമ യോഗിനോ അഗ്ഗവിഭൂസനം? യഥാഹു പോരാണാ -

"സീലം യോഗിസ്സ'ലങ്കാരോ, സീലം യോഗിസ്സ മണ്ഡനം;
സീലേഹി'ലങ്കതോ യോഗീ, മണ്ഡനേ അഗ്ഗതം ഗതോ"തി.

ഭഗവതാപി ച അനേകേസു സുത്തസതേസു സീലം മഹന്തമേവ കത്വാ കഥിതം. യഥാഹ - "ആകങ്ഖേയ്യ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു 'സബ്രഹ്മചാരീനം പിയോ ചസ്സം മനാപോ ച ഗരു ച ഭാവനീയോ ചാ'തി, സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൫) ച.

"കികീവ അണ്ഡം, ചമരീവ വാലധിം;
പിയംവ പുത്തം, നയനംവ ഏകകം.
തഥേവ സീലം, അനുരക്ഖമാനാ;
സുപേസലാ ഹോഥ, സദാ സഗാരവാ"തി ച.

"ന പുപ്ഫഗന്ധോ പടിവാതമേതി;
ന ചന്ദനം തഗ്ഗരമല്ലികാ വാ.
സതഞ്ച ഗന്ധോ പടിവാതമേതി;
സബ്ബാ ദിസാ സപ്പുരിസോ പവായതി.

ചന്ദനം തഗരം വാപി, ഉപ്പലം അഥ വസ്സികീ;
ഏതേസം ഗന്ധജാതാനം, സീലഗന്ധോ അനുത്തരോ.

അപ്പമത്തോ അയം ഗന്ധോ, യ്വായം തഗരചന്ദനം;
യോ ച സീലവതം ഗന്ധോ, വാതി ദേവേസു ഉത്തമോ.

തേസം സമ്പന്നസീലാനം, അപ്പമാദവിഹാരിനം;

സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്താനം, മാരോ മഗ്ഗം ന വിന്ദതീ”തി ച. (ധ॰ പ॰ ൫൭);

“സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ, ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയം;
ആതാപീ നിപകോ ഭിക്ഖു, സോ ഇമം വിജടയേ ജട”ന്തി ച. (സം॰ നി॰ ൧.൨൩);

“സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, യേ കേചി ബീജഗാമഭൂതഗാമാ വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തി, സബ്ബേ തേ പഥവിം നിസ്സായ, പഥവിയം പതിട്ഠായ; ഏവമേതേ ബീജഗാമഭൂതഗാമാ വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തി. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ സത്തബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേന്തോ സത്തബോജ്ഝങ്ഗേ ബഹുലീകരോന്തോ വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പാപുണാതി ധമ്മേസൂ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൫൦) ച. ഏവം അഞ്ഞാനിപി അനേകാനി സുത്താനി ദട്ഠബ്ബാനി. ഏവമനേകേസു സുത്തസതേസു സീലം മഹന്തമേവ കത്വാ കഥിതം. തം “കസ്മാ ഇമസ്മിം ഠാനേ അപ്പമത്തക”ന്തി ആഹാതി? ഉപരി ഗുണേ ഉപനിധായ. സീലഞ്ഹി സമാധിം ന പാപുണാതി, സമാധി പഞ്ഞം ന പാപുണാതി, തസ്മാ ഉപരിമം ഉപനിധായ ഹേട്ഠിമം ഓരമത്തകം നാമ ഹോതി. കഥം സീലം സമാധിം ന പാപുണാതി? ഭഗവാ ഹി അഭിസമ്ബോധിതോ സത്തമേ സംവച്ഛരേ സാവത്ഥിനഗര - ദ്വാരേ കണ്ഡമ്ബരുക്ഖമൂലേ ദ്വാദസയോജനേ രതനമണ്ഡപേ യോജനപ്പമാണേ രതനപല്ലങ്കേ നിസീദിത്വാ തിയോജനികേ ദിബ്ബസേതച്ഛത്തേ ധാരിയമാനേ ദ്വാദസയോജനായ പരിസായ അത്താദാനപരിദീപനം തിത്ഥിയമദ്ദനം - “ഉപരിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ഹേട്ഠിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ഏകേകലോമകൂപതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ഏകേകലോമകൂപതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി, ഛന്നം വണ്ണാന”ന്തിആദിനയപ്പവത്തം യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേതി. തസ്സ സുവണ്ണവണ്ണസരീരതോ സുവണ്ണവണ്ണാ രസ്മിയോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ യാവ ഭവഗ്ഗാ ഗച്ഛന്തി, സകലദസസഹസ്സചക്കവാളസ്സ അലങ്കരണകാലോ വിയ ഹോതി, ദുതിയാ ദുതിയാ രസ്മിയോ പുരിമായ പുരിമായ യമകയമകാ വിയ ഏകക്ഖണേ വിയ പവത്തന്തി.

ദ്വിന്നഞ്ച ചിത്താനം ഏകക്ഖണേ പവത്തി നാമ നത്ഥി. ബുദ്ധാനം പന ഭഗവന്താനം ഭവങ്ഗപരിവാസസ്സ ലഹുകതായ പഞ്ചഹാകാരേഹി ആചിണ്ണവസിതായ ച, താ ഏകക്ഖണേ വിയ പവത്തന്തി. തസ്സാ തസ്സാ പന രസ്മിയാ ആവജ്ജനപരികമ്മാധിട്ഠാനാനി വിസും വിസുംയേവ.

നീലരസ്മിഅത്ഥായ ഹി ഭഗവാ നീലകസിണം സമാപജ്ജതി, പീതരസ്മിഅത്ഥായ പീതകസിണം, ലോഹിതഓദാതരസ്മിഅത്ഥായ ലോഹിതഓദാതകസിണം, അഗ്ഗിക്ഖന്ധത്ഥായ തേജോകസിണം, ഉദകധാരത്ഥായ ആപോകസിണം സമാപജ്ജതി. സത്ഥാ ചങ്കമതി, നിമ്മിതോ തിട്ഠതി വാ നിസീദതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതീതി സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. ഏത്ഥ ഏകമ്പി സീലസ്സ കിച്ചം നത്ഥി, സബ്ബം സമാധികിച്ചമേവ. ഏവം സീലം സമാധിം ന പാപുണാതി.

യം പന ഭഗവാ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാ, ഏകൂനതിംസവസ്സകാലേ ചക്കവത്തിസിരീനിവാസഭൂതാ ഭവനാ നിക്ഖമ്മ അനോമാനദീതീരേ പബ്ബജിത്വാ, ഛബ്ബസ്സാനി പധാനയോഗം കത്വാ, വിസാഖപുണ്ണമായം ഉരുവേലഗാമേ സുജാതായ ദിന്നം പക്ഖിത്തദിബ്ബോജം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ, സായന്ഹസമയേ ദക്ഖിണുത്തരേന ബോധിമണ്ഡം പവിസിത്വാ അസ്സത്ഥദുമരാജാനം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ, പുബ്ബുത്തരഭാഗേ ഠിതോ തിണസന്ഥാരം സന്ഥരിത്വാ, തിസന്ധിപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം മേത്താകമ്മട്ഠാനം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ, വീരിയാധിട്ഠാനം അധിട്ഠായ, ചുദ്ദസഹത്ഥപല്ലങ്കവരഗതോ സുവണ്ണപീഠേ ഠപിതം രജതക്ഖന്ധം വിയ പഞ്ഞാസഹത്ഥം ബോധിക്ഖന്ധം പിട്ഠിതോ കത്വാ, ഉപരി മണിഛത്തേന വിയ ബോധിസാഖായ ധാരിയമാനോ, സുവണ്ണവണ്ണേ ചീവരേ പവാളസദിസേസു ബോധിഅങ്കുരേസു പതമാനേസു, സൂരിയേ അത്ഥം ഉപഗച്ഛന്തേ മാരബലം വിധമിത്വാ, പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ, മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ, പച്ചൂസകാലേ സബ്ബബുദ്ധാനമാചിണ്ണേ പച്ചയാകാരേ ഞാണം ഓതാരേത്വാ, ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ, തദേവ പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ, മഗ്ഗപടിപാടിയാ അധിഗതേന ചതുത്ഥമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസേ ഖേപേത്വാ സബ്ബബുദ്ധഗുണേ പടിവിജ്ഝി, ഇദമസ്സ പഞ്ഞാകിച്ചം. ഏവം സമാധി പഞ്ഞം ന പാപുണാതി.

തത്ഥ യഥാ ഹത്ഥേ ഉദകം പാതിയം ഉദകം ന പാപുണാതി, പാതിയം ഉദകം ഘടേ ഉദകം ന പാപുണാതി, ഘടേ ഉദകം കോലമ്ബേ ഉദകം ന പാപുണാതി, കോലമ്ബേ ഉദകം ചാടിയം ഉദകം ന പാപുണാതി, ചാടിയം ഉദകം മഹാകുമ്ഭിയം ഉദകം ന പാപുണാതി, മഹാകുമ്ഭിയം ഉദകം കുസോബ്ഭേ ഉദകം ന പാപുണാതി, കുസോബ്ഭേ ഉദകം കന്ദരേ ഉദകം ന പാപുണാതി, കന്ദരേ ഉദകം കുന്നദിയം ഉദകം ന പാപുണാതി, കുന്നദിയം ഉദകം പഞ്ചമഹാനദിയം ഉദകം ന പാപുണാതി, പഞ്ചമഹാനദിയം ഉദകം ചക്കവാളമഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ന പാപുണാതി, ചക്കവാളമഹാസമുദ്ദേ ഉദകം സിനേരുപാദകേ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ന പാപുണാതി. പാതിയം ഉദകം ഉപനിധായ ഹത്ഥേ ഉദകം പരിത്തം...പേ॰... സിനേരുപാദകമഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ഉപനിധായ ചക്കവാളമഹാസമുദ്ദേ ഉദകം പരിത്തം. ഇതി ഉപരൂപരി ഉദകം ബഹുകം ഉപാദായ ഹേട്ഠാ ഹേട്ഠാ ഉദകം പരിത്തം ഹോതി.

ഏവമേവ ഉപരി ഉപരി ഗുണേ ഉപാദായ ഹേട്ഠാ ഹേട്ഠാ സീലം അപ്പമത്തകം ഓരമത്തകന്തി വേദിതബ്ബം. തേനാഹ - “അപ്പമത്തകം ഖോ പനേതം, ഭിക്ഖവേ, ഓരമത്തകം സീലമത്തക”ന്തി.

യേന പുഥുജ്ജനോതി, ഏത്ഥ -

“ദുവേ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
അന്ധോ പുഥുജ്ജനോ ഏകോ, കല്യാണേകോ പുഥുജ്ജനോ”തി.

തത്ഥ യസ്സ ഖന്ധധാതുആയതനാദീസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാസവനധാരണപച്ചവേക്ഖണാനി നത്ഥി, അയം അന്ധപുഥുജ്ജനോ. യസ്സ താനി അത്ഥി, സോ കല്യാണപുഥുജ്ജനോ. ദുവിധോപി പനേസ -

> “പുഥൂനം ജനനാദീഹി, കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ;
> പുഥുജ്ജനന്തോഗധത്താ, പുഥുവായം ജനോ ഇതി”.

സോ ഹി പുഥൂനം നാനപ്പകാരാനം കിലേസാദീനം ജനനാദീഹി കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ. യഥാഹ -

“പുഥു കിലേസേ ജനേന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു അവിഹതസക്കായദിട്ഠികാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു സത്ഥാരാനം മുഖുല്ലോകികാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു സബ്ബഗതീഹി അവുട്ഠിതാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഭിസങ്ഖാരേ അഭിസങ്ഖരോന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഓഘേഹി വുയ്ഹന്തി, പുഥു സന്താപേഹി സന്തപ്പന്തി, പുഥു പരിളാഹേഹി പരിഡയ്ഹന്തി, പുഥു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു രത്താ ഗിദ്ധാ ഗഥിതാ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോപന്നാ ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ പലിബുദ്ധാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു പഞ്ചഹി നീവരണേഹി ആവുതാ നിവുതാ ഓവുതാ പിഹിതാ പടിച്ഛന്നാ പടികുജ്ജിതാതി പുഥുജ്ജനാ”തി. പുഥൂനം ഗണനപഥമതീതാനം അരിയധമ്മപരമ്മുഖാനം നീചധമ്മസമാചാരാനം ജനാനം അന്തോഗധത്താപി പുഥുജ്ജനോ, പുഥുവായം വിസുംയേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ വിസംസട്ഠോ സീലസുതാദിഗുണയുത്തേഹി അരിയേഹി ജനേഹീതി പുഥുജ്ജനോതി.

തഥാഗതസ്സാതി അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോ. തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ, തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ, തഥവാദിതായ തഥാഗതോ, തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ, അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോതി.

കഥം ഭഗവാ **തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ?** യഥാ സബ്ബലോകഹിതായ ഉസ്സുക്കമാപന്നാ പുരിമകാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ആഗതാ, യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ ആഗതോ, യഥാ സിഖീ ഭഗവാ, യഥാ വേസ്സഭൂ ഭഗവാ, യഥാ കകുസന്ധോ ഭഗവാ, യഥാ കോണാഗമനോ ഭഗവാ, യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ ആഗതോ . കിം വുത്തം ഹോതി? യേന അഭിനീഹാരേന ഏതേ ഭഗവന്തോ ആഗതാ, തേനേവ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ. അഥ വാ യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ…പേ॰… യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ ദാനപാരമിം പൂരേത്വാ, സീലനേക്ഖമ്മപഞ്ഞാവീരിയഖന്തിസച്ചഅധിട്ഠാനമേത്താഉപേക്ഖാപാരമിം പൂരേത്വാ, ഇമാ ദസ പാരമിയോ, ദസ ഉപപാരമിയോ, ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമതിംസപാരമിയോ പൂരേത്വാ അങ്ഗപരിച്ചാഗം, നയനധനരജ്ജപുത്തദാരപരിച്ചാഗന്തി ഇമേ പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജിത്വാ പുബ്ബയോഗപുബ്ബചരിയധമ്മക്ഖാനഞാതത്ഥചരിയാദയോ പൂരേത്വാ ബുദ്ധിചരിയായ കോടിം പത്വാ ആഗതോ; തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ. അഥ വാ യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ…പേ॰… കസ്സപോ ഭഗവാ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനേ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദേ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ബ്രൂഹേത്വാ ആഗതോ, തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ. ഏവം തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ.

> “യഥേവ ലോകമ്ഹി വിപസ്സിആദയോ,
> സബ്ബഞ്ഞുഭാവം മുനയോ ഇധാഗതാ;
> തഥാ അയം സക്യമുനീപി ആഗതോ,
> തഥാഗതോ വുച്ചതി തേന ചക്ഖുമാ”തി.

ഏവം തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ?** യഥാ സമ്പതിജാതോ വിപസ്സീ ഭഗവാ ഗതോ…പേ॰… കസ്സപോ ഭഗവാ ഗതോ.

കഥഞ്ച സോ ഭഗവാ ഗതോ ? സോ ഹി സമ്പതി ജാതോവ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠായ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗതോ. യഥാഹ - “സമ്പതിജാതോ ഖോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ സമേഹി പാദേഹി പതിട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗച്ഛതി, സേതമ്ഹി ഛത്തേ അനുധാരിയമാനേ സബ്ബാ ച ദിസാ അനുവിലോകേതി, ആസഭിം വാചം ഭാസതി - ‘അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥിദാനി പുനബ്ഭവോ’തി” (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧).

തഞ്ചസ്സ ഗമനം തഥം അഹോസി? അവിതഥം അനേകേസം വിസേസാധിഗമാനം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന. യഞ്ഹി സോ സമ്പതിജാതോവ സമേഹി പാദേഹി പതിട്ഠഹി. ഇദമസ്സ ചതുരിദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

ഉത്തരാഭിമുഖഭാവോ പന സബ്ബലോകുത്തരഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

സത്തപദവീതിഹാരോ, സത്തബോജ്ഝങ്ഗരതനപടിലാഭസ്സ.

“സുവണ്ണദണ്ഡാ വീതിപതന്തി ചാമരാ”തി, ഏത്ഥ വുത്തചാമരുക്ഖേപോ പന സബ്ബതിത്ഥിയനിമ്മദ്ദനസ്സ.

സേതച്ഛത്തധാരണം, അരഹത്തവിമുത്തിവരവിമലസേതച്ഛത്തപടിലാഭസ്സ.

സത്തമപദൂപരി ഠത്വാ സബ്ബദിസാനുവിലോകനം, സബ്ബഞ്ഞുതാനാവരണഞാണപടിലാഭസ്സ.

ആസഭിവാചാഭാസനം അപ്പടിവത്തിയവരധമ്മചക്കപ്പവത്തനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

തഥാ അയം ഭഗവാപി ഗതോ, തഞ്ചസ്സ ഗമനം തഥം അഹോസി, അവിതഥം, തേസംയേവ വിസേസാധിഗമാനം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന.

തേനാഹു പോരാണാ -

"മുഹുത്തജാതോവ ഗവമ്പതീ യഥാ,
സമേഹി പാദേഹി ഫുസീ വസുന്ധരം;
സോ വിക്കമീ സത്ത പദാനി ഗോതമോ,
സേതഞ്ച ഛത്തം അനുധാരയും മരൂ.

ഗന്ത്വാന സോ സത്ത പദാനി ഗോതമോ,
ദിസാ വിലോകേസി സമാ സമന്തതോ;
അട്ഠങ്ഗുപേതം ഗിരമബ്ഭുദീരയി,
സീഹോ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ"തി.

ഏവം തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ.

അഥ വാ യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ...പേ॰... യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ, അയമ്പി ഭഗവാ തഥേവ നേക്ഖമ്മേന കാമച്ഛന്ദം പഹായ ഗതോ , അബ്യാപാദേന ബ്യാപാദം, ആലോകസഞ്ഞായ ഥിനമിദ്ധം, അവിക്ഖേപേന ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം, ധമ്മവവത്ഥാനേന വിചികിച്ഛം പഹായ ഞാണേന അവിജ്ജം പദാലേത്വാ, പാമോജ്ജേന അരതിം വിനോദേത്വാ, പഠമജ്ഝാനേന നീവരണകവാടം ഉഗ്ഘാടേത്വാ, ദുതിയജ്ഝാനേന വിതക്കവിചാരം വൂപസമേത്വാ, തതിയജ്ഝാനേന പീതിം വിരാജേത്വാ, ചതുത്ഥജ്ഝാനേന സുഖദുക്ഖം പഹായ, ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ രൂപസഞ്ഞാപടിഘസഞ്ഞാനാനത്തസഞ്ഞായോ സമതിക്കമിത്വാ, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ ആകാസാനഞ്ചായതനസഞ്ഞം, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഞ്ഞം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം സമതിക്കമിത്വാ ഗതോ.

അനിച്ചാനുപസ്സനായ നിച്ചസഞ്ഞം പഹായ, ദുക്ഖാനുപസ്സനായ സുഖസഞ്ഞം, അനത്താനുപസ്സനായ അത്തസഞ്ഞം, നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ നന്ദിം, വിരാഗാനുപസ്സനായ രാഗം, നിരോധാനുപസ്സനായ സമുദയം, പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനായ ആദാനം, ഖയാനുപസ്സനായ ഘനസഞ്ഞം, വയാനുപസ്സനായ ആയൂഹനം, വിപരിണാമാനുപസ്സനായ ധുവസഞ്ഞം, അനിമിത്താനുപസ്സനായ നിമിത്തം, അപ്പണിഹിതാനുപസ്സനായ പണിധിം, സുഞ്ഞതാനുപസ്സനായ അഭിനിവേസം, അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനായ സാരാദാനാഭിനിവേസം, യഥാഭൂതഞാണദസ്സനേന സമ്മോഹാഭിനിവേസം, ആദീനവാനുപസ്സനായ ആലയാഭിനിവേസം, പടിസങ്ഖാനുപസ്സനായ അപ്പടിസങ്ഖം, വിവട്ടാനുപസ്സനായ സംയോഗാഭിനിവേസം, സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ദിട്ഠേകട്ഠേ കിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ, സകദാഗാമിമഗ്ഗേന ഓളാരികേ കിലേസേ പഹായ, അനാഗാമിമഗ്ഗേന അണുസഹഗതേ കിലേസേ സമുഗ്ഘാടേത്വാ, അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസേ സമുച്ഛിന്ദിത്വാ ഗതോ. ഏവമ്പി തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ?**പഥവീധാതുയാ കക്ഖളത്തലക്ഖണം തഥം അവിതഥം. ആപോധാതുയാ പഗ്ഘരണലക്ഖണം. തേജോധാതുയാ ഉണ്ഹത്തലക്ഖണം. വായോധാതുയാ വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം. ആകാസധാതുയാ അസമ്ഫുട്ഠലക്ഖണം. വിഞ്ഞാണധാതുയാ വിജാനനലക്ഖണം.

രൂപസ്സ രുപ്പനലക്ഖണം. വേദനായ വേദയിതലക്ഖണം. സഞ്ഞായ സഞ്ജാനനലക്ഖണം. സങ്ഖാരാനം അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണം. വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനലക്ഖണം.

വിതക്കസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണം. വിചാരസ്സ അനുമജ്ജനലക്ഖണം പീതിയാ ഫരണലക്ഖണം. സുഖസ്സ സാതലക്ഖണം. ചിത്തേകഗ്ഗതായ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. ഫസ്സസ്സ ഫുസനലക്ഖണം.

സദ്ധിന്ദ്രിയസ്സ അധിമോക്ഖലക്ഖണം. വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ പഗ്ഗഹലക്ഖണം. സതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. സമാധിന്ദ്രിയസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. പഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ പജാനനലക്ഖണം.

സദ്ധാബലസ്സ അസ്സദ്ധിയേ അകമ്പിയലക്ഖണം. വീരിയബലസ്സ കോസജ്ജേ, സതിബലസ്സ മുട്ഠസ്സച്ചേ. സമാധിബലസ്സ ഉദ്ധച്ചേ, പഞ്ഞാബലസ്സ അവിജ്ജായ അകമ്പിയലക്ഖണം.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പവിചയലക്ഖണം. വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പഗ്ഗഹലക്ഖണം. പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഫരണലക്ഖണം. പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ വൂപസമലക്ഖണം. സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പടിസങ്ഖാനലക്ഖണം.

സമ്മാദിട്ഠിയാ ദസ്സനലക്ഖണം. സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണം. സമ്മാവാചായ പരിഗ്ഗഹലക്ഖണം. സമ്മാകമ്മന്തസ്സ സമുട്ഠാനലക്ഖണം. സമ്മാആജീവസ്സ വോദാനലക്ഖണം. സമ്മാവായാമസ്സ പഗ്ഗഹലക്ഖണം. സമ്മാസതിയാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. സമ്മാസമാധിസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം.

അവിജ്ജായ അഞ്ഞാണലക്ഖണം. സങ്ഖാരാനം ചേതനാലക്ഖണം. വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനലക്ഖണം. നാമസ്സ നമനലക്ഖണം. രൂപസ്സ രുപ്പനലക്ഖണം. സളായതനസ്സ ആയതനലക്ഖണം. ഫസ്സസ്സ ഫുസനലക്ഖണം. വേദനായ വേദയിതലക്ഖണം. തണ്ഹായ ഹേതുലക്ഖണം. ഉപാദാനസ്സ ഗഹണലക്ഖണം. ഭവസ്സ ആയൂഹനലക്ഖണം. ജാതിയാ നിബ്ബത്തിലക്ഖണം. ജരായ ജീരണലക്ഖണം. മരണസ്സ ചുതിലക്ഖണം.

ധാതൂനം സുഞ്ഞതാലക്ഖണം. ആയതനാനം ആയതനലക്ഖണം. സതിപട്ഠാനാനം ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. സമ്മപ്പധാനാനം പദഹനലക്ഖണം. ഇദ്ധിപാദാനം ഇജ്ഝനലക്ഖണം. ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിലക്ഖണം. ബലാനം അകമ്പിയലക്ഖണം. ബോജ്ഝങ്ഗാനം നിയ്യാനലക്ഖണം. മഗ്ഗസ്സ ഹേതുലക്ഖണം.

സച്ചാനം തഥലക്ഖണം. സമഥസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. വിപസ്സനായ അനുപസ്സനാലക്ഖണം. സമഥവിപസ്സനാനം ഏകരസലക്ഖണം. യുഗനദ്ധാനം അനതിവത്തനലക്ഖണം.

സീലവിസുദ്ധിയാ സംവരലക്ഖണം. ചിത്തവിസുദ്ധിയാ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. ദിട്ഠിവിസുദ്ധിയാ ദസ്സനലക്ഖണം.

ഖയേ ഞാണസ്സ സമുച്ഛേദനലക്ഖണം. അനുപ്പാദേ ഞാണസ്സ പസ്സദ്ധിലക്ഖണം.

ഛന്ദസ്സ മൂലലക്ഖണം. മനസികാരസ്സ സമുട്ഠാപനലക്ഖണം. ഫസ്സസ്സ സമോധാനലക്ഖണം. വേദനായ സമോസരണലക്ഖണം. സമാധിസ്സ പമുഖലക്ഖണം. സതിയാ ആധിപതേയ്യലക്ഖണം. പഞ്ഞായ തതുത്തരിയലക്ഖണം. വിമുത്തിയാ സാരലക്ഖണം... അമതോഗധസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പരിയോസാനലക്ഖണം തഥം അവിതഥം. ഏവം തഥലക്ഖണം ഞാണഗതിയാ ആഗതോ അവിരജ്ഝിത്വാ പത്തോ അനുപ്പത്തോതി തഥാഗതോ. ഏവം തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ?** തഥധമ്മാ നാമ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ - "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി. കതമാനി ചത്താരി? 'ഇദം ദുക്ഖ'ന്തി ഭിക്ഖവേ, തഥമേതം അവിതഥമേതം അനഞ്ഞഥമേത"ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൦) വിത്ഥാരോ. താനി ച ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാ തഥാനം ധമ്മാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതി. അഭിസമ്ബുദ്ധത്ഥോ ഹേത്ഥ ഗതസദ്ദോ.

അപി ച ജരാമരണസ്സ ജാതിപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ...പേ॰..., സങ്ഖാരാനം അവിജ്ജാപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ...പേ॰..., തഥാ അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാനം പച്ചയട്ഠോ, സങ്ഖാരാനം വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയട്ഠോ...പേ॰..., ജാതിയാ ജരാമരണസ്സ പച്ചയട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ. തം സബ്ബം ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാപി തഥാനം ധമ്മാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതി. ഏവം തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ?** ഭഗവാ യം സദേവകേ ലോകേ...പേ॰..., സദേവമനുസ്സായ പജായ അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ചക്ഖുദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛന്തം രൂപാരമ്മണം നാമ അത്ഥി, തം സബ്ബാകാരതോ ജാനാതി പസ്സതി. ഏവം ജാനതാ പസ്സതാ ച, തേന തം ഇട്ഠാനിട്ഠാദിവസേന വാ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതേസു ലബ്ഭമാനകപദവസേന വാ. "കതമം തം രൂപം രൂപായതനം? യം രൂപം ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ വണ്ണനിഭാ സനിദസ്സനം സപ്പടിഘം നീലം പീതക"ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൬൧൬) നയേന അനേകേഹി നാമേഹി തേരസഹി വാരേഹി ദ്വേപഞ്ഞാസായ നയേഹി വിഭജ്ജമാനം തഥമേവ ഹോതി, വിതഥം നത്ഥി. ഏസ നയോ സോതദ്വാരാദീസുപി ആപാഥം ആഗച്ഛന്തേസു സദ്ദാദീസു. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ - "യം ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ പജായ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ, തമഹം ജാനാമി. തമഹം അബ്ഭഞ്ഞാസിം, തം തഥാഗതസ്സ വിദിതം, തം തഥാഗതോ ന ഉപട്ഠാസീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪). ഏവം തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ. തത്ഥ തഥദസ്സീ അത്ഥേ തഥാഗതോതി പദസമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

കഥം **തഥവാദിതായ തഥാഗതോ?** യം രത്തിം ഭഗവാ ബോധിമണ്ഡേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ തിണ്ണം മാരാനം മത്ഥകം മദ്ദിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, യഞ്ച രത്തിം യമകസാലാനമന്തരേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി, ഏത്ഥന്തരേ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സപരിമാണേ കാലേ പഠമബോധിയാപി മജ്ഝിമബോധിയാപി പച്ഛിമബോധിയാപി യം ഭഗവതാ ഭാസിതം - സുത്തം, ഗേയ്യം...പേ॰... വേദല്ലം, തം സബ്ബം അത്ഥതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച അനുപവജ്ജം, അനൂനമനധികം, സബ്ബാകാരപരിപുണ്ണം, രാഗമദനിമ്മദനം, ദോസമോഹമദനിമ്മദനം. നത്ഥി തത്ഥ വാലഗ്ഗമത്തമ്പി അവക്ഖലിതം, സബ്ബം തം ഏകമുദ്ദികായ ലഞ്ഛിതം വിയ, ഏകനാളിയാ മിതം വിയ, ഏകതുലായ തുലിതം വിയ ച, തഥമേവ ഹോതി അവിതഥം അനഞ്ഞഥം. തേനാഹ - "യഞ്ച, ചുന്ദ, രത്തിം തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച രത്തിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഭാസതി ലപതി നിദ്ദിസതി, സബ്ബം തം തഥേവ ഹോതി, നോ അഞ്ഞഥാ. തസ്മാ 'തഥാഗതോ'തി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩). ഗദത്ഥോ ഹേത്ഥ ഗതസദ്ദോ. ഏവം തഥവാദിതായ തഥാഗതോ.

അപി ച ആഗദനം ആഗദോ, വചനന്തി അത്ഥോ. തഥോ അവിപരീതോ ആഗദോ അസ്സാതി, ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ തഥാഗതോതി ഏവമേതസ്മിം അത്ഥേ പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

കഥം **തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ?** ഭഗവതോ ഹി വാചായ കായോ അനുലോമേതി, കായസ്സപി വാചാ, തസ്മാ യഥാവാദീ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ ച ഹോതി. ഏവംഭൂതസ്സ ചസ്സ യഥാവാചാ, കായോപി തഥാ ഗതോ പവത്തോതി അത്ഥോ. യഥാ ച കായോ, വാചാപി തഥാ ഗതാ പവത്താതി തഥാഗതോ.

തേനേവാഹ - "യഥാവാദീ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ . ഇതി യഥാവാദീ തഥാകാരീ യഥാകാരീ തഥാവാദീ. തസ്മാ 'തഥാഗതോ'തി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ർ.൨൩). ഏവം തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ.

കഥം **അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ?** ഉപരി ഭവഗ്ഗം ഹേട്ഠാ അവീചിം പരിയന്തം കത്വാ തിരിയം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു സബ്ബസത്തേ അഭിഭവതി സീലേനപി സമാധിനാപി പഞ്ഞായപി വിമുത്തിയാപി, വിമുത്തിഞാണദസ്സനേനപി ന തസ്സ തുലാ വാ പമാണം വാ അത്ഥി; അതുലോ അപ്പമേയ്യോ അനുത്തരോ രാജാതിരാജാ ദേവദേവോ സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ. തേനാഹ - "സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ പജായ തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥുദസോ വസവത്തീ, തസ്മാ 'തഥാഗതോ'തി വുച്ചതീ"തി.

തത്രേവം പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. അഗദോ വിയ അഗദോ. കോ പനേസ? ദേസനാവിലാസമയോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച. തേന ഹേസ മഹാനുഭാവോ ഭിസക്കോ ദിബ്ബാഗദേന സപ്പേ വിയ സബ്ബപരപ്പവാദിനോ സദേവകഞ്ച ലോകം അഭിഭവതി. ഇതി സബ്ബാലോകാഭിഭവനേ തഥോ അവിപരീതോ ദേസനാവിലാസമയോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച അഗദോ അസ്സാതി. ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ തഥാഗതോതി വേദിതബ്ബോ. ഏവം അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ.

അപി ച തഥായ ഗതോതിപി തഥാഗതോ, തഥം ഗതോതിപി തഥാഗതോ. **ഗതോ**തി അവഗതോ, അതീതോ പത്തോ പടിപന്നോതി അത്ഥോ.

തത്ഥ സകലലോകം തീരണപരിഞ്ഞായ തഥായ ഗതോ അവഗതോതി തഥാഗതോ. ലോകസമുദയം പഹാനപരിഞ്ഞായ തഥായ ഗതോ അതീതോതി തഥാഗതോ. ലോകനിരോധം സച്ഛികിരിയായ തഥായ ഗതോ പത്തോതി തഥാഗതോ. ലോകനിരോധഗാമിനിം പടിപദം തഥം ഗതോ പടിപന്നോതി തഥാഗതോ. തേന വുത്തം ഭഗവതാ -

> "ലോകോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകസ്മാ തഥാഗതോ വിസംയുത്തോ. ലോകസമുദയോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകസമുദയോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോ. ലോകനിരോധോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകനിരോധോ തഥാഗതസ്സ സച്ഛികതോ. ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ, ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ തഥാഗതസ്സ ഭാവിതാ. യം ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... സബ്ബം തം തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധം. തസ്മാ, തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ർ.൨൩).

തസ്സപി ഏവം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇദമ്പി ച തഥാഗതസ്സ തഥാഗതഭാവദീപനേ മുഖമത്തമേവ. സബ്ബാകാരേന പന തഥാഗതോവ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതഭാവം വണ്ണേയ്യ.

കതമഞ്ച തം ഭിക്ഖവേതി യേന അപ്പമത്തകേന ഓരമത്തകേന സീലമത്തകേന പുഥുജ്ജനോ തഥാഗതസ്സ വണ്ണം വദമാനോ വദേയ്യ, തം കതമന്തി പുച്ഛതി? തത്ഥ പുച്ഛാ നാമ അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാ, ദിട്ഠസംസന്ദനാ പുച്ഛാ, വിമതിച്ഛേദനാ പുച്ഛാ, അനുമതിപുച്ഛാ, കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാതി പഞ്ചവിധാ ഹോതി.

തത്ഥ കതമാ **അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാ?** പകതിയാ ലക്ഖണം അഞ്ഞാതം ഹോതി, അദിട്ഠം അതുലിതം അതീരിതം അവിഭൂതം അവിഭാവിതം, തസ്സ ഞാണായ ദസ്സനായ തുലനായ തീരണായ വിഭാവനായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, അയം അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാ.

കതമാ **ദിട്ഠസംസന്ദനാ പുച്ഛാ?** പകതിയാ ലക്ഖണം ഞാതം ഹോതി, ദിട്ഠം തുലിതം തീരിതം വിഭൂതം വിഭാവിതം, തസ്സ അഞ്ഞേഹി പണ്ഡിതേഹി സദ്ധിം സംസന്ദനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, അയം ദിട്ഠസംസന്ദനാ പുച്ഛാ.

കതമാ **വിമതിച്ഛേദനാ പുച്ഛാ?** പകതിയാ സംസയപക്ഖന്ദോ ഹോതി, വിമതിപക്ഖന്ദോ, ദ്വേള്ഹകജാതോ, "ഏവം നു ഖോ, ന നു ഖോ, കിന്നു ഖോ, കഥം നു ഖോ"തി. സോ വിമതിച്ഛേദനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. അയം വിമതിച്ഛേദനാ പുച്ഛാ.

കതമാ **അനുമതിപുച്ഛാ?** ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം അനുമതിയാ പഞ്ഹം പുച്ഛതി - "തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം നിച്ചം വാ അനിച്ചം വാ"തി. അനിച്ചം, ഭന്തേ. യം പനാനിച്ചം , ദുക്ഖം വാ തം സുഖം വാതി? ദുക്ഖം ഭന്തേതി (മഹാവ॰ ൨൧) സബ്ബം വത്തബ്ബം, അയം അനുമതിപുച്ഛാ.

കതമാ **കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ?** ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം കഥേതുകമ്യതായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാ. കതമേ ചത്താരോ?...പേ॰... അട്ഠിമേ ഭിക്ഖവേ മഗ്ഗങ്ഗാ. കതമേ അട്ഠാതി, അയം കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ.

ഇതി ഇമാസു പഞ്ചസു പുച്ഛാസു അദിട്ഠസ്സ താവ കസ്സചി ധമ്മസ്സ അഭാവതോ തഥാഗതസ്സ അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാ നത്ഥി. "ഇദം നാമ അഞ്ഞേഹി പണ്ഡിതേഹി സമണബ്രാഹ്മണേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ ദേസേസ്സാമീ"തി സമന്നാഹാരസ്സേവ അനുപ്പജ്ജനതോ ദിട്ഠസംസന്ദനാ പുച്ഛാപി നത്ഥി. യസ്മാ പന ബുദ്ധാനം ഏകധമ്മേപി ആസപ്പനാ പരിസപ്പനാ നത്ഥി, ബോധിമണ്ഡേയേവ സബ്ബാ കങ്ഖാ ഛിന്നാ; തസ്മാ വിമതിച്ഛേദനാ പുച്ഛാപി നത്ഥിയേവ. അവസേസാ പന ദ്വേ പുച്ഛാ ബുദ്ധാനം അത്ഥി, താസു അയം കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ നാമ.

വ്യ. ഇദാനി തം കഥേതുകമ്യതായ പുച്ഛായ പുച്ഛിതമത്ഥം കഥേതും "പാണാതിപാതം പഹായാ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ പാണസ്സ അതിപാതോ പാണാതിപാതോ, പാണവധോ, പാണഘാതോതി വുത്തം ഹോതി. **പാണോ**തി ചേത്ഥ വോഹാരതോ സത്തോ, പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം, തസ്മിം പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോ. സോ ഗുണവിരഹിതേസു തിരച്ഛാനഗതാദീസു പാണേസു ഖുദ്ദകേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാസരീരേ മഹാസാവജ്ജോ, കസ്മാ? പയോഗമഹന്തതായ. പയോഗസമത്തേപി വത്ഥുമഹന്തതായ. ഗുണവന്തേസു മനുസ്സാദീസു അപ്പഗുണേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണേ മഹാസാവജ്ജോ. സരീരഗുണാനം പന സമഭാവേ സതി കിലേസാനം ഉപക്കമാനഞ്ച മുദുതായ അപ്പസാവജ്ജോ, തിബ്ബതായ മഹാസാവജ്ജോതി വേദിതബ്ബോ.

തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പാണോ, പാണസഞ്ഞിതാ, വധകചിത്തം, ഉപക്കമോ, തേന മരണന്തി . ഛ പയോഗാ - സാഹത്ഥികോ, ആണത്തികോ, നിസ്സഗ്ഗിയോ, ഥാവരോ, വിജ്ജാമയോ, ഇദ്ധിമയോതി. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ വിത്ഥാരിയമാനേ അതിവിയ പപഞ്ചോ ഹോതി, തസ്മാ തം ന വിത്ഥാരയാമ, അഞ്ഞഞ്ച ഏവരൂപം. അത്ഥികേഹി പന സമന്തപാസാദികം വിനയട്ഠകഥം ഓലോകേത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

പഹായാതി ഇമം പാണാതിപാതചേതനാസങ്ഖാതം ദുസ്സീല്യം പജഹിത്വാ. **പടിവിരതോ**തി പഹീനകാലതോ പട്ഠായ തതോ ദുസ്സീല്യതോ ഓരതോ വിരതോവ. നത്ഥി തസ്സ വീതിക്കമിസ്സാമീതി ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ പഗേവ കായികാതി ഇമിനാവ നയേന അഞ്ഞേസുപി ഏവരൂപേസു പദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സമണോതി ഭഗവാ സമിതപാപതായ ലദ്ധവോഹാരോ. **ഗോതമോ**തി ഗോത്തവസേന. ന കേവലഞ്ച ഭഗവായേവ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി പടിവിരതോ, ദേസനാ പന ആദിതോ പട്ഠായ ഏവം ആഗതാ, അത്ഥം പന ദീപേന്തേന ഭിക്ഖുസങ്ഘവസേനാപി ദീപേതും വട്ടതി.

നിഹിതദണ്ഡോ നിഹിതസത്ഥോതി പരൂപഘാതത്ഥായ ദണ്ഡം വാ സത്ഥം വാ ആദായ അവത്തനതോ നിക്ഖിത്തദണ്ഡോ ചേവ നിക്ഖിത്തസത്ഥോ ചാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ഠപേത്വാ ദണ്ഡം സബ്ബമ്പി അവസേസം ഉപകരണം സത്താനം വിഹേഠനഭാവതോ സത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. യം പന ഭിക്ഖൂ കത്തരദണ്ഡം വാ ദന്തകട്ഠം വാ വാസിം പിപ്ഫലികം വാ ഗഹേത്വാ വിചരന്തി, ന തം പരൂപഘാതത്ഥായ. തസ്മാ നിഹിതദണ്ഡോ നിഹിതസത്ഥോ ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി.

ലജ്ജീതി പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണായ ലജ്ജായ സമന്നാഗതോ. **ദയാപന്നോ**തി ദയം മേത്തചിത്തതം ആപന്നോ. **സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ**തി; സബ്ബേ പാണഭൂതേ ഹിതേന അനുകമ്പകോ. തായ ദയാപന്നതായ സബ്ബേസം പാണഭൂതാനം ഹിതചിത്തകോതി അത്ഥോ. **വിഹരതീ**തി ഇരിയതി യപേതി യാപേതി പാലേതി . **ഇതി വാ ഹി, ഭിക്ഖവേ**തി ഏവം വാ ഭിക്ഖവേ. വാ സദ്ദോ ഉപരി "അദിന്നാദാനം പഹായാ"തിആദീനി അപേക്ഖിത്വാ വികപ്പത്ഥോ വുത്തോ, ഏവം സബ്ബത്ഥ പുരിമം വാ പച്ഛിമം വാ അപേക്ഖിത്വാ വികപ്പഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ - ഭിക്ഖവേ, പുഥുജ്ജനോ തഥാഗതസ്സ വണ്ണം വദമാനോ ഏവം വദേയ്യ - "സമണോ ഗോതമോ പാണം ന ഹനതി, ന ഘാതേതി, ന തത്ഥ സമനുഞ്ഞോ ഹോതി, വിരതോ ഇമസ്മാ ദുസ്സീല്യാ; അഹോ, വത രേ ബുദ്ധഗുണാ മഹന്താ"തി, ഇതി മഹന്തം ഉസ്സാഹം കത്വാ വണ്ണം വത്തുകാമോപി അപ്പമത്തകം ഓരമത്തകം ആചാരസീലമത്തകമേവ വക്ഖതി. ഉപരി അസാധാരണഭാവം നിസ്സായ വണ്ണം വത്തും ന സക്ഖിസ്സതി. ന കേവലഞ്ച പുഥുജ്ജനോവ സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹന്തോപി പച്ചേകബുദ്ധാപി ന സക്കോന്തിയേവ; തഥാഗതോയേവ പന സക്കോതി, തം വോ ഉപരി വക്ഖാമീതി, അയമേത്ഥ സാധിപ്പായാ അത്ഥവണ്ണനാ. ഇതോ പരം പന അപുബ്ബപദമേവ വണ്ണയിസ്സാമ.

അദിന്നാദാനം പഹായാതി ഏത്ഥ അദിന്നസ്സ ആദാനം അദിന്നാദാനം, പരസംഹരണം, ഥേയ്യം, ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **അദിന്ന**ന്തി പരപരിഗ്ഗഹിതം, യത്ഥ പരോ യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജന്തോ അദണ്ഡാരഹോ അനുപവജ്ജോ ച ഹോതി. തസ്മിം പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ, തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ അദിന്നാദാനം. തം ഹീനേ പരസന്തകേ അപ്പസാവജ്ജം, പണീതേ മഹാസാവജ്ജം, കസ്മാ? വത്ഥുപണീതതായ. വത്ഥുസമത്തേ സതി ഗുണാധികാനം സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം മഹാസാവജ്ജം . തം തം ഗുണാധികം ഉപാദായ തതോ തതോ ഹീനഗുണസ്സ സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം അപ്പസാവജ്ജം.

തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പരപരിഗ്ഗഹിതം, പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിതാ, ഥേയ്യചിത്തം, ഉപക്കമോ, തേന ഹരണന്തി. ഛ പയോഗാ - സാഹത്ഥികാദയോവ. തേ ച ഖോ യഥാനുരൂപം ഥേയ്യാവഹാരോ, പസയ്ഹാവഹാരോ, പടിച്ഛന്നാവഹാരോ, പരികപ്പാവഹാരോ, കുസാവഹാരോതി ഇമേസം അവഹാരാനം വസേന പവത്താ, അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന സമന്തപാസാദികായം വുത്തോ.

ദിന്നമേവ ആദിയതീതി **ദിന്നാദായീ.** ചിത്തേനപി ദിന്നമേവ പടികങ്ഖതീതി **ദിന്നപാടികങ്ഖീ.** ഥേനേതീതി ഥേനോ. ന ഥേനേന **അഥേനേന.** അഥേനത്തായേവ **സുചിഭൂതേന. അത്തനാ**തി അത്തഭാവേന. അഥേനം സുചിഭൂതം അത്താനം കത്വാ വിഹരതീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം പഠമസിക്ഖാപദേ വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. യഥാ ച ഇധ, ഏവം സബ്ബത്ഥ.

അബ്രഹ്മചരിയന്തി അസേട്ഠചരിയം. ബ്രഹ്മം സേട്ഠം ആചാരം ചരതീതി ബ്രഹ്മചാരീ. **ആരാചാരീ**തി അബ്രഹ്മചരിയതോ ദൂരചാരീ. **മേഥുനാ**തി രാഗപരിയുട്ഠാനവസേന സദിസത്താ മേഥുനകാതി ലദ്ധവോഹാരേഹി പടിസേവിതബ്ബതോ മേഥുനാതി സങ്ഖ്യം ഗതാ അസദ്ധമ്മാ. **ഗാമധമ്മാ**തി ഗാമവാസീനം ധമ്മാ.

൯. മുസാവാദം പഹായാതി ഏത്ഥ **മുസാ**തി വിസംവാദനപുരേക്ഖാരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജനകോ വചീപയോഗോ കായപയോഗോ, വാ വിസംവാദനാധിപ്പായേന പനസ്സ പരവിസംവാദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദോ.

അപരോ നയോ, **'മുസാ'**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു. **'വാദോ'**തി തസ്സ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദോ. സോ യമത്ഥം ഭഞ്ജതി, തസ്സ അപ്പതായ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ.

അപി ച ഗഹട്ഠാനം അത്തനോ സന്തകം അദാതുകാമതായ നത്ഥീതിആദിനയപ്പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, സക്ഖിനാ ഹുത്വാ അത്ഥഭഞ്ജനത്ഥം വുത്തോ മഹാസാവജ്ജോ, പബ്ബജിതാനം അപ്പകമ്പി തേലം വാ സപ്പിം വാ ലഭിത്വാ ഹസാധിപ്പായേന - "അജ്ജ ഗാമേ തേലം നദീ മഞ്ഞേ സന്ദതീ"തി പൂരണകഥാനയേന പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, അദിട്ഠംയേവ പന ദിട്ഠന്തിആദിനാ നയേന വദന്താനം മഹാസാവജ്ജോ.

തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - അതഥം വത്ഥു, വിസംവാദനചിത്തം, തജ്ജോ വായാമോ, പരസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോവ. സോ കായേന വാ കായപടിബദ്ധേന വാ വാചായ വാ പരവിസംവാദനകിരിയാകരണേന ദട്ഠബ്ബോ. തായ ചേ കിരിയായ പരോ തമത്ഥം ജാനാതി, അയം കിരിയസമുട്ഠാപികചേതനാക്ഖണേയേവ മുസാവാദകമ്മുനാ ബജ്ഝതി.

യസ്മാ പന യഥാ കായകായപടിബദ്ധവാചാഹി പരം വിസംവാദേതി, തഥാ "ഇദമസ്സ ഭണാഹീ"തി ആണാപേന്തോപി പണ്ണം ലിഖിത്വാ പുരതോ നിസ്സജ്ജന്തോപി, "അയമത്ഥോ ഏവം ദട്ഠബ്ബോ"തി കുഡ്ഡാദീസു ലിഖിത്വാ ഠപേന്തോപി. തസ്മാ ഏത്ഥ ആണത്തികനിസ്സഗ്ഗിയഥാവരാപി പയോഗാ യുജ്ജന്തി, അട്ഠകഥാസു പന അനാഗതത്താ വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബാ.

സച്ചം വദതീതി **സച്ചവാദീ.** സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതി ഘടേതീതി **സച്ചസന്ധോ.** ന അന്തരന്തരാ മുസാ വദതീതി അത്ഥോ. യോ ഹി പുരിസോ കദാചി മുസാ വദതി, കദാചി സച്ചം, തസ്സ മുസാവാദേന അന്തരിതത്താ സച്ചം സച്ചേന ന ഘടീയതി; തസ്മാ സോ ന സച്ചസന്ധോ. അയം പന ന താദിസോ, ജീവിതഹേതുപി മുസാ അവത്വാ സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതി യേവാതി സച്ചസന്ധോ.

ഥേതോതി ഥിരോ ഥിരകഥോതി അത്ഥോ. ഏകോ ഹി പുഗ്ഗലോ ഹലിദ്ദിരാഗോ വിയ, ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണു വിയ, അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡമിവ ച ന ഥിരകഥോ ഹോതി, ഏകോ പാസാണലേഖാ വിയ, ഇന്ദഖീലോ വിയ ച ഥിരകഥോ ഹോതി, അസിനാ സീസം ഛിന്ദന്തേപി ദ്വേ കഥാ ന കഥേതി, അയം വുച്ചതി ഥേതോ.

പച്ചയികോതി പത്തിയായിതബ്ബകോ, സദ്ധായിതബ്ബകോതി അത്ഥോ. ഏകച്ചോ ഹി പുഗ്ഗലോ ന പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "മാ തസ്സ വചനം സദ്ദഹഥാ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ഏകോ പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "യദി തേന വുത്തം, ഇദമേവ പമാണം, ഇദാനി ഉപപരിക്ഖിതബ്ബം നത്ഥി, ഏവമേവ ഇദ"ന്തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, അയം വുച്ചതി പച്ചയികോ. **അവിസംവാദകോ ലോകസ്സാ**തി തായ സച്ചവാദിതായ ലോകം ന വിസംവാദേതീതി അത്ഥോ.

പിസുണം വാചം പഹായാതിആദീസു യായ വാചായ യസ്സ തം വാചം ഭാസതി, തസ്സ ഹദയേ അത്തനോ പിയഭാവം, പരസ്സ ച സുഞ്ഞഭാവം കരോതി, സാ പിസുണാ വാചാ.

യായ പന അത്താനമ്പി പരമ്പി ഫരുസം കരോതി, യാ വാചാ സയമ്പി ഫരുസാ, നേവ കണ്ണസുഖാ ന ഹദയങ്ഗമാ, അയം ഫരുസാ വാചാ.

യേന സമ്ഫം പലപതി നിരത്ഥകം, സോ സമ്ഫപ്പലാപോ.

തേസം മൂലഭൂതാ ചേതനാപി പിസുണവാചാദിനാമേവ ലഭതി, സാ ഏവ ച ഇധാധിപ്പേതാതി.

തത്ഥ സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ പരേസം വാ ഭേദായ അത്തനോ പിയകമ്യതായ വാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ പിസുണവാചാ. സാ യസ്സ ഭേദം കരോതി, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ.

തസ്സാ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ - ഭിന്ദിതബ്ബോ പരോ, "ഇതി ഇമേ നാനാ ഭവിസ്സന്തി, വിനാ ഭവിസ്സന്തീ"തി ഭേദപുരേക്ഖാരതാ വാ, "ഇതി അഹം പിയോ ഭവിസ്സാമി വിസ്സാസികോ"തി പിയകമ്യതാ വാ, തജ്ജോ വായാമോ, തസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി. **ഇമേസം ഭേദായാ**തി, യേസം ഇതോതി വുത്താനം സന്തികേ സുതം തേസം ഭേദായ.

ഭിന്നാനം വാ സന്ധാതാതി ദ്വിന്നം മിത്താനം വാ സമാനുപജ്ഝായകാദീനം വാ കേനചിദേവ കാരണേന ഭിന്നാനം ഏകമേകം ഉപസങ്കമിത്വാ "തുമ്ഹാകം ഈദിസേ കുലേ ജാതാനം ഏവം ബഹുസ്സുതാനം ഇദം ന യുത്ത"ന്തിആദീനി വത്വാ സന്ധാനം കത്താ അനുകത്താ. **അനുപ്പദാതാ**തി സന്ധാനാനുപ്പദാതാ. ദ്വേ ജനേ സമഗ്ഗേ ദിസ്വാ - "തുമ്ഹാകം ഏവരൂപേ കുലേ ജാതാനം ഏവരൂപേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാനം അനുച്ഛവികമേത"ന്തിആദീനി വത്വാ ദള്ഹീകമ്മം കത്താതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗോ ആരാമോ അസ്സാതി **സമഗ്ഗാരാമോ.** യത്ഥ സമഗ്ഗാ നത്ഥി, തത്ഥ വസിതുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗരാമോതിപി പാളി, അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ. **സമഗ്ഗരതോ**തി സമഗ്ഗേസു രതോ, തേ പഹായ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്തുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗേ ദിസ്വാപി

സുത്വാപി നന്ദതീതി **സമഗ്ഗനന്ദീ, സമഗ്ഗകരണിം വാചം ഭാസിതാ**തി യാ വാചാ സത്തേ സമഗ്ഗേയേവ കരോതി , തം സാമഗ്ഗിഗുണപരിദീപികമേവ വാചം ഭാസതി, ന ഇതരന്തി.

പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ഏകന്തഫരുസചേതനാ ഫരുസാവാചാ. തസ്സാ ആവിഭാവത്ഥമിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ദാരകോ മാതുവചനം അനാദിയിത്വാ അരഞ്ഞം ഗച്ഛതി, തം മാതാ നിവത്തേതുമസക്കോന്തീ - "ചണ്ഡാ തം മഹിംസീ അനുബന്ധതൂ"തി അക്കോസി. അഥസ്സ തഥേവ അരഞ്ഞേ മഹിംസീ ഉട്ഠാസി. ദാരകോ "യം മമ മാതാ മുഖേന കഥേസി, തം മാ ഹോതു, യം ചിത്തേന ചിന്തേസി തം ഹോതൂ"തി, സച്ചകിരിയമകാസി. മഹിംസീ തത്ഥേവ ബദ്ധാ വിയ അട്ഠാസി. ഏവം മമ്മച്ഛേദകോപി പയോഗോ ചിത്തസണ്ഹതായ ന ഫരുസാ വാചാ ഹോതി. മാതാപിതരോ ഹി കദാചി പുത്തകേ ഏവം വദന്തി - "ചോരാ വോ ഖണ്ഡാഖണ്ഡം കരോന്തൂ"തി, ഉപ്പലപത്തമ്പി ച നേസം ഉപരി പതന്തം ന ഇച്ഛന്തി. ആചരിയുപജ്ഝായാ ച കദാചി നിസ്സിതകേ ഏവം വദന്തി - "കിം ഇമേ അഹിരികാ അനോത്തപ്പിനോ ചരന്തി, നിദ്ധമഥ നേ"തി, അഥ ച നേസം ആഗമാധിഗമസമ്പത്തിം ഇച്ഛന്തി. യഥാ ച ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസാ വാചാ ന ഹോതി, ഏവം വചനസണ്ഹതായ അഫരുസാ വാചാ ന ഹോതി. ന ഹി മാരാപേതുകാമസ്സ - "ഇമം സുഖം സയാപേഥാ"തി വചനം അഫരുസാ വാചാ ഹോതി, ചിത്തഫരുസതായ പനേസാ ഫരുസാ വാചാവ. സാ യം സന്ധായ പവത്തിതാ, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ തയോ സമ്ഭാരാ - അക്കോസിതബ്ബോ പരോ, കുപിതചിത്തം, അക്കോസനാതി.

നേലാതി ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, നാസ്സാ ഏലന്തി നേലാ, നിദ്ദോസാതി അത്ഥോ. "നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ"തി, (ഉദാ॰ ൬൫) ഏത്ഥ വുത്തനേലം വിയ. **കണ്ണസുഖാ**തി ബ്യഞ്ജനമധുരതായ കണ്ണാനം സുഖാ, സൂചിവിജ്ഝനം വിയ കണ്ണസൂലം ന ജനേതി. അത്ഥമധുരതായ സകലസരീരേ കോപം അജനേത്വാ പേമം ജനേതീതി **പേമനീയാ.** ഹദയം ഗച്ഛതി, അപ്പടിഹഞ്ഞമാനാ സുഖേന ചിത്തം പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമാ.** ഗുണപരിപുണ്ണതായ പുരേ ഭവാതി **പോരീ** പുരേ സംവഡ്ഢനാരീ വിയ സുകുമാരാതിപി **പോരീ.** പുരസ്സ ഏസാതിപി **പോരീ.** നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ. നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി. പിതിമത്തം പിതാതി വദന്തി, ഭാതിമത്തം ഭാതാതി വദന്തി, മാതിമത്തം മാതാതി വദന്തി. ഏവരൂപീ കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതീതി **ബഹുജനകന്താ.** കന്തഭാവേനേവ ബഹുനോ ജനസ്സ മനാപാ ചിത്തവുഡ്ഢികരാതി **ബഹുജനമനാപാ.**

അനത്ഥവിഞ്ഞാപികാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ സമ്ഫപ്പലാപോ. സോ ആസേവനമന്ദതായ അപ്പസാവജ്ജോ, ആസേവനമഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ, തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ - ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിനിരത്ഥകകഥാപുരേക്ഖാരതാ, തഥാരൂപീ കഥാ കഥനഞ്ച.

കാലേന വദതീതി **കാലവാദീ** വത്തബ്ബയുത്തകാലം സല്ലക്ഖേത്വാ വദതീതി അത്ഥോ. ഭൂതം തഥം തച്ഛം സഭാവമേവ വദതീതി **ഭൂതവാദീ.** ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥസന്നിസ്സിതമേവ കത്വാ വദതീതി **അത്ഥവാദീ.** നവലോകുത്തരധമ്മസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **ധമ്മവാദീ** സംവരവിനയപഹാനവിനയസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **വിനയവാദീ.**

നിധാനം വുച്ചതി ഠപനോകാസോ, നിധാനമസ്സാ അത്ഥീതി **നിധാനവതീ.** ഹദയേ നിധാതബ്ബയുത്തകം വാചം ഭാസിതാതി അത്ഥോ. **കാലേനാ**തി ഏവരൂപിം ഭാസമാനോപി ച - "അഹം നിധാനവതിം വാചം ഭാസിസ്സാമീ"തി ന അകാലേന ഭാസതി, യുത്തകാലം പന അപേക്ഖിത്വാവ ഭാസതീതി അത്ഥോ. **സാപദേസ**ന്തി സഉപമം, സകാരണന്തി അത്ഥോ. **പരിയന്തവതി**ന്തി പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ യഥാസ്സാ പരിച്ഛേദോ പഞ്ഞായതി, ഏവം ഭാസതീതി അത്ഥോ. **അത്ഥസംഹിത**ന്തി അനേകേഹിപി നയേഹി വിഭജന്തേന പരിയാദാതും അസക്കുണേയ്യതായ അത്ഥസമ്പന്നം ഭാസതി. യം വാ സോ അത്ഥവാദീ അത്ഥം വദതി, തേന അത്ഥേന സഹിതത്താ അത്ഥസംഹിതം വാചം ഭാസതി, ന അഞ്ഞം നിക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞം ഭാസതീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൦. ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാതി മൂലബീജം ഖന്ധബീജം ഫളുബീജം അഗ്ഗബീജം ബീജബീജന്തി പഞ്ചവിധസ്സ ബീജഗാമസ്സ ചേവ, യസ്സ കസ്സചി നീലതിണരുക്ഖാദികസ്സ ഭൂതഗാമസ്സ ച സമാരമ്ഭാ, ഛേദനഭേദനപചനാദിഭാവേന വികോപനാ പടിവിരതോതി അത്ഥോ.

ഏകഭത്തികോതി പാതരാസഭത്തം സായമാസഭത്തന്തി ദ്വേ ഭത്താനി, തേസു പാതരാസഭത്തം അന്തോമജ്ഝന്ഹികേന പരിച്ഛിന്നം, ഇതരം മജ്ഝന്ഹികതോ ഉദ്ധം അന്തോ അരുണേന. തസ്മാ അന്തോമജ്ഝന്ഹികേ ദസക്ഖത്തും ഭുഞ്ജമാനോപി ഏകഭത്തികോവ ഹോതി. തം സന്ധായ വുത്തം "ഏകഭത്തികോ"തി.

രത്തിയാ ഭോജനം രത്തി, തതോ ഉപരതോതി **രത്തൂപരതോ.** അതിക്കന്തേ മജ്ഝന്ഹികേ യാവ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനാ ഭോജനം വികാലഭോജനം നാമ. തതോ വിരതത്താ **വിരതോ വികാലഭോജനാ.** കദാ വിരതോ? അനോമാനദീതീരേ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ.

സാസനസ്സ അനനുലോമത്താ വിസൂകം പടാണീഭൂതം ദസ്സനന്തി വിസൂകദസ്സനം. അത്തനാ നച്ചനനച്ചാപനാദിവസേന നച്ചാ ച ഗീതാ ച വാദിതാ ച അന്തമസോ മയൂരനച്ചാദിവസേനപി പവത്താനം നച്ചാദീനം വിസൂകഭൂതാ ദസ്സനാ ചാതി **നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ.** നച്ചാദീനി ഹി അത്തനാ പയോജേതും വാ പരേഹി പയോജാപേതും വാ പയുത്താനി പസ്സിതും വാ നേവ ഭിക്ഖൂനം ന ഭിക്ഖുനീനഞ്ച വട്ടന്തി.

മാലാദീസു **മാലാ**തി യം കിഞ്ചി പുപ്ഫം. **ഗന്ധ**ന്തി യം കിഞ്ചി ഗന്ധജാതം. **വിലേപന**ന്തി ഛവിരാഗകരണം. തത്ഥ പിളന്ധന്തോ ധാരേതി നാമ, ഊനട്ഠാനം പൂരേന്തോ മണ്ഡേതി നാമ, ഗന്ധവസേന ഛവിരാഗവസേന ച

സാദിയന്തോ വിഭൂസേതി നാമ. **ഠാനം** വുച്ചതി കാരണം. തസ്മാ യായ ദുസ്സീല്യചേതനായ താനി മാലാധാരണാദീനി മഹാജനോ കരോതി, തതോ പടിവിരതോതി അത്ഥോ.

ഉച്ചാസയനം വുച്ചതി പമാണാതിക്കന്തം. **മഹാസയനന്തി** അകപ്പിയപച്ചത്ഥരണം. തതോ വിരതോതി അത്ഥോ.

ജാതരൂപന്തി സുവണ്ണം. **രജതന്തി** കഹാപണോ, ലോഹമാസകോ, ജതുമാസകോ, ദാരുമാസകോതി യേ വോഹാരം ഗച്ഛന്തി. തസ്സ ഉഭയസ്സാപി പടിഗ്ഗഹണാ പടിവിരതോ, നേവ നം ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, ന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതി, ന ഉപനിക്ഖിത്തം സാദിയതീതി അത്ഥോ.

ആമകധഞ്ഞപടിഗ്ഗഹണാതി, സാലിവീഹിയവഗോധൂമകങ്ഗുവരകകുദ്രൂസകസങ്ഖാതസ്സ സത്തവിധസ്സാപി ആമകധഞ്ഞസ്സ പടിഗ്ഗഹണാ. ന കേവലഞ്ച ഏതേസം പടിഗ്ഗഹണമേവ, ആമസനമ്പി ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതിയേവ. **ആമകമംസപടിഗ്ഗഹണാതി** ഏത്ഥ അഞ്ഞത്ര ഓദിസ്സ അനുഞ്ഞാതാ ആമകമംസമച്ഛാനം പടിഗ്ഗഹണമേവ ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതി, നോ ആമസനം.

ഇത്ഥികുമാരികപടിഗ്ഗഹണാതി ഏത്ഥ **ഇത്ഥീതി** പുരിസന്തരഗതാ, ഇതരാ കുമാരികാ നാമ, താസം പടിഗ്ഗഹണമ്പി ആമസനമ്പി അകപ്പിയമേവ.

ദാസിദാസപടിഗ്ഗഹണാതി ഏത്ഥ ദാസിദാസവസേനേവ തേസം പടിഗ്ഗഹണം ന വട്ടതി. "കപ്പിയകാരകം ദമ്മി, ആരാമികം ദമ്മീ"തി ഏവം വുത്തേ പന വട്ടതി.

അജേളകാദീസു ഖേത്തവത്ഥുപരിയോസാനേസു കപ്പിയാകപ്പിയനയോ വിനയവസേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. തത്ഥ **ഖേത്തം** നാമ യസ്മിം പുബ്ബണ്ണം രുഹതി. **വത്ഥു** നാമ യസ്മിം അപരണ്ണം രുഹതി. യത്ഥ വാ ഉഭയമ്പി രുഹതി, തം ഖേത്തം. തദത്ഥായ അകതഭൂമിഭാഗോ **വത്ഥു.** ഖേത്തവത്ഥുസീസേന ചേത്ഥ വാപിതളാകാദീനിപി സങ്ഗഹിതാനേവ.

ദൂതേയ്യം വുച്ചതി ദൂതകമ്മം, ഗിഹീനം പഹിതം പണ്ണം വാ സാസനം വാ ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഗമനം. **പഹിണഗമനം** വുച്ചതി ഘരാ ഘരം പേസിതസ്സ ഖുദ്ദകഗമനം. അനുയോഗോ നാമ തദുഭയകരണം. തസ്മാ ദൂതേയ്യപഹിണഗമനാനം അനുയോഗാതി. ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കയവിക്കയാതി കയാ ച വിക്കയാ ച. തുലാകൂടാദീസു **കൂടന്തി** വഞ്ചനം. തത്ഥ തുലാകൂടം നാമ രൂപകൂടം അങ്ഗകൂടം, ഗഹണകൂടം, പടിച്ഛന്നകൂടന്തി ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തത്ഥ **രൂപകൂടം** നാമ ദ്വേ തുലാ സമരൂപാ കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ മഹതിയാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഖുദ്ദികായ ദേതി. **അങ്ഗകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ പച്ഛാഭാഗേ ഹത്ഥേന തുലം അക്കമതി, ദദന്തോ പുബ്ബഭാഗേ. **ഗഹണകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ മൂലേ രജ്ജും ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ അഗ്ഗേ. **പടിച്ഛന്നകൂടം** നാമ തുലം സുസിരം കത്വാ അന്തോ അയചുണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഹന്തോ തം പച്ഛാഭാഗേ കരോതി, ദദന്തോ അഗ്ഗഭാഗേ.

കംസോ വുച്ചതി സുവണ്ണപാതി, തായ വഞ്ചനം **കംസകൂടം.** കഥം? ഏകം സുവണ്ണപാതിം കത്വാ അഞ്ഞാ ദ്വേ തിസ്സോ ലോഹപാതിയോ സുവണ്ണവണ്ണേ കരോതി, തതോ ജനപദം ഗന്ത്വാ കിഞ്ചിദേവ അഡ്ഢം കുലം പവിസിത്വാ - "സുവണ്ണഭാജനാനി കിണഥാ"തി വത്വാ അഗ്ഘേ പുച്ഛിതേ സമഗ്ഘതരം ദാതുകാമാ ഹോന്തി. തതോ തേഹി - "കഥം ഇമേസം സുവണ്ണഭാവോ ജാനിതബ്ബോ"തി വുത്തേ, "വീമംസിത്വാ ഗണ്ഹഥാ"തി സുവണ്ണപാതിം പാസാണേ ഘംസിത്വാ സബ്ബാ പാതിയോ ദത്വാ ഗച്ഛതി.

മാനകൂടം നാമ ഹദയഭേദസിഖാഭേദരജ്ജുഭേദവസേന തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ **ഹദയഭേദോ** സപ്പിതേലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ ഹേട്ഠാഛിദ്ദേന മാനേന - "സണികം ആസിഞ്ചാ"തി വത്വാ അന്തോഭാജനേ ബഹും പഗ്ഘരാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഛിദ്ദം പിധായ സീഘം പൂരേത്വാ ദേതി.

സിഖാഭേദോ തിലതണ്ഡുലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ സണികം സിഖം ഉസ്സാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ വേഗേന പൂരേത്വാ സിഖം ഛിന്ദന്തോ ദേതി.

രജ്ജുഭേദോ ഖേത്തവത്ഥുമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. ലഞ്ജം അലഭന്തോ ഹി ഖേത്തം അമഹന്തമ്പി മഹന്തം കത്വാ മിനന്തി.

ഉക്കോടനാദീസു **ഉക്കോടനന്തി** അസ്സാമികേ സാമികേ കാതും ലഞ്ജഗ്ഗഹണം. **വഞ്ചനന്തി** തേഹി തേഹി ഉപായേഹി പരേസം വഞ്ചനം. തത്രിദമേകം വത്ഥു - ഏകോ കിര ലുദ്ദകോ മിഗഞ്ച മിഗപോതകഞ്ച ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛതി , തമേകോ ധുത്തോ - "കിം ഭോ, മിഗോ അഗ്ഘതി, കിം മിഗപോതകോ"തി ആഹ. "മിഗോ ദ്വേ കഹാപണേ, മിഗപോതകോ ഏക"ന്തി ച വുത്തേ ഏകം കഹാപണം ദത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ ഥോകം ഗന്ത്വാ നിവത്തോ - "ന മേ ഭോ, മിഗപോതകേന അത്ഥോ, മിഗം മേ ദേഹീ"തി ആഹ. തേന ഹി - ദ്വേ കഹാപണേ ദേഹീതി. സോ ആഹ - "നനു തേ ഭോ, മയാ പഠമം ഏകോ കഹാപണോ ദിന്നോ"തി? "ആമ, ദിന്നോ"തി. "ഇദം മിഗപോതകം ഗണ്ഹ, ഏവം സോ ച കഹാപണോ, അയഞ്ച കഹാപണഗ്ഘനകോ മിഗപോതകോതി ദ്വേ കഹാപണാ ഭവിസ്സന്തീ"തി. സോ "കാരണം വദതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ മിഗം അദാസീതി. **നികതീതി** യോഗവസേന വാ മായാവസേന വാ അപാമങ്ഗം പാമങ്ഗന്തി, അമണിം മണിന്തി, അസുവണ്ണം സുവണ്ണന്തി കത്വാ പതിരൂപകേന വഞ്ചനം. **സാചിയോഗോതി** കുടിലയോഗോ, ഏതേസംയേവ ഉക്കോടനാദീനമേതം നാമം. തസ്മാ - ഉക്കോടനസാചിയോഗോ, വഞ്ചനസാചിയോഗോ, നികതിസാചിയോഗോതി, ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേചി അഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ അഞ്ഞസ്സ പരിവത്തനം സാചിയോഗോതി വദന്തി. തം പന വഞ്ചനേനേവ സങ്ഗഹിതം.

ഛേദനാദീസു **ഛേദനന്തി** ഹത്ഥച്ഛേദനാദി. **വധോതി** മാരണം. **ബന്ധോതി** രജ്ജുബന്ധനാദീഹി ബന്ധനം. **വിപരാമോസോതി** ഹിമവിപരാമോസോ, ഗുമ്ബവിപരാമോസോതി ദുവിധോ. യം ഹിമപാതസമയേ ഹിമേന പടിച്ഛന്നാ ഹുത്വാ മഗ്ഗപ്പടിപന്നം ജനം മുസന്തി, അയം ഹിമവിപരാമോസോ. യം ഗുമ്ബാദീഹി പടിച്ഛന്നാ മുസന്തി, അയം ഗുമ്ബവിപരാമോസോ. **ആലോപോ** വുച്ചതി ഗാമനിഗമാദീനം വിലോപകരണം. **സഹസാകാരോതി** സാഹസികകിരിയാ. ഗേഹം പവിസിത്വാ മനുസ്സാനം ഉരേ സത്ഥം ഠപേത്വാ ഇച്ഛിതഭണ്ഡാനം ഗഹണം. ഏവമേതസ്മാ ഛേദന...പേ॰... സഹസാകാരാ പടിവിരതോ സമണോ ഗോതമോതി. ഇതി വാ ഹി, ഭിക്ഖവേ, പുഥുജ്ജനോ തഥാഗതസ്സ വണ്ണം വദമാനോ വദേയ്യാതി.

ഏത്താവതാ ചൂളസീലം നിട്ഠിതം ഹോതി.

മജ്ഝിമസീലവണ്ണനാ

൧൧. ഇദാനി മജ്ഝിമസീലം വിത്ഥാരേന്തോ "യഥാ വാ പനേകേ ഭോന്തോ"തിആദിമാഹ. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ. **സദ്ധാദേയ്യാനീതി** കമ്മഞ്ച ഫലഞ്ച ഇധലോകഞ്ച പരലോകഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ ദിന്നാനി. 'അയം മേ ഞാതീ'തി വാ, 'മിത്തോ'തി വാ, ഇദം പടികരിസ്സതി, ഇദം വാ തേന കതപുബ്ബന്തി വാ, ഏവം ന ദിന്നാനീതി അത്ഥോ. ഏവം ദിന്നാനി ഹി ന സദ്ധാദേയ്യാനി നാമ ഹോന്തി . **ഭോജനാനീതി** ദേസനാസീസമത്തമേതം, അത്ഥതോ പന സദ്ധാദേയ്യാനി ഭോജനാനി ഭുഞ്ജിത്വാ ചീവരാനി പാരുപിത്വാ സേനാസനാനി സേവമാനാ ഗിലാനഭേസജ്ജം പരിഭുഞ്ജമാനാതി സബ്ബമേതം വുത്തമേവ ഹോതി.

സേയ്യഥിദന്തി നിപാതോ. തസ്സത്ഥോ കതമോ സോ ബീജഗാമഭൂതഗാമോ, യസ്സ സമാരമ്ഭം അനുയുത്താ വിഹരന്തീതി. തതോ തം ദസ്സേന്തോ **മൂലബീജന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **മൂലബീജം** നാമ ഹലിദ്ദി, സിങ്ഗിവേരം, വചാ, വചത്തം, അതിവിസാ, കടുകരോഹിണീ, ഉസീരം, ഭദ്ദമുത്തകന്തി ഏവമാദി. **ഖന്ധബീജം** നാമ അസ്സത്ഥോ, നിഗ്രോധോ, പിലക്ഖോ, ഉദുമ്ബരോ, കച്ഛകോ, കപിത്ഥനോതി ഏവമാദി. **ഫളുബീജം** നാമ ഉച്ഛു, നളോ, വേളൂതി ഏവമാദി. **അഗ്ഗബീജം** നാമ അജ്ജകം, ഫണിജ്ജകം, ഹിരിവേരന്തി ഏവമാദി. **ബീജബീജം** നാമ പുബ്ബണ്ണം അപരണ്ണന്തി ഏവമാദി. സബ്ബഞ്ഹേതം രുക്ഖതോ വിയോജിതം വിരുഹനസമത്ഥമേവ "ബീജഗാമോ"തി വുച്ചതി. രുക്ഖതോ പന അവിയോജിതം അസുക്ഖം "ഭൂതഗാമോ"തി വുച്ചതി. തത്ഥ ഭൂതഗാമസമാരമ്ഭോ പാചിത്തിയവത്ഥു, ബീജഗാമസമാരമ്ഭോ ദുക്കടവത്ഥൂതി വേദിതബ്ബോ.

൧൨. **സന്നിധികാരപരിഭോഗന്തി** സന്നിധികതസ്സ പരിഭോഗം. തത്ഥ ദുവിധാ കഥാ, വിനയവസേന ച സല്ലേഖവസേന ച. വിനയവസേന താവ യം കിഞ്ചി അന്നം അജ്ജ പടിഗ്ഗഹിതം അപരജ്ജു സന്നിധികാരകം ഹോതി, തസ്സ പരിഭോഗേ പാചിത്തിയം . അത്തനാ ലദ്ധം പന സാമണേരാനം ദത്വാ, തേഹി ലദ്ധം ഠപാപേത്വാ ദുതിയദിവസേ ഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, സല്ലേഖോ പന ന ഹോതി.

പാനസന്നിധിമ്ഹിപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ പാനം നാമ അമ്ബപാനാദീനി അട്ഠ പാനാനി, യാനി ച തേസം അനുലോമാനി. തേസം വിനിച്ഛയോ സമന്തപാസാദികായം വുത്തോ.

വത്ഥസന്നിധിമ്ഹി അനധിട്ഠിതം അവികപ്പിതം സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി, അയം പരിയായകഥാ. നിപ്പരിയായതോ പന തിചീവരസന്തുട്ഠേന ഭവിതബ്ബം, ചതുത്ഥം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബം. സചേ യസ്സ കസ്സചി ദാതും ന സക്കോതി, യസ്സ പന ദാതുകാമോ ഹോതി, സോ ഉദ്ദേസത്ഥായ വാ പരിപുച്ഛത്ഥായ വാ ഗതോ, ആഗതമത്തേ ദാതബ്ബം, അദാതും ന വട്ടതി. ചീവരേ പന അപ്പഹോന്തേ സതിയാ പച്ചാസായ അനുഞ്ഞാതകാലം ഠപേതും വട്ടതി. സൂചിസുത്തചീവരകാരകാനം അലാഭേന തതോ പരമ്പി വിനയകമ്മം കത്വാ ഠപേതും വട്ടതി. "ഇമസ്മിം ജിണ്ണേ പുന ഈദിസം കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി പന ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

യാനസന്നിധിമ്ഹി യാനം നാമ വയ്ഹം, രഥോ, സകടം, സന്ദമാനികാ, സിവികാ, പാടങ്കീതി; നേതം പബ്ബജിതസ്സ യാനം. ഉപാഹനാ പന പബ്ബജിതസ്സ യാനംയേവ. ഏകഭിക്ഖുസ്സ ഹി ഏകോ അരഞ്ഞത്ഥായ, ഏകോ ധോതപാദകത്ഥായാതി, ഉക്കംസതോ ദ്വേ ഉപാഹനസങ്ഘാടാ വട്ടന്തി. തതിയം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബോ. "ഇമസ്മിം ജിണ്ണേ അഞ്ഞം കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി ഹി ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

സയനസന്നിധിമ്ഹി സയനന്തി മഞ്ചോ. ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകോ ഗബ്ഭേ, ഏകോ ദിവാഠാനേതി ഉക്കംസതോ ദ്വേ മഞ്ചാ വട്ടന്തി. തതോ ഉത്തരി ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുനോ വാ ഗണസ്സ വാ ദാതബ്ബോ; അദാതും ന വട്ടതി. സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

ഗന്ധസന്നിധിമ്ഹി ഭിക്ഖുനോ കണ്ഡുകച്ഛുഛവിദോസാദിആബാധേ സതി ഗന്ധാ വട്ടന്തി. തേ ഗന്ധേ ആഹരാപേത്വാ തസ്മിം രോഗേ വൂപസന്തേ അഞ്ഞേസം വാ ആബാധികാനം ദാതബ്ബാ, ദ്വാരേ പഞ്ചങ്ഗുലിഘരധൂപനാദീസു വാ ഉപനേതബ്ബാ. "പുന രോഗേ സതി ഭവിസ്സന്തീ"തി പന ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

ആമിസന്തി വുത്താവസേസം ദട്ഠബ്ബം. സേയ്യഥിദം, ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു - "തഥാരൂപേ കാലേ ഉപകാരായ ഭവിസ്സതീ"തി തിലതണ്ഡുലമുഗ്ഗമാസനാളികേരലോണമച്ഛമംസവല്ലൂരസപ്പിതേലഗുളഭാജനാദീനി ആഹരാപേത്വാ ഠപേതി. സോ വസ്സകാലേ കാലസ്സേവ സാമണേരേഹി യാഗും പചാപേത്വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ "സാമണേര, ഉദകകദ്ദമേ ദുക്ഖം ഗാമം പവിസിതും, ഗച്ഛ അസുകം കുലം ഗന്ത്വാ മയ്ഹം വിഹാരേ നിസിന്നഭാവം ആരോചേഹി; അസുകകുലതോ ദധിആദീനി ആഹരാ"തി പേസേതി. ഭിക്ഖൂഹി - "കിം, ഭന്തേ, ഗാമം പവിസിസ്സഥാ"തി വുത്തേപി, "ദുപ്പവേസോ, ആവുസോ, ഇദാനി ഗാമോ"തി വദതി. തേ - "ഹോതു, ഭന്തേ,

അച്ഛഥ തുമ്ഹേ, മയം ഭിക്ഖം പരിയേസിത്വാ ആഹരിസ്സാമാ”തി ഗച്ഛന്തി. അഥ സാമണേരോപി ദധിആദീനി ആഹരിത്വാ ഭത്തഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച സമ്പാദേത്വാ ഉപനേതി, തം ഭുഞ്ജന്തസ്സേവ ഉപട്ഠാകാ ഭത്തം പഹിണന്തി, തതോപി മനാപം മനാപം ഭുഞ്ജതി. അഥ ഭിക്ഖൂ പിണ്ഡപാതം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തി, തതോപി മനാപം മനാപം ഗീവായാമകം ഭുഞ്ജതിയേവ. ഏവം ചതുമാസമ്പി വീതിനാമേതി. അയം വുച്ചതി - “ഭിക്ഖു മുണ്ഡകുടുമ്ബികജീവികം ജീവതി, ന സമണജീവിക”ന്തി. ഏവരൂപോ ആമിസസന്നിധി നാമ ഹോതി.

ഭിക്ഖുനോ പന വസനട്ഠാനേ ഏകാ തണ്ഡുലനാളി, ഏകോ ഗുളപിണ്ഡോ, ചതുഭാഗമത്തം സപ്പീതി ഏത്തകം നിധേതും വട്ടതി, അകാലേ സമ്പത്തചോരാനം അത്ഥായ. തേ ഹി ഏത്തകമ്പി ആമിസപടിസന്ഥാരം അലഭന്താ ജീവിതാപി വോരോപേയ്യും, തസ്മാ സചേ ഏത്തകം നത്ഥി, ആഹരാപേത്വാപി ഠപേതും വട്ടതി. അഫാസുകകാലേ ച യദേത്ഥ കപ്പിയം, തം അത്തനാപി പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. കപ്പിയകുടിയം പന ബഹും ഠപേന്തസ്സാപി സന്നിധി നാമ നത്ഥി. തഥാഗതസ്സ പന തണ്ഡുലനാളിആദീസു വാ യം കിഞ്ചി ചതുരതനമത്തം വാ പിലോതികഖണ്ഡം “ഇദം മേ അജ്ജ വാ സ്വേ വാ ഭവിസ്സതീ”തി ഠപിതം നാമ നത്ഥി.

൧൩. വിസൂകദസ്സനേസു **നച്ചം** നാമ യം കിഞ്ചി നച്ചം, തം മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തേനാപി ഗീവം പസാരേത്വാ ദട്ഠും ന വട്ടതി. വിത്ഥാരവിനിച്ഛയോ പനേത്ഥ സമന്തപാസാദികായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സബ്ബേസു സിക്ഖാപദപടിസംയുത്തേസു സുത്തപദേസു. ഇതോ പരഞ്ഹി ഏത്തകമ്പി അവത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പയോജനമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമാതി.

പേക്ഖന്തി നടസമജ്ജം. **അക്ഖാന**ന്തി ഭാരതയുജ്ഝനാദികം. യസ്മിം ഠാനേ കഥീയതി, തത്ഥ ഗന്തുമ്പി ന വട്ടതി. **പാണിസ്സര**ന്തി കംസതാളം, പാണിതാളന്തിപി വദന്തി. **വേതാള**ന്തി ഘനതാളം, മന്തേന മതസരീരുട്ഠാപനന്തിപി ഏകേ. **കുമ്ഭഥൂണ**ന്തി ചതുരസ്സഅമ്ബണകതാളം, കുമ്ഭസദ്ദന്തിപി ഏകേ. **സോഭനക**ന്തി നടാനം അബ്ഭോക്കിരണം, സോഭനകരം വാ, പടിഭാനചിത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **ചണ്ഡാല**ന്തി അയോഗുളകീളാ, ചണ്ഡാലാനം സാണധോവനകീളാതിപി വദന്തി. **വംസ**ന്തി വേളും ഉസ്സാപേത്വാ കീളനം.

ധോവനന്തി അട്ഠിധോവനം, ഏകച്ചേസു കിര ജനപദേസു കാലങ്കതേ ഞാതകേ ന ഝാപേന്തി, നിഖണിത്വാ ഠപേന്തി. അഥ നേസം പൂതിഭൂതം കായം ഞത്വാ നീഹരിത്വാ അട്ഠീനി ധോവിത്വാ ഗന്ധേഹി മക്ഖേത്വാ ഠപേന്തി. തേ നക്ഖത്തകാലേ ഏകസ്മിം ഠാനേ അട്ഠീനി ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ സുരാദീനി ഠപേത്വാ രോദന്താ പരിദേവന്താ സുരം പിവന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം - “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ , ദക്ഖിണേസു ജനപദേസു അട്ഠിധോവനം നാമ, തത്ഥ ഹോതി അന്നമ്പി പാനമ്പി ഖജ്ജമ്പി ഭോജ്ജമ്പി ലേയ്യമ്പി പേയ്യമ്പി നച്ചമ്പി ഗീതമ്പി വാദിതമ്പി. അത്ഥേതം, ഭിക്ഖവേ, ധോവനം, നേതം നത്ഥീതി വദാമീ”തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൧൦൭). ഏകച്ചേ പന ഇന്ദജാലേന അട്ഠിധോവനം ധോവനന്തിപി വദന്തി.

ഹത്ഥിയുദ്ധാദീസു ഭിക്ഖുനോ നേവ ഹത്ഥിആദീഹി സദ്ധിം യുജ്ഝിതും, ന തേ യുജ്ഝാപേതും, ന യുജ്ഝന്തേ ദട്ഠും വട്ടതി. **നിബ്ബുദ്ധ**ന്തി മല്ലയുദ്ധം. **ഉയ്യോധിക**ന്തി യത്ഥ സമ്പഹാരോ ദിസ്സതി. **ബലഗ്ഗ**ന്തി ബലഗണനട്ഠാനം. **സേനാബ്യൂഹ**ന്തി സേനാനിവേസോ, സകടബ്യൂഹാദിവസേന സേനായ നിവേസനം. **അനീകദസ്സന**ന്തി - “തയോ ഹത്ഥീ പച്ഛിമം ഹത്ഥാനീക”ന്തിആദിനാ (പാചി॰ ൩൨൪) നയേന വുത്തസ്സ അനീകസ്സ ദസ്സനം.

൧൪. പമാദോ ഏത്ഥ തിട്ഠതീതി പമാദട്ഠാനം. ജൂതഞ്ച തം പമാദട്ഠാനഞ്ചാതി **ജൂതപ്പമാദട്ഠാനം**. ഏകേകായ പന്തിയാ അട്ഠ അട്ഠ പദാനി അസ്സാതി **അട്ഠപദം**. ദസപദേപി ഏസേവ നയോ. **ആകാസ**ന്തി അട്ഠപദദസപദേസു വിയ ആകാസേയേവ കീളനം. **പരിഹാരപഥ**ന്തി ഭൂമിയം നാനാപഥമണ്ഡലം കത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പരിഹരിതബ്ബം, പഥം പരിഹരന്താനം കീളനം. **സന്തിക**ന്തി സന്തികകീളനം. ഏകജ്ഝം ഠപിതാ സാരിയോ വാ സക്ഖരായോ വാ അചാലേന്താ നഖേനേവ അപനേന്തി ച ഉപനേന്തി ച, സചേ തത്ഥ കാചി ചലതി, പരാജയോ ഹോതി, ഏവരൂപായ കീളായേതം അധിവചനം. **ഖലിക**ന്തി ജൂതഫലകേ പാസകകീളനം. **ഘടികാ** വുച്ചതി ദീഘദണ്ഡകേന രസ്സദണ്ഡകം പഹരണകീളനം. **സലാകഹത്ഥ**ന്തി ലാഖായ വാ മഞ്ജിട്ഠികായ വാ പിട്ഠോദകേന വാ സലാകഹത്ഥം തേമേത്വാ - “കിം ഹോതൂ”തി ഭൂമിയം വാ ഭിത്തിയം വാ തം പഹരിത്വാ ഹത്ഥിഅസ്സാദിരൂപദസ്സനകീളനം. **അക്ഖ**ന്തി ഗുളകീളാ. **പങ്ഗചീരം** വുച്ചതി പണ്ണനാളികം, തം ധമന്താ കീളന്തി. **വങ്കക**ന്തി ഗാമദാരകാനം കീളനകം ഖുദ്ദകനങ്ഗലം. **മോക്ഖചികാ** വുച്ചതി സമ്പരിവത്തനകീളാ, ആകാസേ വാ ദണ്ഡകം ഗഹേത്വാ ഭൂമിയം വാ സീസം ഠപേത്വാ ഹേട്ഠുപരിയഭാവേന പരിവത്തനകീളാതി വുത്തം ഹോതി. **ചിങ്ഗുലികം** വുച്ചതി താലപണ്ണാദീഹി കതം വാതപ്പഹാരേന പരിബ്ഭമനചക്കം. **പത്താള്ഹകം** വുച്ചതി പണ്ണനാളികാ. തായ വാലുകാദീനി മിനന്താ കീളന്തി. **രഥക**ന്തി ഖുദ്ദകരഥം. **ധനുക**ന്തി ഖുദ്ദകധനുമേവ. **അക്ഖരികാ** വുച്ചതി ആകാസേ വാ പിട്ഠിയം വാ അക്ഖരജാനനകീളാ. **മനേസികാ** നാമ മനസാ ചിന്തിതജാനനകീളാ. **യഥാവജ്ജം** നാമ കാണകുണിഖുജ്ജാദീനം യം യം വജ്ജം, തം തം പയോജേത്വാ ദസ്സനകീളാ.

൧൫. **ആസന്ദി**ന്തി പമാണാതിക്കന്താസനം. അനുയുത്താ വിഹരന്തീതി ഇദം അപേക്ഖിത്വാ പന സബ്ബപദേസു ഉപയോഗവചനം കതം. **പല്ലങ്കോ**തി പാദേസു വാളരൂപാനി ഠപേത്വാ കതോ. **ഗോനകോ**തി ദീഘലോമകോ മഹാകോജവോ, ചതുരങ്ഗുലാധികാനി കിര തസ്സ ലോമാനി. **ചിത്തക**ന്തി വാനവിചിത്തം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. **പടികാ**തി ഉണ്ണാമയോ സേതത്ഥരണോ. **പടലികാ**തി ഘനപുപ്ഫകോ ഉണ്ണാമയത്ഥരണോ. യോ ആമലകപത്തോതിപി വുച്ചതി. **തൂലികാ**തി തിണ്ണം തൂലാനം അഞ്ഞതരപുണ്ണാ തൂലികാ. **വികതികാ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദിരൂപവിചിത്രോ ഉണ്ണാമയത്ഥരണോ. **ഉദ്ദലോമീ**തി ഉഭയതോദസം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം, കേചി “ഏകതോഉഗ്ഗതപുപ്ഫ”ന്തി വദന്തി. **ഏകന്തലോമീ**തി ഏകതോദസം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. കേചി “ഉഭതോഉഗ്ഗതപുപ്ഫ”ന്തി വദന്തി. **കട്ടിസ്സ**ന്തി രതനപരിസിബ്ബിതം കോസേയ്യകട്ടിസ്സമയപച്ചത്ഥരണം. **കോസേയ്യ**ന്തി രതനപരിസിബ്ബിതമേവ കോസിയസുത്തമയപച്ചത്ഥരണം. സുദ്ധകോസേയ്യം പന വട്ടതീതി വിനയേ വുത്തം.

ദീഘനികായട്ഠകഥായം പന “ഠപേത്വാ തൂലികം സബ്ബാനേവ ഗോനകാദീനി രതനപരിസിബ്ബിതാനി ന വട്ടന്തീ”തി വുത്തം.

കുത്തകന്തി സോളസന്നം നാടകിത്ഥീനം ഠത്വാ നച്ചനയോഗ്ഗം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. **ഹത്ഥത്ഥരം അസ്സത്ഥര**ന്തി ഹത്ഥിഅസ്സപിട്ഠീസു അത്ഥരണഅത്ഥരകായേവ. രഥത്ഥരേപി ഏസേവ നയോ. **അജിനപ്പവേണീ**തി അജിനചമ്മേഹി മഞ്ചപ്പമാണേന സിബ്ബിത്വാ കതാ പവേണീ. **കദലീമിഗപവരപച്ചത്ഥരണ**ന്തി കദലീമിഗചമ്മം നാമ അത്ഥി, തേന കതം പവരപച്ചത്ഥരണം; ഉത്തമപച്ചത്ഥരണന്തി അത്ഥോ. തം കിര സേതവത്ഥസ്സ ഉപരി കദലീമിഗചമ്മം പത്ഥരിത്വാ സിബ്ബേത്വാ കരോന്തി. **സഉത്തരച്ഛദ**ന്തി സഹ ഉത്തരച്ഛദേന, ഉപരിബദ്ധേന രത്തവിതാനേന സദ്ധിന്തി അത്ഥോ. സേതവിതാനമ്പി ഹേട്ഠാ അകപ്പിയപച്ചത്ഥരണേ സതി ന വട്ടതി, അസതി പന വട്ടതി. **ഉഭതോലോഹിതകൂപധാന**ന്തി സീസൂപധാനഞ്ച പാദൂപധാനഞ്ചാതി മഞ്ചസ്സ ഉഭതോലോഹിതകം ഉപധാനം, ഏതം ന കപ്പതി. യം പന ഏകമേവ ഉപധാനം ഉഭോസു പസ്സേസു രത്തം വാ ഹോതി പദുമവണ്ണം വാ വിചിത്രം വാ, സചേ പമാണയുത്തം, വട്ടതി. മഹാഉപധാനം പന പടിക്ഖിത്തം. അലോഹിതകാനി ദ്വേപി വട്ടന്തിയേവ. തതോ ഉത്തരി ലഭിത്വാ അഞ്ഞേസം ദാതബ്ബാനി. ദാതും അസക്കോന്തോ മഞ്ചേ തിരിയം അത്ഥരിത്വാ ഉപരി പച്ചത്ഥരണം ദത്വാ നിപജ്ജിതുമ്പി ലഭതി. ആസന്ദീആദീസു പന വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം - “അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ആസന്ദിയാ പാദേ ഛിന്ദിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും, പല്ലങ്കസ്സ വാളേ ഭിന്ദിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും, തൂലികം വിജടേത്വാ ബിമ്ബോഹനം കാതും, അവസേസം ഭുമ്മത്ഥരണം കാതു”ന്തി (ചൂളവ॰ ൨൯൭).

൧൬. ഉച്ഛാദനാദീസു മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തദാരകാനം സരീരഗന്ധോ ദ്വാദസവസ്സപത്തകാലേ നസ്സതി, തേസം സരീരദുഗ്ഗന്ധഹരണത്ഥായ ഗന്ധചുണ്ണാദീഹി ഉച്ഛാദേന്തി, ഏവരൂപം ഉച്ഛാദനം ന വട്ടതി. പുഞ്ഞവന്തേ പന ദാരകേ ഊരൂസു നിപജ്ജാപേത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ ഹത്ഥപാദഊരുനാഭിആദീനം സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥം പരിമദ്ദന്തി, ഏവരൂപം പരിമദ്ദനം ന വട്ടതി.

ന്ഹാപനന്തി തേസംയേവ ദാരകാനം ഗന്ധാദീഹി ന്ഹാപനം. **സമ്ബാഹന**ന്തി മഹാമല്ലാനം വിയ ഹത്ഥപാദേ മുഗ്ഗരാദീഹി പഹരിത്വാ ബാഹുവഡ്ഢനം. **ആദാസ**ന്തി യം കിഞ്ചി ആദാസം പരിഹരിതും ന വട്ടതി. **അഞ്ജന**ന്തി അലങ്കാരഞ്ജനമേവ. **മാലാ**തി ബദ്ധമാലാ വാ അബദ്ധമാലാ വാ. **വിലേപന**ന്തി യം കിഞ്ചി ഛവിരാഗകരണം. **മുഖചുണ്ണം മുഖലേപന**ന്തി മുഖേ കാളപീളകാദീനം ഹരണത്ഥായ മത്തികകക്കം ദേന്തി, തേന ലോഹിതേ ചലിതേ സാസപകക്കം ദേന്തി, തേന ദോസേ ഖാദിതേ തിലകക്കം ദേന്തി, തേന ലോഹിതേ സന്നിസിന്നേ ഹലിദ്ദികക്കം ദേന്തി, തേന ഛവിവണ്ണേ ആരൂള്ഹേ മുഖചുണ്ണകേന മുഖം ചുണ്ണേന്തി, തം സബ്ബം ന വട്ടതി.

ഹത്ഥബന്ധാദീസു ഹത്ഥേ വിചിത്രസങ്ഖകപാലാദീനി ബന്ധിത്വാ വിചരന്തി, തം വാ അഞ്ഞം വാ സബ്ബമ്പി ഹത്ഥാഭരണം ന വട്ടതി, അപരേ സിഖം ബന്ധിത്വാ വിചരന്തി. സുവണ്ണചീരകമുത്തലതാദീഹി ച തം പരിക്ഖിപന്തി; തം സബ്ബം ന വട്ടതി. അപരേ ചതുഹത്ഥദണ്ഡം വാ അഞ്ഞം വാ പന അലങ്കതദണ്ഡകം ഗഹേത്വാ വിചരന്തി, തഥാ ഇത്ഥിപുരിസരൂപാദിവിചിത്തം ഭേസജ്ജനാളികം സുപരിക്ഖിത്തം വാമപസ്സേ ഓലഗ്ഗിതം; അപരേ കണ്ണികരതനപരിക്ഖിത്തകോസം അതിതിഖിണം അസിം, പഞ്ചവണ്ണസുത്തസിബ്ബിതം മകരദന്തകാദിവിചിത്തം ഛത്തം, സുവണ്ണരജതാദിവിചിത്രാ മോരപിഞ്ഛാദിപരിക്ഖിത്താ ഉപാഹനാ, കേചി രതനമത്തായാമം ചതുരങ്ഗുലവിത്ഥതം കേസന്തപരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ മേഘമുഖേ വിജ്ജുലതം വിയ നലാടേ ഉണ്ഹീസപട്ടം ബന്ധന്തി, ചൂളാമണിം ധാരേന്തി, ചാമരവാലബീജനിം ധാരേന്തി, തം സബ്ബം ന വട്ടതി.

൧൭. അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതാ കഥാതി **തിരച്ഛാനകഥാ.** തത്ഥ രാജാനം ആരബ്ഭ മഹാസമ്മതോ മന്ധാതാ ധമ്മാസോകോ ഏവം മഹാനുഭാവോതിആദിനാ നയേന പവത്താ കഥാ **രാജകഥാ.** ഏസ നയോ **ചോരകഥാദീസു.** തേസു അസുകോ രാജാ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോതിആദിനാ നയേന ഗേഹസ്സിതകഥാവ **തിരച്ഛാനകഥാ** ഹോതി. സോപി നാമ ഏവം മഹാനുഭാവോ ഖയം ഗതോതി ഏവം പവത്താ പന കമ്മട്ഠാനഭാവേ തിട്ഠതി. ചോരേസു മൂലദേവോ ഏവം മഹാനുഭാവോ, മേഘമാലോ ഏവം മഹാനുഭാവോതി തേസം കമ്മം പടിച്ച അഹോ സൂരാതി ഗേഹസ്സിതകഥാവ **തിരച്ഛാനകഥാ.** യുദ്ധേപി ഭാരതയുദ്ധാദീസു അസുകേന അസുകോ ഏവം മാരിതോ, ഏവം വിദ്ധോതി കാമസ്സാദവസേനേവ കഥാ **തിരച്ഛാനകഥാ.** തേപി നാമ ഖയം ഗതാതി ഏവം പവത്താ പന സബ്ബത്ഥ കമ്മട്ഠാനമേവ ഹോതി. അപി ച അന്നാദീസു ഏവം വണ്ണവന്തം ഗന്ധവന്തം രസവന്തം ഫസ്സസമ്പന്നം ഖാദിമ്ഹ ഭുഞ്ജിമ്ഹാതി കാമസ്സാദവസേന കഥേതും ന വട്ടതി. സാത്ഥകം പന കത്വാ പുബ്ബേ ഏവം വണ്ണാദിസമ്പന്നം അന്നം പാനം വത്ഥം സയനം മാലം ഗന്ധം സീലവന്താനം അദമ്ഹ, ചേതിയേ പൂജം കരിമ്ഹാതി കഥേതും വട്ടതി. **ഞാതികഥാദീസു** പന “അമ്ഹാകം ഞാതകാ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ “പുബ്ബേ മയം ഏവം വിചിത്രേഹി യാനേഹി വിചരിമ്ഹാ”തി വാ അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി. സാത്ഥകം പന കത്വാ “തേപി നോ ഞാതകാ ഖയം ഗതാ”തി വാ “പുബ്ബേ മയം ഏവരൂപാ ഉപാഹനാ സങ്ഘസ്സ അദമ്ഹാ”തി വാ കഥേതും വട്ടതി. **ഗാമകഥാപി** സുനിവിട്ഠദുന്നിവിട്ഠസുഭിക്ഖദുബ്ഭിക്ഖാദിവസേന വാ “അസുകഗാമവാസിനോ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ ഏവം അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി. സാത്ഥകം പന കത്വാ “സദ്ധാ പസന്നാ”തി വാ “ഖയവയം ഗതാ”തി വാ വത്തും വട്ടതി. **നിഗമനഗരജനപദകഥാദീസുപി** ഏസേവ നയോ.

ഇത്ഥികഥാപി വണ്ണസണ്ഠാനാദീനി പടിച്ച അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, സദ്ധാ പസന്നാ ഖയവയം ഗതാതി ഏവമേവ വട്ടതി. **സൂരകഥാപി** ‘നന്ദിമിത്തോ നാമ യോധോ സൂരോ അഹോസീ’തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി. സദ്ധോ അഹോസി ഖയം ഗതോതി ഏവമേവ വട്ടതി. **വിസിഖാകഥാപി** “അസുകാ വിസിഖാ സുനിവിട്ഠാ ദുന്നിവിട്ഠാ സൂരാ സമത്ഥാ”തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി. സദ്ധാ പസന്നാ ഖയവയം ഗതാതി ഏവമേവ വട്ടതി.

കുമ്ഭട്ഠാനകഥാതി ഉദകട്ഠാനകഥാ, ഉദകതിത്ഥകഥാതിപി വുച്ചതി, കുമ്ഭദാസികഥാ വാ, സാപി "പാസാദികാ നച്ചിതും ഗായിതും ഛേകാ"തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി; സദ്ധാ പസന്നാതിആദിനാ നയേനേവ വട്ടതി. **പുബ്ബപേതകഥാ**തി അതീതഞാതികഥാ. തത്ഥ വത്തമാനഞാതികഥാസദിസോ വിനിച്ഛയോ.

നാനത്തകഥാതി പുരിമപച്ഛിമകഥാഹി വിമുത്താ അവസേസാ നാനാസഭാവാ നിരത്ഥകകഥാ. **ലോകക്ഖായികാ**തി അയം ലോകോ കേന നിമ്മിതോ, അസുകേന നാമ നിമ്മിതോ. കാകോ സേതോ, അട്ഠീനം സേതത്താ; ബലാകാ രത്താ. ലോഹിതസ്സ രത്തത്താതി ഏവമാദികാ ലോകായതവിതണ്ഡസല്ലാപകഥാ.

സമുദ്ദക്ഖായികാ നാമ കസ്മാ സമുദ്ദോ സാഗരോ? സാഗരദേവേന ഖതോ, തസ്മാ സാഗരോ. ഖതോ മേതി ഹത്ഥമുദ്ദായ സയം നിവേദിതത്താ "സമുദ്ദോ"തി ഏവമാദികാ നിരത്ഥകാ സമുദ്ദക്ഖായനകഥാ. **ഭവോ**തി വുഡ്ഢി. **അഭവോ**തി ഹാനി. ഇതി ഭവോ, ഇതി അഭവോതി യം വാ തം വാ നിരത്ഥകകാരണം വത്വാ പവത്തിതകഥാ **ഇതിഭവാഭവകഥാ.**

൧൮. **വിഗ്ഗാഹികകഥാ**തി വിഗ്ഗഹകഥാ, സാരമ്ഭകഥാ. തത്ഥ **സഹിതം മേ**തി മയ്ഹം വചനം സഹിതം സിലിട്ഠം അത്ഥയുത്തം കാരണയുത്തന്തി അത്ഥോ. **അസഹിതം തേ**തി തുയ്ഹം വചനം അസഹിതം അസിലിട്ഠം. **അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്ത**ന്തി യം തുയ്ഹം ദീഘരത്താചിണ്ണവസേന സുപ്പഗുണം, തം മയ്ഹം ഏകവചനേനേവ വിപരാവത്തം പരിവത്തിത്വാ ഠിതം, ന കിഞ്ചി ജാനാസീതി അത്ഥോ.

ആരോപിതോ തേ വാദോതി മയാ തവ ദോസോ ആരോപിതോ. **ചര വാദപ്പമോക്ഖായാ**തി ദോസമോചനത്ഥം ചര, വിചര; തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സിക്ഖാതി അത്ഥോ. **നിബ്ബേഠേഹി വാ സചേ പഹോസീ**തി അഥ സയം പഹോസി, ഇദാനിമേവ നിബ്ബേഠേഹീതി.

൧൯. ദൂതേയ്യകഥായം **ഇധ ഗച്ഛാ**തി ഇതോ അസുകം നാമ ഠാനം ഗച്ഛ. **അമുത്രാഗച്ഛാ**തി തതോ അസുകം നാമ ഠാനം ആഗച്ഛ. **ഇദം ഹരാ**തി ഇതോ ഇദം നാമ ഹര. **അമുത്ര ഇദം ആഹരാ**തി അസുകട്ഠാനതോ ഇദം നാമ ഇധ ആഹര. സങ്ഖേപതോ പന ഇദം ദൂതേയ്യം നാമ ഠപേത്വാ പഞ്ച സഹധമ്മികേ രതനത്തയസ്സ ഉപകാരപടിസംയുത്തഞ്ച ഗിഹീസാസനം അഞ്ഞേസം ന വട്ടതി.

൨൦. **കുഹകാ**തിആദീസു തിവിധേന കുഹനവത്ഥുനാ ലോകം കുഹയന്തി, വിമ്ഹാപയന്തീതി കുഹകാ. ലാഭസക്കാരത്ഥികാ ഹുത്വാ ലപന്തീതി **ലപകാ.** നിമിത്തം സീലമേതേസന്തി **നേമിത്തികാ.** നിപ്പേസോ സീലമേതേസന്തി **നിപ്പേസികാ.** ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസന്തി മഗ്ഗന്തി പരിയേസന്തീതി **ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസിതാരോ.** കുഹനാ, ലപനാ, നേമിത്തികതാ, നിപ്പേസികതാ, ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതാതി ഏതാഹി സമന്നാഗതാനം പുഗ്ഗലാനം ഏതം അധിവചനം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരേന പനേതാ കുഹനാദികാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ സീലനിദ്ദേസേയേവ പാളിഞ്ച അട്ഠകഥഞ്ച ആഹരിത്വാ പകാസിതാതി.

ഏത്താവതാ മജ്ഝിമസീലം നിട്ഠിതം ഹോതി.

മഹാസീലവണ്ണനാ

൨൧. ഇതോ പരം മഹാസീലം ഹോതി. **അങ്ഗ**ന്തി ഹത്ഥപാദാദീസു യേന കേനചി ഏവരൂപേന അങ്ഗേന സമന്നാഗതോ ദീഘായു യസവാ ഹോതീതിആദിനയപ്പവത്തം അങ്ഗസത്ഥം. **നിമിത്ത**ന്തി നിമിത്തസത്ഥം. പണ്ഡുരാജാ കിര തിസ്സോ മുത്തായോ മുട്ഠിയം കത്വാ നേമിത്തികം പുച്ഛി - "കിം മേ ഹത്ഥേ"തി? സോ ഇതോ ചിതോ ച വിലോകേസി, തസ്മിഞ്ച സമയേ ഘരഗോലികായ മക്ഖികാ ഗയ്ഹന്തീ മുത്താ, സോ "മുത്താ"തി ആഹ. പുന "കതീ"തി പുട്ഠോ കുക്കുടസ്സ തിക്ഖത്തും രവന്തസ്സ സദ്ദം സുത്വാ "തിസ്സോ"തി ആഹ. ഏവം തം തം ആദിസിത്വാ നിമിത്തമനുയുത്താ വിഹരന്തി.

ഉപ്പാതന്തി അസനിപാതാദീനം മഹന്താനം ഉപ്പതിതം, തഞ്ഹി ദിസ്വാ "ഇദം ഭവിസ്സതി, ഏവം ഭവിസ്സതീ"തി ആദിസന്തി. **സുപിന**ന്തി യോ പുബ്ബണ്ഹസമയേ സുപിനം പസ്സതി, ഏവം വിപാകോ ഹോതി; യോ ഇദം നാമ പസ്സതി, തസ്സ ഇദം നാമ ഹോതീതിആദിനാ നയേന സുപിനകം അനുയുത്താ വിഹരന്തി. **ലക്ഖണ**ന്തി ഇമിനാ ലക്ഖണേന സമന്നാഗതോ രാജാ ഹോതി, ഇമിനാ ഉപരാജാതിആദികം. **മൂസികച്ഛിന്ന**ന്തി ഉന്ദൂരഖായിതം. തേനാപി ഹി അഹതേ വാ വത്ഥേ അനഹതേ വാ വത്ഥേ ഇതോ പട്ഠായ ഏവം ഛിന്നേ ഇദം നാമ ഹോതീതി ആദിസന്തി. **അഗ്ഗിഹോമ**ന്തി ഏവരൂപേന ദാരുനാ ഏവം ഹുതേ ഇദം നാമ ഹോതീതി അഗ്ഗിജുഹനം. ദബ്ബിഹോമാദീനിപി അഗ്ഗിഹോമാനേവ, ഏവരൂപായ ദബ്ബിയാ ഈദിസേഹി കണാദീഹി ഹുതേ ഇദം നാമ ഹോതീതി ഏവം പവത്തിവസേന പന വിസും വുത്താനി.

തത്ഥ **കണോ**തി കുണ്ഡകോ. **തണ്ഡുലാ**തി സാലിആദീനഞ്ചേവ തിണജാതീനഞ്ച തണ്ഡുലാ. **സപ്പീ**തി ഗോസപ്പിആദികം. **തേല**ന്തി തിലതേലാദികം. സാസപാദീനി പന മുഖേന ഗഹേത്വാ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിപനം, വിജ്ജം പരിജപ്പിത്വാ ജുഹനം വാ **മുഖഹോമം.** ദക്ഖിണക്ഖകജണ്ണുലോഹിതാദീഹി ജുഹനം **ലോഹിതഹോമം.** **അങ്ഗവിജ്ജാ**തി പുബ്ബേ അങ്ഗമേവ ദിസ്വാ ബ്യാകരണവസേന അങ്ഗം വുത്തം, ഇധ അങ്ഗുലട്ഠിം ദിസ്വാ വിജ്ജം പരിജപ്പിത്വാ അയം കുലപുത്തോ വാ നോ വാ, സിരീസമ്പന്നോ വാ നോ വാതിആദിബ്യാകരണവസേന അങ്ഗവിജ്ജാ വുത്താ. **വത്ഥുവിജ്ജാ**തി ഘരവത്ഥുആരാമവത്ഥാദീനം ഗുണദോസസല്ലക്ഖണവിജ്ജാ. മത്തികാദിവിസേസം ദിസ്വാപി ഹി വിജ്ജം പരിജപ്പിത്വാ ഹേട്ഠാ പഥവിയം തിംസരതനമത്തേ, ആകാസേ ച അസീതിരതനമത്തേ പദേസേ ഗുണദോസം പസ്സന്തി. **ഖത്തവിജ്ജാ**തി അബ്ഭേയ്യമാസുരക്ഖരാജസത്ഥാദിസത്ഥം. **സിവവിജ്ജാ**തി സുസാനേ പവിസിത്വാ സന്തികരണവിജ്ജാ, സിങ്ഗാലരുതവിജ്ജാതിപി വദന്തി. **ഭൂതവിജ്ജാ**തി ഭൂതവേജ്ജമന്തോ. **ഭൂരിവിജ്ജാ**തി ഭൂരിഘരേ വസന്തേന ഉഗ്ഗഹേതബ്ബമന്തോ. **അഹിവിജ്ജാ**തി സപ്പദട്ഠതികിച്ഛനവിജ്ജാ ചേവ സപ്പാവ്ഹായനവിജ്ജാ ച. **വിസവിജ്ജാ**തി യായ, പുരാണവിസം വാ

രക്ഖന്തി, നവവിസം വാ കരോന്തി വിസവന്തമേവ വാ. **വിച്ഛികവിജ്ജാ**തി വിച്ഛികദട്ഠതികിച്ഛനവിജ്ജാ. **മൂസികവിജ്ജായ**പി ഏസേവ നയോ. **സകുണവിജ്ജാ**തി സപക്ഖകഅപക്ഖകദ്വിപദചതുപ്പദാനം രുതഗതാദിവസേന സകുണഞാണം. **വായസവിജ്ജാ**തി കാകരുതഞാണം, തം വിസുഞ്ഞേവ സത്ഥം, തസ്മാ വിസും വുത്തം.

പക്കജ്ഝാനന്തി പരിപാകഗതചിന്താ. ഇദാനി "അയം എത്തകം ജീവിസ്സതി, അയം എത്തക"ന്തി എവം പവത്തം ആദിട്ഠഞാണന്തി അത്ഥോ. **സരപരിത്താണ**ന്തി സരരക്ഖണം, യഥാ അത്തനോ ഉപരി ന ആഗച്ഛതി, എവം കരണവിജ്ജാ. **മിഗചക്ക**ന്തി ഇദം സബ്ബസങ്ഗാഹികം സബ്ബസകുണചതുപ്പദാനം രുതഞാണവസേന വുത്തം.

൨൨. **മണിലക്ഖണാദീസു** എവരൂപോ മണി പസത്ഥോ, എവരൂപോ അപസത്ഥോ, സാമിനോ ആരോഗ്യഇസ്സരിയാദീനം ഹേതു ഹോതി, ന ഹോതീതി, എവം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന മണിആദീനം ലക്ഖണം അനുയുത്താ വിഹരന്തീതി അത്ഥോ. തത്ഥ **ആവുധ**ന്തി ഠപേത്വാ അസിആദീനി അവസേസം ആവുധം. **ഇത്ഥിലക്ഖണാദീനിപി** യമ്ഹി കുലേ തേ ഇത്ഥിപുരിസാദയോ വസന്തി, തസ്സ വുഡ്ഢിഹാനിവസേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **അജലക്ഖണാദീസു** പന എവരൂപാനം അജാദീനം മംസം ഖാദിതബ്ബം, എവരൂപാനം ന ഖാദിതബ്ബന്തി അയം വിസേസോ വേദിതബ്ബോ.

അപി ചേത്ഥ **ഗോധായ ലക്ഖണേ** ചിത്തകമ്മപിളന്ധനാദീസുപി എവരൂപായ ഗോധായ സതി ഇദം നാമ ഹോതീതി അയം വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. ഇദഞ്ചേത്ഥ വത്ഥു - എകസ്മിം കിര വിഹാരേ ചിത്തകമ്മേ ഗോധം അഗ്ഗിം ധമമാനം അകംസു. തതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖൂനം മഹാവിവാദോ ജാതോ. ഏകോ ആഗന്തുകഭിക്ഖു തം ദിസ്വാ മക്ഖേസി. തതോ പട്ഠായ വിവാദോ മന്ദീഭൂതോ ഹോതി. **കണ്ണികലക്ഖണം** പിളന്ധനകണ്ണികായപി ഗേഹകണ്ണികായപി വസേന വേദിതബ്ബം. **കച്ഛപലക്ഖണം** ഗോധാലക്ഖണസദിസമേവ. **മിഗലക്ഖണം** സബ്ബസങ്ഗാഹികം സബ്ബചതുപ്പദാനം ലക്ഖണവസേന വുത്തം.

൨൩. **രഞ്ഞം നിയ്യാനം ഭവിസ്സതീ**തി അസുകദിവസേ അസുകനക്ഖത്തേന അസുകസ്സ നാമ രഞ്ഞോ നിഗ്ഗമനം ഭവിസ്സതീതി എവം രാജൂനം പവാസഗമനം ബ്യാകരോതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. കേവലം പനേത്ഥ **അനിയ്യാന**ന്തി വിപ്പവുത്ഥാനം പുന ആഗമനം. **അബ്ഭന്തരാനം രഞ്ഞം ഉപയാനം ഭവിസ്സതി , ബാഹിരാനം രഞ്ഞം അപയാന**ന്തി അന്തോനഗരേ അമ്ഹാകം രാജാ പടിവിരുദ്ധം ബഹിരാജാനം ഉപസങ്കമിസ്സതി, തതോ തസ്സ പടിക്കമനം ഭവിസ്സതീതി എവം രഞ്ഞം ഉപയാനാപയാനം ബ്യാകരോതി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. ജയപരാജയാ പാകടായേവ.

൨൪. **ചന്ദഗ്ഗാഹാദയോ** അസുകദിവസേ രാഹു ചന്ദം ഗഹേസ്സതീതി ബ്യാകരണവസേനേവ വേദിതബ്ബാ. അപി ച നക്ഖത്തസ്സ അങ്ഗാരകാദിഗാഹസമായോഗോപി നക്ഖത്തഗാഹോയേവ. **ഉക്കാപാതോ**തി ആകാസതോ ഉക്കാനം പതനം. **ദിസാഡാഹോ**തി ദിസാകാലുസിയം അഗ്ഗിസിഖധൂമസിഖാദീഹി ആകുലഭാവോ വിയ. **ദേവദുദ്രഭീ**തി സുക്ഖവലാഹകഗജ്ജനം. **ഉഗ്ഗമന**ന്തി ഉദയനം. **ഓക്കമന**ന്തി അത്ഥങ്ഗമനം. **സംകിലേസ**ന്തി അവിസുദ്ധതാ. **വോദാന**ന്തി വിസുദ്ധതാ. **എവം വിപാകോ**തി ലോകസ്സ എവം വിവിധസുഖദുക്ഖാവഹോ.

൨൫. **സുവുട്ഠികാ**തി ദേവസ്സ സമ്മാധാരാനുപ്പവേച്ഛനം. **ദുബ്ബുട്ഠികാ**തി അവഗ്ഗാഹോ, വസ്സവിബന്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **മുദ്ദാ**തി ഹത്ഥമുദ്ദാ. **ഗണനാ** വുച്ചതി അച്ഛിദ്ദകഗണനാ. **സങ്ഖാന**ന്തി സങ്കലനസടുപ്പാദനാദിവസേന പിണ്ഡഗണനാ. യസ്സ സാ പഗുണാ ഹോതി, സോ രുക്ഖമ്പി ദിസ്വാ എത്തകാനി എത്ഥ പണ്ണാനീതി ജാനാതി. **കാവേയ്യ**ന്തി "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, കവീ. കതമേ ചത്താരോ? ചിന്താകവി, സുതകവി, അത്ഥകവി, പടിഭാനകവീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൩൧). ഇമേസം ചതുന്നം കവീനം അത്തനോ ചിന്താവസേന വാ; "വേസ്സന്തരോ നാമ രാജാ അഹോസീ"തിആദീനി സുത്വാ സുതവസേന വാ; ഇമസ്സ അയം അത്ഥോ, എവം തം യോജേസ്സാമീതി എവം അത്ഥവസേന വാ; കിഞ്ചിദേവ ദിസ്വാ തപ്പടിഭാഗം കത്തബ്ബം കരിസ്സാമീതി എവം ഠാനുപ്പത്തികപടിഭാനവസേന വാ; ജീവികത്ഥായ കബ്യകരണം. ലോകായതം വുത്തമേവ.

൨൬. **ആവാഹനം** നാമ ഇമസ്സ ദാരകസ്സ അസുകകുലതോ അസുകനക്ഖത്തേന ദാരികം ആനേഥാതി ആവാഹകരണം. **വിവാഹന**ന്തി ഇമം ദാരികം അസുകസ്സ നാമ ദാരകസ്സ അസുകനക്ഖത്തേന ദേഥ, എവമസ്സാ വുഡ്ഢി ഭവിസ്സതീതി വിവാഹകരണം. **സംവരണ**ന്തി സംവരണം നാമ 'അജ്ജ നക്ഖത്തം സുന്ദരം, അജ്ജേവ സമഗ്ഗാ ഹോഥ, ഇതി വോ വിയോഗോ ന ഭവിസ്സതീ'തി എവം സമഗ്ഗകരണം. വിവരണം നാമ 'സചേ വിയുജ്ജിതുകാമത്ഥ, അജ്ജേവ വിയുജ്ജഥ , ഇതി വോ പുന സംയോഗോ ന ഭവിസ്സതീ'തി എവം വിസംയോഗകരണം. **സങ്കിരണ**ന്തി 'ഉട്ഠാനം വാ ഇണം വാ ദിന്നം ധനം അജ്ജ സങ്കഡ്ഢഥ, അജ്ജ സങ്കഡ്ഢിതഞ്ഹി തം ഥാവരം ഹോതീ'തി എവം ധനപിണ്ഡാപനം. **വികിരണ**ന്തി 'സചേ പയോഗഉദ്ധാരാദിവസേന ധനം പയോജിതുകാമത്ഥ, അജ്ജ പയോജിതം ദിഗുണചതുഗ്ഗുണം ഹോതീ'തി എവം ധനപയോജാപനം. **സുഭഗകരണ**ന്തി പിയമനാപകരണം വാ സസ്സിരീകകരണം വാ. **ദുബ്ഭഗകരണ**ന്തി തബ്ബിപരീതം. **വിരുദ്ധഗബ്ഭകരണ**ന്തി വിരുദ്ധസ്സ വിലീനസ്സ അട്ഠിതസ്സ മതസ്സ ഗബ്ഭസ്സ കരണം. പുന അവിനാസായ ഭേസജ്ജദാനന്തി അത്ഥോ. ഗബ്ഭോ ഹി വാതേന, പാണകേഹി, കമ്മുനാ ചാതി തീഹി കാരണേഹി വിനസ്സതി. തത്ഥ വാതേന വിനസ്സന്തേ നിബ്ബാപനീയം സീതലം ഭേസജ്ജം ദേതി, പാണകേഹി വിനസ്സന്തേ പാണകാനം പടികമ്മം കരോതി, കമ്മുനാ വിനസ്സന്തേ പന ബുദ്ധാപി പടിബാഹിതും ന സക്കോന്തി.

ജിവ്ഹാനിബന്ധനന്തി മന്തേന ജിവ്ഹായ ബന്ധകരണം. **ഹനുസംഹനന**ന്തി മുഖബന്ധമന്തേന യഥാ ഹനുകം ചാലേതും ന സക്കോന്തി, എവം ബന്ധകരണം. **ഹത്ഥാഭിജപ്പന**ന്തി ഹത്ഥാനം പരിവത്തനത്ഥം മന്തജപ്പനം. തസ്മിം കിര മന്തേ സത്തപദന്തരേ ഠത്വാ ജപ്പിതേ ഇതരോ ഹത്ഥേ പരിവത്തേത്വാ ഖിപതി. **കണ്ണജപ്പന**ന്തി കണ്ണേഹി സദ്ദം അസ്സവനത്ഥായ വിജ്ജായ ജപ്പനം. തം കിര ജപ്പിത്വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനേ യം ഇച്ഛതി, തം ഭണതി, പച്ചത്ഥികോ തം ന സുണാതി, തതോ പടിവചനം സമ്പാദേതും ന സക്കോതി. **ആദാസപഞ്ഹ**ന്തി ആദാസേ ദേവതം ഓതാരേത്വാ പഞ്ഹപുച്ഛനം. **കുമാരികപഞ്ഹ**ന്തി കുമാരികായ സരീരേ ദേവതം ഓതാരേത്വാ

പഞ്ഹപുച്ഛനം. **ദേവപഞ്ഹ**ന്തി ദാസിയാ സരീരേ ദേവതം ഓതാരേത്വാ പഞ്ഹപുച്ഛനം. **ആദിച്ചുപട്ഠാന**ന്തി ജീവികത്ഥായ ആദിച്ചപാരിചരിയാ. **മഹതുപട്ഠാന**ന്തി തഥേവ മഹാബ്രഹ്മപാരിചരിയാ. **അബ്ഭുജ്ജലന**ന്തി മന്തേന മുഖതോ അഗ്ഗിജാലാനീഹരണം. **സിരിവ്ഹായന**ന്തി "ഏഹി സിരി, മയ്ഹം സിരേ പതിട്ഠാഹീ"തി ഏവം സിരേന സിരിയാ അവ്ഹായനം.

൨൭. **സന്തികമ്മ**ന്തി ദേവട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സചേ മേ ഇദം നാമ സമിജ്ഝിസ്സതി, തുമ്ഹാകം ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച ഉപഹാരം കരിസ്സാമീതി സമിദ്ധികാലേ കത്തബ്ബം സന്തിപടിസ്സവകമ്മം. തസ്മിം പന സമിദ്ധേ തസ്സ കരണം **പണിധികമ്മം** നാമ. **ഭൂരികമ്മ**ന്തി ഭൂരിഘരേ വസിത്വാ ഗഹിതമന്തസ്സ പയോഗകരണം. **വസ്സകമ്മം വോസ്സകമ്മ**ന്തി എത്ഥ വസ്സോതി പുരിസോ, വോസ്സോതി പണ്ഡകോ . ഇതി വോസ്സസ്സ വസ്സകരണം വസ്സകമ്മം, വസ്സസ്സ വോസ്സകരണം വോസ്സകമ്മം. തം പന കരോന്തോ അച്ഛന്ദികഭാവമത്തം പാപേതി, ന ലിങ്ഗം അന്തരധാപേതും സക്കോതി. **വത്ഥുകമ്മ**ന്തി അകതവത്ഥുസ്മിം ഗേഹപതിട്ഠാപനം. **വത്ഥുപരികമ്മ**ന്തി "ഇദഞ്ചിദഞ്ചാഹരഥാ"തി വത്വാ വത്ഥുബലികമ്മകരണം. **ആചമന**ന്തി ഉദകേന മുഖസുദ്ധികരണം. **ന്ഹാപന**ന്തി അഞ്ഞേസം ന്ഹാപനം. **ജുഹന**ന്തി തേസം അത്ഥായ അഗ്ഗിജുഹനം. **വമന**ന്തി യോഗം ദത്വാ വമനകരണം. **വിരേചനേപി** ഏസേവ നയോ. **ഉദ്ധംവിരേചന**ന്തി ഉദ്ധം ദോസാനം നീഹരണം. **അധോവിരേചന**ന്തി അധോ ദോസാനം നീഹരണം. **സീസവിരേചന**ന്തി സിരോവിരേചനം. **കണ്ണതേല**ന്തി കണ്ണാനം ബന്ധനത്ഥം വാ വണഹരണത്ഥം വാ ഭേസജ്ജതേലപചനം. **നേത്തതപ്പന**ന്തി അക്ഖിതപ്പനതേലം. **നത്ഥുകമ്മ**ന്തി തേലേന യോജേത്വാ നത്ഥുകരണം. **അഞ്ജന**ന്തി ദ്വേ വാ തീണി വാ പടലാനി നീഹരണസമത്ഥം ഖാരഞ്ജനം. **പച്ചഞ്ജന**ന്തി നിബ്ബാപനീയം സീതലഭേസജ്ജഞ്ജനം. **സാലാകിയ**ന്തി സലാകവേജ്ജകമ്മം. **സല്ലകത്തിയ**ന്തി സല്ലകത്തവേജ്ജകമ്മം. **ദാരകതികിച്ഛാ** വുച്ചതി കോമാരഭച്ചവേജ്ജകമ്മം. **മൂലഭേസജ്ജാനം അനുപ്പാദന**ന്തി ഇമിനാ കായതികിച്ഛനം ദസ്സേതി. **ഓസധീനം പടിമോക്ഖോ**തി ഖാരാദീനി ദത്വാ തദനുരൂപേ വണേ ഗതേ തേസം അപനയനം.

ഏത്താവതാ മഹാസീലം നിട്ഠിതം ഹോതി.

പുബ്ബന്തകപ്പികസസ്സതവാദവണ്ണനാ

൨൮. ഏവം ബ്രഹ്മദത്തേന വുത്തവണ്ണസ്സ അനുസന്ധിവസേന തിവിധം സീലം വിത്ഥാരേത്വാ ഇദാനി ഭിക്ഖുസങ്ഘേന വുത്തവണ്ണസ്സ അനുസന്ധിവസേന - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞേവ ധമ്മാ ഗമ്ഭീരാ ദുദ്ദസാ"തിആദിനാ നയേന സുഞ്ഞതാപകാസനം ആരഭി. തത്ഥ **ധമ്മാ**തി ഗുണേ, ദേസനായം, പരിയത്തിയം, നിസ്സത്തേതി ഏവമാദീസു ധമ്മസദ്ദോ വത്തതി.

> "ന ഹി ധമ്മോ അധമ്മോ ച, ഉഭോ സമവിപാകിനോ;
> അധമ്മോ നിരയം നേതി, ധമ്മോ പാപേതി സുഗ്ഗതി"ന്തി. (ഥേരഗാ॰ ൩൦൪);

ആദീസു ഹി ഗുണേ ധമ്മസദ്ദോ. "ധമ്മം, വോ ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണ"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൦) ദേസനായം. "ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതി സുത്തം , ഗേയ്യ"ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൫.൭൩) പരിയത്തിയം. "തസ്മിം ഖോ പന സമയേ ധമ്മാ ഹോന്തി, ഖന്ധാ ഹോന്തീ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൨൧) നിസ്സത്തേ. ഇധ പന ഗുണേ വത്തതി. തസ്മാ അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഗമ്ഭീരാതി മഹാസമുദ്ദോ വിയ മകസതുണ്ഡസൂചിയാ അഞ്ഞത്ര തഥാഗതാ അഞ്ഞേസം ഞാണേന അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ, ഗമ്ഭീരത്തായേവ **ദുദ്ദസാ.** ദുദ്ദസത്തായേവ **ദുരനുബോധാ.** നിബ്ബുതസബ്ബപരിളാഹത്താ **സന്താ,** സന്താരമ്മണേസു പവത്തനതോപി സന്താ. അതിത്തികരണട്ഠേന **പണീതാ,** സാദുരസഭോജനം വിയ. ഉത്തമഞാണവിസയത്താ ന തക്കേന അവചരിതബ്ബാതി **അതക്കാവചരാ. നിപുണാ**തി സണ്ഹസുഖുമസഭാവത്താ. ബാലാനം അവിസയത്താ, പണ്ഡിതേഹിയേവ വേദിതബ്ബാതി **പണ്ഡിതവേദനീയാ.**

യേ തഥാഗതോ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേതീതി യേ ധമ്മേ തഥാഗതോ അനഞ്ഞനേയ്യോ ഹുത്വാ സയമേവ അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന പച്ചക്ഖം കത്വാ പവേദേതി, ദീപേതി, കഥേതി, പകാസേതീതി അത്ഥോ. **യേഹീ**തി യേഹി ഗുണധമ്മേഹി. **യഥാഭുച്ച**ന്തി യഥാഭൂതം. **വണ്ണം സമ്മാ വദമാനാ വദേയ്യു**ന്തി തഥാഗതസ്സ വണ്ണം വത്തുകാമാ സമ്മാ വദേയ്യും, അഹാപേത്വാ വത്തും സക്കുണേയ്യുന്തി അത്ഥോ. കതമേ ച പന തേ ധമ്മാ ഭഗവതാ ഏവം ഥോമിതാതി? സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. യദി ഏവം, കസ്മാ ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോതി? പുഥുചിത്തസമായോഗതോ ചേവ, പുഥുആരമ്മണതോ ച. തഞ്ഹി ചതൂസു ഞാണസമ്പയുത്തമഹാകിരിയചിത്തേസു ലബ്ഭതി, ന ചസ്സ കോചി ധമ്മോ ആരമ്മണം നാമ ന ഹോതി. യഥാഹ - "അതീതം സബ്ബം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, തത്ഥ ആവരണം നത്ഥീതി അനാവരണഞാണ"ന്തിആദി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൨൦). ഇതി പുഥുചിത്തസമായോഗതോ പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിവസേന പുഥുആരമ്മണതോ ച ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോതി.

"അഞ്ഞേവാ"തി ഇദം പനേത്ഥ വവത്ഥാപനവചനം, "അഞ്ഞേവ, ന പാണാതിപാതാ വേരമണിആദയോ. ഗമ്ഭീരാവ ന ഉത്താനാ"തി ഏവം സബ്ബപദേഹി യോജേതബ്ബം. സാവകപാരമീഞാണഞ്ഹി ഗമ്ഭീരം, പച്ചേകബോധിഞാണം പന തതോ ഗമ്ഭീരതരന്തി തത്ഥ വവത്ഥാനം നത്ഥി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച തതോപി ഗമ്ഭീരതരന്തി തത്ഥാപി വവത്ഥാനം നത്ഥി, ഇതോ പനഞ്ഞം ഗമ്ഭീരതരം നത്ഥി; തസ്മാ ഗമ്ഭീരാ വാതി വവത്ഥാനം ലബ്ഭതി. തഥാ ദുദ്ദസാവ ദുരനുബോധാ വാതി സബ്ബം വേദിതബ്ബം.

കതമേ ച തേ ഭിക്ഖവേതി അയം പന തേസം ധമ്മാനം കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ. **സന്തി, ഭിക്ഖവേ, ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ**തിആദി പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനം. കസ്മാ പനേതം ഏവം ആരദ്ധന്തി ചേ? ബുദ്ധാനഞ്ഹി ചത്താരി

ഠാനാനി പത്വാ ഗജ്ജിതം മഹന്തം ഹോതി, ഞാണം അനുപവിസതി, ബുദ്ധഞാണസ്സ മഹന്തഭാവോ പഞ്ഞായതി, ദേസനാ ഗമ്ഭീരാ ഹോതി, തിലക്ഖണാഹതാ, സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താ. കതമാനി ചത്താരി? വിനയപഞ്ഞത്തിം, ഭൂമന്തരം, പച്ചയാകാരം, സമയന്തരന്തി. തസ്മാ - ‘‘ഇദം ലഹുകം, ഇദം ഗരുകം, ഇദം സതേകിച്ഛം, ഇദം അതേകിച്ഛം, അയം ആപത്തി, അയം അനാപത്തി, അയം ഛേജ്ജഗാമിനീ, അയം വുട്ഠാനഗാമിനീ, അയം ദേസനാഗാമിനീ, അയം ലോകവജ്ജാ, അയം പണ്ണത്തിവജ്ജാ, ഇമസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ഇദം പഞ്ഞപേതബ്ബ’’ന്തി യം ഏവം ഓതിണ്ണേ വത്ഥുസ്മിം സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം നാമ, തത്ഥ അഞ്ഞേസം ഥാമോ വാ ബലം വാ നത്ഥി; അവിസയോ ഏസ അഞ്ഞേസം, തഥാഗതസ്സേവ വിസയോ. ഇതി വിനയപഞ്ഞത്തിം പത്വാ ബുദ്ധാനം ഗജ്ജിതം മഹന്തം ഹോതി, ഞാണം അനുപവിസതി…പേ॰… സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താതി.

തഥാ ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ നാമ…പേ॰… അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ നാമ, പഞ്ച ഖന്ധാ നാമ, ദ്വാദസ ആയതനാനി നാമ, അട്ഠാരസ ധാതുയോ നാമ, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി നാമ, ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി നാമ, നവ ഹേതൂ നാമ, ചത്താരോ ആഹാരാ നാമ, സത്ത ഫസ്സാ നാമ, സത്ത വേദനാ നാമ, സത്ത സഞ്ഞാ നാമ, സത്ത ചേതനാ നാമ, സത്ത ചിത്താനി നാമ. ഏതേസു ഏത്തകാ കാമാവചരാ ധമ്മാ നാമ, ഏത്തകാ രൂപാവചരഅരൂപാവചരപരിയാപന്നാ ധമ്മാ നാമ, ഏത്തകാ ലോകിയാ ധമ്മാ നാമ, ഏത്തകാ ലോകുത്തരാ ധമ്മാ നാമാതി ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനം അനന്തനയം അഭിധമ്മപിടകം വിഭജിത്വാ കഥേതും അഞ്ഞേസം ഥാമോ വാ ബലം വാ നത്ഥി, അവിസയോ ഏസ അഞ്ഞേസം, തഥാഗതസ്സേവ വിസയോ. ഇതി ഭൂമന്തരപരിച്ഛേദം പത്വാ ബുദ്ധാനം ഗജ്ജിതം മഹന്തം ഹോതി, ഞാണം അനുപവിസതി…പേ॰… സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താതി.

തഥാ അയം അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം നവഹാകാരേഹി പച്ചയോ ഹോതി, ഉപ്പാദോ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതി, പവത്തം ഹുത്വാ, നിമിത്തം, ആയൂഹനം, സംയോഗോ, പലിബോധോ, സമുദയോ, ഹേതു, പച്ചയോ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതി, തഥാ സങ്ഖാരാദയോ വിഞ്ഞാണാദീനം. യഥാഹ - ‘‘കഥം പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ പഞ്ഞാ ധമ്മട്ഠിതിഞാണം? അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം ഉപ്പാദട്ഠിതി ച പവത്തട്ഠിതി ച, നിമിത്തട്ഠിതി ച, ആയൂഹനട്ഠിതി ച, സംയോഗട്ഠിതി ച, പലിബോധട്ഠിതി ച, സമുദയട്ഠിതി ച, ഹേതുട്ഠിതി ച, പച്ചയട്ഠിതി ച, ഇമേഹി നവഹാകാരേഹി അവിജ്ജാ പച്ചയോ, സങ്ഖാരാ പച്ചയസമുപ്പന്നാ, ഉഭോപേതേ ധമ്മാ പച്ചയസമുപ്പന്നാതി പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ പഞ്ഞാ ധമ്മട്ഠിതിഞാണം. അതീതമ്പി അദ്ധാനം, അനാഗതമ്പി അദ്ധാനം അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം ഉപ്പാദട്ഠിതി ച…പേ॰… ജാതി ജരാമരണസ്സ ഉപ്പാദട്ഠിതി ച…പേ॰… പച്ചയട്ഠിതി ച, ഇമേഹി നവഹാകാരേഹി ജാതി പച്ചയോ, ജരാമരണം പച്ചയസമുപ്പന്നം, ഉഭോപേതേ ധമ്മാ പച്ചയസമുപ്പന്നാതി പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ പഞ്ഞാ ധമ്മട്ഠിതിഞാണ’’ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൫). ഏവമിമം തസ്സ തസ്സ ധമ്മസ്സ തഥാ തഥാ പച്ചയഭാവേന പവത്തം തിവട്ടം തിയദ്ധം തിസന്ധിം ചതുസങ്ഖേപം വീസതാകാരം പടിച്ചസമുപ്പാദം വിഭജിത്വാ കഥേതും അഞ്ഞേസം ഥാമോ വാ ബലം വാ നത്ഥി, അവിസയോ ഏസ അഞ്ഞേസം, തഥാഗതസ്സേവ വിസയോ, ഇതി പച്ചയാകാരം പത്വാ ബുദ്ധാനം ഗജ്ജിതം മഹന്തം ഹോതി, ഞാണം അനുപവിസതി…പേ॰… സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താതി.

തഥാ ചത്താരോ ജനാ സസ്സതവാദാ നാമ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതവാദാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ, സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ നാമ. തേ ഇദം നിസ്സായ ഇദം ഗണ്ഹന്തീതി ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി ഭിന്ദിത്വാ നിജ്ജടം നിഗ്ഗുമ്ബം കത്വാ കഥേതും അഞ്ഞേസം ഥാമോ വാ ബലം വാ നത്ഥി, അവിസയോ ഏസ അഞ്ഞേസം, തഥാഗതസ്സേവ വിസയോ. ഇതി സമയന്തരം പത്വാ ബുദ്ധാനം ഗജ്ജിതം മഹന്തം ഹോതി, ഞാണം അനുപവിസതി, ബുദ്ധഞാണസ്സ മഹന്തതാ പഞ്ഞായതി, ദേസനാ ഗമ്ഭീരാ ഹോതി, തിലക്ഖണാഹതാ, സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താതി.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ സമയന്തരം ലബ്ഭതി, തസ്മാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ മഹന്തഭാവദസ്സനത്ഥം ദേസനായ ച സുഞ്ഞതാപകാസനവിഭാവനത്ഥം സമയന്തരം അനുപവിസന്തോ ധമ്മരാജാ - ‘‘സന്തി, ഭിക്ഖവേ, ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ’’തി ഏവം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനം ആരഭി.

൨൮. തത്ഥ **സന്തീ**തി അത്ഥി സംവിജ്ജന്തി ഉപലബ്ഭന്തി. **ഭിക്ഖവേ**തി ആലപനവചനം. **ഏകേ**തി ഏകച്ചേ. **സമണബ്രാഹ്മണാ**തി പബ്ബജ്ജൂപഗതഭാവേന സമണാ, ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണാ. ലോകേന വാ സമണാതി ച ബ്രാഹ്മണാതി ച ഏവം സമ്മതാ. പുബ്ബന്തം കപ്പേത്വാ വികപ്പേത്വാ ഗണ്ഹന്തീതി **പുബ്ബന്തകപ്പികാ.** പുബ്ബന്തകപ്പോ വാ ഏതേസം അത്ഥീതി പുബ്ബന്തകപ്പികാ. തത്ഥ അന്തോതി അയം സദ്ദോ അന്തഅബ്ഭന്തരമരിയാദലാമകപരഭാഗകോട്ഠാസേസു ദിസ്സതി. ‘‘അന്തപൂരോ ഉദരപൂരോ’’തിആദീസു ഹി അന്തേ അന്തസദ്ദോ. ‘‘ചരന്തി ലോകേ പരിവാരഛന്നാ അന്തോ അസുദ്ധാ ബഹി സോഭമാനാ’’തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൨) അബ്ഭന്തരേ. ‘‘കായബന്ധനസ്സ അന്തോ ജീരതി (ചൂളവ॰ ൨൭൮). ‘‘സാ ഹരിതന്തം വാ പന്ഥന്തം വാ സേലന്തം വാ ഉദകന്തം വാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൪) മരിയാദായം. ‘‘അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാനം യദിദം പിണ്ഡോല്യ’’ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൮൦) ലാമകേ. ‘‘ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ’’തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) പരഭാഗേ. സബ്ബപച്ചയസങ്ഖയോ ഹി ദുക്ഖസ്സ പരഭാഗോ കോടീതി വുച്ചതി. ‘‘സക്കായോ ഖോ, ആവുസോ, ഏകോ അന്തോ’’തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൬.൬൧) കോട്ഠാസേ. സ്വായം ഇധാപി കോട്ഠാസേ വത്തതി.

കപ്പസദ്ദോപി - ‘‘തിട്ഠതു, ഭന്തേ ഭഗവാ കപ്പം’’ (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൭), ‘‘അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതും’’ (അ॰ നി॰ ൮.൮൦), ‘‘കപ്പകതേന അകപ്പകതം സംസിബ്ബിതം ഹോതീ’’തി, (പാചി॰ ൩൭൧) ഏവം ആയുകപ്പലേസകപ്പവിനയകപ്പാദീസു സമ്ബഹുലേസു അത്ഥേസു വത്തതി. ഇധ തണ്ഹാദിട്ഠീസു വത്തതീതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തമ്പി ചേതം - ‘‘കപ്പാതി ദ്വേ കപ്പാ, തണ്ഹാകപ്പോ ച ദിട്ഠികപ്പോ ചാ’’തി (മഹാനി॰ ൨൮). തസ്മാ തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അതീതം ഖന്ധകോട്ഠാസം കപ്പേത്വാ പകപ്പേത്വാ ഠിതാതി പുബ്ബന്തകപ്പികാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തേസം ഏവം പുബ്ബന്തം കപ്പേത്വാ ഠിതാനം പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനവസേന

പുബ്ബന്തമേവ അനുഗതാ ദിട്ഠീതി പുബ്ബന്താനുദിട്ഠിനോ. തേ ഏവംദിട്ഠിനോ തം പുബ്ബന്തം ആരബ്ഭ ആഗമ്മ പടിച്ച അഞ്ഞമ്പി ജനം ദിട്ഠിഗതികം കരോന്താ അനേകവിഹിതാനി അധിമുത്തിപദാനി അഭിവദന്തി അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹി.

തത്ഥ **അനേകവിഹിതാനീ**തി അനേകവിധാനി. **അധിമുത്തിപദാനീ**തി അധിവചനപദാനി. അഥ വാ ഭൂതം അത്ഥം അഭിഭവിത്വാ യഥാസഭാവതോ അഗ്ഗഹേത്വാ പവത്തനതോ അധിമുത്തിയോതി ദിട്ഠിയോ വുച്ചന്തി. അധിമുത്തീനം പദാനി അധിമുത്തിപദാനി, ദിട്ഠിദീപകാനി വചനാനീതി അത്ഥോ. **അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹീ**തി അട്ഠാരസഹി കാരണേഹി.

൩൦. ഇദാനി യേഹി അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹി അഭിവദന്തി, തേസം കഥേതുകമ്യതായ പുച്ഛായ "തേ ച ഖോ ഭോന്തോ"തിആദിനാ നയേന പുച്ഛിത്വാ താനി വത്ഥൂനി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും "സന്തി, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ വദന്തി ഏതേനാതി വാദോ, ദിട്ഠിഗതസ്സേതം അധിവചനം. സസ്സതോ വാദോ ഏതേസന്തി **സസ്സതവാദാ,** സസ്സതദിട്ഠിനോതി അത്ഥോ. ഏതേനേവ നയേന ഇതോ പരേസമ്പി ഏവരൂപാനം പദാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സസ്സതം അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ചാ**തി രൂപാദീസു അഞ്ഞതരം അത്താതി ച ലോകോതി ച ഗഹേത്വാ തം സസ്സതം അമരം നിച്ചം ധുവം പഞ്ഞപേന്തി. യഥാഹ - "രൂപം അത്താ ചേവ ലോകോ ച സസ്സതോ ചാതി അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തി തഥാ വേദനം, സഞ്ഞം, സങ്ഖാരേ, വിഞ്ഞാണം അത്താ ചേവ ലോകോ ച സസ്സതോ ചാതി അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തീ"തി.

൩൧. **ആതപ്പമന്വായാ**തിആദീസു വീരിയം കിലേസാനം ആതാപനഭാവേന ആതപ്പന്തി വുത്തം. തദേവ പദഹനവസേന **പധാനം.** പുനപ്പുനം യുത്തവസേന **അനുയോഗോ**തി. ഏവം തിപ്പഭേദം വീരിയം അന്വായ ആഗമ്മ പടിച്ചാതി അത്ഥോ. **അപ്പമാദോ** വുച്ചതി സതിയാ അവിപ്പവാസോ. **സമ്മാ മനസികാരോ**തി ഉപായമനസികാരോ, പഥമനസികാരോ, അത്ഥതോ ഞാണന്തി വുത്തം ഹോതി. യസ്മിഞ്ഹി മനസികാരേ ഠിതസ്സ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതി ഞാണം ഇജ്ഝതി, അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ മനസികാരോതി അധിപ്പേതോ. തസ്മാ വീരിയഞ്ച സതിഞ്ച ഞാണഞ്ച ആഗമ്മാതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ. **തഥാരൂപ**ന്തി തഥാജാതികം. **ചേതോസമാധി**ന്തി ചിത്തസമാധിം. **ഫുസതീ**തി വിന്ദതി പടിലഭതി. **യഥാ സമാഹിതേ ചിത്തേ**തി യേന സമാധിനാ സമ്മാ ആഹിതേ സുട്ഠു ഠപിതേ ചിത്തമ്ഹി **അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസ**ന്തിആദീനം അത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ.

സോ ഏവമാഹാതി സോ ഏവം ഝാനാനുഭാവസമ്പന്നോ ഹുത്വാ ദിട്ഠിഗതികോ ഏവം വദതി. **വഞ്ഝോ**തി വഞ്ഝപസുവഞ്ഝതാലാദയോ വിയ അഫലോ കസ്സചി അജനകോതി. ഏതേന "അത്താ"തി ച "ലോകോ"തി ച ഗഹിതാനം ഝാനാദീനം രൂപാദിജനകഭാവം പടിക്ഖിപതി. പബ്ബതകൂടം വിയ ഠിതോതി **കൂടട്ഠോ. ഏസികട്ഠായിട്ഠിതോ**തി ഏസികട്ഠായീ വിയ ഹുത്വാ ഠിതോതി ഏസികട്ഠായിട്ഠിതോ. യഥാ സുനിഖാതോ ഏസികത്ഥമ്ഭോ നിച്ചലോ തിട്ഠതി, ഏവം ഠിതോതി അത്ഥോ. ഉഭയേനപി ലോകസ്സ വിനാസാഭാവം ദീപേതി. കേചി പന ഈസികട്ഠായിട്ഠിതോതി പാളിം വത്വാ മുഞ്ജേ ഈസികാ വിയ ഠിതോതി വദന്തി . തത്രായമധിപ്പായോ - യദിദം ജായതീതി വുച്ചതി, തം മുഞ്ജതോ ഈസികാ വിയ വിജ്ജമാനമേവ നിക്ഖമതി. യസ്മാ ച ഈസികട്ഠായിട്ഠിതോ, തസ്മാ തേവ സത്താ സന്ധാവന്തി, ഇതോ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ.

സംസരന്തീതി അപരാപരം സഞ്ചരന്തി. **ചവന്തീ**തി ഏവം സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. തഥാ **ഉപപജ്ജന്തീ**തി. അട്ഠകഥായം പന പുബ്ബേ "സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി വത്വാ ഇദാനി തേ ച സത്താ സന്ധാവന്തീതിആദിനാ വചനേന അയം ദിട്ഠിഗതികോ അത്തനായേവ അത്തനോ വാദം ഭിന്ദതി, ദിട്ഠിഗതികസ്സ ദസ്സനം നാമ ന നിബദ്ധം, ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണു വിയ ചഞ്ചലം, ഉമ്മത്തകപച്ഛിയം പൂവഖണ്ഡഗൂഥഗോമയാദീനി വിയ ചേത്ഥ സുന്ദരമ്പി അസുന്ദരമ്പി ഹോതി യേവാതി വുത്തം. **അത്ഥിത്വേവ സസ്സതിസമ**ന്തി ഏത്ഥ **സസ്സതീ**തി നിച്ചം വിജ്ജമാനതായ മഹാപഥവിംവ മഞ്ഞതി, തഥാ സിനേരുപബ്ബതചന്ദിമസൂരിയേ. തതോ തേഹി സമം അത്താനം മഞ്ഞമാനാ അത്ഥി ത്വേവ സസ്സതിസമന്തി വദന്തി.

ഇദാനി **സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ**തിആദികായ പടിഞ്ഞായ സാധനത്ഥം ഹേതും ദസ്സേന്തോ "തം കിസ്സ ഹേതു? അഹഞ്ഹി ആതപ്പമന്വായാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇമിനാമഹം ഏതം ജാനാമീ**തി ഇമിനാ വിസേസാധിഗമേന അഹം ഏതം പച്ചക്ഖതോ ജാനാമി, ന കേവലം സദ്ധാമത്തകേനേവ വദാമീതി ദസ്സേതി, മകാരോ പനേത്ഥ പദസന്ധികരണത്ഥം വുത്തോ. **ഇദം, ഭിക്ഖവേ, പഠമം ഠാന**ന്തി ചതൂഹി വത്ഥൂഹീതി വത്ഥുസദ്ദേന വുത്തേസു ചതൂസു ഠാനേസു ഇദം പഠമം ഠാനം, ഇദം ജാതിസതസഹസ്സമത്താനുസ്സരണം പഠമം കാരണന്തി അത്ഥോ.

൩൨-൩൩. ഉപരി വാരദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. കേവലഞ്ഹി അയം വാരോ അനേകജാതിസതസഹസ്സാനുസ്സരണവസേന വുത്തോ. ഇതരേ ദസചത്താലീസസംവട്ടവിവട്ടകപ്പാനുസ്സരണവസേന. മന്ദപഞ്ഞോ ഹി തിത്ഥിയോ അനേകജാതിസതസഹസ്സമത്തം അനുസ്സരതി, മജ്ഝിമപഞ്ഞോ ദസസംവട്ടവിവട്ടകപ്പാനി, തിക്ഖപഞ്ഞോ ചത്താലീസം, ന തതോ ഉദ്ധം.

൩൪. ചതുത്ഥവാരേ തക്കയതീതി **തക്കീ,** തക്കോ വാ അസ്സ അത്ഥീതി **തക്കീ.** തക്കേത്വാ വിതക്കേത്വാ ദിട്ഠിഗാഹിനോ ഏതം അധിവചനം. വീമംസായ സമന്നാഗതോതി **വീമംസീ.** വീമംസാ നാമ തുലനാ രുച്ചനാ ഖമനാ. യഥാ ഹി പുരിസോ യട്ഠിയാ ഉദകം വീമംസിത്വാ ഓതരതി, ഏവമേവ യോ തുലയിത്വാ രുച്ചിത്വാ ഖമാപേത്വാ ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, സോ "വീമംസീ"തി വേദിതബ്ബോ. **തക്കപരിയാഹത**ന്തി തക്കേന പരിയാഹതം, തേന തേന പരിയായേന തക്കേത്വാതി അത്ഥോ. **വീമംസാനുചരിത**ന്തി തായ വുത്തപ്പകാരായ വീമംസായ അനുചരിതം. **സയംപടിഭാന**ന്തി അത്തനോ പടിഭാനമത്തസഞ്ജാതം. **ഏവമാഹാ**തി സസ്സതദിട്ഠിം ഗഹേത്വാ ഏവം വദതി.

തത്ഥ ചതുബ്ബിധോ തക്കീ - അനുസ്സുതികോ, ജാതിസ്സരോ, ലാഭീ, സുദ്ധതക്കികോതി. തത്ഥ യോ "വേസ്സന്തരോ നാമ രാജാ അഹോസീ"തിആദീനി സുത്വാ "തേന ഹി യദി വേസ്സന്തരോവ ഭഗവാ, സസ്സതോ അത്താ"തി തക്കയന്തോ ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, അയം അനുസ്സുതികോ നാമ. ദ്വേ തിസ്സോ ജാതിയോ സരിത്വാ - "അഹമേവ പുബ്ബേ അസുകസ്മിം നാമ അഹോസിം, തസ്മാ സസ്സതോ അത്താ"തി തക്കയന്തോ ജാതിസ്സരതക്കികോ നാമ. യോ പന ലാഭിതായ "യഥാ മേ ഇദാനി അത്താ സുഖീ ഹോതി, അതീതേപി ഏവം അഹോസി, അനാഗതേപി ഭവിസ്സതീ"തി തക്കയിത്വാ ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, അയം ലാഭീതക്കികോ നാമ. "ഏവം സതി ഇദം ഹോതീ"തി തക്കമത്തേനേവ ഗണ്ഹന്തോ പന സുദ്ധതക്കികോ നാമ.

൩൭. **ഏതേസം വാ അഞ്ഞതരേനാ**തി ഏതേസംയേവ ചതുന്നം വത്ഥൂനം അഞ്ഞതരേന ഏകേന വാ ദ്വീഹി വാ തീഹി വാ. **നത്ഥി ഇതോ ബഹിദ്ധാ**തി ഇമേഹി പന വത്ഥൂഹി ബഹി അഞ്ഞം ഏകം കാരണമ്പി സസ്സതപഞ്ഞത്തിയാ നത്ഥീതി അപ്പടിവത്തിയം സീഹനാദം നദതി.

൩൮. **തയിദം, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ പജാനാതീ**തി ഭിക്ഖവേ, തം ഇദം ചതുബ്ബിധമ്പി ദിട്ഠിഗതം തഥാഗതോ നാനപ്പകാരതോ ജാനാതി. തതോ തം പജാനനാകാരം ദസ്സേന്തോ ഇമേ ദിട്ഠിട്ഠാനാതിആദിമാഹ. തത്ഥ ദിട്ഠിയോവ ദിട്ഠിട്ഠാനാ നാമ. അപി ച ദിട്ഠീനം കാരണമ്പി ദിട്ഠിട്ഠാനമേവ. യഥാഹ "കതമാനി അട്ഠ ദിട്ഠിട്ഠാനാനി? ഖന്ധാപി ദിട്ഠിട്ഠാനം, അവിജ്ജാപി, ഫസ്സോപി , സഞ്ഞാപി, വിതക്കോപി, അയോനിസോമനസികാരോപി, പാപമിത്തോപി, പരതോഘോസോപി ദിട്ഠിട്ഠാന"ന്തി. "ഖന്ധാ ഹേതു, ഖന്ധാ പച്ചയോ ദിട്ഠിട്ഠാനം ഉപാദായ സമുട്ഠാനട്ഠേന, ഏവം ഖന്ധാപി ദിട്ഠിട്ഠാനം. അവിജ്ജാ ഹേതു...പേ०... പാപമിത്തോ ഹേതു. പരതോഘോസോ ഹേതു, പരതോഘോസോ പച്ചയോ ദിട്ഠിട്ഠാനം ഉപാദായ സമുട്ഠാനട്ഠേന, ഏവം പരതോഘോസോപി ദിട്ഠിട്ഠാന"ന്തി (പടി० മ० ൧.൧൨൪). **ഏവംഗഹിതാ**തി ദിട്ഠിസങ്ഖാതാ താവ ദിട്ഠിട്ഠാനാ - "സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി ഏവംഗഹിതാ ആദിന്നാ, പവത്തിതാതി അത്ഥോ. **ഏവംപരാമട്ഠാ**തി നിരാസങ്കചിത്തതായ പുനപ്പുനം ആമട്ഠാ പരാമട്ഠാ, 'ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ'ന്തി പരിനിട്ഠാപിതാ . കാരണസങ്ഖാതാ പന ദിട്ഠിട്ഠാനാ യഥാ ഗയ്ഹമാനാ ദിട്ഠിയോ സമുട്ഠാപേന്തി, ഏവം ആരമ്മണവസേന ച പവത്തനവസേന ച ആസേവനവസേന ച ഗഹിതാ. അനാദീനവദസ്സിതായ പുനപ്പുനം ഗഹണവസേന പരാമട്ഠാ. **ഏവംഗതികാ**തി ഏവം നിരയതിരച്ഛാനപേത്തിവിസയഗതികാനം അഞ്ഞതരഗതികാ. **ഏവം അഭിസമ്പരായാ**തി ഇദം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം, ഏവംവിധപരലോകാതി വുത്തം ഹോതി.

തഞ്ച തഥാഗതോ പജാനാതീതി ന കേവലഞ്ച തഥാഗതോ സകാരണം സഗതികം ദിട്ഠിഗതമേവ പജാനാതി, അഥ ഖോ തഞ്ച സബ്ബം പജാനാതി, തതോ ച ഉത്തരിതരം സീലഞ്ചേവ സമാധിഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച പജാനാതി. **തഞ്ച പജാനനം ന പരാമസതീ**തി തഞ്ച ഏവംവിധം അനുത്തരം വിസേസം പജാനന്തോപി അഹം പജാനാമീതി തണ്ഹാദിട്ഠിമാനപരാമാസവസേന തഞ്ച ന പരാമസതി. **അപരാമസതോ ചസ്സ പച്ചത്തഞ്ഞേവ നിബ്ബുതി വിദിതാ**തി ഏവം അപരാമസതോ ചസ്സ അപരാമാസപച്ചയാ സയമേവ അത്തനായേവ തേസം പരാമാസകിലേസാനം നിബ്ബുതി വിദിതാ. പാകടം, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സ നിബ്ബാനന്തി ദസ്സേതി.

ഇദാനി യഥാപടിപന്നേന തഥാഗതേന സാ നിബ്ബുതി അധിഗതാ, തം പടിപത്തിം ദസ്സേതും യാസു വേദനാസു രത്താ തിത്ഥിയാ "ഇധ സുഖിനോ ഭവിസ്സാമ, ഏത്ഥ സുഖിനോ ഭവിസ്സാമാ"തി ദിട്ഠിഗഹനം പവിസന്തി, താസംയേവ വേദനാനം വസേന കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖന്തോ വേദനാനം സമുദയഞ്ചാതിആദിമാഹ. തത്ഥ **യഥാഭൂതം വിദിത്വാ**തി "അവിജ്ജാസമുദയാ വേദനാസമുദയോതി പച്ചയസമുദയട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി, തണ്ഹാസമുദയാ വേദനാസമുദയോതി പച്ചയസമുദയട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി, കമ്മസമുദയാ വേദനാസമുദയോതി പച്ചയസമുദയട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി, ഫസ്സസമുദയാ വേദനാസമുദയോതി പച്ചയസമുദയട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി (പടി० മ० ൧.൫൦). നിബ്ബത്തിലക്ഖണം പസ്സന്തോപി വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതീ"തി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ലക്ഖണാനം വസേന വേദനാനം സമുദയം യഥാഭൂതം വിദിത്വാ; "അവിജ്ജാനിരോധാ വേദനാനിരോധോതി പച്ചയനിരോധട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി, തണ്ഹാനിരോധാ വേദനാനിരോധോതി പച്ചയനിരോധട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി , കമ്മനിരോധാ വേദനാനിരോധോതി പച്ചയനിരോധട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി, ഫസ്സനിരോധാ വേദനാനിരോധോതി പച്ചയനിരോധട്ഠേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി. വിപരിണാമലക്ഖണം പസ്സന്തോപി വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതീ"തി (പടി० മ० ൧.൫൦) ഇമേസം പഞ്ചന്നം ലക്ഖണാനം വസേന വേദനാനം അത്ഥങ്ഗമം യഥാഭൂതം വിദിത്വാ, "യം വേദനം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം വേദനായ അസ്സാദോ"തി (സം० നി० ൩.൨൬) ഏവം അസ്സാദഞ്ച യഥാഭൂതം വിദിത്വാ, "യം വേദനാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ, അയം വേദനായ ആദീനവോ"തി ഏവം ആദീനവഞ്ച യഥാഭൂതം വിദിത്വാ, "യോ വേദനായ ഛന്ദരാഗവിനയോ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം, ഇദം വേദനായ നിസ്സരണ"ന്തി ഏവം നിസ്സരണഞ്ച യഥാഭൂതം വിദിത്വാ വിഗതഛന്ദരാഗതായ അനുപാദാനോ അനുപാദാവിമുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ; യസ്മിം ഉപാദാനേ സതി കിഞ്ചി ഉപാദിയേയ്യ, ഉപാദിന്നത്താ ച ഖന്ധോ ഭവേയ്യ, തസ്സ അഭാവാ കിഞ്ചി ധമ്മം അനുപാദിയിത്വാവ വിമുത്തോ ഭിക്ഖവേ തഥാഗതോതി.

൩൯. **ഇമേ ഖോ തേ, ഭിക്ഖവേ**തി യേ തേ അഹം - "കതമേ, ച തേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ ഗമ്ഭീരാ"തി അപുച്ഛിം, "ഇമേ ഖോ തേ, ഭിക്ഖവേ, തഞ്ച തഥാഗതോ പജാനാതി തതോ ച ഉത്തരിതരം പജാനാതീ"തി ഏവം നിദ്ദിട്ഠാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണധമ്മാ ഗമ്ഭീരാ ദുദ്ദസാ...പേ०... പണ്ഡിതവേദനീയാതി വേദിതബ്ബാ. യേഹി തഥാഗതസ്സ നേവ പുഥുജ്ജനോ, ന സോതാപന്നാദീസു അഞ്ഞതരോ വണ്ണം യഥാഭൂതം വത്തും സക്കോതി, അഥ ഖോ തഥാഗതോവ യഥാഭൂതം വണ്ണം സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യാതി ഏവം പുച്ഛമാനേനാപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ പുട്ഠം, നിയ്യാതേന്തേനാപി തദേവ നിയ്യാതിതം, അന്തരാ പന ദിട്ഠിയോ വിഭത്താതി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏകച്ചസസ്സതവാദവണ്ണനാ

൩൮. ഏകച്ചസസ്സതികാതി ഏകച്ചസസ്സതവാദാ. തേ ദുവിധാ ഹോന്തി - സത്തേകച്ചസസ്സതികാ, സങ്ഖാരേകച്ചസസ്സതികാതി. ദുവിധാപി ഇധ ഗഹിതായേവ.

൩൯. യന്തി നിപാതമത്തം. **കദാചീ**തി കിസ്മിഞ്ചി കാലേ. **കരഹചീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ**തി ദീഘസ്സ കാലസ്സ. **അച്ചയേനാ**തി അതിക്കമേന . **സംവട്ടതീ**തി വിനസ്സതി. **യേഭുയ്യേനാ**തി യേ ഉപരിബ്രഹ്മലോകേസു വാ അരൂപേസു വാ നിബ്ബത്തന്തി, തദവസേസേ സന്ധായ വുത്തം. ഝാനമനേന നിബ്ബത്തത്താ **മനോമയാ.** പീതി തേസം ഭക്ഖോ ആഹാരോതി **പീതിഭക്ഖാ.** അത്തനോവ തേസം പഭാതി **സയംപഭാ.** അന്തലിക്ഖേ ചരന്തീതി **അന്തലിക്ഖചരാ.** സുഭേസു ഉയ്യാനവിമാനകപ്പരുക്ഖാദീസു തിട്ഠന്തീതി, **സുഭട്ഠായിനോ** സുഭാ വാ മനോരമ്മവത്ഥാഭരണാ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തീതി **സുഭട്ഠായിനോ. ചിരം ദീഘമദ്ധാന**ന്തി ഉക്കംസേന അട്ഠ കപ്പേ.

൪൦. വിവട്ടതീതി സണ്ഠാതി. **സുഞ്ഞം ബ്രഹ്മവിമാന**ന്തി പകതിയാ നിബ്ബത്തസത്താനം നത്ഥിതായ സുഞ്ഞം, ബ്രഹ്മകായികഭൂമി നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ. തസ്സ കത്താ വാ കാരേതാ വാ നത്ഥി, വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേന പന കമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനാ രതനഭൂമി നിബ്ബത്തതി. പകതിനിബ്ബത്തിട്ഠാനേസുയേവ ചേത്ഥ ഉയ്യാനകപ്പരുക്ഖാദയോ നിബ്ബത്തന്തി. അഥ സത്താനം പകതിയാ വസിതട്ഠാനേ നികന്തി ഉപ്പജ്ജതി, തേ പഠമജ്ഝാനം ഭാവേത്വാ തതോ ഓതരന്തി, തസ്മാ അഥ ഖോ അഞ്ഞതരോ സത്തോതിആദിമാഹ. **ആയുക്ഖയാ വാ പുഞ്ഞക്ഖയാ വാ**തി യേ ഉളാരം പുഞ്ഞകമ്മം കത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി അപ്പായുകേ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തി, തേ അത്തനോ പുഞ്ഞബലേന ഠാതും ന സക്കോന്തി, തസ്സ പന ദേവലോകസ്സ ആയുപ്പമാണേനേവ ചവന്തീതി ആയുക്ഖയാ ചവന്തീതി വുച്ചന്തി. യേ പന പരിത്തം പുഞ്ഞകമ്മം കത്വാ ദീഘായുകദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തി, തേ യാവതായുകം ഠാതും ന സക്കോന്തി, അന്തരാവ ചവന്തീതി പുഞ്ഞക്ഖയാ ചവന്തീതി വുച്ചന്തി. **ദീഘമദ്ധാനം തിട്ഠതീ**തി കപ്പം വാ ഉപഡ്ഢകപ്പം വാ.

൪൧. അനഭിരതീതി അപരസ്സാപി സത്തസ്സ ആഗമനപത്ഥനാ. യാ പന പടിഘസമ്പയുത്താ ഉക്കണ്ഠിതാ, സാ ബ്രഹ്മലോകേ നത്ഥി. **പരിതസ്സനാ**തി ഉബ്ബിജ്ജനാ ഫന്ദനാ, സാ പനേസാ താസതസ്സനാ, തണ്ഹാതസ്സനാ, ദിട്ഠിതസ്സനാ, ഞാണതസ്സനാതി ചതുബ്ബിധാ ഹോതി. തത്ഥ "ജാതിം പടിച്ച ഭയം ഭയാനകം ഛമ്ഭിതത്തം ലോമഹംസോ ചേതസോ ഉത്രാസോ. ജരം... ബ്യാധിം... മരണം പടിച്ച...പേ... ഉത്രാസോ"തി (വിഭ॰ ൯൨൧) അയം **താസതസ്സനാ** നാമ. "അഹോ വത അഞ്ഞേപി സത്താ ഇത്ഥത്തം ആഗച്ഛേയ്യു"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൮) അയം **തണ്ഹാതസ്സനാ** നാമ. "പരിതസ്സിതവിപ്ഫന്ദിതമേവാ"തി അയം **ദിട്ഠിതസ്സനാ** നാമ. "തേപി തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ യേഭുയ്യേന ഭയം സംവേഗം സന്താസം ആപജ്ജന്തീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൩) അയം **ഞാണതസ്സനാ** നാമ. ഇധ പന തണ്ഹാതസ്സനാപി ദിട്ഠിതസ്സനാപി വട്ടതി. **ബ്രഹ്മവിമാന**ന്തി ഇധ പന പഠമാഭിനിബ്ബത്തസ്സ അത്ഥിതായ സുഞ്ഞന്തി ന വുത്തം. **ഉപപജ്ജന്തീ**തി ഉപപത്തിവസേന ഉപഗച്ഛന്തി. **സഹബ്യത**ന്തി സഹഭാവം.

൪൨. അഭിഭൂതി അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ ജേട്ഠകോഹമസ്മീതി. **അനഭിഭൂതോ**തി അഞ്ഞേഹി അനഭിഭൂതോ. **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസവചനേ നിപാതോ. ദസ്സനവസേന **ദസോ,** സബ്ബം പസ്സാമീതി അത്ഥോ. **വസവത്തീ**തി സബ്ബം ജനം വസേ വത്തേമി. **ഇസ്സരോ കത്താ നിമ്മാതാ**തി അഹം ലോകേ ഇസ്സരോ, അഹം ലോകസ്സ കത്താ ച നിമ്മാതാ ച, പഥവീ - ഹിമവന്ത-സിനേരു-ചക്കവാള-മഹാസമുദ്ദ-ചന്ദിമ-സൂരിയാ മയാ നിമ്മിതാതി. **സേട്ഠോ സജിതാ**തി അഹം ലോകസ്സ ഉത്തമോ ച സജിതാ ച, "ത്വം ഖത്തിയോ നാമ ഹോഹി, ത്വം ബ്രാഹ്മണോ, വേസ്സോ, സുദ്ദോ, ഗഹട്ഠോ, പബ്ബജിതോ നാമ. അന്തമസോ ത്വം ഓട്ഠോ ഹോഹി, ഗോണോ ഹോഹീ"തി "ഏവം സത്താനം സംവിസജേതാ അഹ"ന്തി മഞ്ഞതി. **വസീ പിതാ ഭൂതഭബ്യാന**ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭) അഹമസ്മി ചിണ്ണവസിതായ വസീ, അഹം പിതാ ഭൂതാനഞ്ച ഭബ്യാനഞ്ചാതി മഞ്ഞതി. തത്ഥ അണ്ഡജജലാബുജാ സത്താ അന്തോഅണ്ഡകോസേ ചേവ അന്തോവത്ഥിമ്ഹി ച ഭബ്യാ നാമ, ബഹി നിക്ഖന്തകാലതോ പട്ഠായ ഭൂതാ നാമ. സംസേദജാ പഠമചിത്തക്ഖണേ ഭബ്യാ, ദുതിയതോ പട്ഠായ ഭൂതാ. ഓപപാതികാ പഠമഇരിയാപഥേ ഭബ്യാ, ദുതിയതോ പട്ഠായ ഭൂതാതി വേദിതബ്ബാ. തേ സബ്ബേപി മയ്ഹം പുത്താതി സഞ്ഞായ "അഹം പിതാ ഭൂതഭബ്യാന"ന്തി മഞ്ഞതി.

ഇദാനി കാരണതോ സാധേതുകാമോ - "മയാ ഇമേ സത്താ നിമ്മിതാ"തി പടിഞ്ഞം കത്വാ "തം കിസ്സ ഹേതൂ"തിആദിമാഹ. **ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇത്ഥഭാവം, ബ്രഹ്മഭാവന്തി അത്ഥോ. **ഇമിനാ മയ**ന്തി അത്തനോ കമ്മവസേന ചുതാപി ഉപപന്നാപി ച കേവലം മഞ്ഞനാമത്തേനേവ "ഇമിനാ മയം നിമ്മിതാ"തി മഞ്ഞമാനാ വങ്കച്ഛിദ്ദേ വങ്കആണീ വിയ ഓനമിത്വാ തസ്സേവ പാദമൂലം ഗച്ഛന്തീതി.

൪൩. വണ്ണവന്തതരോ ചാതി വണ്ണവന്തതരോ, അഭിരൂപോ പാസാദികോതി അത്ഥോ. **മഹേസക്ഖതരോ**തി ഇസ്സരിയപരിവാരവസേന മഹായസതരോ.

൪൪. ഠാനം ഖോ പനേതന്തി കാരണം ഖോ പനേതം. സോ തതോ ചവിത്വാ അഞ്ഞത്ര ന ഗച്ഛതി, ഇധേവ ആഗച്ഛതി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **അഗാരസ്മാ**തി ഗേഹാ. **അനഗാരിയ**ന്തി പബ്ബജ്ജം. പബ്ബജ്ജാ ഹി യസ്മാ അഗാരസ്സ ഹി തം കസിഗോരക്ഖാദികമ്മം തത്ഥ നത്ഥി, തസ്മാ അനഗാരിയന്തി വുച്ചതി. **പബ്ബജതീ**തി ഉപഗച്ഛതി. **തതോ പരം നാനുസ്സരതീ**തി തതോ പുബ്ബേനിവാസാ പരം ന സരതി, സരിതും അസക്കോന്തോ തത്ഥ ഠത്വാ ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി.

നിച്ചോതിആദീസു തസ്സ ഉപപത്തിം അപസ്സന്തോ **നിച്ചോ**തി വദതി, മരണം അപസ്സന്തോ **ധുവോ**തി, സദാഭാവതോ **സസ്സതോ**തി, ജരാവസേനാപി വിപരിണാമസ്സ അഭാവതോ അവിപരിണാമധമ്മോതി. സേസമേത്ഥ പഠമവാരേ ഉത്താനമേവാതി.

൪൬-൪൭. ദുതിയവാരേ ഖിഡ്ഡായ പദുസ്സന്തി വിനസ്സന്തീതി **ഖിഡ്ഡാപദോസികാ,** പദൂസികാതിപി പാളിം ലിഖന്തി, സാ അട്ഠകഥായം നത്ഥി. **അതിവേലന്തി** അതികാലം, അതിചിരന്തി അത്ഥോ. **ഹസ്സഖിഡ്ഡാരതിധമ്മസമാപന്നാ**തി ഹസ്സരതി ധമ്മഞ്ചേവ ഖിഡ്ഡാരതിധമ്മഞ്ച സമാപന്നാ അനുയുത്താ, കേളിഹസ്സസുഖഞ്ചേവ കായികവാചസികകീളാസുഖഞ്ച അനുയുത്താ, വുത്തപ്പകാരരതിധമ്മസമങ്ഗിനോ ഹുത്വാ വിഹരന്തീതി അത്ഥോ.

സതി സമ്മുസ്സതീതി ഖാദനീയഭോജനീയേസു സതി സമ്മുസ്സതി. തേ കിര പുഞ്ഞവിസേസാധിഗതേന മഹന്തേന അത്തനോ സിരിവിഭവേന നക്ഖത്തം കീളന്താ തായ സമ്പത്തിമഹന്തതായ - "ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിമ്ഹ, ന പരിഭുഞ്ജിമ്ഹാ"തിപി ന ജാനന്തി. അഥ ഏകാഹാരാതിക്കമനതോ പട്ഠായ നിരന്തരം ഖാദന്താപി പിവന്താപി ചവന്തിയേവ, ന തിട്ഠന്തി. കസ്മാ? കമ്മജതേജസ്സ ബലവതായ, കരജകായസ്സ മന്ദതായ, മനുസ്സാനഞ്ഹി കമ്മജതേജോ മന്ദോ, കരജകായോ ബലവാ. തേസം തേജസ്സ മന്ദതായ കരജകായസ്സ ബലവതായ സത്താഹമ്പി അതിക്കമിത്വാ ഉണ്ഹോദകഅച്ഛയാഗുആദീഹി സക്കാ വത്ഥും ഉപത്ഥമ്ഭേതും. ദേവാനം പന തേജോ ബലവാ ഹോതി, കരജം മന്ദം. തേ ഏകം ആഹാരവേലം അതിക്കമിത്വാവ സണ്ഠാതും ന സക്കോന്തി. യഥാ നാമ ഗിമ്ഹാനം മജ്ഝന്ഹികേ തത്തപാസാണേ ഠപിതം പദുമം വാ ഉപ്പലം വാ സായന്ഹസമയേ ഘടസതേനാപി സിഞ്ചിയമാനം പാകതികം ന ഹോതി, വിനസ്സതിയേവ. ഏവമേവ പച്ഛാ നിരന്തരം ഖാദന്താപി പിവന്താപി ചവന്തിയേവ, ന തിട്ഠന്തി. തേനാഹ **"സതിയാ സമ്മോസാ തേ ദേവാ തമ്ഹാ കായാ ചവന്തീ"**തി. കതമേ പന തേ ദേവാതി? ഇമേ ദേവാതി അട്ഠകഥായം വിചാരണാ നത്ഥി, "ദേവാനം കമ്മജതേജോ ബലവാ ഹോതി, കരജം മന്ദ"ന്തി അവിസേസേന വുത്തത്താ പന യേ കേചി കബളീകാരാഹാരൂപജീവിനോ ദേവാ ഏവം കരോന്തി, തേയേവ ചവന്തീതി വേദിതബ്ബാ. കേചി പനാഹു - "നിമ്മാനരതിപരനിമ്മിതവസവത്തിനോ തേ ദേവാ"തി. ഖിഡ്ഡാപദുസ്സനമത്തേനേവ ഹേതേ ഖിഡ്ഡാപദോസികാതി വുത്താ. സേസമേത്ഥ പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൮-൪൯. തതിയവാരേ മനേന പദുസ്സന്തി വിനസ്സന്തീതി **മനോപദോസികാ,** ഏതേ ചാതുമഹാരാജികാ. തേസു കിര ഏകോ ദേവപുത്തോ - നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമീതി സപരിവാരോ രഥേന വീഥിം പടിപജ്ജതി, അഥഞ്ഞോ നിക്ഖമന്തോ തം പുരതോ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ - 'ഭോ അയം കപണോ', അദിട്ഠപുബ്ബം വിയ ഏതം ദിസ്വാ - "പീതിയാ ഉദ്ധുമാതോ വിയ ഭിജ്ജമാനോ വിയ ച ഗച്ഛതീ"തി കുജ്ഝതി. പുരതോ ഗച്ഛന്തോപി നിവത്തിത്വാ തം കുദ്ധം ദിസ്വാ - കുദ്ധാ നാമ സുവിദിതാ ഹോന്തീതി കുദ്ധഭാവമസ്സ ഞത്വാ - "ത്വം കുദ്ധോ, മയ്ഹം കിം കരിസ്സസി, അയം സമ്പത്തി മയാ ദാനസീലാദീനം വസേന ലദ്ധാ, ന തുയ്ഹം വസേനാ"തി പടികുജ്ഝതി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കുദ്ധേ ഇതരോ അകുദ്ധോ രക്ഖതി, ഉഭോസു പന കുദ്ധേസു ഏകസ്സ കോധോ ഇതരസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. തസ്സപി കോധോ ഇതരസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി ഉഭോ കന്ദന്താനംയേവ ഓരോധാനം ചവന്തി. അയമേത്ഥ ധമ്മതാ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൫൦-൫൨. തക്കീവാദേ അയം ചക്ഖാദീനം ഭേദം പസ്സതി, ചിത്തം പന യസ്മാ പുരിമം പുരിമം പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ പച്ചയം ദത്വാവ നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ ചക്ഖാദീനം ഭേദതോ ബലവതരമ്പി ചിത്തസ്സ ഭേദം ന പസ്സതി. സോ തം അപസ്സന്തോ യഥാ നാമ സകുണോ ഏകം രുക്ഖം ജഹിത്വാ അഞ്ഞസ്മിം നിലീയതി, ഏവമേവ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ ഭിന്നേ ചിത്തം അഞ്ഞത്ര ഗച്ഛതീതി ഗഹേത്വാ ഏവമാഹ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

അന്താനന്തവാദവണ്ണനാ

൫൩. **അന്താനന്തികാ**തി അന്താനന്തവാദാ, അന്തം വാ അനന്തം വാ അന്താനന്തം വാ നേവന്താനാനന്തം വാ ആരബ്ഭ പവത്തവാദാതി അത്ഥോ.

൫൪-൬൦. **അന്തസഞ്ഞീ ലോകസ്മിം വിഹരതീ**തി പടിഭാഗനിമിത്തം ചക്കവാളപരിയന്തം അവഡ്ഢേത്വാ തം - "ലോകോ"തി ഗഹേത്വാ അന്തസഞ്ഞീ ലോകസ്മിം വിഹരതി, ചക്കവാളപരിയന്തം കത്വാ വഡ്ഢിതകസിണോ പന അനന്തസഞ്ഞീ ഹോതി, ഉദ്ധമധോ അവഡ്ഢേത്വാ പന തിരിയം വഡ്ഢേത്വാ ഉദ്ധമധോ അന്തസഞ്ഞീ, തിരിയം അനന്തസഞ്ഞീ. തക്കീവാദോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമേ ചത്താരോപി അത്തനാ ദിട്ഠപുബ്ബാനുസാരേനേവ ദിട്ഠിയാ ഗഹിതത്താ പുബ്ബന്തകപ്പികേസു പവിട്ഠാ.

അമരാവിക്ഖേപവാദവണ്ണനാ

൬൧. ന മരതീതി **അമരാ.** കാ സാ? ഏവന്തിപി മേ നോതിആദിനാ നയേന പരിയന്തരഹിതാ ദിട്ഠിഗതികസ്സ ദിട്ഠി ചേവ വാചാ ച. വിവിധോ ഖേപോതി **വിക്ഖേപോ,** അമരായ ദിട്ഠിയാ വാചായ ച വിക്ഖേപോതി **അമരാവിക്ഖേപോ,** സോ ഏതേസം അത്ഥീതി **അമരാവിക്ഖേപികാ,** അപരോ നയോ - അമരാ നാമ ഏകാ മച്ഛജാതി, സാ ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനാദിവസേന ഉദകേ സന്ധാവമാനാ ഗഹേതും ന സക്കാതി, ഏവമേവ അയമ്പി വാദോ ഇതോചിതോ ച സന്ധാവതി, ഗാഹം ന ഉപഗച്ഛതീതി **അമരാവിക്ഖേപോ**തി വുച്ചതി. സോ ഏതേസം അത്ഥീതി **അമരാവിക്ഖേപികാ.**

൬൨. **"ഇദം കുസല"ന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ**തി ദസ കുസലകമ്മപഥേ യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീതി അത്ഥോ. അകുസലേപി ദസ അകുസലകമ്മപഥാവ അധിപ്പേതാ. **സോ മമസ്സ വിഘാതോ**തി "മുസാ മയാ ഭണിത"ന്തി വിപ്പടിസാരുപ്പത്തിയാ മമ വിഘാതോ അസ്സ, ദുക്ഖം ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **സോ മമസ്സ അന്തരായോ**തി സോ മമ സഗ്ഗസ്സ ചേവ മഗ്ഗസ്സ ച അന്തരായോ അസ്സ. **മുസാവാദഭയാ മുസാവാദപരിജേഗുച്ഛാ**തി മുസാവാദേ ഓത്തപ്പേന ചേവ ഹിരിയാ ച. **വാചാവിക്ഖേപം ആപജ്ജതീ**തി വാചായ വിക്ഖേപം ആപജ്ജതി. കീദിസം? അമരാവിക്ഖേപം, അപരിയന്തവിക്ഖേപന്തി അത്ഥോ.

ഏവന്തിപി മേ നോതിആദീസു ഏവന്തിപി മേ നോതി അനിയമിതവിക്ഖേപോ . **തഥാതിപി മേ നോതി** "സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി വുത്തം സസ്സതവാദം പടിക്ഖിപതി. **അഞ്ഞഥാതിപി മേ നോതി** സസ്സതതോ അഞ്ഞഥാ വുത്തം ഏകച്ചസസ്സതം പടിക്ഖിപതി. **നോതിപി മേ നോതി** - "ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ"തി വുത്തം ഉച്ഛേദം പടിക്ഖിപതി. **നോ നോതിപി മേ നോതി** "നേവ ഹോതി ന ന ഹോതീ"തി വുത്തം തക്കീവാദം പടിക്ഖിപതി. സയം പന "ഇദം കുസല"ന്തി വാ "അകുസല"ന്തി വാ പുട്ഠോ ന കിഞ്ചി ബ്യാകരോതി. "ഇദം കുസല"ന്തി പുട്ഠോ "ഏവന്തിപി മേ നോ"തി വദതി. തതോ "കിം അകുസല"ന്തി വുത്തേ "തഥാതിപി മേ നോ"തി വദതി. "കിം ഉഭയതോ അഞ്ഞഥാ"തി വുത്തേ "അഞ്ഞഥാതിപി മേ നോ"തി വദതി. തതോ "തിവിധേനാപി ന ഹോതി, കിം തേ ലദ്ധീ"തി വുത്തേ "നോതിപി മേ നോ"തി വദതി. തതോ "കിം നോ നോതി തേ ലദ്ധീ"തി വുത്തേ "നോ നോതിപി മേ നോ"തി ഏവം വിക്ഖേപമേവ ആപജ്ജതി, ഏകസ്മിമ്പി പക്ഖേ ന തിട്ഠതി.

൬൩. ഛന്ദോ വാ രാഗോ വാതി അജാനന്തോപി സഹസാ കുസലമേവ "കുസല"ന്തി വത്വാ അകുസലമേവ "അകുസല"ന്തി വത്വാ മയാ അസുകസ്സ നാമ ഏവം ബ്യാകതം, കിം തം സുബ്യാകതന്തി അഞ്ഞേ പണ്ഡിതേ പുച്ഛിത്വാ തേഹി - "സുബ്യാകതം, ഭദ്രമുഖ, കുസലമേവ തയാ കുസലം, അകുസലമേവ അകുസലന്തി ബ്യാകത"ന്തി വുത്തേ നത്ഥി മയാ സദിസോ പണ്ഡിതോതി ഏവം മേ തത്ഥ ഛന്ദോ വാ രാഗോ വാ അസ്സാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ഛന്ദോ ദുബ്ബലരാഗോ, രാഗോ ബലവരാഗോ. **ദോസോ വാ പടിഘോ വാതി** കുസലം പന "അകുസല"ന്തി, അകുസലം വാ "കുസല"ന്തി വത്വാ അഞ്ഞേ പണ്ഡിതേ പുച്ഛിത്വാ തേഹി - "ദുബ്യാകതം തയാ"തി വുത്തേ ഏത്തകമ്പി നാമ ന ജാനാമീതി തത്ഥ മേ അസ്സ ദോസോ വാ പടിഘോ വാതി അത്ഥോ. ഇധാപി ദോസോ ദുബ്ബലകോധോ, പടിഘോ ബലവകോധോ.

തം മമസ്സ ഉപാദാനം, സോ മമസ്സ വിഘാതോതി തം ഛന്ദരാഗദ്വയം മമ ഉപാദാനം അസ്സ, ദോസപടിഘദ്വയം വിഘാതോ. ഉഭയമ്പി വാ ദള്ഹഗ്ഗഹണവസേന ഉപാദാനം , വിഹനനവസേന വിഘാതോ. രാഗോ ഹി അമുഞ്ചിതുകാമതായ ആരമ്മണം ഗണ്ഹാതി ജലൂകാ വിയ. ദോസോ വിനാസേതുകാമതായ ആസീവിസോ വിയ. ഉഭോപി ചേതേ സന്താപകട്ഠേന വിഹനന്തി യേവാതി "ഉപാദാന"ന്തി ച "വിഘാതോ"തി ച വുത്താ. സേസം പഠമവാരസദിസമേവ.

൬൪. പണ്ഡിതാതി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ. **നിപുണാതി** സണ്ഹസുഖുമബുദ്ധിനോ സുഖുമഅത്ഥന്തരം പടിവിജ്ഝനസമത്ഥാ. **കതപരപ്പവാദാതി** വിഞ്ഞാതപരപ്പവാദാ ചേവ പരേഹി സദ്ധിം കതവാദപരിചയാ ച. **വാലവേധിരൂപാതി** വാലവേധിധനുഗ്ഗഹസദിസാ. **തേ ഭിന്ദന്താ മഞ്ഞേതി** വാലവേധി വിയ വാലം സുഖുമാനിപി പരേസം ദിട്ഠിഗതാനി അത്തനോ പഞ്ഞാഗതേന ഭിന്ദന്താ വിയ ചരന്തീതി അത്ഥോ. **തേ മം തത്ഥാതി** തേ സമണബ്രാഹ്മണാ മം തേസു കുസലാകുസലേസു. **സമനുയുഞ്ജേയ്യുന്തി** "കിം കുസലം, കിം അകുസലന്തി അത്തനോ ലദ്ധിം വദാ"തി ലദ്ധിം പുച്ഛേയ്യും. **സമനുഗാഹേയ്യുന്തി** "ഇദം നാമാ"തി വുത്തേ "കേന കാരണേന ഏതമത്ഥം ഗാഹേയ്യു"ന്തി കാരണം പുച്ഛേയ്യും. **സമനുഭാസേയ്യുന്തി** "ഇമിനാ നാമ കാരണേനാ"തി വുത്തേ കാരണേ ദോസം ദസ്സേത്വാ "ന ത്വം ഇദം ജാനാസി, ഇദം പന ഗണ്ഹ, ഇദം വിസ്സജ്ജേഹീ"തി ഏവം സമനുയുഞ്ജേയ്യും. **ന സമ്പായേയ്യന്തി** ന സമ്പാദേയ്യം, സമ്പാദേത്വാ കഥേതും ന സക്കുണേയ്യന്തി അത്ഥോ. **സോ മമസ്സ വിഘാതോതി** യം തം പുനപ്പുനം വത്വാപി അസമ്പായനം നാമ, സോ മമ വിഘാതോ അസ്സ, ഓട്ഠതാലുജിവ്ഹാഗലസോസനദുക്ഖമേവ അസ്സാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥാപി പഠമവാരസദിസമേവ.

൬൫-൬൬. മന്ദോതി മന്ദപഞ്ഞോ അപഞ്ഞസ്സേവേതം നാമം. **മോമൂഹോതി** അതിസമ്മൂള്ഹോ. **ഹോതി തഥാഗതോതി**ആദീസു സത്തോ "തഥാഗതോ"തി അധിപ്പേതോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഇമേപി ചത്താരോ പുബ്ബേ പവത്തധമ്മാനുസാരേനേവ ദിട്ഠിയാ ഗഹിതത്താ പുബ്ബന്തകപ്പികേസു പവിട്ഠാ.

അധിച്ചസമുപ്പന്നവാദവണ്ണനാ

൬൭. "അധിച്ചസമുപ്പന്നോ അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി ദസ്സനം അധിച്ചസമുപ്പന്നം. തം ഏതേസം അത്ഥീതി **അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ. അധിച്ചസമുപ്പന്നന്തി** അകാരണസമുപ്പന്നം.

൬൮-൭൩. അസഞ്ഞസത്താതി ദേസനാസീസമേതം, അചിത്തുപ്പാദാ രൂപമത്തകഅത്തഭാവാതി അത്ഥോ. തേസം ഏവം ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ - ഏകച്ചോ ഹി തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിത്വാ വായോകസിണേ പരികമ്മം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനാ വുട്ഠായ - "ചിത്തേ ദോസം പസ്സതി, ചിത്തേ സതി ഹത്ഥച്ഛേദാദിദുക്ഖഞ്ചേവ സബ്ബഭയാനി ച ഹോന്തി, അലം ഇമിനാ ചിത്തേന, അചിത്തകഭാവോവ സന്തോ"തി, ഏവം ചിത്തേ ദോസം പസ്സിത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനോ കാലം കത്വാ അസഞ്ഞസത്തേസു നിബ്ബത്തതി, ചിത്തമസ്സ ചുതിചിത്തനിരോധേന ഇധേവ നിവത്തതി, രൂപക്ഖന്ധമത്തമേവ തത്ഥ പാതുഭവതി. തേ തത്ഥ യഥാ നാമ ജിയാവേഗക്ഖിത്തോ സരോ യത്തകോ ജിയാവേഗോ, തത്തകമേവ ആകാസേ ഗച്ഛതി. ഏവമേവ ഝാനവേഗക്ഖിത്താ ഉപപജ്ജിത്വാ യത്തകോ ഝാനവേഗോ, തത്തകമേവ കാലം തിട്ഠന്തി, ഝാനവേഗേ പന പരിഹീനേ തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ അന്തരധായതി, ഇധ പന പടിസന്ധിസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി. യസ്മാ പന തായ ഇധ ഉപ്പന്നസഞ്ഞായ തേസം തത്ഥ ചുതി പഞ്ഞായതി, തസ്മാ "സഞ്ഞുപ്പാദാ ച പന തേ ദേവാ തമ്ഹാ കായാ ചവന്തീ"തി വുത്തം. **സന്തതായാതി** സന്തഭാവായ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. തക്കീവാദോപി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി.

അപരന്തകപ്പികവണ്ണനാ

൭൪. ഏവം അട്ഠാരസ പുബ്ബന്തകപ്പികേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചതുചത്താരീസം അപരന്തകപ്പികേ ദസ്സേതും - "സന്തി, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ അനാഗതകോട്ഠാസസങ്ഖാതം അപരന്തം കപ്പേത്വാ ഗണ്ഹന്തീതി

അപരന്തകപ്പികാ, അപരന്തകപ്പോ വാ ഏതേസം അത്ഥീതി **അപരന്തകപ്പികാ.** ഏവം സേസമ്പി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

സഞ്ഞീവാദവണ്ണനാ

൭൬. **ഉദ്ധമാഘാതനികാ**തി ആഘാതനം വുച്ചതി മരണം, ഉദ്ധമാഘാതനാ അത്താനം വദന്തീതി **ഉദ്ധമാഘാതനികാ.** സഞ്ഞീതി പവത്തോ വാദോ, സഞ്ഞീവാദോ, സോ ഏതേസം അത്ഥീതി **സഞ്ഞീവാദാ.**

൭൭-൭൭. **രൂപീ അത്താ**തിആദീസു കസിണരൂപം "അത്താ"തി തത്ഥ പവത്തസഞ്ഞഞ്ചസ്സ "സഞ്ഞാ"തി ഗഹേത്വാ വാ ആജീവകാദയോ വിയ തക്കമത്തേനേവ വാ "രൂപീ അത്താ ഹോതി, അരോഗോ പരം മരണാ സഞ്ഞീ"തി നം പഞ്ഞപേന്തി. തത്ഥ **അരോഗോ**തി നിച്ചോ. അരൂപസമാപത്തിനിമിത്തം പന "അത്താ"തി സമാപത്തിസഞ്ഞഞ്ചസ്സ "സഞ്ഞാ"തി ഗഹേത്വാ വാ നിഗണ്ഠാദയോ വിയ തക്കമത്തേനേവ വാ "അരൂപീ അത്താ ഹോതി, അരോഗോ പരം മരണാ സഞ്ഞീ"തി നം പഞ്ഞപേന്തി. തതിയാ പന മിസ്സകഗാഹവസേന പവത്താ ദിട്ഠി. ചതുത്ഥാ തക്കഗാഹേനേവ. ദുതിയചതുക്കം അന്താനന്തികവാദേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. തതിയചതുക്കേ സമാപന്നകവസേന ഏകത്തസഞ്ഞീ , അസമാപന്നകവസേന നാനത്തസഞ്ഞീ, പരിത്തകസിണവസേന പരിത്തസഞ്ഞീ, വിപുലകസിണവസേന അപ്പമാണസഞ്ഞീതി വേദിതബ്ബാ. ചതുത്ഥചതുക്കേ പന ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ തികചതുക്കജ്ഝാനഭൂമിയം നിബ്ബത്തമാനം ദിസ്വാ "ഏകന്തസുഖീ"തി ഗണ്ഹാതി. നിരയേ നിബ്ബത്തമാനം ദിസ്വാ "ഏകന്തദുക്ഖീ"തി. മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തമാനം ദിസ്വാ "സുഖദുക്ഖീ"തി. വേഹപ്ഫലദേവേസു നിബ്ബത്തമാനം ദിസ്വാ "അദുക്ഖമസുഖീ"തി ഗണ്ഹാതി. വിസേസതോ ഹി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണലാഭിനോ പുബ്ബന്തകപ്പികാ ഹോന്തി, ദിബ്ബചക്ഖുകാ അപരന്തകപ്പികാതി.

അസഞ്ഞീവാദവണ്ണനാ

൭൮-൮൩. അസഞ്ഞീവാദോ സഞ്ഞീവാദേ ആദിമ്ഹി വുത്താനം ദ്വിന്നം ചതുക്കാനം വസേന വേദിതബ്ബോ. തഥാ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദോ. കേവലഞ്ഹി തത്ഥ "സഞ്ഞീ അത്താ"തി ഗണ്ഹന്താനം താ ദിട്ഠിയോ, ഇധ "അസഞ്ഞീ"തി ച "നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ"തി ച. തത്ഥ ന ഏകന്തേന കാരണം പരിയേസിതബ്ബം. ദിട്ഠിഗതികസ്സ ഹി ഗാഹോ ഉമ്മത്തകപച്ഛിസദിസോതി വുത്തമേതം.

ഉച്ഛേദവാദവണ്ണനാ

൮൪. ഉച്ഛേദവാദേ **സതോ**തി വിജ്ജമാനസ്സ. **ഉച്ഛേദ**ന്തി ഉപച്ഛേദം . **വിനാസ**ന്തി അദസ്സനം. **വിഭവ**ന്തി ഭാവവിഗമം. സബ്ബാനേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ. തത്ഥ ദ്വേ ജനാ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹന്തി, ലാഭീ ച അലാഭീ ച. ലാഭീ അരഹതോ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ചുതിം ദിസ്വാ ഉപപത്തിം അപസ്സന്തോ, യോ വാ ചുതിമത്തമേവ ദട്ഠും സക്കോതി, ന ഉപപാതം; സോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. അലാഭീ ച "കോ പരലോകം ന ജാനാതീ"തി കാമസുഖഗിദ്ധതായ വാ. "യഥാ രുക്ഖതോ പണ്ണാനി പതിതാനി ന പുന വിരുഹന്തി, ഏവമേവ സത്താ"തിആദിനാ തക്കേന വാ ഉച്ഛേദം ഗണ്ഹാതി. ഇധ പന തണ്ഹാദിട്ഠീനം വസേന തഥാ ച അഞ്ഞഥാ ച വികപ്പേത്വാവ ഇമാ സത്ത ദിട്ഠിയോ ഉപ്പന്നാതി വേദിതബ്ബാ.

൮൫. തത്ഥ **രൂപീ**തി രൂപവാ. **ചാതുമഹാഭൂതികോ**തി ചതുമഹാഭൂതമയോ. മാതാപിതൂനം ഏതന്തി മാതാപേത്തികം. കിം തം? സുക്കസോണിതം. മാതാപേത്തികേ സമ്ഭൂതോ ജാതോതി **മാതാപേത്തികസമ്ഭവോ.** ഇതി രൂപകായസീസേന മനുസ്സത്തഭാവം "അത്താ"തി വദതി. **ഇത്ഥേകേ**തി ഇത്ഥം ഏകേ ഏവമേകേതി അത്ഥോ.

൮൬. ദുതിയോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ ദിബ്ബത്തഭാവം വദതി. **ദിബ്ബോ**തി ദേവലോകേ സമ്ഭൂതോ. **കാമാവചരോ**തി ഛ കാമാവചരദേവപരിയാപന്നോ. കബളീകാരം ആഹാരം ഭക്ഖതീതി കബളീകാരാഹാരഭക്ഖോ.

൮൭. **മനോമയോ**തി ഝാനമനേന നിബ്ബത്തോ. **സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗീ**തി സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗയുത്തോ. **അഹീനിന്ദ്രിയോ**തി പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയോ. യാനി ബ്രഹ്മലോകേ അത്ഥി, തേസം വസേന ഇതരേസഞ്ച സണ്ഠാനവസേനേതം വുത്തം.

൮൮-൯൨. **സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ**തിആദീനം അത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ. **ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗോ**തിആദീസു പന ആകാസാനഞ്ചായതനഭവം ഉപഗതോതി, ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദവണ്ണനാ

൯൩. ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദേ **ദിട്ഠധമ്മോ**തി പച്ചക്ഖധമ്മോ വുച്ചതി, തത്ഥ തത്ഥ പടിലദ്ധത്തഭാവസ്സേതം അധിവചനം. ദിട്ഠധമ്മേ നിബ്ബാനം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം, ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ദുക്ഖവൂപസമനന്തി അത്ഥോ. തം വദന്തീതി **ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ.** പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനന്തി പരമം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം ഉത്തമന്തി അത്ഥോ.

൯൪. **പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹീ**തി മനാപിയരൂപാദീഹി പഞ്ചഹി കാമകോട്ഠാസേഹി ബന്ധനേഹി വാ. **സമപ്പിതോ**തി സുട്ഠു അപ്പിതോ അല്ലീനോ ഹുത്വാ. **സമങ്ഗീഭൂതോ**തി സമന്നാഗതോ. **പരിചാരേതീ**തി തേസു കാമഗുണേസു യഥാസുഖം ഇന്ദ്രിയാനി ചാരേതി സഞ്ചാരേതി ഇതോചിതോ ച ഉപനേതി. അഥ വാ ലളതി രമതി കീളതി. ഏത്ഥ ച ദുവിധാ കാമഗുണാ - മാനുസകാ ചേവ ദിബ്ബാ ച. മാനുസകാ

മന്ധാതുകാമഗുണസദിസാ ദട്ഠബ്ബാ, ദിബ്ബാ പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവരാജസ്സ കാമഗുണസദിസാതി. ഏവരൂപേ കാമേ ഉപഗതാനഞ്ഹി തേ ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനസമ്പത്തിം പഞ്ഞപേന്തി.

൯൪. ദുതിയവാരേ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ചാ** പടിപീളനട്ഠേന **ദുക്ഖാ,** പകതിജഹനട്ഠേന **വിപരിണാമധമ്മാ**തി വേദിതബ്ബാ. **തേസം വിപരിണാമഞ്ഞഥാഭാവാ**തി തേസം കാമാനം വിപരിണാമസങ്ഖാതാ അഞ്ഞഥാഭാവാ, യമ്പി മേ അഹോസി, തമ്പി മേ നത്ഥീതി വുത്തനയേന **ഉപ്പജ്ജന്തി സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ.** തത്ഥ അന്തോനിജ്ഝായനലക്ഖണോ സോകോ, തന്നിസ്സിതലാലപ്പനലക്ഖണോ പരിദേവോ, കായപ്പടിപീളനലക്ഖണം ദുക്ഖം, മനോവിഘാതലക്ഖണം ദോമനസ്സം, വിസാദലക്ഖണോ ഉപായാസോ, വിവിച്ചേവ കാമേഹീതിആദീനമത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ.

൯൫. വിതക്കിതന്തി അഭിനിരോപനവസേന പവത്തോ വിതക്കോ. **വിചാരിത**ന്തി അനുമജ്ജനവസേന പവത്തോ വിചാരോ. **ഏതേനേത**ന്തി ഏതേന വിതക്കിതേന ച വിചാരിതേന ച ഏതം പഠമജ്ഝാനം ഓളാരികം സകണ്ഡകം വിയ ഖായതി.

൯൬-൯൭. പീതിഗതന്തി പീതിയേവ. **ചേതസോ ഉപ്പിലാവിതത്ത**ന്തി ചിത്തസ്സ ഉപ്പിലഭാവകരണം. **ചേതസോ ആഭോഗോ**തി ഝാനാ വുട്ഠായ തസ്മിം സുഖേ പുനപ്പുനം ചിത്തസ്സ ആഭോഗോ മനസികാരോ സമന്നാഹാരോതി. സേസമേത്ഥ ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദേ ഉത്താനമേവ.

ഏത്താവതാ സബ്ബാപി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയോ കഥിതാ ഹോന്തി. യാസം സത്തേവ ഉച്ഛേദദിട്ഠിയോ, സേസാ സസ്സതദിട്ഠിയോ.

൯൮-൯൯. ഇദാനി - "ഇമേഹി ഖോ തേ, ഭിക്ഖവേ"തി ഇമിനാ വാരേന സബ്ബേപി തേ അപരന്തകപ്പികേ ഏകജ്ഝം നിയ്യാതേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം വിസ്സജ്ജേതി. പുന - "ഇമേഹി, ഖോ തേ ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ വാരേന സബ്ബേപി തേ പുബ്ബന്താപരന്തകപ്പികേ ഏകജ്ഝം നിയ്യാതേത്വാ തദേവ ഞാണം വിസ്സജ്ജേതി. ഇതി "കതമേ ച തേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ"തിആദിമ്ഹി പുച്ഛമാനോപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജമാനോപി സത്താനം അജ്ഝാസയം തുലായ തുലയന്തോ വിയ സിനേരുപാദതോ വാലുകം ഉദ്ധരന്തോ വിയ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി ഉദ്ധരിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ വിസ്സജ്ജേതി. ഏവമയം യഥാനുസന്ധിവസേന ദേസനാ ആഗതാ.

തയോ ഹി സുത്തസ്സ അനുസന്ധീ - പുച്ഛാനുസന്ധി, അജ്ഝാസയാനുസന്ധി, യഥാനുസന്ധീതി. തത്ഥ "ഏവം വുത്തേ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവന്തം ഏതദവോച - കിം നു ഖോ, ഭന്തേ, ഓരിമം തീരം, കിം പാരിമം തീരം, കോ മജ്ഝേ സംസീദോ, കോ ഥലേ ഉസ്സാദോ, കോ മനുസ്സഗ്ഗാഹോ, കോ അമനുസ്സഗ്ഗാഹോ, കോ ആവട്ടഗ്ഗാഹോ, കോ അന്തോപൂതിഭാവോ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧) ഏവം പുച്ഛന്താനം ഭഗവതാ വിസ്സജ്ജിതസുത്തവസേന പുച്ഛാനുസന്ധി വേദിതബ്ബോ.

അഥ ഖോ അഞ്ഞതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി - "ഇതി കിര ഭോ രൂപം അനത്താ..., വേദനാ..., സഞ്ഞാ..., സങ്ഖാരാ ..., വിഞ്ഞാണം അനത്താ, അനത്തകതാനി കിര കമ്മാനി കമത്താനം ഫുസിസ്സന്തീ"തി. അഥ ഖോ ഭഗവാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചേതസാ ചേതോ പരിവിതക്കമഞ്ഞായ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "ഠാനം ഖോ പനേതം, ഭിക്ഖവേ, വിജ്ജതി, യം ഇധേകച്ചോ മോഘപുരിസോ അവിദ്വാ അവിജ്ജാഗതോ തണ്ഹാധിപതേയ്യേന ചേതസാ സത്ഥുസാസനം അതിധാവിതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യ - "ഇതി കിര ഭോ രൂപം അനത്താ...പേ॰... ഫുസിസ്സന്തീ"തി. തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം നിച്ചം വാ അനിച്ചം വാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൯൦). ഏവം പരേസം അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഭഗവതാ വുത്തസുത്തവസേന അജ്ഝാസയാനുസന്ധി വേദിതബ്ബോ.

യേന പന ധമ്മേന ആദിമ്ഹി ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, തസ്സ ധമ്മസ്സ അനുരൂപധമ്മവസേന വാ പടിപക്ഖവസേന വാ യേസു സുത്തേസു ഉപരി ദേസനാ ആഗച്ഛതി, തേസം വസേന യഥാനുസന്ധി വേദിതബ്ബോ. സേയ്യഥിദം, ആകങ്ഖേയ്യസുത്തേ ഹേട്ഠാ സീലേന ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, ഉപരി ഛ അഭിഞ്ഞാ ആഗതാ. വത്ഥസുത്തേ ഹേട്ഠാ കിലേസേന ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, ഉപരി ബ്രഹ്മവിഹാരാ ആഗതാ. കോസമ്ബകസുത്തേ ഹേട്ഠാ ഭണ്ഡനേന ഉട്ഠിതാ, ഉപരി സാരണീയധമ്മാ ആഗതാ. കകചൂപമേ ഹേട്ഠാ അക്ഖന്തിയാ ഉട്ഠിതാ, ഉപരി കകചൂപമാ ആഗതാ. ഇമസ്മിമ്പി ബ്രഹ്മജാലേ ഹേട്ഠാ ദിട്ഠിവസേന ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, ഉപരി സുഞ്ഞതാപകാസനം ആഗതം. തേന വുത്തം - "ഏവമയം യഥാനുസന്ധിവസേന ദേസനാ ആഗതാ"തി.

പരിതസ്സിതവിപ്ഫന്ദിതവാരവണ്ണനാ

൧൦൫-൧൧൭. ഇദാനി മരിയാദവിഭാഗദസ്സനത്ഥം - "തത്ര ഭിക്ഖവേ"തിആദികാ ദേസനാ ആരദ്ധാ. **തദപി തേസം ഭവതം സമണബ്രാഹ്മണാനം അജാനതം അപസ്സതം വേദയിതം തണ്ഹാഗതാനം പരിതസ്സിതവിപ്ഫന്ദിതമേവാ**തി യേന ദിട്ഠിഅസ്സാദേന ദിട്ഠിസുഖേന ദിട്ഠിവേദയിതേന തേ സോമനസ്സജാതാ സസ്സതം അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തി ചതൂഹി വത്ഥൂഹി, തദപി തേസം ഭവന്താനം സമണബ്രാഹ്മണാനം യഥാഭൂതം ധമ്മാനം സഭാവം അജാനന്താനം അപസ്സന്താനം വേദയിതം തണ്ഹാഗതാനം കേവലം തണ്ഹാഗതാനംയേവ തം വേദയിതം, തഞ്ച ഖോ പനേതം പരിതസ്സിതവിപ്ഫന്ദിതമേവ. ദിട്ഠിസങ്ഖാതേന ചേവ തണ്ഹാസങ്ഖാതേന ച പരിതസ്സിതേന വിപ്ഫന്ദിതമേവ ചലിതമേവ കമ്പിതമേവ ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണുസദിസം, ന സോതാപന്നസ്സ ദസ്സനമിവ നിച്ചലന്തി ദസ്സേതി. ഏസ നയോ ഏകച്ചസസ്സതവാദാദീസുപി.

ഫസ്സപച്ചയവാരവണ്ണനാ

൧൧൭-൧൩൦. പുന - ‘‘തത്ര, ഭിക്ഖവേ, യേ തേ സമണബ്രാഹ്മണാ സസ്സതവാദാ’’തിആദി പരമ്പരപച്ചയദസ്സനത്ഥം ആരദ്ധം . തത്ഥ **തദപി ഫസ്സപച്ചയാ**തി യേന ദിട്ഠിഅസ്സാദേന ദിട്ഠിസുഖേന ദിട്ഠിവേദയിതേന തേ സോമനസ്സജാതാ സസ്സതം അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തി ചതൂഹി വത്ഥൂഹി, തദപി തണ്ഹാദിട്ഠിപരിഫന്ദിതം വേദയിതം ഫസ്സപച്ചയാതി ദസ്സേതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൧൩൧-൧൪൩. ഇദാനി തസ്സ പച്ചയസ്സ ദിട്ഠിവേദയിതേ ബലവഭാവദസ്സനത്ഥം പുന - ‘‘തത്ര, ഭിക്ഖവേ, യേ തേ സമണബ്രാഹ്മണാ സസ്സതവാദാ’’തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തേ വത അഞ്ഞത്ര ഫസ്സാ**തി തേ വത സമണബ്രാഹ്മണാ തം വേദയിതം വിനാ ഫസ്സേന പടിസംവേദിസ്സന്തീതി കാരണമേതം നത്ഥീതി. യഥാ ഹി പതതോ ഗേഹസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനത്ഥായ ഥൂണാ നാമ ബലവപച്ചയോ ഹോതി, ന തം ഥൂണായ അനുപത്ഥമ്ഭിതം ഠാതും സക്കോതി, ഏവമേവ ഫസ്സോപി വേദനായ ബലവപച്ചയോ, തം വിനാ ഇദം ദിട്ഠിവേദയിതം നത്ഥീതി ദസ്സേതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ദിട്ഠിഗതികാധിട്ഠാനവട്ടകഥാവണ്ണനാ

൧൪൪. ഇദാനി തത്ര ഭിക്ഖവേ, യേ തേ സമണബ്രാഹ്മണാ സസ്സതവാദാ സസ്സതം അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തി ചതൂഹി വത്ഥൂഹി, യേപി തേ സമണബ്രാഹ്മണാ ഏകച്ചസസ്സതികാതിആദിനാ നയേന സബ്ബദിട്ഠിവേദയിതാനി സമ്പിണ്ഡേതി. കസ്മാ? ഉപരി ഫസ്സേ പക്ഖിപനത്ഥായ. കഥം? സബ്ബേ തേ ഛഹി ഫസ്സായതനേഹി ഫുസ്സ ഫുസ്സ പടിസംവേദേന്തീതി. തത്ഥ ഛ ഫസ്സായതനാനി നാമ - ചക്ഖുഫസ്സായതനം, സോതഫസ്സായതനം, ഘാനഫസ്സായതനം, ജിവ്ഹാഫസ്സായതനം, കായഫസ്സായതനം, മനോഫസ്സായതനന്തി ഇമാനി ഛ. സഞ്ജാതി-സമോസരണ-കാരണ-പണ്ണത്തിമത്തത്ഥേസു ഹി അയം ആയതനസദ്ദോ പവത്തതി. തത്ഥ - ‘‘കമ്ബോജോ അസ്സാനം ആയതനം, ഗുന്നം ദക്ഖിണാപഥോ’’തി സഞ്ജാതിയം പവത്തതി, സഞ്ജാതിട്ഠാനേതി അത്ഥോ. ‘‘മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ’’തി (അം॰ നി॰ ൫.൩൮) സമോസരണേ. ‘‘സതി സതിആയതനേ’’തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൦൨) കാരണേ. ‘‘അരഞ്ഞായതനേ പണ്ണകുടീസു സമ്മന്തീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪) പണ്ണത്തിമത്തേ. സ്വായമിധ സഞ്ജാതിആദിഅത്ഥത്തയേപി യുജ്ജതി. ചക്ഖാദീസു ഹി ഫസ്സപഞ്ചമകാ ധമ്മാ സഞ്ജായന്തി സമോസരന്തി, താനി ച തേസം കാരണന്തി ആയതനാനി. ഇധ പന ‘‘ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ’’തി (സം॰ നി॰ ൨.൪൩) ഇമിനാ നയേന ഫസ്സസീസേനേവ ദേസനം ആരോപേത്വാ ഫസ്സം ആദിം കത്വാ പച്ചയപരമ്പരം ദസ്സേതും ഫസ്സായതനാദീനി വുത്താനി.

ഫുസ്സ ഫുസ്സ പടിസംവേദേന്തീതി ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ പടിസംവേദേന്തി. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി ആയതനാനം ഫുസനകിച്ചം വിയ വുത്തം, തഥാപി ന തേസം ഫുസനകിച്ചതാ വേദിതബ്ബാ. ന ഹി ആയതനാനി ഫുസന്തി, ഫസ്സോവ തം തം ആരമ്മണം ഫുസതി, ആയതനാനി പന ഫസ്സേ ഉപനിക്ഖിപിത്വാ ദസ്സിതാനി; തസ്മാ സബ്ബേ തേ ഛ ഫസ്സായതനസമ്ഭവേന ഫസ്സേന രൂപാദീനി ആരമ്മണാനി ഫുസിത്വാ തം ദിട്ഠിവേദനം പടിസംവേദയന്തീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തേസം വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാതിആദീസു **വേദനാ**തി ഛ ഫസ്സായതനസമ്ഭവാ വേദനാ. സാ രൂപതണ്ഹാദിഭേദായ തണ്ഹായ ഉപനിസ്സയകോടിയാ പച്ചയോ ഹോതി. തേന വുത്തം - ‘‘തേസം വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ’’തി. സാ പന ചതുബ്ബിധസ്സ ഉപാദാനസ്സ ഉപനിസ്സയകോടിയാ ചേവ സഹജാതകോടിയാ ച പച്ചയോ ഹോതി. തഥാ ഉപാദാനം ഭവസ്സ. ഭവോ ജാതിയാ ഉപനിസ്സയകോടിയാ പച്ചയോ ഹോതി.

ജാതീതി പനേത്ഥ സവികാരാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദട്ഠബ്ബാ, ജാതി ജരാമരണസ്സ ചേവ സോകാദീനഞ്ച ഉപനിസ്സയകോടിയാ പച്ചയോ ഹോതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പന പടിച്ചസമുപ്പാദകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ. ഇധ പനസ്സ പയോജനമത്തമേവ വേദിതബ്ബം. ഭഗവാ ഹി വട്ടകഥം കഥേന്തോ - ‘‘പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, ‘ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ’തി ഏവഞ്ചേതം, ഭിക്ഖവേ, വുച്ചതി, അഥ ച പന പഞ്ഞായതി ‘‘ഇദപ്പച്ചയാ അവിജ്ജാ’’തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൬൧) ഏവം അവിജ്ജാസീസേന വാ, പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി ഭവതണ്ഹായ...പേ॰... ‘‘ഇദപ്പച്ചയാ ഭവതണ്ഹാ’’തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൬൨) ഏവം തണ്ഹാസീസേന വാ, പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി ഭവദിട്ഠിയാ...പേ॰... ‘‘ഇദപ്പച്ചയാ ഭവദിട്ഠീ’’തി ഏവം ദിട്ഠിസീസേന വാ കഥേസി’’. ഇധ പന ദിട്ഠിസീസേന കഥേന്തോ വേദനാരാഗേന ഉപ്പജ്ജമാനാ ദിട്ഠിയോ കഥേത്വാ വേദനാമൂലകം പടിച്ചസമുപ്പാദം കഥേസി. തേന ഇദം ദസ്സേതി - ‘‘ഏവമേതേ ദിട്ഠിഗതികാ, ഇദം ദസ്സനം ഗഹേത്വാ തീസു ഭവേസു ചതൂസു യോനീസു പഞ്ചസു ഗതീസു സത്തസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു നവസു സത്താവാസേസു ഇതോ ഏത്ഥ ഏത്തോ ഇധാതി സന്ധാവന്താ സംസരന്താ യന്തേ യുത്തഗോണോ വിയ, ഥമ്ഭേ ഉപനിബദ്ധകുക്കുരോ വിയ, വാതേന വിപ്പന്നട്ഠനാവാ വിയ ച വട്ടദുക്ഖമേവ അനുപരിവത്തന്തി, വട്ടദുക്ഖതോ സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്കോന്തീ’’തി.

വിവട്ടകഥാദിവണ്ണനാ

൧൪൫. ഏവം ദിട്ഠിഗതികാധിട്ഠാനം വട്ടം കഥേത്വാ ഇദാനി യുത്തയോഗഭിക്ഖുഅധിട്ഠാനം കത്വാ വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ - ‘‘യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ’’തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യതോ**തി യദാ. **ഛന്നം ഫസ്സായതനാനന്തി** യേഹി ഛഹി ഫസ്സായതനേഹി ഫുസിത്വാ പടിസംവേദയമാനാനം ദിട്ഠിഗതികാനം വട്ടം വത്തതി, തേസംയേവ ഛന്നം ഫസ്സായതനാനം. **സമുദയന്തി**ആദീസു അവിജ്ജാസമുദയാ ചക്ഖുസമുദയോതിആദിനാ വേദനാകമ്മട്ഠാനേ വുത്തനയേന ഫസ്സായതനാനം സമുദയാദയോ വേദിതബ്ബാ. യഥാ പന തത്ഥ ‘‘ഫസ്സസമുദയാ ഫസ്സനിരോധാ’’തി വുത്തം, ഏവമിധ, തം ചക്ഖാദീസു - ‘‘ആഹാരസമുദയാ ആഹാരനിരോധാ’’തി വേദിതബ്ബം. മനായതനേ ‘‘നാമരൂപസമുദയാ നാമരൂപനിരോധാ’’തി.

ഉത്തരിതരം പജാനാതീതി ദിട്ഠിഗതികോ ദിട്ഠിമേവ ജാനാതി. അയം പന ദിട്ഠിഞ്ച ദിട്ഠിതോ ച ഉത്തരിതരം സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിന്തി യാവ അരഹത്താ ജാനാതി. കോ ഏവം ജാനാതീതി? ഖീണാസവോ ജാനാതി, അനാഗാമീ, സകദാഗാമീ, സോതാപന്നോ, ബഹുസ്സുതോ, ഗന്ഥധരോ ഭിക്ഖു ജാനാതി, ആരദ്ധവിപസ്സകോ ജാനാതി. ദേസനാ പന അരഹത്തനികൂടേനേവ നിട്ഠാപിതാതി.

൧൪൬. ഏവം വിവട്ടം കഥേത്വാ ഇദാനി "ദേസനാജാലവിമുത്തോ ദിട്ഠിഗതികോ നാമ നത്ഥീ"തി ദസ്സനത്ഥം പുന - "യേ ഹി കേചി, ഭിക്ഖവേ"തി ആരഭി. തത്ഥ **അന്തോജാലീകതാ**തി ഇമസ്സ മയ്ഹം ദേസനാജാലസ്സ അന്തോയേവ കതാ. **ഏത്ഥ സിതാ വാ**തി ഏതസ്മിം മമ ദേസനാജാലേ സിതാ നിസ്സിതാ അവസിതാവ. **ഉമ്മുജ്ജമാനാ ഉമ്മുജ്ജന്തീ**തി കിം വുത്തം ഹോതി? തേ അധോ ഓസീദന്താപി ഉദ്ധം ഉഗ്ഗച്ഛന്താപി മമ ദേസനാജാലേ സിതാവ ഹുത്വാ ഓസീദന്തി ച ഉഗ്ഗച്ഛന്തി ച. **ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ**തി ഏത്ഥ മയ്ഹം ദേസനാജാലേ പരിയാപന്നാ, ഏതേന ആബദ്ധാ അന്തോജാലീകതാ ച ഹുത്വാ ഉമ്മുജ്ജമാനാ ഉമ്മുജ്ജന്തി, ന ഹേത്ഥ അസങ്ഗഹിതോ ദിട്ഠിഗതികോ നാമ അത്ഥീതി.

സുഖുമച്ഛികേനാതി സണ്ഹഅച്ഛികേന സുഖുമച്ഛിദ്ദേനാതി അത്ഥോ. കേവട്ടോ വിയ ഹി ഭഗവാ, ജാലം വിയ ദേസനാ, പരിത്തഉദകം വിയ ദസസഹസ്സിലോകധാതു, ഓളാരികാ പാണാ വിയ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതികാ. തസ്സ തീരേ ഠത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ ഓളാരികാനം പാണാനം അന്തോജാലീകതഭാവദസ്സനം വിയ ഭഗവതോ സബ്ബദിട്ഠിഗതാനം ദേസനാജാലസ്സ അന്തോകതഭാവദസ്സനന്തി ഏവമേത്ഥ ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം.

൧൪൭. ഏവം ഇമാഹി ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠീഹി സബ്ബദിട്ഠീനം സങ്ഗഹിതത്താ സബ്ബേസം ദിട്ഠിഗതികാനം ഏതസ്മിം ദേസനാജാലേ പരിയാപന്നഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്തനോ കത്ഥചി അപരിയാപന്നഭാവം ദസ്സേന്തോ - "ഉച്ഛിന്നഭവനേത്തികോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സ കായോ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ നയന്തി ഏതായാതി നേത്തി. **നയന്തീ**തി ഗീവായ ബന്ധിത്വാ ആകഡ്ഢന്തി, രജ്ജുയാ ഏതം നാമം. ഇധ പന നേത്തിസദിസതായ ഭവതണ്ഹാ നേത്തീതി അധിപ്പേതാ. സാ ഹി മഹാജനം ഗീവായ ബന്ധിത്വാ തം തം ഭവം നേതി ഉപനേതീതി ഭവനേത്തി. അരഹത്തമഗ്ഗസത്ഥേന ഉച്ഛിന്നാ ഭവനേത്തി അസ്സാതി **ഉച്ഛിന്നഭവനേത്തികോ.**

കായസ്സ ഭേദാ ഉദ്ധന്തി കായസ്സ ഭേദതോ ഉദ്ധം. **ജീവിതപരിയാദാനാ**തി ജീവിതസ്സ സബ്ബസോ പരിയാദിന്നത്താ പരിക്ഖീണത്താ, പുന അപ്പടിസന്ധികഭാവാതി അത്ഥോ. **ന തം ദക്ഖന്തീ**തി തം തഥാഗതം. ദേവാ വാ മനുസ്സാ വാ ന ദക്ഖിസ്സന്തി, അപണ്ണത്തികഭാവം ഗമിസ്സതീതി അത്ഥോ.

സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖവേതി, ഉപമായം പന ഇദം സംസന്ദനം. അമ്ബരുക്ഖോ വിയ ഹി തഥാഗതസ്സ കായോ, രുക്ഖേ ജാതമഹാവണ്ടോ വിയ തം നിസ്സായ പുബ്ബേ പവത്തതണ്ഹാ. തസ്മിം വണ്ടേ ഉപനിബദ്ധാ പഞ്ചപക്കദ്വാദസപക്കഅട്ഠാരസപക്കപരിമാണാ അമ്ബപിണ്ഡീ വിയ തണ്ഹായ സതി തണ്ഹൂപനിബന്ധനാ ഹുത്വാ ആയതിം നിബ്ബത്തനകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദ്വാദസായതനാനി അട്ഠാരസ ധാതുയോ. യഥാ പന തസ്മിം വണ്ടേ ഛിന്നേ സബ്ബാനി താനി അമ്ബാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി, തംയേവ വണ്ടം അനുഗതാനി, വണ്ടച്ഛേദാ ഛിന്നാനി യേവാതി അത്ഥോ; ഏവമേവ യേ ഭവനേത്തിവണ്ടസ്സ അനുപച്ഛിന്നത്താ ആയതിം ഉപ്പജ്ജേയ്യും പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദ്വാദസായതനാനി അട്ഠാരസധാതുയോ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ തദന്വയാ ഹോന്തി ഭവനേത്തിം അനുഗതാ, തായ ഛിന്നായ ഛിന്നാ യേവാതി അത്ഥോ.

യഥാ പന തസ്മിമ്പി രുക്ഖേ മണ്ഡൂകകണ്ടകവിസസമ്ഫസ്സം ആഗമ്മ അനുപുബ്ബേന സുസ്സിത്വാ മതേ - "ഇമസ്മിം ഠാനേ ഏവരൂപോ നാമ രുക്ഖോ അഹോസീ"തി വോഹാരമത്തമേവ ഹോതി, ന തം രുക്ഖം കോചി പസ്സതി, ഏവം അരിയമഗ്ഗസമ്ഫസ്സം ആഗമ്മ തണ്ഹാസിനേഹസ്സ പരിയാദിന്നത്താ അനുപുബ്ബേന സുസ്സിത്വാ വിയ ഭിന്നേ ഇമസ്മിം കായേ, കായസ്സ ഭേദാ ഉദ്ധം ജീവിതപരിയാദാനാ ന തം ദക്ഖന്തി, തഥാഗതമ്പി ദേവമനുസ്സാ ന ദക്ഖിസ്സന്തി, ഏവരൂപസ്സ നാമ കിര സത്ഥുനോ ഇദം സാസനന്തി വോഹാരമത്തമേവ ഭവിസ്സതീതി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതും പാപേത്വാ ദേസനം നിട്ഠപേസി.

൧൪൮. **ഏവം വുത്തേ ആയസ്മാ ആനന്ദോ**തി ഏവം ഭഗവതാ ഇമസ്മിം സുത്തേ വുത്തേ ഥേരോ ആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബം സുത്തം സമന്നാഹരിത്വാ ഏവം ബുദ്ധബലം ദീപേത്വാ കഥിതസുത്തസ്സ ന ഭഗവതാ നാമം ഗഹിതം, ഹന്ദസ്സ നാമം ഗണ്ഹാപേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ ഭഗവന്തം ഏതദവോച.

തസ്മാതിഹ ത്വന്തിആദീസു അയമത്ഥയോജനാ - ആനന്ദ, യസ്മാ ഇമസ്മിം ധമ്മപരിയായേ ഇധത്ഥോപി പരത്ഥോപി വിഭത്തോ, തസ്മാതിഹ ത്വം ഇമം ധമ്മപരിയായം "അത്ഥജാല"ന്തിപി നം ധാരേഹി; യസ്മാ പനേത്ഥ ബഹൂ തന്തിധമ്മാ കഥിതാ, തസ്മാ "ധമ്മജാല"ന്തിപി നം ധാരേഹി; യസ്മാ ച ഏത്ഥ സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം വിഭത്തം, തസ്മാ "ബ്രഹ്മജാല"ന്തിപി നം ധാരേഹി; യസ്മാ ഏത്ഥ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയോ വിഭത്താ, തസ്മാ "ദിട്ഠിജാല"ന്തിപി നം ധാരേഹി; യസ്മാ പന ഇമം ധമ്മപരിയായം സുത്വാ ദേവപുത്തമാരമ്പി ഖന്ധമാരമ്പി മച്ചുമാരമ്പി കിലേസമാരമ്പി സക്കാ മദ്ദിതും, തസ്മാ "അനുത്തരോ സങ്ഗാമവിജയോതിപി നം ധാരേഹീ"തി.

ഇദമവോച ഭഗവാതി ഇദം നിദാനാവസാനതോ പഭുതി യാവ "അനുത്തരോ സങ്ഗാമവിജയോതിപി നം ധാരേഹീ"തി സകലം സുത്തന്തം ഭഗവാ പരേസം പഞ്ഞായ അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠം പരമഗമ്ഭീരം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പകാസേന്തോ സൂരിയോ വിയ അന്ധകാരം ദിട്ഠിഗതമഹന്ധകാരം വിധമന്തോ അവോച.

൧൪൯. **അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖൂ**തി തേ ഭിക്ഖൂ അത്തമനാ സകമനാ, ബുദ്ധഗതായ പീതിയാ ഉദഗ്ഗചിത്താ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഭഗവതോ ഭാസിത**ന്തി ഏവം വിചിത്രനയദേസനാവിലാസയുത്തം ഇദം സുത്തം കരവീകരുതമഞ്ജുനാ കണ്ണസുഖേന പണ്ഡിതജനഹദയാനം അമതാഭിസേകസദിസേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ഭാസമാനസ്സ ഭഗവതോ വചനം. **അഭിനന്ദു**ന്തി അനുമോദിംസു ചേവ സമ്പടിച്ഛിംസു ച. അയഞ്ഹി **അഭിനന്ദ**സദ്ദോ -

"അഭിനന്ദതി അഭിവദതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൭) തണ്ഹായമ്പി ആഗതോ. "അന്നമേവാഭിനന്ദന്തി, ഉഭയേ ദേവമാനുസാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൪൩) ഉപഗമനേപി.

"ചിരപ്പവാസിം പുരിസം, ദൂരതോ സോത്ഥിമാഗതം;
ഞാതിമിത്താ സുഹജ്ജാ ച, അഭിനന്ദന്തി ആഗത"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൨൧൯);

ആദീസു സമ്പടിച്ഛനേപി. "അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൭) അനുമോദനേപി. സ്വായമിധ അനുമോദനസമ്പടിച്ഛനേസു യുജ്ജതി. തേന വുത്തം - "അഭിനന്ദുന്തി അനുമോദിംസു ചേവ സമ്പടിച്ഛിംസു ചാ"തി.

സുഭാസിതം സുലപിതം, "സാധു സാധൂ"തി താദിനോ;
അനുമോദമാനാ സിരസാ, സമ്പടിച്ഛിംസു ഭിക്ഖവോതി.

ഇമസ്മിഞ്ച പന വേയ്യാകരണസ്മിന്തി ഇമസ്മിം നിഗ്ഗാഥകസുത്തേ. നിഗ്ഗാഥകത്താ ഹി ഇദം വേയ്യാകരണന്തി വുത്തം.

ദസസഹസ്സീ ലോകധാതൂതി ദസസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണാ ലോകധാതു. **അകമ്പിത്ഥാ**തി ന സുത്തപരിയോസാനേയേവ അകമ്പിത്ഥാതി വേദിതബ്ബാ. ഭഞ്ഞമാനേതി ഹി വുത്തം. തസ്മാ ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠിഗതേസു വിനിവേഠേത്വാ ദേസിയമാനേസു തസ്സ തസ്സ ദിട്ഠിഗതസ്സ പരിയോസാനേ പരിയോസാനേതി ദ്വാസട്ഠിയാ ഠാനേസു അകമ്പിത്ഥാതി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ അട്ഠഹി കാരണേഹി പഥവീകമ്പോ വേദിതബ്ബോ - ധാതുക്ഖോഭേന, ഇദ്ധിമതോ ആനുഭാവേന, ബോധിസത്തസ്സ ഗബ്ഭോക്കന്തിയാ, മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനേന, സമ്ബോധിപ്പത്തിയാ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേന, ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനേന, പരിനിബ്ബാനേനാതി. തേസം വിനിച്ഛയം - "അട്ഠ ഖോ ഇമേ, ആനന്ദ, ഹേതൂ അട്ഠ പച്ചയാ മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായാ"തി ഏവം മഹാപരിനിബ്ബാനേ ആഗതായ തന്തിയാ വണ്ണനാകാലേ വക്ഖാമ. അയം പന മഹാപഥവീ അപരേസുപി അട്ഠസു ഠാനേസു അകമ്പിത്ഥ - മഹാഭിനിക്ഖമനേ, ബോധിമണ്ഡൂപസങ്കമനേ, പംസുകൂലഗ്ഗഹണേ, പംസുകൂലധോവനേ, കാളകാരാമസുത്തേ, ഗോതമകസുത്തേ, വേസ്സന്തരജാതകേ, ഇമസ്മിം ബ്രഹ്മജാലേതി. തത്ഥ മഹാഭിനിക്ഖമനബോധിമണ്ഡൂപസങ്കമനേസു വീരിയബലേന അകമ്പിത്ഥ. പംസുകൂലഗ്ഗഹണേ ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരേ ചത്താരോ മഹാദീപേ പഹായ പബ്ബജിത്വാ സുസാനം ഗന്ത്വാ പംസുകൂലം ഗണ്ഹന്തേന ദുക്കരം ഭഗവതാ കതന്തി അച്ഛരിയവേഗാഭിഹതാ അകമ്പിത്ഥ. പംസുകൂലധോവനവേസ്സന്തരജാതകേസു അകാലകമ്പനേന അകമ്പിത്ഥ. കാളകാരാമഗോതമകസുത്തേസു - "അഹം സക്ഖീ ഭഗവാ"തി സക്ഖിഭാവേന അകമ്പിത്ഥ. ഇമസ്മിം പന ബ്രഹ്മജാലേ ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠിഗതേസു വിജടേത്വാ നിഗ്ഗുമ്ബം കത്വാ ദേസിയമാനേസു സാധുകാരദാനവസേന അകമ്പിത്ഥാതി വേദിതബ്ബാ.

ന കേവലഞ്ച ഏതേസു ഠാനേസുയേവ പഥവീ അകമ്പിത്ഥ, അഥ ഖോ തീസു സങ്ഗഹേസുപി മഹാമഹിന്ദത്ഥേരസ്സ ഇമം ദീപം ആഗന്ത്വാ ജോതിവനേ നിസീദിത്വാ ധമ്മം ദേസിതദിവസേപി അകമ്പിത്ഥ. കല്യാണിയവിഹാരേ ച പിണ്ഡപാതിയത്ഥേരസ്സ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജിത്വാ തത്ഥേവ നിസീദിത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഗഹേത്വാ ഇമം സുത്തന്തം ആരദ്ധസ്സ സുത്തപരിയോസാനേ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ അകമ്പിത്ഥ. ലോഹപാസാദസ്സ പാചീനഅമ്ബലട്ഠികട്ഠാനം നാമ അഹോസി. തത്ഥ നിസീദിത്വാ ദീഘഭാണകത്ഥേരാ ബ്രഹ്മജാലസുത്തം ആരഭിംസു, തേസം സജ്ഝായപരിയോസാനേപി ഉദകപരിയന്തമേവ കത്വാ പഥവീ അകമ്പിത്ഥാതി.

ഏവം യസ്സാനുഭാവേന, അകമ്പിത്ഥ അനേകസോ;
മേദനീ സുത്തസേട്ഠസ്സ, ദേസിതസ്സ സയമ്ഭുനാ.

ബ്രഹ്മജാലസ്സ തസ്സീധ, ധമ്മം അത്ഥഞ്ച പണ്ഡിതാ;
സക്കച്ചം ഉഗ്ഗഹേത്വാന, പടിപജ്ജന്തു യോനിസോതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

ബ്രഹ്മജാലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സാമഞ്ഞഫലസുത്തവണ്ണനാ

രാജാമച്ചകഥാവണ്ണനാ

൧൫൦. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… രാജഗഹേതി സാമഞ്ഞഫലസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **രാജഗഹേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തഞ്ഹി മന്ധാതുമഹാഗോവിന്ദാദീഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ രാജഗഹന്തി വുച്ചതി. അഞ്ഞേപി എത്ഥ പകാരേ വണ്ണയന്തി, കിം തേഹി? നാമമത്തമേതം തസ്സ നഗരസ്സ. തം പനേതം ബുദ്ധകാലേ ച ചക്കവത്തികാലേ ച നഗരം ഹോതി, സേസകാലേ സുഞ്ഞം ഹോതി യക്ഖപരിഗ്ഗഹിതം, തേസം വസനവനം ഹുത്വാ തിട്ഠതി. **വിഹരതീ**തി അവിസേസേന ഇരിയാപഥദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേസു അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗിപരിദീപനമേതം. ഇധ പന ഠാനഗമനനിസജ്ജസയനപ്പഭേദേസു ഇരിയാപഥേസു അഞ്ഞതരഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനം. തേന ഠിതോപി ഗച്ഛന്തോപി നിസിന്നോപി സയാനോപി ഭഗവാ വിഹരതി ചേവ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം അഞ്ഞേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപരിപതന്തം അത്തഭാവം ഹരതി പവത്തേതി, തസ്മാ വിഹരതീതി വുച്ചതി.

ജീവകസ്സ കോമാരഭച്ചസ്സ അമ്ബവനേതി ഇദമസ്സ യം ഗോചരഗാമം ഉപനിസ്സായ വിഹരതി, തസ്സ സമീപനിവാസനട്ഠാനപരിദീപനം. തസ്മാ - രാജഗഹേ വിഹരതി ജീവകസ്സ കോമാരഭച്ചസ്സ അമ്ബവനേതി രാജഗഹസമീപേ ജീവകസ്സ കോമാരഭച്ചസ്സ അമ്ബവനേ വിഹരതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സമീപത്ഥേ ഹേതം ഭുമ്മവചനം. തത്ഥ ജീവതീതി **ജീവകോ,** കുമാരേന ഭതോതി **കോമാരഭച്ചോ.** യഥാഹ - ''കിം ഭണേ, ഏതം കാകേഹി സമ്പരികിണ്ണന്തി? ദാരകോ ദേവാതി. ജീവതി ഭണേതി? ജീവതി, ദേവാതി. തേന ഹി, ഭണേ തം ദാരകം അമ്ഹാകം അന്തേപുരം നേത്വാ ധാതീനം ദേഥ പോസേതുന്തി. തസ്സ ജീവതീതി ജീവകോതി നാമം അകംസു. കുമാരേന പോസാപിതോതി കോമാരഭച്ചോതി നാമം അകംസൂ''തി (മഹാവ॰ ൩൨൮) അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരേന പന ജീവകവത്ഥു ഖന്ധകേ ആഗതമേവ. വിനിച്ഛയകഥാപിസ്സ സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായം വുത്താ.

അയം പന ജീവകോ ഏകസ്മിം സമയേ ഭഗവതോ ദോസാഭിസന്നം കായം വിരേചേത്വാ സിവേയ്യകം ദുസ്സയുഗം ദത്വാ വത്ഥാനുമോദനാപരിയോസാനേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ ചിന്തേസി - ''മയാ ദിവസസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഗന്തബ്ബം, ഇദഞ്ച വേളുവനം അതിദൂരേ, മയ്ഹം പന അമ്ബവനം ഉയ്യാനം ആസന്നതരം, യംനൂനാഹം ഏത്ഥ ഭഗവതോ വിഹാരം കാരേയ്യ''ന്തി. സോ തസ്മിം അമ്ബവനേ രത്തിട്ഠാനദിവാഠാനലേണകുടിമണ്ഡപാദീനി സമ്പാദേത്വാ ഭഗവതോ അനുച്ഛവികം ഗന്ധകുടിം കാരാപേത്വാ അമ്ബവനം അട്ഠാരസഹത്ഥുബ്ബേധേന തമ്ബപട്ടവണ്ണേന പാകാരേന പരിക്ഖിപാപേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം സചീവരഭത്തേന സന്തപ്പേത്വാ ദക്ഖിണോദകം പാതേത്വാ വിഹാരം നിയ്യാതേസി. തം സന്ധായ വുത്തം - ''ജീവകസ്സ കോമാരഭച്ചസ്സ അമ്ബവനേ''തി.

അഡ്ഢതേളസേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീതി അഡ്ഢസതേന ഊനേഹി തേരസഹി ഭിക്ഖുസതേഹി. **രാജാ**തിആദീസു രാജതി അത്തനോ ഇസ്സരിയസമ്പത്തിയാ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി മഹാജനം രഞ്ജേതി വഡ്ഢേതീതി **രാജാ.** മഗധാനം ഇസ്സരോതി **മാഗധോ.** അജാതോയേവ രഞ്ഞോ സത്തു ഭവിസ്സതീതി നേമിത്തകേഹി നിദ്ദിട്ഠോതി **അജാതസത്തു.**

തസ്മിം കിര കുച്ഛിഗതേ ദേവിയാ ഏവരൂപോ ദോഹളോ ഉപ്പജ്ജി - ''അഹോ വതാഹം രഞ്ഞോ ദക്ഖിണബാഹുലോഹിതം പിവേയ്യ''ന്തി, സാ ''ഭാരിയേ ഠാനേ ദോഹളോ ഉപ്പന്നോ, ന സക്കാ കസ്സചി ആരോചേതു''ന്തി തം കഥേതും അസക്കോന്തീ കിസാ ദുബ്ബണ്ണാ അഹോസി. തം രാജാ പുച്ഛി - ''ഭദ്ദേ, തുയ്ഹം അത്തഭാവോ ന പകതിവണ്ണോ, കിം കാരണ''ന്തി? ''മാ പുച്ഛ, മഹാരാജാതി''. ''ഭദ്ദേ, ത്വം അത്തനോ അജ്ഝാസയം മയ്ഹം അകഥേന്തീ കസ്സ കഥേസ്സസീ''തി തഥാ തഥാ നിബന്ധിത്വാ കഥാപേസി. സുത്വാ ച - ''ബാലേ, കിം ഏത്ഥ തുയ്ഹം ഭാരിയസഞ്ഞാ അഹോസീ''തി വേജ്ജം പക്കോസാപേത്വാ സുവണ്ണസത്ഥകേന ബാഹും ഫാലാപേത്വാ സുവണ്ണസരകേന ലോഹിതം ഗഹേത്വാ ഉദകേന സമ്ഭിന്ദിത്വാ പായേസി. നേമിത്തകാ തം സുത്വാ - ''ഏസ ഗബ്ഭോ രഞ്ഞോ സത്തു ഭവിസ്സതി, ഇമിനാ രാജാ ഹഞ്ഞിസ്സതീ''തി ബ്യാകരിംസു. ദേവീ സുത്വാ - ''മയ്ഹം കിര കുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തോ രാജാനം മാരേസ്സതീ''തി ഗബ്ഭം പാതേതുകാമാ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ കുച്ഛിം മദ്ദാപേസി, ഗബ്ഭോ ന പതതി. സാ പുനപ്പുനം ഗന്ത്വാ തഥേവ കാരേസി. രാജാ കിമത്ഥം അയം അഭിണ്ഹം ഉയ്യാനം ഗച്ഛതീതി പരിവീമംസന്തോ തം കാരണം സുത്വാ - ''ഭദ്ദേ, തവ കുച്ഛിയം പുത്തോതി വാ ധീതാതി വാ ന പഞ്ഞായതി, അത്തനോ നിബ്ബത്തദാരകം ഏവമകാസീതി മഹാ അഗുണരാസിപി നോ ജമ്ബുദീപതലേ ആവിഭവിസ്സതി, മാ ത്വം ഏവം കരോഹീ''തി നിവാരേത്വാ ആരക്ഖം അദാസി. സാ ഗബ്ഭവുട്ഠാനകാലേ ''മാരേസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി. തദാപി ആരക്ഖമനുസ്സാ ദാരകം അപനയിംസു. അഥാപരേന സമയേന വുഡ്ഢിപ്പത്തം കുമാരം ദേവിയാ ദസ്സേസും. സാ തം ദിസ്വാവ പുത്തസിനേഹം ഉപ്പാദേസി, തേന നം മാരേതും നാസക്ഖി. രാജാപി അനുക്കമേന പുത്തസ്സ ഓപരജ്ജമദാസി.

അഥേകസ്മിം സമയേ ദേവദത്തോ രഹോഗതോ ചിന്തേസി - ''സാരിപുത്തസ്സ പരിസാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ പരിസാ മഹാകസ്സപസ്സ പരിസാതി, ഏവമിമേ വിസും വിസും ധുരാ, അഹമ്പി ഏകം ധുരം നീഹരാമീ''തി. സോ ''ന സക്കാ വിനാ ലാഭേന പരിസം ഉപ്പാദേതും, ഹന്ദാഹം ലാഭം നിബ്ബത്തേമീ''തി ചിന്തേത്വാ ഖന്ധകേ ആഗതനയേന അജാതസത്തും കുമാരം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേന പസാദേത്വാ സായം പാതം പഞ്ചഹി രഥസതേഹി ഉപട്ഠാനം ആഗച്ഛന്തം അതിവിസ്സത്ഥം ഞത്വാ ഏകദിവസം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതദവോച - ''പുബ്ബേ ഖോ, കുമാര, മനുസ്സാ ദീഘായുകാ, ഏതരഹി അപ്പായുകാ, തേന ഹി ത്വം കുമാര, പിതരം ഹന്ത്വാ രാജാ ഹോഹി, അഹം ഭഗവന്തം ഹന്ത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ''തി കുമാരം പിതുവധേ ഉയ്യോജേതി.

സോ - ''അയ്യോ ദേവദത്തോ മഹാനുഭാവോ, ഏതസ്സ അവിദിതം നാമ നത്ഥീ''തി ഊരുയാ പോത്ഥനിയം ബന്ധിത്വാ ദിവാ ദിവസ്സ ഭീതോ ഉബ്ബിഗ്ഗോ ഉസ്സങ്കീ ഉത്രസ്തോ അന്തേപുരം പവിസിത്വാ വുത്തപ്പകാരം വിപ്പകാരം അകാസി. അഥ നം അമച്ചാ ഗഹേത്വാ അനുയുഞ്ജിത്വാ - ''കുമാരോ ച

ഹന്തബ്ഭോ, ദേവദത്തോ ച, സബ്ബേ ച ഭിക്ഖൂ ഹന്തബ്ഭാ''തി സമ്മന്തയിത്വാ രഞ്ഞോ ആണാവസേന കരിസ്സാമാതി രഞ്ഞോ ആരോചേസും.

രാജാ യേ അമച്ചാ മാരേതുകാമാ അഹേസും, തേസം ഠാനന്തരാനി അച്ഛിന്ദിത്വാ, യേ ന മാരേതുകാമാ, തേ ഉച്ചേസു ഠാനേസു ഠപേത്വാ കുമാരം പുച്ഛി - ''കിസ്സ പന ത്വം, കുമാര, മം മാരേതുകാമോസീ''തി? ''രജ്ജേനമ്ഹി, ദേവ, അത്ഥികോ''തി. രാജാ തസ്സ രജ്ജം അദാസി.

സോ മയ്ഹം മനോരഥോ നിപ്ഫന്നോതി ദേവദത്തസ്സ ആരോചേസി. തതോ നം സോ ആഹ - ''ത്വം സിങ്ഗാലം അന്തോകത്വാ ഭേരിപരിയോനദ്ധപുരിസോ വിയ സുകിച്ചകാരിമ്ഹീതി മഞ്ഞസി, കതിപാഹേനേവ തേ പിതാ തയാ കതം അവമാനം ചിന്തേത്വാ സയമേവ രാജാ ഭവിസ്സതീ''തി. അഥ, ഭന്തേ, കിം കരോമീതി? മൂലഘച്ചം ഘാതേഹീതി. നനു, ഭന്തേ, മയ്ഹം പിതാ ന സത്ഥവജ്ഝോതി? ആഹാരുപച്ഛേദേന നം മാരേഹീതി. സോ പിതരം താപനഗേഹേ പക്ഖിപാപേസി, താപനഗേഹം നാമ കമ്മകരണത്ഥായ കതം ധൂമഘരം. ''മമ മാതരം ഠപേത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദട്ഠും മാ ദേഥാ''തി ആഹ. ദേവീ സുവണ്ണസരകേ ഭത്തം പക്ഖിപിത്വാ ഉച്ഛങ്ഗേനാദായ പവിസതി. രാജാ തം ഭുഞ്ജിത്വാ യാപേതി. സോ - ''മയ്ഹം പിതാ കഥം യാപേതീ''തി പുച്ഛിത്വാ തം പവത്തിം സുത്വാ - ''മയ്ഹം മാതു ഉച്ഛങ്ഗം കത്വാ പവിസിതും മാ ദേഥാ''തി ആഹ. തതോ പട്ഠായ ദേവീ മോളിയം പക്ഖിപിത്വാ പവിസതി. തമ്പി സുത്വാ ''മോളിം ബന്ധിത്വാ പവിസിതും മാ ദേഥാ''തി. തതോ സുവണ്ണപാദുകാസു ഭത്തം ഠപേത്വാ പിദഹിത്വാ പാദുകാ ആരുയ്ഹ പവിസതി. രാജാ തേന യാപേതി. പുന ''കഥം യാപേതീ''തി പുച്ഛിത്വാ തമത്ഥം സുത്വാ ''പാദുകാ ആരുയ്ഹ പവിസിതുമ്പി മാ ദേഥാ''തി ആഹ. തതോ പട്ഠായ ദേവീ ഗന്ധോദകേന ന്ഹായിത്വാ സരീരം ചതുമധുരേന മക്ഖേത്വാ പാരുപിത്വാ പവിസതി. രാജാ തസ്സാ സരീരം ലേഹിത്വാ യാപേതി. പുന പുച്ഛിത്വാ തം പവത്തിം സുത്വാ ''ഇതോ പട്ഠായ മയ്ഹം മാതു പവേസനം നിവാരേഥാ''തി ആഹ. ദേവീ ദ്വാരമൂലേ ഠത്വാ ''സാമി, ബിമ്ബിസാര, ഏതം ദഹരകാലേ മാരേതും ന അദാസി, അത്തനോ സത്തും അത്തനാവ പോസേസി, ഇദം പന ദാനി തേ പച്ഛിമദസ്സനം, നാഹം ഇതോ പട്ഠായ തുമ്ഹേ പസ്സിതും ലഭാമി, സചേ മയ്ഹം ദോസോ അത്ഥി, ഖമഥ ദേവാ''തി രോദിത്വാ കന്ദിത്വാ നിവത്തി.

തതോ പട്ഠായ രഞ്ഞോ ആഹാരോ നത്ഥി. രാജാ മഗ്ഗഫലസുഖേന ചങ്കമേന യാപേതി. അതിവിയ അസ്സ അത്തഭാവോ വിരോചതി. സോ - ''കഥം, മേ ഭണേ, പിതാ യാപേതീ''തി പുച്ഛിത്വാ ''ചങ്കമേന, ദേവ, യാപേതി; അതിവിയ ചസ്സ അത്തഭാവോ വിരോചതീ''തി സുത്വാ 'ചങ്കമം ദാനിസ്സ ഹാരേസ്സാമീ'തി ചിന്തേത്വാ - ''മയ്ഹം പിതു പാദേ ഖുരേന ഫാലേത്വാ ലോണതേലേന മക്ഖേത്വാ ഖദിരങ്ഗാരേഹി വീതച്ചിതേഹി പചഥാ''തി ന്ഹാപിതേ പേസേസി. രാജാ തേ ദിസ്വാ - ''നൂന മയ്ഹം പുത്തോ കേനചി സഞ്ഞത്തോ ഭവിസ്സതി, ഇമേ മമ മസ്സുകരണത്ഥായാഗതാ''തി ചിന്തേസി. തേ ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു. 'കസ്മാ ആഗതത്ഥാ'തി ച പുട്ഠാ തം സാസനം ആരോചേസും. ''തുമ്ഹാകം രഞ്ഞോ മനം കരോഥാ''തി ച വുത്താ 'നിസീദ, ദേവാ'തി വത്വാ ച രാജാനം വന്ദിത്വാ - ''ദേവ, മയം രഞ്ഞോ ആണം കരോമ, മാ അമ്ഹാകം കുജ്ഝിത്ഥ, നയിദം തുമ്ഹാദിസാനം ധമ്മരാജൂനം അനുച്ഛവിക''ന്തി വത്വാ വാമഹത്ഥേന ഗോപ്ഫകേ ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന ഖുരം ഗഹേത്വാ

പാദതലാനി ഫാലേത്വാ ലോണതേലേന മക്ഖേത്വാ ഖദിരങ്ഗാരേഹി വീതച്ചിതേഹി പചിംസു. രാജാ കിര പുബ്ബേ ചേതിയങ്ഗണേ സഉപാഹനോ അഗമാസി, നിസജ്ജനത്ഥായ പഞ്ഞത്തകടസാരകഞ്ച അധോതേഹി പാദേഹി അക്കമി, തസ്സായം നിസ്സന്ദോതി വദന്തി. രഞ്ഞോ ബലവവേദനാ ഉപ്പന്നാ. സോ - "അഹോ ബുദ്ധോ, അഹോ ധമ്മോ, അഹോ സങ്ഘോ"തി അനുസ്സരന്തോയേവ ചേതിയങ്ഗണേ ഖിത്തമാലാ വിയ മിലായിത്വാ ചാതുമഹാരാജികദേവലോകേ വേസ്സവണസ്സ പരിചാരകോ ജനവസഭോ നാമ യക്ഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി.

തം ദിവസമേവ അജാതസത്തുസ്സ പുത്തോ ജാതോ, പുത്തസ്സ ജാതഭാവഞ്ച പിതുമതഭാവഞ്ച നിവേദേതും ദ്വേ ലേഖാ ഏകക്ഖണേയേവ ആഗതാ. അമച്ചാ - "പഠമം പുത്തസ്സ ജാതഭാവം ആരോചേസ്സാമാ"തി തം ലേഖം രഞ്ഞോ ഹത്ഥേ ഠപേസും. രഞ്ഞോ തങ്ഖണേയേവ പുത്തസിനേഹോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സകലസരീരം ഖോഭേത്വാ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച അട്ഠാസി. തസ്മിം ഖണേ പിതുഗുണമഞ്ഞാസി - "മയി ജാതേപി മയ്ഹം പിതു ഏവമേവ സിനേഹോ ഉപ്പന്നോ"തി. സോ - "ഗച്ഛഥ, ഭണേ, മയ്ഹം പിതരം വിസ്സജ്ജേഥാ"തി ആഹ. "കിം വിസ്സജ്ജാപേഥ, ദേവാ"തി ഇതരം ലേഖം ഹത്ഥേ ഠപയിംസു.

സോ തം പവത്തിം സുത്വാ രോദമാനോ മാതുസമീപം ഗന്ത്വാ - "അഹോസി നു, ഖോ, അമ്മ, മയ്ഹം പിതു മയി ജാതേ സിനേഹോ"തി? സാ ആഹ - "ബാലപുത്ത, കിം വദേസി, തവ ദഹരകാലേ അങ്ഗുലിയാ പീളകാ ഉട്ഠഹി. അഥ തം രോദമാനം സഞ്ഞാപേതും അസക്കോന്താ തം ഗഹേത്വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനേ നിസിന്നസ്സ തവ പിതു സന്തികം അഗമംസു. പിതാ തേ അങ്ഗുലിം മുഖേ ഠപേസി. പീളകാ മുഖേയേവ ഭിജ്ജി. അഥ ഖോ പിതാ തവ സിനേഹേന തം ലോഹിതമിസ്സകം പുബ്ബം അനിട്ഠുഭിത്വാവ അജ്ഝോഹരി. ഏവരൂപോ തേ പിതു സിനേഹോ"തി. സോ രോദിത്വാ പരിദേവിത്വാ പിതു സരീരകിച്ചം അകാസി.

ദേവദത്തോപി അജാതസത്തും ഉപസങ്കമിത്വാ - "പുരിസേ, മഹാരാജ, ആണാപേഹി, യേ സമണം ഗോതമം ജീവിതാ വോരോപേസ്സന്തീ"തി വത്വാ തേന ദിന്നേ പുരിസേ പേസേത്വാ സയം ഗിജ്ഝകൂടം ആരുയ്ഹ യന്തേന സിലം പവിജ്ഝിത്വാ നാളാഗിരിഹത്ഥിം മുഞ്ചാപേത്വാപി കേനചി ഉപായേന ഭഗവന്തം മാരേതും അസക്കോന്തോ പരിഹീനലാഭസക്കാരോ പഞ്ച വത്ഥൂനി യാചിത്വാ താനി അലഭമാനോ തേഹി ജനം സഞ്ഞാപേസ്സാമീതി സങ്ഘഭേദം കത്വാ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസു പരിസം ആദായ പക്കന്തേസു ഉണ്ഹലോഹിതം മുഖേന ഛഡ്ഡേത്വാ നവമാസേ ഗിലാനമഞ്ചേ നിപജ്ജിത്വാ വിപ്പടിസാരജാതോ - "കുഹിം ഏതരഹി സത്ഥാ വസതീ"തി പുച്ഛിത്വാ "ജേതവനേ"തി വുത്തേ മഞ്ചകേന മം ആഹരിത്വാ സത്ഥാരം ദസ്സേഥാതി വത്വാ ആഹരിയമാനോ ഭഗവതോ ദസ്സനാരഹസ്സ കമ്മസ്സ അകതത്താ ജേതവനേ പോക്ഖരണീസമീപേയേവ ദ്വേധാ ഭിന്നം പഥവിം പവിസിത്വാ മഹാനിരയേ പതിട്ഠിതോതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരകഥാനയോ ഖന്ധകേ ആഗതോ. ആഗതത്താ പന സബ്ബം ന വുത്തന്തി. ഏവം അജാതോയേവ രഞ്ഞോ സത്തു ഭവിസ്സതീതി നേമിത്തകേഹി നിദ്ദിട്ഠോതി അജാതസത്തു.

വേദേഹിപുത്തോതി അയം കോസലരഞ്ഞോ ധീതായ പുത്തോ, ന വിദേഹരഞ്ഞോ. വേദേഹീതി പന പണ്ഡിതാധിവചനമേതം. യഥാഹ - "വേദേഹികാ ഗഹപതാനീ (മ॰ നി॰ ൧.൨൨൬), അയ്യോ ആനന്ദോ

വേദേഹമുനീ''തി (സം॰ നി॰ വ.൧൫൪). തത്രായം വചനത്ഥോ - വിദന്തി ഏതേനാതി വേദോ, ഞാണസ്സേതം അധിവചനം. വേദേന ഈഹതി ഘടതി വായമതീതി വേദേഹീ. വേദേഹിയാ പുത്തോ വേദേഹിപുത്തോ.

തദഹൂതി തസ്മിം അഹു, തസ്മിം ദിവസേതി അത്ഥോ. ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി ഉപോസഥോ, ഉപവസന്തീതി സീലേന വാ അനസനേന വാ ഉപേതാ ഹുത്വാ വസന്തീതി അത്ഥോ. അയം പനേത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരോ - ''ആയാമാവുസോ, കപ്പിന, ഉപോസഥം ഗമിസ്സാമാ''തിആദീസു പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ ഉപോസഥോ. ''ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖോ, വിസാഖേ, ഉപോസഥോ ഉപവുത്ഥോ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൪൩) സീലം. ''സുദ്ധസ്സ വേ സദാ ഫഗ്ഗു, സുദ്ധസ്സുപോസഥോ സദാ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൭൯) ഉപവാസോ. ''ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ വ.വ൪൬) പഞ്ഞത്തി . ''ന, ഭിക്ഖവേ, തദഹുപോസഥേ സഭിക്ഖുകാ ആവാസാ''തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൮൧) ഉപവസിതബ്ബദിവസോ. ഇധാപി സോയേവ അധിപ്പേതോ. സോ പനേസ അട്ഠമീ ചാതുദ്ദസീ പന്നരസീഭേദേന തിവിധോ. തസ്മാ സേസദ്വയനിവാരണത്ഥം പന്നരസേതി വുത്തം. തേനേവ വുത്തം - ''ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി ഉപോസഥോ''തി.

കോമുദിയാതി കുമുദവതിയാ. തദാ കിര കുമുദാനി സുപുപ്ഫിതാനി ഹോന്തി, താനി ഏത്ഥ സന്തീതി കോമുദീ. **ചാതുമാസിനിയാ**തി ചാതുമാസിയാ, സാ ഹി ചതുന്നം മാസാനം പരിയോസാനഭൂതാതി ചാതുമാസീ. ഇധ പന ചാതുമാസിനീതി വുച്ചതി. മാസപുണ്ണതായ ഉതുപുണ്ണതായ സംവച്ഛരപുണ്ണതായ പുണ്ണാ സമ്പുണ്ണാതി പുണ്ണാ. മാ ഇതി ചന്ദോ വുച്ചതി, സോ ഏത്ഥ പുണ്ണോതി പുണ്ണമാ. ഏവം പുണ്ണായ പുണ്ണമായാതി ഇമസ്മിം പദദ്വയേ ച അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

രാജാമച്ചപരിവുതോതി ഏവരൂപായ രജതഘടവിനിഗ്ഗതാഹി ഖീരധാരാഹി ധോവിയമാനദിസാഭാഗായ വിയ, രജതവിമാനവിച്ചുതേഹി മുത്താവളിസുമനകുസുമദാമസേതദുകൂലകുമുദവിസരേഹി സമ്പരികിണ്ണായ വിയ ച, ചതുരുപക്കിലേസവിമുത്തപുണ്ണചന്ദപ്പഭാസമുദയോഭാസിതായ രത്തിയാ രാജാമച്ചേഹി പരിവുതോതി അത്ഥോ. **ഉപരിപാസാദവരഗതോ**തി പാസാദവരസ്സ ഉപരിഗതോ. മഹാരഹേ സമുസ്സിതസേതച്ഛത്തേ കഞ്ചനാസനേ നിസിന്നോ ഹോതി. കസ്മാ നിസിന്നോ? നിദ്ദാവിനോദനത്ഥം. അയഞ്ഹി രാജാ പിതരി ഉപക്കന്തദിവസതോ പട്ഠായ - ''നിദ്ദം ഓക്കമിസ്സാമീ''തി നിമീലിതമത്തേസുയേവ അക്ഖീസു സത്തിസതഅബ്ഭാഹതോ വിയ കന്ദമാനോയേവ പബുജ്ഝി. കിമേതന്തി ച വുത്തേ, ന കിഞ്ചീതി വദതി. തേനസ്സ അമനാപാ നിദ്ദാ, ഇതി നിദ്ദാവിനോദനത്ഥം നിസിന്നോ. അപി ച തസ്മിം ദിവസേ നക്ഖത്തം സങ്ഘുട്ഠം ഹോതി. സബ്ബം നഗരം സിത്തസമ്മട്ഠം വിപ്പകിണ്ണവാലുകം പഞ്ചവണ്ണകുസുമലാജപുണ്ണഘടപടിമണ്ഡിതഘരദ്വാരം സമുസ്സിതധജപടാകവിചിത്രസമുജ്ജലിതദീപമാലാലങ്കതസബ്ബദിസാഭാഗം വീഥിസഭാഗേന രച്ഛാസഭാഗേന നക്ഖത്തകീളം അനുഭവമാനേന മഹാജനേന സമാകിണ്ണം ഹോതി. ഇതി നക്ഖത്തദിവസതായപി നിസിന്നോതി വദന്തി. ഏവം പന വത്വാപി - ''രാജകുലസ്സ നാമ സദാപി നക്ഖത്തമേവ, നിദ്ദാവിനോദനത്ഥംയേവ പനേസ നിസിന്നോ''തി സന്നിട്ഠാനം കതം.

ഉദാനം ഉദാനേസീതി ഉദാഹാരം ഉദാഹരി, യഥാ ഹി യം തേലം മാനം ഗഹേതും ന സക്കോതി, വിസ്സന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, തം അവസേകോതി വുച്ചതി. യഞ്ച ജലം തളാകം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗച്ഛതി, തം ഓഘോതി വുച്ചതി; ഏവമേവ യം പീതിവചനം ഹദയം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അധികം ഹുത്വാ അന്തോ അസണ്ഠഹിത്വാ ബഹിനിക്ഖമതി, തം ഉദാനന്തി വുച്ചതി. ഏവരൂപം പീതിമയം വചനം നിച്ഛാരേസീതി അത്ഥോ.

ദോസിനാതി ദോസാപഗതാ, അബ്ഭാ, മഹികാ, ധൂമോ, രജോ, രാഹൂതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി ഉപക്കിലേസേഹി വിരഹിതാതി വുത്തം ഹോതി. തസ്മാ **രമണീയാ**തിആദീനി പഞ്ച ഥോമനവചനാനി. സാ ഹി മഹാജനസ്സ മനം രമയതീതി **രമണീയാ.** വുത്തദോസവിമുത്തായ ചന്ദപ്പഭായ ഓഭാസിതത്താ അതിവിയ സുരൂപാതി **അഭിരൂപാ.** ദസ്സിതും യുത്താതി **ദസ്സനീയാ.** ചിത്തം പസാദേതീതി **പാസാദികാ.** ദിവസമാസാദീനം ലക്ഖണം ഭവിതും യുത്താതി **ലക്ഖഞ്ഞാ.**

കം നു ഖജ്ജാതി കം നു ഖോ അജ്ജ. **സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ**തി സമിതപാപതായ സമണം. ബാഹിതപാപതായ ബ്രാഹ്മണം. **യം നോ പയിരുപാസതോ**തി വചനബ്യത്തയോ ഏസ, യം അമ്ഹാകം പഞ്ഹപുച്ഛനവസേന പയിരുപാസന്താനം മധുരം ധമ്മം സുത്വാ ചിത്തം പസീദേയ്യാതി അത്ഥോ. ഇതി രാജാ ഇമിനാ സബ്ബേനപി വചനേന ഓഭാസനിമിത്തകമ്മം അകാസി. കസ്സ അകാസീതി? ജീവകസ്സ. കിമത്ഥം? ഭഗവതോ ദസ്സനത്ഥം. കിം ഭഗവന്തം സയം ദസ്സനായ ഉപഗന്തും ന സക്കോതീതി? ആമ, ന സക്കോതി. കസ്മാ? മഹാപരാധതായ.

തേന ഹി ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ അരിയസാവകോ അത്തനോ പിതാ മാരിതോ, ദേവദത്തോ ച തമേവ നിസ്സായ ഭഗവതോ ബഹും അനത്ഥമകാസി, ഇതി മഹാപരാധോ ഏസ, തായ മഹാപരാധതായ സയം ഗന്തും ന സക്കോതി. ജീവകോ പന ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ, തസ്സ പിട്ഠിഛായായ ഭഗവന്തം പസ്സിസ്സാമീതി ഓഭാസനിമിത്തകമ്മം അകാസി. കിം ജീവകോ പന - "മയ്ഹം ഇദം ഓഭാസനിമിത്തകമ്മ"ന്തി ജാനാതീതി? ആമ ജാനാതി. അഥ കസ്മാ തുണ്ഹീ അഹോസീതി? വിക്ഖേപപച്ഛേദനത്ഥം.

തസ്സഞ്ഹി പരിസതി ഛന്നം സത്ഥാരാനം ഉപട്ഠാകാ ബഹൂ സന്നിപതിതാ, തേ അസിക്ഖിതാനം പയിരുപാസനേന സയമ്പി അസിക്ഖിതാവ. തേ മയി ഭഗവതോ ഗുണകഥം ആരദ്ധേ അന്തരന്തരാ ഉട്ഠായുട്ഠായ അത്തനോ സത്ഥാരാനം ഗുണം കഥേസ്സന്തി, ഏവം മേ സത്ഥു ഗുണകഥാ പരിയോസാനം ന ഗമിസ്സതി. രാജാ പന ഇമേസം കുലൂപകേ ഉപസങ്കമിത്വാ ഗഹിതാസാരതായ തേസം ഗുണകഥായ അനത്തമനോ ഹുത്വാ മം പടിപുച്ഛിസ്സതി, അഥാഹം നിബ്ബിക്ഖേപം സത്ഥു ഗുണം കഥേത്വാ രാജാനം സത്ഥു സന്തികം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീതി ജാനന്തോവ വിക്ഖേപപച്ഛേദനത്ഥം തുണ്ഹീ അഹോസീതി.

തേപി അമച്ചാ ഏവം ചിന്തേസും - "അജ്ജ രാജാ പഞ്ചഹി പദേഹി രത്തിം ഥോമേതി, അദ്ധാ കിഞ്ചി സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ ധമ്മം സോതുകാമോ, യസ്സ ചേസ ധമ്മം സുത്വാ പസീദിസ്സതി, തസ്സ ച മഹന്തം സക്കാരം കരിസ്സതി, യസ്സ പന കുലൂപകോ സമണോ രാജകുലൂപകോ ഹോതി, ഭദ്ദം തസ്സാ"തി.

ഛഠേ-ഛഠേ. തേ ഏവം ചിന്തേത്വാ - “അഹം അത്തനോ കുലൂപകസമണസ്സ വണ്ണം വത്വാ രാജാനം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമി, അഹം ഗമിസ്സാമീ”തി അത്തനോ അത്തനോ കുലൂപകാനം വണ്ണം കഥേതും ആരദ്ധാ. തേനാഹ - **“ഏവം വുത്തേ അഞ്ഞതരോ രാജാമച്ചോ”**തിആദി. തത്ഥ **പൂരണോ**തി തസ്സ സത്ഥുപടിഞ്ഞസ്സ നാമം. **കസ്സപോ**തി ഗോത്തം. സോ കിര അഞ്ഞതരസ്സ കുലസ്സ ഏകൂനദാസസതം പൂരയമാനോ ജാതോ, തേനസ്സ പൂരണോതി നാമം അകംസു. മങ്ഗലദാസത്താ ചസ്സ “ദുക്കട”ന്തി വത്താ നത്ഥി, അകതം വാ ന കതന്തി. സോ “കിമഹം ഏത്ഥ വസാമീ”തി പലായി. അഥസ്സ ചോരാ വത്ഥാനി അച്ഛിന്ദിംസു, സോ പണ്ണേന വാ തിണേന വാ പടിച്ഛാദേതുമ്പി അജാനന്തോ ജാതരൂപേനേവ ഏകം ഗാമം പാവിസി. മനുസ്സാ തം ദിസ്വാ “അയം സമണോ അരഹാ അപ്പിച്ഛോ, നത്ഥി ഇമിനാ സദിസോ”തി പൂവഭത്താദീനി ഗഹേത്വാ ഉപസങ്കമന്തി. സോ - “മയ്ഹം സാടകം അനിവത്ഥഭാവേന ഇദം ഉപ്പന്ന”ന്തി തതോ പട്ഠായ സാടകം ലഭിത്വാപി ന നിവാസേസി, തദേവ പബ്ബജ്ജം അഗ്ഗഹേസി, തസ്സ സന്തികേ അഞ്ഞേപി അഞ്ഞേപീതി പഞ്ചസതമനുസ്സാ പബ്ബജിംസു. തം സന്ധായാഹ - “പൂരണോ കസ്സപോ”തി.

പബ്ബജിതസമൂഹസങ്ഖാതോ സങ്ഘോ അസ്സ അത്ഥീതി **സങ്ഘീ.** സ്വേവ ഗണോ അസ്സ അത്ഥീതി **ഗണീ.** ആചാരസിക്ഖാപനവസേന തസ്സ ഗണസ്സ ആചരിയോതി **ഗണാചരിയോ. ഞാതോ**തി പഞ്ഞാതോ പാകടോ. “അപ്പിച്ഛോ സന്തുട്ഠോ. അപ്പിച്ഛതായ വത്ഥമ്പി ന നിവാസേതീ”തി ഏവം സമുഗ്ഗതോ യസോ അസ്സ അത്ഥീതി **യസസ്സീ. തിത്ഥകരോ**തി ലദ്ധികരോ. **സാധുസമ്മതോ**തി അയം സാധു, സുന്ദരോ, സപ്പുരിസോതി ഏവം സമ്മതോ. **ബഹുജനസ്സാ**തി അസ്സുതവതോ അന്ധബാലപുഥുജ്ജനസ്സ. പബ്ബജിതതോ പട്ഠായ അതിക്കന്താ ബഹൂ രത്തിയോ ജാനാതീതി **രത്തഞ്ഞൂ.** ചിരം പബ്ബജിതസ്സ അസ്സാതി **ചിരപബ്ബജിതോ,** അചിരപബ്ബജിതസ്സ ഹി കഥാ ഓകപ്പനീയാ ന ഹോതി, തേനാഹ “ചിരപബ്ബജിതോ”തി. **അദ്ധഗതോ**തി അദ്ധാനം ഗതോ, ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ അതീതോതി അധിപ്പായോ. **വയോഅനുപ്പത്തോ**തി പച്ഛിമവയം അനുപ്പത്തോ. ഇദം ഉഭയമ്പി - “ദഹരസ്സ കഥാ ഓകപ്പനീയാ ന ഹോതീ”തി ഏതം സന്ധായ വുത്തം.

തുണ്ഹീ അഹോസീതി സുവണ്ണവണ്ണം മധുരരസം അമ്ബപക്കം ഖാദിതുകാമോ പുരിസോ ആഹരിത്വാ ഹത്ഥേ ഠപിതം കാജരപക്കം ദിസ്വാ വിയ ഝാനാഭിഞ്ഞാദിഗുണയുത്തം തിലക്ഖണബ്ഭാഹതം മധുരം ധമ്മകഥം സോതുകാമോ പുബ്ബേ പൂരണസ്സ ദസ്സനേനാപി അനത്തമനോ ഇദാനി ഗുണകഥായ സുട്ഠുതരം അനത്തമനോ ഹുത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. അനത്തമനോ സമാനോപി പന “സചാഹം ഏതം തജ്ജേത്വാ ഗീവായം ഗഹേത്വാ നീഹരാപേസ്സാമി, ‘യോ യോ കഥേസി, തം തം രാജാ ഏവം കരോതീ’തി ഭീതോ അഞ്ഞോപി കോചി കിഞ്ചി ന കഥേസ്സതീ”തി അമനാപമ്പി തം കഥം അധിവാസേത്വാ തുണ്ഹീ ഏവ അഹോസി. അഥഞ്ഞോ - “അഹം അത്തനോ കുലൂപകസ്സ വണ്ണം കഥേസ്സാമീ”തി ചിന്തേത്വാ വത്തും ആരഭി. തേന വുത്തം - അഞ്ഞതരോപി ഖോതിആദി. തം സബ്ബം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ഏത്ഥ പന **മക്ഖലീ**തി തസ്സ നാമം. ഗോസാലായ ജാതത്താ **ഗോസാലോ**തി ദുതിയം നാമം. തം കിര സകദ്ദമായ ഭൂമിയാ തേലഘടം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തം - “താത, മാ ഖലീ”തി സാമികോ ആഹ. സോ പമാദേന ഖലിത്വാ പതിത്വാ

സാമികസ്സ ഭയേന പലായിതും ആരദ്ധോ. സാമികോ ഉപധാവിത്വാ ദുസ്സകണ്ണേ അഗ്ഗഹേസി. സോ സാടകം ഛഡ്ഡേത്വാ അചേലകോ ഹുത്വാ പലായി. സേസം പൂരണസദിസമേവ.

൧൭൨. **അജിതോ**തി തസ്സ നാമം. കേസകമ്ബലം ധാരേതീതി **കേസകമ്ബലോ.** ഇതി നാമദ്വയം സംസന്ദിത്വാ അജിതോ കേസകമ്ബലോതി വുച്ചതി . തത്ഥ **കേസകമ്ബലോ നാമ** മനുസ്സകേസേഹി കതകമ്ബലോ. തതോ പടികിട്ഠതരം വത്ഥം നാമ നത്ഥി. യഥാഹ - ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി തന്താവുതാനം വത്ഥാനം, കേസകമ്ബലോ തേസം പടികിട്ഠോ അക്ഖായതി. കേസകമ്ബലോ, ഭിക്ഖവേ, സീതേ സീതോ, ഉണ്ഹേ ഉണ്ഹോ, ദുബ്ബണ്ണോ ദുഗ്ഗന്ധോ ദുക്ഖസമ്ഫസ്സോ''തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൩൮).

൧൭൪. **പകുധോ**തി തസ്സ നാമം. **കച്ചായനോ**തി ഗോത്തം. ഇതി നാമഗോത്തം സംസന്ദിത്വാ പകുധോ കച്ചായനോതി വുച്ചതി. സീതുദകപടിക്ഖിത്തകോ ഏസ, വച്ചം കത്വാപി ഉദകകിച്ചം ന കരോതി, ഉണ്ഹോദകം വാ കഞ്ജിയം വാ ലഭിത്വാ കരോതി, നദിം വാ മഗ്ഗോദകം വാ അതിക്കമ്മ - ''സീലം മേ ഭിന്ന''ന്തി വാലികഥൂപം കത്വാ സീലം അധിട്ഠായ ഗച്ഛതി. ഏവരൂപോ നിസ്സിരീകലദ്ധികോ ഏസ.

൧൭൭. **സഞ്ചയോ**തി തസ്സ നാമം. ബേലട്ഠസ്സ പുത്തോതി **ബേലട്ഠപുത്തോ.**

൧൭൫. അമ്ഹാകം ഗണ്ഠനകിലേസോ പലിബന്ധനകിലേസോ നത്ഥി, കിലേസഗണ്ഠരഹിതാ മയന്തി ഏവംവാദിതായ ലദ്ധനാമവസേന **നിഗണ്ഠോ.** നാടസ്സ പുത്തോ **നാടപുത്തോ.**

കോമാരഭച്ചജീവകകഥാവണ്ണനാ

൧൭൬. **അഥ ഖോ രാജാ**തി രാജാ കിര തേസം വചനം സുത്വാ ചിന്തേസി - ''അഹം യസ്സ യസ്സ വചനം ന സോതുകാമോ, സോ സോ ഏവ കഥേസി. യസ്സ പനമ്ഹി വചനം സോതുകാമോ, ഏസ നാഗവസം പിവിത്വാ ഠിതോ സുപണ്ണോ വിയ തുണ്ഹീഭൂതോ, അനത്ഥോ വത മേ''തി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''ജീവകോ ഉപസന്തസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ, സയമ്പി ഉപസന്തോ, തസ്മാ വത്തസമ്പന്നോ ഭിക്ഖു വിയ തുണ്ഹീഭൂതോവ നിസിന്നോ, ന ഏസ മയി അകഥേന്തേ കഥേസ്സതി, ഹത്ഥിമ്ഹി ഖോ പന മദ്ദന്തേ ഹത്ഥിസ്സേവ പാദോ ഗഹേതബ്ബോ''തി തേന സദ്ധിം സയം മന്തേതുമാരദ്ധോ. തേന വുത്തം - ''അഥ ഖോ രാജാ''തി. തത്ഥ **കിം തുണ്ഹീ**തി കേന കാരണേന തുണ്ഹീ. ഇമേസം അമച്ചാനം അത്തനോ അത്തനോ കുലൂപകസമണസ്സ വണ്ണം കഥേന്താനം മുഖം നപ്പഹോതി . കിം യഥാ ഏതേസം, ഏവം തവ കുലൂപകസമണോ നത്ഥി, കിം ത്വം ദലിദ്ദോ, ന തേ മമ പിതരാ ഇസ്സരിയം ദിന്നം, ഉദാഹു അസ്സദ്ധോതി പുച്ഛതി.

തതോ ജീവകസ്സ ഏതദഹോസി - ''അയം രാജാ മം കുലൂപകസമണസ്സ ഗുണം കഥാപേതി, ന ദാനി മേ തുണ്ഹീഭാവസ്സ കാലോ, യഥാ ഖോ പനിമേ രാജാനം വന്ദിത്വാ നിസിന്നാവ അത്തനോ കുലൂപകസമണാനം ഗുണം കഥയിംസു, ന മയ്ഹം ഏവം സത്ഥുഗുണേ കഥേതും യുത്ത''ന്തി ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവതോ വിഹാരാഭിമുഖോ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ

ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസി പഗ്ഗഹേത്വാ - ''മഹാരാജ, മാ മം ഏവം ചിന്തയിത്ഥ, 'അയം യം വാ തം വാ സമണം ഉപസങ്കമതീ'തി, മമ സത്ഥുനോ ഹി മാതുകുച്ഛിഓക്കമനേ, മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനേ, മഹാഭിനിക്ഖമനേ, സമ്ബോധിയം, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ ച, ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ, ഏവം യമകപാടിഹാരിയം അകാസി, ഏവം ദേവോരോഹണം, അഹം സത്ഥുനോ ഗുണേ കഥയിസ്സാമി, ഏകഗ്ഗചിത്തോ സുണ, മഹാരാജാ''തി വത്വാ - ''അയം ദേവ, ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തം ഖോ പന ഭഗവന്ത**ന്തി ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, തസ്സ ഖോ പന ഭഗവതോതി അത്ഥോ. **കല്യാണോ**തി കല്യാണഗുണസമന്നാഗതോ, സേട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. **കിത്തിസദ്ദോ**തി കിത്തിയേവ. ഥുതിഘോസോ വാ. **അബ്ഭുഗ്ഗതോ**തി സദേവകം ലോകം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഉഗ്ഗതോ. കിന്തി? ''ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ...പേ॰... ഭഗവാ''തി.

തത്രായം പദസമ്ബന്ധോ - സോ ഭഗവാ ഇതിപി അരഹം ഇതിപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ...പേ॰... ഇതിപി ഭഗവാതി. ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ആരകത്താ അരീനം, അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാതി, ഇമേഹി താവ കാരണേഹി സോ ഭഗവാ അരഹന്തി വേദിതബ്ബോതിആദിനാ നയേന മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ സബ്ബാനേവ ചേതാനി പദാനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതാനീതി തതോ നേസം വിത്ഥാരോ ഗഹേതബ്ബോ.

ജീവകോ പന ഏകമേകസ്സ പദസ്സ അത്ഥം നിട്ഠാപേത്വാ - ''ഏവം, മഹാരാജ, അരഹം മയ്ഹം സത്ഥാ, ഏവം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ...പേ॰... ഏവം ഭഗവാ''തി വത്വാ - ''തം, ദേവോ, ഭഗവന്തം പയിരുപാസതു, അപ്പേവ നാമ ദേവസ്സ തം ഭഗവന്തം പയിരുപാസതോ ചിത്തം പസീദേയ്യാ''തി ആഹ. ഏത്ഥ ച **തം ദേവോ പയിരുപാസതൂ**തി വദന്തോ ''മഹാരാജ, തുമ്ഹാദിസാനഞ്ഹി സതേനപി സഹസ്സേനപി സതസഹസ്സേനപി പുട്ഠസ്സ മയ്ഹം സത്ഥുനോ സബ്ബേസം ചിത്തം ഗഹേത്വാ കഥേതും ഥാമോ ച ബലഞ്ച അത്ഥി, വിസ്സത്ഥോ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛേയ്യാസി മഹാരാജാ''തി ആഹ.

രഞ്ഞോപി ഭഗവതോ ഗുണകഥം സുണന്തസ്സ സകലസരീരം പഞ്ചവണ്ണായ പീതിയാ നിരന്തരം ഫുടം അഹോസി. സോ തങ്ഖണഞ്ഞേവ ഗന്തുകാമോ ഹുത്വാ - ''ഇമായ ഖോ പന വേലായ മയ്ഹം ദസബലസ്സ സന്തികം ഗച്ഛതോ ന അഞ്ഞോ കോചി ഖിപ്പം യാനാനി യോജേതും സക്ഖിസ്സതി അഞ്ഞത്ര ജീവകാ''തി ചിന്തേത്വാ - ''തേന ഹി, സമ്മ ജീവക, ഹത്ഥിയാനാനി കപ്പാപേഹീ''തി ആഹ.

ഹത്ഥിയാനപടിയാദാപനവണ്ണനാ

159. തത്ഥ **തേന ഹീ**തി ഉയ്യോജനത്ഥേ നിപാതോ. ഗച്ഛ, സമ്മ ജീവകാതി വുത്തം ഹോതി. **ഹത്ഥിയാനാനീ**തി അനേകേസു അസ്സരഥാദീസു യാനേസു വിജ്ജമാനേസുപി ഹത്ഥിയാനം ഉത്തമം; ഉത്തമസ്സ സന്തികം ഉത്തമയാനേനേവ ഗന്തബ്ബന്തി ച, അസ്സയാനരഥയാനാനി സസദ്ദാനി, ദൂരതോവ തേസം സദ്ദോ സുയ്യതി, ഹത്ഥിയാനസ്സ പദാനുപദം ഗച്ഛന്താപി സദ്ദം ന സുണന്തി. നിബ്ബുതസ്സ പന ഖോ ഭഗവതോ സന്തികേ നിബ്ബുതേഹേവ യാനേഹി ഗന്തബ്ബന്തി ച ചിന്തയിത്വാ ഹത്ഥിയാനാനീതി ആഹ.

പഞ്ചമത്താനി ഹത്ഥിനികാസതാനീതി പഞ്ച കരേണുസതാനി. **കപ്പാപേത്വാ**തി ആരോഹണസജ്ജാനി കാരേത്വാ. **ആരോഹണീയ**ന്തി ആരോഹണയോഗ്ഗം, ഓപഗുയ്ഹന്തി അത്ഥോ. കിം പനേസ രഞ്ഞാ വുത്തം അകാസി അവുത്തന്തി? അവുത്തം. കസ്മാ? പണ്ഡിതതായ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - രാജാ ഇമായ വേലായ ഗച്ഛാമീതി വദതി, രാജാനോ ച നാമ ബഹുപച്ചത്ഥികാ. സചേ അന്തരാമഗ്ഗേ കോചി അന്തരായോ ഹോതി, മമ്പി ഗരഹിസ്സന്തി - "ജീവകോ രാജാ മേ കഥം ഗണ്ഹാതീതി അകാലേപി രാജാനം ഗഹേത്വാ നിക്ഖമതീ"തി. ഭഗവന്തമ്പി ഗരഹിസ്സന്തി "സമണോ ഗോതമോ, 'മയ്ഹം കഥാ വത്തതീ'തി കാലം അസല്ലക്ഖേത്വാവ ധമ്മം കഥേതീ"തി. തസ്മാ യഥാ നേവ മയ്ഹം, ന ഭഗവതോ, ഗരഹാ ഉപ്പജ്ജതി; രഞ്ഞോ ച രക്ഖാ സുസംവിഹിതാ ഹോതി, തഥാ കരിസ്സാമീ"തി.

തതോ ഇത്ഥിയോ നിസ്സായ പുരിസാനം ഭയം നാമ നത്ഥി, 'സുഖം ഇത്ഥിപരിവുതോ ഗമിസ്സാമീ'തി പഞ്ച ഹത്ഥിനികാസതാനി കപ്പാപേത്വാ പഞ്ച ഇത്ഥിസതാനി പുരിസവേസം ഗാഹാപേത്വാ - "അസിതോമരഹത്ഥാ രാജാനം പരിവാരേയ്യാഥാ"തി വത്വാ പുന ചിന്തേസി - "ഇമസ്സ രഞ്ഞോ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ നത്ഥി, ബുദ്ധാ ച നാമ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാവ ധമ്മം കഥേന്തി. ഹന്ദാഹം, മഹാജനം സന്നിപാതാപേമി, ഏവഞ്ഹി സതി സത്ഥാ കസ്സചിദേവ ഉപനിസ്സയേന ധമ്മം ദേസേസ്സതി, സാ മഹാജനസ്സ ഉപകാരായ ഭവിസ്സതീ"തി. സോ തത്ഥ തത്ഥ സാസനം പേസേസി, ഭേരിം ചരാപേസി - "അജ്ജ രാജാ ഭഗവതോ സന്തികം ഗച്ഛതി, സബ്ബേ അത്തനോ വിഭവാനുരൂപേന രഞ്ഞോ ആരക്ഖം ഗണ്ഹന്തൂ"തി.

തതോ മഹാജനോ ചിന്തേസി - "രാജാ കിര സത്ഥുദസ്സനത്ഥം ഗച്ഛതി, കീദിസീ വത ഭോ ധമ്മദേസനാ ഭവിസ്സതി, കിം നോ നക്ഖത്തകീളായ, തത്ഥേവ ഗമിസ്സാമാ"തി. സബ്ബേ ഗന്ധമാലാദീനി ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ആഗമനം ആകങ്ഖമാനാ മഗ്ഗേ അട്ഠംസു. ജീവകോപി രഞ്ഞോ പടിവേദേസി - "കപ്പിതാനി ഖോ തേ, ദേവ, ഹത്ഥിയാനാനി, യസ്സ ദാനി കാലം മഞ്ഞസീ"തി. തത്ഥ **യസ്സ ദാനി കാലം മഞ്ഞസീ**തി ഉപചാരവചനമേതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "യം തയാ ആണത്തം, തം മയാ കതം, ഇദാനി ത്വം യസ്സ ഗമനസ്സ വാ അഗമനസ്സ വാ കാലം മഞ്ഞസി, തദേവ അത്തനോ രുചിയാ കരോഹീ"തി.

൧൫൮. **പച്ചേകാ ഇത്ഥിയോ**തി പാടിയേക്കാ ഇത്ഥിയോ, ഏകേകിസ്സാ ഹത്ഥിനിയാ ഏകേകം ഇത്ഥിന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഉക്കാസു ധാരിയമാനാസൂ**തി ദണ്ഡദീപികാസു ധാരിയമാനാസു. **മഹച്ച രാജാനുഭാവേനാ**തി മഹതാ രാജാനുഭാവേന. മഹച്ചാതിപി പാളി, മഹതിയാതി അത്ഥോ, ലിങ്ഗവിപരിയായോ ഏസ. **രാജാനുഭാവോ** വുച്ചതി രാജിദ്ധി. കാ പനസ്സ രാജിദ്ധി? തിയോജനസതാനം ദ്വിന്നം മഹാരട്ഠാനം ഇസ്സരിയസിരീ. തസ്സ ഹി അസുകദിവസം രാജാ തഥാഗതം ഉപസങ്കമിസ്സതീതി പഠമതരം സംവിദഹനേ അസതിപി തങ്ഖണഞ്ഞേവ പഞ്ച ഇത്ഥിസതാനി പുരിസവേസം ഗഹേത്വാ പടിമുക്കവേഠനാനി അംസേ ആസത്തഖഗ്ഗാനി മണിദണ്ഡതോമരേ ഗഹേത്വാ നിക്ഖമിംസു. യം സന്ധായ വുത്തം - "പച്ചേകാ ഇത്ഥിയോ ആരോപേത്വാ"തി.

അപരാപി സോളസസഹസ്സഖത്തിയനാടകിത്ഥിയോ രാജാനം പരിവാരേസും. താസം പരിയന്തേ ഖുജ്ജവാമനകകിരാതാദയോ. താസം പരിയന്തേ അന്തേപുരപാലകാ വിസ്സാസികപുരിസാ. തേസം പരിയന്തേ

വിചിത്രവേസവിലാസിനോ സട്ഠിസഹസ്സമത്താ മഹാമത്താ. തേസം പരിയന്തേ വിവിധാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാ നാനപ്പകാരആവുധഹത്ഥാ വിജ്ജാധരതരുണാ വിയ നവുതിസഹസ്സമത്താ രട്ഠിയപുത്താ. തേസം പരിയന്തേ സതഗ്ഘനികാനി നിവാസേത്വാ പഞ്ചസതഗ്ഘനികാനി ഏകംസം കത്വാ സുന്ഹാതാ സുവിലിത്താ കഞ്ചനമാലാദിനാനാഭരണസോഭിതാ ദസസഹസ്സമത്താ ബ്രാഹ്മണാ ദക്ഖിണഹത്ഥം ഉസ്സാപേത്വാ ജയസദ്ദം ഘോസന്താ ഗച്ഛന്തി. തേസം പരിയന്തേ പഞ്ചങ്ഗികാനി തൂരിയാനി. തേസം പരിയന്തേ ധനുപന്തിപരിക്ഖേപോ. തസ്സ പരിയന്തേ ഹത്ഥിഘടാ. ഹത്ഥീനം പരിയന്തേ ഗീവായ ഗീവം പഹരമാനാ അസ്സപന്തി. അസ്സപരിയന്തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം സങ്ഘട്ടനരഥാ. രഥപരിയന്തേ ബാഹായ ബാഹം പഹരയമാനാ യോധാ. തേസം പരിയന്തേ അത്തനോ അത്തനോ അനുരൂപായ ആഭരണസമ്പത്തിയാ വിരോചമാനാ അട്ഠാരസ സേനിയോ. ഇതി യഥാ പരിയന്തേ ഠത്വാ ഖിത്തോ സരോ രാജാനം ന പാപുണാതി, ഏവം ജീവകോ കോമാരഭച്ചോ രഞ്ഞോ പരിസം സംവിദഹിത്വാ അത്തനാ രഞ്ഞോ അവിദൂരേനേവ ഗച്ഛതി - "സചേ കോചി ഉപദ്ദവോ ഹോതി, പഠമതര രഞ്ഞോ ജീവിതദാനം ദസ്സാമീ"തി. ഉക്കാനം പന ഏത്തകാനി സതാനി വാ സഹസ്സാനി വാതി പരിച്ഛേദോ നത്ഥീതി ഏവരൂപിം രാജിദ്ധിം സന്ധായ വുത്തം - "മഹച്ചരാജാനുഭാവേന യേന ജീവകസ്സ കോമാരഭച്ചസ്സ അമ്ബവനം, തേന പായാസീ"തി.

അഹുദേവ ഭയന്തി ഏത്ഥ ചിത്തുത്രാസഭയം, ഞാണഭയം, ആരമ്മണഭയം, ഓത്തപ്പഭയന്തി ചതുബ്ബിധം ഭയം, തത്ഥ "ജാതിം പടിച്ച ഭയം ഭയാനക"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്തം ചിത്തുത്രാസഭയം നാമ. "തേപി തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ യേഭുയ്യേന ഭയം സംവേഗം സന്താസം ആപജ്ജന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൮) ഏവമാഗതം ഞാണഭയം നാമ. "ഏതം നൂന തം ഭയഭേരവം ആഗച്ഛതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൯) ഏത്ഥ വുത്തം ആരമ്മണഭയം നാമ.

> "ഭീരും പസംസന്തി, ന ഹി തത്ഥ സൂരം;
> ഭയാ ഹി സന്തോ, ന കരോന്തി പാപ"ന്തി . (സം॰ നി॰ ൧.൩൩);

ഇദം ഓത്തപ്പഭയം നാമ. തേസു ഇധ ചിത്തുത്രാസഭയം, അഹു അഹോസീതി അത്ഥോ. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി ഛമ്ഭിതസ്സ ഭാവോ. സകലസരീരചലനന്തി അത്ഥോ. **ലോമഹംസോ**തി ലോമഹംസനം, ഉദ്ധം ഠിതലോമതാതി അത്ഥോ. സോ പനായം ലോമഹംസോ ധമ്മസ്സവനാദീസു പീതിഉപ്പത്തികാലേ പീതിയാപി ഹോതി . ഭീരുകജാതികാനം സമ്പഹാരപിസാചാദിദസ്സനേസു ഭയേനാപി. ഇധ ഭയലോമഹംസോതി വേദിതബ്ബോ.

കസ്മാ പനേസ ഭീതോതി? അന്ധകാരേനാതി ഏകേ വദന്തി. രാജഗഹേ കിര ദ്വത്തിംസ മഹാദ്വാരാനി, ചതുസട്ഠി ഖുദ്ദകദ്വാരാനി. ജീവകസ്സ അമ്ബവനം പാകാരസ്സ ച ഗിജ്ഝകൂടസ്സ ച അന്തരാ ഹോതി. സോ പാചീനദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബതച്ഛായായ പാവിസി, തത്ഥ പബ്ബതകൂടേന ചന്ദോ ഛാദിതോ, പബ്ബതച്ഛായായ ച രുക്ഖച്ഛായായ ച അന്ധകാരം അഹോസീതി, തമ്പി അകാരണം. തദാ ഹി ഉക്കാനം സതസഹസ്സാനമ്പി പരിച്ഛേദോ നത്ഥി.

അയം പന അപ്പസദ്ദതം നിസ്സായ ജീവകേ ആസങ്കായ ഭീതോ. ജീവകോ കിരസ്സ ഉപരിപാസാദേയേവ ആരോചേസി - ''മഹാരാജ അപ്പസദ്ദകാമോ ഭഗവാ, അപ്പസദ്ദേനേവ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ''തി. തസ്മാ രാജാ തൂരിയസദ്ദം നിവാരേസി. തൂരിയാനി കേവലം ഗഹിതമത്താനേവ ഹോന്തി, വാചമ്പി ഉച്ചം അനിച്ഛാരയമാനാ അച്ഛരാസഞ്ഞായ ഗച്ഛന്തി. അമ്ബവനേപി കസ്സചി ഖിപിതസദ്ദോപി ന സുയ്യതി. രാജാനോ ച നാമ സദ്ദാഭിരതാ ഹോന്തി. സോ തം അപ്പസദ്ദതം നിസ്സായ ഉക്കണ്ഠിതോ ജീവകേപി ആസങ്കം ഉപ്പാദേസി. ''അയം ജീവകോ മയ്ഹം അമ്ബവനേ അഡ്ഢതേളസാനി ഭിക്ഖുസതാനീ''തി ആഹ. ഏത്ഥ ച ഖിപിതസദ്ദമത്തമ്പി ന സുയ്യതി, അഭൂതം മഞ്ഞേ, ഏസ വഞ്ചേത്വാ മം നഗരതോ നീഹരിത്വാ പുരതോ ബലകായം ഉപട്ഠപേത്വാ മം ഗണ്ഹിത്വാ അത്തനാ ഛത്തം ഉസ്സാപേതുകാമോ. അയഞ്ഹി പഞ്ചന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരേതി. മമ ച അവിദൂരേനേവ ഗച്ഛതി, സന്തികേ ച മേ ആവുധഹത്ഥോ ഏകപുരിസോപി നത്ഥി. അഹോ വത മേ അനത്ഥോ''തി. ഏവം ഭായിത്വാ ച പന അഭീതോ വിയ സന്ധാരേതുമ്പി നാസക്ഖി. അത്തനോ ഭീതഭാവം തസ്സ ആവി അകാസി. തേന വുത്തം. ''അഥ ഖോ രാജാ...പേ॰... ന നിഗ്ഘോസോ''തി. തത്ഥ **സമ്മാ**തി വയസ്സാഭിലാപോ ഏസ, കച്ചി മം വയസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **ന പലമ്ഭേസീ**തി യം നത്ഥി തം അത്ഥീതി വത്വാ കച്ചി മം ന വിപ്പലമ്ഭയസി. **നിഗ്ഘോസോ**തി കഥാസല്ലാപനിഗ്ഘോസോ.

മാ ഭായി, മഹാരാജാതി ജീവകോ - ''അയം രാജാ മം ന ജാനാതി 'നായം പരം ജീവിതാ വോരോപേതീ'തി; സചേ ഖോ പന നം ന അസ്സാസേസ്സാമി, വിനസ്സേയ്യാ''തി ചിന്തയിത്വാ ദള്ഹം കത്വാ സമസ്സാസേന്തോ ''മാ ഭായി മഹാരാജാ''തി വത്വാ **''ന തം ദേവാ''**തിആദിമാഹ. **അഭിക്കമാ**തി അഭിമുഖോ കമ ഗച്ഛ, പവിസാതി അത്ഥോ. സകിം വുത്തേ പന ദള്ഹം ന ഹോതീതി തരമാനോവ ദ്വിക്ഖത്തും ആഹ. **ഏതേ മണ്ഡലമാളേ ദീപാ ഝായന്തീ**തി മഹാരാജ, ചോരബലം നാമ ന ദീപേ ജാലേത്വാ തിട്ഠതി, ഏതേ ച മണ്ഡലമാളേ ദീപാ ജലന്തി. ഏതായ ദീപസഞ്ഞായ യാഹി മഹാരാജാതി വദതി.

സാമഞ്ഞഫലപുച്ഛാവണ്ണനാ

ഏന്തും. നാഗസ്സ ഭൂമീതി യത്ഥ സക്കാ ഹത്ഥിം അഭിരൂള്ഹേന ഗന്തും, അയം നാഗസ്സ ഭൂമി നാമ. **നാഗാ പച്ചോരോഹിത്വാ**തി വിഹാരസ്സ ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ ഹത്ഥിതോ ഓരോഹിത്വാ. ഭൂമിയം പതിട്ഠിതസമകാലമേവ പന ഭഗവതോ തേജോ രഞ്ഞോ സരീരം ഫരി. അഥസ്സ താവദേവ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചിംസു, സാടകാ പീളേത്വാ അപനേതബ്ബാ വിയ അഹേസും. അത്തനോ അപരാധം സരിത്വാ മഹാഭയം ഉപ്പജ്ജി. സോ ഉജുകം ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്തും അസക്കോന്തോ ജീവകം ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ ആരാമചാരികം ചരമാനോ വിയ ''ഇദം തേ സമ്മ ജീവക സുട്ഠു കാരിതം ഇദം സുട്ഠു കാരിത''ന്തി വിഹാരസ്സ വണ്ണം ഭണമാനോ അനുക്കമേന യേന മണ്ഡലമാളസ്സ ദ്വാരം തേനുപസങ്കമി, സമ്പത്തോതി അത്ഥോ.

കഹം പന സമ്മാതി കസ്മാ പുച്ഛതീതി. ഏകേ താവ ''അജാനന്തോ''തി വദന്തി. ഇമിനാ കിര ദഹരകാലേ പിതരാ സദ്ധിം ആഗമ്മ ഭഗവാ ദിട്ഠപുബ്ബോ, പച്ഛാ പന പാപമിത്തസംസഗ്ഗേന പിതുഘാതം കത്വാ അഭിമാരേ പേസേത്വാ ധനപാലം മുഞ്ചാപേത്വാ മഹാപരാധോ ഹുത്വാ ഭഗവതോ

സമ്മുഖീഭാവം ന ഉപഗതപുബ്ബോതി അസഞ്ജാനന്തോ പുച്ഛതീതി. തം അകാരണം, ഭഗവാ ഹി ആകിണ്ണവരലക്ഖണോ അനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതോ ഛബ്ബണ്ണാഹി രസ്മീഹി സകലം ആരാമം ഓഭാസേത്വാ താരാഗണപരിവുതോ വിയ പുണ്ണചന്ദോ ഭിക്ഖുഗണപരിവുതോ മണ്ഡലമാളമജ്ഝേ നിസിന്നോ, തം കോ ന ജാനേയ്യ. അയം പന അത്തനോ ഇസ്സരിയലീലായ പുച്ഛതി. പകതി ഹേസാ രാജകുലാനം, യം ജാനന്താപി അജാനന്താ വിയ പുച്ഛന്തി. ജീവകോ പന തം സുത്വാ - 'അയം രാജാ പഥവിയം ഠത്വാ കുഹിം പഥവീതി, നഭം ഉല്ലോകേത്വാ കുഹിം ചന്ദിമസൂരിയാതി, സിനേരുമൂലേ ഠത്വാ കുഹിം സിനേരൂതി വദമാനോ വിയ ദസബലസ്സ പുരതോ ഠത്വാ കുഹിം ഭഗവാ'തി പുച്ഛതി. "ഹന്ദസ്സ ഭഗവന്തം ദസ്സേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ യേന ഭഗവാ തേനഞ്ജലിം പണാമേത്വാ "ഏസോ മഹാരാജാ"തിആദിമാഹ. **പുരക്ഖതോ**തി പരിവാരേത്വാ നിസിന്നസ്സ പുരതോ നിസിന്നോ.

൧൬൨. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി യത്ഥ ഭഗവാ തത്ഥ ഗതോ, ഭഗവതോ സന്തികം ഉപഗതോതി അത്ഥോ. **ഏകമന്തം അട്ഠാസീ**തി ഭഗവന്തം വാ ഭിക്ഖുസംഘം വാ അസങ്ഘട്ടയമാനോ അത്തനോ ഠാതും അനുച്ഛവികേ ഏകസ്മിം പദേസേ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകോവ അട്ഠാസി. **തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂത**ന്തി യതോ യതോ അനുവിലോകേതി, തതോ തതോ തുണ്ഹീഭൂതമേവാതി അത്ഥോ. തത്ഥ ഹി ഏകഭിക്ഖുസ്സപി ഹത്ഥകുക്കുച്ചം വാ പാദകുക്കുച്ചം വാ ഖിപിതസദ്ദോ വാ നത്ഥി, സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതം നാടകപരിവാരം ഭഗവതോ അഭിമുഖേ ഠിതം രാജാനം വാ രാജപരിസം വാ ഏകഭിക്ഖുപി ന ഓലോകേസി. സബ്ബേ ഭഗവന്തംയേവ ഓലോകയമാനാ നിസീദിംസു.

രാജാ തേസം ഉപസമേ പസീദിത്വാ വിഗതപങ്കതായ വിപ്പസന്നരഹദമിവ ഉപസന്തിന്ദ്രിയം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുനപ്പുനം അനുവിലോകേത്വാ ഉദാനം ഉദാനേസി. തത്ഥ **ഇമിനാ**തി യേന കായികേന ച വാചസികേന ച മാനസികേന ച സീലൂപസമേന ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഉപസന്തോ, ഇമിനാ ഉപസമേനാതി ദീപേതി. തത്ഥ "അഹോ വത മേ പുത്തോ പബ്ബജിത്വാ ഇമേ ഭിക്ഖൂ വിയ ഉപസന്തോ ഭവേയ്യാ"തി നയിദം സന്ധായ ഏസ ഏവമാഹ. അയം പന ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദിസ്വാ പസന്നോ പുത്തം അനുസ്സരി. ദുല്ലഭഞ്ഹി ലദ്ധാ അച്ഛരിയം വാ ദിസ്വാ പിയാനം ഞാതിമിത്താദീനം അനുസ്സരണം നാമ ലോകസ്സ പകതിയേവ. ഇതി ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദിസ്വാ പുത്തം അനുസ്സരമാനോ ഏസ ഏവമാഹ.

അപി ച പുത്തേ ആസങ്കായ തസ്സ ഉപസമം ഇച്ഛമാനോ പേസ ഏവമാഹ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി, പുത്തോ മേ പുച്ഛിസ്സതി - "മയ്ഹം പിതാ ദഹരോ. അയ്യകോ മേ കുഹി"ന്തി. സോ "പിതരാ തേ ഘാതിതോ"തി സുത്വാ "അഹമ്പി പിതരം ഘാതേത്വാ രജ്ജം കാരേസ്സാമീ"തി മഞ്ഞിസ്സതി. ഇതി പുത്തേ ആസങ്കായ തസ്സ ഉപസമം ഇച്ഛമാനോ പേസ ഏവമാഹ. കിഞ്ചാപി ഹി ഏസ ഏവമാഹ. അഥ ഖോ നം പുത്തോ ഘാതേസ്സതിയേവ. തസ്മിഞ്ഹി വംസേ പിതുവധോ പഞ്ചപരിവട്ടേ ഗതോ. അജാതസത്തു ബിമ്ബിസാരം ഘാതേസി, ഉദയോ അജാതസത്തും . തസ്സ പുത്തോ മഹാമുണ്ഡികോ നാമ ഉദയം. തസ്സ പുത്തോ അനുരുദ്ധോ നാമ മഹാമുണ്ഡികം. തസ്സ പുത്തോ നാഗദാസോ നാമ അനുരുദ്ധം. നാഗദാസം പന - "വംസച്ഛേദകരാജാനോ ഇമേ, കിം ഇമേഹീ"തി രട്ഠവാസിനോ കുപിതാ ഘാതേസും.

അഗമാ ഖോ ത്വന്തി കസ്മാ ഏവമാഹ? ഭഗവാ കിര രഞ്ഞോ വചീഭേദേ അകതേയേവ ചിന്തേസി - ‘‘അയം രാജാ ആഗന്ത്വാ തുണ്ഹീ നിരവോ ഠിതോ, കിം നു ഖോ ചിന്തേസീ’’തി. അഥസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ - ‘‘അയം മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും അസക്കോന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനുവിലോകേത്വാ പുത്തം അനുസ്സരി, ന ഖോ പനായം മയി അനാലപന്തേ കിഞ്ചി കഥേതും സക്ഖിസ്സതി, കരോമി തേന സദ്ധിം കഥാസല്ലാപ’’ന്തി. തസ്മാ രഞ്ഞോ വചനാനന്തരം **‘‘അഗമാ ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, യഥാപേമ’’**ന്തി ആഹ. തസ്സത്ഥോ - മഹാരാജ, യഥാ നാമ ഉന്നമേ വുട്ഠം ഉദകം യേന നിന്നം തേന ഗച്ഛതി, ഏവമേവ ത്വം ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനുവിലോകേത്വാ യേന പേമം തേന ഗതോതി.

അഥ രഞ്ഞോ ഏതദഹോസി - ‘‘അഹോ അച്ഛരിയാ ബുദ്ധഗുണാ, മയാ സദിസോ ഭഗവതോ അപരാധകാരകോ നാമ നത്ഥി, മയാ ഹിസ്സ അഗ്ഗുപട്ഠാകോ ഘാതിതോ, ദേവദത്തസ്സ ച കഥം ഗഹേത്വാ അഭിമാരാ പേസിതാ, നാളാഗിരി മുത്തോ, മം നിസ്സായ ദേവദത്തേന സിലാ പവിദ്ധാ, ഏവം മഹാപരാധം നാമ മം ആലപതോ ദസബലസ്സ മുഖം നപ്പഹോതി; അഹോ ഭഗവാ പഞ്ചഹാകാരേഹി താദിലക്ഖണേ സുപ്പതിട്ഠിതോ. ഏവരൂപം നാമ സത്ഥാരം പഹായ ബഹിദ്ധാ ന പരിയേസിസ്സാമാ’’തി സോ സോമനസ്സജാതോ ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ‘‘പിയോ മേ, ഭന്തേ’’തിആദിമാഹ.

൯൦. **ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ**തി ഏവം കിരസ്സ അഹോസി ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ഇതോചിതോ ച ഗന്ത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം വന്ദന്തേന ച ഭഗവാ പിട്ഠിതോ കാതബ്ബോ ഹോതി, ഗരുകാരോപി ചേസ ന ഹോതി. രാജാനം വന്ദിത്വാ ഉപരാജാനം വന്ദന്തേനപി ഹി രഞ്ഞോ അഗാരവോ കതോ ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ഠിതട്ഠാനേയേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. **കഞ്ചിദേവ ദേസ**ന്തി കഞ്ചി ഓകാസം.

അഥസ്സ ഭഗവാ പഞ്ഹപുച്ഛനേ ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ ആഹ - **‘‘പുച്ഛ, മഹാരാജ, യദാകങ്ഖസീ’’**തി. തസ്സത്ഥോ - ‘‘പുച്ഛ യദി ആകങ്ഖസി, ന മേ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേ ഭാരോ അത്ഥി’’. അഥ വാ ‘‘പുച്ഛ, യം ആകങ്ഖസി, സബ്ബം തേ വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ’’തി സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി, അസാധാരണം പച്ചേകബുദ്ധഅഗ്ഗസാവകമഹാസാവകേഹി. തേ ഹി യദാകങ്ഖസീതി ന വദന്തി, സുത്വാ വേദിസ്സാമാതി വദന്തി. ബുദ്ധാ പന - ‘‘പുച്ഛ, ആവുസോ, യദാകങ്ഖസീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൭), വാ ‘‘പുച്ഛ, മഹാരാജ, യദാകങ്ഖസീ’’തി വാ,

> ‘‘പുച്ഛ, വാസവ, മം പഞ്ഹം, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛസി;
> തസ്സ തസ്സേവ പഞ്ഹസ്സ, അഹം അന്തം കരോമി തേ’’തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൬) വാ;

തേന ഹി ത്വം, ഭിക്ഖു, സകേ ആസനേ നിസീദിത്വാ പുച്ഛ, യദാകങ്ഖസീതി വാ,

> ‘‘ബാവരിസ്സ ച തുയ്ഹം വാ, സബ്ബേസം സബ്ബസംസയം;
> കതാവകാസാ പുച്ഛവ്ഹോ, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛഥാ’’തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൩൬) വാ;

‘‘പുച്ഛ മം, സഭിയ, പഞ്ഹം, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛസി;
തസ്സ തസ്സേവ പഞ്ഹസ്സ, അഹം അന്തം കരോമി തേ’’തി. (സു॰ നി॰ ൫൭) വാ;

തേസം തേസം യക്ഖനരിന്ദദേവസമണബ്രാഹ്മണപരിബ്ബാജകാനം സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേന്തി. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം ഭഗവാ ബുദ്ധഭൂമിം പത്വാ ഏ്വതം പവാരണം പവാരേയ്യ. യോ ബോധിസത്തഭൂമിയം പദേസഞാണേ ഠിതോ -

‘‘കോണ്ഡഞ്ഞ , പഞ്ഹാനി വിയാകരോഹി;
യാചന്തി തം ഇസയോ സാധുരൂപാ.
കോണ്ഡഞ്ഞ, ഏസോ മനുജേസു ധമ്മോ;
യം വുദ്ധമാഗച്ഛതി ഏസ ഭാരോ’’തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൦);

ഏവം സക്കാദീനം അത്ഥായ ഇസീഹി യാചിതോ -

‘‘കതാവകാസാ പുച്ഛന്തു ഭോന്തോ,
യം കിഞ്ചി പഞ്ഹം മനസാഭിപത്ഥിതം;
അഹഞ്ഹി തം തം വോ വിയാകരിസ്സം,
ഞത്വാ സയം ലോകമിമം പരഞ്ചാ’’തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൧);

ഏവം സരഭങ്ഗകാലേ. സമ്ഭവജാതകേ ച സകലജമ്ബുദീപം തിക്ഖത്തും വിചരിത്വാ പഞ്ഹാനം അന്തകരം അദിസ്വാ സുചിരതേന ബ്രാഹ്മണേന, പഞ്ഹം പുട്ഠും ഓകാസേ കാരിതേ ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ രഥികായ പംസും കീളന്തോ പല്ലങ്കമാഭുജിത്വാ അന്തരവീഥിയം നിസിന്നോവ -

‘‘തഗ്ഘ തേ അഹമക്ഖിസ്സം, യഥാപി കുസലോ തഥാ;
രാജാ ച ഖോ തം ജാനാതി, യദി കാഹതി വാ ന വാ’’തി. (ജാ॰ ൧.൧൬.൧൭൨);

സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി.

൧൬൨. ഏവം ഭഗവതാ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണായ പവാരിതായ അത്തമനോ രാജാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ - ‘‘യഥാ നു ഖോ ഇമാനി, ഭന്തേ’’തിആദിമാഹ. തത്ഥ സിപ്പമേവ സിപ്പായതനം. **പുഥുസിപ്പായതനാനീ**തി ബഹൂനി സിപ്പാനി. **സേയ്യഥിദ**ന്തി കതമേ പന തേ. **ഹത്ഥാരോഹാ**തിആദീഹി യേ തം തം സിപ്പം നിസ്സായ ജീവന്തി, തേ ദസ്സേതി. അയഞ്ഹി അസ്സാധിപ്പായോ - ‘‘യഥാ ഇമേസം സിപ്പൂപജീവീനം തം തം സിപ്പം നിസ്സായ സന്ദിട്ഠികം സിപ്പഫലം പഞ്ഞായതി. സക്കാ നു ഖോ ഏവം സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം പഞ്ഞാപേതു’’ന്തി. തസ്മാ സിപ്പായതനാനി ആഹരിത്വാ സിപ്പൂപജീവിനോ ദസ്സേതി.

തത്ഥ **ഹത്ഥാരോഹാ**തി സബ്ബേപി ഹത്ഥാചരിയഹത്ഥിവേജ്ജഹത്ഥിമേണ്ഡാദയോ ദസ്സേതി. **അസ്സാരോഹാ**തി സബ്ബേപി അസ്സാചരിയഅസ്സവേജ്ജഅസ്സമേണ്ഡാദയോ. **രഥികാ**തി സബ്ബേപി രഥാചരിയരഥയോധരഥരക്ഖാദയോ. **ധനുഗ്ഗഹാ**തി ധനുആചരിയാ ഇസ്സാസാ. **ചേലകാ**തി യേ യുദ്ധേ ജയധജം ഗഹേത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തി. **ചലകാ**തി ഇധ

രഞ്ഞോ ഠാനം ഹോതു, ഇധ അസുകമഹാമത്തസ്സാതി ഏവം സേനാബ്യൂഹകാരകാ. **പിണ്ഡദായകാ**തി സാഹസികമഹായോധാ. തേ കിര പരസേനം പവിസിത്വാ പരസീസം പിണ്ഡമിവ ഛേത്വാ ഛേത്വാ ദയന്തി, ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ നിഗ്ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. യേ വാ സങ്ഗാമമജ്ഝേ യോധാനം ഭത്തപാതിം ഗഹേത്വാ പരിവിസന്തി, തേസമ്പേതം നാമം. **ഉഗ്ഗാ രാജപുത്താ**തി ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതാ സങ്ഗാമാവചരാ രാജപുത്താ. **പക്ഖന്ദിനോ**തി യേ "കസ്സ സീസം വാ ആവുധം വാ ആഹരാമാ"തി "വത്വാ അസുകസ്സാ"തി വുത്താ സങ്ഗാമം പക്ഖന്ദിത്വാ തദേവ ആഹരന്തി, ഇമേ പക്ഖന്ദന്തീതി പക്ഖന്ദിനോ. **മഹാനാഗാ**തി മഹാനാഗാ വിയ മഹാനാഗാ, ഹത്ഥിആദീസുപി അഭിമുഖം ആഗച്ഛന്തേസു അനിവത്തിതയോധാനമേതം അധിവചനം. **സൂരാ**തി ഏകന്തസൂരാ, യേ സജാലികാപി സചമ്മികാപി സമുദ്ദം തരിതും സക്കോന്തി. **ചമ്മയോധിനോ**തി യേ ചമ്മകഞ്ചുകം വാ പവിസിത്വാ സരപരിത്താണചമ്മം വാ ഗഹേത്വാ യുജ്ഝന്തി. **ദാസികപുത്താ**തി ബലവസിനേഹാ ഘരദാസയോധാ. **ആളാരികാ**തി പൂവികാ. **കപ്പകാ**തി ന്ഹാപികാ. **ന്ഹാപകാ**തി യേ ന്ഹാപേന്തി. **സൂദാ**തി ഭത്തകാരകാ. മാലാകാരാദയോ പാകടായേവ. **ഗണകാ**തി അച്ഛിദ്ദകപാഠകാ. **മുദ്ദികാ**തി ഹത്ഥമുദ്ദായ ഗണനം നിസ്സായ ജീവിനോ. **യാനി വാ പനഞ്ഞാനിപീ**തി അയകാരദന്തകാരചിത്തകാരാദീനി. **ഏവംഗതാനീ**തി ഏവം പവത്താനി. **തേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി തേ ഹത്ഥാരോഹാദയോ താനി പുഥുസിപ്പായതനാനി ദസ്സേത്വാ രാജകുലതോ മഹാസമ്പത്തിം ലഭമാനാ സന്ദിട്ഠികമേവ സിപ്പഫലം ഉപജീവന്തി. **സുഖേന്തീ**തി സുഖിതം കരോന്തി. **പീണേന്തീ**തി പീണിതം ഥാമബലൂപേതം കരോന്തി. **ഉദ്ധഗ്ഗികാ**ദീസു ഉപരി ഫലനിബ്ബത്തനതോ ഉദ്ധം അഗ്ഗമസ്സാ അത്ഥീതി **ഉദ്ധഗ്ഗികാ.** സഗ്ഗം അരഹതീതി **സോവഗ്ഗികാ.** സുഖോ വിപാകോ അസ്സാതി **സുഖവിപാകാ.** സുട്ഠു അഗ്ഗേ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബആയുവണ്ണസുഖയസആധിപതേയ്യസങ്ഖാതേ ദസ ധമ്മേ സംവത്തേതി നിബ്ബത്തേതീതി **സഗ്ഗസംവത്തനികാ.** തം ഏവരൂപം ദക്ഖിണം ദാനം പതിട്ഠപേന്തീതി അത്ഥോ. **സാമഞ്ഞഫല**ന്തി ഏത്ഥ പരമത്ഥതോ മഗ്ഗോ സാമഞ്ഞം. അരിയഫലം സാമഞ്ഞഫലം. യഥാഹ - "കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞം? അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി…പേ… സമ്മാസമാധി. ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞം. കതമാനി ച, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞഫലാനി? സോതാപത്തിഫലം…പേ… അരഹത്തഫല"ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൫). തം ഏസ രാജാ ന ജാനാതി. ഉപരി ആഗതം പന ദാസകസ്സകോപമം സന്ധായ പുച്ഛതി.

അഥ ഭഗവാ പഞ്ഹം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ചിന്തേസി - "ഇമേ ബഹൂ അഞ്ഞതിത്ഥിയസാവകാ രാജാമച്ചാ ഇധാഗതാ, തേ കണ്ഹപക്ഖഞ്ച സുക്കപക്ഖഞ്ച ദീപേത്വാ കഥിയമാനേ അമ്ഹാകം രാജാ മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന ഇധാഗതോ, തസ്സാഗതകാലതോ പട്ഠായ സമണോ ഗോതമോ സമണകോലാഹലം സമണഭണ്ഡനമേവ കഥേതീതി ഉജ്ഝായിസ്സന്തി, ന സക്കച്ചം ധമ്മം സോസ്സന്തി, രഞ്ഞാ പന കഥിയമാനേ ഉജ്ഝായിതും ന സക്ഖിസ്സന്തി, രാജാനമേവ അനുവത്തിസ്സന്തി. ഇസ്സരാനുവത്തകോ ഹി ലോകോ. 'ഹന്ദാഹം രഞ്ഞോവ ഭാരം കരോമീ'തി രഞ്ഞോ ഭാരം കരോന്തോ **"അഭിജാനാസി നോ ത്വ"**ന്തിആദിമാഹ.

൧൬൫. തത്ഥ **അഭിജാനാസി നോ ത്വ**ന്തി അഭിജാനാസി നു ത്വം. അയഞ്ച നോ-സദ്ദോ പരതോ പുച്ഛിതാതി പദേന യോജേതബ്ബോ. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി

- “മഹാരാജ, ത്വം ഇമം പഞ്ഹം അഞ്ഞേ സമണബ്രാഹ്മണേ പുച്ഛിതാ നു, അഭിജാനാസി ച നം പുട്ഠഭാവം, ന തേ സമ്മുട്ഠ”ന്തി. **സചേ തേ അഗരൂ**തി സചേ തുയ്ഹം യഥാ തേ ബ്യാകരിംസു, തഥാ ഇധ ഭാസിതും ഭാരിയം ന ഹോതി, യദി ന കോചി അഫാസുകഭാവോ അത്ഥി, ഭാസസ്സൂതി അത്ഥോ. **ന ഖോ മേ ഭന്തേ**തി കിം സന്ധായാഹ? പണ്ഡിതപതിരൂപകാനഞ്ഹി സന്തികേ കഥേതും ദുക്ഖം ഹോതി, തേ പദേ പദേ അക്ഖരേ അക്ഖരേ ദോസമേവ വദന്തി. ഏകന്തപണ്ഡിതാ പന കഥം സുത്വാ സുകഥിതം പസംസന്തി, ദുക്കഥിതേസു പാളിപദഅത്ഥബ്യഞ്ജനേസു യം യം വിരുജ്ഝതി, തം തം ഉജുകം കത്വാ ദേന്തി. ഭഗവതാ ച സദിസോ ഏകന്തപണ്ഡിതോ നാമ നത്ഥി. തേനാഹ - “ന ഖോ മേ, ഭന്തേ, ഗരു; യത്ഥസ്സ ഭഗവാ നിസിന്നോ ഭഗവന്തരൂപോ വാ”തി.

പൂരണകസ്സപവാദവണ്ണനാ

൧൬൯. **ഏകമിദാഹ**ന്തി ഏകം ഇധ അഹം. **സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ**തി സമ്മോദജനകം സരിതബ്ബയുത്തകം കഥം പരിയോസാപേത്വാ.

൧൬൬. **“കരോതോ ഖോ, മഹാരാജ, കാരയതോ”**തിആദീസു **കരോതോ**തി സഹത്ഥാ കരോന്തസ്സ. **കാരയതോ**തി ആണത്തിയാ കാരേന്തസ്സ. **ഛിന്ദതോ**തി പരേസം ഹത്ഥാദീനി ഛിന്ദന്തസ്സ. **പചതോ**തി പരേ ദണ്ഡേന പീളേന്തസ്സ. **സോചയതോ**തി പരസ്സ ഭണ്ഡഹരണാദീഹി സോചയതോ. **സോചാപയതോ**തി സോകം സയം കരോന്തസ്സപി പരേഹി കാരാപേന്തസ്സപി . **കിലമതോ**തി ആഹാരുപച്ഛേദബന്ധനാഗാരപ്പവേസനാദീഹി സയം കിലമന്തസ്സപി പരേഹി കിലമാപേന്തസ്സപി. **ഫന്ദതോ ഫന്ദാപയതോ**തി പരം ഫന്ദന്തം ഫന്ദനകാലേ സയമ്പി ഫന്ദതോ പരമ്പി ഫന്ദാപയതോ. **പാണമതിപാതാപയതോ**തി പാണം ഹനന്തസ്സപി ഹനാപേന്തസ്സപി. ഏവം സബ്ബത്ഥ കരണകാരണവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സന്ധിന്തി ഘരസന്ധിം. **നില്ലോപ**ന്തി മഹാവിലോപം. **ഏകാഗാരിക**ന്തി ഏകമേവ ഘരം പരിവാരേത്വാ വിലുപ്പനം. **പരിപന്ഥേ**തി ആഗതാഗതാനം അച്ഛിന്ദനത്ഥം മഗ്ഗേ തിട്ഠതോ. **കരോതോ ന കരീയതി പാപ**ന്തി യം കിഞ്ചി പാപം കരോമീതി സഞ്ഞായ കരോതോപി പാപം ന കരീയതി, നത്ഥി പാപം. സത്താ പന പാപം കരോമാതി ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹോന്തീതി ദീപേതി. **ഖുരപരിയന്തേനാ**തി ഖുരനേമിനാ, ഖുരധാരസദിസപരിയന്തേന വാ. **ഏകം മംസഖല**ന്തി ഏകം മംസരാസിം. **പുഞ്ജ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **തതോനിദാന**ന്തി ഏകമംസഖലകരണനിദാനം.

ദക്ഖിണന്തി ദക്ഖിണതീരേ മനുസ്സാ കക്ഖളാ ദാരുണാ, തേ സന്ധായ “ഹനന്തോ”തിആദിമാഹ. ഉത്തരതീരേ സത്താ സദ്ധാ ഹോന്തി പസന്നാ ബുദ്ധമാമകാ ധമ്മമാമകാ സങ്ഘമാമകാ, തേ സന്ധായ ദദന്തോതിആദിമാഹ. തത്ഥ **യജന്തോ**തി മഹായാഗം കരോന്തോ. **ദമേനാ**തി ഇന്ദ്രിയദമേന ഉപോസഥകമ്മേന വാ. **സംയമേനാ**തി സീലസംയമേന. **സച്ചവജ്ജേനാ**തി സച്ചവചനേന. **ആഗമോ**തി ആഗമനം, പവത്തീതി അത്ഥോ. സബ്ബഥാപി പാപപുഞ്ഞാനം കിരിയമേവ പടിക്ഖിപതി.

അമ്ബം പുട്ഠോ ലബുജം ബ്യാകരോതി നാമ, യോ കീദിസോ അമ്ബോ കീദിസാനി വാ അമ്ബസ്സ ഖന്ധപണ്ണപുപ്ഫഫലാനീതി വുത്തേ ഏദിസോ ലബുജോ ഏദിസാനി വാ ലബുജസ്സ ഖന്ധപണ്ണപുപ്ഫഫലാനീതി ബ്യാകരോതി. **വിജിതേ**തി ആണാപവത്തിദേസേ. **അപസാദേതബ്ബ**ന്തി വിഹേഠേതബ്ബം. **അനഭിനന്ദിത്വാ**തി "സാധു സാധൂ"തി ഏവം പസംസം അകത്വാ. **അപ്പടിക്കോസിത്വാ**തി ബാലദുബ്ഭാസിതം തയാ ഭാസിതന്തി ഏവം അപ്പടിബാഹിത്വാ. **അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ**തി സാരതോ അഗ്ഗണ്ഹന്തോ. **അനിക്കുജ്ജന്തോ**തി സാരവസേനേവ ഇദം നിസ്സരണം, അയം പരമത്ഥോതി ഹദയേ അട്ഠപേന്തോ. ബ്യഞ്ജനം പന തേന ഉഗ്ഗഹിതഞ്ചേവ നിക്കുജ്ജിതഞ്ച.

മക്ഖലിഗോസാലവാദവണ്ണനാ

൧൬൭-൧൬൮. മക്ഖലിവാദേ പച്ചയോതി ഹേതുവേവചനമേവ, ഉഭയേനാപി വിജ്ജമാനമേവ കായദുച്ചരിതാദീനം സംകിലേസപച്ചയം, കായസുചരിതാദീനഞ്ച വിസുദ്ധിപച്ചയം പടിക്ഖിപതി. **അത്തകാരേ**തി അത്തകാരോ. യേന അത്തനാ കതകമ്മേന ഇമേ സത്താ ദേവത്തമ്പി മാരത്തമ്പി ബ്രഹ്മത്തമ്പി സാവകബോധിമ്പി പച്ചേകബോധിമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതമ്പി പാപുണന്തി, തമ്പി പടിക്ഖിപതി. ദുതിയപദേന യം പരകാരം പരസ്സ ഓവാദാനുസാസനിം നിസ്സായ ഠപേത്വാ മഹാസത്തം അവസേസോ ജനോ മനുസ്സസോഭഗ്യതം ആദിം കത്വാ യാവ അരഹത്തം പാപുണാതി, തം പരകാരം പടിക്ഖിപതി. ഏവമയം ബാലോ ജിനചക്കേ പഹാരം ദേതി നാമ. **നത്ഥി പുരിസകാരേ**തി യേന പുരിസകാരേന സത്താ വുത്തപ്പകാരാ സമ്പത്തിയോ പാപുണന്തി , തമ്പി പടിക്ഖിപതി. **നത്ഥി ബല**ന്തി യമ്ഹി അത്തനോ ബലേ പതിട്ഠിതാ സത്താ വീരിയം കത്വാ താ സമ്പത്തിയോ പാപുണന്തി, തം ബലം പടിക്ഖിപതി. **നത്ഥി വീരിയ**ന്തിആദീനി സബ്ബാനി പുരിസകാരവേവചനാനേവ. "ഇദം നോ വീരിയേന ഇദം പുരിസഥാമേന, ഇദം പുരിസപരക്കമേന പവത്ത"ന്തി ഏവം പവത്തവചനപടിക്ഖേപകരണവസേന പനേതാനി വിസും ആദിയന്തി.

സബ്ബേ സത്താതി ഓട്ഠഗോണഗദ്രഭാദയോ അനവസേസേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. **സബ്ബേ പാണാ**തി ഏകിന്ദ്രിയോ പാണോ, ദ്വിന്ദ്രിയോ പാണോതിആദിവസേന വദതി. **സബ്ബേ ഭൂതാ**തി അണ്ഡകോസവത്ഥികോസേസു ഭൂതേ സന്ധായ വദതി. **സബ്ബേ ജീവാ**തി സാലിയവഗോധുമാദയോ സന്ധായ വദതി. തേസു ഹി സോ വിരൂഹനഭാവേന ജീവസഞ്ഞീ. **അവസാ അബലാ അവീരിയാ**തി തേസം അത്തനോ വസോ വാ ബലം വാ വീരിയം വാ നത്ഥി. **നിയതിസങ്ഗതിഭാവപരിണതാ**തി ഏത്ഥ **നിയതീ**തി നിയതാ. **സങ്ഗതീ**തി ഛന്നം അഭിജാതീനം തത്ഥ തത്ഥ ഗമനം. **ഭാവോ**തി സഭാവോയേവ. ഏവം നിയതിയാ ച സങ്ഗതിയാ ച ഭാവേന ച പരിണതാ നാനപ്പകാരതം പത്താ. യേന ഹി യഥാ ഭവിതബ്ബം, സോ തഥേവ ഭവതി. യേന ന ഭവിതബ്ബം, സോ ന ഭവതീതി ദസ്സേതി. **ഛസ്വേവാഭിജാതീസൂ**തി ഛസു ഏവ അഭിജാതീസു ഠത്വാ സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തി. അഞ്ഞാ സുഖദുക്ഖഭൂമി നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

യോനിപമുഖസതസഹസ്സാനീതി പമുഖയോനീനം ഉത്തമയോനീനം ചുദ്ദസസതസഹസ്സാനി അഞ്ഞാനി ച സട്ഠിസതാനി അഞ്ഞാനി ച ഛസതാനി. **പഞ്ച ച കമ്മുനോ സതാനീ**തി പഞ്ചകമ്മസതാനി ച. കേവലം തക്കമത്തകേന നിരത്ഥകം ദിട്ഠിം ദീപേതി. പഞ്ച ച കമ്മാനി തീണി ച കമ്മാനീതിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. കേചി പനാഹു - "പഞ്ച ച കമ്മാനീതി പഞ്ചിന്ദ്രിയവസേന

ഭണതി. തീണീതി കായകമ്മാദിവസേനാ''തി. **കമ്മേ ച ഉപഡ്ഢകമ്മേ ചാ**തി ഏത്ഥ പനസ്സ കായകമ്മഞ്ച വചീകമ്മഞ്ച കമ്മന്തി ലദ്ധി, മനോകമ്മം ഉപഡ്ഢകമ്മന്തി. **ദ്വട്ഠിപടിപദാ**തി ദ്വാസട്ഠി പടിപദാതി വദതി. **ദ്വട്ഠന്തരകപ്പാ**തി ഏകസ്മിം കപ്പേ ചതുസട്ഠി അന്തരകപ്പാ നാമ ഹോന്തി. അയം പന അഞ്ഞേ ദ്വേ അജാനന്തോ ഏവമാഹ.

ഛളാഭിജാതിയോതി കണ്ഹാഭിജാതി, നീലാഭിജാതി, ലോഹിതാഭിജാതി, ഹലിദ്ദാഭിജാതി, സുക്കാഭിജാതി, പരമസുക്കാഭിജാതീതി ഇമാ ഛ അഭിജാതിയോ വദതി. തത്ഥ ഓരബ്ഭികാ, സാകുണികാ, മാഗവികാ, സൂകരികാ, ലുദ്ദാ, മച്ഛഘാതകാ ചോരാ, ചോരഘാതകാ, ബന്ധനാഗാരികാ, യേ വാ പനഞ്ഞേപി കേചി കുരൂരകമ്മന്താ, അയം കണ്ഹാഭിജാതീതി (അം॰ നി॰ ന്റ.൬൭) വദതി. ഭിക്ഖൂ നീലാഭിജാതീതി വദതി, തേ കിര ചതൂസു പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തി. ''ഭിക്ഖൂ കണ്ടകവുത്തികാ''തി (അം॰ നി॰ ന്റ.൬൭) അയഞ്ഹിസ്സ പാളിയേവ. അഥ വാ കണ്ടകവുത്തികാ ഏവ നാമ ഏകേ പബ്ബജിതാതി വദതി. ലോഹിതാഭിജാതി നാമ നിഗണ്ഠാ ഏകസാടകാതി വദതി. ഇമേ കിര പുരിമേഹി ദ്വീഹി പണ്ഡരതരാ. ഗിഹീ ഓദാതവസനാ അചേലകസാവകാ ഹലിദ്ദാഭിജാതീതി വദതി. ഏവം അത്തനോ പച്ചയദായകേ നിഗണ്ഠേഹിപി ജേട്ഠകതരേ കരോതി. ആജീവകാ ആജീവകിനിയോ സുക്കാഭിജാതീതി വദതി. തേ കിര പുരിമേഹി ചതൂഹി പണ്ഡരതരാ. നന്ദോ, വച്ഛോ, കിസോ, സങ്കിച്ചോ, മക്ഖലിഗോസാലോ, പരമസുക്കാഭിജാതീതി (അം॰ നി॰ ന്റ.൬൭) വദതി. തേ കിര സബ്ബേഹി പണ്ഡരതരാ.

അട്ഠ പുരിസഭൂമിയോതി മന്ദഭൂമി, ഖിഡ്ഡാഭൂമി, പദവീമംസഭൂമി, ഉജുഗതഭൂമി, സേക്ഖഭൂമി, സമണഭൂമി , ജിനഭൂമി, പന്നഭൂമീതി ഇമാ അട്ഠ പുരിസഭൂമിയോതി വദതി. തത്ഥ ജാതദിവസതോ പട്ഠായ സത്തദിവസേ സമ്ബാധട്ഠാനതോ നിക്ഖന്തത്താ സത്താ മന്ദാ ഹോന്തി മോമൂഹാ, അയം മന്ദഭൂമീതി വദതി. യേ പന ദുഗ്ഗതിതോ ആഗതാ ഹോന്തി, തേ അഭിണ്ഹം രോദന്തി ചേവ വിരവന്തി ച, സുഗതിതോ ആഗതാ തം അനുസ്സരിത്വാ ഹസന്തി, അയം ഖിഡ്ഡാഭൂമി നാമ. മാതാപിതൂനം ഹത്ഥം വാ പാദം വാ മഞ്ചം വാ പീഠം വാ ഗഹേത്വാ ഭൂമിയം പദനിക്ഖിപനം പദവീമംസഭൂമി നാമ. പദസാ ഗന്തും സമത്ഥകാലേ ഉജുഗതഭൂമി നാമ. സിപ്പാനി സിക്ഖിതകാലേ സേക്ഖഭൂമി നാമ. ഘരാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിതകാലേ സമണഭൂമി നാമ. ആചരിയം സേവിത്വാ ജാനനകാലേ ജിനഭൂമി നാമ. ഭിക്ഖു ച പന്നകോ ജിനോ ന കിഞ്ചി ആഹാതി ഏവം അലാഭിം സമണം പന്നഭൂമീതി വദതി.

ഏകൂനപഞ്ഞാസ ആജീവകസതേതി ഏകൂനപഞ്ഞാസആജീവകവുത്തിസതാനി. **പരിബ്ബാജകസതേ**തി പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജാസതാനി. **നാഗാവാസസതേ**തി നാഗമണ്ഡലസതാനി. **വീസേ ഇന്ദ്രിയസതേ**തി വീസതിന്ദ്രിയസതാനി. **തിംസേ നിരയസതേ**തി തിംസ നിരയസതാനി. **രജോധാതുയോ**തി രജഓകിരണട്ഠാനാനി, ഹത്ഥപിട്ഠിപാദപിട്ഠാദീനി സന്ധായ വദതി. **സത്ത സഞ്ഞീഗബ്ഭാ**തി ഓട്ഠഗോണഗദ്രഭഅജപസുമിഗമഹിംസേ സന്ധായ വദതി. **സത്ത അസഞ്ഞീഗബ്ഭാ**തി സാലിവീഹിയവഗോധൂമകങ്ഗുവരകകുദ്രൂസകേ സന്ധായ വദതി. **നിഗണ്ഠിഗബ്ഭാ**തി ഗണ്ഠിമ്ഹി ജാതഗബ്ഭാ, ഉച്ഛുവേളുനളാദയോ സന്ധായ വദതി. **സത്ത ദേവാ**തി ബഹൂ ദേവാ. സോ പന സത്താതി വദതി.

മനുസ്സാപി അനന്താ, സോ സത്താതി വദതി. **സത്ത പിസാചാ**തി പിസാചാ മഹന്തമഹന്താ സത്താതി വദതി. **സരാ**തി മഹാസരാ, കണ്ണമുണ്ഡരഥകാരഅനോതത്തസീഹപ്പപാതഛദ്ദന്തമന്ദാകിനീകുണാലദഹേ ഗഹേത്വാ വദതി.

പവുടാതി ഗണ്ഠികാ. **പപാതാ**തി മഹാപപാതാ. **പപാതസതാനീ**തി ഖുദ്ദകപപാതസതാനി. **സുപിനാ**തി മഹാസുപിനാ. **സുപിനസതാനീ**തി ഖുദ്ദകസുപിനസതാനി. **മഹാകപ്പിനോ**തി മഹാകപ്പാനം. തത്ഥ ഏകമ്ഹാ മഹാസരാ വസ്സസതേ വസ്സസതേ കുസഗ്ഗേന ഏകം ഉദകബിന്ദും നീഹരിത്വാ സത്തക്ഖത്തും തമ്ഹി സരേ നിരുദകേ കതേ ഏകോ മഹാകപ്പോതി വദതി. ഏവരൂപാനം മഹാകപ്പാനം ചതുരാസീതിസതസഹസ്സാനി ഖേപേത്വാ ബാലേ ച പണ്ഡിതേ ച ദുക്ഖസ്സന്തം കരോന്തീതി അയമസ്സ ലദ്ധി. പണ്ഡിതോപി കിര അന്തരാ വിസുജ്ഝിതും ന സക്കോതി. ബാലോപി തതോ ഉദ്ധം ന ഗച്ഛതി.

സീലേനാതി അചേലകസീലേന വാ അഞ്ഞേന വാ യേന കേനചി. **വതേനാ**തി താദിസേനേവ വതേന. **തപേനാ**തി തപോകമ്മേന. അപരിപക്കം പരിപാചേതി നാമ, യോ "അഹം പണ്ഡിതോ"തി അന്തരാ വിസുജ്ഝതി. പരിപക്കം ഫുസ്സ ഫുസ്സ ബ്യന്തിം കരോതി നാമ യോ "അഹം ബാലോ"തി വുത്തപരിമാണം കാലം അതിക്കമിത്വാ യാതി. **ഹേവം നത്ഥീ**തി ഏവം നത്ഥി. തഞ്ഹി ഉഭയമ്പി ന സക്കാ കാതുന്തി ദീപേതി. **ദോണമിതേ**തി ദോണേന മിതം വിയ. **സുഖദുക്ഖേ**തി സുഖദുക്ഖം. **പരിയന്തകതേ**തി വുത്തപരിമാണേന കാലേന കതപരിയന്തേ. **നത്ഥി ഹായനവഡ്ഢനേ**തി നത്ഥി ഹായനവഡ്ഢനാനി. ന സംസാരോ പണ്ഡിതസ്സ ഹായതി, ന ബാലസ്സ വഡ്ഢതീതി അത്ഥോ. **ഉക്കംസാവകംസേ**തി ഉക്കംസാവകംസാ. ഹായനവഡ്ഢനാനമേതം അധിവചനം.

ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ സാധേന്തോ "സേയ്യഥാപി നാമാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുത്തഗുളേ**തി വേഠേത്വാ കതസുത്തഗുളേ. **നിബ്ബേഠിയമാനമേവ പലേതീ**തി പബ്ബതേ വാ രുക്ഖഗ്ഗേ വാ ഠത്വാ ഖിത്തം സുത്തപ്പമാണേന നിബ്ബേഠിയമാനമേവ ഗച്ഛതി, സുത്തേ ഖീണേ തത്ഥേവ തിട്ഠതി, ന ഗച്ഛതി. ഏവമേവ വുത്തകാലതോ ഉദ്ധം ന ഗച്ഛതീതി ദസ്സേതി.

അജിതകേസകമ്ബലവാദവണ്ണനാ

൧൭൦-൧൭൧. അജിതവാദേ **നത്ഥി ദിന്ന**ന്തി ദിന്നഫലാഭാവം സന്ധായ വദതി. യിട്ഠം വുച്ചതി മഹായാഗോ. **ഹുത**ന്തി പഹേണകസക്കാരോ അധിപ്പേതോ. തമ്പി ഉഭയം ഫലാഭാവമേവ സന്ധായ പടിക്ഖിപതി. **സുകതദുക്കടാന**ന്തി സുകതദുക്കടാനം, കുസലാകുസലാനന്തി അത്ഥോ. **ഫലം വിപാകോ**തി യം ഫലന്തി വാ വിപാകോതി വാ വുച്ചതി, തം നത്ഥീതി വദതി. **നത്ഥി അയം ലോകോ**തി പരലോകേ ഠിതസ്സ അയം ലോകോ നത്ഥി, **നത്ഥി പരോ ലോകോ**തി ഇധ ലോകേ ഠിതസ്സാപി പരോ ലോകോ നത്ഥി, സബ്ബേ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തീതി ദസ്സേതി. **നത്ഥി മാതാ നത്ഥി പിതാ**തി തേസു സമ്മാപടിപത്തിമിച്ഛാപടിപത്തീനം ഫലാഭാവവസേന വദതി. **നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ**തി ചവിത്വാ ഉപപജ്ജനകാ സത്താ നാമ നത്ഥീതി വദതി.

ചാതുമഹാഭൂതികോതി ചതുമഹാഭൂതമയോ. **പഥവീ പഥവികായ**ന്തി അജ്ഝത്തികപഥവീധാതു ബാഹിരപഥവീധാതും. **അനുപേതീ**തി അനുയായതി.

അനുപഗച്ഛതീതി തസ്സേവ വേവചനം. അനുഗച്ഛതീതിപി അത്ഥോ. ഉഭയേനാപി ഉപേതി, ഉപഗച്ഛതീതി ദസ്സേതി. ആപാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി ആകാസം പക്ഖന്ദന്തി. **ആസന്ദിപഞ്ചമാ**തി നിപന്നമഞ്ചേന പഞ്ചമാ, മഞ്ചോ ചേവ ചത്താരോ മഞ്ചപാദേ ഗഹേത്വാ ഠിതാ ചത്താരോ പുരിസാ ചാതി അത്ഥോ. **യാവാളാഹനാ**തി യാവ സുസാനാ. **പദാനീ**തി 'അയം ഏവം സീലവാ അഹോസി, ഏവം ദുസ്സീലോ'തിആദിനാ നയേന പവത്താനി ഗുണാഗുണപദാനി, സരീരമേവ വാ ഏത്ഥ പദാനീതി അധിപ്പേതം. **കാപോതകാനീ**തി കപോതവണ്ണാനി, പാരാവതപക്ഖവണ്ണാനീതി അത്ഥോ. **ഭസ്സന്താ**തി ഭസ്മന്താ, അയമേവ വാ പാളി. **ആഹുതിയോ**തി യം പഹേണകസക്കാരാദിഭേദം ദിന്നദാനം, സബ്ബം തം ഛാരികാവസാനമേവ ഹോതി, ന തതോ പരം ഫലദായകം ഹുത്വാ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **ദത്തുപഞ്ഞത്ത**ന്തി ദത്തൂഹി ബാലമനുസ്സേഹി പഞ്ഞത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - 'ബാലേഹി അബുദ്ധീഹി പഞ്ഞത്തമിദം ദാനം, ന പണ്ഡിതേഹി. ബാലാ ദേന്തി, പണ്ഡിതാ ഗണ്ഹന്തീ'തി ദസ്സേതി.

തത്ഥ പൂരണോ "കരോതോ ന കരീയതി പാപ"ന്തി വദന്തോ കമ്മം പടിബാഹതി. അജിതോ "കായസ്സ ഭേദാ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി വദന്തോ വിപാകം പടിബാഹതി. മക്ഖലി "നത്ഥി ഹേതൂ"തി വദന്തോ ഉഭയം പടിബാഹതി. തത്ഥ കമ്മം പടിബാഹന്തേനാപി വിപാകോ പടിബാഹിതോ ഹോതി, വിപാകം പടിബാഹന്തേനാപി കമ്മം പടിബാഹിതം ഹോതി. ഇതി സബ്ബേപേതേ അത്ഥതോ ഉഭയപ്പടിബാഹകാ അഹേതുകവാദാ ചേവ അകിരിയവാദാ ച നത്ഥികവാദാ ച ഹോന്തി.

യേ വാ പന തേസം ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ രത്തിട്ഠാനേ ദിവാഠാനേ നിസിന്നാ സജ്ഝായന്തി വീമംസന്തി, തേസം "കരോതോ ന കരീയതി പാപം, നത്ഥി ഹേതു, നത്ഥി പച്ചയോ, മതോ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി തസ്മിം ആരമ്മണേ മിച്ഛാസതി സന്തിട്ഠതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, ജവനാനി ജവന്തി, പഠമജവനേ സതേകിച്ഛാ ഹോന്തി, തഥാ ദുതിയാദീസു, സത്തമേ ബുദ്ധാനമ്പി അതേകിച്ഛാ അനിവത്തിനോ അരിട്ഠകണ്ടകസദിസാ. തത്ഥ കോചി ഏകം ദസ്സനം ഓക്കമതി, കോചി ദ്വേ, കോചി തീണിപി, ഏകസ്മിം ഓക്കന്തേപി, ദ്വീസു തീസു ഓക്കന്തേസുപി, നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികോവ ഹോതി; പത്തോ സഗ്ഗമഗ്ഗാവരണഞ്ചേവ മോക്ഖമഗ്ഗാവരണഞ്ച, അഭബ്ബോ തസ്സത്തഭാവസ്സ അനന്തരം സഗ്ഗമ്പി ഗന്തും, പഗേവ മോക്ഖം. വട്ടഖാണു നാമേസ സത്തോ പഥവിഗോപകോ, യേഭുയ്യേന ഏവരൂപസ്സ ഭവതോ വുട്ഠാനം നത്ഥി.

> "തസ്മാ അകല്യാണജനം, ആസീവിസമിവോരഗം;
> ആരകാ പരിവജ്ജേയ്യ, ഭൂതികാമോ വിചക്ഖണോ"തി.

പകുധകച്ചായനവാദവണ്ണനാ

൧൭൪-൧൭൫. പകുധവാദേ **അകടാ**തി അകതാ. **അകടവിധാ**തി അകതവിധാനാ. **ഏവം കരോഹീ**തി കേനചി കാരാപിതാപി ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **അനിമ്മിതാ**തി ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ. **അനിമ്മാതാ**തി അനിമ്മാപിതാ, കേചി അനിമ്മാപേതബ്ബാതി പദം വദന്തി, തം നേവ പാളിയം, ന അട്ഠകഥായം ദിസ്സതി. വഞ്ഝാദിപദത്തയം വുത്തത്ഥമേവ. **ന ഇഞ്ജന്തീ**തി ഏസികത്ഥമ്ഭോ വിയ ഠിതത്താ ന ചലന്തി. **ന വിപരിണമന്തീ**തി പകതിം ന

ജഹന്തി. **ന അഞ്ഞമഞ്ഞം ബ്യാബാധേന്തീ**തി ന അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപഹനന്തി. **നാലന്തി** ന സമത്ഥാ. **പഥവികായോ**തിആദീസു പഥവീയേവ പഥവികായോ, പഥവിസമൂഹോ വാ. **തത്ഥാ**തി തേസു ജീവസത്തമേസു കായേസു. **സത്തന്നം ത്വേവ കായാനന്തി** യഥാ മുഗ്ഗരാസിആദീസു പഹതം സത്ഥം മുഗ്ഗാദീനം അന്തരേന പവിസതി, ഏവം സത്തന്നം കായാനം അന്തരേന ഛിദ്ദേന വിവരേന സത്ഥം പവിസതി. തത്ഥ അഹം ഇമം ജീവിതാ വോരോപേമീതി കേവലം സഞ്ഞാമത്തമേവ ഹോതീതി ദസ്സേതി.

നിഗണ്ഠനാടപുത്തവാദവണ്ണനാ

൧൭൭-൧൭൮. നാടപുത്തവാദേ **ചാതുയാമസംവരസംവുതോ**തി ചതുകോട്ഠാസേന സംവരേന സംവുതോ. **സബ്ബവാരിവാരിതോ ചാ**തി വാരിതസബ്ബഉദകോ പടിക്ഖിത്തസബ്ബസീതോദകോതി അത്ഥോ. സോ കിര സീതോദകേ സത്തസഞ്ഞീ ഹോതി, തസ്മാ ന തം വളഞ്ജേതി. **സബ്ബവാരിയുത്തോ**തി സബ്ബേന പാപവാരണേന യുത്തോ. **സബ്ബവാരിധുതോ**തി സബ്ബേന പാപവാരണേന ധുതപാപോ. **സബ്ബവാരിഫുടോ**തി സബ്ബേന പാപവാരണേന ഫുട്ഠോ. **ഗതത്തോ**തി കോടിപ്പത്തചിത്തോ. **യതത്തോ**തി സംയതചിത്തോ. **ഠിതത്തോ**തി സുപ്പതിട്ഠിതചിത്തോ. ഏതസ്സ വാദേ കിഞ്ചി സാസനാനുലോമമ്പി അത്ഥി, അസുദ്ധലദ്ധിതായ പന സബ്ബാ ദിട്ഠിയേവ ജാതാ.

സഞ്ചയബേലട്ഠപുത്തവാദവണ്ണനാ

൧൭൯-൧൮൧. സഞ്ചയവാദോ അമരാവിക്ഖേപേ വുത്തനയോ ഏവ.

പഠമസന്ദിട്ഠികസാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാ

൧൮൨. **സോഹം , ഭന്തേ**തി സോ അഹം ഭന്തേ, വാലുകം പീളേത്വാ തേലം അലഭമാനോ വിയ തിത്ഥിയവാദേസു സാരം അലഭന്തോ ഭഗവന്തം പുച്ഛാമീതി അത്ഥോ.

൧൮൩. **യഥാ തേ ഖമേയ്യാ**തി യഥാ തേ രുച്ചേയ്യ. **ദാസോ**തി അന്തോജാതധനക്കീതകരമരാനീതസാമംദാസബ്യോപഗതാനം അഞ്ഞതരോ. **കമ്മകാരോ**തി അനലസോ കമ്മകരണസീലോയേവ. ദൂരതോ ദിസ്വാ പഠമമേവ ഉട്ഠഹതീതി **പുബ്ബുട്ഠായീ.** ഏവം ഉട്ഠിതോ സാമിനോ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ പാദധോവനാദികത്തബ്ബകിച്ചം കത്വാ പച്ഛാ നിപതതി നിസീദതീതി **പച്ഛാനിപാതീ.** സാമികമ്ഹി വാ സയനതോ അവുട്ഠിതേ പുബ്ബേയേവ വുട്ഠാതീതി **പുബ്ബുട്ഠായീ.** പച്ചൂസകാലതോ പട്ഠായ യാവ സാമിനോ രത്തിം നിദ്ദോക്കമനം, താവ സബ്ബകിച്ചാനി കത്വാ പച്ഛാ നിപതതി, സേയ്യം കപ്പേതീതി **പച്ഛാനിപാതീ.** കിം കരോമി, കിം കരോമീതി ഏവം കിംകാരമേവ പടിസുണന്തോ വിചരതീതി **കിം കാരപടിസ്സാവീ.** മനാപമേവ കിരിയം കരോതീതി **മനാപചാരീ.** പിയമേവ വദതീതി **പിയവാദീ.** സാമിനോ തുട്ഠപഹട്ഠം മുഖം ഉല്ലോകയമാനോ വിചരതീതി **മുഖുല്ലോകകോ.**

ദേവോ മഞ്ഞേതി ദേവോ വിയ. **സോ വതസ്സാഹം പുഞ്ഞാനി കരേയ്യ**ന്തി സോ വത അഹം ഏവരൂപോ അസ്സം, യദി പുഞ്ഞാനി കരേയ്യന്തി അത്ഥോ. ''സോ വതസ്സ'സ്സ''ന്തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **യംനൂനാഹ**ന്തി സചേ ദാനം

ദസ്സാമി, യം രാജാ ഏകദിവസം ദേതി, തതോ സതഭാഗമ്പി യാവജീവം ന സക്ഖിസ്സാമി ദാതുന്തി പബ്ബജ്ജായം ഉസ്സാഹം കത്വാ ഏവം ചിന്തനഭാവം ദസ്സേതി.

കായേന സംവുതോതി കായേന പിഹിതോ ഹുത്വാ അകുസലസ്സ പവേസനദ്വാരം ഥകേത്വാതി അത്ഥോ. ഏസേവ നയോ സേസപദദ്വയേപി. **ഘാസച്ഛാദനപരമതായാ**തി ഘാസച്ഛാദനേന പരമതായ ഉത്തമതായ, ഏതദത്ഥമ്പി അനേസനം പഹായ അഗ്ഗസല്ലേഖേന സന്തുട്ഠോതി അത്ഥോ. **അഭിരതോ പവിവേകേ**തി "കായവിവേകോ ച വിവേകട്ഠകായാനം, ചിത്തവിവേകോ ച നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം, പരമവോദാനപ്പത്താനം ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം വിസങ്ഖാരഗതാന"ന്തി ഏവം വുത്തേ തിവിധേപി വിവേകേ രതോ; ഗണസങ്ഗണികം പഹായ കായേന ഏകോ വിഹരതി, ചിത്തകിലേസസങ്ഗണികം പഹായ അട്ഠസമാപത്തിവസേന ഏകോ വിഹരതി, ഫലസമാപത്തിം വാ നിരോധസമാപത്തിം വാ പവിസിത്വാ നിബ്ബാനം പത്വാ വിഹരതീതി അത്ഥോ. **യഗ്ഘേ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ.

൧൮൪. **ആസനേനപി നിമന്തേയ്യാമാ**തി നിസിന്നാസനം പപ്ഫോടേത്വാ ഇധ നിസീദഥാതി വദേയ്യാമ. **അഭിനിമന്തേയ്യാമപി ന**ന്തി അഭിഹരിത്വാപി നം നിമന്തേയ്യാമ. തത്ഥ ദുവിധോ അഭിഹാരോ - വാചായ ചേവ കായേന ച. തുമ്ഹാകം ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ അമ്ഹാകം ചീവരാദീഹി വദേയ്യാഥ യേനത്ഥോതി വദന്തോ ഹി വാചായ അഭിഹരിത്വാ നിമന്തേതി നാമ. ചീവരാദിവേകല്ലം സല്ലക്ഖേത്വാ ഇദം ഗണ്ഹാഥാതി താനി ദേന്തോ പന കായേന അഭിഹരിത്വാ നിമന്തേതി നാമ. തദുഭയമ്പി സന്ധായ അഭിനിമന്തേയ്യാമപി നന്തി ആഹ. ഏത്ഥ ച **ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരോ**തി യം കിഞ്ചി ഗിലാനസ്സ സപ്പായം ഓസധം. വചനത്ഥോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ. **രക്ഖാവരണഗുത്തി**ന്തി രക്ഖാസങ്ഖാതഞ്ചേവ ആവരണസങ്ഖാതഞ്ച ഗുത്തിം. സാ പനേസാ ന ആവുധഹത്ഥേ പുരിസേ ഠപേന്തേന ധമ്മികാ നാമ സംവിദഹിതാ ഹോതി. യഥാ പന അവേലായ കട്ഠഹാരികപണ്ണഹാരികാദയോ വിഹാരം ന പവിസന്തി, മിഗലുദ്ദകാദയോ വിഹാരസീമായ മിഗേ വാ മച്ഛേ വാ ന ഗണ്ഹന്തി, ഏവം സംവിദഹന്തേന ധമ്മികാ നാമ രക്ഖാ സംവിഹിതാ ഹോതി, തം സന്ധായാഹ - "ധമ്മിക"ന്തി.

൧൮൫. **യദി ഏവം സന്തേ**തി യദി തവ ദാസോ തുയ്ഹം സന്തികാ അഭിവാദനാദീനി ലഭേയ്യ. ഏവം സന്തേ. **അദ്ധാ**തി ഏകംസവചനമേതം. **പഠമ**ന്തി ഭണന്തോ അഞ്ഞസ്സാപി അത്ഥിതം ദീപേതി. തേനേവ ച രാജാ **സക്കാ പന, ഭന്തേ, അഞ്ഞമ്പീ**തിആദിമാഹ.

ദുതിയസന്ദിട്ഠികസാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാ

൧൮൬-൧൮൭. കസതീതി **കസ്സകോ.** ഗേഹസ്സ പതി, ഏകഗേഹമത്തേ ജേട്ഠകോതി **ഗഹപതികോ.** ബലിസങ്ഖാതം കരം കരോതീതി **കരകാരകോ.** ധഞ്ഞരാസിം ധനരാസിഞ്ച വഡ്ഢേതീതി **രാസിവഡ്ഢകോ.**

അപ്പം വാതി പരിത്തകം വാ അന്തമസോ തണ്ഡുലനാളിമത്തകമ്പി. **ഭോഗക്ഖന്ധ**ന്തി ഭോഗരാസിം. **മഹന്തം വാ**തി വിപുലം വാ. യഥാ ഹി

മഹന്തം പഹായ പബ്ബജിതും ദുക്കരം, ഏവം അപ്പമ്പീതി ദസ്സനത്ഥം ഉഭയമാഹ. ദാസവാരേ പന യസ്മാ ദാസോ അത്തനോപി അനിസ്സരോ, പഗേവ ഭോഗാനം. യഞ്ഹി തസ്സ ധനം, തം സാമികാനഞ്ഞേവ ഹോതി, തസ്മാ ഭോഗഗ്ഗഹണം ന കതം. ഞാതിയേവ ഞാതിപരിവട്ടോ.

പണീതതരസാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാ

൯൪. **സക്കാ പന, ഭന്തേ, അഞ്ഞമ്പി ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇധ ഏവമേവാതി ന വുത്തം. തം കസ്മാതി ചേ, ഏവമേവാതി ഹി വുച്ചമാനേ പഹോതി ഭഗവാ സകലമ്പി രത്തിന്ദിവം തതോ വാ ഭിയ്യോപി ഏവരൂപാഹി ഉപമാഹി സാമഞ്ഞഫലം ദീപേതും. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഏതസ്സ ഭഗവതോ വചനസവനേ പരിയന്തം നാമ നത്ഥി, തഥാപി അത്ഥോ താദിസോയേവ ഭവിസ്സതീതി ചിന്തേത്വാ ഉപരി വിസേസം പുച്ഛന്തോ ഏവമേവാതി അവത്വാ - ''അഭിക്കന്തതരഞ്ച പണീതതരഞ്ചാ''തി ആഹ. തത്ഥ **അഭിക്കന്തതര**ന്തി അഭിമനാപതരം അതിസേട്ഠതരന്തി അത്ഥോ. **പണീതതര**ന്തി ഉത്തമതരം. **തേന ഹീ**തി ഉയ്യോജനത്ഥേ നിപാതോ. സവനേ ഉയ്യോജേന്തോ ഹി നം ഏവമാഹ. **സുണോഹീ**തി അഭിക്കന്തതരഞ്ച പണീതതരഞ്ച സാമഞ്ഞഫലം സുണാതി.

സാധുകം മനസികരോഹീതി ഏത്ഥ പന സാധുകം സാധൂതി ഏകത്ഥമേതം. അയഞ്ഹി സാധു-സദ്ദോ ആയാചനസമ്പടിച്ഛനസമ്പഹംസനസുന്ദര ദള്ഹീകമ്മാദീസു ദിസ്സതി. ''സാധു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സങ്ഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൯൫) ഹി ആയാചനേ ദിസ്സതി. ''സാധു, ഭന്തേതി ഖോ സോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) സമ്പടിച്ഛനേ. ''സാധു സാധു, സാരിപുത്താ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൯) സമ്പഹംസനേ.

> ''സാധു ധമ്മരുചി രാജാ, സാധു പഞ്ഞാണവാ നരോ;
> സാധു മിത്താനമദ്ദുബ്ഭോ, പാപസ്സാകരണം സുഖ''ന്തി. (ജാ॰ ൨.൧൮.൧൦൧);

ആദീസു സുന്ദരേ. ''തേന ഹി, ബ്രാഹ്മണ, സുണോഹി സാധുകം മനസി കരോഹീ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൫.൧൯൨) സാധുകസദ്ദോയേവ ദള്ഹീകമ്മേ, ആണത്തിയന്തിപി വുച്ചതി . ഇധാപി അസ്സ ഏത്ഥേവ ദള്ഹീകമ്മേ ച ആണത്തിയഞ്ച വേദിതബ്ബോ. സുന്ദരേപി വട്ടതി. ദള്ഹീകമ്മത്ഥേന ഹി ദള്ഹമിമം ധമ്മം സുണാഹി, സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹന്തോ. ആണത്തിഅത്ഥേന മമ ആണത്തിയാ സുണാഹി, സുന്ദരത്ഥേന സുന്ദരമിമം ഭദ്ദകം ധമ്മം സുണാഹീതി ഏവം ദീപിതം ഹോതി.

മനസി കരോഹീതി ആവജ്ജ, സമന്നാഹരാതി അത്ഥോ, അവിക്ഖിത്തചിത്തോ ഹുത്വാ നിസാമേഹി, ചിത്തേ കരോഹീതി അധിപ്പായോ. അപി ചേത്ഥ സുണോഹീതി സോതിന്ദ്രിയവിക്ഖേപനിവാരണമേതം. സാധുകം മനസി കരോഹീതി മനസികാരേ ദള്ഹീകമ്മനിയോജനേന മനിന്ദ്രിയവിക്ഖേപനിവാരണം. പുരിമഞ്ചേത്ഥ ബ്യഞ്ജനവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം, പച്ഛിമം അത്ഥവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം. പുരിമേന ച ധമ്മസ്സവനേ നിയോജേതി, പച്ഛിമേന സുതാനം ധമ്മാനം ധാരണൂപപരിക്ഖാദീസു. പുരിമേന ച

സബ്യഞ്ജനോ അയം ധമ്മോ, തസ്മാ സവനീയോതി ദീപേതി . പച്ഛിമേന സത്ഥോ, തസ്മാ സാധുകം മനസി കാതബ്ബോതി. സാധുകപദം വാ ഉഭയപദേഹി യോജേത്വാ യസ്മാ അയം ധമ്മോ ധമ്മഗമ്ഭീരോ ചേവ ദേസനാഗമ്ഭീരോ ച, തസ്മാ സുണാഹി സാധുകം, യസ്മാ അത്ഥഗമ്ഭീരോ ച പടിവേധഗമ്ഭീരോ ച, തസ്മാ സാധുകം മനസി കരോഹീതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **ഭാസിസ്സാമീ**തി സക്കാ മഹാരാജാതി ഏവം പടിഞ്ഞാതം സാമഞ്ഞഫലദേസനം വിത്ഥാരതോ ഭാസിസ്സാമി. ''ദേസേസ്സാമീ''തി ഹി സങ്ഖിത്തദീപനം ഹോതി. ഭാസിസ്സാമീതി വിത്ഥാരദീപനം. തേനാഹ വങ്ഗീസത്ഥേരോ -

> ''സങ്ഖിത്തേനപി ദേസേതി, വിത്ഥാരേനപി ഭാസതി;
> സാളികായിവ നിഗ്ഘോസോ, പടിഭാനം ഉദീരയീ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൪);

ഏവം വുത്തേ ഉസ്സാഹജാതോ ഹുത്വാ - **''ഏവം, ഭന്തേ''തി ഖോ രാജാ മാഗധോ അജാതസത്തു വേദേഹിപുത്തോ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസി** ഭഗവതോ വചനം സമ്പടിച്ഛി, പടിഗ്ഗഹേസീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൮൦. അഥസ്സ ഭഗവാ ഏതദവോച, ഏതം അവോച, ഇദാനി വത്തബ്ബം ''ഇധ മഹാരാജാ''തിആദിം സകലം സുത്തം അവോചാതി അത്ഥോ. തത്ഥ **ഇധാ**തി ദേസാപദേസേ നിപാതോ, സ്വായം കത്ഥചി ലോകം ഉപാദായ വുച്ചതി. യഥാഹ - ''ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ''തി. കത്ഥചി സാസനം യഥാഹ - ''ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ''തി (അം॰ നി॰ ർ.൨ർ൧). കത്ഥചി ഓകാസം. യഥാഹ -

> ''ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സ, ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ;
> പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ, ഏവം ജാനാഹി മാരിസാ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൯);

കത്ഥചി പദപൂരണമത്തമേവ. യഥാഹ ''ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഭുത്താവീ അസ്സം പവാരിതോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦). ഇധ പന ലോകം ഉപാദായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **മഹാരാജാ**തി യഥാ പടിഞ്ഞാതം ദേസനം ദേസേതും പുന മഹാരാജാതി ആലപതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ''മഹാരാജ ഇമസ്മിം ലോകേ തഥാഗതോ ഉപ്പജ്ജതി അരഹം...പേ॰... ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തി. തത്ഥ തഥാഗതസദ്ദോ ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തോ. അരഹന്തിആദയോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാ. **ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ**തി ഏത്ഥ പന **ലോകോ**തി - ഓകാസലോകോ സത്തലോകോ സങ്ഖാരലോകോതി തിവിധോ. ഇധ പന സത്തലോകോ അധിപ്പേതോ. സത്തലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി ച തഥാഗതോ ന ദേവലോകേ, ന ബ്രഹ്മലോകേ, മനുസ്സലോകേവ ഉപ്പജ്ജതി. മനുസ്സലോകേപി ന അഞ്ഞസ്മിം ചക്കവാളേ, ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ. തത്രാപി ന സബ്ബട്ഠാനേസു, ''പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഗജങ്ഗലം നാമ നിഗമോ തസ്സാപരേന മഹാസാലോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ ഓരതോ മജ്ഝേ, പുരത്ഥിമദക്ഖിണായ ദിസായ സലളവതീ നാമ നദീ. തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ, ദക്ഖിണായ ദിസായ സേതകണ്ണികം നാമ നിഗമോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ, പച്ഛിമായ ദിസായ ഥൂണം നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ, ഉത്തരായ ദിസായ ഉസിരദ്ധജോ നാമ പബ്ബതോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ ഓരതോ

മജ്ഝേ''തി ഏവം പരിച്ഛിന്നേ ആയാമതോ തിയോജനസതേ, വിത്ഥാരതോ അഡ്ഢതേയ്യയോജനസതേ, പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതേ മജ്ഝിമപദേസേ ഉപ്പജ്ജതി. ന കേവലഞ്ച തഥാഗതോ, പച്ചേകബുദ്ധാ, അഗ്ഗസാവകാ, അസീതിമഹാഥേരാ, ബുദ്ധമാതാ, ബുദ്ധപിതാ, ചക്കവത്തീ രാജാ അഞ്ഞേ ച സാരപ്പത്താ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ ഏത്ഥേവുപ്പജ്ജന്തി.

തത്ഥ തഥാഗതോ സുജാതായ ദിന്നമധുപായാസഭോജനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ, താവ ഉപ്പജ്ജതി നാമ, അരഹത്തഫലേ ഉപ്പന്നോ നാമ. മഹാഭിനിക്ഖമനതോ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ. തുസിതഭവനതോ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ. ദീപങ്കരപാദമൂലതോ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ, താവ ഉപ്പജ്ജതി നാമ, അരഹത്തഫലേ ഉപ്പന്നോ നാമ. ഇധ സബ്ബപഠമം ഉപ്പന്നഭാവം സന്ധായ ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം. തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ.

സോ ഇമം ലോകന്തി സോ ഭഗവാ ഇമം ലോകം. ഇദാനി വത്തബ്ബം നിദസ്സേതി. **സദേവക**ന്തി സഹ ദേവേഹി സദേവകം. ഏവം സഹ മാരേന **സമാരകം,** സഹ ബ്രഹ്മുനാ **സബ്രഹ്മകം,** സഹ സമണബ്രാഹ്മണേഹി **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം.** പജാതത്താ പജാ, തം പജം. സഹ ദേവമനുസ്സേഹി **സദേവമനുസ്സം.** തത്ഥ സദേവകവചനേന പഞ്ച കാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം. സമാരക - വചനേന ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം. സബ്രഹ്മകവചനേന ബ്രഹ്മകായികാദിബ്രഹ്മഗ്ഗഹണം. സസ്സമണബ്രാഹ്മണീവചനേന സാസനസ്സ പച്ചത്ഥികപച്ചാമിത്തസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണം, സമിതപാപബാഹിതപാപസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണഞ്ച. പജാവചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണം. സദേവമനുസ്സവചനേന സമ്മുതിദേവഅവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണം. ഏവമേത്ഥ തീഹി പദേഹി ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകോ. ദ്വീഹി പജാവസേന സത്തലോകോവ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ.

അപരോ നയോ, സദേവകഗ്ഗഹണേന അരൂപാവചരദേവലോകോ ഗഹിതോ. സമാരകഗ്ഗഹണേന ഛ കാമാവചരദേവലോകോ. സബ്രഹ്മകഗ്ഗഹണേന രൂപീ ബ്രഹ്മലോകോ. സസ്സമണബ്രാഹ്മണാദിഗ്ഗഹണേന ചതുപരിസവസേന സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ മനുസ്സലോകോ, അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാ.

അപി ചേത്ഥ സദേവകവചനേന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ സച്ഛികതഭാവമാഹ. തതോ യേസം അഹോസി - ''മാരോ മഹാനുഭാവോ ഛ കാമാവചരിസ്സരോ വസവത്തീ, കിം സോപി ഏതേന സച്ഛികതോ''തി, തേസം വിമതിം വിധമന്തോ **''സമാരക''**ന്തി ആഹ. യേസം പന അഹോസി - ''ബ്രഹ്മാ മഹാനുഭാവോ ഏകങ്ഗുലിയാ ഏകസ്മിം ചക്കവാളസഹസ്സേ ആലോകം ഫരതി, ദ്വീഹി ...പേ॰... ദസഹി അങ്ഗുലീഹി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ആലോകം ഫരതി. അനുത്തരഞ്ച ഝാനസമാപത്തിസുഖം പടിസംവേദേതി, കിം സോപി സച്ഛികതോ''തി, തേസം വിമതിം വിധമന്തോ **സബ്രഹ്മക**ന്തി ആഹ. തതോ യേ ചിന്തേസും - ''പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണാ സാസനസ്സ പച്ചത്ഥികാ, കിം തേപി സച്ഛികതാ''തി, തേസം വിമതിം വിധമന്തോ **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജ**ന്തി ആഹ. ഏവം ഉക്കട്ഠുക്കട്ഠാനം സച്ഛികതഭാവം പകാസേത്വാ അഥ സമ്മുതിദേവേ അവസേസമനുസ്സേ ച ഉപാദായ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന

സേസസത്തലോകസ്സ സച്ഛികതഭാവം പകാസേന്തോ **സദേവമനുസ്സ**ന്തി ആഹ. അയമേത്ഥ ഭാവാനുക്കമോ.

പോരാണാ പനാഹു **സദേവക**ന്തി ദേവേഹി സദ്ധിം അവസേസലോകം. **സമാരക**ന്തി മാരേന സദ്ധിം അവസേസലോകം. **സബ്രഹ്മക**ന്തി ബ്രഹ്മേഹി സദ്ധിം അവസേസലോകം. ഏവം സബ്ബേപി തിഭവൂപഗേ സത്തേ തീഹാകാരേഹി തീസു പദേസു പക്ഖിപിത്വാ പുന ദ്വീഹി പദേഹി പരിയാദിയന്തോ **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജം സദേവമനുസ്സ**ന്തി ആഹ. ഏവം പഞ്ചഹിപി പദേഹി തേന തേനാകാരേന തേധാതുകമേവ പരിയാദിന്നന്തി.

സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേതീതി ഏത്ഥ പന **സയ**ന്തി സാമം അപരനേയ്യോ ഹുത്വാ. **അഭിഞ്ഞാ**തി അഭിഞ്ഞായ, അധികേന ഞാണേന ഞത്വാതി അത്ഥോ. **സച്ഛികത്വാ**തി പച്ചക്ഖം കത്വാ, ഏതേന അനുമാനാദിപടിക്ഖേപോ കതോ ഹോതി. **പവേദേതീ**തി ബോധേതി വിഞ്ഞാപേതി പകാസേതി.

സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം...പേ॰... പരിയോസാനകല്യാണന്തി സോ ഭഗവാ സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം പടിച്ച ഹിത്വാപി അനുത്തരം വിവേകസുഖം ധമ്മം ദേസേതി. തഞ്ച ഖോ അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ ദേസേതി. ആദിമ്ഹിപി, കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതി, മജ്ഝേപി, പരിയോസാനേപി, കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ അത്ഥി ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം, അത്ഥി സാസനസ്സ. ദേസനായ താവ ചതുപ്പദികായപി ഗാഥായ പഠമപാദോ ആദി നാമ, തതോ ദ്വേ മജ്ഝം നാമ, അന്തേ ഏകോ പരിയോസാനം നാമ. ഏകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ നിദാനം ആദി, ഇദമവോചാതി പരിയോസാനം, ഉഭിന്നമന്തരാ മജ്ഝം. അനേകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ പഠമാനുസന്ധി ആദി, അന്തേ അനുസന്ധി പരിയോസാനം, മജ്ഝേ ഏകോ വാ ദ്വേ വാ ബഹൂ വാ മജ്ഝമേവ.

സാസനസ്സ പന സീലസമാധിവിപസ്സനാ ആദി നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം - ''കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം? സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം ദിട്ഠി ച ഉജുകാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯). ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, മജ്ഝിമാ പടിപദാ തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ''തി ഏവം വുത്തോ പന അരിയമഗ്ഗോ മജ്ഝം നാമ. ഫലഞ്ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച പരിയോസാനം നാമ. ''ഏതദത്ഥമിദം, ബ്രാഹ്മണ, ബ്രഹ്മചരിയം, ഏതം സാരം, ഏതം പരിയോസാന''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൪) ഹി ഏത്ഥ ഫലം പരിയോസാനന്തി വുത്തം. ''നിബ്ബാനോഗധം ഹി, ആവുസോ വിസാഖ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി, നിബ്ബാനപരായനം നിബ്ബാനപരിയോസാന''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൬) ഏത്ഥ നിബ്ബാനം പരിയോസാനന്തി വുത്തം. ഇധ ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അധിപ്പേതം. ഭഗവാ ഹി ധമ്മം ദേസേന്തോ ആദിമ്ഹി സീലം ദസ്സേത്വാ മജ്ഝേ മഗ്ഗം പരിയോസാനേ നിബ്ബാനം ദസ്സേതി. തേന വുത്തം - ''സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണ''ന്തി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി ധമ്മകഥികോ ധമ്മം കഥേന്തോ -

> ''ആദിമ്ഹി സീലം ദസ്സേയ്യ, മജ്ഝേ മഗ്ഗം വിഭാവയേ;
> പരിയോസാനമ്ഹി നിബ്ബാനം, ഏസാ കഥികസണ്ഠിതീ''തി.

സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനന്തി യസ്സ ഹി യാഗുഭത്തഇത്ഥിപുരിസാദിവണ്ണനാനിസ്സിതാ ദേസനാ ഹോതി, ന സോ സാത്ഥം ദേസേതി. ഭഗവാ പന തഥാരൂപം ദേസനം പഹായ ചതുസതിപട്ഠാനാദിനിസ്സിതം ദേസനം ദേസേതി. തസ്മാ സാത്ഥം ദേസേതീതി വുച്ചതി. യസ്സ പന ദേസനാ ഏകബ്യഞ്ജനാദിയുത്താ വാ സബ്ബനിരോട്ഠബ്യഞ്ജനാ വാ സബ്ബവിസ്സട്ഠസബ്ബനിഗ്ഗഹീതബ്യഞ്ജനാ വാ, തസ്സ ദമിളകിരാതസവരാദിമിലക്ഖൂനം ഭാസാ വിയ ബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ അബ്യഞ്ജനാ നാമ ദേസനാ ഹോതി. ഭഗവാ പന -

> "സിഥിലം ധനിതഞ്ച ദീഘരസ്സം, ഗരുകം ലഹുകഞ്ച നിഗ്ഗഹീതം;
> സമ്ബന്ധവവത്ഥിതം വിമുത്തം, ദസധാ ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ പഭേദോ"തി.

ഏവം വുത്തം ദസവിധം ബ്യഞ്ജനം അമക്ഖേത്വാ പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനമേവ കത്വാ ധമ്മം ദേസേതി, തസ്മാ സബ്യഞ്ജനം ധമ്മം ദേസേതീതി വുച്ചതി. **കേവലപരിപുണ്ണ**ന്തി ഏത്ഥ **കേവല**ന്തി സകലാധിവചനം. **പരിപുണ്ണ**ന്തി അനൂനാധികവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി സകലപരിപുണ്ണമേവ ദേസേതി, ഏകദേസനാപി അപരിപുണ്ണാ നത്ഥീതി. ഉപനേതബ്ബഅപനേതബ്ബസ്സ അഭാവതോ കേവലപരിപുണ്ണന്തി വേദിതബ്ബം. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. യോ ഹി ഇമം ധമ്മദേസനം നിസ്സായ ലാഭം വാ സക്കാരം വാ ലഭിസ്സാമീതി ദേസേതി, തസ്സ അപരിസുദ്ധാ ദേസനാ ഹോതി. ഭഗവാ പന ലോകാമിസനിരപേക്ഖോ ഹിതഫരണേന മേത്താഭാവനായ മുദുഹദയോ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതേന ചിത്തേന ദേസേതി. തസ്മാ പരിസുദ്ധം ധമ്മം ദേസേതീതി വുച്ചതി.

ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി ഏത്ഥ പനായം ബ്രഹ്മചരിയ-സദ്ദോ ദാനേ വേയ്യാവച്ചേ പഞ്ചസിക്ഖാപദസീലേ അപ്പമഞ്ഞാസു മേഥുനവിരതിയം സദാരസന്തോസേ വീരിയേ ഉപോസഥങ്ഗേസു അരിയമഗ്ഗേ സാസനേതി ഇമേസ്വത്ഥേസു ദിസ്സതി.

> "കിം തേ വതം കിം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
> കിസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
> ഇദ്ധീ ജുതീ ബലവീരിയൂപപത്തി,
> ഇദഞ്ച തേ നാഗ, മഹാവിമാനം.
>
> അഹഞ്ച ഭരിയാ ച മനുസ്സലോകേ,
> സദ്ധാ ഉഭോ ദാനപതീ അഹുമ്ഹാ;
> ഓപാനഭൂതം മേ ഘരം തദാസി,
> സന്തപ്പിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച.
>
> തം മേ വതം തം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
> തസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
> ഇദ്ധീ ജുതീ ബലവീരിയൂപപത്തി,
> ഇദഞ്ച മേ ധീര മഹാവിമാന"ന്തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൨൪൩൭);

ഇമസ്മിഞ്ഹി പുണ്ണകജാതകേ ദാനം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം.

“കേന പാണി കാമദദോ, കേന പാണി മധുസ്സവോ;
കേന തേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതി.

തേന പാണി കാമദദോ, തേന പാണി മധുസ്സവോ;
തേന മേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതീ”തി. (പേ॰ വ॰ ൨൭൫,൨൭൭);

ഇമസ്മിം അങ്കുരപേതവത്ഥുമ്ഹി വേയ്യാവച്ചം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം. “ഏവം, ഖോ തം ഭിക്ഖവേ, തിത്തിരിയം നാമ ബ്രഹ്മചരിയം അഹോസീ”തി (ചൂളവ॰ ൩൧൧) ഇമസ്മിം തിത്തിരജാതകേ പഞ്ചസിക്ഖാപദസീലം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം. “തം ഖോ പന മേ, പഞ്ചസിഖ, ബ്രഹ്മചരിയം നേവ നിബ്ബിദായ ന വിരാഗായ ന നിരോധായ…പേ॰… യാവദേവ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯) ഇമസ്മിം മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്താ. “പരേ അബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സാമാ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൮൩) ഇമസ്മിം സല്ലേഖസുത്തേ മേഥുനവിരതി ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്താ.

“മയഞ്ച ഭരിയാ നാതിക്കമാമ,
അമ്ഹേ ച ഭരിയാ നാതിക്കമന്തി;
അഞ്ഞത്ര താഹി ബ്രഹ്മചരിയം ചരാമ,
തസ്മാ ഹി അമ്ഹം ദഹരാ ന മീയരേ”തി. (ജാ॰ ൧.ൾ.൯൭);

മഹാധമ്മപാലജാതകേ സദാരസന്തോസോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ. “അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, സാരിപുത്ത, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതാ, തപസ്സീ സുദം ഹോമീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫) ലോമഹംസനസുത്തേ വീരിയം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം.

“ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
മജ്ഝിമേന ച ദേവത്തം, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ”തി. (ജാ॰ ൧.൮.൭൫);

ഏവം നിമിജാതകേ അത്തദമനവസേന കതോ അട്ഠങ്ഗികോ ഉപോസഥോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ. “ഇദം ഖോ പന മേ, പഞ്ചസിഖ, ബ്രഹ്മചരിയം ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ…പേ॰… അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯) മഹാഗോവിന്ദസുത്തസ്മിംയേവ അരിയമഗ്ഗോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ. “തയിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൭൪) പാസാദികസുത്തേ സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലസാസനം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം. ഇമസ്മിമ്പി ഠാനേ ഇദമേവ ബ്രഹ്മചരിയന്തി അധിപ്പേതം. തസ്മാ ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം…പേ॰… പരിസുദ്ധം. ഏവം ദേസേന്തോ ച സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലസാസനം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതം ചരിയം. ബ്രഹ്മഭൂതാനം വാ ബുദ്ധാദീനം ചരിയന്തി വുത്തം ഹോതി.

൶൯൧. തം ധമ്മന്തി തം വുത്തപ്പകാരസമ്പദം ധമ്മം. **സുണാതി ഗഹപതി വാ**തി കസ്മാ പഠമം ഗഹപതിം നിദ്ദിസതി? നിഹതമാനത്താ, ഉസ്സന്നത്താ ച. യേഭുയ്യേന ഹി ഖത്തിയകുലതോ പബ്ബജിതാ ജാതിം നിസ്സായ മാനം കരോന്തി. ബ്രാഹ്മണകുലാ പബ്ബജിതാ മന്തേ നിസ്സായ മാനം കരോന്തി. ഹീനജച്ചകുലാ പബ്ബജിതാ അത്തനോ അത്തനോ വിജാതിതായ പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തി. ഗഹപതിദാരകാ പന കച്ഛേഹി സേദം മുഞ്ചന്തേഹി പിട്ഠിയാ ലോണം പുപ്ഫമാനായ ഭൂമിം കസിത്വാ താദിസസ്സ മാനസ്സ അഭാവതോ നിഹതമാനദപ്പാ ഹോന്തി. തേ പബ്ബജിത്വാ മാനം വാ ദപ്പം വാ അകത്വാ യഥാബലം സകലബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്താ സക്കോന്തി അരഹത്തേ പതിട്ഠാതും. ഇതരേഹി ച കുലേഹി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതാ നാമ ന ബഹുകാ, ഗഹപതികാവ ബഹുകാ. ഇതി നിഹതമാനത്താ ഉസ്സന്നത്താ ച പഠമം ഗഹപതിം നിദ്ദിസതീതി.

അഞ്ഞതരസ്മിം വാതി ഇതരേസം വാ കുലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം. **പച്ചാജാതോ**തി പതിജാതോ. **തഥാഗതേ സദ്ധം പടിലഭതീ**തി പരിസുദ്ധം ധമ്മം സുത്വാ ധമ്മസ്സാമിമ്ഹി തഥാഗതേ - ‘‘സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ’’തി സദ്ധം പടിലഭതി. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീ**തി ഏവം പച്ചവേക്ഖതി. **സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ**തി സചേപി സട്ഠിഹത്ഥേ ഘരേ യോജനസതന്തരേപി വാ ദ്വേ ജായമ്പതികാ വസന്തി, തഥാപി നേസം സകിഞ്ചനസപലിബോധട്ഠേന ഘരാവാസോ സമ്ബാധോയേവ. **രജോപഥോ**തി രാഗരജാദീനം **ഉട്ഠാനട്ഠാന**ന്തി മഹാഅട്ഠകഥായം വുത്തം. ആഗമനപഥോതിപി വദന്തി. അലഗ്ഗനട്ഠേന അബ്ഭോകാസോ വിയാതി **അബ്ഭോകാസോ.** പബ്ബജിതോ ഹി കൂടാഗാരരതനപാസാദദേവവിമാനാദീസു പിഹിതദ്വാരവാതപാനേസു പടിച്ഛന്നേസു വസന്തോപി നേവ ലഗ്ഗതി, ന സജ്ജതി, ന ബജ്ഝതി. തേന വുത്തം - ‘‘അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ’’തി. അപി ച സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ കുസലകിരിയായ ഓകാസാഭാവതോ. രജോപഥോ അസംവുതസങ്കാരട്ഠാനം വിയ രജാനം കിലേസരജാനം സന്നിപാതട്ഠാനതോ. അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ കുസലകിരിയായ യഥാസുഖം ഓകാസസബ്ഭാവതോ.

നയിദം സുകരം...പേ॰... പബ്ബജേയ്യന്തി ഏത്ഥായം സങ്ഖേപകഥാ, യദേതം സിക്ഖത്തയബ്രഹ്മചരിയം ഏകമ്പി ദിവസം അഖണ്ഡം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ ഏകന്തപരിപുണ്ണം, ചരിതബ്ബം ഏകദിവസമ്പി ച കിലേസമലേന അമലീനം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ ഏകന്തപരിസുദ്ധം . **സങ്ഖലിഖിത**ന്തി ലിഖിതസങ്ഖസദിസം ധോതസങ്ഖസപ്പടിഭാഗം ചരിതബ്ബം. ഇദം ന സുകരം അഗാരം അജ്ഝാവസതാ അഗാരമജ്ഝേ വസന്തേന ഏകന്തപരിപുണ്ണം...പേ॰... ചരിതും, യംനൂനാഹം കേസേ ച മസ്സുഞ്ച ഓഹാരേത്വാ കസായരസപീതതായ കാസായാനി ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താനം അനുച്ഛവികാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ പരിദഹിത്വാ അഗാരസ്മാ നിക്ഖമിത്വാ അനഗാരിയം പബ്ബജേയ്യന്തി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അഗാരസ്സ ഹിതം കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം അഗാരിയന്തി വുച്ചതി, തഞ്ച പബ്ബജ്ജായ നത്ഥി, തസ്മാ പബ്ബജ്ജാ അനഗാരിയന്തി ഞാതബ്ബാ, തം അനഗാരിയം. **പബ്ബജേയ്യ**ന്തി പടിപജ്ജേയ്യം.

൶൯൨-൶൯൩. അപ്പം വാതി സഹസ്സതോ ഹേട്ഠാ ഭോഗക്ഖന്ധോ അപ്പോ നാമ ഹോതി, സഹസ്സതോ പട്ഠായ മഹാ. ആബന്ധനട്ഠേന ഞാതിയേവ

ഞാതിപരിവട്ടോ. സോപി വീസതിയാ ഹേട്ഠാ അപ്പോ നാമ ഹോതി, വീസതിയാ പട്ഠായ മഹാ. **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി പാതിമോക്ഖസംവരേന സമന്നാഗതോ. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ആചാരേന ചേവ ഗോചരേന ച സമ്പന്നോ. **അണുമത്തേസൂ**തി അപ്പമത്തകേസു. **വജ്ജേസൂ**തി അകുസലധമ്മേസു. **ഭയദസ്സാവീ**തി ഭയദസ്സീ. **സമാദായാ**തി സമ്മാ ആദിയിത്വാ. **സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി സിക്ഖാപദേസു തം തം സിക്ഖാപദം സമാദിയിത്വാ സിക്ഖതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ.

കായകമ്മവചീകമ്മേന സമന്നാഗതോ കുസലേന പരിസുദ്ധാജീവോതി എത്ഥ ആചാരഗോചരഗ്ഗഹണേനേവ ച കുസലേ കായകമ്മവചീകമ്മേ ഗഹിതേപി യസ്മാ ഇദം ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം നാമ ന ആകാസേ വാ രുക്ഖഗ്ഗാദീസു വാ ഉപ്പജ്ജതി, കായവചീദ്വാരേസുയേവ പന ഉപ്പജ്ജതി; തസ്മാ തസ്സ ഉപ്പത്തിദ്വാരദസ്സനത്ഥം കായകമ്മവചീകമ്മേന സമന്നാഗതോ കുസലേനാതി വുത്തം. യസ്മാ പന തേന സമന്നാഗതോ, തസ്മാ പരിസുദ്ധാജീവോ. സമണമുണ്ഡികപുത്തസുത്തന്തവസേന (മ॰ നി॰ ൨.൨൬൦) വാ ഏവം വുത്തം. തത്ഥ ഹി "കതമേ ച, ഥപതി, കുസലാ സീലാ? കുസലം കായകമ്മം, കുസലം വചീകമ്മം, പരിസുദ്ധം ആജീവമ്പി ഖോ അഹം ഥപതി സീലസ്മിം വദാമീ"തി വുത്തം. യസ്മാ പന തേന സമന്നാഗതോ, തസ്മാ പരിസുദ്ധാജീവോതി വേദിതബ്ബോ.

സീലസമ്പന്നോതി ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തേന തിവിധേന സീലേന സമന്നാഗതോ ഹോതി. **ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ**തി മനച്ഛട്ഠേസു ഇന്ദ്രിയേസു പിഹിതദ്വാരോ ഹോതി. **സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ**തി അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേതിആദീസു സത്തസു ഠാനേസു സതിയാ ചേവ സമ്പജഞ്ഞേന ച സമന്നാഗതോ ഹോതി. **സന്തുട്ഠോ**തി ചതൂസു പച്ചയേസു തിവിധേന സന്തോസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി.

ചൂളസീലവണ്ണനാ

൧൯൪-൨൧൧. ഏവം മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ അനുപുബ്ബേന ഭാജേന്തോ **"കഥഞ്ച, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു സീലസമ്പന്നോ ഹോതീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇദമ്പിസ്സ ഹോതി സീലസ്മി**ന്തി ഇദമ്പി അസ്സ ഭിക്ഖുനോ പാണാതിപാതാ വേരമണി സീലസ്മിം ഏകം സീലം ഹോതീതി അത്ഥോ. പച്ചത്തവചനത്ഥേ വാ ഏതം ഭുമ്മം. മഹാഅട്ഠകഥായഞ്ഹി ഇദമ്പി തസ്സ സമണസ്സ സീലന്തി അയമേവ അത്ഥോ വുത്തോ. സേസം ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ഇദമസ്സ ഹോതി സീലസ്മി**ന്തി ഇദം അസ്സ സീലം ഹോതീതി അത്ഥോ.

൨൧൨. **ന കുതോചി ഭയം സമനുപസ്സതി, യദിദം സീലസംവരതോ**തി യാനി അസംവരമൂലകാനി ഭയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, തേസു യം ഇദം ഭയം സീലസംവരതോ ഭവേയ്യ, തം കുതോചി ഏകസംവരതോപി ന സമനുപസ്സതി. കസ്മാ? സംവരതോ അസംവരമൂലകസ്സ ഭയസ്സ അഭാവാ. **മുദ്ധാഭിസിത്തോ**തി യഥാവിധാനവിഹിതേന ഖത്തിയാഭിസേകേന മുദ്ധനി അവസിത്തോ. **യദിദം പച്ചത്ഥികതോ**തി യം കുതോചി ഏകപച്ചത്ഥികതോപി ഭയം ഭവേയ്യ, തം ന സമനുപസ്സതി. കസ്മാ? യസ്മാ നിഹതപച്ചാമിത്തോ. **അജ്ഝത്ത**ന്തി നിയകജ്ഝത്തം, അത്തനോ സന്താനേതി അത്ഥോ. **അനവജ്ജസുഖ**ന്തി അനവജ്ജം അനിന്ദിതം കുസലം സീലപദട്ഠാനേഹി

അവിപ്പടിസാരപാമോജ്ജപീതിപസ്സദ്ധിധമ്മേഹി പരിഗ്ഗഹിതം കായികചേതസികസുഖം പടിസംവേദേതി. **ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു സീലസമ്പന്നോ ഹോതീ**തി ഏവം നിരന്തരം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സിതേന തിവിധേന സീലേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു സീലസമ്പന്നോ നാമ ഹോതീതി സീലകഥം നിട്ഠാപേസി.

ഇന്ദ്രിയസംവരകഥാ

൨൱൩. ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരഭാജനീയേ **ചക്ഖുനാ രൂപ**ന്തി അയം ചക്ഖുസദ്ദോ കത്ഥചി ബുദ്ധചക്ഖുമ്ഹി വത്തതി, യഥാഹ - ''ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേസീ''തി (മഹാവ॰ ൯). കത്ഥചി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതേ സമന്തചക്ഖുമ്ഹി, യഥാഹ - ''തഥൂപമം ധമ്മമയം, സുമേധ, പാസാദമാരുയ്ഹ സമന്തചക്ഖൂ''തി (മഹാവ॰ ൮). കത്ഥചി ധമ്മചക്ഖുമ്ഹി ''വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ''തി (മഹാവ॰ ൧൬) ഹി ഏത്ഥ അരിയമഗ്ഗത്തയപഞ്ഞാ. ''ചക്ഖും ഉദപാദി ഞാണം ഉദപാദീ''തി (മഹാവ॰ ൧൫) ഏത്ഥ പുബ്ബേനിവാസാദിഞാണം പഞ്ഞാചക്ഖൂതി വുച്ചതി. ''ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪) ആഗതട്ഠാനേസു ദിബ്ബചക്ഖുമ്ഹി വത്തതി. ''ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ചാ''തി ഏത്ഥ പസാദചക്ഖുമ്ഹി വത്തതി. ഇധ പനായം പസാദചക്ഖുവോഹാരേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേ വത്തതി, തസ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാതി അയമേത്ഥത്ഥോ. സേസപദേസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. **അബ്യാസേകസുഖ**ന്തി കിലേസബ്യാസേകവിരഹിതത്താ അബ്യാസേകം അസമ്മിസ്സം പരിസുദ്ധം അധിചിത്തസുഖം പടിസംവേദേതീതി.

സതിസമ്പജഞ്ഞകഥാ

൨൱൪. സതിസമ്പജഞ്ഞഭാജനീയമ്ഹി **അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തി ഏത്ഥ താവ അഭിക്കന്തം വുച്ചതി ഗമനം, പടിക്കന്തം നിവത്തനം, തദുഭയമ്പി ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ലബ്ഭതി. ഗമനേ താവ പുരതോ കായം അഭിഹരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ . പടിനിവത്തന്തോ പടിക്കമതി നാമ. ഠാനേപി ഠിതകോവ കായം പുരതോ ഓനാമേന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പച്ഛതോ അപനാമേന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിസജ്ജായ നിസിന്നകോവ ആസനസ്സ പുരിമഅങ്ഗാഭിമുഖോ സംസരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പച്ഛിമഅങ്ഗപദേസം പച്ചാസംസരന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിപജ്ജനേപി ഏസേവ നയോ.

സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ. സമ്പജഞ്ഞമേവ വാ കാരീ. സോ ഹി അഭിക്കന്താദീസു സമ്പജഞ്ഞം കരോതേവ. ന കത്ഥചി സമ്പജഞ്ഞവിരഹിതോ ഹോതി. തത്ഥ സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം, സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ അഭിക്കമനചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അഗന്ത്വാ - ''കിന്നു മേ ഏത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ അത്ഥി നത്ഥീ''തി അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ ച അത്ഥോതി ചേതിയദസ്സനബോധിസങ്ഘഥേരഅസുഭദസ്സനാദിവസേന ധമ്മതോ വുഡ്ഢി. ചേതിയം വാ ബോധിം വാ ദിസ്വാപി ഹി ബുദ്ധാരമ്മണം, സങ്ഘദസ്സനേന സങ്ഘാരമ്മണം, പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഥേരേ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദേ പതിട്ഠായ, അസുഭം

ദിസ്വാ തത്ഥ പഠമജ്ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. തസ്മാ ഏതേസം ദസ്സനം സാത്ഥകന്തി വുത്തം. കേചി പന ആമിസതോപി വുഡ്ഢി അത്ഥോയേവ, തം നിസ്സായ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായ പടിപന്നത്താതി വദന്തി.

തസ്മിം പന ഗമനേ സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. സേയ്യഥിദം - ചേതിയദസ്സനം താവ സാത്ഥകം, സചേ പന ചേതിയസ്സ മഹാപൂജായ ദസദ്വാദസയോജനന്തരേ പരിസാ സന്നിപതന്തി, അത്തനോ വിഭവാനുരൂപാ ഇത്ഥിയോപി പുരിസാപി അലങ്കതപടിയത്താ ചിത്തകമ്മരൂപകാനി വിയ സഞ്ചരന്തി. തത്ര ചസ്സ ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ ലോഭോ ഹോതി, അനിട്ഠേ പടിഘോ, അസമപേക്ഖനേ മോഹോ ഉപ്പജ്ജതി, കായസംസഗ്ഗാപത്തിം വാ ആപജ്ജതി. ജീവിതബ്രഹ്മചരിയാനം വാ അന്തരായോ ഹോതി, ഏവം തം ഠാനം അസപ്പായം ഹോതി. വുത്തപ്പകാരഅന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. ബോധിദസ്സനേപി ഏസേവ നയോ. സങ്ഘദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. സചേ പന അന്തോഗാമേ മഹാമണ്ഡപം കാരേത്വാ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം കരോന്തേസു മനുസ്സേസു വുത്തപ്പകാരേനേവ ജനസന്നിപാതോ ചേവ അന്തരായോ ച ഹോതി, ഏവം തം ഠാനം അസപ്പായം ഹോതി. അന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. മഹാപരിസപരിവാരാനം ഥേരാനം ദസ്സനേപി ഏസേവ നയോ.

അസുഭദസ്സനമ്പി സാത്ഥം, തദത്ഥദീപനത്ഥഞ്ച ഇദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ദഹരഭിക്ഖു സാമണേരം ഗഹേത്വാ ദന്തകട്ഠത്ഥായ ഗതോ. സാമണേരോ മഗ്ഗാ ഓക്കമിത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ അസുഭം ദിസ്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ തീണി ഫലാനി സച്ഛികത്വാ ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. ദഹരോ തം അപസ്സന്തോ സാമണേരാതി പക്കോസി. സോ 'മയാ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ദ്വേ കഥാ നാമ ന കഥിതപുബ്ബാ. അഞ്ഞസ്മിമ്പി ദിവസേ ഉപരി വിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സാമീ'തി ചിന്തേത്വാ കിം, ഭന്തേതി പടിവചനമദാസി. 'ഏഹീ'തി ച വുത്തേ ഏകവചനേനേവ ആഗന്ത്വാ, 'ഭന്തേ, ഇമിനാ താവ മഗ്ഗേനേവ ഗന്ത്വാ മയാ ഠിതോകാസേ മുഹുത്തം പുരത്ഥാഭിമുഖോ ഠത്വാ ഓലോകേഥാ'തി ആഹ. സോ തഥാ കത്വാ തേന പത്തവിസേസമേവ പാപുണി. ഏവം ഏകം അസുഭം ദ്വിന്നം ജനാനം അത്ഥായ ജാതം. ഏവം സാത്ഥമ്പി പനേതം പുരിസസ്സ മാതുഗാമാസുഭം അസപ്പായം, മാതുഗാമസ്സ ച പുരിസാസുഭം അസപ്പായം, സഭാഗമേവ സപ്പായന്തി ഏവം സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം നാമ.

ഏവം പരിഗ്ഗഹിതസാത്ഥകസപ്പായസ്സ പന അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു അത്തനോ ചിത്തരുചിയം കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതം ഗോചരം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ തം ഗഹേത്വാവ ഗമനം ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം നാമ. തസ്സാവിഭാവനത്ഥം ഇദം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം -

ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഹരതി, ന പച്ചാഹരതി; ഏകച്ചോ പച്ചാഹരതി, ന ഹരതി; ഏകച്ചോ പന നേവ ഹരതി, ന പച്ചാഹരതി; ഏകച്ചോ ഹരതി ച, പച്ചാഹരതി ചാതി. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ച ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേത്വാ തഥാ രത്തിയാ പഠമയാമേ, മജ്ഝിമയാമേ സേയ്യം കപ്പേത്വാ പച്ഛിമയാമേപി

നിസജ്ജചങ്കമേഹി വീതിനാമേത്വാ പഗേവ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തം കത്വാ ബോധിരുക്ഖേ ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ, പാനീയം പരിഭോജനീയം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ആചരിയുപജ്ഝായവത്താദീനി സബ്ബാനി ഖന്ധകവത്താനി സമാദായ വത്തതി. സോ സരീരപരികമ്മം കത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ ദ്വേ തയോ പല്ലങ്കേ ഉസുമം ഗാഹാപേന്തോ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായം ഉട്ഠഹിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ പത്തചീവരമാദായ സേനാസനതോ നിക്ഖമിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ, സചേ ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനം ഹോതി, തം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ചേതിയങ്ഗണം പവിസതി. അഞ്ഞം ചേ കമ്മട്ഠാനം ഹോതി, സോപാനമൂലേ ഠത്വാ ഹത്ഥേന ഗഹിതഭണ്ഡം വിയ തം ഠപേത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഗഹേത്വാ ചേതിയങ്ഗണം ആരുയ്ഹ, മഹന്തം ചേതിയം ചേ, തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം. ഖുദ്ദകം ചേതിയം ചേ, തഥേവ പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം. ചേതിയം വന്ദിത്വാ ബോധിയങ്ഗണം പത്തേനാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ വിയ നിപച്ചാകാരം ദസ്സേത്വാ ബോധി വന്ദിതബ്ബാ. സോ ഏവം ചേതിയഞ്ച ബോധിഞ്ച വന്ദിത്വാ പടിസാമിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പടിസാമിതഭണ്ഡകം ഹത്ഥേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ നിക്ഖിത്തകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമസമീപേ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ചീവരം പാരുപിത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി. അഥ നം മനുസ്സാ ദിസ്വാ അയ്യോ നോ ആഗതോതി പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആസനസാലായ വാ ഗേഹേ വാ നിസീദാപേത്വാ യാഗും ദത്വാ യാവ ഭത്തം ന നിട്ഠാതി, താവ പാദേ ധോവിത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ പുരതോ തേ നിസീദിത്വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛന്തി, ധമ്മം വാ സോതുകാമാ ഹോന്തി. സചേപി ന കഥാപേന്തി, ജനസങ്ഗഹത്ഥം ധമ്മകഥാ നാമ കാതബ്ബാ യേവാതി അട്ഠകഥാചരിയാ വദന്തി. ധമ്മകഥാ ഹി കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്താ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ധമ്മകഥം കഥേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുമോദനം കത്വാ നിവത്തിയമാനേഹിപി മനുസ്സേഹി അനുഗതോവ ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ തത്ഥ തേ നിവത്തേത്വാ മഗ്ഗം പടിപജ്ജതി.

അഥ നം പുരേതരം നിക്ഖമിത്വാ ബഹിഗാമേ കതഭത്തകിച്ചാ സാമണേരദഹരഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തചീവരമസ്സ ഗണ്ഹന്തി. പോരാണകഭിക്ഖൂ കിര അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ ആചരിയോതി ന മുഖം ഓലോകേത്വാ വത്തം കരോന്തി, സമ്പത്തപരിച്ഛേദേനേവ കരോന്തി. തേ തം പുച്ഛന്തി - ''ഭന്തേ, ഏതേ മനുസ്സാ തുമ്ഹാകം കിം ഹോന്തി, മാതിപക്ഖതോ സമ്ബന്ധാ പിതിപക്ഖതോ''തി? കിം ദിസ്വാ പുച്ഛഥാതി? തുമ്ഹേസു ഏതേസം പേമം ബഹുമാനന്തി. ആവുസോ, യം മാതാപിതൂഹിപി ദുക്കരം, തം ഏതേ അമ്ഹാകം കരോന്തി, പത്തചീവരമ്പി നോ ഏതേസം സന്തകമേവ, ഏതേസം ആനുഭാവേന നേവ ഭയേ ഭയം, ന ഛാതകേ ഛാതകം ജാനാമ. ഈദിസാ നാമ അമ്ഹാകം ഉപകാരിനോ നത്ഥീതി തേസം ഗുണേ കഥേന്തോ ഗച്ഛതി. അയം വുച്ചതി **ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യസ്സ പന പഗേവ വുത്തപ്പകാരം വത്തപടിപത്തിം കരോന്തസ്സ കമ്മജതേജോധാതു പജ്ജലതി, അനുപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ ഉപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി, സരീരതോ സേദാ മുഞ്ചന്തി, കമ്മട്ഠാനം വീഥിം നാരോഹതി, സോ പഗേവ പത്തചീവരമാദായ വേഗസാ ചേതിയം വന്ദിത്വാ ഗോരൂപാനം

നിക്ഖമനവേലായമേവ ഗാമം യാഗുഭിക്ഖായ പവിസിത്വാ യാഗും ലഭിത്വാ ആസനസാലം ഗന്ത്വാ പിവതി, അഥസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും അജ്ഝോഹരണമത്തേനേവ കമ്മജതേജോധാതു ഉപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ അനുപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി, ഘടസതേന ന്ഹാതോ വിയ തേജോധാതു പരിളാഹനിബ്ബാനം പത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന യാഗും പരിഭുഞ്ജിത്വാ പത്തഞ്ച മുഖഞ്ച ധോവിത്വാ അന്തരാഭത്തേ കമ്മട്ഠാനം മനസികത്വാ അവസേസട്ഠാനേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ആഹാരഞ്ച പരിഭുഞ്ജിത്വാ തതോ പട്ഠായ പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം ഉപട്ഠഹമാനം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛതി, അയം വുച്ചതി **പച്ചാഹരതി ന ഹരതീ**തി. ഏദിസാ ച ഭിക്ഖൂ യാഗും പിവിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ബുദ്ധസാസനേ അരഹത്തപ്പത്താ നാമ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. സീഹളദീപേയേവ തേസു തേസു ഗാമേസു ആസനസാലായം വാ ന തം ആസനമത്ഥി, യത്ഥ യാഗും പിവിത്വാ അരഹത്തപ്പത്താ ഭിക്ഖൂ നത്ഥീതി.

യോ പന പമാദവിഹാരീ ഹോതി, നിക്ഖിത്തധുരോ സബ്ബവത്താനി ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ചവിധചേതോഖിലവിനിബന്ധചിത്തോ വിഹരന്തോ - "കമ്മട്ഠാനം നാമ അത്ഥീ"തി സഞ്ഞമ്പി അകത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ അനനുലോമികേന ഗിഹിസംസഗ്ഗേന സംസട്ഠോ ചരിത്വാ ച ഭുഞ്ജിത്വാ ച തുച്ഛോ നിക്ഖമതി, അയം വുച്ചതി **നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യോ പനായം - "ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ"തി വുത്തോ, സോ ഗതപച്ചാഗതവത്തവസേനേവ വേദിതബ്ബോ. അത്തകാമാ ഹി കുലപുത്താ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സതമ്പി ഏകതോ വസന്താ കതികവത്തം കത്വാ വിഹരന്തി, "ആവുസോ, തുമ്ഹേ ന ഇണട്ടാ, ന ഭയട്ടാ, ന ജീവികാപകതാ പബ്ബജിതാ, ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമാ പനേത്ഥ പബ്ബജിതാ, തസ്മാ ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഗമനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥ, തഥാ ഠാനേ, നിസജ്ജായ, സയനേ ഉപ്പന്നകിലേസം സയനേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥാ"തി.

തേ ഏവം കതികവത്തം കത്വാ ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ അഡ്ഢഉസഭഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതന്തരേസു പാസാണാ ഹോന്തി, തായ സഞ്ഞായ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താവ ഗച്ഛന്തി. സചേ കസ്സചി ഗമനേ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥേവ നം നിഗ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ അസക്കോന്തോ തിട്ഠതി, അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി തിട്ഠതി. സോ "അയം ഭിക്ഖു തുയ്ഹം ഉപ്പന്നവിതക്കം ജാനാതി, അനനുച്ഛവികം തേ ഏത"ന്തി അത്താനം പടിചോദേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തത്ഥേവ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി; തഥാ അസക്കോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി നിസീദതീതി സോയേവ നയോ. അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും അസക്കോന്തോപി തം കിലേസം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ഗച്ഛതി, ന കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരതി, ഉദ്ധരതി ചേ, പടിനിവത്തിത്വാ പുരിമപദേസംയേവ ഏതി. ആലിന്ദകവാസീ **മഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരോ** വിയ.

സോ കിര ഏകൂനവീസതിവസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ ഏവ വിഹാസി, മനുസ്സാപി അദ്ദസംസു അന്തരാമഗ്ഗേ കസന്താ ച വപന്താ ച മദ്ദന്താ ച കമ്മാനി ച കരോന്താ ഥേരം തഥാഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ - "അയം ഥേരോ

പുനപ്പുനം നിവത്തിത്വാ ഗച്ഛതി, കിന്നു ഖോ മഗ്ഗമൂള്ഹോ, ഉദാഹു കിഞ്ചി പമുട്ഠോ''തി സമുല്ലപന്തി. സോ തം അനാദിയിത്വാ കമ്മട്ഠാനയുത്തചിത്തേനേവ സമണധമ്മം കരോന്തോ വീസതിവസ്സബ്ഭന്തരേ അരഹത്തം പാപുണി, അരഹത്തപ്പത്തദിവസേ ചസ്സ ചങ്കമനകോടിയം അധിവത്ഥാ ദേവതാ അങ്ഗുലീഹി ദീപം ഉജ്ജാലേത്വാ അട്ഠാസി. ചത്താരോപി മഹാരാജാനോ സക്കോ ച ദേവാനമിന്ദോ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി ഉപട്ഠാനം അഗമംസു. തഞ്ച ഓഭാസം ദിസ്വാ വനവാസീ മഹാതിസ്സത്ഥേരോ തം ദുതിയദിവസേ പുച്ഛി - ''രത്തിഭാഗേ ആയസ്മതോ സന്തികേ ഓഭാസോ അഹോസി, കിം സോ ഓഭാസോ''തി? ഥേരോ വിക്ഖേപം കരോന്തോ ഓഭാസോ നാമ ദീപോഭാസോപി ഹോതി, മണിഓഭാസോപീതി ഏവമാദിമാഹ. തതോ 'പടിച്ഛാദേഥ തുമ്ഹേ'തി നിബദ്ധോ 'ആമാ'തി പടിജാനിത്വാ ആരോചേസി. കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ **മഹാനാഗത്ഥേരോ** വിയ ച.

സോപി കിര ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ - പഠമം താവ ഭഗവതോ മഹാപധാനം പൂജേസ്സാമീതി സത്തവസ്സാനി ഠാനചങ്കമമേവ അധിട്ഠാസി. പുന സോളസവസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ, വിയുത്തേന ഉദ്ധടേ പടിനിവത്തേന്തോ ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ ''ഗാവീ നു പബ്ബജിതോ നൂ''തി ആസങ്കനീയപദേസേ ഠത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ കച്ഛകന്തരതോ ഉദകേന പത്തം ധോവിത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കരോതി. കിം കാരണാ? മാ മേ ഭിക്ഖം ദാതും വാ വന്ദിതും വാ ആഗതേ മനുസ്സേ 'ദീഘായുകാ ഹോഥാ'തി വചനമത്തേനാപി കമ്മട്ഠാനവിക്ഖേപോ അഹോസീതി. ''അജ്ജ, ഭന്തേ, കതിമീ''തി ദിവസം വാ ഭിക്ഖുഗണനം വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതോ പന ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേതി. സചേ ദിവസാദീനി പുച്ഛകാ ന ഹോന്തി, നിക്ഖമനവേലായ ഗാമദ്വാരേ നിട്ഠുഭിത്വാവ യാതി.

കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതാ **പഞ്ഞാസഭിക്ഖൂ** വിയ ച. തേ കിര ആസള്ഹിപുണ്ണമായം കതികവത്തം അകംസു - ''അരഹത്തം അപ്പത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം നാലപിസ്സാമാ''തി, ഗാമഞ്ച പിണ്ഡായ പവിസന്താ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ പവിസിംസു. ദിവസാദീസു പുച്ഛിതേസു വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിംസു. തത്ഥ മനുസ്സാ നിട്ഠുഭനം ദിസ്വാ ജാനിംസു - ''അജ്ജേകോ ആഗതോ, അജ്ജ ദ്വേ''തി. ഏവഞ്ച ചിന്തേസും - ''കിന്നു ഖോ ഏതേ അമ്ഹേഹിയേവ സദ്ധിം ന സല്ലപന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി. സചേ അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി ന സല്ലപന്തി, അദ്ധാ വിവാദജാതാ ഭവിസ്സന്തി. ഏഥ നേ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഖമാപേസ്സാമാ''തി, സബ്ബേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞാസായ ഭിക്ഖൂസു ദ്വേപി ഭിക്ഖൂ ഏകോകാസേ നാദ്ദസംസു. തതോ യോ തേസു ചക്ഖുമാ പുരിസോ, സോ ആഹ - ''ന ഭോ കലഹകാരകാനം വസനോകാസോ ഈദിസോ ഹോതി, സുസമ്മട്ഠം ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണം, സുനിക്ഖിത്താ സമ്മജ്ജനിയോ, സൂപട്ഠപിതം പാനീയം പരിഭോജനീയ''ന്തി, തേ തതോവ നിവത്താ. തേപി ഭിക്ഖൂ അന്തോ തേമാസേയേവ അരഹത്തം പത്വാ മഹാപവാരണായ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസും.

ഏവം കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ, കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതഭിക്ഖൂ വിയ ച കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ വീഥിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ, യത്ഥ സുരാസോണ്ഡധുത്താദയോ കലഹകാരകാ

ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സാദയോ വാ നത്ഥി, തം വീഥിം പടിപജ്ജതി. തഥാ ച പിണ്ഡായ ചരമാനോ ന തുരിതതുരിതോ വിയ ജവേന ഗച്ഛതി. ന ഹി ജവേന പിണ്ഡപാതിയധുതങ്ഗം നാമ കിഞ്ചി അത്ഥി. വിസമഭൂമിഭാഗപ്പത്തം പന ഉദകസകടം വിയ നിച്ചലോ ഹുത്വാ ഗച്ഛതി. അനുഘരം പവിട്ഠോ ച ദാതുകാമം വാ അദാതുകാമം വാ സല്ലക്ഖേത്വാ തദനുരൂപം കാലം ആഗമേന്തോ ഭിക്ഖം പടിലഭിത്വാ ആദായ അന്തോഗാമേ വാ ബഹിഗാമേ വാ വിഹാരമേവ വാ ആഗന്ത്വാ യഥാ ഫാസുകേ പതിരൂപേ ഓകാസേ നിസീദിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ അക്ഖബ്ഭഞ്ജന - വണലേപനപുത്തമംസൂപമവസേന പച്ചവേക്ഖന്തോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേതി, നേവ ദവായ ന മദായ ന മണ്ഡനായ ന വിഭൂസനായ...പേ॰... ഭുത്താവീ ച ഉദകകിച്ചം കത്വാ മുഹുത്തം ഭത്തകിലമഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ യഥാ പുരേഭത്തം, ഏവം പച്ഛാഭത്തം പുരിമയാമം പച്ഛിമയാമഞ്ച കമ്മട്ഠാനമേവ മനസി കരോതി, അയം വുച്ചതി **ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ**തി.

ഇദം പന ഹരണപച്ചാഹരണസങ്ഖാതം ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ യദി ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ ഹോതി, പഠമവയേ ഏവ അരഹത്തം പാപുണാതി. നോ ചേ പഠമവയേ പാപുണാതി, അഥ മജ്ഝിമവയേ; നോ ചേ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി, അഥ മരണസമയേ; നോ ചേ മരണസമയേ പാപുണാതി, അഥ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ; നോ ചേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ പാപുണാതി, അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ നിബ്ബത്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി. നോ ചേ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി, അഥ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ ഹോതി; സേയ്യഥാപി ഥേരോ ബാഹിയോ ദാരുചീരിയോ മഹാപഞ്ഞോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ സാരിപുത്തോ മഹിദ്ധികോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ധുതവാദോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാകസ്സപോ ദിബ്ബചക്ഖുകോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ അനുരുദ്ധോ വിനയധരോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ഉപാലി ധമ്മകഥികോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ ആരഞ്ഞികോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ രേവതോ ബഹുസ്സുതോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ആനന്ദോ ഭിക്ഖാകാമോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ രാഹുലോ ബുദ്ധപുത്തോതി. ഇതി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ യ്വായം ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച, തസ്സ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം സിഖാപത്തം ഹോതി.

അഭിക്കമാദീസു പന അസമ്മുയ്ഹനം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം,** തം ഏവം വേദിതബ്ബം - ഇധ ഭിക്ഖു അഭിക്കമന്തോ വാ പടിക്കമന്തോ വാ യഥാ അന്ധബാലപുഥുജ്ജനാ അഭിക്കമാദീസു - "അത്താ അഭിക്കമതി, അത്തനാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ, "അഹം അഭിക്കമാമി, മയാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ സമ്മുയ്ഹന്തി, തഥാ അസമ്മുയ്ഹന്തോ "അഭിക്കമാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന അയം കായസമ്മതോ അട്ഠിസങ്ഘാതോ അഭിക്കമതി. തസ്സേവം അഭിക്കമതോ ഏകേകപാദുദ്ധരണേ പഥവീധാതു ആപോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ; തഥാ അതിഹരണവീതിഹരണേസു. വോസ്സജ്ജനേ തേജോധാതു വായോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി

മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ബലവതിയോ, തഥാ സന്നിക്ഖേപനസന്നിരുജ്ഝനേസു. തത്ഥ ഉദ്ധരണേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ അതിഹരണം ന പാപുണന്തി, തഥാ അതിഹരണേ പവത്താ വീതിഹരണം, വീതിഹരണേ പവത്താ വോസ്സജ്ജനം, വോസ്സജ്ജനേ പവത്താ സന്നിക്ഖേപനം, സന്നിക്ഖേപനേ പവത്താ സന്നിരുജ്ഝനം ന പാപുണന്തി. തത്ഥ തത്ഥേവ പബ്ബം പബ്ബം സന്ധി സന്ധി ഓധി ഓധി ഹുത്വാ തത്തകപാലേ പക്ഖിത്തതിലാനി വിയ പടപടായന്താ ഭിജ്ജന്തി. തത്ഥ കോ ഏകോ അഭിക്കമതി, കസ്സ വാ ഏകസ്സ അഭിക്കമനം? പരമത്ഥതോ ഹി ധാതൂനംയേവ ഗമനം, ധാതൂനം ഠാനം, ധാതൂനം നിസജ്ജനം, ധാതൂനം സയനം. തസ്മിം തസ്മിം കോട്ഠാസേ സദ്ധിം രൂപേന.

> അഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി;
> അവീചിമനുസമ്ബന്ധോ, നദീസോതോവ വത്തതീതി.

ഏവം അഭിക്കമാദീസു അസമ്മുയ്ഹനം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം നാമാതി.

നിട്ഠിതോ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി പദസ്സ അത്ഥോ.

ആലോകിതേ വിലോകിതേതി ഏത്ഥ പന **ആലോകിതം** നാമ പുരതോ പേക്ഖണം. **വിലോകിതം** നാമ അനുദിസാപേക്ഖണം. അഞ്ഞാനിപി ഹേട്ഠാ ഉപരി പച്ഛതോ പേക്ഖണവസേന ഓലോകിതഉല്ലോകിതാപലോകിതാനി നാമ ഹോന്തി, താനി ഇധ ന ഗഹിതാനി. സാരുപ്പവസേന പന ഇമാനേവ ദ്വേ ഗഹിതാനി, ഇമിനാ വാ മുഖേന സബ്ബാനിപി താനി ഗഹിതാനേവാതി.

തത്ഥ ''ആലോകേസ്സാമീ''തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അനോലോകേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം, തം ആയസ്മന്തം നന്ദം കായസക്ഖിം കത്വാ വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - ''സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പുരത്ഥിമാ ദിസാ ആലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകേതി - 'ഏവം മേ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകയതോ ന അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അന്വാസ്സവിസ്സന്തീ'തി. ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതി (അം॰ നി॰ വ്യ.൯). സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പച്ഛിമാ ദിസാ...പേ॰... ഉത്തരാ ദിസാ...പേ॰... ദക്ഖിണാ ദിസാ...പേ॰... ഉദ്ധം...പേ॰... അധോ...പേ॰... അനുദിസാ അനുവിലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ അനുദിസം അനുവിലോകേതി - 'ഏവം മേ അനുദിസം അനുവിലോകയതോ ന അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അന്വാസ്സവിസ്സന്തീ'തി. ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതീ''തി.

അപി ച ഇധാപി പുബ്ബേ വുത്തചേതിയദസ്സനാദിവസേനേവ സാത്ഥകതാ ച സപ്പായതാ ച വേദിതബ്ബാ, കമ്മട്ഠാനസ്സ പന അവിജഹനമേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം. തസ്മാ ഏത്ഥ ഖന്ധധാതുആയതനകമ്മട്ഠാനികേഹി അത്തനോ കമ്മട്ഠാനവസേനേവ, കസിണാദികമ്മട്ഠാനികേഹി വാ പന കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആലോകനം വിലോകനം കാതബ്ബം. അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ ആലോകേതാ വാ വിലോകേതാ വാ നത്ഥി, 'ആലോകേസ്സാമീ'തി പന ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി

ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന ഹേട്ഠിമം അക്ഖിദലം അധോ സീദതി, ഉപരിമം ഉദ്ധം ലങ്ഘേതി. കോചി യന്തകേന വിവരന്തോ നാമ നത്ഥി. തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധേന്തം ഉപ്പജ്ജതീതി ഏവം പജാനനം പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം നാമ. അപി ച മൂലപരിഞ്ഞാ ആഗന്തുകതാവ കാലികഭാവവസേന പേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. മൂലപരിഞ്ഞാവസേന താവ -

> ഭവങ്ഗാവജ്ജനഞ്ചേവ, ദസ്സനം സമ്പടിച്ഛനം;
> സന്തീരണം വോട്ഠബ്ബനം, ജവനം ഭവതി സത്തമം.

തത്ഥ ഭവങ്ഗം ഉപപത്തിഭവസ്സ അങ്ഗകിച്ചം സാധയമാനം പവത്തതി, തം ആവട്ടേത്വാ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ, തംനിരോധാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധയമാനം, തംനിരോധാ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം സാധയമാനാ, തംനിരോധാ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം സാധയമാനാ, തംനിരോധാ കിരിയമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം സാധയമാനാ , തംനിരോധാ സത്തക്ഖത്തും ജവനം ജവതി. തത്ഥ പഠമജവനേപി - ''അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ''തി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന ആലോകിതവിലോകിതം നാമ ന ഹോതി. ദുതിയജവനേപി...പേ॰... സത്തമജവനേപി. ഏതേസു പന യുദ്ധമണ്ഡലേ യോധേസു വിയ ഹേട്ഠുപരിയവസേന ഭിജ്ജിത്വാ പതിതേസു - ''അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ''തി രജ്ജനാദിവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ഹോതി. ഏവം താവേത്ഥ മൂലപരിഞ്ഞാവസേന അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖുദ്വാരേ പന രൂപേ ആപാഥമാഗതേ ഭവങ്ഗചലനതോ ഉദ്ധം സകകിച്ചനിപ്ഫാദനവസേന ആവജ്ജനാദീസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേസു അവസാനേ ജവനം ഉപ്പജ്ജതി, തം പുബ്ബേ ഉപ്പന്നാനം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആഗന്തുകപുരിസോ വിയ ഹോതി. തസ്സ യഥാ പരഗേഹേ കിഞ്ചി യാചിതും പവിട്ഠസ്സ ആഗന്തുകപുരിസസ്സ ഗേഹസ്സാമികേസു തുണ്ഹീമാസിനേസു ആണാകരണം ന യുത്തം, ഏവം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആവജ്ജനാദീസുപി അരജ്ജന്തേസു അദുസ്സന്തേസു അമുയ്ഹന്തേസു ച രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനം അയുത്തന്തി ഏവം ആഗന്തുകഭാവവസേന അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

യാനി പനേതാനി ചക്ഖുദ്വാരേ വോട്ഠബ്ബനപരിയോസാനാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, താനി സദ്ധിം സമ്പയുത്തധമ്മേഹി തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം ന പസ്സന്തീതി, ഇത്തരാനി താവകാലികാനി ഹോന്തി. തത്ഥ യഥാ ഏകസ്മിം ഘരേ സബ്ബേസു മാനുസകേസു മതേസു അവസേസസ്സ ഏകസ്സ തങ്ഖണഞ്ഞേവ മരണധമ്മസ്സ ന യുത്താ നച്ചഗീതാദീസു അഭിരതി നാമ. ഏവമേവ ഏകദ്വാരേ സസമ്പയുത്തേസു ആവജ്ജനാദീസു തത്ഥ തത്ഥേവ മതേസു അവസേസസ്സ തങ്ഖണേയേവ മരണധമ്മസ്സ ജവനസ്സാപി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന അഭിരതി നാമ ന യുത്താതി. ഏവം താവകാലികഭാവവസേന അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപി ച ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേന പേതം വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ഹി ചക്ഖു ചേവ രൂപാ ച രൂപക്ഖന്ധോ, ദസ്സനം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമ്പയുത്താ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ

സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഫസ്സാദികാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ. ഏവമേതേസം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി?

തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, രൂപം രൂപായതനം, ദസ്സനം മനായതനം, വേദനാദയോ സമ്പയുത്തധമ്മാ ധമ്മായതനം. ഏവമേതേസം ചതുന്നം ആയതനാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി?

തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, രൂപം രൂപധാതു, ദസ്സനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, തംസമ്പയുത്താ വേദനാദയോ ധമ്മാ ധമ്മധാതു. ഏവമേതാസം ചതുന്നം ധാതൂനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി?

തഥാ ചക്ഖു നിസ്സയപച്ചയോ, രൂപാ ആരമ്മണപച്ചയോ, ആവജ്ജനം അനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയനത്ഥിവിഗതപച്ചയോ , ആലോകോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ, വേദനാദയോ സഹജാതപച്ചയോ. ഏവമേതേസം പച്ചയാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതീതി? ഏവമേത്ഥ ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനപി അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേതി പബ്ബാനം സമിഞ്ജനപസാരണേ. തത്ഥ ചിത്തവസേനേവ സമിഞ്ജനപസാരണം അകത്വാ ഹത്ഥപാദാനം സമിഞ്ജനപസാരണപച്ചയാ അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ ഹത്ഥപാദേ അതിചിരം സമിഞ്ജേത്വാ വാ പസാരേത്വാ വാ ഠിതസ്സ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗതം ന ലഭതി, കമ്മട്ഠാനം പരിപതതി, വിസേസം നാധിഗച്ഛതി. കാലേ സമിഞ്ജേന്തസ്സ കാലേ പസാരേന്തസ്സ പന താ വേദനാ നുപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗച്ഛതി, വിസേസമധിഗച്ഛതീതി , ഏവം അത്ഥാനത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം വേദിതബ്ബം.

അത്ഥേ പന സതിപി സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. തത്രായം നയോ -

മഹാചേതിയങ്ഗണേ കിര ദഹരഭിക്ഖൂ സജ്ഝായം ഗണ്ഹന്തി, തേസം പിട്ഠിപസ്സേസു ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ധമ്മം സുണന്തി. തത്രേകോ ദഹരോ ഹത്ഥം പസാരേന്തോ കായസംസഗ്ഗം പത്വാ തേനേവ കാരണേന ഗിഹീ ജാതോ. അപരോ ഭിക്ഖു പാദം പസാരേന്തോ അഗ്ഗിമ്ഹി പസാരേസി, അട്ഠിമാഹച്ച പാദോ ഝായി. അപരോ വമ്മികേ പസാരേസി, സോ ആസീവിസേന ഡട്ഠോ. അപരോ ചീവരകുടിദണ്ഡകേ പസാരേസി, തം മണിസപ്പോ ഡംസി. തസ്മാ ഏവരൂപേ അസപ്പായേ അപസാരേത്വാ സപ്പായേ പസാരേതബ്ബം. ഇദമേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം.

ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം പന മഹാഥേരവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബം - **മഹാഥേരോ** കിര ദിവാഠാനേ നിസിന്നോ അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം കഥയമാനോ സഹസാ

ഹത്ഥം സമിഞ്ജേത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജേസി. തം അന്തേവാസികാ പുച്ഛിംസു - "കസ്മാ, ഭന്തേ, സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജിയിത്ഥാ"തി? യതോ പട്ഠായാഹം, ആവുസോ, കമ്മട്ഠാനം മനസികാതും ആരദ്ധോ, ന മേ കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ ഹത്ഥോ സമിഞ്ജിതപുബ്ബോ, ഇദാനി പന മേ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം കഥയമാനേന കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ സമിഞ്ജിതോ. തസ്മാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സമിഞ്ജേസിന്തി. സാധു , ഭന്തേ, ഭിക്ഖുനാ നാമ ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബന്തി. ഏവമേത്ഥാപി കമ്മട്ഠാനാവിജഹനമേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി സമിഞ്ജേന്തോ വാ പസാരേന്തോ വാ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന പന സുത്താകഡ്ഢനവസേന ദാരുയന്തസ്സ ഹത്ഥപാദലചലനം വിയ സമിഞ്ജനപസാരണം ഹോതീതി ഏവം പരിജാനനം പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേതി ഏത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം നിവാസനപാരുപനവസേന പത്തസ്സ ഭിക്ഖാപടിഗ്ഗഹണാദിവസേന പരിഭോഗോ ധാരണം നാമ. തത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരധാരണേ താവ നിവാസേത്വാ വാ പാരുപിത്വാ വാ പിണ്ഡായ ചരതോ ആമിസലാഭോ സീതസ്സ പടിഘാതായാതിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ വുത്തപ്പകാരോയേവ ച അത്ഥോ അത്ഥോ നാമ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ഉണ്ഹപകതികസ്സ പന ദുബ്ബലസ്സ ച ചീവരം സുഖുമം സപ്പായം, സീതാലുകസ്സ ഘനം ദുപട്ടം. വിപരീതം അസപ്പായം. യസ്സ കസ്സചി ജിണ്ണം അസപ്പായമേവ, അഗ്ഗളാദിദാനേന ഹിസ്സ തം പലിബോധകരം ഹോതി. തഥാ പട്ടുണ്ണദുകൂലാദിഭേദം ലോഭനീയചീവരം. താദിസഞ്ഹി അരഞ്ഞേ ഏകകസ്സ നിവാസന്തരായകരം ജീവിതന്തരായകരഞ്ചാപി ഹോതി. നിപ്പരിയായേന പന യം നിമിത്തകമ്മാദിമിച്ഛാജീവവസേന ഉപ്പന്നം, യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം അസപ്പായം. വിപരീതം സപ്പായം. തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ചീവരം പാരുപേന്തോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ചീവരപാരുപനം ഹോതി. തത്ഥ ചീവരമ്പി അചേതനം, കായോപി അചേതനോ. ചീവരം ന ജാനാതി - "മയാ കായോ പാരുപിതോ"തി. കായോപി ന ജാനാതി - "അഹം ചീവരേന പാരുപിതോ"തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം പടിച്ഛാദേന്തി പടപിലോതികായപോത്ഥകരൂപപടിച്ഛാദനേ വിയ. തസ്മാ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം, ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സം.

നാഗവമ്മികചേതിയരുക്ഖാദീസു ഹി കേചി മാലാഗന്ധധൂമവത്ഥാദീഹി സക്കാരം കരോന്തി, കേചി ഗൂഥമുത്തകദ്ദമദണ്ഡസത്ഥപ്പഹാരാദീഹി അസക്കാരം. ന തേഹി നാഗവമ്മികരുക്ഖാദയോ സോമനസ്സം വാ ദോമനസ്സം വാ കരോന്തി. ഏവമേവ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം , ന

അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സന്തി, ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

പത്തധാരണേപി പത്തം സഹസാവ അഗ്ഗഹേത്വാ ഇമം ഗഹേത്വാ പിണ്ഡായ ചരമാനോ ഭിക്ഖം ലഭിസ്സാമീതി, ഏവം പത്തഗ്ഗഹണപച്ചയാ പടിലഭിതബ്ബം അത്ഥവസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

കിസദുബ്ബലസരീരസ്സ പന ഗരുപത്തോ അസപ്പായോ, യസ്സ കസ്സചി ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോ ദുബ്ബിസോധനീയോ അസപ്പായോവ. ദുദ്ധോതപത്തോപി ന വട്ടതി, തം ധോവന്തസ്സേവ ചസ്സ പലിബോധോ ഹോതി. മണിവണ്ണപത്തോ പന ലോഭനീയോ, ചീവരേ വുത്തനയേനേവ അസപ്പായോ, നിമിത്തകമ്മാദിവസേന ലദ്ധോ പന യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, അയം ഏകന്തഅസപ്പായോവ. വിപരീതോ സപ്പായോ. തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി പത്തം ഗണ്ഹന്തോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേനേവ പത്തഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. തത്ഥ പത്തോപി അചേതനോ, ഹത്ഥാപി അചേതനാ. പത്തോ ന ജാനാതി - ''അഹം ഹത്ഥേഹി ഗഹിതോ''തി. ഹത്ഥാപി ന ജാനന്തി - ''അമ്ഹേഹി പത്തോ ഗഹിതോ''തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം ഗണ്ഹന്തി, സണ്ഡാസേന അഗ്ഗിവണ്ണപത്തഗ്ഗഹണേ വിയാതി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപി ച യഥാ ഛിന്നഹത്ഥപാദേ വണമുഖേഹി പഗ്ഘരിതപുബ്ബലോഹിതകിമികുലേ നീലമക്ഖികസമ്പരികിണ്ണേ അനാഥസാലായം നിപന്നേ അനാഥമനുസ്സേ ദിസ്വാ, യേ ദയാലുകാ പുരിസാ, തേ തേസം വണമത്തചോളകാനി ചേവ കപാലാദീഹി ച ഭേസജ്ജാനി ഉപനാമേന്തി. തത്ഥ ചോളകാനിപി കേസഞ്ചി സണ്ഹാനി, കേസഞ്ചി ഥൂലാനി പാപുണന്തി. ഭേസജ്ജകപാലകാനിപി കേസഞ്ചി സുസണ്ഠാനാനി, കേസഞ്ചി ദുസ്സണ്ഠാനാനി പാപുണന്തി, ന തേ തത്ഥ സുമനാ വാ ദുമ്മനാ വാ ഹോന്തി . വണപടിച്ഛാദനമത്തേനേവ ഹി ചോളകേന, ഭേസജ്ജപടിഗ്ഗഹണമത്തേനേവ ച കപാലകേന തേസം അത്ഥോ. ഏവമേവ യോ ഭിക്ഖു വണചോളകം വിയ ചീവരം, ഭേസജ്ജകപാലകം വിയ ച പത്തം, കപാലേ ഭേസജ്ജമിവ ച പത്തേ ലദ്ധം ഭിക്ഖം സല്ലക്ഖേതി, അയം സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞേന ഉത്തമസമ്പജാനകാരീതി വേദിതബ്ബോ.

അസിതാദീസു **അസിതേ**തി പിണ്ഡപാതഭോജനേ. **പീതേ**തി യാഗുആദിപാനേ. **ഖായിതേ**തി പിട്ഠഖജ്ജാദിഖാദനേ. **സായിതേ**തി മധുഫാണിതാദിസായനേ. തത്ഥ നേവ ദവായാതിആദിനാ നയേന വുത്തോ അട്ഠവിധോപി അത്ഥോ അത്ഥോ നാമ. തസ്സേവ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ലൂഖപണീതതിത്തമധുരരസാദീസു പന യേന ഭോജനേന യസ്സ ഫാസു ന ഹോതി, തം തസ്സ അസപ്പായം. യം പന നിമിത്തകമ്മാദിവസേന പടിലദ്ധം, യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതോ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം ഏകന്തഅസപ്പായമേവ, വിപരീതം സപ്പായം. തസ്സ

വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഭുഞ്ജകോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പത്തപ്പടിഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ഹത്ഥസ്സ പത്തേ ഓതാരണം നാമ ഹോതി. ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപകരണം ആലോപഉദ്ധാരണം മുഖവിവരണഞ്ച ഹോതി, ന കോചി കുഞ്ചികായ യന്തകേന വാ ഹനുകട്ഠീനി വിവരതി. ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപസ്സ മുഖേ ഠപനം, ഉപരിദന്താനം മുസലകിച്ചസാധനം, ഹേട്ഠിമദന്താനം ഉദുക്ഖലകിച്ചസാധനം, ജിവ്ഹായ ഹത്ഥകിച്ചസാധനഞ്ച ഹോതി. ഇതി തത്ഥ അഗ്ഗജിവ്ഹായ തനുകഖേളോ മൂലജിവ്ഹായ ബഹലഖേളോ മക്ഖേതി. തം ഹേട്ഠാദന്തഉദുക്ഖലേ ജിവ്ഹാഹത്ഥപരിവത്തകം ഖേളോദകേന തേമിതം ഉപരിദന്തമുസലസഞ്ചുണ്ണിതം കോചി കടച്ഛുനാ വാ ദബ്ബിയാ വാ അന്തോപവേസേന്തോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുയാവ പവിസതി. പവിട്ഠം പവിട്ഠം കോചി പലാലസന്ഥാരം കത്വാ ധാരേന്തോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുവസേനേവ തിട്ഠതി. ഠിതം ഠിതം കോചി ഉദ്ധനം കത്വാ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ പചന്തോ നാമ നത്ഥി, തേജോധാതുയാവ പച്ചതി. പക്കം പക്കം കോചി ദണ്ഡകേന വാ യട്ഠിയാ വാ ബഹി നീഹാരകോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുയേവ നീഹരതി. ഇതി വായോധാതു പടിഹരതി ച, വീതിഹരതി ച, ധാരേതി ച, പരിവത്തേതി ച, സഞ്ചുണ്ണേതി ച, വിസോസേതി ച, നീഹരതി ച. പഥവീധാതു ധാരേതി ച, പരിവത്തേതി ച, സഞ്ചുണ്ണേതി ച, വിസോസേതി ച. ആപോധാതു സിനേഹേതി ച, അല്ലത്തഞ്ച അനുപാലേതി. തേജോധാതു അന്തോപവിട്ഠം പരിപാചേതി. ആകാസധാതു അഞ്ജസോ ഹോതി. വിഞ്ഞാണധാതു തത്ഥ തത്ഥ സമ്മാപയോഗമന്വായ ആഭുജതീതി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപി ച ഗമനതോ പരിയേസനതോ പരിഭോഗതോ ആസയതോ നിധാനതോ അപരിപക്കതോ പരിപക്കതോ ഫലതോ നിസ്സന്ദതോ സമ്മക്ഖനതോതി, ഏവം ദസവിധപടികൂലഭാവപച്ചവേക്ഖണതോ പേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ആഹാരപടികൂലസഞ്ഞാനിദ്ദേസതോ ഗഹേതബ്ബാ.

ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേതി ഉച്ചാരസ്സ ച പസ്സാവസ്സ ച കരണേ. തത്ഥ പത്തകാലേ ഉച്ചാരപസ്സാവം അകരോന്തസ്സ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, അക്ഖീനി ഭമന്തി, ചിത്തം ന ഏകഗ്ഗം ഹോതി, അഞ്ഞേ ച രോഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി. കരോന്തസ്സ പന സബ്ബം തം ന ഹോതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അട്ഠാനേ ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തസ്സ പന ആപത്തി ഹോതി, അയസോ വഡ്ഢതി, ജീവിതന്തരായോ ഹോതി, പതിരൂപേ ഠാനേ കരോന്തസ്സ സബ്ബം തം ന ഹോതീതി ഇദമേത്ഥ സപ്പായം തസ്സ വസേന സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം കരോന്തോ നത്ഥി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം ഹോതി . യഥാ വാ പന പക്കേ ഗണ്ഡേ ഗണ്ഡഭേദേന പുബ്ബലോഹിതം അകാമതായ നിക്ഖമതി. യഥാ ച അതിഭരിതാ ഉദകഭാജനാ ഉദകം അകാമതായ നിക്ഖമതി. ഏവം പക്കാസയമുത്തവത്ഥീസു സന്നിചിതാ ഉച്ചാരപസ്സാവാ വായുവേഗസമുപ്പീളിതാ അകാമതായപി നിക്ഖമന്തി. സോ പനായം ഏവം നിക്ഖമന്തോ ഉച്ചാരപസ്സാവോ നേവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അത്തനോ ഹോതി, ന പരസ്സ, കേവലം സരീരനിസ്സന്ദോവ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ ഉദകതുമ്ബതോ പുരാണുദകം ഛഡ്ഡേന്തസ്സ നേവ തം അത്തനോ ഹോതി, ന പരേസം; കേവലം പടിജഗ്ഗനമത്തമേവ ഹോതി; ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ഗതാദീസു **ഗതേ**തി ഗമനേ. **ഠിതേ**തി ഠാനേ. **നിസിന്നേ**തി നിസജ്ജായ. **സുത്തേ**തി സയനേ. **ജാഗരിതേ**തി ജാഗരണേ. **ഭാസിതേ**തി കഥനേ. **തുണ്ഹീഭാവേ**തി അകഥനേ. "ഗച്ഛന്തോ വാ ഗച്ഛാമീതി പജാനാതി, ഠിതോ വാ ഠിതോമ്ഹീതി പജാനാതി, നിസിന്നോ വാ നിസിന്നോമ്ഹീതി പജാനാതി, സയാനോ വാ സയാനോമ്ഹീതി പജാനാതീ"തി ഇമസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ അദ്ധാനഇരിയാപഥാ കഥിതാ. "അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ ആലോകിതേ വിലോകിതേ സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേ"തി ഇമസ്മിം മജ്ഝിമാ. "ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ സുത്തേ ജാഗരിതേ"തി ഇധ പന ഖുദ്ദകചുണ്ണിയഇരിയാപഥാ കഥിതാ. തസ്മാ തേസുപി വുത്തനയേനേവ സമ്പജാനകാരിതാ വേദിതബ്ബാ.

തിപിടകമഹാസിവത്ഥേരോ പനാഹ - യോ ചിരം ഗന്ത്വാ വാ ചങ്കമിത്വാ വാ അപരഭാഗേ ഠിതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "ചങ്കമനകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി . അയം ഗതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ സജ്ഝായം വാ കരോന്തോ, പഞ്ഹം വാ വിസ്സജ്ജേന്തോ, കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികരോന്തോ ചിരം ഠത്വാ അപരഭാഗേ നിസിന്നോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "ഠിതകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി. അയം ഠിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ സജ്ഝായാദികരണവസേനേവ ചിരം നിസീദിത്വാ അപരഭാഗേ ഉട്ഠായ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "നിസിന്നകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി. അയം നിസിന്നേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ പന നിപന്നകോ സജ്ഝായം വാ കരോന്തോ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികരോന്തോ നിദ്ദം ഓക്കമിത്വാ അപരഭാഗേ ഉട്ഠായ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "സയനകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി. അയം സുത്തേ ജാഗരിതേ ച സമ്പജാനകാരീ നാമ. കിരിയമയചിത്താനഞ്ഹി അപ്പവത്തനം സോപ്പം നാമ, പവത്തനം ജാഗരിതം നാമ.

യോ പന ഭാസമാനോ - "അയം സദ്ദോ നാമ ഓട്ഠേ ച പടിച്ച, ദന്തേ ച ജിവ്ഹഞ്ച താലുഞ്ച പടിച്ച, ചിത്തസ്സ ച തദനുരൂപം പയോഗം പടിച്ച ജായതീ"തി സതോ സമ്പജാനോവ ഭാസതി. ചിരം വാ പന കാലം സജ്ഝായം വാ കത്വാ, ധമ്മം വാ കഥേത്വാ, കമ്മട്ഠാനം വാ പവത്തേത്വാ, പഞ്ഹം വാ

വിസ്സജ്ജേത്വാ, അപരഭാഗേ തുണ്ഹീഭൂതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - “ഭാസിതകാലേ ഉപ്പന്നാ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ”തി. അയം ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ തുണ്ഹീഭൂതോ ചിരം ധമ്മം വാ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികത്വാ അപരഭാഗേ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - “തുണ്ഹീഭൂതകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ”തി. ഉപാദാരൂപപ്പവത്തിയഞ്ഹി സതി ഭാസതി നാമ, അസതി തുണ്ഹീ ഭവതി നാമാതി. അയം തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ നാമാതി.

തയിദം മഹാസിവത്ഥേരേന വുത്തം അസമ്മോഹധുരം മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തേ അധിപ്പേതം. ഇമസ്മിം പന സാമഞ്ഞഫലേ സബ്ബമ്പി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം ലബ്ഭതി. തസ്മാ വുത്തനയേനേവ ചേത്ഥ ചതുന്നം സമ്പജഞ്ഞാനം വസേന സമ്പജാനകാരിതാ വേദിതബ്ബാ. സമ്പജാനകാരീതി ച സബ്ബപദേസു സതിസമ്പയുത്തസ്സേവ സമ്പജഞ്ഞസ്സ വസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോതി ഏതസ്സ ഹി പദസ്സ അയം വിത്ഥാരോ. വിഭങ്ഗപ്പകരണേ പന - “സതോ സമ്പജാനോ അഭിക്കമതി, സതോ സമ്പജാനോ പടിക്കമതീ”തി ഏവം ഏതാനി പദാനി വിഭത്താനേവ. **ഏവം, ഖോ മഹാരാജാ**തി ഏവം സതിസമ്പയുത്തസ്സ സമ്പജഞ്ഞസ്സ വസേന അഭിക്കമാദീനി പവത്തേന്തോ സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ.

സന്തോസകഥാ

൨൧൫. **ഇധ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു സന്തുട്ഠോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ **സന്തുട്ഠോ**തി ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതോ. സോ പനേസ **സന്തോസോ ദ്വാദസവിധോ** ഹോതി, സേയ്യഥിദം - ചീവരേ യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി തിവിധോ. ഏവം പിണ്ഡപാതാദീസു. തസ്സായം പഭേദവണ്ണനാ -

ഇധ ഭിക്ഖു ചീവരം ലഭതി, സുന്ദരം വാ അസുന്ദരം വാ. സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹതി. അയമസ്സ ചീവരേ യഥാലാഭസന്തോസോ. അഥ പന പകതിദുബ്ബലോ വാ ഹോതി, ആബാധജരാഭിഭൂതോ വാ, ഗരുചീവരം പാരുപന്തോ കിലമതി. സോ സഭാഗേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം തം പരിവത്തേത്വാ ലഹുകേന യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ചീവരേ യഥാബലസന്തോസോ. അപരോ പണീതപച്ചയലാഭീ ഹോതി. സോ പത്തചീവരാദീനം അഞ്ഞതരം മഹഗ്ഘപത്തചീവരം ബഹൂനി വാ പന പത്തചീവരാനി ലഭിത്വാ ഇദം ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം, ഇദം ബഹുസ്സുതാനം അനുരൂപം, ഇദം ഗിലാനാനം, ഇദം അപ്പലാഭീനം ഹോതൂതി ദത്വാ തേസം പുരാണചീവരം വാ ഗഹേത്വാ സങ്കാരകൂടാദിതോ വാ നന്തകാനി ഉച്ചിനിത്വാ തേഹി സങ്ഘാടിം കത്വാ ധാരേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ചീവരേ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ.

ഇധ പന ഭിക്ഖു പിണ്ഡപാതം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹതി. അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ യഥാലാഭസന്തോസോ. യോ പന അത്തനോ പകതിവിരുദ്ധം വാ ബ്യാധിവിരുദ്ധം വാ പിണ്ഡപാതം ലഭതി, യേനസ്സ പരിഭുത്തേന അഫാസു

ഹോതി. സോ സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ യഥാബലസന്തോസോ. അപരോ ബഹും പണീതം പിണ്ഡപാതം ലഭതി. സോ തം ചീവരം വിയ ഥേരചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭീഗിലാനാനം ദത്വാ തേസം വാ സേസകം പിണ്ഡായ വാ ചരിത്വാ മിസ്സകാഹാരം ഭുഞ്ജന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ.

ഇധ പന ഭിക്ഖു സേനാസനം ലഭതി, മനാപം വാ അമനാപം വാ, സോ തേന നേവ സോമനസ്സം, ന ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേതി; അന്തമസോ തിണസന്ഥാരകേനപി യഥാലദ്ധേനേവ തുസ്സതി. അയമസ്സ സേനാസനേ യഥാലാഭസന്തോസോ. യോ പന അത്തനോ പകതിവിരുദ്ധം വാ ബ്യാധിവിരുദ്ധം വാ സേനാസനം ലഭതി, യത്ഥസ്സ വസതോ അഫാസു ഹോതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ സന്തകേ സപ്പായസേനാസനേ വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ സേനാസനേ യഥാബലസന്തോസോ.

അപരോ മഹാപുഞ്ഞോ ലേണമണ്ഡപകൂടാഗാരാദീനി ബഹൂനി പണീതസേനാസനാനി ലഭതി. സോ താനി ചീവരം വിയ ഥേരചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭീഗിലാനാനം ദത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ സേനാസനേ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ. യോപി - "ഉത്തമസേനാസനം നാമ പമാദട്ഠാനം, തത്ഥ നിസിന്നസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സ പുന പടിബുജ്ഝതോ കാമവിതക്കാ പാതുഭവന്തീ"തി പടിസഞ്ചിക്ഖിത്വാ താദിസം സേനാസനം പത്തമ്പി ന സമ്പടിച്ഛതി. സോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ അബ്ഭോകാസരുക്ഖമൂലാദീസു വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമ്പിസ്സ സേനാസനേ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ.

ഇധ പന ഭിക്ഖു ഭേസജ്ജം ലഭതി, ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ യം ലഭതി, തേനേവ തുസ്സതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ യഥാലാഭസന്തോസോ. യോ പന തേലേന അത്ഥികോ ഫാണിതം ലഭതി. സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ തേലം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞദേവ വാ പരിയേസിത്വാ ഭേസജ്ജം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ യഥാബലസന്തോസോ.

അപരോ മഹാപുഞ്ഞോ ബഹും തേലമധുഫാണിതാദിപണീതഭേസജ്ജം ലഭതി. സോ തം ചീവരം വിയ ഥേരചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭീഗിലാനാനം ദത്വാ തേസം ആഭതേന യേന കേനചി യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. യോ പന ഏകസ്മിം ഭാജനേ മുത്തഹരീടകം ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം ചതുമധുരം - "ഗണ്ഹാഹി, ഭന്തേ, യദിച്ഛസീ"തി വുച്ചമാനോ സചസ്സ തേസു അഞ്ഞതരേനപി രോഗോ വൂപസമ്മതി, അഥ മുത്തഹരീടകം നാമ ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിതന്തി ചതുമധുരം പടിക്ഖിപിത്വാ മുത്തഹരീടകേനേവ ഭേസജ്ജം കരോന്തോ പരമസന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ.

ഇമിനാ പന ദ്വാദസവിധേന ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അട്ഠ പരിക്ഖാരാ വട്ടന്തി. തീണി ചീവരാനി, പത്തോ,

ദന്തകട്ഠച്ഛേദനവാസി, ഏകാ സൂചി, കായബന്ധനം പരിസ്സാവനന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “തിചീവരഞ്ച പത്തോ ച, വാസി സൂചി ച ബന്ധനം;
> പരിസ്സാവനേന അട്ഠേതേ, യുത്തയോഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ”തി.

തേ സബ്ബേ കായപരിഹാരികാപി ഹോന്തി കുച്ഛിപരിഹാരികാപി. കഥം? തിചീവരം താവ നിവാസേത്വാ ച പാരുപിത്വാ ച വിചരണകാലേ കായം പരിഹരതി, പോസേതീതി കായപരിഹാരികം ഹോതി. ചീവരകണ്ണേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ പിവനകാലേ ഖാദിതബ്ബഫലാഫലഗഹണകാലേ ച കുച്ഛിം പരിഹരതി; പോസേതീതി കുച്ഛിപരിഹാരികം ഹോതി.

പത്തോപി തേന ഉദകം ഉദ്ധരിത്വാ ന്ഹാനകാലേ കുടിപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികോ ഹോതി. ആഹാരം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികോ.

വാസിപി തായ ദന്തകട്ഠച്ഛേദനകാലേ മഞ്ചപീഠാനം അങ്ഗപാദചീവരകുടിദണ്ഡകസജ്ജനകാലേ ച കായപരിഹാരികാ ഹോതി. ഉച്ഛുഛേദനനാളികേരാദിതച്ഛനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ.

സൂചിപി ചീവരസിബ്ബനകാലേ കായപരിഹാരികാ ഹോതി. പൂവം വാ ഫലം വാ വിജ്ഝിത്വാ ഖാദനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ.

കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ വിചരണകാലേ കായപരിഹാരികം. ഉച്ഛുആദീനി ബന്ധിത്വാ ഗഹണകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികം.

പരിസ്സാവനം തേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ ന്ഹാനകാലേ, സേനാസനപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികം. പാനീയം പരിസ്സാവനകാലേ, തേനേവ തിലതണ്ഡുലപുഥുകാദീനി ഗഹേത്വാ ഖാദനകാലേ ച കുച്ഛിപരിഹാരിയം. അയം താവ അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ പരിക്ഖാരമത്താ. നവപരിക്ഖാരികസ്സ പന സേയ്യം പവിസന്തസ്സ തത്രട്ഠകം പച്ചത്ഥരണം വാ കുഞ്ചികാ വാ വട്ടതി. ദസപരിക്ഖാരികസ്സ നിസീദനം വാ ചമ്മഖണ്ഡം വാ വട്ടതി. ഏകാദസപരിക്ഖാരികസ്സ പന കത്തരയട്ഠി വാ തേലനാളികാ വാ വട്ടതി. ദ്വാദസപരിക്ഖാരികസ്സ ഛത്തം വാ ഉപാഹനം വാ വട്ടതി. ഏതേസു ച അട്ഠപരിക്ഖാരികോവ സന്തുട്ഠോ, ഇതരേ അസന്തുട്ഠാ മഹിച്ഛാ മഹാഭാരാതി ന വത്തബ്ബാ. ഏതേപി ഹി അപ്പിച്ഛാവ സന്തുട്ഠാവ സുഭരാവ സല്ലഹുകവുത്തിനോവ. ഭഗവാ പന ന യിമം സുത്തം തേസം വസേന കഥേസി, അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ വസേന കഥേസി. സോ ഹി ഖുദ്ദകവാസിഞ്ച സൂചിഞ്ച പരിസ്സാവനേ പക്ഖിപിത്വാ പത്തസ്സ അന്തോ ഠപേത്വാ പത്തം അംസകൂടേ ലഗ്ഗേത്വാ തിചീവരം കായപടിബദ്ധം കത്വാ യേനിച്ഛകം സുഖം പക്കമതി. പടിനിവത്തേത്വാ ഗഹേതബ്ബം നാമസ്സ ന ഹോതി. ഇതി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സല്ലഹുകവുത്തിതം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ - “സന്തുട്ഠോ ഹോതി കായപരിഹാരികേന ചീവരേനാ”തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കായപരിഹാരികേനാ**തി കായപരിഹരണമത്തകേന. **കുച്ഛിപരിഹാരികേനാ**തി കുച്ഛിപരിഹരണമത്തകേന. **സമാദായേവ പക്കമതീ**തി അട്ഠപരിക്ഖാരമത്തകം സബ്ബം ഗഹേത്വാവ കായപടിബദ്ധം കത്വാവ ഗച്ഛതി. “മമ വിഹാരോ പരിവേണം ഉപട്ഠാകോ”തി

ആസങ്ഗോ വാ ബന്ധോ വാ ന ഹോതി. സോ ജിയാ മുത്തോ സരോ വിയ, യൂഥാ അപക്കന്തോ മദഹത്ഥീ വിയ ച ഇച്ഛിതിച്ഛിതം സേനാസനം വനസണ്ഡം രുക്ഖമൂലം വനപബ്ഭാരം പരിഭുഞ്ജന്തോ ഏകോവ തിട്ഠതി, ഏകോവ നിസീദതി. സബ്ബിരിയാപഥേസു ഏകോവ അദുതിയോ.

> ''ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി,
> സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന;
> പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ,
> ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ''തി. (സു॰ നി॰ ൪൨);

ഏവം വണ്ണിതം ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പതം ആപജ്ജതി.

ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ സാധേന്തോ - ''സേയ്യഥാപീ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പക്ഖീ സകുണോ**തി പക്ഖയുത്തോ സകുണോ. **ഡേതീ**തി ഉപ്പതതി. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - സകുണാ നാമ ''അസുകസ്മിം പദേസേ രുക്ഖോ പരിപക്കഫലോ''തി ഞത്വാ നാനാദിസാഹി ആഗന്ത്വാ നഖപത്തതുണ്ഡാദീഹി തസ്സ ഫലാനി വിജ്ഝന്താ വിധുനന്താ ഖാദന്തി. 'ഇദം അജ്ജതനായ, ഇദം സ്വാതനായ ഭവിസ്സതീ'തി തേസം ന ഹോതി. ഫലേ പന ഖീണേ നേവ രുക്ഖസ്സ ആരക്ഖം ഠപേന്തി, ന തത്ഥ പത്തം വാ നഖം വാ തുണ്ഡം വാ ഠപേന്തി. അഥ ഖോ തസ്മിം രുക്ഖേ അനപേക്ഖോ ഹുത്വാ, യോ യം ദിസാഭാഗം ഇച്ഛതി, സോ തേന സപത്തഭാരോവ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. ഏവമേവ അയം ഭിക്ഖു നിസ്സങ്ഗോ നിരപേക്ഖോ യേന കാമം പക്കമതി. തേന വുത്തം ''സമാദായേവ പക്കമതീ''തി.

നീവരണപ്പഹാനകഥാ

൨൧൬. **സോ ഇമിനാ** ചാതിആദിനാ കിം ദസ്സേതി? അരഞ്ഞവാസസ്സ പച്ചയസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. യസ്സ ഹി ഇമേ ചത്താരോ പച്ചയാ നത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ ന ഇജ്ഝതി. തിരച്ഛാനഗതേഹി വാ വനചരകേഹി വാ സദ്ധിം വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. അരഞ്ഞേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ - ''കിം ഏവരൂപസ്സ പാപഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞവാസേനാ''തി ഭേരവസദ്ദം സാവേന്തി, ഹത്ഥേഹി സീസം പഹരിത്വാ പലായനാകാരം കരോന്തി. ''അസുകോ ഭിക്ഖു അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച പാപകമ്മം അകാസീ''തി അയസോ പത്ഥരതി. യസ്സ പനേതേ ചത്താരോ പച്ചയാ അത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ ഇജ്ഝതി. സോ ഹി അത്തനോ സീലം പച്ചവേക്ഖന്തോ കിഞ്ചി കാളകം വാ തിലകം വാ അപസ്സന്തോ പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തം ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി. അരഞ്ഞേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ അത്തമനാ വണ്ണം ഭണന്തി. ഇതിസ്സ ഉദകേ പക്ഖിത്തതേലബിന്ദു വിയ യസോ വിത്ഥാരികോ ഹോതി.

തത്ഥ **വിവിത്ത**ന്തി സുഞ്ഞം, അപ്പസദ്ദം, അപ്പനിഗ്ഘോസന്തി അത്ഥോ. ഏതദേവ ഹി സന്ധായ വിഭങ്ഗേ - ''വിവിത്തന്തി സന്തികേ ചേപി സേനാസനം ഹോതി, തഞ്ച അനാകിണ്ണം ഗഹട്ഠേഹി പബ്ബജിതേഹി. തേന തം വിവിത്ത''ന്തി വുത്തം. സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി സേനാസനം മഞ്ചപീഠാദീനമേതം അധിവചനം. തേനാഹ - ''സേനാസനന്തി മഞ്ചോപി സേനാസനം , പീഠമ്പി, ഭിസിപി, ബിമ്ബോഹനമ്പി, വിഹാരോപി,

അഡ്ഢയോഗോപി, പാസാദോപി, ഹമ്മിയമ്പി, ഗുഹാപി, അട്ടോപി, മാളോപി ലേണമ്പി, വേളുഗുമ്ബോപി, രുക്ഖമൂലമ്പി, മണ്ഡപോപി, സേനാസനം, യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തി, സബ്ബമേതം സേനാസന''ന്തി (വിഭം ൫൨൭).

അപി ച - ''വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാ''തി ഇദം വിഹാരസേനാസനം നാമ. ''മഞ്ചോ പീഠം ഭിസി ബിമ്ബോഹന''ന്തി ഇദം മഞ്ചപീഠസേനാസനം നാമ. ''ചിമിലികാ ചമ്മഖണ്ഡോ തിണസന്ഥാരോ പണ്ണസന്ഥാരോ''തി ഇദം സന്ഥതസേനാസനം നാമ. ''യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീ''തി ഇദം ഓകാസസേനാസനം നാമാതി. ഏവം ചതുബ്ബിധം സേനാസനം ഹോതി, തം സബ്ബം സേനാസനഗ്ഗഹണേന സങ്ഗഹിതമേവ.

ഇധ പനസ്സ സകുണസദിസസ്സ ചാതുദ്ദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുച്ഛവികസേനാസനം ദസ്സേന്തോ അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂലന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അരഞ്ഞ**ന്തി നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞന്തി. ഇദം ഭിക്ഖുനീനം വസേന ആഗതം. ''ആരഞ്ഞകം നാമ സേനാസനം പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ''ന്തി (പാരാം ൬൫൪) ഇദം പന ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുരൂപം. തസ്സ ലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ധുതങ്ഗനിദ്ദേസേ വുത്തം. **രുക്ഖമൂല**ന്തി യം കിഞ്ചി സന്ദച്ഛായം വിവിത്തരുക്ഖമൂലം. **പബ്ബത**ന്തി സേലം. തത്ഥ ഹി ഉദകസോണ്ഡീസു ഉദകകിച്ചം കത്വാ സീതായ രുക്ഖച്ഛായായ നിസിന്നസ്സ നാനാദിസാസു ഖായമാനാസു സീതേന വാതേന ബീജിയമാനസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **കന്ദര**ന്തി കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദാരിതം, ഉദകേന ഭിന്നം പബ്ബതപദേസം. യം നദീതുമ്ബന്തിപി, നദീകുഞ്ജന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസാ വാലികാ ഹോതി, മത്ഥകേ മണിവിതാനം വിയ വനഗഹണം, മണിഖന്ധസദിസം ഉദകം സന്ദതി. ഏവരൂപം കന്ദരം ഓരുയ്ഹ പാനീയം പിവിത്വാ ഗത്താനി സീതാനി കത്വാ വാലികം ഉസ്സാപേത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞപേത്വാ നിസിന്നസ്സ സമണധമ്മം കരോതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **ഗിരിഗുഹ**ന്തി ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരേ, ഏകസ്മിംയേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം സുസാനലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി, തേനേവാഹ - ''വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന''ന്തിആദി. **അബ്ഭോകാസ**ന്തി അച്ഛന്നം. ആകങ്ഖമാനോ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസതി. **പലാലപുഞ്ജ**ന്തി പലാലരാസി. മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ഭാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസിന്നാ സമണധമ്മം കരോന്തി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

പച്ഛാഭത്തന്തി ഭത്തസ്സ പച്ഛതോ. **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ**തി പിണ്ഡപാതപരിയേസനതോ പടിക്കന്തോ. **പല്ലങ്ക**ന്തി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം. **ആഭുജിത്വാ**തി ബന്ധിത്വാ. **ഉജും കായം പണിധായാ**തി ഉപരിമം സരീരം ഉജും ഠപേത്വാ അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകട്ഠികേ കോടിയാ കോടിം പടിപാദേത്വാ. ഏവഞ്ഹി നിസിന്നസ്സ ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി ന പണമന്തി. അഥസ്സ യാ തേസം പണമനപച്ചയാ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, താ നുപ്പജ്ജന്തി. താസു അനുപ്പജ്ജമാനാസു ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ന പരിപതതി, വുഡ്ഢിം ഫാതിം വേപുല്ലം ഉപഗച്ഛതി. **പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ**തി കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖം സതിം ഠപയിത്വാ. മുഖസമീപേ വാ കത്വാതി അത്ഥോ.

തേനേവ വിഭങ്ഗേ വുത്തം - “അയം സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി സൂപട്ഠിതാ നാസികഗ്ഗേ വാ മുഖനിമിത്തേ വാ, തേന വുച്ചതി പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ”തി (വിഭ॰ ൫൩൭). അഥവാ **പരീ**തി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ. **മുഖ**ന്തി നിയ്യാനട്ഠോ. **സതീ**തി ഉപട്ഠാനട്ഠോ. തേന വുച്ചതി - “പരിമുഖം സതി”ന്തി. ഏവം പടിസമ്ഭിദായം വുത്തനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്രായം സങ്ഖേപോ - “പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാനസതിം കത്വാ”തി.

൨൧൭. **അഭിജ്ഝം ലോകേ**തി ഏത്ഥ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ, തസ്മാ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു രാഗം പഹായ കാമച്ഛന്ദം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി അയമേത്ഥത്ഥോ. **വിഗതാഭിജ്ഝേനാ**തി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീനത്താ വിഗതാഭിജ്ഝേന, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസദിസേനാതി അത്ഥോ. **അഭിജ്ഝായ ചിത്തം പരിസോധേതീ**തി അഭിജ്ഝാതോ ചിത്തം പരിമോചേതി. യഥാ തം സാ മുഞ്ചതി ചേവ, മുഞ്ചിത്വാ ച ന പുന ഗണ്ഹതി, ഏവം കരോതീതി അത്ഥോ. **ബ്യാപാദപദോസം പഹായാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ബ്യാപജ്ജതി ഇമിനാ ചിത്തം പൂതികുമ്മാസാദയോ വിയ പുരിമപകതിം വിജഹതീതി ബ്യാപാദോ. വികാരാപത്തിയാ പദുസ്സതി, പരം വാ പദൂസേതി വിനാസേതീതി പദോസോ. ഉഭയമേതം കോധസ്സേവാധിവചനം . ഥിനം ചിത്തഗേലഞ്ഞം. മിദ്ധം ചേതസികഗേലഞ്ഞം, ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച ഥിനമിദ്ധം. **ആലോകസഞ്ഞീ**തി രത്തിമ്പി ദിവാദിട്ഠാലോകസഞ്ജാനനസമത്ഥായ വിഗതനീവരണായ പരിസുദ്ധായ സഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിയാ ച ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ. ഇദം ഉഭയം ആലോകസഞ്ഞായ ഉപകാരത്താ വുത്തം. ഉദ്ധച്ചഞ്ച കുക്കുച്ചഞ്ച ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം. **തിണ്ണവിചികിച്ഛോ**തി വിചികിച്ഛം തരിത്വാ അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. “കഥമിദം കഥമിദ”ന്തി ഏവം നപ്പവത്തതീതി അകഥംകഥീ. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി അനവജ്ജേസു ധമ്മേസു. “ഇമേ നു ഖോ കുസലാ കഥമിമേ കുസലാ”തി ഏവം ന വിചികിച്ഛതി. ന കങ്ഖതീതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. ഇമേസു പന നീവരണേസു വചനത്ഥലക്ഖണാദിഭേദതോ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം.

൨൧൮. യാ പനായം **സേയ്യഥാപി മഹാരാജാ**തി ഉപമാ വുത്താ. തത്ഥ **ഇണം ആദായാ**തി വഡ്ഢിയാ ധനം ഗഹേത്വാ. **ബ്യന്തിം കരേയ്യാ**തി വിഗതന്തം കരേയ്യ , യഥാ തേസം കാകണികമത്തോപി പരിയന്തോ നാമ നാവസിസ്സതി, ഏവം കരേയ്യ; സബ്ബസോ പടിനിയ്യാതേയ്യാതി അത്ഥോ. **തതോ നിദാന**ന്തി ആണണ്യനിദാനം. സോ ഹി “അണണോമ്ഹീ”തി ആവജ്ജന്തോ ബലവപാമോജ്ജം ലഭതി, സോമനസ്സം അധിഗച്ഛതി, തേന വുത്തം - **“ലഭേഥ പാമോജ്ജം, അധിഗച്ഛേയ്യ സോമനസ്സ”**ന്തി.

൨൧൯. വിസഭാഗവേദനുപ്പത്തിയാ കകചേനേവ ചതുഇരിയാപഥം ഛിന്ദന്തോ ആബാധതീതി ആബാധോ, സ്വാസ്സ അത്ഥീതി **ആബാധികോ.** തം സമുട്ഠാനേന ദുക്ഖേന **ദുക്ഖിതോ. അധിമത്തഗിലാനോ**തി ബാള്ഹഗിലാനോ. **നച്ഛാദേയ്യാ**തി അധിമത്തബ്യാധിപരേതതായ ന രുച്चേയ്യ. **ബലമത്താ**തി ബലമേവ, ബലഞ്ചസ്സ കായേ ന ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **തതോനിദാന**ന്തി ആരോഗ്യനിദാനം. തസ്സ ഹി - “അരോഗോമ്ഹീ”തി ആവജ്ജയതോ തദുഭയം ഹോതി. തേന വുത്തം - **“ലഭേഥ പാമോജ്ജം, അധിഗച്ഛേയ്യ സോമനസ്സ”**ന്തി.

൨൨൦. **ന ചസ്സ കിഞ്ചി ഭോഗാനം വയോതി** കാകണികമത്തമ്പി ഭോഗാനം വയോ ന ഭവേയ്യ. **തതോനിദാനന്തി** ബന്ധനാമോക്ഖനിദാനം. സേസം വുത്തനയേനേവ സബ്ബപദേസു യോജേതബ്ബം.

൨൨൧-൨൨൨. **അനത്താധീനോതി** ന അത്തനി അധീനോ, അത്തനോ രുചിയാ കിഞ്ചി കാതും ന ലഭതി. **പരാധീനോതി** പരേസു അധീനോ പരസ്സേവ രുചിയാ വത്തതി. **ന യേന കാമം ഗമോതി** യേന ദിസാഭാഗേനസ്സ ഗന്തുകാമതാ ഹോതി, ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി ഗമനായ, തേന ഗന്തും ന ലഭതി. **ദാസബ്യാതി** ദാസഭാവാ. **ഭുജിസ്സോതി** അത്തനോ സന്തകോ. **തതോനിദാനന്തി** ഭുജിസ്സനിദാനം. **കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗന്തി** കന്താരം അദ്ധാനമഗ്ഗം, നിരുദകം ദീഘമഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **തതോനിദാനന്തി** ഖേമന്തഭൂമിനിദാനം.

൨൨൩. **ഇമേ പഞ്ച നീവരണേ അപ്പഹീനേതി** എത്ഥ ഭഗവാ അപ്പഹീനകാമച്ഛന്ദനീവരണം ഇണസദിസം, സേസാനി രോഗാദിസദിസാനി കത്വാ ദസ്സേതി. തത്രായം സദിസതാ. യോ ഹി പരേസം ഇണം ഗഹേത്വാ വിനാസേതി, സോ തേഹി ഇണം ദേഹീതി വുച്ചമാനോപി ഫരുസം വുച്ചമാനോപി ബജ്ഝമാനോപി വധീയമാനോപി കിഞ്ചി പടിബാഹിതും ന സക്കോതി, സബ്ബം തിതിക്ഖതി. തിതിക്ഖാകാരണം ഹിസ്സ തം ഇണം ഹോതി. ഏവമേവ യോ യമ്ഹി കാമച്ഛന്ദേന രജ്ജതി, തണ്ഹാസഹഗതേന തം വത്ഥും ഗണ്ഹതി, സോ തേന ഫരുസം വുച്ചമാനോപി ബജ്ഝമാനോപി വധീയമാനോപി സബ്ബം തിതിക്ഖതി, തിതിക്ഖാകാരണം ഹിസ്സ സോ കാമച്ഛന്ദോ ഹോതി, ഘരസാമികേഹി വധീയമാനാനം ഇത്ഥീനം വിയാതി, ഏവം ഇണം വിയ കാമച്ഛന്ദോ ദട്ഠബ്ബോ.

യഥാ പന പിത്തരോഗാതുരോ മധുസക്കരാദീസുപി ദിന്നേസു പിത്തരോഗാതുരതായ തേസം രസം ന വിന്ദതി, "തിത്തകം തിത്തക"ന്തി ഉഗ്ഗിരതിയേവ. ഏവമേവ ബ്യാപന്നചിത്തോ ഹിതകാമേഹി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി അപ്പമത്തകമ്പി ഓവദിയമാനോ ഓവാദം ന ഗണ്ഹതി. "അതി വിയ മേ തുമ്ഹേ ഉപദ്ദവേഥാ"തിആദീനി വത്വാ വിബ്ഭമതി. പിത്തരോഗാതുരതായ സോ പുരിസോ മധുസക്കരാദീനം വിയ കോധാതുരതായ ഝാനസുഖാദിഭേദം സാസനരസം ന വിന്ദതീതി. ഏവം രോഗോ വിയ ബ്യാപാദോ ദട്ഠബ്ബോ.

യഥാ പന നക്ഖത്തദിവസേ ബന്ധനാഗാരേ ബദ്ധോ പുരിസോ നക്ഖത്തസ്സ നേവ ആദിം ന മജ്ഝം ന പരിയോസാനം പസ്സതി. സോ ദുതിയദിവസേ മുത്തോ അഹോ ഹിയ്യോ നക്ഖത്തം മനാപം, അഹോ നച്ചം, അഹോ ഗീതന്തിആദീനി സുത്വാപി പടിവചനം ന ദേതി. കിം കാരണാ? നക്ഖത്തസ്സ അനനുഭൂതത്താ. ഏവമേവ ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ ഭിക്ഖു വിചിത്തനയേപി ധമ്മസ്സവനേ പവത്തമാനേ നേവ തസ്സ ആദിം ന മജ്ഝം ന പരിയോസാനം ജാനാതി. സോപി ഉട്ഠിതേ ധമ്മസ്സവനേ അഹോ ധമ്മസ്സവനം, അഹോ കാരണം, അഹോ ഉപമാതി ധമ്മസ്സവനസ്സ വണ്ണം ഭണമാനാനം സുത്വാപി പടിവചനം ന ദേതി. കിം കാരണാ? ഥിനമിദ്ധവസേന ധമ്മകഥായ അനനുഭൂതത്താ. ഏവം ബന്ധനാഗാരം വിയ **ഥിനമിദ്ധം** ദട്ഠബ്ബം.

യഥാ പന നക്ഖത്തം കീളന്തോപി ദാസോ - "ഇദം നാമ അച്ചായികം കരണീയം അത്ഥി, സീഘം തത്ഥ ഗച്ഛാഹി. നോ ചേ ഗച്ഛസി, ഹത്ഥപാദം വാ

തേ ഛിന്ദാമി കണ്ണനാസം വാ''തി വുത്തോ സീഘം ഗച്ഛതിയേവ . നക്ഖത്തസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അനുഭവിതും ന ലഭതി, കസ്മാ? പരാധീനതായ, ഏവമേവ വിനയേ അപകതഞ്ഞുനാ വിവേകത്ഥായ അരഞ്ഞം പവിട്ഠേനാപി കിസ്മിഞ്ചിദേവ അന്തമസോ കപ്പിയമംസേപി അകപ്പിയമംസസഞ്ഞായ ഉപ്പന്നായ വിവേകം പഹായ സീലവിസോധനത്ഥം വിനയധരസ്സ സന്തികം ഗന്തബ്ബം ഹോതി, വിവേകസുഖം അനുഭവിതും ന ലഭതി, കസ്മാ? ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാഭിഭൂതതായാതി. ഏവം ദാസബ്യം വിയ **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം** ദട്ഠബ്ബം.

യഥാ പന കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ പുരിസോ ചോരേഹി മനുസ്സാനം വിലുത്തോകാസം പഹതോകാസഞ്ച ദിസ്വാ ദണ്ഡകസദ്ദേനപി സകുണസദ്ദേനപി ''ചോരാ ആഗതാ''തി ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതോവ ഹോതി, ഗച്ഛതിപി തിട്ഠതിപി നിവത്തതിപി, ഗതട്ഠാനതോ അഗതട്ഠാനമേവ ബഹുതരം ഹോതി. സോ കിച്ഛേന കസിരേന ഖേമന്തഭൂമിം പാപുണാതി വാ ന വാ പാപുണാതി. ഏവമേവ യസ്സ അട്ഠസു ഠാനേസു വിചികിച്ഛാ ഉപ്പന്നാ ഹോതി, സോ - ''ബുദ്ധോ നു ഖോ, നോ നു ഖോ ബുദ്ധോ''തിആദിനാ നയേന വിചികിച്ഛന്തോ അധിമുച്ചിത്വാ സദ്ധായ ഗണ്ഹിതും ന സക്കോതി. അസക്കോന്തോ മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ ന പാപുണാതീതി. യഥാ കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗേ - ''ചോരാ അത്ഥി നത്ഥീ''തി പുനപ്പുനം ആസപ്പനപരിസപ്പനം അപരിയോഗാഹനം ഛമ്ഭിതത്തം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദേന്തോ ഖേമന്തപത്തിയാ അന്തരായം കരോതി, ഏവം വിചികിച്ഛാപി - ''ബുദ്ധോ നു ഖോ, ന ബുദ്ധോ''തിആദിനാ നയേന പുനപ്പുനം ആസപ്പനപരിസപ്പനം അപരിയോഗാഹനം ഛമ്ഭിതത്തം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദയമാനാ അരിയഭൂമിപ്പത്തിയാ അന്തരായം കരോതീതി കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗോ വിയ **വിചികിച്ഛാ** ദട്ഠബ്ബാ.

൨൨൪. ഇദാനി - **''സേയ്യഥാപി, മഹാരാജ, ആണണ്യ''**ന്തി ഏത്ഥ ഭഗവാ പഹീനകാമച്ഛന്ദനീവരണം ആണണ്യസദിസം, സേസാനി ആരോഗ്യാദിസദിസാനി കത്വാ ദസ്സേതി. തത്രായം സദിസതാ, യഥാ ഹി പുരിസോ ഇണം ആദായ കമ്മന്തേ പയോജേത്വാ സമിദ്ധതം പത്തോ - ''ഇദം ഇണം നാമ പലിബോധമൂല''ന്തി ചിന്തേത്വാ സവഡ്ഢികം ഇണം നിയ്യാതേത്വാ പണ്ണം ഫാലാപേയ്യ. അഥസ്സ തതോ പട്ഠായ നേവ കോചി ദൂതം പേസേതി, ന പണ്ണം. സോ ഇണസാമികേ ദിസ്വാപി സചേ ഇച്ഛതി, ആസനാ ഉട്ഠഹതി, നോ ചേ ന ഉട്ഠഹതി, കസ്മാ? തേഹി സദ്ധിം നില്ലേപതായ അലഗ്ഗതായ. ഏവമേവ ഭിക്ഖു - ''അയം **കാമച്ഛന്ദോ** നാമ പലിബോധമൂല''ന്തി ചിന്തേത്വാ ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പജഹതി. തേ പന ഛ ധമ്മേ മഹാസതിപട്ഠാനേ വണ്ണയിസ്സാമ. തസ്സേവം പഹീനകാമച്ഛന്ദസ്സ യഥാ ഇണമുത്തസ്സ പുരിസസ്സ ഇണസ്സാമികേ ദിസ്വാ നേവ ഭയം ന ഛമ്ഭിതത്തം ഹോതി. ഏവമേവ പരവത്ഥുമ്ഹി നേവ സങ്ഗോ ന ബദ്ധോ ഹോതി. ദിബ്ബാനിപി രൂപാനി പസ്സതോ കിലേസോ ന സമുദാചരതി. തസ്മാ ഭഗവാ ആണണ്യമിവ കാമച്ഛന്ദപ്പഹാനം ആഹ.

യഥാ പന സോ പിത്തരോഗാതുരോ പുരിസോ ഭേസജ്ജകിരിയായ തം രോഗം വൂപസമേത്വാ തതോ പട്ഠായ മധുസക്കരാദീനം രസം വിന്ദതി. ഏവമേവ ഭിക്ഖു ''അയം **ബ്യാപാദോ** നാമ മഹാ അനത്ഥകരോ''തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ ബ്യാപാദനീവരണം പജഹതി. സബ്ബനീവരണേസു ഛ ധമ്മേ മഹാസതിപട്ഠാനേയേവ വണ്ണയിസ്സാമ. ന കേവലഞ്ച തേയേവ, യേപി

ഥിനമിദ്ധാദീനം പഹാനായ ഭാവേതബ്ബാ, തേപി സബ്ബേ തത്ഥേവ വണ്ണയിസ്സാമ. സോ ഏവം പഹീനബ്യാപാദോ യഥാ പിത്തരോഗവിമുത്തോ പുരിസോ മധുസക്കരാദീനം രസം സമ്പിയായമാനോ പടിസേവതി, ഏവമേവ ആചാരപണ്ണത്തിആദീനി സിക്ഖാപദാനി സിരസാ സമ്പടിച്ഛിത്വാ സമ്പിയായമാനോ സിക്ഖതി. തസ്മാ ഭഗവാ ആരോഗ്യമിവ ബ്യാപാദപ്പഹാനം ആഹ.

യഥാ സോ നക്ഖത്തദിവസേ ബന്ധനാഗാരം പവേസിതോ പുരിസോ അപരസ്മിം നക്ഖത്തദിവസേ - "പുബ്ബേപി അഹം പമാദദോസേന ബദ്ധോ, തേന നക്ഖത്തം നാനുഭവിം. ഇദാനി അപ്പമത്തോ ഭവിസ്സാമീ"തി യഥാസ്സ പച്ചത്ഥികാ ഓകാസം ന ലഭന്തി, ഏവം അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ നക്ഖത്തം അനുഭവിത്വാ - 'അഹോ നക്ഖത്തം, അഹോ നക്ഖത്ത'ന്തി ഉദാനം ഉദാനേസി, ഏവമേവ ഭിക്ഖു - "ഇദം **ഥിനമിദ്ധം** നാമ മഹാഅനത്ഥകര"ന്തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ ഥിനമിദ്ധനീവരണം പജഹതി, സോ ഏവം പഹീനഥിനമിദ്ധോ യഥാ ബന്ധനാ മുത്തോ പുരിസോ സത്താഹമ്പി നക്ഖത്തസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അനുഭവതി, ഏവമേവ ധമ്മനക്ഖത്തസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അനുഭവന്തോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണാതി. തസ്മാ ഭഗവാ ബന്ധനാ മോക്ഖമിവ ഥിനമിദ്ധപ്പഹാനം ആഹ.

യഥാ പന ദാസോ കിഞ്ചിദേവ മിത്തം ഉപനിസ്സായ സാമികാനം ധനം ദത്വാ അത്താനം ഭുജിസ്സം കത്വാ തതോ പട്ഠായ യം ഇച്ഛതി, തം കരോതി. ഏവമേവ ഭിക്ഖു - "ഇദം **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം** നാമ മഹാ അനത്ഥകര"ന്തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പജഹതി. സോ ഏവം പഹീനഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചോ യഥാ ഭുജിസ്സോ പുരിസോ യം ഇച്ഛതി, തം കരോതി, ന തം കോചി ബലക്കാരേന തതോ നിവത്തേതി , ഏവമേവ യഥാ സുഖം നേക്ഖമ്മപടിപദം പടിപജ്ജതി, ന തം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം ബലക്കാരേന തതോ നിവത്തേതി. തസ്മാ ഭഗവാ ഭുജിസ്സം വിയ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചപ്പഹാനം ആഹ.

യഥാ ബലവാ പുരിസോ ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ സജ്ജാവുധോ സപരിവാരോ കന്താരം പടിപജ്ജേയ്യ, തം ചോരാ ദൂരതോവ ദിസ്വാ പലായേയ്യും. സോ സോത്ഥിനാ തം കന്താരം നിത്ഥരിത്വാ ഖേമന്തം പത്തോ ഹട്ഠതുട്ഠോ അസ്സ. ഏവമേവ ഭിക്ഖു "അയം **വിചികിച്ഛാ** നാമ മഹാ അനത്ഥകാരികാ"തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ വിചികിച്ഛം പജഹതി . സോ ഏവം പഹീനവിചികിച്ഛോ യഥാ ബലവാ പുരിസോ സജ്ജാവുധോ സപരിവാരോ നിബ്ഭയോ ചോരേ തിണം വിയ അഗണേത്വാ സോത്ഥിനാ നിക്ഖമിത്വാ ഖേമന്തഭൂമിം പാപുണാതി, ഏവമേവ ഭിക്ഖു ദുച്ചരിതകന്താരം നിത്ഥരിത്വാ പരമം ഖേമന്തഭൂമിം അമതം മഹാനിബ്ബാനം പാപുണാതി. തസ്മാ ഭഗവാ ഖേമന്തഭൂമിം വിയ വിചികിച്ഛാപഹാനം ആഹ.

൨൨൭. പാമോജ്ജം ജായതീതി തുട്ഠാകാരോ ജായതി. **പമുദിതസ്സ പീതി ജായതീ**തി തുട്ഠസ്സ സകലസരീരം ഖോഭയമാനാ പീതി ജായതി. **പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭതീ**തി പീതിസമ്പയുത്തചിത്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നാമകായോ പസ്സമ്ഭതി, വിഗതദരഥോ ഹോതി. **സുഖം വേദേതീ**തി കായികമ്പി ചേതസികമ്പി സുഖം വേദയതി. **ചിത്തം സമാധിയതീ**തി ഇമിനാ നേക്ഖമ്മസുഖേന സുഖിതസ്സ ഉപചാരവസേനപി അപ്പനാവസേനപി ചിത്തം സമാധിയതി.

പഠമജ്ഝാനകഥാ

൨൨൬. സോ വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ॰... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീതിആദി പന ഉപചാരസമാധിനാ സമാഹിതേ ചിത്തേ ഉപരിവിസേസദസ്സനത്ഥം അപ്പനാസമാധിനാ സമാഹിതേ ചിത്തേ തസ്സ സമാധിനോ പഭേദദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ഇമമേവ കായ**ന്തി ഇമം കരജകായം. **അഭിസന്ദേതീ**തി തേമേതി സ്നേഹേതി, സബ്ബത്ഥ പവത്തപീതിസുഖം കരോതി. **പരിസന്ദേതീ**തി സമന്തതോ സന്ദേതി. **പരിപൂരേതീ**തി വായുനാ ഭസ്തം വിയ പൂരേതി. **പരിപ്ഫരതീ**തി സമന്തതോ ഫുസതി. **സബ്ബാവതോ കായസ്സാ**തി അസ്സ ഭിക്ഖുനോ സബ്ബകോട്ഠാസവതോ കായസ്സ കിഞ്ചി ഉപാദിന്നകസന്തതിപവത്തിട്ഠാനേ ഛവിമംസലോഹിതാനുഗതം അണുമത്തമ്പി ഠാനം പഠമജ്ഝാനസുഖേന അഫുടം നാമ ന ഹോതി.

൨൨൭. ദക്ഖോതി ഛേകോ പടിബലോ ന്ഹാനീയചുണ്ണാനി കാതുഞ്ചേവ പയോജേതുഞ്ച സന്നേതുഞ്ച. **കംസഥാലേ**തി യേന കേനചി ലോഹേന കതഭാജനേ. മത്തികഭാജനം പന ഥിരം ന ഹോതി. സന്നേന്തസ്സ ഭിജ്ജതി. തസ്മാ തം ന ദസ്സേതി. **പരിപ്ഫോസകം പരിപ്ഫോസക**ന്തി സിഞ്ചിത്വാ സിഞ്ചിത്വാ. **സന്നേയ്യാ**തി വാമഹത്ഥേന കംസഥാലം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന പമാണയുത്തം ഉദകം സിഞ്ചിത്വാ സിഞ്ചിത്വാ പരിമദ്ദന്തോ പിണ്ഡം കരേയ്യ. **സ്നേഹാനുഗതാ**തി ഉദകസിനേഹേന അനുഗതാ. **സ്നേഹപരേതാ**തി ഉദകസിനേഹേന പരിഗ്ഗഹിതാ. **സന്തരബാഹിരാ**തി സദ്ധിം അന്തോപദേസേന ചേവ ബഹിപദേസേന ച സബ്ബത്ഥകമേവ ഉദകസിനേഹേന ഫുടാതി അത്ഥോ. **ന ച പഗ്ഘരണീ**തി ന ച ബിന്ദു ബിന്ദു ഉദകം പഗ്ഘരതി, സക്കാ ഹോതി ഹത്ഥേനപി ദ്വീഹിപി തീഹിപി അങ്ഗുലീഹി ഗഹേതും ഓവട്ടികായപി കാതുന്തി അത്ഥോ.

ദുതിയജ്ഝാനകഥാ

൨൨൮-൨൨൯. ദുതിയജ്ഝാനസുഖൂപമായം **ഉബ്ഭിദോദകോ**തി ഉബ്ഭിന്നഉദകോ, ന ഹേട്ഠാ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ ഉഗ്ഗച്ഛനകഉദകോ. അന്തോയേവ പന ഉബ്ഭിജ്ജനകഉദകോതി അത്ഥോ. **ആയമുഖ**ന്തി ആഗമനമഗ്ഗോ. **ദേവോ**തി മേഘോ. **കാലേന കാല**ന്തി കാലേ കാലേ, അന്വദ്ധമാസം വാ അനുദസാഹം വാതി അത്ഥോ. **ധാര**ന്തി വുട്ഠിം. **ന അനുപ്പവേച്ഛേയ്യാ**തി ന ച പവേസേയ്യ, ന വസ്സേയ്യാതി അത്ഥോ. **സീതാ വാരിധാരാ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ**തി സീതം ധാരം ഉഗ്ഗന്ത്വാ രഹദം പൂരയമാനം ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ. ഹേട്ഠാ ഉഗ്ഗച്ഛനഉദകഞ്ഹി ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭിജ്ജന്തം ഉദകം ഖോഭേതി, ചതൂഹി ദിസാഹി പവിസനഉദകം പുരാണപണ്ണതിണകട്ഠദണ്ഡകാദീഹി ഉദകം ഖോഭേതി, വുട്ഠിഉദകം ധാരാനിപാതപുബ്ബുളകേഹി ഉദകം ഖോഭേതി. സന്നിസിന്നമേവ പന ഹുത്വാ ഇദ്ധിനിമ്മിതമിവ ഉപ്പജ്ജമാനം ഉദകം ഇമം പദേസം ഫരതി, ഇമം പദേസം ന ഫരതീതി നത്ഥി, തേന അഫുടോകാസോ നാമ ന ഹോതീതി. തത്ഥ രഹദോ വിയ കരജകായോ. ഉദകം വിയ ദുതിയജ്ഝാനസുഖം. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

തതിയജ്ഝാനകഥാ

൨൩൦-൨൩൧. തതിയജ്ഝാനസുഖൂപമായം ഉപ്പലാനി എത്ഥ സന്തീതി ഉപ്പലിനീ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച സേതരത്തനീലേസു യം കിഞ്ചി ഉപ്പലം ഉപ്പലമേവ. ഊനകസതപത്തം പുണ്ഡരീകം, സതപത്തം പദുമം. പത്തനിയമം വാ വിനാപി സേതം പദുമം, രത്തം പുണ്ഡരീകന്തി അയമേത്ഥ വിനിച്ഛയോ. **ഉദകാനുഗ്ഗതാനീ**തി ഉദകതോ ന ഉഗ്ഗതാനി. **അന്തോ നിമുഗ്ഗപോസീനീ**തി ഉദകതലസ്സ അന്തോ നിമുഗ്ഗാനിയേവ ഹുത്വാ പോസീനി, വഡ്ഢീനീതി അത്ഥോ. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ചതുത്ഥജ്ഝാനകഥാ

൨൩൨-൨൩൩. ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖൂപമായം **പരിസുദ്ധേന ചേതസാ പരിയോദാതേനാ**തി ഏത്ഥ നിരുപക്കിലേസട്ഠേന പരിസുദ്ധം, പഭസ്സരട്ഠേന പരിയോദാതന്തി വേദിതബ്ബം. **ഓദാതേന വത്ഥേനാ**തി ഇദം ഉതുഫരണത്ഥം വുത്തം. കിലിട്ഠവത്ഥേന ഹി ഉതുഫരണം ന ഹോതി, തങ്ഖണധോതപരിസുദ്ധേന ഉതുഫരണം ബലവം ഹോതി. ഇമിസ്സായ ഹി ഉപമായ വത്ഥം വിയ കരജകായോ, ഉതുഫരണം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം. തസ്മാ യഥാ സുന്ഹാതസ്സ പുരിസസ്സ പരിസുദ്ധം വത്ഥം സസീസം പാരുപിത്വാ നിസിന്നസ്സ സരീരതോ ഉതു സബ്ബമേവ വത്ഥം ഫരതി. ന കോചി വത്ഥസ്സ അഫുടോകാസോ ഹോതി. ഏവം ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖേന ഭിക്ഖുനോ കരജകായസ്സ ന കോചി ഓകാസോ അഫുടോ ഹോതീതി. ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇമേസം പന ചതുന്നം ഝാനാനം അനുപദവണ്ണനാ ച ഭാവനാനയോ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോതി ഇധ ന വിത്ഥാരിതോ.

ഏത്താവതാ ചേസ രൂപജ്ഝാനലാഭീയേവ, ന അരൂപജ്ഝാനലാഭീതി ന വേദിതബ്ബോ. ന ഹി അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചുദ്ദസഹാകാരേഹി ചിണ്ണവസീഭാവം വിനാ ഉപരി അഭിഞ്ഞാധിഗമോ ഹോതി. പാളിയം പന രൂപജ്ഝാനാനിയേവ ആഗതാനി. അരൂപജ്ഝാനാനി ആഹരിത്വാ കഥേതബ്ബാനി.

വിപസ്സനാഞാണകഥാ

൨൩൪. **സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ…പേ॰… ആനേഞ്ജപ്പത്തേ**തി സോ ചുദ്ദസഹാകാരേഹി അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിണ്ണവസീഭാവോ ഭിക്ഖൂതി ദസ്സേതി . സേസമേത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. **ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതീ**തി ഏത്ഥ **ഞാണദസ്സന**ന്തി മഗ്ഗഞാണമ്പി, വുച്ചതി ഫലഞാണമ്പി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി, പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി, വിപസ്സനാഞാണമ്പി. ''കിം നു ഖോ, ആവുസോ, ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധത്ഥം ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ''തി (മഹാനി॰ ൫.൨൫൭) ഏത്ഥ ഹി മഗ്ഗഞാണം ഞാണദസ്സനന്തി വുത്തം. ''അയമഞ്ഞോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ അധിഗതോ ഫാസുവിഹാരോ''തി (മ॰ നി॰ ൫.൩൨൮) ഏത്ഥ ഫലഞാണം. ''ഭഗവതോപി ഖോ ഞാണദസ്സനം ഉദപാദി സത്താഹകാലങ്കതോ ആളാരോ കാലാമോ''തി (മഹാവ॰ ൧൦) ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ''ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി അകുപ്പാ മേ വിമുത്തി, അയമന്തിമാ ജാതീ''തി (മഹാവ॰ ൧൬) ഏത്ഥ പച്ചവേക്ഖണഞാണം. ഇധ പന ഞാണദസ്സനായ ചിത്തന്തി ഇദം വിപസ്സനാഞാണം ഞാണദസ്സനന്തി വുത്തന്തി.

അഭിനീഹരതീതി വിപസ്സനാഞാണസ്സ നിബ്ബത്തനത്ഥായ തന്നിന്നം തപ്പോണം തപ്പബ്ഭാരം കരോതി. **രൂപീ**തി ആദീനമത്ഥോ വുത്തോയേവ. **ഓദനകുമ്മാസൂപചയോ**തി ഓദനേന ചേവ കുമ്മാസേന ച ഉപചിതോ വഡ്ഢിതോ. **അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മോ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചധമ്മോ. ദുഗ്ഗന്ധവിഘാതത്ഥായ തനുവിലേപനേന ഉച്ഛാദനധമ്മോ. അങ്ഗപച്ചങ്ഗാബാധവിനോദനത്ഥായ ഖുദ്ദകസമ്ബാഹനേന പരിമദ്ദനധമ്മോ. ദഹരകാലേ വാ ഊരൂസു സയാപേത്വാ ഗബ്ഭാവാസേന ദുസ്സണ്ഠിതാനം തേസം തേസം അങ്ഗാനം സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥം അഞ്ഛനപീളനാദിവസേന പരിമദ്ദനധമ്മോ. ഏവം പരിഹരിതോപി ഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മോ ഭിജ്ജതി ചേവ വികിരതി ച, ഏവം സഭാവോതി അത്ഥോ. തത്ഥ **രൂപീ ചാതുമഹാഭൂതികോ**തിആദീസു ഛഹി പദേഹി സമുദയോ കഥിതോ. അനിച്ചപദേന സദ്ധിം പച്ഛിമേഹി ദ്വീഹി അത്ഥങ്ഗമോ. **ഏത്ഥ സിതം ഏത്ഥ പടിബദ്ധ**ന്തി ഏത്ഥ ചാതുമഹാഭൂതികേ കായേ നിസ്സിതഞ്ച പടിബദ്ധഞ്ച.

൨൩൫. **സുഭോ**തി സുന്ദരോ. **ജാതിമാ**തി പരിസുദ്ധാകരസമുട്ഠിതോ. **സുപരികമ്മകതോ**തി സുട്ഠു കതപരികമ്മോ അപനീതപാസാണസക്ഖരോ. **അച്ഛോ**തി തനുച്ഛവി. **വിപ്പസന്നോ**തി സുട്ഠു പസന്നോ. **സബ്ബാകാരസമ്പന്നോ**തി ധോവനവേധനാദീഹി സബ്ബേഹി ആകാരേഹി സമ്പന്നോ. **നീല**ന്തിആദീഹി വണ്ണസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. താദിസഞ്ഹി ആവുതം പാകടം ഹോതി. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ ഏവം ഉപമാസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം. മണി വിയ ഹി കരജകായോ. ആവുതസുത്തം വിയ വിപസ്സനാഞാണം. ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ വിപസ്സനാലാഭീ ഭിക്ഖു, ഹത്ഥേ കരിത്വാ പച്ചവേക്ഖതോ അയം ഖോ മണീതി മണിനോ ആവിഭൂതകാലോ വിയ വിപസ്സനാഞാണം, അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചാതുമഹാഭൂതികകായസ്സ ആവിഭൂതകാലോ, തത്രിദം സുത്തം ആവുതന്തി സുത്തസ്സാവിഭൂതകാലോ വിയ വിപസ്സനാഞാണം, അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ തദാരമ്മണാനം ഫസ്സപഞ്ചമകാനം വാ സബ്ബചിത്തചേതസികാനം വാ വിപസ്സനാഞാണസ്സേവ വാ ആവിഭൂതകാലോതി.

ഇദഞ്ച വിപസ്സനാഞാണം മഗ്ഗഞാണാനന്തരം. ഏവം സന്തേപി യസ്മാ അഭിഞ്ഞാവാരേ ആരദ്ധേ ഏതസ്സ അന്തരാവാരോ നത്ഥി തസ്മാ ഇധേവ ദസ്സിതം. യസ്മാ ച അനിച്ചാദിവസേന അകതസമ്മസനസ്സ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ ഭേരവം സദ്ദം സുണതോ, പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിയാ ഭേരവേ ഖന്ധേ അനുസ്സരതോ, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഭേരവമ്പി രൂപം പസ്സതോ ഭയസന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി, ന അനിച്ചാദിവസേന കതസമ്മസനസ്സ തസ്മാ അഭിഞ്ഞം പത്തസ്സ ഭയവിനോദനഹേതുസമ്പാദനത്ഥമ്പി ഇദം ഇധേവ ദസ്സിതം. അപി ച യസ്മാ വിപസ്സനാസുഖം നാമേതം മഗ്ഗഫലസുഖസമ്പാദകം പാടിയേക്കം സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം തസ്മാപി ആദിതോവ ഇദം ഇധ ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം.

മനോമയിദ്ധിഞാണകഥാ

൨൩൬-൨൩൭. **മനോമയ**ന്തി മനേന നിബ്ബത്തിതം. **സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗി**ന്തി സബ്ബേഹി അങ്ഗേഹി ച പച്ചങ്ഗേഹി ച സമന്നാഗതം. **അഹീനിന്ദ്രിയ**ന്തി സണ്ഠാനവസേന അവികലിന്ദ്രിയം. ഇദ്ധിമതാ നിമ്മിതരൂപഞ്ഹി സചേ ഇദ്ധിമാ ഓദാതോ തമ്പി ഓദാതം. സചേ അവിദ്ധകണ്ണോ തമ്പി അവിദ്ധകണ്ണന്തി

ഏവം സബ്ബാകാരേഹി തേന സദിസമേവ ഹോതി. **മുഞ്ജമ്ഹാ ഈസികന്തി**ആദി ഉപമാത്തയമ്പി ഹി സദിസഭാവദസ്സനത്ഥമേവ വുത്തം. മുഞ്ജസദിസാ ഏവ ഹി തസ്സ അന്തോ ഈസികാ ഹോതി. കോസിസദിസോയേവ അസി, വട്ടായ കോസിയാ വട്ടം അസിമേവ പക്ഖിപന്തി, പത്ഥടായ പത്ഥടം . **കരണ്ഡാ**തി ഇദമ്പി അഹികഞ്ചുകസ്സ നാമം, ന വിലീവകരണ്ഡകസ്സ. അഹികഞ്ചുകോ ഹി അഹിനാ സദിസോവ ഹോതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി "പുരിസോ അഹിം കരണ്ഡാ ഉദ്ധരേയ്യാ"തി ഹത്ഥേന ഉദ്ധരമാനോ വിയ ദസ്സിതോ, അഥ ഖോ ചിത്തേനേവസ്സ ഉദ്ധരണം വേദിതബ്ബം. അയഞ്ഹി അഹി നാമ സജാതിയം ഠിതോ, കട്ഠന്തരം വാ രുക്ഖന്തരം വാ നിസ്സായ, തചതോ സരീരം നിക്കഡ്ഢനപ്പയോഗസങ്ഖാതേന ഥാമേന, സരീരം ഖാദയമാനം വിയ പുരാണതചം ജിഗുച്ഛന്തോതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി സയമേവ കഞ്ചുകം പജഹതി, ന സക്കാ തതോ അഞ്ഞേന ഉദ്ധരിതും, തസ്മാ ചിത്തേന ഉദ്ധരണം സന്ധായ ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇതി മുഞ്ജാദിസദിസം ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സരീരം, ഈസികാദിസദിസം നിമ്മിതരൂപന്തി. ഇദമേത്ഥ ഓപമ്മസംസന്ദനം. നിമ്മാനവിധാനം പനേത്ഥ പരതോ ച ഇദ്ധിവിധാദിപഞ്ചഅഭിഞ്ഞാകഥാ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാതി തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. ഉപമാമത്തമേവ ഹി ഇധ അധികം.

ഇദ്ധിവിധഞാണാദികഥാ

൨൩൯-൨൪൦. തത്ഥ ഛേകകുമ്ഭകാരാദയോ വിയ ഇദ്ധിവിധഞാണലാഭീ ഭിക്ഖു ദട്ഠബ്ബോ. സുപരികമ്മകതമത്തികാദയോ വിയ ഇദ്ധിവിധഞാണം ദട്ഠബ്ബം. ഇച്ഛിതിച്ഛിതഭാജനവികതിആദികരണം വിയ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ വികുബ്ബനം ദട്ഠബ്ബം.

൨൪൧-൨൪൨. ദിബ്ബസോതധാതുഉപമായം യസ്മാ കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗോ സാസങ്കോ ഹോതി സപ്പടിഭയോ. തത്ഥ ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതേന 'അയം ഭേരിസദ്ദോ', 'അയം മുദിങ്ഗസദ്ദോ'തി ന സക്കാ വവത്ഥപേതും, തസ്മാ കന്താരഗ്ഗഹണം അകത്വാ ഖേമമഗ്ഗം ദസ്സേന്തോ **അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ**തി ആഹ. അപ്പടിഭയഞ്ഹി ഖേമമഗ്ഗം സീസേ സാടകം കത്വാ സണികം പടിപന്നോ വുത്തപ്പകാരേ സദ്ദേ സുഖം വവത്ഥപേതി. തസ്സ സവനേന തേസം തേസം സദ്ദാനം ആവിഭൂതകാലോ വിയ യോഗിനോ ദൂരസന്തികഭേദാനം ദിബ്ബാനഞ്ചേവ മാനുസ്സകാനഞ്ച സദ്ദാനം ആവിഭൂതകാലോ വേദിതബ്ബോ.

൨൪൩-൨൪൪. ചേതോപരിയഞാണൂപമായം **ദഹരോ**തി തരുണോ. **യുവാ**തി യോബ്ബന്നേന സമന്നാഗതോ. **മണ്ഡനകജാതികോ**തി യുവാപി സമാനോ ന ആലസിയോ ന കിലിട്ഠവത്ഥസരീരോ, അഥ ഖോ മണ്ഡനപകതികോ, ദിവസസ്സ ദ്വേ തയോ വാരേ ന്ഹായിത്വാ സുദ്ധവത്ഥപരിദഹനഅലങ്കാരകരണസീലോതി അത്ഥോ. **സകണികന്തി** കാളതിലകവങ്ഗമുഖദൂസിപീളകാദീനം അഞ്ഞതരേന സദോസം. തത്ഥ യഥാ തസ്സ മുഖനിമിത്തം പച്ചവേക്ഖതോ മുഖേ ദോസോ പാകടോ ഹോതി, ഏവം ചേതോപരിയഞാണായ ചിത്തം അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ പരേസം സോളസവിധം ചിത്തം പാകടം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

൨൪-൨൫. പുബ്ബേനിവാസഞാണൂപമായം തം ദിവസം കതകിരിയാ പാകടാ ഹോതീതി തം ദിവസം ഗതഗാമത്തയമേവ ഗഹിതം. തത്ഥ ഗാമത്തയഗതപുരിസോ വിയ പുബ്ബേനിവാസഞാണലാഭീ ദട്ഠബ്ബോ, തയോ ഗാമാ വിയ തയോ ഭവാ ദട്ഠബ്ബാ, തസ്സ പുരിസസ്സ തീസു ഗാമേസു തം ദിവസം കതകിരിയായ ആവിഭാവോ വിയ പുബ്ബേനിവാസായ ചിത്തം അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ തീസു ഭവേസു കതകിരിയായ പാകടഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ.

൨൪൬-൨൪൭. ദിബ്ബചക്ഖൂപമായം **വീഥിം സഞ്ചരന്തേ**തി അപരാപരം സഞ്ചരന്തേ. വീഥിം ചരന്തേതിപി പാഠോ. അയമേവത്ഥോ. തത്ഥ നഗരമജ്ഝേ സിങ്ഘാടകമ്ഹി പാസാദോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ കരജകായോ ദട്ഠബ്ബോ, പാസാദേ ഠിതോ ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ അയമേവ ദിബ്ബചക്ഖും പത്വാ ഠിതോ ഭിക്ഖു, ഗേഹം പവിസന്താ വിയ പടിസന്ധിവസേന മാതുകുച്ഛിയം പവിസന്താ, ഗേഹാ നിക്ഖമന്താ വിയ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമന്താ, രഥികായ വീഥിം സഞ്ചരന്താ വിയ അപരാപരം സഞ്ചരണകസത്താ, പുരതോ അബ്ഭോകാസട്ഠാനേ മജ്ഝേ സിങ്ഘാടകേ നിസിന്നാ വിയ തീസു ഭവേസു തത്ഥ തത്ഥ നിബ്ബത്തസത്താ, പാസാദതലേ ഠിതപുരിസസ്സ തേസം മനുസ്സാനം ആവിഭൂതകാലോ വിയ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണായ ചിത്തം അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ തീസു ഭവേസു നിബ്ബത്തസത്താനം ആവിഭൂതകാലോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇദഞ്ച ദേസനാസുഖത്ഥമേവ വുത്തം. ആരുപ്പേ പന ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഗോചരോ നത്ഥീതി.

ആസവക്ഖയഞാണകഥാ

൨൪൮. സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേതി ഇധ വിപസ്സനാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം വേദിതബ്ബം. **ആസവാനം ഖയഞാണായാ**തി ആസവാനം ഖയഞാണനിബ്ബത്തനത്ഥായ. ഏത്ഥ ച **ആസവാനം ഖയോ** നാമ മഗ്ഗോപി ഫലമ്പി നിബ്ബാനമ്പി ഭങ്ഗോപി വുച്ചതി. ''ഖയേ ഞാണം, അനുപ്പാദേ ഞാണ''ന്തി ഏത്ഥ ഹി മഗ്ഗോ ആസവാനം ഖയോതി വുത്തോ. ''ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൮) ഏത്ഥ ഫലം.

> ''പരവജ്ജാനുപസ്സിസ്സ, നിച്ചം ഉജ്ഝാനസഞ്ഞിനോ;
> ആസവാ തസ്സ വഡ്ഢന്തി, ആരാ സോ ആസവക്ഖയാ''തി. (ധ॰ പ॰ ൨൫൩);

ഏത്ഥ നിബ്ബാനം. ''ആസവാനം ഖയോ വയോ ഭേദോ അനിച്ചതാ അന്തരധാന''ന്തി ഏത്ഥ ഭങ്ഗോ. ഇധ പന നിബ്ബാനം അധിപ്പേതം. അരഹത്തമഗ്ഗോപി വട്ടതിയേവ.

ചിത്തം അഭിനീഹരതീതി വിപസ്സനാ ചിത്തം തന്നിന്നം തപ്പോണം തപ്പബ്ഭാരം കരോതി. **സോ ഇദം ദുക്ഖ**ന്തിആദീസു ''ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഭിയ്യോ''തി സബ്ബമ്പി ദുക്ഖസച്ചം സരസലക്ഖണപടിവേധേന യഥാഭൂതം പജാനാതീതി അത്ഥോ. തസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തികം തണ്ഹം ''അയം ദുക്ഖസമുദയോ''തി. തദുഭയമ്പി യം ഠാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതി, തം തേസം അപ്പവത്തിം നിബ്ബാനം ''അയം ദുക്ഖനിരോധോ''തി; തസ്സ ച സമ്പാപകം

അരിയമഗ്ഗം “അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ”തി സരസലക്ഖണപടിവേധേന യഥാഭൂതം പജാനാതീതി അത്ഥോ.

ഏവം സരൂപതോ സച്ചാനി ദസ്സേത്വാ പുന കിലേസവസേന പരിയായതോ ദസ്സേന്തോ **“ഇമേ ആസവാ”**തിആദിമാഹ. **തസ്സ ഏവം ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ**തി തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏവം ജാനന്തസ്സ ഏവം പസ്സന്തസ്സ, സഹ വിപസ്സനായ കോടിപ്പത്തം മഗ്ഗം കഥേസി. **കാമാസവാ**തി കാമാസവതോ. **വിമുച്ചതീ**തി ഇമിനാ മഗ്ഗക്ഖണം ദസ്സേതി. **വിമുത്തസ്മി**ന്തി ഇമിനാ ഫലക്ഖണം. **വിമുത്തമിതി ഞാണം ഹോതീ**തി ഇമിനാ പച്ചവേക്ഖണഞാണം. **ഖീണാ ജാതീ**തിആദീഹി തസ്സ ഭൂമിം. തേന ഹി ഞാണേന ഖീണാസവോ പച്ചവേക്ഖന്തോ ഖീണാ ജാതീതിആദീനി പജാനാതി.

കതമാ പനസ്സ ജാതി ഖീണാ? കഥഞ്ച നം പജാനാതീതി? ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ, പുബ്ബേവ ഖീണത്താ. ന അനാഗതാ, അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ. ന പച്ചുപ്പന്നാ, വിജ്ജമാനത്താ. യാ പന മഗ്ഗസ്സ അഭാവിതത്താ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസു ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദാ ജാതി, സാ മഗ്ഗസ്സ ഭാവിതത്താ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മതം ആപജ്ജനേന ഖീണാ. തം സോ മഗ്ഗഭാവനായ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ “കിലേസാഭാവേ വിജ്ജമാനമ്പി കമ്മം ആയതിം അപ്പടിസന്ധികംവ ഹോതീ”തി ജാനന്തോ പജാനാതി.

വുസിതന്തി വുത്ഥം പരിവുത്ഥം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. പുഥുജ്ജനകല്യാണകേന ഹി സദ്ധിം സത്ത സേക്ഖാ ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസന്തി നാമ, ഖീണാസവോ വുത്ഥവാസോ, തസ്മാ സോ അത്തനോ ബ്രഹ്മചരിയവാസം പച്ചവേക്ഖന്തോ വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയന്തി പജാനാതി. **കതം കരണീയ**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാവസേന സോളസവിധം കിച്ചം നിട്ഠാപിതം. തേന തേന മഗ്ഗേന പഹാതബ്ബകിലേസാ പഹീനാ, ദുക്ഖമൂലം സമുച്ഛിന്നന്തി അത്ഥോ. പുഥുജ്ജനകല്യാണകാദയോ ഹി തം കിച്ചം കരോന്തി, ഖീണാസവോ കതകരണീയോ. തസ്മാ സോ അത്തനോ കരണീയം പച്ചവേക്ഖന്തോ കതം കരണീയന്തി പജാനാതി. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇദാനി പുന ഇത്ഥഭാവായ ഏവം സോളസകിച്ചഭാവായ കിലേസക്ഖയഭാവായ വാ കത്തബ്ബം മഗ്ഗഭാവനാകിച്ചം മേ നത്ഥീതി പജാനാതി. അഥ വാ **ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇത്ഥഭാവതോ ഇമസ്മാ ഏവം പകാരാ. ഇദാനി വത്തമാനഖന്ധസന്താനാ അപരം ഖന്ധസന്താനം മയ്ഹം നത്ഥി. ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ വിയ, തേ ചരിമകചിത്തനിരോധേന അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ നിബ്ബായിസ്സന്തി അപണ്ണത്തികഭാവഞ്ച ഗമിസ്സന്തീതി പജാനാതി.

൨൪൯. പബ്ബതസങ്ഖേപേതി പബ്ബതമത്ഥകേ. **അനാവിലോ**തി നിക്കദ്ദമോ. സിപ്പിയോ ച സമ്ബുകാ ച **സിപ്പിസമ്ബുകം.** സക്ഖരാ ച കഥലാനി ച **സക്ഖരകഥലം.** മച്ഛാനം ഗുമ്ബാ ഘടാതി **മച്ഛഗുമ്ബം. തിട്ഠന്തമ്പി ചരന്തമ്പീ**തി ഏത്ഥ സക്ഖരകഥലം തിട്ഠതിയേവ, ഇതരാനി ചരന്തിപി തിട്ഠന്തിപി. യഥാ പന അന്തരന്തരാ ഠിതാസുപി നിസിന്നാസുപി വിജ്ജമാനാസുപി “ഏതാ ഗാവോ ചരന്തീ”തി ചരന്തിയോ ഉപാദായ ഇതരാപി ചരന്തീതി വുച്ചന്തി. ഏവം തിട്ഠന്തമേവ സക്ഖരകഥലം ഉപാദായ ഇതരമ്പി ദ്വയം തിട്ഠന്തന്തി വുത്തം.

ഇതരഞ്ച ദ്വയം ചരന്തം ഉപാദായ സക്ഖരകഥലമ്പി ചരന്തന്തി വുത്തം. തത്ഥ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ തീരേ ഠത്വാ പസ്സതോ സിപ്പികസമ്ബുകാദീനം വിഭൂതകാലോ വിയ ആസവാനം ഖയായ ചിത്തം അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചതുന്നം സച്ചാനം വിഭൂതകാലോ ദട്ഠബ്ബോതി.

ഏത്താവതാ വിപസ്സനാഞാണം, മനോമയഞാണം, ഇദ്ധിവിധഞാണം, ദിബ്ബസോതഞാണം, ചേതോപരിയഞാണം, പുബ്ബേനിവാസഞാണം, ദിബ്ബചക്ഖുവസേന നിപ്ഫന്നം അനാഗതംസഞാണയഥാകമ്മൂപഗഞാണദ്വയം, ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം, ആസവക്ഖയഞാണന്തി ദസ ഞാണാനി നിദ്ദിട്ഠാനി ഹോന്തി. തേസം ആരമ്മണവിഭാഗോ ജാനിതബ്ബോ - തത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം പരിത്തമഹഗ്ഗതഅതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാവസേന സത്തവിധാരമ്മണം. മനോമയഞാണം നിമ്മിതബ്ബരൂപായതനമത്തമേവ ആരമ്മണം കരോതീതി പരിത്തപച്ചുപ്പന്നബഹിദ്ധാരമ്മണം. ആസവക്ഖയഞാണം അപ്പമാണബഹിദ്ധാനവത്തബ്ബാരമ്മണം. അവസേസാനം ആരമ്മണഭേദോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ. **ഉത്തരിതരം വാ പണീതതരം വാ**തി യേന കേനചി പരിയായേന ഇതോ സേട്ഠതരം സാമഞ്ഞഫലം നാമ നത്ഥീതി ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

അജാതസത്തുഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാ

൨൫൦. രാജാ തത്ഥ തത്ഥ സാധുകാരം പവത്തേന്തോ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം സക്കച്ചം സുത്വാ ''ചിരം വതമ്ഹി ഇമേ പഞ്ഹേ പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ പുച്ഛന്തോ, ഥുസേ കോട്ടേന്തോ വിയ കിഞ്ചി സാരം നാലത്ഥം, അഹോ വത ഭഗവതോ ഗുണസമ്പദാ, യോ മേ ദീപസഹസ്സം ജാലേന്തോ വിയ മഹന്തം ആലോകം കത്വാ ഇമേ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേസി. സുചിരം വതമ്ഹി ദസബലസ്സ ഗുണാനുഭാവം അജാനന്തോ വഞ്ചിതോ''തി ചിന്തേത്വാ ബുദ്ധഗുണാനുസ്സരണസമ്ഭൂതായ പഞ്ചവിധായ പീതിയാ ഫുടസരീരോ അത്തനോ പസാദം ആവികരോന്തോ ഉപാസകത്തം പടിവേദേസി. തം ദസ്സേതും ''ഏവം വുത്തേ രാജാ''തിആദി ആരദ്ധം.

തത്ഥ **അഭിക്കന്തം, ഭന്തേ**തി അയം അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനേസു ദിസ്സതി. ''അഭിക്കന്താ ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൮.൨൦) ഹി ഖയേ ദിസ്സതി. ''അയം മേ പുഗ്ഗലോ ഖമതി, ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൧൦൦) സുന്ദരേ.

> ''കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
> അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ''തി. (വി॰ വ॰ ൮൫൭);

ആദീസു അഭിരൂപേ. ''അഭിക്കന്തം ഭോ, ഗോതമാ''തിആദീസു (പാരാ॰ ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ. ഇധാപി അബ്ഭനുമോദനേയേവ. യസ്മാ ച അബ്ഭനുമോദനേ, തസ്മാ 'സാധു സാധു ഭന്തേ'തി വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

> ഭയേ കോധേ പസംസായം, തുരിതേ കോതൂഹലച്ഛരേ;

ഹാസേ സോകേ പസാദേ ച, കരേ ആമേഡിതം ബുധോതി.

ഇമിനാ ച ലക്ഖണേന ഇധ പസാദവസേന, പസംസാവസേന ചായം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. അഥവാ **അഭിക്കന്ത**ന്തി അഭികന്തം അതിഇട്ഠം അതിമനാപം അതിസുന്ദരന്തി വുത്തം ഹോതി.

എത്ഥ ഏകേന അഭിക്കന്തസദ്ദേന ദേസനം ഥോമേതി, ഏകേന അത്തനോ പസാദം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ, അഭിക്കന്തം ഭന്തേ, യദിദം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ, 'അഭിക്കന്തം' യദിദം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം ആഗമ്മ മമ പസാദോതി. ഭഗവതോയേവ വാ വചനം ദ്വേ ദ്വേ അത്ഥേ സന്ധായ ഥോമേതി. ഭഗവതോ വചനം അഭിക്കന്തം ദോസനാസനതോ, അഭിക്കന്തം ഗുണാധിഗമനതോ. തഥാ സദ്ധാജനനതോ, പഞ്ഞാജനനതോ, സാത്ഥതോ, സബ്യഞ്ജനതോ, ഉത്താനപദതോ, ഗമ്ഭീരത്ഥതോ, കണ്ണസുഖതോ, ഹദയങ്ഗമതോ, അനത്തുക്കംസനതോ , അപരവമ്ഭനതോ, കരുണാസീതലതോ, പഞ്ഞാവദാതതോ, ആപാഥരമണീയതോ, വിമദ്ദക്ഖമതോ, സുയ്യമാനസുഖതോ, വീമംസിയമാനഹിതതോതി ഏവമാദീഹി യോജേതബ്ബം.

തതോ പരമ്പി ചതൂഹി ഉപമാഹി ദേസനംയേവ ഥോമേതി. തത്ഥ **നിക്കുജ്ജിത**ന്തി അധോമുഖഠപിതം ഹേട്ഠാമുഖജാതം വാ. **ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി ഉപരി മുഖം കരേയ്യ. **പടിച്ഛന്ന**ന്തി തിണപണ്ണാദിഛാദിതം. **വിവരേയ്യാ**തി ഉഗ്ഘാടേയ്യ. **മൂള്ഹസ്സ വാ**തി ദിസാമൂള്ഹസ്സ. **മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യാ**തി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ "ഏസ മഗ്ഗോ"തി വദേയ്യ, **അന്ധകാരേ**തി കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീ അഡ്ഢരത്തഘനവനസണ്ഡമേഘപടലേഹി ചതുരങ്ഗേ തമേ. അയം താവ അനുത്താനപദത്ഥോ. അയം പന സാധിപ്പായയോജനാ. യഥാ കോചി നിക്കുജ്ജിതം ഉക്കുജ്ജേയ്യ, ഏവം സദ്ധമ്മവിമുഖം അസദ്ധമ്മേ പതിതം മം അസദ്ധമ്മാ വുട്ഠാപേന്തേന. യഥാ പടിച്ഛന്നം വിവരേയ്യ, ഏവം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തരധാനാ പഭുതി മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്നം സാസനം വിവരന്തേന, യഥാ മൂള്ഹസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യ, ഏവം കുമ്മഗ്ഗമിച്ഛാമഗ്ഗപ്പടിപന്നസ്സ മേ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം ആവികരോന്തേന, യഥാ അന്ധകാരേ തേലപജ്ജോതം ധാരേയ്യ, ഏവം മോഹന്ധകാരനിമുഗ്ഗസ്സ മേ ബുദ്ധാദിരതനരൂപാനി അപസ്സതോ തപ്പടിച്ഛാദകമോഹന്ധകാരവിദ്ധംസകദേസനാപജ്ജോതധാരകേന മയ്ഹം ഭഗവതാ ഏതേഹി പരിയായേഹി പകാസിതത്താ അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോതി.

ഏവം ദേസനം ഥോമേത്വാ ഇമായ ദേസനായ രതനത്തയേ പസന്നചിത്തോ പസന്നാകാരം കരോന്തോ **ഏസാഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏസാഹ**ന്തി ഏസോ അഹം . **ഭഗവന്തം സരണം ഗച്ഛാമീ**തി ഭഗവാ മേ സരണം, പരായനം, അഘസ്സ താതാ, ഹിതസ്സ ച വിധാതാതി. ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭഗവന്തം ഗച്ഛാമി ഭജാമി സേവാമി പയിരുപാസാമി, ഏവം വാ ജാനാമി ബുജ്ഝാമീതി. യേസഞ്ഹി ധാതൂനം ഗതിഅത്ഥോ, ബുദ്ധിപി തേസം അത്ഥോ. തസ്മാ ഗച്ഛാമീതി ഇമസ്സ ജാനാമി ബുജ്ഝാമീതി അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ. **ധമ്മഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പന അധിഗതമഗ്ഗേ സച്ഛികതനിരോധേ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ചതൂസു അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീതി ധമ്മോ, സോ അത്ഥതോ അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച. വുത്തഞ്ചേതം - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തേസം

അഗ്ഗമക്ഖായതീ''തി (അം നിം ൪.൩൪) വിത്ഥാരോ. ന കേവലഞ്ച അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച. അപി ച ഖോ അരിയഫലേഹി സദ്ധിം പരിയത്തിധമ്മോപി . വുത്തഞ്ഹേതം ഛത്തമാണവകവിമാനേ -

> ''രാഗവിരാഗമനേജമസോകം, ധമ്മമസങ്ഖതമപ്പടികൂലം;
> മധുരമിമം പഗുണം സുവിഭത്തം, ധമ്മമിമം സരണത്ഥമുപേഹീ''തി. (വിം വം ൮൮൭);

ഏത്ഥ ഹി **രാഗവിരാഗോ**തി മഗ്ഗോ കഥിതോ. **അനേജമസോക**ന്തി ഫലം. **ധമ്മമസങ്ഖത**ന്തി നിബ്ബാനം. **അപ്പടികൂലം മധുരമിമം പഗുണം സുവിഭത്ത**ന്തി പിടകത്തയേന വിഭത്താ ധമ്മക്ഖന്ധാതി. ദിട്ഠിസീലസംഘാതേന സംഹതോതി സങ്ഘോ, സോ അത്ഥതോ അട്ഠ അരിയപുഗ്ഗലസമൂഹോ. വുത്തഞ്ഹേതം തസ്മിഞ്ഞേവ വിമാനേ -

> ''യത്ഥ ച ദിന്നമഹപ്ഫലമാഹു, ചതൂസു സുചീസു പുരിസയുഗേസു;
> അട്ഠ ച പുഗ്ഗലധമ്മദസാ തേ, സങ്ഘമിമം സരണത്ഥമുപേഹീ''തി. (വിം വം ൮൮൮);

ഭിക്ഖൂനം സങ്ഘോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ. എത്താവതാ രാജാ തീണി സരണഗമനാനി പടിവേദേസി.

സരണഗമനകഥാ

ഇദാനി തേസു സരണഗമനേസു കോസല്ലത്ഥം സരണം, സരണഗമനം, യോ ച സരണം ഗച്ഛതി, സരണഗമനപ്പഭേദോ, സരണഗമനഫലം, സങ്കിലേസോ, ഭേദോതി, അയം വിധി വേദിതബ്ബോ. സേയ്യഥിദം - സരണത്ഥതോ താവ ഹിംസതീതി സരണം. സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താസം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിപരികിലേസം ഹനതി വിനാസേതീതി അത്ഥോ, രതനത്തയസ്സേവേതം അധിവചനം.

അഥ വാ ഹിതേ പവത്തനേന അഹിതാ ച നിവത്തനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതി ബുദ്ധോ. ഭവകന്താരാ ഉത്താരണേന അസ്സാസദാനേന ച ധമ്മോ; അപ്പകാനമ്പി കാരാനം വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സങ്ഘോ . തസ്മാ ഇമിനാപി പരിയായേന രതനത്തയം സരണം. തപ്പസാദതഗ്ഗരുതാഹി വിഹതകിലേസോ തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ ചിത്തുപ്പാദോ സരണഗമനം. തം സമങ്ഗീസത്തോ സരണം ഗച്ഛതി. വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തുപ്പാദേന ഏതാനി മേ തീണി രതനാനി സരണം, ഏതാനി പരായണന്തി ഏവം ഉപേതീതി അത്ഥോ. ഏവം താവ സരണം, സരണഗമനം, യോ ച സരണം ഗച്ഛതി, ഇദം തയം വേദിതബ്ബം.

സരണഗമനപ്പഭേദേ പന ദുവിധം സരണഗമനം - ലോകുത്തരം ലോകിയഞ്ച. തത്ഥ ലോകുത്തരം ദിട്ഠസച്ചാനം മഗ്ഗക്ഖണേ സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേന ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ കിച്ചതോ സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതി. ലോകിയം പുഥുജ്ജനാനം സരണഗമനുപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനേന ആരമ്മണതോ ബുദ്ധാദിഗുണാരമ്മണം ഹുത്വാ ഇജ്ഝതി. തം അത്ഥതോ ബുദ്ധാദീസു വത്ഥൂസു സദ്ധാപടിലാഭോ

സദ്ധാമൂലികാ ച സമ്മാദിട്ഠി ദസസു പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു ദിട്ഠിജുകമ്മന്തി വുച്ചതി. തയിദം ചതുധാ വത്തതി - അത്തസന്നിയ്യാതനേന, തപ്പരായണതായ, സിസ്സഭാവൂപഗമനേന, പണിപാതേനാതി.

തത്ഥ **അത്തസന്നിയ്യാതനം** നാമ - "അജ്ജാദിം കത്വാ അഹം അത്താനം ബുദ്ധസ്സ നിയ്യാതേമി, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സാ"തി ഏവം ബുദ്ധാദീനം അത്തപരിച്ചജനം. **തപ്പരായണതാ** നാമ "അജ്ജാദിം കത്വാ 'അഹം ബുദ്ധപരായണോ, ധമ്മപരായണോ, സങ്ഘപരായണോ'തി. മം ധാരേഥാ"തി ഏവം തപ്പരായണഭാവോ. **സിസ്സഭാവൂപഗമനം** നാമ - "അജ്ജാദിം കത്വാ - 'അഹം ബുദ്ധസ്സ അന്തേവാസികോ, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സ അന്തേവാസികോ'തി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം സിസ്സഭാവൂപഗമോ. **പണിപാതോ** നാമ - "അജ്ജാദിം കത്വാ അഹം അഭിവാദനപച്ചുട്ഠാനഅഞ്ജലികമ്മസാമീചികമ്മം ബുദ്ധാദീനംയേവ തിണ്ണം വത്ഥൂനം കരോമീ'തി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം ബുദ്ധാദീസു പരമനിപച്ചാകാരോ. ഇമേസഞ്ഹി ചതുന്നം ആകാരാനം അഞ്ഞതരമ്പി കരോന്തേന ഗഹിതംയേവ ഹോതി സരണം.

അപി ച ഭഗവതോ അത്താനം പരിച്ചജാമി, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സ, അത്താനം പരിച്ചജാമി, ജീവിതം പരിച്ചജാമി, പരിച്ചത്തോയേവ മേ അത്താ, പരിച്ചത്തംയേവ ജീവിതം, ജീവിതപരിയന്തികം ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ബുദ്ധോ മേ സരണം ലേണം താണന്തി ; ഏവമ്പി അത്തസന്നിയ്യാതനം വേദിതബ്ബം. "സത്ഥാരഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യം, സുഗതഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪). ഏവമ്പി മഹാകസ്സപസ്സ സരണഗമനം വിയ സിസ്സഭാവൂപഗമനം വേദിതബ്ബം.

> "സോ അഹം വിചരിസ്സാമി, ഗാമാ ഗാമം പുരാ പുരം;
> നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധം, ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മത"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൯൨);

ഏവമ്പി ആളവകാദീനം സരണഗമനം വിയ തപ്പരായണതാ വേദിതബ്ബാ. അഥ ഖോ ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ ഭഗവതോ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ ഭഗവതോ പാദാനി മുഖേന ച പരിചുമ്ബതി, പാണീഹി ച പരിസമ്ബാഹതി, നാമഞ്ച സാവേതി - "ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ ബ്രാഹ്മണോ, ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ ബ്രാഹ്മണോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൪) ഏവമ്പി പണിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ.

സോ പനേസ ഞാതിഭയാചരിയദക്ഖിണേയ്യവസേന ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ ദക്ഖിണേയ്യപണിപാതേന സരണഗമനം ഹോതി, ന ഇതരേഹി. സേട്ഠവസേനേവ ഹി സരണം ഗണ്ഹാതി, സേട്ഠവസേന ച ഭിജ്ജതി. തസ്മാ യോ സാകിയോ വാ കോലിയോ വാ - "ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ഞാതകോ"തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ - "സമണോ ഗോതമോ രാജപൂജിതോ മഹാനുഭാവോ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ"തി ഭയേന വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ ബോധിസത്തകാലേ ഭഗവതോ സന്തികേ കിഞ്ചി ഉഗ്ഗഹിതം സരമാനോ ബുദ്ധകാലേ വാ -

> "ചതുധാ വിഭജേ ഭോഗേ, പണ്ഡിതോ ഘരമാവസം;
> ഏകേന ഭോഗം ഭുഞ്ജേയ്യ, ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ;

ചതുത്ഥഞ്ച നിധാപേയ്യ, ആപദാസു ഭവിസ്സതീ”തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫);

ഏവരൂപം അനുസാസനിം ഉഗ്ഗഹേത്വാ - “ആചരിയോ മേ”തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ പന - “അയം ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ”തി വന്ദതി, തേനേവ ഗഹിതം ഹോതി സരണം.

ഏവം ഗഹിതസരണസ്സ ച ഉപാസകസ്സ വാ ഉപാസികായ വാ അഞ്ഞതിത്ഥിയേസു പബ്ബജിതമ്പി ഞാതിം - “ഞാതകോ മേ അയ”ന്തി വന്ദതോ സരണഗമനം ന ഭിജ്ജതി, പഗേവ അപബ്ബജിതം. തഥാ രാജാനം ഭയവസേന വന്ദതോ. സോ ഹി രട്ഠപൂജിതത്താ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാതി. തഥാ യം കിഞ്ചി സിപ്പം സിക്ഖാപകം തിത്ഥിയമ്പി - “ആചരിയോ മേ അയ”ന്തി വന്ദതോപി ന ഭിജ്ജതി, ഏവം സരണഗമനപ്പഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച ലോകുത്തരസ്സ സരണഗമനസ്സ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി വിപാകഫലം, സബ്ബദുക്ഖക്ഖയോ ആനിസംസഫലം. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യോ ച ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച, സങ്ഘഞ്ച സരണം ഗതോ;
ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതി.

ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം;
അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.

ഏതം ഖോ സരണം ഖേമം, ഏതം സരണമുത്തമം;
ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ”തി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൨);

അപി ച നിച്ചാദിതോ അനുപഗമനാദിവസേന പേതസ്സ ആനിസംസഫലം വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം - “അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ...പേ॰... കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോ...പേ॰... കഞ്ചി ധമ്മം അത്തതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ...പേ॰... മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ...പേ॰... പിതരം...പേ॰... അരഹന്തം...പേ॰... പദുട്ഠചിത്തോ തഥാഗതസ്സ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ...പേ॰.... സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ...പേ॰... അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൬൮). ലോകിയസ്സ പന സരണഗമനസ്സ ഭവസമ്പദാപി ഭോഗസമ്പദാപി ഫലമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യേ കേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ, ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;
പഹായ മാനുസം ദേഹം, ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

അപരമ്പി വുത്തം - “അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അസീതിയാ ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം യേനായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തേനുപസങ്കമി... പേ॰... ഏകമന്തം ഠിതം ഖോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഏതദവോച - “സാധു ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ബുദ്ധം സരണഗമനം ഹോതി. ബുദ്ധം സരണഗമനഹേതു ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തി...പേ॰... തേ അഞ്ഞേ ദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അധിഗണ്ഹന്തി - ദിബ്ബേന ആയുനാ, ദിബ്ബേന വണ്ണേന, ദിബ്ബേന സുഖേന, ദിബ്ബേന യസേന, ദിബ്ബേന ആധിപതേയ്യേന, ദിബ്ബേഹി

രൂപേഹി സദ്ദേഹി ഗന്ധേഹി രസേഹി ഫോട്ഠബ്ബേഹീ”തി (സം॰ നി॰ ർ.ന്ന.ർഫ). ഏസ നയോ ധമ്മേ ച സങ്ഘേ ച. അപി ച വേലാമസുത്താദീനം വസേനാപി സരണഗമനസ്സ ഫലവിസേസോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം സരണഗമനസ്സ ഫലം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ച ലോകിയസരണഗമനം തീസു വത്ഥൂസു അഞ്ഞാണസംസയമിച്ഛാഞാണാദീഹി സംകിലിസ്സതി, ന മഹാജുതികം ഹോതി, ന മഹാവിപ്ഫാരം. ലോകുത്തരസ്സ നത്ഥി സംകിലേസോ. ലോകിയസ്സ ച സരണഗമനസ്സ ദുവിധോ ഭേദോ - സാവജ്ജോ ച അനവജ്ജോ ച. തത്ഥ സാവജ്ജോ അഞ്ഞസത്ഥാരാദീസു അത്തസന്നിയ്യാതനാദീഹി ഹോതി, സോ ച അനിട്ഠഫലോ ഹോതി. അനവജ്ജോ കാലകിരിയായ ഹോതി, സോ അവിപാകത്താ അഫലോ. ലോകുത്തരസ്സ പന നേവത്ഥി ഭേദോ. ഭവന്തരേപി ഹി അരിയസാവകോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ന ഉദ്ദിസതീതി. ഏവം സരണഗമനസ്സ സംകിലേസോ ച ഭേദോ ച വേദിതബ്ബോതി.

ഉപാസകം മം ഭന്തേ ഭഗവാ ധാരേതൂതി മം ഭഗവാ “ഉപാസകോ അയ”ന്തി ഏവം ധാരേതു, ജാനാതൂതി അത്ഥോ. ഉപാസകവിധികോസല്ലത്ഥം പനേത്ഥ - കോ ഉപാസകോ? കസ്മാ ഉപാസകോതി വുച്ചതി ? കിമസ്സ സീലം? കോ ആജീവോ? കാ വിപത്തി? കാ സമ്പത്തീതി? ഇദം പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **കോ ഉപാസകോ**തി യോ കോചി സരണഗതോ ഗഹട്ഠോ. വുത്തഞ്ഹേതം - “യതോ ഖോ, മഹാനാമ, ബുദ്ധം സരണം ഗതോ ഹോതി, ധമ്മം സരണം ഗതോ ഹോതി, സങ്ഘം സരണം ഗതോ ഹോതി. ഏത്താവതാ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ ഹോതീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കസ്മാ ഉപാസകോതി രതനത്തയം ഉപാസനതോ. സോ ഹി ബുദ്ധം ഉപാസതീതി ഉപാസകോ, തഥാ ധമ്മം സംഘം.

കിമസ്സ സീലന്തി പഞ്ച വേരമണിയോ. യഥാഹ - “യതോ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി, അദിന്നാദാനാ… കാമേസുമിച്ഛാചാരാ… മുസാവാദാ… സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതോ ഹോതി, ഏത്താവതാ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ സീലവാ ഹോതീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കോ ആജീവോതി പഞ്ച മിച്ഛാവണിജ്ജാ പഹായ ധമ്മേന സമേന ജീവിതകപ്പനം. വുത്തഞ്ഹേതം - “പഞ്ചിമാ, ഭിക്ഖവേ, വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ. കതമാ പഞ്ച? സത്ഥവണിജ്ജാ, സത്തവണിജ്ജാ, മംസവണിജ്ജാ, മജ്ജവണിജ്ജാ, വിസവണിജ്ജാ. ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ”തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൭).

കാ വിപത്തീതി യാ തസ്സേവ സീലസ്സ ച ആജീവസ്സ ച വിപത്തി, അയമസ്സ വിപത്തി. അപി ച യായ ഏസ ചണ്ഡാലോ ചേവ ഹോതി, മലഞ്ച പതികുട്ഠോ ച, സാപിസ്സ വിപത്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേ ച അത്ഥതോ അസ്സദ്ധിയാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ ഹോന്തി. യഥാഹ - “പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകചണ്ഡാലോ ച ഹോതി, ഉപാസകമലഞ്ച, ഉപാസകപതികുട്ഠോ ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? അസ്സദ്ധോ

ഹോതി, ദുസ്സീലോ ഹോതി, കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, മങ്ഗലം പച്ചേതി, നോ കമ്മം, ഇതോ ച ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതി, തത്ഥ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ''തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൫).

കാ സമ്പത്തീതി യാ ചസ്സ സീലസമ്പദാ ചേവ ആജീവസമ്പദാ ച, സാ സമ്പത്തി; യേ ചസ്സ രതനഭാവാദികരാ സദ്ധാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ. യഥാഹ - ''പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകരതനഞ്ച ഹോതി, ഉപാസകപദുമഞ്ച, ഉപാസകപുണ്ഡരീകഞ്ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? സദ്ധോ ഹോതി, സീലവാ ഹോതി, ന കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, കമ്മം പച്ചേതി, നോ മങ്ഗലം, ന ഇതോ ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം ഗവേസതി, ഇധ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ''തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൫).

അജ്ജതഗ്ഗേതി ഏത്ഥായം **അഗ്ഗ**സദ്ദോ ആദികോടികോട്ഠാസസേട്ഠേസു ദിസ്സതി. ''അജ്ജതഗ്ഗേ, സമ്മ ദോവാരിക, ആവരാമി ദ്വാരം നിഗണ്ഠാനം നിഗണ്ഠീന''ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൭൦) ഹി ആദിമ്ഹി ദിസ്സതി. ''തേനേവ അങ്ഗുലഗ്ഗേന തം അങ്ഗുലഗ്ഗം പരാമസേയ്യ . ഉച്ഛഗ്ഗം വേളഗ്ഗ''ന്തിആദീസു (കഥാ॰ ൨൪൧) കോടിയം. ''അമ്ബിലഗ്ഗം വാ മധുരഗ്ഗം വാ തിത്തകഗ്ഗം വാ വിഹാരഗ്ഗേന വാ പരിവേണഗ്ഗേന വാ ഭാജേതു''ന്തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൩൧൮) കോട്ഠാസേ. ''യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൩൪) സേട്ഠേ. ഇധ പനായം ആദിമ്ഹി ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ അജ്ജതഗ്ഗേതി അജ്ജതം ആദിം കത്വാതി ഏവമേത്ഥത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അജ്ജത**ന്തി അജ്ജഭാവം. അജ്ജദഗ്ഗേതി വാ പാഠോ, ദകാരോ പദസന്ധികരോ. അജ്ജ അഗ്ഗന്തി അത്ഥോ.

പാണുപേതന്തി പാണേഹി ഉപേതം. യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതി, താവ ഉപേതം അനഞ്ഞസത്ഥുകം തീഹി സരണഗമനേഹി സരണം ഗതം ഉപാസകം കപ്പിയകാരകം മം ഭഗവാ ധാരേതു ജാനാതു. അഹഞ്ഹി സചേപി മേ തിഖിണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദേയ്യ, നേവ ബുദ്ധം ''ന ബുദ്ധോ''തി വാ, ധമ്മം ''ന ധമ്മോ''തി വാ, സങ്ഘം ''ന സങ്ഘോ''തി വാ വദേയ്യന്തി.

ഏവം അത്തസന്നിയ്യാതനേന സരണം ഗന്ത്വാ അത്തനാ കതം അപരാധം പകാസേന്തോ അച്ചയോ മം, ഭന്തേതിആദിമാഹ. തത്ഥ **അച്ചയോ**തി അപരാധോ. **മം അച്ചഗമാ**തി മം അതിക്കമ്മ അഭിഭവിത്വാ പവത്തോ. **ധമ്മികം ധമ്മരാജാന**ന്തി ഏത്ഥ ധമ്മം ചരതീതി ധമ്മികോ. ധമ്മേനേവ രാജാ ജാതോ, ന പിതുഘാതനാദിനാ അധമ്മേനാതി ധമ്മരാജാ. **ജീവിതാ വോരോപേസി**ന്തി ജീവിതാ വിയോജേസിം. **പടിഗ്ഗണ്ഹാതൂ**തി ഖമതു. **ആയതിം സംവരായാ**തി അനാഗതേ സംവരത്ഥായ. പുന ഏവരൂപസ്സ അപരാധസ്സ ദോസസ്സ ഖലിതസ്സ അകരണത്ഥായ.

൨൫൦. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസേ നിപാതോ. **യഥാ ധമ്മം പടികരോസീ**തി യഥാ ധമ്മോ ഠിതോ തഥേവ കരോസി, ഖമാപേസീതി വുത്തം ഹോതി. **തം തേ മയം പടിഗ്ഗണ്ഹാമാ**തി തം തവ അപരാധം മയം ഖമാമ. **വുഡ്ഢിഹേസാ, മഹാരാജ അരിയസ്സ വിനയേ**തി ഏസാ, മഹാരാജ, അരിയസ്സ വിനയേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ വുഡ്ഢി നാമ. കതമാ? യായം അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരിത്വാ ആയതിം സംവരാപജ്ജനാ, ദേസനം പന

പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കരോന്തോ - "യോ അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരോതി, ആയതിം സംവരം ആപജ്ജതീ"തി ആഹ.

൨൫൫. **ഏവം വുത്തേ**തി ഏവം ഭഗവതാ വുത്തേ. **ഹന്ദ ച ദാനി മയം ഭന്തേ**തി ഏത്ഥ ഹന്ദാതി വചസായത്ഥേ നിപാതോ. സോ ഹി ഗമനവചസായം കത്വാ ഏവമാഹ. **ബഹുകിച്ചാ**തി ബലവകിച്ചാ. **ബഹുകരണീയാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **യസ്സദാനി ത്വ**ന്തി യസ്സ ഇദാനി ത്വം മഹാരാജ ഗമനസ്സ കാലം മഞ്ഞസി ജാനാസി, തസ്സ കാലം ത്വമേവ ജാനാസീതി വുത്തം ഹോതി. **പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമീ**തി തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസി പതിട്ഠപേത്വാ യാവ ദസ്സനവിസയം ഭഗവതോ അഭിമുഖോവ പടിക്കമിത്വാ ദസ്സനവിജഹനട്ഠാനഭൂമിയം പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ പക്കാമി.

൨൫൬. **ഖതായം, ഭിക്ഖവേ, രാജാ**തി ഖതോ അയം, ഭിക്ഖവേ, രാജാ. **ഉപഹതായ**ന്തി ഉപഹതോ അയം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - അയം, ഭിക്ഖവേ, രാജാ ഖതോ ഉപഹതോ ഭിന്നപതിട്ഠോ ജാതോ, തഥാനേന അത്തനാവ അത്താ ഖതോ, യഥാ അത്തനോ പതിട്ഠാ ന ജാതാതി. **വിരജ**ന്തി രാഗരജാദിവിരഹിതം. രാഗമലാദീനംയേവ വിഗതത്താ **വീതമലം. ധമ്മചക്ഖു**ന്തി ധമ്മേസു വാ ചക്ഖും, ധമ്മമയം വാ ചക്ഖും, അഞ്ഞേസു ഠാനേസു തിണ്ണം മഗ്ഗാനമേതം അധിവചനം. ഇധ പന സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സചേ ഇമിനാ പിതാ ഘാതിതോ നാഭവിസ്സ, ഇദാനി ഇധേവാസനേ നിസിന്നോ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പത്തോ അഭവിസ്സ, പാപമിത്തസംസഗ്ഗേന പനസ്സ അന്തരായോ ജാതോ. ഏവം സന്തേപി യസ്മാ അയം തഥാഗതം ഉപസങ്കമിത്വാ രതനത്തയം സരണം ഗതോ, തസ്മാ മമ സാസനമഹന്തതായ യഥാ നാമ കോചി പുരിസസ്സ വധം കത്വാ പുപ്ഫമുട്ഠിമത്തേന ദണ്ഡേന മുച്ചേയ്യ, ഏവമേവ ലോഹകുമ്ഭിയം നിബ്ബത്തിത്വാ തിംസവസ്സസഹസ്സാനി അധോ പതന്തോ ഹേട്ഠിമതലം പത്വാ തിംസവസ്സസഹസ്സാനി ഉദ്ധം ഗച്ഛന്തോ പുനപി ഉപരിമതലം പാപുണിത്വാ മുച്ചിസ്സതീതി ഇദമ്പി കിര ഭഗവതാ വുത്തമേവ, പാളിയം പന ന ആരൂള്ഹം.

ഇദം പന സുത്തം സുത്വാ രഞ്ഞാ കോചി ആനിസംസോ ലദ്ധോതി? മഹാആനിസംസോ ലദ്ധോ. അയഞ്ഹി പിതു മാരിതകാലതോ പട്ഠായ നേവ രത്തിം ന ദിവാ നിദ്ദം ലഭതി, സത്ഥാരം പന ഉപസങ്കമിത്വാ ഇമായ മധുരായ ഓജവന്തിയാ ധമ്മദേസനായ സുതകാലതോ പട്ഠായ നിദ്ദം ലഭി. തിണ്ണം രതനാനം മഹാസക്കാരം അകാസി. പോഥുജ്ജനികായ സദ്ധായ സമന്നാഗതോ നാമ ഇമിനാ രഞ്ഞാ സദിസോ നാഹോസി. അനാഗതേ പന **വിജിതാവീ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ** ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതീതി . ഇദമവോച ഭഗവാ. അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദുന്തി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

സാമഞ്ഞഫലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

അദ്ധാനഗമനവണ്ണനാ

൨൫൪. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കോസലേസൂതി അമ്ബട്ഠസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **കോസലേസൂ**തി കോസലാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ. തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രൂള്ഹീസദ്ദേന കോസലാതി വുച്ചതി, തസ്മിം കോസലേസു ജനപദേ. പോരാണാ പനാഹു - യസ്മാ പുബ്ബേ മഹാപനാദം രാജകുമാരം നാനാനാടകാദീനി ദിസ്വാ സിതമത്തമ്പി അകരോന്തം സുത്വാ രാജാ ആഹ - ''യോ മമ പുത്തം ഹസാപേതി, സബ്ബാലങ്കാരേന നം അലങ്കരോമീ''തി. തതോ നങ്ഗലാനിപി ഛഡ്ഡേത്വാ മഹാജനകായേ സന്നിപതിതേ മനുസ്സാ സാതിരേകാനി സത്തവസ്സാനി നാനാകീളായോ ദസ്സേത്വാപി തം ഹസാപേതും നാസക്ഖിംസു, തതോ സക്കോ ദേവരാജാ നാടകം പേസേസി, സോ ദിബ്ബനാടകം ദസ്സേത്വാ ഹസാപേസി. അഥ തേ മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ വസനോകാസാഭിമുഖാ പക്കമിംസു. തേ പടിപഥേ മിത്തസുഹജ്ജാദയോ ദിസ്വാ പടിസന്ഥാരം കരോന്താ - ''കച്ചി ഭോ കുസലം, കച്ചി ഭോ കുസല''ന്തി ആഹംസു. തസ്മാ തം ''കുസല''ന്തി വചനം ഉപാദായ സോ പദേസോ കോസലാതി വുച്ചതീതി.

ചാരികം ചരമാനോതി അദ്ധാനഗമനം ഗച്ഛന്തോ. ചാരികാ ച നാമേസാ ഭഗവതോ ദുവിധാ ഹോതി - തുരിതചാരികാ ച, അതുരിതചാരികാ ച. തത്ഥ ദൂരേപി ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലം ദിസ്വാ തസ്സ ബോധനത്ഥായ സഹസാ ഗമനം **തുരിതചാരികാ** നാമ, സാ മഹാകസ്സപസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനാദീസു ദട്ഠബ്ബാ. ഭഗവാ ഹി മഹാകസ്സപത്ഥേരം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്തോ മുഹുത്തേന തിഗാവുതം മഗ്ഗം അഗമാസി. ആളവകസ്സത്ഥായ തിംസയോജനം, തഥാ അങ്ഗുലിമാലസ്സ. പക്കുസാതിസ്സ പന പഞ്ചചത്താലീസയോജനം. മഹാകപ്പിനസ്സ വീസയോജനസതം. ധനിയസ്സത്ഥായ സത്തയോജനസതാനി അഗമാസി. ധമ്മസേനാപതിനോ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ വനവാസീതിസ്സസാമണേരസ്സ തിഗാവുതാധികം വീസയോജനസതം.

ഏകദിവസം കിര ഥേരോ - ''തിസ്സസാമണേരസ്സ സന്തികം, ഭന്തേ, ഗച്ഛാമീ''തി ആഹ. ഭഗവാ - ''അഹമ്പി ഗമിസ്സാമീ''തി വത്വാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേസി - ''ആനന്ദ, വീസതിസഹസ്സാനം ഛളഭിഞ്ഞാനം ആരോചേഹി, ഭഗവാ കിര വനവാസിസ്സ തിസ്സസാമണേരസ്സ സന്തികം ഗമിസ്സതീ''തി. തതോ ദുതിയദിവസേ വീസതിസഹസ്സഖീണാസവപരിവാരോ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ വീസതിയോജനസതമത്ഥകേ തസ്സ ഗോചരഗാമദ്വാരേ ഓതരിത്വാ ചീവരം പാരുപി. തം കമ്മന്തം ഗച്ഛമാനാ മനുസ്സാ ദിസ്വാ - ''സത്ഥാ നോ ആഗതോ, മാ കമ്മന്തം അഗമിത്ഥാ''തി വത്വാ ആസനാനി പഞ്ഞപേത്വാ യാഗും ദത്വാ പാതരാസഭത്തം കരോന്താ - ''കുഹിം, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഗച്ഛതീ''തി ദഹരഭിക്ഖൂ പുച്ഛിംസു. ഉപാസകാ ന ഭഗവാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛതി, ഇധേവ തിസ്സസാമണേരസ്സ ദസ്സനത്ഥായാഗതോതി. തേ - ''അമ്ഹാകം കുലൂപകസ്സ കിര ഥേരസ്സ ദസ്സനത്ഥായ സത്ഥാ ആഗതോ, നോ വത നോ ഥേരോ ഓരമത്തകോ''തി സോമനസ്സജാതാ അഹേസും.

അഥ ഖോ ഭഗവതോ ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ സാമണേരോ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ - "ഉപാസകാ, മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തി പുച്ഛി. അഥസ്സ തേ "സത്ഥാ, ഭന്തേ, ആഗതോ"തി ആരോചേസും. സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പിണ്ഡപാതേന ആപുച്ഛി. സത്ഥാ തസ്സ പത്തം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ - "അലം, തിസ്സ, നിട്ഠിതം ഭത്തകിച്ച"ന്തി ആഹ. തതോ ഉപജ്ഝായം ആപുച്ഛിത്വാ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദിത്വാ ഭത്തകിച്ചമകാസി. അഥസ്സ ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ സത്ഥാ മങ്ഗലം വത്വാ നിക്ഖമിത്വാ ഗാമദ്വാരേ ഠത്വാ - "കതരോ തേ, തിസ്സ, വസനട്ഠാനം ഗതമഗ്ഗോ"തി ആഹ. അയം ഭഗവാതി. മഗ്ഗം ദേസയമാനോ പുരതോ യാഹി തിസ്സാതി. ഭഗവാ കിര സദേവകസ്സ ലോകസ്സ മഗ്ഗദേസകോപി സമാനോ സകലേ തിഗാവുതേ മഗ്ഗേ 'സാമണേരം ദട്ഠും ലച്ഛാമീ'തി തം മഗ്ഗദേസകം അകാസി.

സോ അത്തനോ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ വത്തമകാസി. അഥ നം ഭഗവാ - "കതരോ തേ, തിസ്സ, ചങ്കമോ"തി പുച്ഛിത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സാമണേരസ്സ നിസീദനപാസാണേ നിസീദിത്വാ - "തിസ്സ, ഇമസ്മിം ഠാനേ സുഖം വസീ"തി പുച്ഛി. സോ ആഹ - "ആമ, ഭന്തേ, ഇമസ്മിം ഠാനേ വസന്തസ്സ സീഹബ്യഗ്ഘഹത്ഥിമിഗമോരാദീനം സദ്ദം സുണതോ അരഞ്ഞസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തായ സുഖം വസാമീ"തി. അഥ നം ഭഗവാ - "തിസ്സ, ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേഹി, ബുദ്ധദായജ്ജം തേ ദസ്സാമീ"തി വത്വാ സന്നിപതിതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഉപസമ്പാദേത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ അഗമാസീതി. അയം **തുരിതചാരികാ** നാമ. യം പന ഗാമനിഗമപടിപാടിയാ ദേവസികം യോജനദ്വിയോജനവസേന പിണ്ഡപാതചരിയാദീഹി ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഗമനം, അയം **അതുരിതചാരികാ** നാമ.

ഇമം പന ചാരികം ചരന്തോ ഭഗവാ മഹാമണ്ഡലം, മജ്ഝിമമണ്ഡലം, അന്തോമണ്ഡലന്തി ഇമേസം തിണ്ണം മണ്ഡലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം ചരതി. തത്ഥ മഹാമണ്ഡലം നവയോജനസതികം, മജ്ഝിമമണ്ഡലം ഛയോജനസതികം , അന്തോമണ്ഡലം തിയോജനസതികം. യദാ മഹാമണ്ഡലേ ചാരികം ചരിതുകാമോ ഹോതി, മഹാപവാരണായ പവാരേത്വാ പാടിപദദിവസേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ നിക്ഖമതി. സമന്താ യോജനസതം ഏകകോലാഹലം ഹോതി. പുരിമം പുരിമം ആഗതാ നിമന്തേതും ലഭന്തി. ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ മഹാമണ്ഡലേ ഓസരതി. തത്ഥ ഭഗവാ തേസു തേസു ഗാമനിഗമേസു ഏകാഹം ദ്വീഹം വസന്തോ മഹാജനം ആമിസപ്പടിഗ്ഗഹേന അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ധമ്മദാനേന ചസ്സ വിവട്ടസന്നിസ്സിതം കുസലം വഡ്ഢേന്തോ നവഹി മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി. സചേ പന അന്തോവസ്സേ ഭിക്ഖൂനം സമഥവിപസ്സനാ തരുണാ ഹോന്തി, മഹാപവാരണായ അപവാരേത്വാ പവാരണാസങ്ഗഹം ദത്വാ കത്തികപുണ്ണമായം പവാരേത്വാ മിഗസിരസ്സ പഠമപാടിപദദിവസേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ നിക്ഖമിത്വാ മജ്ഝിമമണ്ഡലേ ഓസരതി. അഞ്ഞേനപി കാരണേന മജ്ഝിമമണ്ഡലേ ചാരികം ചരിതുകാമോ ചതുമാസം വസിത്വാവ നിക്ഖമതി. വുത്തനയേനേവ ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ മജ്ഝിമമണ്ഡലേ ഓസരതി. ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ അട്ഠഹി മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി. സചേ പന ചതുമാസം വുത്ഥവസ്സസ്സാപി ഭഗവതോ വേനേയ്യസത്താ അപരിപക്കിന്ദ്രിയാ ഹോന്തി, തേസം ഇന്ദ്രിയപരിപാകം ആഗമയമാനോ അപരമ്പി ഏകമാസം വാ

ദ്വിതിചതുമാസം വാ തത്ഥേവ വസിത്വാ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ നിക്ഖമതി. വുത്തനയേനേവ ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ അന്തോമണ്ഡലേ ഓസരതി. ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ സത്തഹി വാ ഛഹി വാ പഞ്ചഹി വാ ചതൂഹി വാ മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി. ഇതി ഇമേസു തീസു മണ്ഡലേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചാരികം ചരന്തോ ന ചീവരാദിഹേതു ചരതി. അഥ ഖോ യേ ദുഗ്ഗതബാലജിണ്ണബ്യാധിതാ, തേ കദാ തഥാഗതം ആഗന്ത്വാ പസ്സിസ്സന്തി. മയി പന ചാരികം ചരന്തേ മഹാജനോ തഥാഗതസ്സ ദസ്സനം ലഭിസ്സതി. തത്ഥ കേചി ചിത്താനി പസാദേസ്സന്തി , കേചി മാലാദീഹി പൂജേസ്സന്തി, കേചി കടച്ഛുഭിക്ഖം ദസ്സന്തി, കേചി മിച്ഛാദസ്സനം പഹായ സമ്മാദിട്ഠികാ ഭവിസ്സന്തി. തം നേസം ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാതി. ഏവം ലോകാനുകമ്പകായ ചാരികം ചരതി.

അപി ച ചതൂഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി, ജങ്ഘവിഹാരവസേന സരീരഫാസുകത്ഥായ, അത്ഥുപ്പത്തികാലാഭികങ്ഖനത്ഥായ, ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനത്ഥായ, തത്ഥ തത്ഥ പരിപാകഗതിന്ദ്രിയേ ബോധനേയ്യസത്തേ ബോധനത്ഥായാതി. അപരേഹിപി ചതൂഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, ധമ്മം, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, മഹതാ ധമ്മവസ്സേന ചതസ്സോ പരിസാ സന്തപ്പേസ്സാമീതി വാ. അപരേഹിപി പഞ്ചഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി പാണാതിപാതാ വിരമിസ്സന്തീതി വാ, അദിന്നാദാനാ , കാമേസുമിച്ഛാചാരാ, മുസാവാദാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വിരമിസ്സന്തീതി വാ. അപരേഹിപി അട്ഠഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - പഠമം ഝാനം പടിലഭിസ്സന്തീതി വാ, ദുതിയം ഝാനം...പേ... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം പടിലഭിസ്സന്തീതി വാ. അപരേഹിപി അട്ഠഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - സോതാപത്തിമഗ്ഗം അധിഗമിസ്സന്തീതി വാ, സോതാപത്തിഫലം...പേ... അരഹത്തഫലം സച്ഛികരിസ്സന്തീതി വാതി. അയം അതുരിതചാരികാ, ഇധ ചാരികാതി അധിപ്പേതാ. സാ പനേസാ ദുവിധാ ഹോതി - അനിബദ്ധചാരികാ ച നിബദ്ധചാരികാ ച. തത്ഥ യം ഗാമനിഗമനഗരപടിപാടിവസേന ചരതി, അയം അനിബദ്ധചാരികാ നാമ. യം പനേകസ്സേവ ബോധനേയ്യസത്തസ്സത്ഥായ ഗച്ഛതി, അയം നിബദ്ധചാരികാ നാമ. ഏസാ ഇധ അധിപ്പേതാ.

തദാ കിര ഭഗവതോ പച്ഛിമയാമകിച്ചപരിയോസാനേ ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ ബോധനേയ്യബന്ധവേ ഓലോകേന്തസ്സ പോക്ഖരസാതിബ്രാഹ്മണോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണജാലസ്സ അന്തോ പവിട്ഠോ. അഥ ഭഗവാ അയം ബ്രാഹ്മണോ മയ്ഹം ഞാണജാലേ പഞ്ഞായതി, "അത്ഥി നു ഖ്വസ്സ ഉപനിസ്സയോ"തി വീമംസന്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ - "ഏസോ മയി ഏതം ജനപദം ഗതേ ലക്ഖണപരിയേസനത്ഥം അമ്ബട്ഠം അന്തേവാസിം പഹിണിസ്സതി, സോ മയാ സദ്ധിം വാദപടിവാദം കത്വാ നാനപ്പകാരം അസബ്ഭിവാക്യം വക്ഖതി, തമഹം ദമേത്വാ നിബ്ബിസേവനം കരിസ്സാമി. സോ ആചരിയസ്സ കഥേസ്സതി, അഥസ്സാചരിയോ തം കഥം സുത്വാ ആഗമ്മ മമ ലക്ഖണാനി പരിയേസിസ്സതി, തസ്സാഹം ധമ്മം ദേസേസ്സാമി. സോ ദേസനാപരിയോസാനേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിസ്സതി. ദേസനാ മഹാജനസ്സ സഫലാ ഭവിസ്സതീ"തി പഞ്ചഭിക്ഖുസതപരിവാരോ തം ജനപദം പടിപന്നോ. തേന വുത്തം -

“കോസലേസു ചാരികം ചരമാനോ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീ”തി.

യേന ഇച്ഛാനങ്ഗലന്തി യേന ദിസാഭാഗേന ഇച്ഛാനങ്ഗലം അവസരിതബ്ബം. യസ്മിം വാ പദേസേ ഇച്ഛാനങ്ഗലം. ഇജ്ഝാനങ്ഗലന്തിപി പാഠോ. **തദവസരീ**തി തേന അവസരി, തം വാ അവസരി. തേന ദിസാഭാഗേന ഗതോ, തം വാ പദേസം ഗതോതി അത്ഥോ. **ഇച്ഛാനങ്ഗലേ വിഹരതി ഇച്ഛാനങ്ഗലവനസണ്ഡേ**തി ഇച്ഛാനങ്ഗലം ഉപനിസ്സായ ഇച്ഛാനങ്ഗലവനസണ്ഡേ സീലഖന്ധാവാരം ബന്ധിത്വാ സമാധികോന്തം ഉസ്സാപേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസരം പരിവത്തയമാനോ ധമ്മരാജാ യഥാഭിരുചിതേന വിഹാരേന വിഹരതി.

പോക്ഖരസാതിവത്ഥുവണ്ണനാ

൨൫൫. **തേന ഖോ പന സമയേനാ**തി യേന സമയേന ഭഗവാ തത്ഥ വിഹരതി, തേന സമയേന, തസ്മിം സമയേതി അയമത്ഥോ. ബ്രഹ്മം അണതീതി **ബ്രാഹ്മണോ,** മന്തേ സജ്ഝായതീതി അത്ഥോ. ഇദമേവ ഹി ജാതിബ്രാഹ്മണാനം നിരുത്തിവചനം. അരിയാ പന ബാഹിതപാപത്താ ബ്രാഹ്മണാതി വുച്ചന്തി. **പോക്ഖരസാതീ**തി ഇദം തസ്സ നാമം. കസ്മാ പോക്ഖരസാതീതി വുച്ചതി. തസ്സ കിര കായോ സേതപോക്ഖരസദിസോ, ദേവനഗരേ ഉസ്സാപിതരജതതോരണം വിയ സോഭതി. സീസം പനസ്സ കാളവണ്ണം ഇന്ദനീലമണിമയം വിയ. മസ്സുപി ചന്ദമണ്ഡലേ കാളമേഘരാജി വിയ ഖായതി. അക്ഖീനി നീലുപ്പലസദിസാനി. നാസാ രജതപനാളികാ വിയ സുവട്ടിതാ സുപരിസുദ്ധാ. ഹത്ഥപാദതലാനി ചേവ മുഖദ്വാരഞ്ച കതലാഖാരസപരികമ്മം വിയ സോഭതി, അതിവിയ സോഭഗ്ഗപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണസ്സ അത്തഭാവോ. അരാജകേ ഠാനേ രാജാനം കാതും യുത്തമിമം ബ്രാഹ്മണം. ഏവമേസ സസ്സിരികോ. ഇതി നം പോക്ഖരസദിസത്താ പോക്ഖരസാതീതി സഞ്ജാനന്തി.

അയം പന കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ദസബലസ്സ ദാനം ദത്വാ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. സോ തതോ മനുസ്സലോകമാഗച്ഛന്തോ മാതുകുച്ഛിവാസം ജിഗുച്ഛിത്വാ ഹിമവന്തപദേസേ മഹാസരേ പദുമഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ച സരസ്സ അവിദൂരേ താപസോ പണ്ണസാലായ വസതി. സോ തീരേ ഠിതോ തം പദുമം ദിസ്വാ - “ഇദം പദുമം അവസേസപദുമേഹി മഹന്തതരം. പുപ്ഫിതകാലേ നം ഗഹേസ്സാമീ”തി ചിന്തേസി. തം സത്താഹേനാപി ന പുപ്ഫതി. താപസോ കസ്മാ നു ഖോ ഇദം സത്താഹേനാപി ന പുപ്ഫതി. ഹന്ദ നം ഗഹേസ്സാമീതി ഓതരിത്വാ ഗണ്ഹി. തം തേന നാളതോ ഛിന്നമത്തംയേവ പുപ്ഫിതം. അഥസ്സബ്ഭന്തരേ സുവണ്ണചുണ്ണപിഞ്ജരം വിയ രജതബിമ്ബകം പദുമരേണുപിഞ്ജരം സേതവണ്ണം ദാരകം അദ്ദസ. സോ മഹാപുഞ്ഞോ ഏസ ഭവിസ്സതി. ഹന്ദ നം പടിജഗ്ഗാമീതി പണ്ണസാലം നേത്വാ പടിജഗ്ഗിത്വാ സത്തവസ്സകാലതോ പട്ഠായ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസി. ദാരകോ തിണ്ണം വേദാനം പാരം ഗന്ത്വാ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ ജമ്ബുദീപേ അഗ്ഗബ്രാഹ്മണോ അഹോസി. സോ അപരേന സമയേന രഞ്ഞോ കോസലസ്സ സിപ്പം ദസ്സേസി. അഥസ്സ സിപ്പേ പസന്നോ രാജാ ഉക്കട്ഠം നാമ മഹാനഗരം ബ്രഹ്മദേയ്യം അദാസി. ഇതി നം പോക്ഖരേ സയിതത്താ പോക്ഖരസാതീതി സഞ്ജാനന്തി.

ഉക്കട്ഠം അജ്ഝാവസതീതി ഉക്കട്ഠനാമകേ നഗരേ വസതി. അഭിഭവിത്വാ വാ ആവസതി. തസ്സ നഗരസ്സ സാമികോ ഹുത്വാ യായ മരിയാദായ തത്ഥ വസിതബ്ബം, തായ മരിയാദായ വസി. തസ്സ കിര നഗരസ്സ വത്ഥും ഉക്കാ ഠപേത്വാ ഉക്കാസു ജലമാനാസു അഗ്ഗഹേസും, തസ്മാ തം ഉക്കട്ഠന്തി വുച്ചതി. ഓക്കട്ഠന്തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. ഉപസഗ്ഗവസേന പനേത്ഥ ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം വേദിതബ്ബം. തസ്സ അനുപയോഗത്താ ച സേസപദേസു. തത്ഥ ലക്ഖണം സദ്ദസത്ഥതോ പരിയേസിതബ്ബം.

സത്തുസ്സദന്തി സത്തേഹി ഉസ്സദം, ഉസ്സന്നം ബഹുജനം ആകിണ്ണമനുസ്സം. പോസാവനിയഹത്ഥിഅസ്സമോരമിഗാദിഅനേകസത്തസമാകിണ്ണഞ്ചാതി അത്ഥോ. യസ്മാ പനേതം നഗരം ബഹി ആവിജ്ഝിത്വാ ജാതേന ഹത്ഥിഅസ്സാദീനം ഘാസതിണേന ചേവ ഗേഹച്ഛാദനതിണേന ച സമ്പന്നം. തഥാ ദാരുകട്ഠേഹി ചേവ ഗേഹസമ്ഭാരകട്ഠേഹി ച. യസ്മാ ചസ്സബ്ഭന്തരേ വട്ടചതുരസ്സാദിസണ്ഠാനാ ബഹൂ പോക്ഖരണിയോ ജലജകുസുമവിചിത്താനി ച ബഹൂനി അനേകാനി തളാകാനി ഉദകസ്സ നിച്ചഭരിതാനേവ ഹോന്തി, തസ്മാ **സതിണകട്ഠോദക**ന്തി വുത്തം. സഹ ധഞ്ഞേനാതി **സധഞ്ഞം** പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണാദിഭേദം ബഹുധഞ്ഞസന്നിചയന്തി അത്ഥോ . ഏത്താവതാ യസ്മിം നഗരേ ബ്രാഹ്മണോ സേതച്ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ രാജലീലായ വസതി, തസ്സ സമിദ്ധിസമ്പത്തി ദീപിതാ ഹോതി.

രാജതോ ലദ്ധം ഭോഗ്ഗം **രാജഭോഗ്ഗം.** കേന ദിന്നന്തി ചേ? രഞ്ഞാ പസേനദിനാ കോസലേന ദിന്നം. **രാജദായ**ന്തി രഞ്ഞോ ദായഭൂതം, ദായജ്ജന്തി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മദേയ്യ**ന്തി സേട്ഠദേയ്യം, ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ രാജസങ്ഖേപേന ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ **രാജഭോഗ്ഗ**ന്തി സബ്ബം ഛേജ്ജഭേജ്ജം അനുസാസന്തേന നദീതിത്ഥപബ്ബതാദീസു സുങ്കം ഗണ്ഹന്തേന സേതച്ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ രഞ്ഞാ ഹുത്വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബം. രഞ്ഞാ പസേനദിനാ കോസലേന ദിന്നം രാജദായന്തി ഏത്ഥ തം നഗരം രഞ്ഞാ ദിന്നത്താ **രാജദായം** ദായകരാജദീപനത്ഥം പനസ്സ **"രഞ്ഞാ പസേനദിനാ കോസലേന ദിന്ന"**ന്തി ഇദം വുത്തം. **ബ്രഹ്മദേയ്യ**ന്തി സേട്ഠദേയ്യം. യഥാ ദിന്നം ന പുന ഗഹേതബ്ബം ഹോതി, നിസ്സട്ഠം പരിച്ചത്തം. ഏവം ദിന്നന്തി അത്ഥോ.

അസ്സോസീതി സുണി ഉപലഭി, സോതദ്വാരസമ്പത്തവചനനിഗ്ഘോസാനുസാരേന അഞ്ഞാസി. **ഖോ**തി അവധാരണത്ഥേ പദപൂരണമത്തേ വാ നിപാതോ. തത്ഥ അവധാരണത്ഥേന അസ്സോസി ഏവ, നാസ്സ കോചി സവനന്തരായോ അഹോസീതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പദപൂരണേന പന പദബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാമത്തമേവ.

ഇദാനി യമത്ഥം ബ്രാഹ്മണോ പോക്ഖരസാതി അസ്സോസി, തം പകാസേന്തോ - "സമണോ ഖലു ഭോ ഗോതമോ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ സമിതപാപത്താ **സമണോ**തി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം - "സമിതാസ്സ ഹോന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൪). ഭഗവാ ച അനുത്തരേന അരിയമഗ്ഗേന സമിതപാപോ. തേനസ്സ യഥാഭൂതഗുണാധിഗതമേതം നാമം, യദിദം സമണോതി. **ഖലൂ**തി അനുസ്സവനത്ഥേ നിപാതോ. **ഭോ**തി ബ്രാഹ്മണജാതിസമുദാഗതം ആലപനമത്തം. വുത്തമ്പി ചേതം - "ഭോവാദീ നാമ സോ ഹോതി, സചേ ഹോതി സകിഞ്ചനോ"തി (ധ॰ പ॰ ൩൯൬). **ഗോതമോ**തി ഭഗവന്തം ഗോത്തവസേന പരികിത്തേതി. തസ്മാ സമണോ ഖലു ഭോ

ഗോതമോതി എത്ഥ സമണോ കിര ഭോ ഗോതമഗോത്തോതി എവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

സക്യപുത്തോതി ഇദം പന ഭഗവതോ ഉച്ചാകുലപരിദീപനം . **സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ**തി സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവപരിദീപനം. കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അനഭിഭൂതോ അപരിക്ഖീണംയേവ തം കുലം പഹായ സദ്ധായ പബ്ബജിതോതി വുത്തം ഹോതി. തതോ പരം വുത്തത്ഥമേവ. **തം ഖോ പനാ**തിആദി സാമഞ്ഞഫലേ വുത്തമേവ. **സാധു ഖോ പനാ**തി സുന്ദരം ഖോ പന. അത്ഥാവഹം സുഖാവഹന്തി വുത്തം ഹോതി. **തഥാരൂപാനം അരഹത**ന്തി യഥാരൂപോ സോ ഭവം ഗോതമോ, ഏവരൂപാനം യഥാഭൂതഗുണാധിഗമേന ലോകേ അരഹന്തോതി ലദ്ധസദ്ധാനം അരഹതം. **ദസ്സനം ഹോതീ**തി പസാദസോമ്മാനി അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതീതി, ഏവം അജ്ഝാസയം കത്വാ.

അമ്ബട്ഠമാണവകഥാ

൨൫൬. അജ്ഝായകോതി ഇദം - "ന ദാനിമേ ഝായന്തി, ന ദാനിമേ ഝായന്തീതി ഖോ, വാസേട്ഠ, അജ്ഝായകാ അജ്ഝായകാ ത്വേവ തതിയം അക്ഖരം ഉപനിബ്ബത്ത"ന്തി, ഏവം പഠമകപ്പികകാലേ ഝാനവിരഹിതാനം ബ്രാഹ്മണാനം ഗരഹവചനം. ഇദാനി പന തം അജ്ഝായതീതി അജ്ഝായകോ. മന്തേ പരിവത്തേതീതി ഇമിനാ അത്ഥേന പസംസാവചനം കത്വാ വോഹരന്തി. മന്തേ ധാരേതീതി **മന്തധരോ.**

തിണ്ണം വേദാനന്തി ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാനം. ഓട്ഠപഹതകരണവസേന പാരം ഗതോതി **പാരഗൂ.** സഹ നിഘണ്ഡുനാ ച കേടുഭേന ച **സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം. നിഘണ്ഡൂ**തി നിഘണ്ഡുരുക്ഖാദീനം വേവചനപകാസകം സത്ഥം. **കേടുഭ**ന്തി കിരിയാകപ്പവികപ്പോ കവീനം ഉപകാരാവഹം സത്ഥം. സഹ അക്ഖരപ്പഭേദേന **സാക്ഖരപ്പഭേദാനം. അക്ഖരപ്പഭേദോ**തി സിക്ഖാ ച നിരുത്തി ച. **ഇതിഹാസപഞ്ചമാന**ന്തി ആഥബ്ബണവേദം ചതുത്ഥം കത്വാ ഇതിഹ ആസ, ഇതിഹ ആസാതി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തോ പുരാണകഥാസങ്ഖാതോ ഇതിഹാസോ പഞ്ചമോ ഏതേസന്തി ഇതിഹാസപഞ്ചമാ, തേസം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം വേദാനം.

പദം തദവസേസഞ്ച ബ്യാകരണം അധീയതി വേദേതി ചാതി **പദകോ വേയ്യാകരണോ.** ലോകായതം വുച്ചതി വിതണ്ഡവാദസത്ഥം. **മഹാപുരിസലക്ഖണ**ന്തി മഹാപുരിസാനം ബുദ്ധാദീനം ലക്ഖണദീപകം ദ്വാദസസഹസ്സഗന്ഥപമാണം സത്ഥം. യത്ഥ സോളസസഹസ്സഗാഥാപരിമാണാ ബുദ്ധമന്താ നാമ അഹേസും, യേസം വസേന ഇമിനാ ലക്ഖണേന സമന്നാഗതാ ബുദ്ധാ നാമ ഹോന്തി, ഇമിനാ പച്ചേകബുദ്ധാ, ഇമിനാ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, അസീതി മഹാസാവകാ , ബുദ്ധമാതാ, ബുദ്ധപിതാ, അഗ്ഗുപട്ഠാകോ, അഗ്ഗുപട്ഠായികാ, രാജാ ചക്കവത്തീതി അയം വിസേസോ പഞ്ഞായതി.

അനവയോതി ഇമേസു ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനൂനോ പരിപൂരകാരീ, അവയോ ന ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. അവയോ നാമ യോ താനി അത്ഥതോ ച ഗന്ഥതോ ച സന്ധാരേതും ന സക്കോതി. **അനുഞ്ഞാതപടിഞ്ഞാതോ**തി അനുഞ്ഞാതോ ചേവ പടിഞ്ഞാതോ ച.

ആചരിയേനസ്സ "യം അഹം ജാനാമി, തം ത്വം ജാനാസീ"തിആദിനാ അനുഞ്ഞാതോ. "ആമ ആചരിയാ"തി അത്തനാ തസ്സ പടിവചനദാനപടിഞ്ഞായ പടിഞ്ഞാതോതി അത്ഥോ. കതരസ്മിം അധികാരേ? സകേ ആചരിയകേ തേവിജ്ജകേ പാവചനേ. ഏസ കിര ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി "ഇമസ്മിം ലോകേ 'അഹം ബുദ്ധോ, അഹം ബുദ്ധോ'തി ഉഗ്ഗതസ്സ നാമം ഗഹേത്വാ ബഹൂ ജനാ വിചരന്തി. തസ്മാ ന മേ അനുസ്സവമത്തേനേവ ഉപസങ്കമിതും യുത്തം. ഏകച്ചഞ്ഹി ഉപസങ്കമന്തസ്സ അപക്കമനമ്പി ഗരു ഹോതി, അനത്ഥോപി ഉപ്പജ്ജതി. യംനൂനാഹം മമ അന്തേവാസികം പേസേത്വാ - 'ബുദ്ധോ വാ, നോ വാ'തി ജാനിത്വാവ ഉപസങ്കമേയ്യ"ന്തി, തസ്മാ മാണവം ആമന്തേത്വാ അയം താതാതിആദിമാഹ.

൨൭൭. **തം ഭവന്ത**ന്തി തസ്സ ഭോതോ ഗോതമസ്സ. **തഥാ സന്തം യേവാ**തി തഥാ സതോയേവ. ഇധാപി ഹി ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥവസേനേവ ഉപയോഗവചനം.

൨൭൮. **യഥാ കഥം പനാഹം, ഭോ, ത**ന്തി ഏത്ഥ കഥം പനാഹം ഭോ തം ഭവന്തം ഗോതമം ജാനിസ്സാമി, യഥാ സക്കാ സോ ഞാതും, തഥാ മേ ആചിക്ഖാഹീതി അത്ഥോ. **യഥാ**തി വാ നിപാതമത്തമേവേതം. **കഥ**ന്തി അയം ആകാരപുച്ഛാ. കേനാകാരേനാഹം തം ഭവന്തം ഗോതമം ജാനിസ്സാമീതി അത്ഥോ. ഏവം വുത്തേ കിര നം ഉപജ്ഝായോ "കിം ത്വം, താത, പഥവിയം ഠിതോ, പഥവിം ന പസ്സാമീതി വിയ; ചന്ദിമസൂരിയാനം ഓഭാസേ ഠിതോ, ചന്ദിമസൂരിയേ ന പസ്സാമീതി വിയ വദസീ"തിആദീനി വത്വാ ജാനനാകാരം ദസ്സേന്തോ ആഗതാനി ഖോ, താതാതിആദിമാഹ.

തത്ഥ **മന്തേസൂ**തി വേദേസു. തഥാഗതോ കിര ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി പടികച്ചേവ സുദ്ധാവാസാ ദേവാ വേദേസു ലക്ഖണാനി പക്ഖിപിത്വാ ബുദ്ധമന്താ നാമേതേതി ബ്രാഹ്മണവേസേനേവ വേദേ വാചേന്തി. തദനുസാരേന മഹേസക്ഖാ സത്താ തഥാഗതം ജാനിസ്സന്തീതി. തേന പുബ്ബേ വേദേസു മഹാപുരിസലക്ഖണാനി ആഗച്ഛന്തി. പരിനിബ്ബുതേ പന തഥാഗതേ അനുക്കമേന അന്തരധായന്തി. തേനേതരഹി നത്ഥീതി. **മഹാപുരിസസ്സാ**തി പണിധിസമാദാനഞാണകരുണാദിഗുണമഹതോ പുരിസസ്സ. **ദ്വേയേവ ഗതിയോ**തി ദ്വേയേവ നിട്ഠാ. കാമഞ്ചായം ഗതിസദ്ദോ "പഞ്ച ഖോ ഇമാ, സാരിപുത്ത, ഗതിയോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൩) ഭവഭേദേ വത്തതി. "ഗതി മിഗാനം പവന"ന്തിആദീസു (പരി॰ ൩൯൯) നിവാസട്ഠാനേ. "ഏവം അധിമത്തഗതിമന്തോ"തിആദീസു പഞ്ഞായം. "ഗതിഗത"ന്തിആദീസു വിസടഭാവേ. ഇധ പന നിട്ഠായം വത്തതീതി വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി യേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ രാജാ ചക്കവത്തീ ഹോതി, ന തേഹേവ ബുദ്ധോ ഹോതി; ജാതിസാമഞ്ഞതോ പന താനിയേവ താനീതി വുച്ചന്തി. തേന വുത്തം - "യേഹി സമന്നാഗതസ്സാ"തി. **സചേ അഗാരം അജ്ഝാവസതീ**തി യദി അഗാരേ വസതി. **രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തീ**തി ചതൂഹി അച്ഛരിയധമ്മേഹി, സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ച ലോകം രഞ്ജനതോ രാജാ, ചക്കരതനം വത്തേതി, ചതൂഹി സമ്പത്തിചക്കേഹി വത്തതി, തേഹി ച പരം വത്തേതി, പരഹിതായ ച ഇരിയാപഥചക്കാനം വത്തോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി ചക്കവത്തീ. ഏത്ഥ ച രാജാതി സാമഞ്ഞം. ചക്കവത്തീതി വിസേസം. ധമ്മേന ചരതീതി **ധമ്മികോ.** ഞായേന സമേന വത്തതീതി അത്ഥോ. ധമ്മേന രജ്ജം ലഭിത്വാ രാജാ ജാതോതി **ധമ്മരാജാ.** പരഹിതധമ്മകരണേന വാ **ധമ്മികോ.**

അത്തഹിതധമ്മകരണേന **ധമ്മരാജാ.** ചതുരന്തായ ഇസ്സരോതി **ചാതുരന്തോ,** ചതുസമുദ്ദഅന്തായ, ചതുബ്ബിധദീപവിഭൂസിതായ പഥവിയാ ഇസ്സരോതി അത്ഥോ. അജ്ഝത്തം കോപാദിപച്ചത്ഥികേ ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബരാജാനോ വിജേതീതി **വിജിതാവീ. ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ**തി ജനപദേ ധുവഭാവം ഥാവരഭാവം പത്തോ, ന സക്കാ കേനചി ചാലേതും. ജനപദോ വാ തമ്ഹി ഥാവരിയപ്പത്തോ അനുയുത്തോ സകമ്മനിരതോ അചലോ അസമ്പവേധീതി ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ.

സേയ്യഥിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ ചേതാനി കതമാനീതി അത്ഥോ. **ചക്കരതന**ന്തിആദീസു ചക്കഞ്ച, തം രതിജനനട്ഠേന രതനഞ്ചാതി ചക്കരതനം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. ഇമേസു പന രതനേസു അയം ചക്കവത്തിരാജാ ചക്കരതനേന അജിതം ജിനാതി, ഹത്ഥിഅസ്സരതനേഹി വിജിതേ യഥാസുഖം അനുചരതി, പരിണായകരതനേന വിജിതമനുരക്ഖതി, അവസേസേഹി ഉപഭോഗസുഖമനുഭവതി. പഠമേന ചസ്സ ഉസ്സാഹസത്തിയോഗോ, പച്ഛിമേന മന്തസത്തിയോഗോ, ഹത്ഥിഅസ്സഗഹപതിരതനേഹി പഭുസത്തിയോഗോ സുപരിപുണ്ണോ ഹോതി, ഇത്ഥിമണിരതനേഹി തിവിധസത്തിയോഗഫലം. സോ ഇത്ഥിമണിരതനേഹി ഭോഗസുഖമനുഭവതി, സേസേഹി ഇസ്സരിയസുഖം. വിസേസതോ ചസ്സ പുരിമാനി തീണി അദോസകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജന്തി, മജ്ഝിമാനി അലോഭകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന, പച്ഛിമമേകം അമോഹകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേനാതി വേദിതബ്ബം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തേ രതനസുത്തസ്സ ഉപദേസതോ ഗഹേതബ്ബോ.

പരോസഹസ്സന്തി അതിരേകസഹസ്സം. **സൂരാ**തി അഭീരുകജാതികാ. **വീരങ്ഗരൂപാ**തി ദേവപുത്തസദിസകായാ. ഏവം താവ ഏകേ വണ്ണയന്തി. അയം പനേത്ഥ സബ്ഭാവോ. **വീരാ**തി ഉത്തമസൂരാ വുച്ചന്തി, വീരാനം അങ്ഗം വീരങ്ഗം, വീരകാരണം വീരിയന്തി വുത്തം ഹോതി. വീരങ്ഗരൂപം ഏതേസന്തി **വീരങ്ഗരൂപാ,** വീരിയമയസരീരാ വിയാതി വുത്തം ഹോതി. **പരസേനപ്പമദ്ദനാ**തി സചേ പടിമുഖം തിട്ഠേയ്യ പരസേനാ തം പരിമദ്ദിതും സമത്ഥാതി അധിപ്പായോ. **ധമ്മേനാ**തി "പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ"തിആദിനാ പഞ്ചസീലധമ്മേന . **അരഹം ഹോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകേ വിവട്ടച്ഛദോ**തി ഏത്ഥ രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിഅവിജ്ജാദുച്ചരിതഛദനേഹി സത്തഹി പടിച്ഛന്നേ കിലേസന്ധകാരേ ലോകേ തം ഛദനം വിവട്ടേത്വാ സമന്തതോ സഞ്ജാതാലോകോ ഹുത്വാ ഠിതോതി വിവട്ടച്ഛദോ. തത്ഥ പഠമേന പദേന പൂജാരഹതാ. ദുതിയേന തസ്സാ ഹേതു, യസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി, തതിയേന ബുദ്ധത്തഹേതുഭൂതാ വിവട്ടച്ഛദതാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അഥ വാ വിവട്ടോ ച വിച്ഛദോ ചാതി വിവട്ടച്ഛദോ, വട്ടരഹിതോ ഛദനരഹിതോ ചാതി വുത്തം ഹോതി. തേന അരഹം വട്ടാഭാവേന, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഛദനാഭാവേനാതി ഏവം പുരിമപദദ്വയസ്സേവ ഹേതുദ്വയം വുത്തം ഹോതി, ദുതിയേന വേസാരജ്ജേന ചേത്ഥ പുരിമസിദ്ധി, പഠമേന ദുതിയസിദ്ധി, തതിയചതുത്ഥേഹി തതിയസിദ്ധി ഹോതി. പുരിമഞ്ച ധമ്മചക്ഖും, ദുതിയം ബുദ്ധചക്ഖും, തതിയം സമന്തചക്ഖും സാധേതീതി വേദിതബ്ബം. **ത്വം മന്താനം പടിഗ്ഗഹേതാ**തി ഇമിനാ'സ്സ മന്തേസു സൂരഭാവം ജനേതി.

൨൬൦. സോപി തായ ആചരിയകഥായ ലക്ഖണേസു വിഗതസമ്മോഹോ ഏകോഭാസജാതേ വിയ ബുദ്ധമന്തേ സമ്പസ്സമാനോ **ഏവം ഭോതി** ആഹ.

തസ്സത്ഥോ - 'യഥാ, ഭോ, ത്വം വദസി, ഏവം കരിസ്സാമീ'തി. **വളവാരഥമാരുയ്ഹാ**തി വളവായുത്തം രഥം അഭിരൂഹിത്വാ. ബ്രാഹ്മണോ കിര യേന രഥേന സയം വിചരതി, തമേവ രഥം ദത്വാ മാണവം പേസേസി. മാണവാപി പോക്ഖരസാതിസ്സേവ അന്തേവാസികാ. സോ കിര തേസം - "അമ്ബട്ഠേന സദ്ധിം ഗച്ഛഥാ"തി സഞ്ഞം അദാസി.

യാവതികാ യാനസ്സ ഭൂമീതി യത്തകം സക്കാ ഹോതി യാനേന ഗന്തും, അയം യാനസ്സ ഭൂമി നാമ. **യാനാ പച്ചോരോഹിത്വാ**തി അയാനഭൂമിം, ദ്വാരകോട്ഠകസമീപം ഗന്ത്വാ യാനതോ പടിഓരോഹിത്വാ.

തേന ഖോ പന സമയേനാതി യസ്മിം സമയേ അമ്ബട്ഠോ ആരാമം പാവിസി. തസ്മിം പന സമയേ, ഠിതമജ്ഝന്ഹികസമയേ. കസ്മാ പന തസ്മിം സമയേ ചങ്കമന്തീതി? പണീതഭോജനപച്ചയസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ വിനോദനത്ഥം, ദിവാപധാനികാ വാ തേ. താദിസാനഞ്ഹി പച്ഛാഭത്തം ചങ്കമിത്വാ ന്ഹായിത്വാ സരീരം ഉതും ഗാഹാപേത്വാ നിസജ്ജ സമണധമ്മം കരോന്താനം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **യേന തേ ഭിക്ഖൂ**തി സോ കിര - "കുഹിം സമണോ ഗോതമോ"തി പരിവേണതോ പരിവേണം അനാഗന്ത്വാ "പുച്ഛിത്വാവ പവിസിസ്സാമീ"തി വിലോകേന്തോ അരഞ്ഞഹത്ഥീ വിയ മഹാചങ്കമേ ചങ്കമമാനേ പംസുകൂലികേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ തേസം സന്തികം അഗമാസി. തം സന്ധായ **യേന തേ ഭിക്ഖൂ**തിആദി വുത്തം. **ദസ്സനായാ**തി ദട്ഠും, പസ്സിതുകാമാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ.

൨൬൩. അഭിഞ്ഞാതകോലഞ്ഞോതി പാകടകുലജോ. തദാ കിര ജമ്ബുദീപേ അമ്ബട്ഠകുലം നാമ പാകടകുലമഹോസി . **അഭിഞ്ഞാതസ്സാ**തി രൂപജാതിമന്തകുലാപദേസേഹി പാകടസ്സ. **അഗരൂ**തി അഭാരികോ. യോ ഹി അമ്ബട്ഠം ഞാപേതും ന സക്കുണേയ്യ, തസ്സ തേന സദ്ധിം കഥാസല്ലാപോ ഗരു ഭവേയ്യ. ഭഗവതോ പന താദിസാനം മാണവാനം സതേനാപി സഹസ്സേനാപി പഞ്ഹം പുട്ഠസ്സ വിസ്സജ്ജനേ ദന്ധായിതത്തം നത്ഥീതി മഞ്ഞമാനാ - "അഗരു ഖോ പനാ"തി ചിന്തയിംസു. **വിഹാരോ**തി ഗന്ധകുടിം സന്ധായ ആഹംസു.

അതരമാനോതി അതുരിതോ, സണികം പദപ്പമാണട്ഠാനേ പദം നിക്ഖിപന്തോ വത്തം കത്വാ സുസമ്മട്ഠം മുത്താദലസിന്ദുവാരസന്ഥരസദിസം വാലികം അവിനാസേന്തോതി അത്ഥോ. **ആളിന്ദ**ന്തി പമുഖം. **ഉക്കാസിത്വാ**തി ഉക്കാസിതസദ്ദം കത്വാ. **അഗ്ഗള**ന്തി ദ്വാരകവാടം. **ആകോടേഹീ**തി അഗ്ഗനഖേഹി സണികം കുഞ്ചികച്ഛിദ്ദസമീപേ ആകോടേഹീതി വുത്തം ഹോതി. ദ്വാരം കിര അതിഉപരി അമനുസ്സാ, അതിഹേട്ഠാ ദീഘജാതികാ കോടേന്തി. തഥാ അനാകോടേത്വാ മജ്ഝേ ഛിദ്ദസമീപേ കോടേതബ്ബന്തി ഇദം ദ്വാരാകോടനവത്തന്തി ദീപേന്താ വദന്തി.

൨൬൪. വിവരി ഭഗവാ ദ്വാരന്തി ന ഭഗവാ ഉട്ഠായ ദ്വാരം വിവരി. വിവരിയതൂതി പന ഹത്ഥം പസാരേസി. തതോ "ഭഗവാ തുമ്ഹേഹി അനേകാസു കപ്പകോടീസു ദാനം ദദമാനേഹി ന സഹത്ഥാ ദ്വാരവിവരണകമ്മം കത"ന്തി സയമേവ ദ്വാരം വിവടം. തം പന യസ്മാ ഭഗവതോ മനേന വിവടം, തസ്മാ വിവരി ഭഗവാ ദ്വാരന്തി വത്തും വട്ടതി.

ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദിംസൂതി യഥാ ഖമനീയാദീനി പുച്ഛന്തോ ഭഗവാ തേഹി, ഏവം തേപി ഭഗവതാ സദ്ധിം സമപ്പവത്തമോദാ അഹേസും. സീതോദകം വിയ ഉണ്ഹോദകേന സമ്മോദിതം ഏകീഭാവം അഗമംസു. യായ ച "കച്ചി, ഭോ ഗോതമ, ഖമനീയം; കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി ഭോതോ ച ഗോതമസ്സ സാവകാനഞ്ച അപ്പാബാധം, അപ്പാതങ്കം, ലഹുട്ഠാനം, ബലം, ഫാസുവിഹാരോ"തിആദികായ കഥായ സമ്മോദിംസു, തം പീതിപാമോജ്ജസങ്ഖാതസമ്മോദജനനതോ സമ്മോദിതും യുത്തഭാവതോ ച സമ്മോദനീയം, അത്ഥബ്യഞ്ജനമധുരതായ സുചിരമ്പി കാലം സാരേതും നിരന്തരം പവത്തേതും അരഹഭാവതോ സരിതബ്ബഭാവതോ ച സാരണീയം. സുയ്യമാനസുഖതോ സമ്മോദനീയം, അനുസ്സരിയമാനസുഖതോ ച സാരണീയം. തഥാ ബ്യഞ്ജനപരിസുദ്ധതായ സമ്മോദനീയം, അത്ഥപരിസുദ്ധതായ സാരണീയം. ഏവം അനേകേഹി പരിയായേഹി സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ പരിയോസാപേത്വാ നിട്ഠപേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു.

അമ്ബട്ഠോ പന മാണവോതി സോ കിര ഭഗവതോ രൂപസമ്പത്തിയം ചിത്തപ്പസാദമത്തമ്പി അകത്വാ "ദസബലം അപസാദേസ്സാമീ"തി ഉദരേ ബദ്ധസാടകം മുഞ്ചിത്വാ കണ്ഠേ ഓലമ്ബേത്വാ ഏകേന ഹത്ഥേന ദുസ്സകണ്ണം ഗഹേത്വാ ചങ്കമം അഭിരൂഹിത്വാ കാലേന ബാഹും, കാലേന ഉദരം, കാലേന പിട്ഠിം ദസ്സേന്തോ, കാലേന ഹത്ഥവികാരം, കാലേന ഭമുകവികാരം കരോന്തോ, "കച്ചി തേ ഭോ, ഗോതമ, ധാതുസമതാ, കച്ചി ഭിക്ഖാഹാരേന ന കിലമഥ, അകിലമഥാകാരോയേവ പന തേ പഞ്ഞായതി; ഥൂലാനി ഹി തേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി, പാസാദികത്ഥ ഗതഗതട്ഠാനേ. 'തേ ബഹുജനാ രാജപബ്ബജിതോതി ച ബുദ്ധോ'തി ച ഉപ്പന്നബഹുമാനാ പണീതം ഓജവന്തമാഹാരം ദേന്തി. പസ്സഥ, ഭോ, ഗേഹം, ചിത്തസാലാ വിയ, ദിബ്ബപാസാദോ വിയ. ഇമം മഞ്ചം പസ്സഥ, ബിമ്ബോഹനം പസ്സഥ, കിം ഏവരൂപേ ഠാനേ വസന്തസ്സ സമണധമ്മം കാതും ദുക്കര"ന്തി ഏവരൂപം ഉപ്പണ്ഡനകഥം അനാചാരഭാവസാരണീയം കഥേതി, തേന വുത്തം - "അമ്ബട്ഠോ പന മാണവോ ചങ്കമന്തോപി നിസിന്നേന ഭഗവതാ കിഞ്ചി കിഞ്ചി കഥം സാരണീയം വീതിസാരേതി, ഠിതോപി നിസിന്നേന ഭഗവതാ കിഞ്ചി കിഞ്ചി കഥം സാരണീയം വീതിസാരേതീ"തി.

൨൬൨. **അഥ ഖോ ഭഗവാ**തി അഥ ഭഗവാ - "അയം മാണവോ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ ഭവഗ്ഗം ഗഹേതുകാമോ വിയ, പാദം പസാരേത്വാ അവീചിം വിചരിതുകാമോ വിയ, മഹാസമുദ്ദം തരിതുകാമോ വിയ, സിനേരും ആരോഹിതുകാമോ വിയ ച അട്ഠാനേ വായമതി, ഹന്ദ, തേന സദ്ധിം മന്തേമീ"തി അമ്ബട്ഠം മാണവം ഏതദവോച. **ആചരിയപാചരിയേഹീ**തി ആചരിയേഹി ച തേസം ആചരിയേഹി ച.

പഠമഇബ്ഭവാദവണ്ണനാ

൨൬൩. **ഗച്ഛന്തോ വാ**തി ഏത്ഥ കാമം തീസു ഇരിയാപഥേസു ബ്രാഹ്മണോ ആചരിയബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം സല്ലപിതുമരഹതി. അയം പന മാണവോ മാനഥദ്ധതായ കഥാസല്ലാപം കരോന്തോ ചത്താരോപി ഇരിയാപഥേ യോജേസ്സാമീതി "സയാനോ വാ ഹി, ഭോ ഗോതമ, സയാനേനാ"തി ആഹ.

തതോ കിര തം ഭഗവാ - "അമ്ബട്ഠ, ഗച്ഛന്തസ്സ വാ ഗച്ഛന്തേന, ഠിതസ്സ വാ ഠിതേന, നിസിന്നസ്സ വാ നിസിന്നേനാചരിയേന സദ്ധിം കഥാ നാമ സബ്ബാചരിയേസു ലബ്ഭതി. ത്വം പന സയാനോ സയാനേനാചരിയേന സദ്ധിം കഥേസി, കിം തേ ആചരിയോ ഗോരൂപം, ഉദാഹു ത്വ"ന്തി ആഹ. സോ കുജ്ഝിത്വാ - "യേ ച ഖോ തേ, ഭോ ഗോതമ, മുണ്ഡകാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ മുണ്ഡേ മുണ്ഡാതി സമണേ ച സമണാതി വത്തും വട്ടേയ്യ. അയം പന ഹീളേന്തോ മുണ്ഡകാ സമണകാതി ആഹ. **ഇബ്ഭാ**തി ഗഹപതികാ. **കണ്ഹാ**തി കണ്ഹാ, കാളകാതി അത്ഥോ. **ബന്ധുപാദാപച്ചാ**തി എത്ഥ ബന്ധൂതി ബ്രഹ്മാ അധിപ്പേതോ. തഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണാ പിതാമഹോതി വോഹരന്തി. പാദാനം അപച്ചാ പാദാപച്ചാ, ബ്രഹ്മുനോ പിട്ഠിപാദതോ ജാതാതി അധിപ്പായോ. തസ്സ കിര അയം ലദ്ധി - ബ്രാഹ്മണാ ബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ നിക്ഖന്താ, ഖത്തിയാ ഉരതോ, വേസ്സാ നാഭിതോ, സുദ്ദാ ജാണുതോ, സമണാ പിട്ഠിപാദതോതി. എവം കഥേന്തോ ച പനേസ കിഞ്ചാപി അനിയമേത്വാ കഥേതി. അഥ ഖോ ഭഗവന്തമേവ വദാമീതി കഥേതി.

അഥ ഖോ ഭഗവാ - "അയം അമ്ബട്ഠോ ആഗതകാലതോ പട്ഠായ മയാ സദ്ധിം കഥയമാനോ മാനമേവ നിസ്സായ കഥേസി, ആസീവിസം ഗീവായം ഗണ്ഹന്തോ വിയ, അഗ്ഗിക്ഖന്ധം ആലിങ്ഗന്തോ വിയ, മത്തവാരണം സോണ്ഡായ പരാമസന്തോ വിയ, അത്തനോ പമാണം ന ജാനാതി. ഹന്ദ നം ജാനാപേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ "അത്ഥികവതോ ഖോ പന തേ, അമ്ബട്ഠാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ ആഗന്ത്വാ കത്തബ്ബകിച്ചസങ്ഖാതോ അത്ഥോ, എതസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥികം, തസ്സ മാണവസ്സ ചിത്തം. അത്ഥികമസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥികവാ, തസ്സ അത്ഥികവതോ തവ ഇധാഗമനം അഹോസീതി അത്ഥോ.

ഖോ പനാതി നിപാതമത്തം. **യായേവ ഖോ പനത്ഥായാ**തി യേനേവ ഖോ പനത്ഥേന. **ആഗച്ഛേയ്യാഥാ**തി മമ വാ അഞ്ഞേസം വാ സന്തികം യദാ കദാചി ആഗച്ഛേയ്യാഥ. **തമേവ അത്ഥ**ന്തി ഇദം പുരിസലിങ്ഗവസേനേവ വുത്തം. **മനസി കരേയ്യാഥാ**തി ചിത്തേ കരേയ്യാഥ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ത്വം ആചരിയേന അത്തനോ കരണീയേന പേസിതോ, ന അമ്ഹാകം പരിഭവനത്ഥായ, തസ്മാ തമേവ കിച്ചം മനസി കരോഹീതി. എവമസ്സ അഞ്ഞേസം സന്തികം ആഗതാനം വത്തം ദസ്സേത്വാ മാനനിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം "അവുസിതവായേവ ഖോ പനാ"തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ പസ്സഥ ഭോ അയം അമ്ബട്ഠോ മാണവോ ആചരിയകുലേ അവുസിതവാ അസിക്ഖിതോ അപ്പസ്സുതോവ സമാനോ. **വുസിതമാനീ**തി "അഹം വുസിതവാ സിക്ഖിതോ ബഹുസ്സുതോ"തി അത്താനം മഞ്ഞതി. എതസ്സ ഹി എവം ഫരുസവചനസമുദാചാരേ കാരണം കിമഞ്ഞത്ര അവുസിതത്താതി ആചരിയകുലേ അസംവുദ്ധാ അസിക്ഖിതാ അപ്പസ്സുതായേവ ഹി എവം വദന്തീതി.

൨൬൫. കുപിതോതി കുദ്ധോ. **അനത്തമനോ**തി അസകമനോ, കിം പന ഭഗവാ തസ്സ കുജ്ഝനഭാവം ഞത്വാ എവമാഹ ഉദാഹു അഞത്വാതി? ഞത്വാ ആഹാതി. കസ്മാ ഞത്വാ ആഹാതി? തസ്സ മാനനിമ്മദനത്ഥം. ഭഗവാ ഹി അഞ്ഞാസി - "അയം മയാ എവം വുത്തേ കുജ്ഝിത്വാ മമ ഞാതകേ അക്കോസിസ്സതി. അഥസ്സാഹം യഥാ നാമ കുസലോ ഭിസക്കോ ദോസം ഉഗ്ഗിലേത്വാ നീഹരതി, എവമേവ ഗോത്തേന ഗോത്തം, കുലാപദേസേന കുലാപദേസം , ഉട്ഠാപേത്വാ ഭവഗ്ഗപ്പമാണേന വിയ ഉട്ഠിതം മാനദ്ധജം മൂലേ

ഛേത്വാ നിപാതേസ്സാമീ''തി. **ഖുംസേന്തോ**തി ഘട്ടേന്തോ. **വമ്ഭേന്തോ**തി ഹീളേന്തോ. **പാപിതോ ഭവിസ്സതീ**തി ചണ്ഡഭാവാദിദോസം പാപിതോ ഭവിസ്സതി.

ചണ്ഡാതി മാനനിസ്സിതകോധയുത്താ. **ഫരുസാ**തി ഖരാ. **ലഹുസാ**തി ലഹുകാ. അപ്പകേനേവ തുസ്സന്തി വാ ദുസ്സന്തി വാ ഉദകപിട്ഠേ അലാബുകടാഹം വിയ അപ്പകേനേവ ഉപ്ലവന്തി. **ഭസ്സാ**തി ബഹുഭാണിനോ. സക്യാനം മുഖേ വിവടേ അഞ്ഞസ്സ വചനോകാസോ നത്ഥീതി അധിപ്പായേനേവ വദതി. **സമാനാ**തി ഇദം സന്താതി പുരിമപദസ്സ വേവചനം. **ന സക്കരോന്തീ**തി ന ബ്രാഹ്മണാനം സുന്ദരേനാകാരേന കരോന്തി. **ന ഗരും കരോന്തീ**തി ബ്രാഹ്മണേസു ഗാരവം ന കരോന്തി. **ന മാനേന്തീ**തി ന മനേന പിയായന്തി. **ന പൂജേന്തീ**തി മാലാദീഹി നേസം പൂജം ന കരോന്തി. **ന അപചായന്തീ**തി അഭിവാദനാദീഹി നേസം അപചിതികമ്മം നീചവുത്തിം ന ദസ്സേന്തി **തയിദ**ന്തി തം ഇദം. **യദിമേ സക്യാ**തി യം ഇമേ സക്യാ ന ബ്രാഹ്മണേ സക്കരോന്തി...പേ॰... ന അപചായന്തി, തം തേസം അസക്കാരകരണാദി സബ്ബം ന യുത്തം, നാനുലോമന്തി അത്ഥോ.

ദുതിയഇബ്ഭവാദവണ്ണനാ

൨൬൫. **അപരദ്ധു**ന്തി അപരജ്ഝിംസു. **ഏകമിദാഹ**ന്തി ഏത്ഥ ഇദന്തി നിപാതമത്തം. ഏകം അഹന്തി അത്ഥോ. **സന്ധാഗാര**ന്തി രജ്ജഅനുസാസനസാലാ. **സക്യാ**തി അഭിസിത്തരാജാനോ . **സക്യകുമാരാ**തി അനഭിസിത്താ. **ഉച്ചേസൂ**തി യഥാനുരൂപേസു പല്ലങ്കപീഠകവേത്താസനഫലകചിത്തത്ഥരണാദിഭേദേസു. **സഞ്ജഗ്ഘന്താ**തി ഉപ്പണ്ഡനവസേന മഹാഹസിതം ഹസന്താ. **സംകീളന്താ**തി ഹസിതമത്ത കരണഅങ്ഗുലിസങ്ഘട്ടനപാണിപ്പഹാരദാനാദീനി കരോന്താ. **മമഞ്ഞേവ മഞ്ഞേ**തി ഏവമഹം മഞ്ഞാമി, മമഞ്ഞേവ അനുഹസന്തി, ന അഞ്ഞന്തി.

കസ്മാ പന തേ ഏവമകംസൂതി? തേ കിര അമ്ബട്ഠസ്സ കുലവംസം ജാനന്തി. അയഞ്ച തസ്മിം സമയേ യാവ പാദന്താ ഓലമ്ബേത്വാ നിവത്ഥസാടകസ്സ ഏകേന ഹത്ഥേന ദുസ്സകണ്ണം ഗഹേത്വാ ഖന്ധട്ഠികം നാമേത്വാ മാനമദേന മത്തോ വിയ ആഗച്ഛതി. തതോ - ''പസ്സഥ ഭോ അമ്ഹാകം ദാസസ്സ കണ്ഹായനഗോത്തസ്സ അമ്ബട്ഠസ്സ ആഗമനകാരണ''ന്തി വദന്താ ഏവമകംസു. സോപി അത്തനോ കുലവംസം ജാനാതി. തസ്മാ ''മമഞ്ഞേവ മഞ്ഞേ''തി തക്കയിത്ഥ.

ആസനേനാതി ''ഇദമാസനം, ഏത്ഥ നിസീദാഹീ''തി ഏവം ആസനേന നിമന്തനം നാമ ഹോതി, തഥാ ന കോചി അകാസി.

തതിയഇബ്ഭവാദവണ്ണനാ

൨൬൬. **ലടുകികാ**തി ഖേത്തലേഡ്ഡൂനം അന്തരേനിവാസിനീ ഖുദ്ദകസകുണികാ. **കുലാവകേ**തി നിവാസനട്ഠാനേ. **കാമലാപിനീ**തി യദിച്ഛകഭാണിനീ, യം യം ഇച്ഛതി തം തം ലപതി, ന തം കോചി ഹംസോ വാ കോഞ്ചോ വാ മോരോ വാ ആഗന്ത്വാ ''കിം ത്വം ലപസീ'തി നിസേധേതി. **അഭിസജ്ജിതു**ന്തി കോധവസേന ലഗ്ഗിതും.

ഏവം വുത്തേ മാണവോ - ''അയം സമണോ ഗോതമോ അത്തനോ ഞാതകേ ലടുകികസദിസേ കത്വാ അമ്ഹേ ഹംസകോഞ്ചമോരസദിസേ കരോതി, നിമ്മാനോ ദാനി ജാതോ''തി മഞ്ഞമാനോ ഉത്തരി ചത്താരോ വണ്ണേ ദസ്സേതി.

ദാസിപുത്തവാദവണ്ണനാ

൨൬൭. നിമ്മാദേതീതി നിമ്മദേതി നിമ്മാനേ കരോതി. **യംനൂനാഹ**ന്തി യദി പനാഹം. ''കണ്ഹായനോഹമസ്മി, ഭോ ഗോതമാ''തി ഇദം കിര വചനം അമ്ബട്ഠോ തിക്ഖത്തും മഹാസദ്ദേന അവോച. കസ്മാ അവോച? കിം അസുദ്ധഭാവം ന ജാനാതീതി? ആമ ജാനാതി. ജാനന്തോപി ഭവപടിച്ഛന്നമേതം കാരണം, തം അനേന ന ദിട്ഠം. അപസ്സന്തോ മഹാസമണോ കിം വക്ഖതീതി മഞ്ഞമാനോ മാനഥദ്ധതായ അവോച. **മാതാപേത്തിക**ന്തി മാതാപിതൂനം സന്തകം. **നാമഗോത്ത**ന്തി പണ്ണത്തിവസേന നാമം, പവേണിവസേന ഗോത്തം. **അനുസ്സരതോ**തി അനുസ്സരന്തസ്സ കുലകോടിം സോധേന്തസ്സ. **അയ്യപുത്താ**തി സാമിനോ പുത്താ. **ദാസിപുത്തോ**തി ഘരദാസിയാവ പുത്തോ. തസ്മാ യഥാ ദാസേന സാമിനോ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, ഏവം അനുപസങ്കമന്തം തം ദിസ്വാ സക്യാ അനുജഗ്ഘിംസൂതി ദസ്സേതി.

ഇതോ പരം തസ്സ ദാസഭാവം സക്യാനഞ്ച സാമിഭാവം പകാസേത്വാ അത്തനോ ച അമ്ബട്ഠസ്സ ച കുലവംസം ആഹരന്തോ സക്യാ ഖോ പനാതിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദഹന്തീ**തി ഠപേന്തി, ഓക്കാകോ നോ പുബ്ബപുരിസോതി, ഏവം കരോന്തീതി അത്ഥോ. തസ്സ കിര രഞ്ഞോ കഥനകാലേ ഉക്കാ വിയ മുഖതോ പഭാ നിച്ഛരതി, തസ്മാ തം ''ഓക്കാകോ''തി സഞ്ജാനിംസൂതി. **പബ്ബാജേസീ**തി നീഹരി.

ഇദാനി തേ നാമവസേന ദസ്സേന്തോ - ''ഓക്കാമുഖ''ന്തിആദിമാഹ. തത്രായം അനുപുബ്ബീ കഥാ - പഠമകപ്പികാനം കിര രഞ്ഞോ മഹാസമ്മതസ്സ രോജോ നാമ പുത്തോ അഹോസി. രോജസ്സ വരരോജോ, വരരോജസ്സ കല്യാണോ, കല്യാണസ്സ വരകല്യാണോ, വരകല്യാണസ്സ മന്ധാതാ, മന്ധാതുസ്സ വരമന്ധാതാ , വരമന്ധാതുസ്സ ഉപോസഥോ, ഉപോസഥസ്സ വരോ, വരസ്സ ഉപവരോ, ഉപവരസ്സ മഘദേവോ, മഘദേവസ്സ പരമ്പരായ ചതുരാസീതിഖത്തിയസഹസ്സാനി അഹേസും. തേസം പച്ഛതോ തയോ ഓക്കാകവംസാ അഹേസും. തേസു തതിയഓക്കാകസ്സ പഞ്ച മഹേസിയോ അഹേസും - ഹത്ഥാ, ചിത്താ, ജന്തു, ജാലിനീ, വിസാഖാതി. ഏകേകിസ്സാ പഞ്ചപഞ്ചഇത്ഥിസതപരിവാരാ. സബ്ബജേട്ഠായ ചത്താരോ പുത്താ - ഓക്കാമുഖോ, കരകണ്ഡു, ഹത്ഥിനികോ, സിനിസൂരോതി. പഞ്ച ധീതരോ - പിയാ, സുപ്പിയാ, ആനന്ദാ, വിജിതാ, വിജിതസേനാതി. ഇതി സാ നവ പുത്തേ വിജായിത്വാ കാലമകാസി.

അഥ രാജാ അഞ്ഞം ദഹരിം അഭിരൂപം രാജധീതരം ആനേത്വാ അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനേ ഠപേസി. സാ ജന്തും നാമ പുത്തം വിജായി. അഥ നം പഞ്ചമദിവസേ അലങ്കരിത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേസി. രാജാ തുട്ഠോ തസ്സാ വരം അദാസി. സാ ഞാതകേഹി സദ്ധിം മന്തേത്വാ പുത്തസ്സ രജ്ജം യാചി. രാജാ - ''നസ്സ, വസലി, മമ പുത്താനം അന്തരായം ഇച്ഛസീ''തി തജ്ജേസി. സാ പുനപ്പുനം രഹോ രാജാനം പരിതോസേത്വാ - ''മഹാരാജ, മുസാവാദോ നാമ ന വട്ടതീ''തിആദീനി വത്വാ യാചതിയേവ. അഥ രാജാ പുത്തേ ആമന്തേസി - ''അഹം താതാ, തുമ്ഹാകം കനിട്ഠം ജന്തുകുമാരം ദിസ്വാ തസ്സ മാതുയാ

സഹസാ വരം അദാസിം , സാ പുത്തസ്സ രജ്ജം പരിണാമേതും ഇച്ഛതി. തുമ്ഹേ ഠപേത്വാ മങ്ഗലഹത്ഥിം മങ്ഗലഅസ്സം മങ്ഗലരഥഞ്ച യത്തകേ ഇച്ഛഥ, തത്തകേ ഹത്ഥിഅസ്സരഥേ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛഥ. മമച്ചയേന ആഗന്ത്വാ രജ്ജം കരേയ്യാഥാ''തി, അട്ഠഹി അമച്ചേഹി സദ്ധിം ഉയ്യോജേസി.

തേ നാനപ്പകാരം രോദിത്വാ കന്ദിത്വാ - ''താത, അമ്ഹാകം ദോസം ഖമഥാ''തി രാജാനഞ്ചേവ രാജോരോധേ ച ഖമാപേത്വാ, ''മയമ്പി ഭാതൂഹി സദ്ധിം ഗച്ഛാമാ''തി രാജാനം ആപുച്ഛിത്വാ നഗരാ നിക്ഖന്താ ഭഗിനിയോ ആദായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ പരിവുതാ നഗരാ നിക്ഖമിംസു. ''കുമാരാ പിതുഅച്ചയേന ആഗന്ത്വാ രജ്ജം കാരേസ്സന്തി, ഗച്ഛാമ നേ ഉപട്ഠഹാമാ''തി ചിന്തേത്വാ ബഹൂ മനുസ്സാ അനുബന്ധിംസു. പഠമദിവസേ യോജനമത്താ സേനാ അഹോസി, ദുതിയേ ദ്വിയോജനമത്താ, തതിയേ തിയോജനമത്താ. കുമാരാ മന്തയിംസു - ''മഹാ ബലകായോ, സചേ മയം കഞ്ചി സാമന്തരാജാനം മദ്ദിത്വാ ജനപദം ഗണ്ഹേയ്യാമ, സോപി നോ നപ്പസഹേയ്യ. കിം പരേസം പീളായ കതായ, മഹാ അയം ജമ്ബുദീപോ, അരഞ്ഞേ നഗരം മാപേസ്സാമാ''തി ഹിമവന്താഭിമുഖാ ഗന്ത്വാ നഗരവത്ഥും പരിയേസിംസു.

തസ്മിഞ്ച സമയേ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ കപിലബ്രാഹ്മണോ നാമ ഹുത്വാ നിക്ഖമ്മ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തപസ്സേ പോക്ഖരണിയാ തീരേ സാകവനസണ്ഡേ പണ്ണസാലം മാപേത്വാ വസതി. സോ കിര ഭുമ്മജാലം നാമ വിജ്ജം ജാനാതി, യായ ഉദ്ധം അസീതിഹത്ഥേ ആകാസേ, ഹേട്ഠാ ച ഭൂമിയമ്പി ഗുണദോസം പസ്സതി. ഏതസ്മിം പദേസേ തിണഗുമ്ബലതാ ദക്ഖിണാവട്ടാ പാചീനാഭിമുഖാ ജായന്തി. സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ മിഗസൂകരേ സപ്പബിളാരാ ച മണ്ഡൂകമൂസികേ അനുബന്ധമാനാ തം പദേസം പത്വാ ന സക്കോന്തി തേ അനുബന്ധിതും. തേഹി തേ അഞ്ഞദത്ഥു സന്തജ്ജിതാ നിവത്തന്തിയേവ. സോ - ''അയം പഥവിയാ അഗ്ഗപദേസോ''തി ഞത്വാ തത്ഥ അത്തനോ പണ്ണസാലം മാപേസി.

അഥ തേ കുമാരേ നഗരവത്ഥും പരിയേസമാനേ അത്തനോ വസനോകാസം ആഗതേ ദിസ്വാ പുച്ഛിത്വാ തം പവത്തിം ഞത്വാ തേസു അനുകമ്പം ജനേത്വാ അവോച - ''ഇമസ്മിം പണ്ണസാലട്ഠാനേ മാപിതം നഗരം ജമ്ബുദീപേ അഗ്ഗനഗരം ഭവിസ്സതി. ഏത്ഥ ജാതപുരിസേസു ഏകേകോ പുരിസസതമ്പി പുരിസസഹസ്സമ്പി അഭിഭവിതും സക്ഖിസ്സതി. ഏത്ഥ നഗരം മാപേഥ, പണ്ണസാലട്ഠാനേ രഞ്ഞോ ഘരം കരോഥ. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഓകാസേ ഠത്വാ ചണ്ഡാലപുത്തോപി ചക്കവത്തിബലേന അതിസേയ്യോ''തി. നനു, ഭന്തേ, അയ്യസ്സ വസനോകാസോതി? ''മമ വസനോകാസോ''തി മാ ചിന്തയിത്ഥ. മയ്ഹം ഏകപസ്സേ പണ്ണസാലം കത്വാ നഗരം മാപേത്വാ **കപിലവത്ഥു**ന്തി നാമം കരോഥാ''തി. തേ തഥാ കത്വാ തത്ഥ നിവാസം കപ്പേസും.

അഥാമച്ചാ - ''ഇമേ ദാരകാ വയപ്പത്താ, സചേ നേസം പിതാ സന്തികേ ഭവേയ്യ, സോ ആവാഹവിവാഹം കരേയ്യ. ഇദാനി പന അമ്ഹാകം ഭാരോ''തി ചിന്തേത്വാ കുമാരേഹി സദ്ധിം മന്തയിംസു. കുമാരാ അമ്ഹാകം സദിസാ ഖത്തിയധീതരോ നാമ ന പസ്സാമ, നാപി ഭഗിനീനം സദിസേ ഖത്തിയകുമാരകേ, അസദിസസംയോഗേ ച നോ ഉപ്പന്നാ പുത്താ മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ അപരിസുദ്ധാ ജാതിസമ്ഭേദം പാപുണിസ്സന്തി. തസ്മാ മയം ഭഗിനീഹിയേവ

സദ്ധിം സംവാസം രോചേമാതി. തേ ജാതിസമ്ഭേദഭയേന ജേട്ഠകഭഗിനിം മാതുട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അവസേസാഹി സംവാസം കപ്പേസും.

തേസം പുത്തേഹി ച ധീതാഹി ച വഡ്ഢമാനാനം അപരേന സമയേന ജേട്ഠകഭഗിനിയാ കുട്ഠരോഗോ ഉദപാദി, കോവിളാരപുപ്ഫസദിസാനി ഗത്താനി അഹേസും. രാജകുമാരാ ഇമായ സദ്ധിം ഏകതോ നിസജ്ജട്ഠാനഭോജനാദീനി കരോന്താനമ്പി ഉപരി അയം രോഗോ സങ്കമതീതി ചിന്തേത്വാ ഏകദിവസം ഉയ്യാനകീളം ഗച്ഛന്താ വിയ തം യാനേ ആരോപേത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഭൂമിയം പോക്ഖരണിം ഖണാപേത്വാ തത്ഥ ഖാദനീയഭോജനീയേന സദ്ധിം തം പക്ഖിപിത്വാ ഘരസങ്ഖേപേന ഉപരി പദരം പടിച്ഛാദേത്വാ പംസും ദത്വാ പക്കമിംസു.

തേന ച സമയേന രാമോ നാമ ബാരാണസിരാജാ കുട്ഠരോഗോ നാടകിത്ഥീഹി ച ഓരോധേഹി ച ജിഗുച്ഛിയമാനോ തേന സംവേഗേന ജേട്ഠപുത്തസ്സ രജ്ജം ദത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ തത്ഥ പണ്ണസാലം മാപേത്വാ മൂലഫലാനി പരിഭുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ അരോഗോ സുവണ്ണവണ്ണോ ഹുത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തോ മഹന്തം സുസിരരുക്ഖം ദിസ്വാ തസ്സബ്ഭന്തരേ സോളസഹത്ഥപ്പമാണം ഓകാസം സോധേത്വാ ദ്വാരഞ്ച വാതപാനഞ്ച യോജേത്വാ നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ തത്ഥ വാസം കപ്പേസി. സോ അങ്ഗാരകടാഹേ അഗ്ഗിം കത്വാ രത്തിം മിഗസൂകരാദീനം സദ്ദേ സുണന്തോ സയതി. സോ - "അസുകസ്മിം പദേസേ സീഹോ സദ്ദമകാസി, അസുകസ്മിം ബ്യഗ്ഘോ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ പഭാതേ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വിഘാസമംസം ആദായ പചിത്വാ ഖാദതി.

അഥേകദിവസം തസ്മിം പച്ചൂസസമയേ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ നിസിന്നേ രാജധീതായ സരീരഗന്ധേന ആഗന്ത്വാ ബ്യഗ്ഘോ തസ്മിം പദേസേ പംസും വിയൂഹന്തോ പദരേ വിവരമകാസി, തേന ച വിവരേന സാ ബ്യഗ്ഘം ദിസ്വാ ഭീതാ വിസ്സരമകാസി. സോ തം സദ്ദം സുത്വാ - "ഇത്ഥിസദ്ദോ ഏസോ"തി ച സല്ലക്ഖേത്വാ പാതോവ തത്ഥ ഗന്ത്വാ - "കോ ഏത്ഥാ"തി ആഹ. മാതുഗാമോ സാമീതി. കിം ജാതികാസീതി? ഓക്കാകമഹാരാജസ്സ ധീതാ സാമീതി. നിക്ഖമാതി? ന സക്കാ സാമീതി. കിം കാരണാതി? ഛവിരോഗോ മേ അത്ഥീതി. സോ സബ്ബം പവത്തിം പുച്ഛിത്വാ ഖത്തിയമാനേന അനിക്ഖമന്തിം - "അഹമ്പി ഖത്തിയോ"തി അത്തനോ ഖത്തിയഭാവം ജാനാപേത്വാ നിസ്സേണിം ദത്വാ ഉദ്ധരിത്വാ അത്തനോ വസനോകാസം നേത്വാ സയം പരിഭുത്തഭേസജ്ജാനിയേവ ദത്വാ നചിരസ്സേവ അരോഗം സുവണ്ണവണ്ണം കത്വാ തായ സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേസി. സാ പഠമസംവാസേനേവ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹിത്വാ ദ്വേ പുത്തേ വിജായി, പുനപി ദ്വേതി, ഏവം സോളസക്ഖത്തുമ്പി വിജായി. ഏവം ദ്വത്തിംസ ഭാതരോ അഹേസും. തേ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിപ്പത്തേ പിതാ സബ്ബസിപ്പാനി സിക്ഖാപേസി.

അഥേകദിവസം ഏകോ രാമരഞ്ഞോ നഗരവാസീ വനചരകോ പബ്ബതേ രതനാനി ഗവേസന്തോ രാജാനം ദിസ്വാ സഞ്ജാനിത്വാ ആഹ - "ജാനാമഹം, ദേവ, തുമ്ഹേ"തി. തതോ നം രാജാ സബ്ബം പവത്തിം പുച്ഛി. തസ്മിംയേവ ച ഖണേ തേ ദാരകാ ആഗമിംസു. സോ തേ ദിസ്വാ - "കേ ഇമേ"തി ആഹ. "പുത്താ മേ"തി ച വുത്തേ തേസം മാതികവംസം പുച്ഛിത്വാ - "ലദ്ധം ദാനി മേ പാഭത"ന്തി നഗരം ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. സോ 'പിതരം ആനയിസ്സാമീ'തി ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പിതരം വന്ദിത്വാ -

"രജ്ജം, ദേവ, സമ്പടിച്ഛാ"തി യാചി. സോ - "അലം, താത, ന തത്ഥ ഗച്ഛാമി, ഇധേവ മേ ഇമം രുക്ഖം അപനേത്വാ നഗരം മാപേഹീ"തി ആഹ. സോ തഥാ കത്വാ തസ്സ നഗരസ്സ കോലരുക്ഖം അപനേത്വാ കതത്താ കോലനഗരന്തി ച ബ്യഗ്ഘപഥേ കതത്താ ബ്യഗ്ഘപഥന്തി ചാതി ദ്വേ നാമാനി ആരോപേത്വാ പിതരം വന്ദിത്വാ അത്തനോ നഗരം അഗമാസി.

തതോ വയപ്പത്തേ കുമാരേ മാതാ ആഹ - "താതാ, തുമ്ഹാകം കപിലവത്ഥുവാസിനോ സക്യാ മാതുലാ സന്തി. മാതുലധീതാനം പന വോ ഏവരൂപം നാമ കേസഗ്ഗഹണം ഹോതി, ഏവരൂപം ദുസ്സഗഹണം. യദാ താ ന്ഹാനതിത്ഥം ആഗച്ഛന്തി, തദാ ഗന്ത്വാ യസ്സ യാ രുച്ചതി, സോ തം ഗണ്ഹതൂ"തി. തേ തഥേവ ഗന്ത്വാ താസു ന്ഹത്വാ സീസം സുക്ഖാപയമാനാസു യം യം ഇച്ഛിംസു, തം തം ഗഹേത്വാ നാമം സാവേത്വാ അഗമിംസു. സക്യരാജാനോ സുത്വാ "ഹോതു, ഭണേ, അമ്ഹാകം ഞാതകാ ഏവ തേ"തി തുണ്ഹീ അഹേസും. അയം സക്യകോലിയാനം ഉപ്പത്തി. ഏവം തേസം സക്യകോലിയാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആവാഹവിവാഹം കരോന്താനം യാവ ബുദ്ധകാലാ അനുപച്ഛിന്നോവ വംസോ ആഗതോ. തത്ഥ ഭഗവാ സക്യവംസം ദസ്സേതും - "തേ രട്ഠസ്മാ പബ്ബാജിതാ ഹിമവന്തപസ്സേ പോക്ഖരണിയാ തീരേ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമ്മന്തീ**തി വസന്തി. **സക്യാ വത ഭോ**തി രട്ഠസ്മാ പബ്ബാജിതാ അരഞ്ഞേ വസന്താപി ജാതിസമ്ഭേദമകത്വാ കുലവംസം അനുരക്ഖിതും സക്യാ, സമത്ഥാ, പടിബലാതി അത്ഥോ. **തദഗ്ഗേ**തി തം അഗ്ഗം കത്വാ, തതോ പട്ഠായാതി അത്ഥോ. **സോ ച നേസം പുബ്ബപുരിസോ**തി സോ ഓക്കാകോ രാജാ ഏതേസം പുബ്ബപുരിസോ. നത്ഥി ഏതേസം ഗഹപതിവംസേന സമ്ഭേദമത്തമ്പീതി.

ഏവം സക്യവംസം പകാസേത്വാ ഇദാനി അമ്ബട്ഠവംസം പകാസേന്തോ - "രഞ്ഞോ ഖോ പനാ"തിആദിമാഹ. **കണ്ഹം നാമ ജനേസീ**തി കാളവണ്ണം അന്തോകുച്ഛിയംയേവ സഞ്ജാതദന്തം പരൂള്ഹമസ്സുദാഠികം പുത്തം വിജായി. **പബ്യാഹാസീ**തി യക്ഖോ ജാതോതി ഭയേന പലായിത്വാ ദ്വാരം പിധായ ഠിതേസു ഘരമാനുസകേസു ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തോ ധോവഥ മന്തിആദീനി വദന്തോ ഉച്ചാസദ്ദമകാസി.

൨൬൫. തേ മാണവകാ ഭഗവന്തം ഏതദവോചുന്തി അത്തനോ ഉപാരമ്ഭമോചനത്ഥായ - "ഏതം മാ ഭവ"ന്തിആദിവചനം അവോചും. തേസം കിര ഏതദഹോസി - "അമ്ബട്ഠോ അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ ജേട്ഠന്തേവാസീ, സചേ മയം ഏവരൂപേ ഠാനേ ഏകദ്വേവചനമത്തമ്പി ന വക്ഖാമ, അയം നോ ആചരിയസ്സ സന്തികേ അമ്ഹേ പരിഭിന്ദിസ്സതീ"തി ഉപാരമ്ഭമോചനത്ഥം ഏവം അവോചും. ചിത്തേന പനസ്സ നിമ്മദഭാവം ആകങ്ഖന്തി. അയം കിര മാനനിസ്സിതത്താ തേസമ്പി അപ്പിയോവ. **കല്യാണവാക്കരണോ**തി മധുരവചനോ. **അസ്മിം വചനേ**തി അത്തനാ ഉഗ്ഗഹിതേ വേദത്തയവചനേ. **പടിമന്തേതുന്തി** പുച്ഛിതം പഞ്ഹം പടികഥേതും, വിസ്സജ്ജേതുന്തി അത്ഥോ. ഏതസ്മിം വാ ദാസിപുത്തവചനേ. **പടിമന്തേതു**ന്തി ഉത്തരം കഥേതും.

൨൬൬. അഥ ഖോ ഭഗവാതി അഥ ഖോ ഭഗവാ - "സചേ ഇമേ മാണവകാ ഏത്ഥ നിസിന്നാ ഏവം ഉച്ചാസദ്ദം കരിസ്സന്തി, അയം കഥാ പരിയോസാനം ന ഗമിസ്സതി. ഹന്ദ, നേ നിസ്സദ്ദേ കത്വാ അമ്ബട്ഠേനേവ സദ്ധിം കഥേമീ"തി തേ മാണവകേ ഏതദവോച. തത്ഥ **മന്തവ്ഹോ**തി മന്തയഥ. **മയാ സദ്ധിം**

പടിമന്തേതൂതി മയാ സഹ കഥേതു. ഏവം വുത്തേ മാണവകാ ചിന്തയിംസു - "അമ്ബട്ഠോ താവ ദാസിപുത്തോസീതി വുത്തേ പുന സീസം ഉക്ഖിപിതും നാസക്ഖി. അയം ഖോ ജാതി നാമ ദുജ്ജാനാ, സചേ അഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി സമണോ ഗോതമോ 'ത്വം ദാസോ'തി വക്ഖതി, കോ തേന സദ്ധിം അഡ്ഡം കരിസ്സതി. അമ്ബട്ഠോ അത്തനാ ബദ്ധം പുടകം അത്തനാവ മോചേതൂ"തി അത്താനം പരിമോചേത്വാ തസ്സേവ ഉപരി ഖിപന്താ - "സുജാതോ ച ഭോ ഗോതമാ"തിആദിമാഹംസു.

൨൭൦. **സഹധമ്മികോ**തി സഹേതുകോ സകാരണോ. **അകാമാ ബ്യാകാതബ്ബോ**തി അത്തനാ അനിച്ഛന്തേനപി ബ്യാകരിതബ്ബോ, അവസ്സം വിസ്സജ്ജേതബ്ബോതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞേന വാ അഞ്ഞം പടിചരിസ്സസീ**തി അഞ്ഞേന വചനേന അഞ്ഞം വചനം പടിചരിസ്സസി അജ്ഝോത്ഥരിസ്സസി, പടിച്ഛാദേസ്സസീതി അത്ഥോ. യോ ഹി "കിം ഗോത്തോ ത്വ"ന്തി ഏവം പുട്ഠോ - "അഹം തയോ വേദേ ജാനാമീ"തിആദീനി വദതി, അയം അഞ്ഞേന അഞ്ഞം പടിചരതി നാമ. **പക്കമിസ്സസി വാ**തി പുച്ഛിതം പഞ്ഹം ജാനന്തോവ അകഥേതുകാമതായ ഉട്ഠായാസനാ പക്കമിസ്സസി വാ.

തുണ്ഹീ അഹോസീതി സമണോ ഗോതമോ മം സാമംയേവ ദാസിപുത്തഭാവം കഥാപേതുകാമോ, സാമം കഥിതേ ച ദാസോ നാമ ജാതോയേവ ഹോതി. അയം പന ദ്വതിക്ഖത്തും ചോദേത്വാ തുണ്ഹീ ഭവിസ്സതി, തതോ അഹം പരിവത്തിത്വാ പക്കമിസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി.

൨൭൧. വജിരം പാണിമ്ഹി അസ്സാതി **വജിരപാണി. യക്ഖോ**തി ന യോ വാ സോ വാ യക്ഖോ, സക്കോ ദേവരാജാതി വേദിതബ്ബോ. **ആദിത്ത**ന്തി അഗ്ഗിവണ്ണം. **സമ്പജ്ജലിത**ന്തി സുട്ഠു പജ്ജലിതം. **സജോതിഭൂത**ന്തി സമന്തതോ ജോതിഭൂതം, ഏകഗ്ഗിജാലഭൂതന്തി അത്ഥോ. **ഠിതോ ഹോതീ**തി മഹന്തം സീസം, കന്ദലമകുളസദിസാ ദാഠാ ഭയാനകാനി അക്ഖിനാസാദീനി ഏവം വിരൂപരൂപം മാപേത്വാ ഠിതോ.

കസ്മാ പനേസ ആഗതോതി? ദിട്ഠിവിസ്സജ്ജാപനത്ഥം. അപി ച - "അഹഞ്ചേവ ഖോ പന ധമ്മം ദേസേയ്യം, പരേ ച മേ ന ആജാനേയ്യു"ന്തി ഏവം ധമ്മദേസനായ അപ്പോസ്സുക്കഭാവം ആപന്നേ ഭഗവതി സക്കോ മഹാബ്രഹ്മുനാ സദ്ധിം ആഗന്ത്വാ - "ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേഥ, തുമ്ഹാകം ആണായ അവത്തമാനേ മയം വത്താപേസ്സാമ, തുമ്ഹാകം ധമ്മചക്കം ഹോതു, അമ്ഹാകം ആണാചക്ക"ന്തി പടിഞ്ഞം അകാസി. തസ്മാ - "അജ്ജ അമ്ബട്ഠം താസേത്വാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജാപേസ്സാമീ"തി ആഗതോ.

ഭഗവാ ചേവ പസ്സതി അമ്ബട്ഠോ ചാതി യദി ഹി തം അഞ്ഞേപി പസ്സേയ്യും, തം കാരണം അഗരു അസ്സ, "അയം സമണോ ഗോതമോ അമ്ബട്ഠം അത്തനോ വാദേ അനോതരന്തം ഞത്വാ യക്ഖം ആവാഹേത്വാ ദസ്സേസി, തതോ അമ്ബട്ഠോ ഭയേന കഥേസീ"തി വദേയ്യും. തസ്മാ ഭഗവാ ചേവ പസ്സതി അമ്ബട്ഠോ ച. തസ്സ തം ദിസ്വാവ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചിംസു. അന്തോകുച്ഛി വിപരിവത്തമാനാ മഹാരവം വിരവി . സോ "അഞ്ഞേപി നു ഖോ പസ്സന്തീ"തി ഓലോകേന്തോ കസ്സചി ലോമഹംസമത്തമ്പി നാദ്ദസ. തതോ - "ഇദം ഭയം മമേവ ഉപ്പന്നം, സചാഹം യക്ഖോതി വക്ഖാമി, 'കിം തവമേവ

അക്ഖീനി അത്ഥി, ത്വമേവ യക്ഖം പസ്സസി, പഠമം യക്ഖം അദിസ്വാ സമണേന ഗോതമേന വാദസങ്ഘട്ടേ പക്ഖിത്തോവ യക്ഖം പസ്സസീ'തി വദേയ്യു''ന്തി ചിന്തേത്വാ "ന ദാനി മേ ഇധ അഞ്ഞം പടിസരണം അത്ഥി, അഞ്ഞത്ര സമണാ ഗോതമാ''തി മഞ്ഞമാനോ അഥ ഖോ അമ്ബട്ഠോ മാണവോ... പേ॰... ഭഗവന്തം ഏതദവോച.

൨൭൨. **താണം ഗവേസീ**തി താണം ഗവേസമാനോ. **ലേണം ഗവേസീ**തി ലേണം ഗവേസമാനോ. **സരണം ഗവേസീ**തി സരണം ഗവേസമാനോ. ഏത്ഥ ച തായതി രക്ഖതീതി **താണം.** നിലീയന്തി ഏത്ഥാതി ലേണം. സരതീതി സരണം, ഭയം ഹിംസതി, വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ. **ഉപനിസീദിത്വാ**തി ഉപഗമ്മ ഹേട്ഠാസനേ നിസീദിത്വാ. **ബ്രവിതൂ**തി വദതു.

അമ്ബട്ഠവംസകഥാ

൨൭൩-൨൭൪. **ദക്ഖിണജനപദ**ന്തി ദക്ഖിണാപഥോതി പാകടം. ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണതോ പാകടജനപദം. തദാ കിര ദക്ഖിണാപഥേ ബഹൂ ബ്രാഹ്മണതാപസാ ഹോന്തി, സോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഏകം താപസം വത്തപടിപത്തിയാ ആരാധേസി. സോ തസ്സ ഉപകാരം ദിസ്വാ ആഹ - "അമ്ഭോ, പുരിസ, മന്തം തേ ദേമി, യം ഇച്ഛസി, തം മന്തം ഗണ്ഹാഹീ''തി. സോ ആഹ - "ന മേ ആചരിയ, അഞ്ഞേന മന്തേന, കിച്ചം അത്ഥി, യസ്സാനുഭാവേന ആവുധം ന പരിവത്തതി, തം മേ മന്തം ദേഹീ''തി. സോ - "ഭദ്രം, ഭോ''തി തസ്സ ധനുഅഗമനീയം അമ്ബട്ഠം നാമ വിജ്ജം അദാസി, സോ തം വിജ്ജം ഗഹേത്വാ തത്ഥേവ വീമംസിത്വാ - "ഇദാനി മേ മനോരഥം പൂരേസ്സാമീ''തി ഇസിവേസം ഗഹേത്വാ ഓക്കാകസ്സ സന്തികം ഗതോ. തേന വുത്തം - "ദക്ഖിണജനപദം ഗന്ത്വാ ബ്രഹ്മമന്തേ അധീയിത്വാ രാജാനം ഓക്കാകം ഉപസങ്കമിത്വാ''തി.

ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മമന്തേ**തി ആനുഭാവസമ്പന്നതായ സേട്ഠമന്തേ. **കോ നേവം'രേ അയം മയ്ഹം ദാസിപുത്തോ**തി കോ നു ഏവം അരേ അയം മമ ദാസിപുത്തോ. **സോ തം ഖുരപ്പ**ന്തി സോ രാജാ തം മാരേതുകാമതായ സന്നഹിതം സരം തസ്സ മന്താനുഭാവേന നേവ ഖിപിതും ന അപനേതും സക്ഖി, താവദേവ സകലസരീരേ സഞ്ജാതസേദോ ഭയേന വേധമാനോ അട്ഠാസി.

അമച്ചാതി മഹാമച്ചാ. **പാരിസജ്ജാ**തി ഇതരേ പരിസാവചരാ. **ഏതദവോചു**ന്തി - "ദണ്ഡകീരഞ്ഞോ കിസവച്ഛതാപസേ അപരദ്ധസ്സ ആവുധവുട്ഠിയാ സകലരട്ഠം വിനട്ഠം . നാളികേരോ പഞ്ചസു താപസസതേസു അജ്ജുനോ ച അങ്ഗീരസേ അപരദ്ധോ പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ നിരയം പവിട്ഠോ''തി ചിന്തയന്താ ഭയേന ഏതം സോത്ഥി, ഭദ്ദന്തേതിആദിവചനം അവോചും.

സോത്ഥി ഭവിസ്സതി രഞ്ഞോതി ഇദം വചനം കണ്ഹോ ചിരം തുണ്ഹീ ഹുത്വാ തതോ അനേകപ്പകാരം യാചീയമാനോ - "തുമ്ഹാകം രഞ്ഞാ മാദിസസ്സ ഇസിനോ ഖുരപ്പം സന്നയ്ഹന്തേന ഭാരിയം കമ്മം കത''ന്തിആദീനി ച വത്വാ പച്ഛാ അഭാസി. **ഉന്ദ്രിയിസ്സതീ**തി ഭിജ്ജിസ്സതി, ഥുസമുട്ഠി വിയ വിപ്പകിരിയിസ്സതീതി. ഇദം സോ "ജനം താസേസ്സാമീ''തി മുസാ ഭണതി.

സരസമ്ഥമ്ഭനമത്തേയേവ ഹിസ്സ വിജ്ജായ ആനുഭാവോ, ന അഞ്ഞത്ര. ഇതോ പരേസുപി വചനേസു ഏസേവ നയോ.

പല്ലോമോതി പന്നലോമോ. ലോമഹംസനമത്തമ്പിസ്സ ന ഭവിസ്സതി. ഇദം കിര സോ "സചേ മേ രാജാ തം ദാരികം ദസ്സതീ"തി പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ അവച. **കുമാരേ ഖുരപ്പം പതിട്ഠപേസീ**തി തേന "സരോ ഓതരതൂ"തി മന്തേ പരിവത്തി, തേ കുമാരസ്സ നാഭിയം പതിട്ഠപേസി. **ധീതരം അദാസീ**തി സീസം ധോവിത്വാ അദാസം ഭുജിസ്സം കത്വാ ധീതരം അദാസി, ഉളാരേ ച തം ഠാനേ ഠപേസി. **മാ ഖോ തുമ്ഹേ മാണവകാ**തി ഇദം പന ഭഗവാ - "ഏകേന പക്ഖേന അമ്ബട്ഠോ സക്യാനം ഞാതി ഹോതീ"തി പകാസേന്തോ തസ്സ സമസ്സാസനത്ഥം ആഹ. തതോ അമ്ബട്ഠോ ഘടസതേന അഭിസിത്തോ വിയ പസ്സദ്ധദരഥോ ഹുത്വാ സമസ്സാസേത്വാ സമണോ ഗോതമോ മം "തോസേസ്സാമീ"തി ഏകേന പക്ഖേന ഞാതിം കരോതി, ഖത്തിയോ കിരാഹമസ്മീ"തി ചിന്തേസി.

ഖത്തിയസേട്ഠഭാവവണ്ണനാ

൨൭൪. അഥ ഖോ ഭഗവാ - "അയം അമ്ബട്ഠോ ഖത്തിയോസ്മീ"തി സഞ്ഞം കരോതി, അത്തനോ അഖത്തിയഭാവം ന ജാനാതി, ഹന്ദ നം ജാനാപേസ്സാമീതി ഖത്തിയവംസം ദസ്സേതും ഉത്തരിദേസനം വഡ്ഢേന്തോ - "തം കിം മഞ്ഞസി അമ്ബട്ഠാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. **ബ്രാഹ്മണേസൂ**തി ബ്രാഹ്മണാനം അന്തരേ. **ആസനം വാ ഉദകം വാ**തി അഗ്ഗാസനം വാ അഗ്ഗോദകം വാ. **സദ്ധേ**തി മതകേ ഉദ്ദിസ്സ കതഭത്തേ. **ഥാലിപാകേ**തി മങ്ഗലാദിഭത്തേ. **യഞ്ഞേ**തി യഞ്ഞഭത്തേ. **പാഹുനേ**തി പാഹുനകാനം കതഭത്തേ പണ്ണാകാരഭത്തേ വാ. **അപി നുസ്സാ**തി അപി നു അസ്സ ഖത്തിയപുത്തസ്സ. **ആവടം വാ അസ്സ അനാവടം വാ**തി , ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞാസു നിവാരണം ഭവേയ്യ വാ നോ വാ, ബ്രാഹ്മണദാരികം ലഭേയ്യ വാ ന വാ ലഭേയ്യാതി അത്ഥോ. **അനുപപന്നോ**തി ഖത്തിയഭാവം അപത്തോ, അപരിസുദ്ധോതി അത്ഥോ.

൨൭൫. ഇത്ഥിയാ വാ ഇത്ഥിം കരിത്വാതി ഇത്ഥിയാ വാ ഇത്ഥിം പരിയേസിത്വാ. **കിസ്മിഞ്ചിദേവ പകരണേ**തി കിസ്മിഞ്ചിദേവ ദോസേ ബ്രാഹ്മണാനം അയുത്തേ അകത്തബ്ബകരണേ. **ഭസ്സപുടേനാ**തി ഭസ്മപുടേന, സീസേ ഛാരികം ഓകിരിത്വാതി അത്ഥോ.

൨൭൬. ജനേതസ്മിന്തി ജനിതസ്മിം, പജായാതി അത്ഥോ. **യേ ഗോത്തപടിസാരിനോ**തി യേ ജനേതസ്മിം ഗോത്തം പടിസരന്തി - "അഹം ഗോതമോ, അഹം കസ്സപോ"തി, തേസു ലോകേ ഗോത്തപടിസാരീസു ഖത്തിയോ സേട്ഠോ. **അനുമതാ മയാ**തി മമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ ദേസിതാ മയാ അനുഞ്ഞാതാ.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വിജ്ജാചരണകഥാവണ്ണനാ

൨൭൭. ഇമായ പന ഗാഥായ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോതി ഇദം പദം സുത്വാ അമ്ബട്ഠോ ചിന്തേസി - "വിജ്ജാ നാമ തയോ വേദാ, ചരണം പഞ്ച സീലാനി, തയിദം അമ്ഹാകംയേവ അത്ഥി, വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ ചേ സേട്ഠോ,

മയമേവ സേട്ഠാ''തി നിട്ഠം ഗന്ത്വാ വിജ്ജാചരണം പുച്ഛന്തോ - ''കതമം പന തം, ഭോ ഗോതമ, ചരണം, കതമാ ച പന സാ വിജ്ജാ''തി ആഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ബ്രാഹ്മണസമയേ സിദ്ധം ജാതിവാദാദിപടിസംയുത്തം വിജ്ജാചരണം പടിക്ഖിപിത്വാ അനുത്തരം വിജ്ജാചരണം ദസ്സേതുകാമോ - ''ന ഖോ അമ്ബട്ഠാ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ജാതിവാദോ**തി ജാതിം ആരബ്ഭ വാദോ, ബ്രാഹ്മണസ്സേവിദം വട്ടതി, ന സുദ്ദസ്സാതിആദി വചനന്തി അത്ഥോ. എസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ജാതിവാദവിനിബദ്ധാ**തി ജാതിവാദേ വിനിബദ്ധാ. എസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

തതോ അമ്ബട്ഠോ - ''യത്ഥ ദാനി മയം ലഗ്ഗിസ്സാമാതി ചിന്തയിമ്ഹ, തതോ നോ സമണോ ഗോതമോ മഹാവാതേ ഥുസം ധുനന്തോ വിയ ദൂരമേവ അവക്ഖിപി. യത്ഥ പന മയം ന ലഗ്ഗാമ, തത്ഥ നോ നിയോജേസി. അയം നോ വിജ്ജാചരണസമ്പദാ ഞാതും വട്ടതീ''തി ചിന്തേത്വാ പുന വിജ്ജാചരണസമ്പദം പുച്ഛി. അഥസ്സ ഭഗവാ സമുദാഗമതോ പഭുതി വിജ്ജാചരണം ദസ്സേതും - ''ഇധ അമ്ബട്ഠ തഥാഗതോ''തിആദിമാഹ.

൨൭൯. എത്ഥ ച ഭഗവാ ചരണപരിയാപന്നമ്പി തിവിധം സീലം വിഭജന്തോ ''ഇദമസ്സ ഹോതി ചരണസ്മി''ന്തി അനിയ്യാതേത്വാ ''ഇദമ്പിസ്സ ഹോതി സീലസ്മി''ന്തി സീലവസേനേവ നിയ്യാതേസി. കസ്മാ? തസ്സപി ഹി കിഞ്ചി കിഞ്ചി സീലം അത്ഥി, തസ്മാ ചരണവസേന നിയ്യാതിയമാനേ ''മയമ്പി ചരണസമ്പന്നാ''തി തത്ഥ തത്ഥേവ ലഗ്ഗേയ്യ. യം പന തേന സുപിനേപി ന ദിട്ഠപുബ്ബം, തസ്സേവ വസേന നിയ്യാതേന്തോ പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഇദമ്പിസ്സ ഹോതി ചരണസ്മിം...പേ... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, ഇദമ്പിസ്സ ഹോതി ചരണസ്മിന്തിആദിമാഹ. എത്താവതാ അട്ഠപി സമാപത്തിയോ ചരണന്തി നിയ്യാതിതാ ഹോന്തി, വിപസ്സനാ ഞാണതോ പന പട്ഠായ അട്ഠവിധാപി പഞ്ഞാ വിജ്ജാതി നിയ്യാതിതാ.

ചതുഅപായമുഖകഥാവണ്ണനാ

൨൮൦. അപായമുഖാനീതി വിനാസമുഖാനി. **അനഭിസമ്ഭുണമാനോ**തി അസമ്പാപുണന്തോ, അവിസഹമാനോ വാ. **ഖാരിവിധമാദായാ**തി എത്ഥ **ഖാരീ**തി അരണി കമണ്ഡലു സുജാദയോ താപസപരിക്ഖാരാ. **വിധോ**തി കാജോ. തസ്മാ ഖാരിഭരിതം കാജമാദായാതി അത്ഥോ. യേ പന ഖാരിവിവിധന്തി പഠന്തി, തേ **''ഖാരീ**തി കാജസ്സ നാമം, **വിവിധ**ന്തി ബഹുകമണ്ഡലുആദിപരിക്ഖാര''ന്തി വണ്ണയന്തി. **പവത്തഫലഭോജനോ**തി പതിതഫലഭോജനോ. **പരിചാരകോ**തി കപ്പിയകരണപത്തപടിഗ്ഗഹണപാദധോവനാദിവത്തകരണവസേന പരിചാരകോ. കാമഞ്ച ഗുണാധികോപി ഖീണാസവസാമണേരോ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുനോ വുത്തനയേന പരിചാരകോ ഹോതി, അയം പന ന താദിസോ ഗുണവസേനപി വേയ്യാവച്ചകരണവസേനപി ലാമകോയേവ.

കസ്മാ പന താപസപബ്ബജ്ജാ സാസനസ്സ വിനാസമുഖന്തി വുത്താതി? യസ്മാ ഗച്ഛന്തം ഗച്ഛന്തം സാസനം താപസപബ്ബജ്ജാവസേന ഓസക്കിസ്സതി. ഇമസ്മിഞ്ഹി സാസനേ പബ്ബജിത്വാ തിസ്സോ സിക്ഖാ പൂരേതും അസക്കോന്താ ലജ്ജിനോ സിക്ഖാകാമാ - ''നത്ഥി തയാ സദ്ധിം ഉപോസഥോ വാ പവാരണാ വാ സങ്ഘകമ്മം വാ''തി ജിഗുച്ഛിത്വാ പരിവജ്ജേന്തി. സോ ''ദുക്കരം

ഖുരധാരൂപമം സാസനേ പടിപത്തിപൂരണം ദുക്ഖം, താപസപബ്ബജ്ജാ പന സുകരാ ചേവ ബഹുജനസമ്മതാ ചാ"തി വിബ്ഭമിത്വാ താപസോ ഹോതി. അഞ്ഞേ തം ദിസ്വാ - "കിം തയാ കത"ന്തി പുച്ഛന്തി. സോ - "ഭാരിയം തുമ്ഹാകം സാസനേ കമ്മം, ഇധ പന സഛന്ദചാരിനോ മയ"ന്തി വദതി. സോപി, യദി ഏവം അഹമ്പി ഏത്ഥേവ പബ്ബജാമീതി തസ്സ അനുസിക്ഖന്തോ താപസോ ഹോതി. ഏവമഞ്ഞേപി അഞ്ഞേപീതി കമേന താപസാവ ബഹുകാ ഹോന്തി. തേസം ഉപ്പന്നകാലേ സാസനം ഓസക്കിതം നാമ ഭവിസ്സതി. ലോകേ ഏവരൂപോ ബുദ്ധോ നാമ ഉപ്പജ്ജി, തസ്സ ഈദിസം നാമ സാസനം അഹോസീതി സുതമത്തമേവ ഭവിസ്സതി. ഇദം സന്ധായ ഭഗവാ താപസപബ്ബജ്ജം സാസനസ്സ വിനാസമുഖന്തി ആഹ.

കുദാലപിടകന്തി കന്ദമൂലഫലഗ്ഗഹണത്ഥം കുദാലഞ്ചേവ പിടകഞ്ച. **ഗാമസാമന്തം വാതി** വിജ്ജാചരണസമ്പദാദീനി അനഭിസമ്ഭുണന്തോ, കസികമ്മാദീഹി ച ജീവിതം നിപ്ഫാദേതും ദുക്ഖന്തി മഞ്ഞമാനോ ബഹുജനകുഹാപനത്ഥം ഗാമസാമന്തേ വാ നിഗമസാമന്തേ വാ അഗ്ഗിസാലം കത്വാ സപ്പിതേലദധിമധുഫാണിതതിലതണ്ഡുലാദീഹി ചേവ നാനാദാരൂഹി ച ഹോമകരണവസേന അഗ്ഗിം പരിചരന്തോ അച്ഛതി.

ചതുദ്വാരം അഗാരം കരിത്വാതി ചതുമുഖം പാനാഗാരം കത്വാ തസ്സ ദ്വാരേ മണ്ഡപം കത്വാ തത്ഥ പാനീയം ഉപട്ഠപേത്വാ ആഗതാഗതേ പാനീയേന ആപുച്ഛതി. യമ്പിസ്സ അദ്ധികാ കിലന്താ പാനീയം പിവിത്വാ പരിതുട്ഠാ ഭത്തപുടം വാ തണ്ഡുലാദീനി വാ ദേന്തി, തം സബ്ബം ഗഹേത്വാ അമ്ബിലയാഗുആദീനി കത്വാ ബഹുതരം ആമിസഗഹണത്ഥം കേസഞ്ചി അന്നം ദേതി, കേസഞ്ചി ഭത്തപചനഭാജനാദീനി. തേഹിപി ദിന്നം ആമിസം വാ പുബ്ബണ്ണാദീനി വാ ഗണ്ഹതി, താനി വഡ്ഢിയാ പയോജേതി. ഏവം വഡ്ഢമാനവിഭവോ ഗോമഹിംസദാസീദാസപരിഗ്ഗഹം കരോതി, മഹന്തം കുടുമ്ബം സണ്ഠപേതി. ഇമം സന്ധായേതം വുത്തം - "ചതുദ്വാരം അഗാരം കരിത്വാ അച്ഛതീ"തി. "തമഹം യഥാസത്തി യഥാബലം പടിപൂജേസ്സാമീ"തി ഇദം പനസ്സ പടിപത്തിമുഖം. ഇമിനാ ഹി മുഖേന സോ ഏവം പടിപജ്ജതീതി. ഏത്താവതാ ച ഭഗവതാ സബ്ബാപി താപസപബ്ബജ്ജാ നിദ്ദിട്ഠാ ഹോന്തി.

കഥം? **അട്ഠവിധാ ഹി താപസാ** - സപുത്തഭരിയാ, ഉഞ്ഛാചരിയാ, അനഗ്ഗിപക്കികാ, അസാമപാകാ, അസ്മമുട്ഠികാ, ദന്തവക്കലികാ, പവത്തഫലഭോജനാ, പണ്ഡുപലാസികാതി. തത്ഥ യേ കേണിയജടിലോ വിയ കുടുമ്ബം സണ്ഠപേത്വാ വസന്തി, തേ **സപുത്തഭരിയാ** നാമ.

യേ പന "സപുത്തദാരഭാവോ നാമ പബ്ബജിതസ്സ അയുത്തോ"തി ലായനമദ്ദനട്ഠാനേസു വീഹിമുഗ്ഗമാസതിലാദീനി സങ്കഡ്ഢിത്വാ പചിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തി, തേ **ഉഞ്ഛാചരിയാ** നാമ.

യേ "ഖലേന ഖലം വിചരിത്വാ വീഹിം ആഹരിത്വാ കോട്ടേത്വാ പരിഭുഞ്ജനം നാമ അയുത്ത"ന്തി ഗാമനിഗമേസു തണ്ഡുലഭിക്ഖം ഗഹേത്വാ പചിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തി, തേ **അനഗ്ഗിപക്കികാ** നാമ.

യേ പന "കിം പബ്ബജിതസ്സ സാമപാകേനാ"തി ഗാമം പവിസിത്വാ പക്കഭിക്ഖമേവ ഗണ്ഹന്തി , തേ **അസാമപാകാ** നാമ.

യേ "ദിവസേ ദിവസേ ഭിക്ഖാപരിയേട്ഠി നാമ ദുക്ഖാ പബ്ബജിതസ്സാ"തി മുട്ഠിപാസാണേന അമ്ബാടകാദീനം രുക്ഖാനം തചം കോട്ടേത്വാ ഖാദന്തി, തേ **അസ്മമുട്ഠികാ** നാമ.

യേ പന "പാസാണേന തചം കോട്ടേത്വാ വിചരണം നാമ ദുക്ഖ"ന്തി ദന്തേഹേവ ഉബ്ബാടേത്വാ ഖാദന്തി, തേ **ദന്തവക്കലികാ** നാമ.

യേ "ദന്തേഹി ഉബ്ബാടേത്വാ ഖാദനം നാമ ദുക്ഖം പബ്ബജിതസ്സാ"തി ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പഹരിത്വാ പതിതാനി ഫലാനി പരിഭുഞ്ജന്തി, തേ **പവത്തഫലഭോജനാ** നാമ.

യേ പന "ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പാതേത്വാ പരിഭോഗോ നാമ അസാരുപ്പോ പബ്ബജിതസ്സാ"തി സയം പതിതാനേവ പുപ്ഫഫലപണ്ഡുപലാസാദീനി ഖാദന്താ യാപേന്തി, തേ **പണ്ഡുപലാസികാ** നാമ.

തേ തിവിധാ - ഉക്കട്ഠമജ്ഝിമമുദുകവസേന. തത്ഥ യേ നിസിന്നട്ഠാനതോ അനുട്ഠായ ഹത്ഥേന പാപുണനട്ഠാനേവ പതിതം ഗഹേത്വാ ഖാദന്തി, തേ ഉക്കട്ഠാ. യേ ഏകരുക്ഖതോ അഞ്ഞം രുക്ഖം ന ഗച്ഛന്തി, തേ മജ്ഝിമാ. യേ തം തം രുക്ഖമൂലം ഗന്ത്വാ പരിയേസിത്വാ ഖാദന്തി, തേ മുദുകാ.

ഇമാ പന അട്ഠപി താപസപബ്ബജ്ജാ ഇമാഹി ചതൂഹിയേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. കഥം? ഏതാസു ഹി സപുത്തഭരിയാ ച ഉഞ്ഛാചരിയാ ച അഗാരം ഭജന്തി. അനഗ്ഗിപക്കികാ ച അസാമപാകാ ച അഗ്യാഗാരം ഭജന്തി. അസ്മമുട്ഠികാ ച ദന്തവക്കലികാ ച കന്ദമൂലഫലഭോജനം ഭജന്തി. പവത്തഫലഭോജനാ ച പണ്ഡുപലാസികാ ച പവത്തഫലഭോജനം ഭജന്തി. തേന വുത്തം - "ഏത്താവതാ ച ഭഗവതാ സബ്ബാപി താപസപബ്ബജ്ജാ നിദ്ദിട്ഠാ ഹോന്തീ"തി.

൨൫൭-൨൫൮. ഇദാനി ഭഗവാ സാചരിയകസ്സ അമ്ബട്ഠസ്സ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ അപായമുഖമ്പി അപ്പത്തഭാവം ദസ്സേതും തം കിം മഞ്ഞസി അമ്ബട്ഠാതിആദിമാഹ. തം ഉത്താനത്ഥമേവ. **അത്തനാ ആപായികോപി അപരിപൂരമാനോ**തി അത്തനാ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ ആപായികേനാപി അപരിപൂരമാനേന.

പുബ്ബകഇസിഭാവാനുയോഗവണ്ണനാ

൨൫൯. ദത്തികന്തി ദിന്നകം. **സമ്മുഖീഭാവമ്പി ന ദദാതീ**തി കസ്മാ ന ദദാതി? സോ കിര സമ്മുഖാ ആവട്ടനിം നാമ വിജ്ജം ജാനാതി. യദാ രാജാ മഹാരഹേന അലങ്കാരേന അലങ്കതോ ഹോതി, തദാ രഞ്ഞോ സമീപേ ഠത്വാ തസ്സ അലങ്കാരസ്സ നാമം ഗണ്ഹതി. തസ്സ രാജാ നാമേ ഗഹിതേ ന ദേമീതി വത്തും ന സക്കോതി. ദത്വാ പുന ഛണദിവസേ അലങ്കാരം ആഹരഥാതി വത്വാ, നത്ഥി, ദേവ, തുമ്ഹേഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ ദിന്നോതി വുത്തോ, "കസ്മാ മേ ദിന്നോ"തി പുച്ഛി. തേ അമച്ചാ 'സോ ബ്രാഹ്മണോ സമ്മുഖാ ആവട്ടനിമായം ജാനാതി. തായ തുമ്ഹേ ആവട്ടേത്വാ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതീ'തി ആഹംസു. അപരേ രഞ്ഞാ സഹ തസ്സ അതിസഹായഭാവം അസഹന്താ ആഹംസു - "ദേവ, ഏതസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സരീരേ സങ്ഖഫലിതകുട്ഠം നാമ അത്ഥി. തുമ്ഹേ ഏതം

ദിസ്വാവ ആലിങ്ഗഥ പരാമസഥ, ഇദഞ്ച കുട്ഠം നാമ കായസംസഗ്ഗവസേന അനുഗച്ഛതി, മാ ഏവം കരോഥാ"തി. തതോ പട്ഠായ തസ്സ രാജാ സമ്മുഖീഭാവം ന ദേതി.

യസ്മാ പന സോ ബ്രാഹ്മണോ പണ്ഡിതോ ഖത്തവിജ്ജായ കുസലോ, തേന സഹ മന്തേത്വാ കതകമ്മം നാമ ന വിരുജ്ഝതി, തസ്മാ സാണിപാകാരസ്സ അന്തോ ഠത്വാ ബഹി ഠിതേന തേന സദ്ധിം മന്തേതി. തം സന്ധായ വുത്തം "തിരോ ദുസ്സന്തേന മന്തേതീ"തി. തത്ഥ **തിരോദുസ്സന്തേനാ**തി തിരോദുസ്സേന. അയമേവ വാ പാഠോ. **ധമ്മിക**ന്തി അനവജ്ജം. **പയാത**ന്തി അഭിഹരിത്വാ ദിന്നം. **കഥം തസ്സ രാജാ**തി യസ്സ രഞ്ഞോ ബ്രാഹ്മണോ ഈദിസം ഭിക്ഖം പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ, കഥം തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സോ രാജാ സമ്മുഖീഭാവമ്പി ന ദദേയ്യ. അയം പന അദിന്നകം മായായ ഗണ്ഹതി, തേനസ്സ സമ്മുഖീഭാവം രാജാ ന ദേതീതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബന്തി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. "ഇദം പന കാരണം ഠപേത്വാ രാജാനഞ്ചേവ ബ്രാഹ്മണഞ്ച ന അഞ്ഞോ കോചി ജാനാതി. തദേതം ഏവം രഹസ്സമ്പി പടിച്ഛന്നമ്പി അദ്ധാ സബ്ബഞ്ഞൂ സമണോ ഗോതമോതി നിട്ഠം ഗമിസ്സതീ"തി ഭഗവാ പകാസേസി.

൨൭൮. ഇദാനി അയഞ്ച അമ്ബട്ഠോ, ആചരിയോ ചസ്സ മന്തേ നിസ്സായ അതിമാനിനോ. തേന തേസം മന്തനിസ്സിതമാനനിമ്മദനത്ഥം ഉത്തരി ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ തം കിം മഞ്ഞസി, അമ്ബട്ഠ, ഇധ രാജാതിആദിമാഹ. തത്ഥ **രഥൂപത്ഥരേ**തി രഥമ്ഹി രഞ്ഞോ ഠാനത്ഥം അത്ഥരിത്വാ സജ്ജിതപദേസേ. **ഉഗ്ഗേഹി വാ**തി ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതേഹി വാ അമച്ചേഹി. **രാജഞ്ഞേഹീ**തി അനഭിസിത്തകുമാരേഹി. **കിഞ്ചിദേവ മന്തന**ന്തി അസുകസ്മിം ദേസേ തളാകം വാ മാതികം വാ കാതും വട്ടതി, അസുകസ്മിം ഗാമം വാ നിഗമം വാ നഗരം വാ നിവേസേതുന്തി ഏവരൂപം പാകടമന്തനം. **തദേവ മന്തന**ന്തി യം രഞ്ഞാ മന്തിതം തദേവ. താദിസേഹിയേവ സീസുക്ഖേപഭമുക്ഖേപാദീഹി ആകാരേഹി മന്തേയ്യ. **രാജഭണിത**ന്തി യഥാ രഞ്ഞാ ഭണിതം, തസ്സത്ഥസ്സ സാധനസമത്ഥം. സോപി തസ്സത്ഥസ്സ സാധനസമത്ഥമേവ ഭണിതം ഭണതീതി അത്ഥോ.

൨൮൫. പവത്താരോതി പവത്തയിതാരോ. **യേസ**ന്തി യേസം സന്തകം. **മന്തപദ**ന്തി വേദസങ്ഖാതം മന്തമേവ . **ഗീത**ന്തി അട്ഠകാദീഹി ദസഹി പോരാണകബ്രാഹ്മണേഹി സരസമ്പത്തിവസേന സജ്ഝായിതം. **പവുത്ത**ന്തി അഞ്ഞേസം വുത്തം, വാചിതന്തി അത്ഥോ. **സമിഹിത**ന്തി സമുപബ്യൂള്ഹം രാസികതം, പിണ്ഡം കത്വാ ഠപിതന്തി അത്ഥോ. **തദനുഗായന്തീ**തി ഏതരഹി ബ്രാഹ്മണാ തം തേഹി പുബ്ബേ ഗീതം അനുഗായന്തി അനുസജ്ഝായന്തി. **തദനുഭാസന്തീ**തി തം അനുഭാസന്തി, ഇദം പുരിമസ്സേവ വേവചനം. **ഭാസിതമനുഭാസന്തീ**തി തേഹി ഭാസിതം സജ്ഝായിതം അനുസജ്ഝായന്തി. **വാചിതമനുവാചേന്തീ**തി തേഹി അഞ്ഞേസം വാചിതം അനുവാചേന്തി.

സേയ്യഥിദന്തി തേ കതമേഹി അത്ഥോ. **അട്ഠകോ**തിആദീനി തേസം നാമാനി. തേ കിര ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഓലോകേത്വാ പരൂപഘാതം അകത്വാ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പാവചനേന സഹ സംസന്ദിത്വാ മന്തേ ഗന്ഥിംസു. അപരാപരേ പന ബ്രാഹ്മണാ പാണാതിപാതാദീനി പക്ഖിപിത്വാ തയോ വേദേ ഭിന്ദിത്വാ ബുദ്ധവചനേന സദ്ധിം വിരുദ്ധേ അകംസു. **നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ**തി യേന ത്വം ഇസി ഭവേയ്യാസി, ഏതം കാരണം ന വിജ്ജതി. ഇധ ഭഗവാ യസ്മാ - "ഏസ പുച്ഛിയമാനോപി, അത്തനോ അവത്ഥരണഭാവം

ഞത്വാ പടിവചനം ന ദസ്സതീ"തി ജാനാതി, തസ്മാ പടിഞ്ഞം അഗഹേത്വാവ തം ഇസിഭാവം പടിക്ഖിപി.

൨൮൩. ഇദാനി യസ്മാ തേ പോരാണാ ദസ ബ്രാഹ്മണാ നിരാമഗന്ധാ അനിത്ഥിഗന്ധാ രജോജല്ലധരാ ബ്രഹ്മചാരിനോ അരഞ്ഞായതനേ പബ്ബതപാദേസു വനമൂലഫലാഹാരാ വസിംസു. യദാ കത്ഥചി ഗന്തുകാമാ ഹോന്തി, ഇദ്ധിയാ ആകാസേനേവ ഗച്ഛന്തി, നത്ഥി തേസം യാനേന കിച്ചം. സബ്ബദിസാസു ച നേസം മേത്താദിബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാവ ആരക്ഖാ ഹോതി, നത്ഥി തേസം പാകാരപുരിസഗുത്തീഹി അത്ഥോ. ഇമിനാ ച അമ്ബട്ഠേന സുതപുബ്ബാ തേസം പടിപത്തി; തസ്മാ ഇമസ്സ സാചരിയകസ്സ തേസം പടിപത്തിതോ ആരകഭാവം ദസ്സേതും - "തം കിം മഞ്ഞസി, അമ്ബട്ഠാ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വിചിതകാളക**ന്തി വിചിനിത്വാ അപനീതകാളകം. **വേഠകനതപസ്സാഹീ**തി ദുസ്സപട്ടദുസ്സവേണി ആദീഹി വേഠകേഹി നമിതഫാസുകാഹി. **കുത്തവാലേഹീ**തി സോഭാകരണത്ഥം കപ്പേതും, യുത്തട്ഠാനേസു കപ്പിതവാലേഹി. ഏത്ഥ ച വളവാനംയേവ വാലാ കപ്പിതാ, ന രഥാനം, വളവപയുത്തത്താ പന രഥാപി "കുത്തവാലാ"തി വുത്താ. **ഉക്കിണ്ണപരിഖാസൂ**തി ഖതപരിഖാസു. **ഓക്ഖിത്തപലിഘാസൂ**തി ഠപിതപലിഘാസു. **നഗരൂപകാരികാസൂ**തി ഏത്ഥ ഉപകാരികാതി പരേസം ആരോഹനിവാരണത്ഥം സമന്താ നഗരം പാകാരസ്സ അധോഭാഗേ കതസുധാകമ്മം വുച്ചതി. ഇധ പന താഹി ഉപകാരികാഹി യുത്താനി നഗരാനേവ "നഗരൂപകാരികായോ"തി അധിപ്പേതാനി. **രക്ഖാപേന്തീ**തി താദിസേസു നഗരേസു വസന്താപി അത്താനം രക്ഖാപേന്തി. **കങ്ഖാ**തി "സബ്ബഞ്ഞൂ, ന സബ്ബഞ്ഞൂ"തി ഏവം സംസയോ. **വിമതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം, വിരൂപാ മതി, വിനിച്ഛിനിതും അസമത്ഥാതി അത്ഥോ. ഇദം ഭഗവാ "അമ്ബട്ഠസ്സ ഇമിനാ അത്തഭാവേന മഗ്ഗപാതുഭാവോ നത്ഥി, കേവലം ദിവസോ വീതിവത്തതി, അയം ഖോ പന ലക്ഖണപരിയേസനത്ഥം ആഗതോ, തമ്പി കിച്ചം നസ്സരതി. ഹന്ദസ്സ സതിജനനത്ഥം നയം ദേമീ"തി ആഹ.

ദ്വേലക്ഖണദസ്സനവണ്ണനാ

൨൮൪. ഏവം വത്വാ പന യസ്മാ ബുദ്ധാനം നിസിന്നാനം വാ നിപന്നാനം വാ കോചി ലക്ഖണം പരിയേസിതും ന സക്കോതി, ഠിതാനം പന ചങ്കമന്താനം വാ സക്കോതി. ആചിണ്ണഞ്ചേതം ബുദ്ധാനം ലക്ഖണപരിയേസനത്ഥം ആഗതഭാവം ഞത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ചങ്കമാധിട്ഠാനം നാമ, തേന ഭഗവാ ഉട്ഠായാസനാ ബഹി നിക്ഖന്തോ. തസ്മാ അഥ ഖോ ഭഗവാതിആദി വുത്തം.

സമന്നേസീതി ഗവേസി, ഏകം ദ്വേതി വാ ഗണയന്തോ സമാനയി. **യേഭുയ്യേനാ**തി പായേന, ബഹുകാനി അദ്ദസ, അപ്പാനി ന അദ്ദസാതി അത്ഥോ. തതോ യാനി ന അദ്ദസ തേസം ദീപനത്ഥം വുത്തം - "ഠപേത്വാ ദ്വേ"തി. **കങ്ഖതീ**തി "അഹോ വത പസ്സേയ്യ"ന്തി പത്ഥനം ഉപ്പാദേതി. **വിചികിച്ഛതീ**തി തതോ തതോ താനി വിചിനന്തോ കിച്ഛതി ന സക്കോതി ദട്ഠും. **നാധിമുച്ചതീ**തി തായ വിചികിച്ഛായ സന്നിട്ഠാനം ന ഗച്ഛതി. **ന സമ്പസീദതീ**തി തതോ - "പരിപുണ്ണലക്ഖണോ അയ"ന്തി ഭഗവതി പസാദം നാപജ്ജതി. കങ്ഖായ വാ ദുബ്ബലാ വിമതി വുത്താ, വിചികിച്ഛായ മജ്ഝിമാ, അനധിമുച്ചനതായ ബലവതീ, അസമ്പസാദേന തേഹി തീഹി ധമ്മേഹി ചിത്തസ്സ കാലുസിയഭാവോ.

കോസോഹിതേതി വത്ഥികോസേന പടിച്ഛന്നേ. **വത്ഥഗുയ്ഹേ**തി അങ്ഗജാതേ ഭഗവതോ ഹി വരവാരണസ്സേവ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം സുവണ്ണവണ്ണം പദുമഗബ്ഭസമാനം. തം സോ വത്ഥപടിച്ഛന്നത്താ അപസ്സന്തോ, അന്തോമുഖഗതായ ച ജിവ്ഹായ പഹൂതഭാവം അസല്ലക്ഖേന്തോ തേസു ദ്വീസു ലക്ഖണേസു കങ്ഖീ അഹോസി വിചികിച്ഛീ.

൨൮൮. തഥാരൂപന്തി തം രൂപം. കിമേത്ഥ അഞ്ഞേന വത്തബ്ബം? വുത്തമേതം നാഗസേനത്ഥേരേനേവ മിലിന്ദരഞ്ഞോ പുട്ഠേന - "ദുക്കരം, ഭന്തേ, നാഗസേന, ഭഗവതാ കതന്തി. കിം മഹാരാജാതി? മഹാജനേന ഹിരികരണോകാസം ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണസ്സ ച അന്തേവാസി ഉത്തരസ്സ ച, ബാവരിസ്സ അന്തേവാസീനം സോളസബ്രാഹ്മണാനഞ്ച , സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ച അന്തേവാസീനം തിസതമാണവാനഞ്ച ദസ്സേസി, ഭന്തേതി. ന, മഹാരാജ, ഭഗവാ ഗുയ്ഹം ദസ്സേസി. ഛായം ഭഗവാ ദസ്സേസി. ഇദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ നിവാസനനിവത്ഥം കായബന്ധനബദ്ധം ചീവരപാരുതം ഛായാരൂപകമത്തം ദസ്സേസി മഹാരാജാതി. ഛായം ദിട്ഠേ സതി ദിട്ഠംയേവ നനു, ഭന്തേതി? തിട്ഠതേതം, മഹാരാജ, ഹദയരൂപം ദിസ്വാ ബുജ്ഝനകസത്തോ ഭവേയ്യ, ഹദയമംസം നീഹരിത്വാ ദസ്സേയ്യ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി. കല്ലോസി, ഭന്തേ, നാഗസേനാ"തി.

നിന്നാമേത്വാതി നീഹരിത്വാ. **അനുമസീ**തി കഥിനസൂചിം വിയ കത്വാ അനുമജ്ജി, തഥാകരണേന ചേത്ഥ മുദുഭാവോ, കണ്ണസോതാനുമസനേന ദീഘഭാവോ, നാസികസോതാനുമസനേന തനുഭാവോ, നലാടച്ഛാദനേന പുഥുലഭാവോ പകാസിതോതി വേദിതബ്ബോ.

൨൮൯. പടിമാനേന്തോതി ആഗമേന്തോ, ആഗമനമസ്സ പത്ഥേന്തോ ഉദിക്ഖന്തോതി അത്ഥോ.

൨൯൦. കഥാസല്ലാപോതി കഥാ ച സല്ലാപോ ച, കഥനം പടികഥനന്തി അത്ഥോ.

൨൯൧. അഹോ വതാതി ഗരഹവചനമേതം. **രേ**തി ഇദം ഹീളനവസേന ആമന്തനം. **പണ്ഡിതകാ**തി തമേവ ജിഗുച്ഛന്തോ ആഹ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **ഏവരൂപേന കിര ഭോ പുരിസോ അത്ഥചരകേനാ**തി ഇദം യാദിസോ ത്വം, ഏദിസേ അത്ഥചരകേ ഹിതകാരകേ സതി പുരിസോ നിരയംയേവ ഗച്ഛേയ്യ, ന അഞ്ഞത്രാതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ വദതി. **ആസജ്ജ ആസജ്ജാ**തി ഘട്ടേത്വാ ഘട്ടേത്വാ. **അമ്ഹേപി ഏവം ഉപനേയ്യ ഉപനേയ്യാ**തി ബ്രാഹ്മണോ ഖോ പന അമ്ബട്ഠ പോക്ഖരസാതീതിആദീനി വത്വാ ഏവം ഉപനേത്വാ ഉപനേത്വാ പടിച്ഛന്നം കാരണം ആവികരിത്വാ സുട്ഠു ദാസാദിഭാവം ആരോപേത്വാ അവച, തയാ അമ്ഹേ അക്കോസാപിതാതി അധിപ്പായോ. **പദസായേവ പവത്തേസീ**തി പാദേന പഹരിത്വാ ഭൂമിയം പാതേസി. യഞ്ച സോ പുബ്ബേ ആചരിയേന സദ്ധിം രഥം ആരുഹിത്വാ സാരഥി ഹുത്വാ അഗമാസി , തമ്പിസ്സ ഠാനം അച്ഛിന്ദിത്വാ രഥസ്സ പുരതോ പദസാ യേവസ്സ ഗമനം അകാസി.

പോക്ഖരസാതിബുദ്ധൂപസങ്കമനവണ്ണനാ

൨൯൨-൨൯൩. അതിവികാലോതി സുട്ഠു വികാലോ, സമ്മോദനീയകഥായപി കാലോ നത്ഥി. **ആഗമാ നു ഖ്വിധ ഭോതി** ആഗമാ നു ഖോ ഇധ ഭോ. **അധിവാസേതൂ**തി സമ്പടിച്ഛതു. **അജ്ജതനായാ**തി യം മേ തുമ്ഹേസു കാരം കരോതോ അജ്ജ ഭവിസ്സതി പുഞ്ഞഞ്ച പീതിപാമോജ്ജഞ്ച തദത്ഥായ. **അധിവാസേസി ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേനാ**തി ഭഗവാ കായങ്ഗം വാ വാചങ്ഗം വാ അചോപേത്വാ അബ്ഭന്തരേയേവ ഖന്തിം ധാരേന്തോ തുണ്ഹീഭാവേന അധിവാസേസി. ബ്രാഹ്മണസ്സ അനുഗ്ഗഹണത്ഥം മനസാവ സമ്പടിച്ഛീതി വുത്തം ഹോതി.

൨൯൪. പണീതേനാതി ഉത്തമേന. **സഹത്ഥാ**തി സഹത്ഥേന. **സന്തപ്പേസീ**തി സുട്ഠു തപ്പേസി പരിപുണ്ണം സുഹിതം യാവദത്ഥം അകാസി. **സമ്പവാരേസീ**തി സുട്ഠു പവാരേസി, അലം അലന്തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ പടിക്ഖിപാപേസി. **ഭുത്താവി**ന്തി ഭുത്തവന്തം. **ഓനീതപത്തപാണി**ന്തി പത്തതോ ഓനീതപാണിം, അപനീതഹത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. ഓനിത്തപത്തപാണിന്തിപി പാഠോ. തസ്സത്ഥോ - ഓനിത്തം നാനാഭൂതം വിനാഭൂതം പത്തം പാണിതോ അസ്സാതി ഓനിത്തപത്തപാണി, തം ഓനിത്തപത്തപാണിം. ഹത്ഥേ ച പത്തഞ്ച ധോവിത്വാ ഏകമന്തേ പത്തം നിക്ഖിപിത്വാ നിസിന്നന്തി അത്ഥോ. **ഏകമന്തം നിസീദീ**തി ഭഗവന്തം ഏവം ഭൂതം ഞത്വാ ഏകസ്മിം ഓകാസേ നിസീദീതി അത്ഥോ.

൨൯൫. അനുപുബ്ബിം കഥന്തി അനുപടിപാടികഥം. ആനുപുബ്ബികഥാ നാമ ദാനാനന്തരം സീലം, സീലാനന്തരം സഗ്ഗോ, സഗ്ഗാനന്തരം മഗ്ഗോതി ഏതേസം അത്ഥാനം ദീപനകഥാ. തേനേവ - ''സേയ്യഥിദം ദാനകഥ''ന്തിആദിമാഹ. **ഓകാര**ന്തി അവകാരം ലാമകഭാവം. **സാമുക്കംസികാ**തി സാമം ഉക്കംസികാ, അത്തനായേവ ഉദ്ധരിത്വാ ഗഹിതാ, സയമ്ഭൂഞാണേന ദിട്ഠാ, അസാധാരണാ അഞ്ഞേസന്തി അത്ഥോ. കാ പന സാതി? അരിയസച്ചദേസനാ. തേനേവാഹ - ''ദുക്ഖം, സമുദയം, നിരോധം, മഗ്ഗ''ന്തി. **ധമ്മചക്ഖു**ന്തി ഏത്ഥ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അധിപ്പേതോ. തസ്സ ഉപ്പത്തിആകാരദസ്സനത്ഥം - ''യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ''ന്തി ആഹ. തഞ്ഹി നിരോധം ആരമ്മണം കത്വാ കിച്ചവസേന ഏവം സബ്ബസങ്ഖതം പടിവിജ്ഝന്തം ഉപ്പജ്ജതി.

പോക്ഖരസാതിഉപാസകത്തപടിവേദനാവണ്ണനാ

൨൯൬. ദിട്ഠോ അരിയസച്ചധമ്മോ ഏതേനാതി **ദിട്ഠധമ്മോ.** ഏസ നയോ സേസപദേസുപി. തിണ്ണാ വിചികിച്ഛാ അനേനാതി **തിണ്ണവിചികിച്ഛോ.** വിഗതാ കഥംകഥാ അസ്സാതി **വിഗതകഥംകഥോ. വേസാരജ്ജപ്പത്തോ**തി വിസാരദഭാവം പത്തോ. കത്ഥ? സത്ഥുസാസനേ. നാസ്സ പരോ പച്ചയോ, ന പരസ്സ സദ്ധായ ഏത്ഥ വത്തതീതി **അപരപ്പച്ചയോ.** സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥത്താ ച പാകടമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സോണദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ

൩൦൦. ഏവം മേ സുതം...പേ॰... അങ്ഗേസൂതി **സോണദണ്ഡസുത്തം**. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **അങ്ഗേസൂ**തി അങ്ഗാ നാമ അങ്ഗപാസാദികതായ ഏവം ലദ്ധവോഹാരാ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രൂള്ഹിസദ്ദേന അങ്ഗാതി വുച്ചതി, തസ്മിം അങ്ഗേസു ജനപദേ. **ചാരിക**ന്തി ഇധാപി അതുരിതചാരികാ ചേവ നിബദ്ധചാരികാ ച അധിപ്പേതാ. തദാ കിര ഭഗവതോ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേന്തസ്സ സോണദണ്ഡോ ബ്രാഹ്മണോ ഞാണജാലസ്സ അന്തോ പഞ്ഞായിത്ഥ. അഥ ഭഗവാ അയം ബ്രാഹ്മണോ മയ്ഹം ഞാണജാലേ പഞ്ഞായതി. 'അത്ഥി നു ഖ്വസ്സുപനിസ്സയോ'തി വീമംസന്തോ അദ്ദസ. 'മയി തത്ഥ ഗതേ ഏതസ്സ അന്തേവാസിനോ ദ്വാദസഹാകാരേഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ വണ്ണം ഭാസിത്വാ മമ സന്തികേ ആഗന്തും ന ദസ്സന്തി. സോ പന തേസം വാദം ഭിന്ദിത്വാ ഏകൂനതിംസ ആകാരേഹി മമ വണ്ണം ഭാസിത്വാ മം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി. സോ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനപരിയോസാനേ സരണം ഗമിസ്സതീ'തി, ദിസ്വാ പഞ്ചസതഭിക്ഖുപരിവാരോ തം ജനപദം പടിപന്നോ. തേന വുത്തം - അങ്ഗേസു ചാരികം ചരമാനോ...പേ॰... യേന ചമ്പാ തദവസരീതി.

ഗഗ്ഗരായ പോക്ഖരണിയാ തീരേതി തസ്സ ചമ്പാനഗരസ്സ അവിദൂരേ ഗഗ്ഗരായ നാമ രാജഗ്ഗമഹേസിയാ ഖണിതത്താ ഗഗ്ഗരാതി ലദ്ധവോഹാരാ പോക്ഖരണീ അത്ഥി. തസ്സാ തീരേ സമന്തതോ നീലാദിപഞ്ചവണ്ണകുസുമപടിമണ്ഡിതം മഹന്തം ചമ്പകവനം. തസ്മിം ഭഗവാ കുസുമഗന്ധസുഗന്ധേ ചമ്പകവനേ വിഹരതി. തം സന്ധായ ഗഗ്ഗരായ പോക്ഖരണിയാ തീരേതി വുത്തം. **മാഗധേന സേനിയേന ബിമ്ബിസാരേനാ**തി ഏത്ഥ സോ രാജാ മഗധാനം ഇസ്സരത്താ **മാഗധോ.** മഹതിയാ സേനായ സമന്നാഗതത്താ സേനിയോ. ബിമ്ബീതി സുവണ്ണം. തസ്മാ സാരസുവണ്ണസദിസവണ്ണതായ ബിമ്ബിസാരോതി വുച്ചതി.

൩൦൧-൩൦൨. ബഹൂ ബഹൂ ഹുത്വാ സംഹതാതി സങ്ഘാ. ഏകേകിസ്സായ ദിസായ സങ്ഘോ ഏതേസം അത്ഥീതി **സങ്ഘീ.** പുബ്ബേ നഗരസ്സ അന്തോ അഗണാ ബഹി നിക്ഖമിത്വാ ഗണതം പത്താതി **ഗണീഭൂതാ. ഖത്തം ആമന്തേസീ**തി. ഖത്താ വുച്ചതി പുച്ഛിതപഞ്ഹേ ബ്യാകരണസമത്ഥോ മഹാമത്തോ, തം ആമന്തേസി **ആഗമേന്തൂ**തി മുഹുത്തം പടിമാനേന്തു, മാ ഗച്ഛന്തൂതി വുത്തം ഹോതി.

സോണദണ്ഡഗുണകഥാ

൩൦൩. നാനാവേരജ്ജകാനന്തി നാനാവിധേസു രജ്ജേസു, അഞ്ഞേസു അഞ്ഞേസു കാസികോസലാദീസു രജ്ജേസു ജാതാ, താനി വാ തേസം നിവാസാ, തതോ വാ ആഗതാതി നാനാവേരജ്ജകാ, തേസം നാനാവേരജ്ജകാനം. **കേനചിദേവ കരണീയേനാ**തി തസ്മിം കിര നഗരേ ദ്വീഹി കരണീയേഹി ബ്രാഹ്മണാ സന്നിപതന്തി - യഞ്ഞാനുഭവനത്ഥം വാ മന്തസജ്ഝായനത്ഥം വാ. തദാ ച തസ്മിം നഗരേ യമഞ്ഞാ നത്ഥി. സോണദണ്ഡസ്സ പന സന്തികേ മന്തസജ്ഝായനത്ഥം ഏതേ സന്നിപതിതാ. തം സന്ധായ വുത്തം - "കേനചിദേവ കരണീയേനാ"തി. തേ തസ്സ ഗമനം സുത്വാ ചിന്തേസും - "അയം സോണദണ്ഡോ ഉഗ്ഗതബ്രാഹ്മണോ യേഭുയ്യേന ച അഞ്ഞേ ബ്രാഹ്മണാ സമണം ഗോതമം സരണം

ഗതാ, അയമേവ ന ഗതോ. സ്വായം സചേ തത്ഥ ഗമിസ്സതി, അദ്ധാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ആവട്ടനിയാ മായായ ആവട്ടിതോ, തം സരണം ഗമിസ്സതി. തതോ ഏതസ്സാപി ഗേഹദ്വാരേ ബ്രാഹ്മണാനം സന്നിപാതോ ന ഭവിസ്സതീ"തി. "ഹന്ദസ്സ ഗമനന്തരായം കരോമാ"തി സമ്മന്തയിത്വാ തത്ഥ അഗമംസു. തം സന്ധായ - അഥ ഖോ തേ ബ്രാഹ്മണാതിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ഇമിനാപങ്ഗേനാ**തി ഇമിനാപി കാരണേന. ഏവം ഏതം കാരണം വത്വാ പുന - "അത്തനോ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ അതുസ്സനകസത്തോ നാമ നത്ഥി. ഹന്ദസ്സ വണ്ണം ഭണനേന ഗമനം നിവാരേസ്സാമാ"തി ചിന്തേത്വാ ഭവഞ്ഹി സോണദണ്ഡോ ഉഭതോ സുജാതോതിആദീനി കാരണാനി ആഹംസു.

ഉഭതോതി ദ്വീഹി പക്ഖേഹി. **മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ**തി ഭോതോ മാതാ ബ്രാഹ്മണീ, മാതുമാതാ ബ്രാഹ്മണീ, തസ്സാപി മാതാ ബ്രാഹ്മണീ; പിതാ ബ്രാഹ്മണോ, പിതുപിതാ ബ്രാഹ്മണോ, തസ്സാപി പിതാ ബ്രാഹ്മണോതി, ഏവം ഭവം ഉഭതോ സുജാതോ മാതിതോ ച പിതിതോ ച. **സംസുദ്ധഗഹണികോ**തി സംസുദ്ധാ തേ മാതുഗഹണീ കുച്ഛീതി അത്ഥോ. സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാതി ഏത്ഥ പന കമ്മജതേജോധാതു "ഗഹണീ"തി വുച്ചതി.

യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാതി ഏത്ഥ പിതുപിതാ പിതാമഹോ, പിതാമഹസ്സ യുഗം പിതാമഹയുഗം. **യുഗ**ന്തി ആയുപ്പമാണം വുച്ചതി. അഭിലാപമത്തമേവ ചേതം. അത്ഥതോ പന പിതാമഹോയേവ പിതാമഹയുഗം. തതോ ഉദ്ധം സബ്ബേപി പുബ്ബപുരിസാ പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതാ. ഏവം യാവ സത്തമോ പുരിസോ , താവ സംസുദ്ധഗഹണികോ. അഥ വാ അക്ഖിത്തോ അനുപകുട്ഠോ ജാതിവാദേനാതി ദസ്സേന്തി. **അക്ഖിത്തോ**തി - "അപനേഥ ഏതം, കിം ഇമിനാ"തി ഏവം അക്ഖിത്തോ അനവക്ഖിത്തോ. **അനുപകുട്ഠോ**തി ന ഉപകുട്ഠോ, ന അക്കോസം വാ നിന്ദം വാ ലദ്ധപുബ്ബോ. കേന കാരണേനാതി? ജാതിവാദേന. ഇതിപി - "ഹീനജാതികോ ഏസോ"തി ഏവരൂപേന വചനേനാതി അത്ഥോ.

അഡ്ഢോതി ഇസ്സരോ. **മഹദ്ധനോ**തി മഹതാ ധനേന സമന്നാഗതോ. ഭവതോ ഹി ഗേഹേ പഥവിയം പംസുവാലികാ വിയ ബഹുധനം, സമണോ പന ഗോതമോ അധനോ ഭിക്ഖായ ഉദരം പൂരേത്വാ യാപേതീതി ദസ്സേന്തി. **മഹാഭോഗോ**തി പഞ്ചകാമഗുണവസേന മഹാഉപഭോഗോ. ഏവം യം യം ഗുണം വദന്തി, തസ്സ തസ്സ പടിപക്ഖവസേന ഭഗവതോ അഗുണംയേവ ദസ്സേമാതി മഞ്ഞമാനാ വദന്തി.

അഭിരൂപോതി അഞ്ഞേഹി മനുസ്സേഹി അഭിരൂപോ അധികരൂപോ. **ദസ്സനീയോ**തി ദിവസമ്പി പസ്സന്താനം അതിത്തികരണതോ ദസ്സനയോഗ്ഗോ. ദസ്സനേനേവ ചിത്തപസാദജനനതോ **പാസാദികോ.** പോക്ഖരതാ വുച്ചതി സുന്ദരഭാവോ, വണ്ണസ്സ പോക്ഖരതാ വണ്ണപോക്ഖരതാ, തായ വണ്ണസമ്പത്തിയാ യുത്തോതി അത്ഥോ. പോരാണാ പനാഹു - "പോക്ഖരന്തി സരീരം വദന്തി, വണ്ണം വണ്ണമേവാ"തി. തേസം മതേന വണ്ണഞ്ച പോക്ഖരഞ്ച വണ്ണപോക്ഖരാനി. തേസം ഭാവോ വണ്ണപോക്ഖരതാ. ഇതി **പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായാ**തി ഉത്തമേന പരിസുദ്ധേന വണ്ണേന ചേവ സരീരസണ്ഠാനസമ്പത്തിയാ ചാതി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മവണ്ണീ**തി സേട്ഠവണ്ണീ. പരിസുദ്ധവണ്ണേസുപി സേട്ഠേന സുവണ്ണവണ്ണേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ.

ബ്രഹ്മവച്ഛസീതി മഹാബ്രഹ്മുനോ സരീരസദിസേനേവ സരീരേന സമന്നാഗതോ. **അഖുദ്ദാവകാസോ ദസ്സനായാ**തി "ഭോതോ സരീരേ ദസ്സനസ്സ ഓകാസോ ന ഖുദ്ദകോ മഹാ, സബ്ബാനേവ തേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി ദസ്സനീയാനേവ, താനി ചാപി മഹന്താനേവാ"തി ദീപേന്തി.

സീലമസ്സ അത്ഥീതി **സീലവാ.** വുദ്ധം വഡ്ഢിതം സീലമസ്സാതി **വുദ്ധസീലീ. വുദ്ധസീലേനാ**തി വുദ്ധേന വഡ്ഢിതേന സീലേന. **സമന്നാഗതോ**തി യുത്തോ. ഇദം വുദ്ധസീലീപദസ്സേവ വേവചനം. സബ്ബമേതം പഞ്ചസീലമത്തമേവ സന്ധായ വദന്തി.

കല്യാണവാചോതിആദീസു കല്യാണാ സുന്ദരാ പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ വാചാ അസ്സാതി കല്യാണവാചോ. കല്യാണം മധുരം വാക്കരണം അസ്സാതി **കല്യാണവാക്കരണോ . വാക്കരണ**ന്തി ഉദാഹരണഘോസോ. ഗുണപരിപുണ്ണഭാവേന പുരേ ഭവാതി പോരീ. പുരേ വാ ഭവത്താ പോരീ. പോരിയാ നാഗരികിത്ഥിയാ സുഖുമാലത്തനേന സദിസാതി പോരീ, തായ **പോരിയാ. വിസ്സട്ഠായാ**തി അപലിബുദ്ധായ സന്ദിട്ഠവിലമ്ബിതാദിദോസരഹിതായ. **അനേലഗലായാ**തി ഏലഗളേനവിരഹിതായ. യസ്സ കസ്സചി ഹി കഥേന്തസ്സ ഏലാ ഗളന്തി, ലാലാ വാ പഗ്ഘരന്തി, ഖേളഫുസിതാനി വാ നിക്ഖമന്തി, തസ്സ വാചാ ഏലഗളം നാമ ഹോതി, തബ്ബിപരിതായാതി അത്ഥോ. **അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനിയാ**തി ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം പാകടം കത്വാ ഭാസിതത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനസമത്ഥായ.

ജിണ്ണോതി ജരാജിണ്ണതായ ജിണ്ണോ. **വുദ്ധോ**തി അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം വുഡ്ഢിഭാവമരിയാദപ്പത്തോ. **മഹല്ലകോ**തി ജാതിമഹല്ലകതായ സമന്നാഗതോ. ചിരകാലപ്പസുതോതി വുത്തം ഹോതി. **അദ്ധഗതോ**തി അദ്ധാനം ഗതോ, ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ അതീതോതി അധിപ്പായോ. **വയോഅനുപ്പത്തോ**തി പച്ഛിമവയം സമ്പത്തോ, പച്ഛിമവയോ നാമ വസ്സസതസ്സ പച്ഛിമോ തതിയഭാഗോ.

അപി ച **ജിണ്ണോ**തി പോരാണോ, ചിരകാലപ്പവത്തകുലന്വയോതി വുത്തം ഹോതി. **വുദ്ധോ**തി സീലാചാരാദിഗുണവുദ്ധിയാ യുത്തോ. **മഹല്ലകോ**തി വിഭവമഹന്തതായ സമന്നാഗതോ. **അദ്ധഗതോ**തി മഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ബ്രാഹ്മണാനം വതചരിയാദിമരിയാദം അവീതിക്കമ്മ ചരണസീലോ. **വയോഅനുപ്പത്തോ**തി ജാതിവുദ്ധഭാവമ്പി അന്തിമവയം അനുപ്പത്തോ.

ബുദ്ധഗുണകഥാ

൩൦൪. ഏവം വുത്തേതി ഏവം തേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വുത്തേ. സോണദണ്ഡോ - "ഇമേ ബ്രാഹ്മണാ ജാതിആദീഹി മമ വണ്ണം വദന്തി, ന ഖോ പന മേതം യുത്തം അത്തനോ വണ്ണേ രജ്ജിതും. ഹന്ദാഹം ഏതേസം വാദം ഭിന്ദിത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ മഹന്തഭാവം ഞാപേത്വാ ഏതേസം തത്ഥ ഗമനം കരോമീ"തി ചിന്തേത്വാ തേന ഹി - ഭോ മമപി സുണാഥാതിആദിമാഹ. തത്ഥ യേപി ഉഭതോ സുജാതോതി ആദയോ അത്തനോ ഗുണേഹി സദിസാ ഗുണാ തേപി ; "കോ ചാഹം കേ ച സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ജാതിസമ്പത്തിആദയോ ഗുണാ"തി അത്തനോ ഗുണേഹി ഉത്തരിതരേയേവ മഞ്ഞമാനോ, ഇതരേ പന ഏകന്തേനേവ ഭഗവതോ മഹന്തഭാവദീപനത്ഥം പകാസേതി.

മയമേവ അരഹാമാതി ഏവം നിയാമേന്തോവേത്ഥ ഇദം ദീപേതി - "യദി ഗുണമഹന്തതായ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ നാമ ഹോതി. യഥാ ഹി സിനേരും ഉപനിധായ സാസപോ, മഹാസമുദ്ദം ഉപനിധായ ഗോപദകം, സത്തസു മഹാസരേസു ഉദകം ഉപനിധായ ഉസ്സാവബിന്ദു പരിത്തോ ലാമകോ. ഏവമേവ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ജാതിസമ്പത്തിആദയോപി ഗുണേ ഉപനിധായ അമ്ഹാകം ഗുണാ പരിത്താ ലാമകാ; തസ്മാ മയമേവ അരഹാമ തം ഭവന്തം ഗോതമം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമിതു"ന്തി.

മഹന്തം ഞാതിസംഘം ഓഹായാതി മാതിപക്ഖേ അസീതികുലസഹസ്സാനി , പിതിപക്ഖേ അസീതികുലസഹസ്സാനീതി ഏവം സട്ഠികുലസതസഹസ്സം ഓഹായ പബ്ബജിതോ.

ഭൂമിഗതഞ്ച വേഹാസട്ഠഞ്ചാതി ഏത്ഥ രാജങ്ഗണേ ചേവ ഉയ്യാനേ ച സുധാമട്ഠപോക്ഖരണിയോ സത്തരതനാനം പൂരേത്വാ ഭൂമിയം ഠപിതം ധനം ഭൂമിഗതം നാമ. പാസാദനിയൂഹാദയോ പരിപൂരേത്വാ ഠപിതം വേഹാസട്ഠം നാമ. ഏതം താവ കുലപരിയായേന ആഗതം. തഥാഗതസ്സ പന ജാതദിവസേയേവ സങ്ഖോ, ഏലോ, ഉപ്പലോ, പുണ്ഡരീകോതി ചത്താരോ നിധയോ ഉഗ്ഗതാ. തേസു സങ്ഖോ ഗാവുതികോ, ഏലോ അഡ്ഢയോജനികോ, ഉപ്പലോ തിഗാവുതികോ, പുണ്ഡരീകോ യോജനികോ. തേസുപി ഗഹിതം ഗഹിതം പൂരതിയേവ, ഇതി ഭഗവാ പഹൂതം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം ഓഹായ പബ്ബജിതോതി വേദിതബ്ബോ.

ദഹരോവ സമാനോതി തരുണോവ സമാനോ. **സുസുകാളകേസോ**തി സുട്ഠു കാളകേസോ, അഞ്ജനവണ്ണസദിസകേസോ ഹുത്വാ വാതി അത്ഥോ. **ഭദ്രേനാ**തി ഭദ്ദകേന. **പഠമേന വയസാ**തി തിണ്ണം വയാനം പഠമവയേന. **അകാമകാന**ന്തി അനിച്ഛമാനാനം. അനാദരത്ഥേ സാമിവചനം. അസ്സൂനി മുഖേ ഏതേസന്തി **അസ്സുമുഖാ,** തേസം അസ്സുമുഖാനം, അസ്സൂഹി കിലിന്നമുഖാനന്തി അത്ഥോ. **രുദന്താന**ന്തി കന്ദിത്വാ രോദമാനാനം. **അഖുദ്ദാവകാസോ**തി ഏത്ഥ ഭഗവതോ അപരിമാണോയേവ ദസ്സനായ ഓകാസോതി വേദിതബ്ബോ.

തത്രിദം വത്ഥു - രാജഗഹേ കിര അഞ്ഞതരോ ബ്രാഹ്മണോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പമാണം ഗഹേതും ന സക്കോതീതി സുത്വാ ഭഗവതോ പിണ്ഡായ പവിസനകാലേ സട്ഠിഹത്ഥം വേളും ഗഹേത്വാ നഗരദ്വാരസ്സ ബഹി ഠത്വാ സമ്പത്തേ ഭഗവതി വേളും ഗഹേത്വാ സമീപേ അട്ഠാസി. വേളു ഭഗവതോ ജാണുകമത്തം പാപുണി. പുന ദിവസേ ദ്വേ വേളൂ ഘടേത്വാ സമീപേ അട്ഠാസി. ഭഗവാപി ദ്വിന്നം വേളൂനം ഉപരി കടിമത്തമേവ പഞ്ഞായമാനോ - "ബ്രാഹ്മണ, കിം കരോസീ"തി ആഹ. തുമ്ഹാകം പമാണം ഗണ്ഹാമീതി. "ബ്രാഹ്മണ, സചേപി ത്വം സകലചക്കവാളഗബ്ഭം പൂരേത്വാ ഠിതേ വേളൂ ഘടേത്വാ ആഗമിസ്സസി, നേവ മേ പമാണം ഗഹേതും സക്ഖിസ്സസി. ന ഹി മയാ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച തഥാ പാരമിയോ പൂരിതാ, യഥാ മേ പരോ പമാണം ഗണ്ഹേയ്യ, അതുലോ, ബ്രാഹ്മണ, തഥാഗതോ അപ്പമേയ്യോ"തി വത്വാ ധമ്മപദേ ഗാഥമാഹ -

> "തേ താദിസേ പൂജയതോ, നിബ്ബുതേ അകുതോഭയേ;
> ന സക്കാ പുഞ്ഞം സങ്ഖാതും, ഇമേത്തമപി കേനചീ"തി. (ധ॰ പ॰ ൱൮);

ഗാഥാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സാനി അമതം പിവിംസു.

അപരമ്പി വത്ഥു - രാഹു കിര അസുരിന്ദോ ചത്താരി യോജനസഹസ്സാനി അട്ഠ ച യോജനസതാനി ഉച്ചോ. ബാഹന്തരമസ്സ ദ്വാദസയോജനസതാനി. ബഹലന്തരേന ഛ യോജനസതാനി. ഹത്ഥതലപാദതലാനം പുഥുലതോ തീണി യോജനസതാനി. അങ്ഗുലിപബ്ബാനി പണ്ണാസയോജനാനി. ഭമുകന്തരം പണ്ണാസയോജനം. മുഖം ദ്വിയോജനസതം തിയോജനസതഗമ്ഭീരം തിയോജനസതപരിമണ്ഡലം. ഗീവാ തിയോജനസതം. നലാടം തിയോജനസതം. സീസം നവയോജനസതം. "സോ അഹം ഉച്ചോസ്മി, സത്ഥാരം ഓനമിത്വാ ഓലോകേതും ന സക്ഖിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ നാഗച്ഛി. സോ ഏകദിവസം ഭഗവതോ വണ്ണം സുത്വാ - "യഥാകഥഞ്ച ഓലോകേസ്സാമീ"തി ആഗതോ.

അഥ ഭഗവാ തസ്സജ്ഝാസയം വിദിത്വാ - "ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു കതരേന ദസ്സേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ "ഠിതകോ നാമ നീചോപി ഉച്ചോ വിയ പഞ്ഞായതി. നിപന്നോവസ്സ അത്താനം ദസ്സേസ്സാമീ"തി "ആനന്ദ, ഗന്ധകുടിപരിവേണേ മഞ്ചകം പഞ്ഞാപേഹീ"തി വത്വാ തത്ഥ സീഹസേയ്യം കപ്പേസി. രാഹു ആഗന്ത്വാ നിപന്നം ഭഗവന്തം ഗീവം ഉന്നാമേത്വാ നഭമജ്ഝേ പുണ്ണചന്ദം വിയ ഉല്ലോകേസി. കിമിദം അസുരിന്ദാതി ച വുത്തേ - "ഭഗവാ ഓനമിത്വാ ഓലോകേതും ന സക്ഖിസ്സാമീ"തി നാഗച്ഛിന്തി. ന മയാ, അസുരിന്ദ, അധോമുഖേന പാരമിയോ പൂരിതാ. ഉദ്ധഗ്ഗമേവ കത്വാ ദാനം ദിന്നന്തി. തം ദിവസം രാഹു സരണം അഗമാസി. ഏവം ഭഗവാ അഖുദ്ദാവകാസോ ദസ്സനായ.

ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന സീലവാ, തം പന സീലം അരിയം ഉത്തമം പരിസുദ്ധം. തേനാഹ - "അരിയസീലീ"തി. തദേതം അനവജ്ജട്ഠേന കുസലം. തേനാഹ - "കുസലസീലീ"തി. **കുസലസീലേനാ**തി ഇദമസ്സ വേവചനം.

ബഹൂനം ആചരിയപാചരിയോതി ഭഗവതോ ഏകേകായ ധമ്മദേസനായ ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സാനി അപരിമാണാപി ദേവമനുസ്സാ മഗ്ഗഫലാമതം പിവന്തി, തസ്മാ ബഹൂനം ആചരിയോ. സാവകവേനേയ്യാനം പന പാചരിയോതി.

ഖീണകാമരാഗോതി ഏത്ഥ കാമം ഭഗവതോ സബ്ബേപി കിലേസാ ഖീണാ. ബ്രാഹ്മണോ പന തേ ന ജാനാതി. അത്തനോ ജാനനട്ഠാനേയേവ ഗുണം കഥേതി. **വിഗതചാപല്ലോ**തി - "പത്തമണ്ഡനാ ചീവരമണ്ഡനാ സേനാസനമണ്ഡനാ ഇമസ്സ വാ പൂതികായസ്സ...പേ॰... കേലനാ പടികേലനാ"തി (വിഭ॰ ൮൫൪) ഏവം വുത്തചാപല്ലാ വിരഹിതോ.

അപാപപുരേക്ഖാരോതി അപാപേ നവ ലോകുത്തരധമ്മേ പുരതോ കത്വാ വിചരതി. **ബ്രഹ്മഞ്ഞായ പജായാ**തി സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപാദിഭേദായ ബ്രാഹ്മണപജായ, ഏതിസ്സായ ച പജായ പുരേക്ഖാരോ. അയഞ്ഹി പജാ സമണം ഗോതമം പുരക്ഖത്വാ ചരതീതി അത്ഥോ. അപി ച **അപാപപുരേക്ഖാരോ**തി ന പാപം പുരേക്ഖാരോ ന പാപം പുരതോ കത്വാ ചരതി, ന പാപം ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. കസ്സ? ബ്രഹ്മഞ്ഞായ പജായ. അത്തനാ സദ്ധിം പടിവിരുദ്ധായപി ബ്രാഹ്മണപജായ അവിരുദ്ധോ ഹിതസുഖത്ഥികോ യേവാതി വുത്തം ഹോതി.

തിരോരട്ഠാതി പരരട്ഠതോ. **തിരോജനപദാതി** പരജനപദതോ. **പഞ്ഹം പുച്ഛിതും ആഗച്ഛന്തീ**തി ഖത്തിയപണ്ഡിതാദയോ ചേവ ദേവബ്രഹ്മനാഗഗന്ധബ്ബാദയോ ച - ‘‘പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമാ’’തി ആഗച്ഛന്തി. തത്ഥ കേചി പുച്ഛായ വാ ദോസം വിസ്സജ്ജനസമ്പടിച്ഛനേ വാ അസമത്ഥതം സല്ലക്ഖേത്വാ അപുച്ഛിത്വാവ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി. കേചി പുച്ഛന്തി. കേസഞ്ചി ഭഗവാ പുച്ഛായ ഉസ്സാഹം ജനേത്വാ വിസ്സജ്ജേതി. ഏവം സബ്ബേസമ്പി തേസം വിമതിയോ തീരം പത്വാ മഹാസമുദ്ദസ്സ ഊമിയോ വിയ ഭഗവന്തം പത്വാ ഭിജ്ജന്തി.

ഏഹി സ്വാഗതവാദീതി ദേവമനുസ്സപബ്ബജിതഗഹട്ഠേസു തം തം അത്തനോ സന്തികം ആഗതം - ‘‘ഏഹി സ്വാഗത’’ന്തി ഏവം വദതീതി അത്ഥോ. **സഖിലോ**തി തത്ഥ കതമം സാഖല്യം? ‘‘യാ സാ വാചാ നേലാ കണ്ണസുഖാ’’തിആദിനാ നയേന വുത്തസാഖല്യേന സമന്നാഗതോ, മുദുവചനോതി അത്ഥോ. **സമ്മോദകോ**തി പടിസന്ഥാരകുസലോ, ആഗതാഗതാനം ചതുന്നം പരിസാനം - ‘‘കച്ചി, ഭിക്ഖവേ, ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയ’’ന്തിആദിനാ നയേന സബ്ബം അദ്ധാനദരഥം വൂപസമേന്തോ വിയ പഠമതരം സമ്മോദനീയം കഥം കത്താതി അത്ഥോ. **അബ്ഭാകുടികോ**തി യഥാ ഏകച്ചേ പരിസം പത്വാ ഥദ്ധമുഖാ സങ്കുടിതമുഖാ ഹോന്തി, ന ഏദിസോ, പരിസദസ്സനേന പനസ്സ ബാലാതപസമ്ഫസ്സേന വിയ പദുമം മുഖപദുമം വികസതി പുണ്ണചന്ദസസ്സിരികം ഹോതി. **ഉത്താനമുഖോ**തി യഥാ ഏകച്ചേ നികുജ്ജിതമുഖാ വിയ സമ്പത്തായ പരിസായ ന കിഞ്ചി കഥേന്തി, അതിദുല്ലഭകഥാ ഹോന്തി, ന ഏവരൂപോ. സമണോ പന ഗോതമോ സുലഭകഥോ. ന തസ്സ സന്തികം ആഗതാഗതാനം - ‘‘കസ്മാ മയം ഇധാഗതാ’’തി വിപ്പടിസാരോ ഉപ്പജ്ജതി ധമ്മം പന സുത്വാ അത്തമനാവ ഹോന്തീതി ദസ്സേതി. **പുബ്ബഭാസീ**തി ഭാസന്തോ ച പഠമതരം ഭാസതി, തഞ്ച ഖോ കാലയുത്തം പമാണയുത്തം അത്ഥനിസ്സിതമേവ ഭാസതി, ന നിരത്ഥകകഥം.

ന തസ്മിം ഗാമേ വാതി യത്ഥ കിര ഭഗവാ പടിവസതി, തത്ഥ മഹേസക്ഖാ ദേവതാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹന്തി, തം നിസ്സായ മനുസ്സാനം ഉപദ്ദവോ ന ഹോതി, പംസുപിസാചകാദയോയേവ ഹി മനുസ്സേ വിഹേഠേന്തി, തേ താസം ആനുഭാവേന ദൂരം അപക്കമന്തി. അപി ച ഭഗവതോ മേത്താബലേനപി ന അമനുസ്സാ മനുസ്സേ വിഹേഠേന്തി.

സങ്ഘീതിആദീസു അനുസാസിതബ്ബോ സയം വാ ഉപ്പാദിതോ സങ്ഘോ അസ്സ അത്ഥീതി **സങ്ഘീ.** താദിസോ ചസ്സ ഗണോ അത്ഥീതി **ഗണീ.** പുരിമപദസ്സേവ വാ വേവചനമേതം. ആചാരസിക്ഖാപനവസേന ഗണസ്സ ആചരിയോതി **ഗണാചരിയോ** . **പുഥുതിത്ഥകരാന**ന്തി ബഹൂനം തിത്ഥകരാനം. **യഥാ വാ തഥാ വാ**തി യേന വാ തേന വാ അചേലകാദിമത്തകേനാപി കാരണേന. **സമുദാഗച്ഛതീ**തി സമന്തതോ ഉപഗച്ഛതി അഭിവഡ്ഢതി.

അതിഥി നോ തേ ഹോന്തീതി തേ അമ്ഹാകം ആഗന്തുകാ, നവകാ പാഹുനകാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **പരിയാപുണാമീ**തി ജാനാമി. **അപരിമാണവണ്ണോ**തി തഥാരൂപേനേവ സബ്ബഞ്ഞുനാപി അപ്പമേയ്യവണ്ണോ - ‘‘പഗേവ മാദിസേനാ’’തി ദസ്സേതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

‘‘ബുദ്ധോപി ബുദ്ധസ്സ ഭണേയ്യ വണ്ണം,

കപ്പമ്പി ചേ അഞ്ഞമഭാസമാനോ;
ഖീയേഥ കപ്പോ ചിരദീഘമന്തരേ,
വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സാ''തി.

൩൦൫. ഇമം പന സത്ഥു ഗുണകഥം സുത്വാ തേ ബ്രാഹ്മണാ ചിന്തയിംസു - യഥാ സോണദണ്ഡോ ബ്രാഹ്മണോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണേ ഭണതി, അനോമഗുണോ സോ ഭവം ഗോതമോ; ഏവം തസ്സ ഗുണേ ജാനമാനേന ഖോ പന ആചരിയേന അതിചിരം അധിവാസിതം, ഹന്ദ നം അനുവത്താമാതി അനുവത്തിംസു. തസ്മാ ഏവം വുത്തേ ''തേ ബ്രാഹ്മണാ''തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അലമേവാ**തി യുത്തമേവ. **അപി പുടോസേനാ**തി പുടോസം വുച്ചതി പാഥേയ്യം, തം ഗഹേത്വാപി ഉപസങ്കമിതും യുത്തമേവാതി അത്ഥോ. പുടംസേനാതിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ, പുടോ അംസേ അസ്സാതി പുടംസോ, തേന പുടംസേന. അംസേന ഹി പാഥേയ്യപുടം വഹന്തേനാപീതി വുത്തം ഹോതി.

സോണദണ്ഡപരിവിതക്കവണ്ണനാ

൩൦൬-൩൦൭. തിരോവനസണ്ഡഗതസ്സാതി അന്തോവനസണ്ഡേ ഗതസ്സ, വിഹാരബ്ഭന്തരം പവിട്ഠസ്സാതി അത്ഥോ. **അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ**തി ഏതേ ഉഭതോപക്ഖികാ, തേ ഏവം ചിന്തയിംസു - ''സചേ നോ മിച്ഛാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി - 'കസ്മാ തുമ്ഹേ സമണം ഗോതമം വന്ദിത്ഥാ'തി? തേസം - 'കിം അഞ്ജലിമത്തകരണേനാപി വന്ദനം നാമ ഹോതീ'തി വക്ഖാമ. സചേ നോ സമ്മാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി - 'കസ്മാ തുമ്ഹേ ഭഗവന്തം ന വന്ദിത്ഥാ'തി. 'കിം സീസേന ഭൂമിയം പഹരന്തേനേവ വന്ദനം നാമ ഹോതി, നനു അഞ്ജലികമ്മമ്പി വന്ദനം ഏവാ'തി വക്ഖാമാ''തി. **നാമഗോത്ത**ന്തി ''ഭോ, ഗോതമ, അഹം അസുകസ്സ പുത്തോ ദത്തോ നാമ, മിത്തോ നാമ, ഇധാഗതോ''തി വദന്താ നാമം സാവേന്തി നാമ. ''ഭോ, ഗോതമ, അഹം വാസേട്ഠോ നാമ, കച്ചാനോ നാമ, ഇധാഗതോ''തി വദന്താ ഗോത്തം സാവേന്തി നാമ. ഏതേ കിര ദലിദ്ദാ ജിണ്ണാ കുലപുത്താ ''പരിസമജ്ഝേ നാമഗോത്തവസേന പാകടാ ഭവിസ്സാമാ''തി ഏവമകംസു. യേ പന തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദിംസു, തേ കേരാടികാ ചേവ അന്ധബാലാ ച. തത്ഥ കേരാടികാ - ''ഏകം ദ്വേ കഥാസല്ലാപേപി കരോന്തോ വിസ്സാസികോ ഹോതി, അഥ വിസ്സാസേ സതി ഏകം ദ്വേ ഭിക്ഖാ അദാതും ന യുത്ത''ന്തി തതോ അത്താനം മോചേത്വാ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി. അന്ധബാലാ അഞ്ഞാണതായേവ അവക്ഖിത്തമത്തികാപിണ്ഡോ വിയ യത്ഥ കത്ഥചി തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദന്തി.

ബ്രാഹ്മണപഞ്ഞത്തിവണ്ണനാ

൩൦൯-൩൧൦. ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കന്തി ഭഗവാ - ''അയം ബ്രാഹ്മണോ ആഗതകാലതോ പട്ഠായ അധോമുഖോ ഥദ്ധഗത്തോ കിം ചിന്തയമാനോ നിസിന്നോ, കിം നു ഖോ ചിന്തേതീ''തി ആവജ്ജന്തോ അത്തനോ ചേതസാ തസ്സ ചിത്തം അഞ്ഞാസി. തേന വുത്തം - ''ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായാ''തി. **വിഹഞ്ഞതീ**തി വിഘാതം ആപജ്ജതി. **അനുവിലോകേത്വാ പരിസ**ന്തി ഭഗവതോ സകസമയേ പഞ്ഹപുച്ഛനേന ഉദകേ മിയമാനോ ഉക്ഖിപിത്വാ ഥലേ ഠപിതോ വിയ സമപസ്സദ്ധകായചിത്തോ ഹുത്വാ പരിസം സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം ദിട്ഠിസഞ്ജാനേനേവ ''ഉപധാരേന്തു മേ

ഭോന്തോ വചന''ന്തി വദന്തോ വിയ അനുവിലോകേത്വാ പരിസം ഭഗവന്തം ഏതദവോച.

൩൧൧-൩൧൨. സുജം പഗ്ഗണ്ഹന്താനന്തി യഞ്ഞയജനത്ഥായ സുജം ഗണ്ഹന്തേസു ബ്രാഹ്മണേസു പഠമോ വാ ദുതിയോ വാതി അത്ഥോ. സുജായ ദിയ്യമാനം മഹായാഗം പടിഗ്ഗണ്ഹന്താനന്തി പോരാണാ. ഇതി ബ്രാഹ്മണോ സകസമയവസേന സമ്മദേവ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസി. ഭഗവാ പന വിസേസതോ ഉത്തമബ്രാഹ്മണസ്സ ദസ്സനത്ഥം - ''ഇമേസം പനാ''തിആദിമാഹ. **ഏതദവോചു**ന്തി സചേ ജാതിവണ്ണമന്തസമ്പന്നോ ബ്രാഹ്മണോ ന ഹോതി, അഥ കോ ചരഹി ലോകേ ബ്രാഹ്മണോ ഭവിസ്സതി? നാസേതി നോ അയം സോണദണ്ഡോ, ഹന്ദസ്സ വാദം പടിക്ഖിപിസ്സാമാതി ചിന്തേത്വാ ഏതദവോചും. **അപവദതീ**തി പടിക്ഖിപതി. **അനുപക്ഖന്ദതീ**തി അനുപവിസതി. ഇദം - ''സചേ ത്വം പസാദവസേന സമണം ഗോതമം സരണം ഗന്തുകാമോ, ഗച്ഛ; മാ ബ്രാഹ്മണസ്സ സമയം ഭിന്ദീ''തി അധിപ്പായേന ആഹംസു.

൩൧൪. ഏതദവോചാതി ഇമേസു ബ്രാഹ്മണേസു ഏവം ഏകപ്പഹാരേനേവ വിരവന്തേസു ''അയം കഥാ പരിയോസാനം ന ഗമിസ്സതി, ഹന്ദ നേ നിസ്സദ്ദേ കത്വാ സോണദണ്ഡേനേവ സദ്ധിം കഥേമീ''തി ചിന്തേത്വാ - ''ഏതം സചേ ഖോ തുമ്ഹാക''ന്തിആദികം വചനം അവോച.

൩൧൬-൩൧൭. സഹധമ്മേനാതി സകാരണേന. **സമസമോ**തി ഠപേത്വാ ഏകദേസസമത്തം സമഭാവേന സമോ, സബ്ബാകാരേന സമോതി അത്ഥോ. **അഹമസ്സ മാതാപിതരോ ജാനാമീ**തി ഭഗിനിയാ പുത്തസ്സ മാതാപിതരോ കിം ന ജാനിസ്സതി, കുലകോടിപരിദീപനം സന്ധായേവ വദതി. **മുസാവാദമ്പി ഭണേയ്യാ**തി അത്ഥഭഞ്ജനകം മുസാവാദം കഥേയ്യ. **കിം വണ്ണോ കരിസ്സതീ**തി അബ്ഭന്തരേ ഗുണേ അസതി കിം കരിസ്സതി? കിമസ്സ ബ്രാഹ്മണഭാവം രക്ഖിതും സക്ഖിസ്സതീതി അത്ഥോ. അഥാപി സിയാ പുന - ''പകതിസീലേ ഠിതസ്സ ബ്രാഹ്മണഭാവം സാധേന്തീ''തി ഏവമ്പി സീലമേവ സാധേസ്സതി, തസ്മിം ഹിസ്സ അസതി ബ്രാഹ്മണഭാവോ നാഹോസീതി സമ്മോഹമത്തം വണ്ണാദയോ. ഇദം പന സുത്വാ തേ ബ്രാഹ്മണാ - ''സഭാവം ആചരിയോ ആഹ, അകാരണാവ മയം ഉജ്ഝായിമ്ഹാ''തി തുണ്ഹീ അഹേസും.

സീലപഞ്ഞാകഥാവണ്ണനാ

൩൧൭. തതോ ഭഗവാ 'കഥിതോ ബ്രാഹ്മണേന പഞ്ഹോ, കിം പനേത്ഥ പതിട്ഠാതും സക്ഖിസ്സതി, ന സക്ഖിസ്സതീ'തി? തസ്സ വീമംസനത്ഥം - ''ഇമേസം പന ബ്രാഹ്മണാ''തിആദിമാഹ. **സീലപരിധോതാ**തി സീലപരിസുദ്ധാ. **യത്ഥ സീലം തത്ഥ പഞ്ഞാ**തി യസ്മിം പുഗ്ഗലേ സീലം, തത്ഥേവ പഞ്ഞാ, കുതോ ദുസ്സീലേ പഞ്ഞാ? പഞ്ഞാരഹിതേ വാ ജളേ ഏളമൂഗേ കുതോ സീലന്തി? **സീലപഞ്ഞാണ**ന്തി സീലഞ്ച പഞ്ഞാണഞ്ച സീലപഞ്ഞാണം. **പഞ്ഞാണ**ന്തി പഞ്ഞായേവ. ഏവമേതം ബ്രാഹ്മണാതി ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വചനം അനുജാനന്തോ ആഹ. തത്ഥ **സീലപരിധോതാ പഞ്ഞാ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന ധോതാ. കഥം പന സീലേന പഞ്ഞം ധോവതീതി? യസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സ സീലം സട്ഠിഅസീതിവസ്സാനി അഖണ്ഡം ഹോതി, സോ മരണകാലേപി സബ്ബകിലേസേ ഘാതേത്വാ സീലേന പഞ്ഞം ധോവിത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹാതി. കന്ദരസാലപരിവേണേ മഹാസട്ഠിവസ്സത്ഥേരോ വിയ. ഥേരേ കിര മരണമഞ്ചേ

നിപജ്ജിത്വാ ബലവവേദനായ നിത്ഥുനന്തേ , തിസ്സമഹാരാജാ "ഥേരം പസ്സിസ്സാമീ"തി ഗന്ത്വാ പരിവേണദ്വാരേ ഠിതോ തം സദ്ദം സുത്വാ പുച്ഛി - "കസ്സ സദ്ദോ അയ"ന്തി? ഥേരസ്സ നിത്ഥുനനസദ്ദോതി. "പബ്ബജ്ജായ സട്ഠിവസ്സേന വേദനാപരിഗ്ഗഹമത്തമ്പി ന കതം, ന ദാനി നം വന്ദിസ്സാമീ"തി നിവത്തിത്വാ മഹാബോധിം വന്ദിതും ഗതോ. തതോ ഉപട്ഠാകദഹരോ ഥേരം ആഹ - "കിം നോ, ഭന്തേ, ലജ്ജാപേഥ, സദ്ധോപി രാജാ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ന വന്ദിസ്സാമീ"തി ഗതോതി. കസ്മാ ആവുസോതി? തുമ്ഹാകം നിത്ഥുനനസദ്ദം സുത്വാതി. "തേന ഹി മേ ഓകാസം കരോഥാ"തി വത്വാ വേദനം വിക്ഖമ്ഭിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ ദഹരസ്സ സഞ്ഞം അദാസി - "ഗച്ഛാവുസോ, ഇദാനി രാജാനം അമ്ഹേ വന്ദാപേഹീ"തി. ദഹരോ ഗന്ത്വാ - "ഇദാനി കിര ഥേരം, വന്ദഥാ"തി ആഹ. രാജാ സംസുമാരപതിതേന ഥേരം വന്ദന്തോ - "നാഹം അയ്യസ്സ അരഹത്തം വന്ദാമി, പുഥുജ്ജനഭൂമിയം പന ഠത്വാ രക്ഖിതസീലമേവ വന്ദാമീ"തി ആഹ, ഏവം സീലേന പഞ്ഞം ധോവതി നാമ. യസ്സ പന അബ്ഭന്തരേ സീലസംവരോ നത്ഥി, ഉഗ്ഘാടിതഞ്ഞുതായ പന ചതുപ്പദികഗാഥാപരിയോസാനേ പഞ്ഞായ സീലം ധോവിത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണാതി. അയം പഞ്ഞായ സീലം ധോവതി നാമ. സേയ്യഥാപി സന്തതിമഹാമത്തോ.

൩൧൭. കതമം പന തം ബ്രാഹ്മണാതി കസ്മാ ആഹ? ഭഗവാ കിര ചിന്തേസി - "ബ്രാഹ്മണാ ബ്രാഹ്മണസമയേ പഞ്ചസീലാനി 'സീല'ന്തി പഞ്ഞാപേന്തി, വേദത്തയഉഗ്ഗഹണപഞ്ഞാ പഞ്ഞാതി. ഉപരിവിസേസം ന ജാനന്തി. യംനൂനാഹം ബ്രാഹ്മണസ്സ ഉത്തരിവിസേസഭൂതം മഗ്ഗസീലം, ഫലസീലം, മഗ്ഗപഞ്ഞം, ഫലപഞ്ഞഞ്ച ദസ്സേത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠപേയ്യ"ന്തി. അഥ നം കഥേതുകമ്യതായ പുച്ഛന്തോ - "കതമം പന തം, ബ്രാഹ്മണ, സീലം കതമാ സാ പഞ്ഞാ"തി ആഹ. അഥ ബ്രാഹ്മണോ - "മയാ സകസമയവസേന പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ. സമണോ പന മം ഗോതമോ പുന നിവത്തിത്വാ പുച്ഛതി, ഇദാനിസ്സാഹം ചിത്തം പരിതോസേത്വാ വിസ്സജ്ജിതും സക്കുണേയ്യം വാ ന വാ? സചേ ന സക്ഖിസ്സം പഠമം ഉപ്പന്നാപി മേ ലജ്ജാ ഭിജ്ജിസ്സതി. അസക്കോന്തസ്സ പന ന സക്കോമീതി വചനേ ദോസോ നത്ഥീ"തി പുന നിവത്തിത്വാ ഭഗവതോയേവ ഭാരം കരോന്തോ "ഏത്തകപരമാവ മയ"ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏത്തകപരമാ**തി ഏത്തകം സീലപഞ്ഞാണന്തി വചനമേവ പരമം അമ്ഹാകം, തേ മയം ഏത്തകപരമാ, ഇതോ പരം ഏതസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ന ജാനാമാതി അത്ഥോ.

അഥസ്സ ഭഗവാ സീലപഞ്ഞായ മൂലഭൂതസ്സ തഥാഗതസ്സ ഉപ്പാദതോ പഭുതി സീലപഞ്ഞാണം ദസ്സേതും - "ഇധ ബ്രാഹ്മണ, തഥാഗതോ"തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ സാമഞ്ഞഫലേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ, അയം പന വിസേസോ, ഇധ തിവിധമ്പി സീലം - "ഇദമ്പിസ്സ ഹോതി സീലസ്മി"ന്തി ഏവം സീലമിച്ചേവ നിയ്യാതിതം പഠമജ്ഝാനാദീനി ചത്താരി ഝാനാനി അത്ഥതോ പഞ്ഞാസമ്പദാ. ഏവം പഞ്ഞാവസേന പന അനിയ്യാതേത്വാ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ പദട്ഠാനഭാവമത്തേന ദസ്സേത്വാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാതോ പട്ഠായ പഞ്ഞാ നിയ്യാതിതാതി.

സോണദണ്ഡഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാ

൩൧൫-൩൨൨. സ്വാതനായാതി പദസ്സ അഥോ അജ്ജതനായാതി എത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **തേന മം സാ പരിസാ പരിഭവേയ്യാ**തി തേന തുമ്ഹേ ദൂരതോവ ദിസ്വാ ആസനാ വുട്ഠിതകാരണേന മം സാ പരിസാ - ''അയം സോണദണ്ഡോ പച്ഛിമവയേ ഠിതോ മഹല്ലകോ, ഗോതമോ പന ദഹരോ യുവാ നത്താപിസ്സ നപ്പഹോതി, സോ നാമ അത്തനോ നത്തുമത്തഭാവമ്പി അപ്പത്തസ്സ ആസനാ വുട്ഠാതീ''തി പരിഭവേയ്യ. **ആസനാ മേ തം ഭവം ഗോതമോ പച്ചുട്ഠാന**ന്തി മമ അഗാരവേന അവുട്ഠാനം നാമ നത്ഥി, ഭോഗനാസനഭയേന പന ന വുട്ഠഹിസ്സാമി, തം തുമ്ഹേ ഹി ചേവ മയാ ച ഞാതും വട്ടതി. തസ്മാ ആസനാ മേ ഏതം ഭവം ഗോതമോ പച്ചുട്ഠാനം ധാരേതൂതി, ഇമിനാ കിര സദിസോ കുഹകോ ദുല്ലഭോ, ഭഗവതി പനസ്സ അഗാരവം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ ഭോഗനാസനഭയാ കുഹനവസേന ഏവം വദതി. പരപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തിആദീസു തങ്ഖണാനുരൂപായ ധമ്മിയാ കഥായ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം അത്ഥം സന്ദസ്സേത്വാ കുസലേ ധമ്മേ സമാദപേത്വാ ഗണ്ഹാപേത്വാ. തത്ഥ നം സമുത്തേജേത്വാ സഉസ്സാഹം കത്വാ തായ ച സഉസ്സാഹതായ അഞ്ഞേഹി ച വിജ്ജമാനഗുണേഹി സമ്പഹംസേത്വാ ധമ്മരതനവസ്സം വസ്സിത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി. ബ്രാഹ്മണോ പന അത്തനോ കുഹകതായ ഏവമ്പി ഭഗവതി ധമ്മവസ്സം വസ്സിതേ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി. കേവലമസ്സ ആയതിം നിബ്ബാനത്ഥായ വാസനാഭാഗിയായ ച സബ്ബാ പുരിമപച്ഛിമകഥാ അഹോസീതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

സോണദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. കൂടദന്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൨൩. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… മഗധേസൂതി കൂടദന്തസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **മഗധേസൂ**തി മഗധാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രൂള്ഹീസദ്ദേന മഗധാതി വുച്ചതി, തസ്മിം മഗധേസു ജനപദേ. ഇതോ പരം പുരിമസുത്തദ്വയേ വുത്തനയമേവ. അമ്ബലട്ഠികാ ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തസദിസാവ. **കൂടദന്തോ**തി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ നാമം. **ഉപക്ഖടോ**തി സജ്ജിതോ. **വച്ഛതരസതാനീ**തി വച്ഛസതാനി. **ഉരബ്ഭാ**തി തരുണമേണ്ഡകാ വുച്ചന്തി. ഏതേ താവ പാളിയം ആഗതായേവ. പാളിയം പന അനാഗതാനമ്പി അനേകേസം മിഗപക്ഖീനം സത്തസത്തസതാനി സമ്പിണ്ഡിതാനേവാതി വേദിതബ്ബാനി. സബ്ബസത്തസതികയാഗം കിരേസ യജിതുകാമോ ഹോതി. **ഥൂണൂപനീതാനീ**തി ബന്ധിത്വാ ഠപനത്ഥായ യൂപസങ്ഖാതം ഥൂണം ഉപനീതാനി.

൩൨൪. തിവിധന്തി ഏത്ഥ വിധാ വുച്ചതി ഠപനാ, തിട്ഠപനന്തി അത്ഥോ. **സോളസപരിക്ഖാര**ന്തി സോളസപരിവാരം.

൩൩൦-൩൩൭. പടിവസന്തീതി യഞ്ഞാനുഭവനത്ഥായ പടിവസന്തി. **ഭൂതപുബ്ബ**ന്തി ഇദം ഭഗവാ പഥവീഗതം നിധിം ഉദ്ധരിത്വാ പുരതോ രാസിം കരോന്തോ വിയ ഭവപടിച്ഛന്നം പുബ്ബചരിതം ദസ്സേന്തോ ആഹ. **മഹാവിജിതോ**തി സോ കിര സാഗരപരിയന്തം മഹന്തം പഥവീമണ്ഡലം വിജിനി, ഇതി മഹന്തം വിജിതമസ്സാതി മഹാവിജിതോ ത്വേവ സങ്ഖ്യം അഗമാസി. **അഡ്ഢോ**തിആദീസു യോ കോചി അത്തനോ സന്തകേന വിഭവേന അഡ്ഢോ ഹോതി, അയം പന ന കേവലം അഡ്ഢോയേവ, മഹദ്ധനോ മഹതാ അപരിമാണസങ്ഖ്യേന ധനേന സമന്നാഗതോ. പഞ്ചകാമഗുണവസേന മഹന്താ ഉളാരാ ഭോഗാ അസ്സാതി **മഹാഭോഗോ.** പിണ്ഡപിണ്ഡവസേന ചേവ സുവണ്ണമാസകരജതമാസകാദിവസേന ച ജാതരൂപരജതസ്സ പഹൂതതായ **പഹൂതജാതരൂപരജതോ,** അനേകകോടിസങ്ഖ്യേന ജാതരൂപരജതേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **വിത്തീ**തി തുട്ഠി, വിത്തിയാ ഉപകരണം **വിത്തൂപകരണം** തുട്ഠികാരണന്തി അത്ഥോ. പഹൂതം നാനാവിധാലങ്കാരസുവണ്ണരജതഭാജനാദിഭേദം വിത്തൂപകരണമസ്സാതി **പഹൂതവിത്തൂപകരണോ.** സത്തരതനസങ്ഖാതസ്സ നിദഹിത്വാ ഠപിതധനസ്സ സബ്ബപുബ്ബണ്ണാപരണ്ണസങ്ഗഹിതസ്സ ധഞ്ഞസ്സ ച പഹൂതതായ **പഹൂതധനധഞ്ഞോ**. അഥവാ ഇദമസ്സ ദേവസികം പരിബ്ബയദാനഗ്ഗഹണാദിവസേന പരിവത്തനധനധഞ്ഞവസേന വുത്തം.

പരിപുണ്ണകോസകോട്ഠാഗാരോതി കോസോ വുച്ചതി ഭണ്ഡാഗാരം, നിദഹിത്വാ ഠപിതേന ധനേന പരിപുണ്ണകോസോ, ധഞ്ഞേന പരിപുണ്ണകോട്ഠാഗാരോ ചാതി അത്ഥോ. അഥവാ ചതുബ്ബിധോ കോസോ - ഹത്ഥീ, അസ്സാ, രഥാ, പത്തീതി. കോട്ഠാഗാരം തിവിധം - ധനകോട്ഠാഗാരം, വത്ഥകോട്ഠാഗാരം, ധഞ്ഞകോട്ഠാഗാരന്തി, തം സബ്ബമ്പി പരിപുണ്ണമസ്സാതി പരിപുണ്ണകോസകോട്ഠാഗാരോ. **ഉദപാദീ**തി ഉപ്പജ്ജി. അയം കിര രാജാ ഏകദിവസം രതനാവലോകനചാരികം നാമ നിക്ഖന്തോ. സോ ഭണ്ഡാഗാരികം പുച്ഛി - ''താത, ഇദം ഏവം ബഹുധനം കേന സങ്ഘരിത''ന്തി? തുമ്ഹാകം പിതുപിതാമഹാദീഹി യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാതി. ഇദം പന ധനം

സങ്ഘരിത്വാ തേ കുഹിം ഗതാതി? സബ്ബേവ തേ, ദേവ, മരണവസം പത്താതി. അത്തനോ ധനം അഗഹേത്വാവ ഗതാ, താതാതി? ദേവ, കിം വദേഥ, ധനം നാമേതം പഹായ ഗമനീയമേവ, നോ ആദായ ഗമനീയന്തി. അഥ രാജാ നിവത്തിത്വാ സിരീഗബ്ഭേ നിസിന്നോ - 'അധിഗതാ ഖോ മേ'തിആദീനി ചിന്തേസി. തേന വുത്തം - ''ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദീ''തി.

൩൩൭. ബ്രാഹ്മണം ആമന്തേത്വാതി കസ്മാ ആമന്തേസി? അയം കിരേവം ചിന്തേസി - ''ദാനം ദേന്തേന നാമ ഏകേന പണ്ഡിതേന സദ്ധിം മന്തേത്വാ ദാതും വട്ടതി, അനാമന്തേത്വാ കതകമ്മഞ്ഹി പച്ഛാനുതാപം കരോതീ''തി. തസ്മാ ആമന്തേസി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - ''അയം രാജാ മഹാദാനം ദാതുകാമോ, ജനപദേ ചസ്സ ബഹൂ ചോരാ, തേ അവൂപസമേത്വാ ദാനം ദേന്തസ്സ ഖീരദധിതണ്ഡുലാദികേ ദാനസമ്ഭാരേ ആഹരന്താനം നിപ്പുരിസാനി ഗേഹാനി ചോരാ വിലുമ്പിസ്സന്തി ജനപദോ ചോരഭയേനേവ കോലാഹലോ ഭവിസ്സതി, തതോ രഞ്ഞോ ദാനം ന ചിരം പവത്തിസ്സതി, ചിത്തമ്പിസ്സ ഏകഗ്ഗം ന ഭവിസ്സതി, ഹന്ദ, നം ഏതമത്ഥം സഞ്ഞാപേമീ''തി തതോ തമത്ഥം സഞ്ഞാപേന്തോ ''ഭോതോ, ഖോ രഞ്ഞോ''തിആദിമാഹ.

൩൩൮. തത്ഥ **സകണ്ടകോ**തി ചോരകണ്ടകേഹി സകണ്ടകോ. **പന്ഥദുഹനാ**തി പന്ഥദുഹാ, പന്ഥഘാതകാതി അത്ഥോ. **അകിച്ചകാരീ അസ്സാ**തി അകത്തബ്ബകാരീ അധമ്മകാരീ ഭവേയ്യ. **ദസ്സുഖീല**ന്തി ചോരഖീലം. **വധേന വാ**തി മാരണേന വാ കോട്ടനേന വാ. **ബന്ധനേനാ**തി അദ്ദുബന്ധനാദിനാ. **ജാനിയാ**തി ഹാനിയാ; ''സതം ഗണ്ഹഥ, സഹസ്സം ഗണ്ഹഥാ''തി ഏവം പവത്തിതദണ്ഡേനാതി അത്ഥോ. **ഗരഹായാ**തി പഞ്ചസിഖമുണ്ഡകരണം, ഗോമയസിഞ്ചനം, ഗീവായ കുദണ്ഡകബന്ധനന്തി ഏവമാദീനി കത്വാ ഗരഹപാപനേന. **പബ്ബാജനായാ**തി രട്ഠതോ നീഹരണേന. **സമൂഹനിസ്സാമീ**തി സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന കാരണേന ഊഹനിസ്സാമി. **ഹതാവസേസകാ**തി മതാവസേസകാ. **ഉസ്സഹന്തീ**തി ഉസ്സാഹം കരോന്തി. **അനുപ്പദേതൂ**തി ദിന്നേ അപ്പഹോന്തേ പുന അഞ്ഞമ്പി ബീജഞ്ച ഭത്തഞ്ച കസിഉപകരണഭണ്ഡഞ്ച സബ്ബം ദേതൂതി അത്ഥോ. **പാഭതം അനുപ്പദേതൂ**തി സക്ഖിം അകത്വാ പണ്ണേ അനാരോപേത്വാ മൂലച്ഛേജ്ജവസേന ഭണ്ഡമൂലം ദേതൂതി അത്ഥോ. ഭണ്ഡമൂലസ്സ ഹി പാഭതന്തി നാമം. യഥാഹ -

> ''അപ്പകേനപി മേധാവീ, പാഭതേന വിചക്ഖണോ;
> സമുട്ഠാപേതി അത്താനം, അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമ''ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൪);

ഭത്തവേതനന്തി ദേവസികം ഭത്തഞ്ചേവ മാസികാദിപരിബ്ബയഞ്ച തസ്സ തസ്സ കുസലകമ്മസൂരഭാവാനുരൂപേന ഠാനന്തരഗാമനിഗമാദിദാനേന സദ്ധിം ദേതൂതി അത്ഥോ. **സകമ്മപസുതാ**തി കസിവാണിജ്ജാദീസു സകേസു കമ്മേസു ഉയ്യുത്താ ബ്യാവടാ. **രാസികോ**തി ധനധഞ്ഞാനം രാസികോ. **ഖേമട്ഠിതാ**തി ഖേമേന ഠിതാ അഭയാ. **അകണ്ടകാ**തി ചോരകണ്ടകരഹിതാ. **മുദാ മോദമാനാ**തി മോദാ മോദമാനാ. അയമേവ വാ പാഠോ, അഞ്ഞമഞ്ഞം പമുദിതചിത്താതി അധിപ്പായോ. **അപാരുതഘരാ**തി ചോരാനം അഭാവേന ദ്വാരാനി അസംവരിത്വാ വിവടദ്വാരാതി അത്ഥോ. **ഏതദവോചാ**തി ജനപദസ്സ സബ്ബാകാരേന ഇദ്ധഫീതഭാവം ഞത്വാ ഏതം അവോച.

ചതുപരിക്ഖാരവണ്ണനാ

൩൩൯. തേന ഹി ഭവം രാജാതി ബ്രാഹ്മണോ കിര ചിന്തേസി - "അയം രാജാ മഹാദാനം ദാതും അതിവിയ ഉസ്സാഹജാതോ. സചേ പന അത്തനോ അനുയന്താ ഖത്തിയാദയോ അനാമന്തേത്വാ ദസ്സതി. നാസ്സ തേ അത്തമനാ ഭവിസ്സന്തി; യഥാ ദാനം തേ അത്തമനാ ഹോന്തി, തഥാ കരിസ്സാമീ"തി. തസ്മാ "തേന ഹി ഭവ"ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നേഗമാ**തി നിഗമവാസിനോ. **ജാനപദാ**തി ജനപദവാസിനോ . **ആമന്തയത**ന്തി ആമന്തേതു ജാനാപേതു. **യം മമ അസ്സാ**തി യം തുമ്ഹാകം അനുജാനനം മമ ഭവേയ്യ. **അമച്ചാ**തി പിയസഹായകാ. **പാരിസജ്ജാ**തി സേസാ ആണത്തികാരകാ. **യജതം ഭവം രാജാ**തി യജതു ഭവം, തേ കിര - അയം രാജാ "അഹം ഇസ്സരോ"തി പസയ്ഹ ദാനം അദത്വാ അമ്ഹേ ആമന്തേസി, അഹോനേന സുട്ഠു കത"ന്തി അത്തമനാ ഏവമാഹംസു. അനാമന്തിതേ പനസ്സ യഞ്ഞട്ഠാനം ദസ്സനായപി ന ഗച്ഛേയ്യും. **യഞ്ഞകാലോ മഹാരാജാ**തി ദേയ്യധമ്മസ്മിഞ്ഹി അസതി മഹല്ലകകാലേ ച ഏവരൂപം ദാനം ദാതും ന സക്കാ, ത്വം പന മഹാധനോ ചേവ തരുണോ ച, ഏതേന തേ യഞ്ഞകാലോതി ദസ്സേന്താ വദന്തി. **അനുമതിപക്ഖാ**തി അനുമതിയാ പക്ഖാ, അനുമതിദായകാതി അത്ഥോ. **പരിക്ഖാരാ ഭവന്തീ**തി പരിവാരാ ഭവന്തി. "രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൪) ഏത്ഥ പന അലങ്കാരോ പരിക്ഖാരോതി വുത്തോ.

അട്ഠപരിക്ഖാരവണ്ണനാ

൩൪൦. അട്ഠഹങ്ഗേഹീതി ഉഭതോ സുജാതാദീഹി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി. **യസസാ**തി ആണാഠപനസമത്ഥതായ. **സദ്ധോ**തി ദാനസ്സ ഫലം അത്ഥീതി സദ്ദഹതി. **ദായകോ**തി ദാനസൂരോ. ന സദ്ധാമത്തകേനേവ തിട്ഠതി, പരിച്ചജിതുമ്പി സക്കോതീതി അത്ഥോ. **ദാനപതീ**തി യം ദാനം ദേതി, തസ്സ പതി ഹുത്വാ ദേതി, ന ദാസോ, ന സഹായോ. യോ ഹി അത്തനാ മധുരം ഭുഞ്ജതി, പരേസം അമധുരം ദേതി, സോ ദാനസങ്ഖാതസ്സ ദേയ്യധമ്മസ്സ ദാസോ ഹുത്വാ ദേതി. യോ യം അത്തനാ ഭുഞ്ജതി, തദേവ ദേതി, സോ സഹായോ ഹുത്വാ ദേതി. യോ പന അത്തനാ യേന കേനചി യാപേതി, പരേസം മധുരം ദേതി, സോ പതി ജേട്ഠകോ സാമീ ഹുത്വാ ദേതി, അയം താദിസോതി അത്ഥോ. **സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികവണിബ്ബകയാചകാന**ന്തി ഏത്ഥ സമിതപാപാ **സമണാ,** ബാഹിതപാപാ ബ്രാഹ്മണാ. **കപണാ**തി ദുഗ്ഗതാ ദലിദ്ദമനുസ്സാ. **അദ്ധികാ**തി പഥാവിനോ. **വണിബ്ബകാ**തി യേ - "ഇട്ഠം ദിന്നം, കന്തം, മനാപം, കാലേന അനവജ്ജം ദിന്നം, ദദം ചിത്തം പസാദേയ്യ, ഗച്ഛതു ഭവം ബ്രഹ്മലോക"ന്തിആദിനാ നയേന ദാനസ്സ വണ്ണം ഥോമയമാനാ വിചരന്തി. **യാചകാ**തി യേ - "പസതമത്തം ദേഥ, സരാവമത്തം ദേഥാ"തിആദീനി വത്വാ യാചമാനാ വിചരന്തി. **ഓപാനഭൂതോ**തി ഉദപാനഭൂതോ. സബ്ബേസം സാധാരണപരിഭോഗോ, ചതുമഹാപഥേ ഖതപോക്ഖരണീ വിയ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **സുതജാതസ്സാ**തി ഏത്ഥ സുതമേവ സുതജാതം.
അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേ അത്ഥേ ചിന്തേതുന്തി ഏത്ഥ - "അതീതേ പുഞ്ഞസ്സ കതത്തായേവ മേ അയം സമ്പത്തീ"തി, ഏവം ചിന്തേന്തോ അതീതമത്ഥം ചിന്തേതും പടിബലോ നാമ ഹോതി. "ഇദാനി പുഞ്ഞം കത്വാവ അനാഗതേ സക്കാ സമ്പത്തിം പാപുണിതു"ന്തി ചിന്തേന്തോ അനാഗതമത്ഥം ചിന്തേതും പടിബലോ നാമ ഹോതി. "ഇദം പുഞ്ഞകമ്മം നാമ സപ്പുരിസാനം ആചിണ്ണം, മയ്ഹഞ്ച ഭോഗാപി സംവിജ്ജന്തി, ദായകചിത്തമ്പി അത്ഥി; ഹന്ദാഹം പുഞ്ഞാനി കരോമീ"തി ചിന്തേന്തോ പച്ചുപ്പന്നമത്ഥം ചിന്തേതും പടിബലോ

നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **ഇതി ഇമാനീ**തി ഏവം യഥാ വുത്താനി ഏതാനി. ഏതേഹി കിര അട്ഠഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതസ്സ ദാനം സബ്ബദിസാഹി മഹാജനോ ഉപസങ്കമതി. "അയം ദുജ്ജാതോ കിത്തകം കാലം ദസ്സതി, ഇദാനി വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ഉപച്ഛിന്ദിസ്സതീ"തി ഏവമാദീനി ചിന്തേത്വാ ന കോചി ഉപസങ്കമിതബ്ബം മഞ്ഞതി. തസ്മാ ഏതാനി അട്ഠങ്ഗാനി പരിക്ഖാരാ ഭവന്തീതി വുത്താനി.

ചതുപരിക്ഖാരാദിവണ്ണനാ

൩൪൧. സുജം പഗ്ഗണ്ഹന്താനന്തി മഹായാഗപടിഗ്ഗണ്ഹനട്ഠാനേ ദാനകടച്ഛും പഗ്ഗണ്ഹന്താനം. **ഇമേഹി ചതൂഹീ**തി ഏതേഹി സുജാതാദീഹി. ഏതേസു ഹി അസതി - "ഏവം ദുജ്ജാതസ്സ സംവിധാനേന പവത്തദാനം കിത്തകം കാലം പവത്തിസ്സതീ"തിആദിനി വത്വാ ഉപസങ്കമിതാരോ ന ഹോന്തി. ഗരഹിതബ്ബാഭാവതോ പന ഉപസങ്കമന്തിയേവ. തസ്മാ ഇമാനിപി പരിക്ഖാരാ ഭവന്തീതി വുത്താനി.

൩൪൨. തിസ്സോ വിധാ ദേസേസീതി തീണി ഠപനാനി ദേസേസി. സോ കിര ചിന്തേസി - "ദാനം ദദമാനാ നാമ തിണ്ണം ഠാനാനം അഞ്ഞതരസ്മിം ചലന്തി ഹന്ദാഹം ഇമം രാജാനം തേസു ഠാനേസു പഠമതരഞ്ഞേവ നിച്ചലം കരോമീ"തി. തേനസ്സ തിസ്സോ വിധാ ദേസേസീതി. **സോ ഭോതോ രഞ്ഞോ**തി ഇദം കരണത്ഥേ സാമിവചനം. ഭോതാ രഞ്ഞാതി വാ പാഠോ. **വിപ്പടിസാരോ ന കരണീയോ**തി "ഭോഗാനം വിഗമഹേതുകോ പച്ഛാനുതാപോ ന കത്തബ്ബോ, പുബ്ബചേതനാ പന അചലാ പതിട്ഠപേതബ്ബാ, ഏവഞ്ഹി ദാനം മഹപ്ഫലം ഹോതീ"തി ദസ്സേതി. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഠാനേസു ഏസേവ നയോ. മുഞ്ചചേതനാപി ഹി പച്ഛാസമനുസ്സരണചേതനാ ച നിച്ചലാവ കാതബ്ബാ. തഥാ അകരോന്തസ്സ ദാനം ന മഹപ്ഫലം ഹോതി, നാപി ഉളാരേസു ഭോഗേസു ചിത്തം നമതി, മഹാരോരുവം ഉപപന്നസ്സ സേട്ഠിഗഹപതിനോ വിയ.

൩൪൩. ദസഹാകാരേഹീതി ദസഹി കാരണേഹി. തസ്സ കിര ഏവം അഹോസി - സചായം രാജാ ദുസ്സീലേ ദിസ്വാ - "നസ്സതി വത മേ ദാനം, യസ്സ മേ ഏവരൂപാ ദുസ്സീലാ ഭുഞ്ജന്തീ"തി സീലവന്തേസുപി വിപ്പടിസാരം ഉപ്പാദേസ്സതി, ദാനം ന മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതി. വിപ്പടിസാരോ ച നാമ ദായകാനം പടിഗ്ഗാഹകതോവ ഉപ്പജ്ജതി , ഹന്ദസ്സ പഠമമേവ തം വിപ്പടിസാരം വിനോദേമീതി. തസ്മാ ദസഹാകാരേഹി ഉപച്ഛിജ്ജിതും യുത്തം പടിഗ്ഗാഹകേസുപി വിപ്പടിസാരം വിനോദേസീതി. **തേസഞ്ഞേവ തേനാ**തി തേസഞ്ഞേവ തേന പാപേന അനിട്ഠോ വിപാകോ ഭവിസ്സതി, ന അഞ്ഞേസന്തി ദസ്സേതി. **യജതം ഭവ**ന്തി ദേതു ഭവം. **സജ്ജത**ന്തി വിസ്സജ്ജതു. **അന്തര**ന്തി അബ്ഭന്തരം.

൩൪൪. സോളസഹി ആകാരേഹി ചിത്തം സന്ദസ്സേസീതി ഇധ ബ്രാഹ്മണോ രഞ്ഞോ മഹാദാനാനുമോദനം നാമ ആരദ്ധോ. തത്ഥ **സന്ദസ്സേസീ**തി - 'ഇദം ദാനം ദാതാ ഏവരൂപം സമ്പത്തിം ലഭതീ'തി ദസ്സേത്വാ ദസ്സേത്വാ കഥേസി. **സമാദപേസീ**തി തദത്ഥം സമാദപേത്വാ കഥേസി. **സമുത്തേജേസീ**തി വിപ്പടിസാരവിനോദനേനസ്സ ചിത്തം വോദാപേസി. **സമ്പഹംസേസീ**തി 'സുന്ദരം തേ കതം, മഹാരാജ, ദാനം ദദമാനേനാ'തി ഥുതിം കത്വാ കഥേസി. **വത്താ ധമ്മതോ നത്ഥീ**തി ധമ്മേന സമേന കാരണേന വത്താ നത്ഥി.

൩൪൫. ന രുക്ഖാ ഛിജ്ജിംസു യൂപത്ഥായ ന ദബ്ഭാ ലൂയിംസു ബരിഹിസത്ഥായാതി യേ യൂപനാമകേ മഹാഥമ്ഭേ ഉസ്സാപേത്വാ - “അസുകരാജാ അസുകാമച്ചോ അസുകബ്രാഹ്മണോ ഏവരൂപം നാമ മഹായാഗം യജതീ”തി നാമം ലിഖിത്വാ ഠപേന്തി. യാനി ച ദബ്ഭതിണാനി ലായിത്വാ വനമാലാസങ്ഖേപേന യഞ്ഞസാലം പരിക്ഖിപന്തി, ഭൂമിയം വാ പത്ഥരന്തി, തേപി ന രുക്ഖാ ഛിജ്ജിംസു, ന ദബ്ഭാ ലൂയിംസു. കിം പന ഗാവോ വാ അജാദയോ വാ ഹഞ്ഞിസ്സന്തീതി ദസ്സേതി. **ദാസാ**തി അന്തോഗേഹദാസാദയോ. **പേസ്സാ**തി യേ പുബ്ബേമേവ ധനം ഗഹേത്വാ കമ്മം കരോന്തി. **കമ്മകരാ**തി യേ ഭത്തവേതനം ഗഹേത്വാ കരോന്തി. ദണ്ഡതജ്ജിതാ നാമ ദണ്ഡയട്ഠിമുഗ്ഗരാദീനി ഗഹേത്വാ - “കമ്മം കരോഥ കരോഥാ”തി ഏവം തജ്ജിതാ. ഭയതജ്ജിതാ നാമ - സചേ കമ്മം കരോസി, കുസലം. നോ ചേ കരോസി, ഛിന്ദിസ്സാമ വാ ബന്ധിസ്സാമ വാ മാരേസ്സാമ വാതി ഏവം ഭയേന തജ്ജിതാ. ഏതേ പന ന ദണ്ഡതജ്ജിതാ, ന ഭയതജ്ജിതാ, ന അസ്സുമുഖാ രോദമാനാ പരികമ്മാനി അകംസു. അഥ ഖോ പിയസമുദാചാരേനേവ സമുദാചരിയമാനാ അകംസു. ന ഹി തത്ഥ ദാസം വാ ദാസാതി, പേസ്സം വാ പേസ്സാതി, കമ്മകരം വാ കമ്മകരാതി ആലപന്തി. യഥാനാമവസേനേവ പന പിയസമുദാചാരേന ആലപിത്വാ ഇത്ഥിപുരിസബലവന്തദുബ്ബലാനം അനുരൂപമേവ കമ്മം ദസ്സേത്വാ - “ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരോഥാ”തി വദന്തി. തേപി അത്തനോ രുചിവസേനേവ കരോന്തി. തേന വുത്തം - “യേ ഇച്ഛിംസു, തേ അകംസു; യേ ന ഇച്ഛിംസു, ന തേ അകംസു. യം ഇച്ഛിംസു, തം അകംസു; യം ന ഇച്ഛിംസു, ന തം അകംസൂ”തി. **സപ്പിതേലനവനീതദധിമധുഫാണിതേന ചേവ സോ യഞ്ഞോ നിട്ഠാനമഗമാസീ**തി രാജാ കിര ബഹിനഗരസ്സ ചതൂസു ദ്വാരേസു അന്തോനഗരസ്സ ച മജ്ഝേതി പഞ്ചസു ഠാനേസു മഹാദാനസാലായോ കാരാപേത്വാ ഏകേകിസ്സായ സാലായ സതസഹസ്സം സതസഹസ്സം കത്വാ ദിവസേ ദിവസേ പഞ്ചസതസഹസ്സാനി വിസ്സജ്ജേത്വാ സൂരിയുഗ്ഗമനതോ പട്ഠായ തസ്സ തസ്സ കാലസ്സ അനുരൂപേഹി സഹത്ഥേന സുവണ്ണകടച്ഛും ഗഹേത്വാ പണീതേഹി സപ്പിതേലാദിസമ്മിസ്സേഹേവ യാഗുഖജ്ജകഭത്തബ്യഞ്ജനപാനകാദീഹി മഹാജനം സന്തപ്പേസി. ഭാജനാനി പൂരേത്വാ ഗണ്ഹിതുകാമാനം തഥേവ ദാപേസി. സായണ്ഹസമയേ പന വത്ഥഗന്ധമാലാദീഹി സമ്പൂജേസി. സപ്പിആദീനം പന മഹാചാടിയോ പൂരാപേത്വാ - “യോ യം പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ, സോ തം പരിഭുഞ്ജതൂ”തി അനേകസതേസു ഠാനേസു ഠപാപേസി. തം സന്ധായ വുത്തം - “സപ്പിതേലനവനീതദധിമധുഫാണിതേന ചേവ സോ യഞ്ഞോ നിട്ഠാനമഗമാസീ”തി.

൩൪൬. പഹൂതം സാപതേയ്യം ആദായാതി ബഹും ധനം ഗഹേത്വാ. തേ കിര ചിന്തേസും - “അയം രാജാ സപ്പിതേലാദീനി ജനപദതോ അനാഹരാപേത്വാ അത്തനോ സന്തകമേവ നീഹരിത്വാ മഹാദാനം ദേതി. അമ്ഹേഹി പന ‘രാജാ ന കിഞ്ചി ആഹരാപേതീ’തി ന യുത്തം തുണ്ഹീ ഭവിതും. ന ഹി രഞ്ഞോ ഘരേ ധനം അക്ഖയധമ്മമേവ, അമ്ഹേസു ച അദേന്തേസു കോ അഞ്ഞോ രഞ്ഞോ ദസ്സതി, ഹന്ദസ്സ ധനം ഉപസംഹരാമാ”തി തേ ഗാമഭാഗേന ച നിഗമഭാഗേന ച നഗരഭാഗേന ച സാപതേയ്യം സംഹരിത്വാ സകടാനി പൂരേത്വാ രഞ്ഞോ ഉപഹരിംസു. തം സന്ധായ - “പഹൂതം സാപതേയ്യ”ന്തിആദിമാഹ.

൩൪൭. പുരത്ഥിമേന യഞ്ഞവാടസ്സാതി പുരത്ഥിമതോ നഗരദ്വാരേ ദാനസാലായ പുരത്ഥിമഭാഗേ. യഥാ പുരത്ഥിമദിസതോ ആഗച്ഛന്താ ഖത്തിയാനം ദാനസാലായ യാഗും പിവിത്വാ രഞ്ഞോ ദാനസാലായ ഭുഞ്ജിത്വാ നഗരം പവിസന്തി. ഏവരൂപേ ഠാനേ പട്ഠപേസും. **ദക്ഖിണേന യഞ്ഞവാടസ്സാ**തി ദക്ഖിണതോ നഗരദ്വാരേ ദാനസാലായ വുത്തനയേനേവ ദക്ഖിണഭാഗേ പട്ഠപേസും. പച്ഛിമുത്തരേസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൪൮. അഹോ യഞ്ഞോ, അഹോ യഞ്ഞസമ്പദാതി ബ്രാഹ്മണാ സപ്പിആദീഹി നിട്ഠാനഗമനം സുത്വാ - ''യം ലോകേ മധുരം, തദേവ സമണോ ഗോതമോ കഥേതി, ഹന്ദസ്സ യഞ്ഞം പസംസാമാ''തി തുട്ഠചിത്താ പസംസമാനാ ഏവമാഹംസു. **തുണ്ഹീഭൂതോവ നിസിന്നോ ഹോതീ**തി ഉപരി വത്തബ്ബമത്ഥം ചിന്തയമാനോ നിസ്സദ്ദോവ നിസിന്നോ ഹോതി. **അഭിജാനാതി പന ഭവം ഗോതമോ**തി ഇദം ബ്രാഹ്മണോ പരിഹാരേന പുച്ഛന്തോ ആഹ. ഇതരഥാ ഹി - ''കിം പന ത്വം, ഭോ ഗോതമ, തദാ രാജാ അഹോസി, ഉദാഹു പുരോഹിതോ ബ്രാഹ്മണോ''തി ഏവം ഉജുകമേവ പുച്ഛയമാനോ അഗാരവോ വിയ ഹോതി.

നിച്ചദാനഅനുകുലയഞ്ഞവണ്ണനാ

൩൪൯. അത്ഥി പന, ഭോ ഗോതമാതി - ഇദം ബ്രാഹ്മണോ ''സകലജമ്ബുദീപവാസീനം ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ ദാനം നാമ ദാതും ഗരുകം സകലജനപദോ ച അത്തനോ കമ്മാനി അകരോന്തോ നസ്സിസ്സതി, അത്ഥി നു ഖോ അമ്ഹാകമ്പി ഇമമ്ഹാ യഞ്ഞാ അഞ്ഞോ യഞ്ഞോ അപ്പസമാരമ്ഭതരോ ചേവ മഹപ്ഫലതരോ ചാ''തി ഏതമത്ഥം പുച്ഛന്തോ ആഹ. **നിച്ചദാനാനീ**തി ധുവദാനാനി നിച്ചഭത്താനി. **അനുകുലയഞ്ഞാനീ**തി - ''അമ്ഹാകം പിതുപിതാമഹാദീഹി പവത്തിതാനീ''തി കത്വാ പച്ഛാ ദുഗ്ഗതപുരിസേഹിപി വംസപരമ്പരായ പവത്തേതബ്ബാനി യാഗാനി, ഏവരൂപാനി കിര സീലവന്തേ ഉദ്ദിസ്സ നിബദ്ധദാനാനി തസ്മിം കുലേ ദലിദ്ദാപി ന ഉപച്ഛിന്ദന്തി.

തത്രിദം വത്ഥു - അനാഥപിണ്ഡികസ്സ കിര ഘരേ പഞ്ച നിച്ചഭത്തസതാനി ദീയിംസു. ദന്തമയസലാകാനി പഞ്ചസതാനി അഹേസും. അഥ തം കുലം അനുക്കമേന ദാലിദ്ദിയേന അഭിഭൂതം, ഏകാ തസ്മിം കുലേ ദാരികാ ഏകസലാകതോ ഉദ്ധം ദാതും നാസക്ഖി. സാപി പച്ഛാ സേതവാഹനരജ്ജം ഗന്ത്വാ ഖലം സോധേത്വാ ലദ്ധധഞ്ഞേന തം സലാകം അദാസി. ഏകോ ഥേരോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ തം ആനേത്വാ അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനേ ഠപേസി. സാ തതോ പട്ഠായ പുന പഞ്ചപി സലാകഭത്തസതാനി പവത്തേസി.

ദണ്ഡപ്പഹാരാതി - ''പടിപാടിയാ തിട്ഠഥ തിട്ഠഥാ''തി ഉജും ഗന്ത്വാ ഗണ്ഹഥ ഗണ്ഹഥാതി ച ആദീനി വത്വാ ദീയമാനാ ദണ്ഡപ്പഹാരാപി ഗലഗ്ഗാഹാപി ദിസ്സന്തി. **അയം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഹേതു...പേ॰... മഹാനിസംസതരഞ്ചാ**തി. ഏത്ഥ യസ്മാ മഹായഞ്ഞേ വിയ ഇമസ്മിം സലാകഭത്തേ ന ബഹൂഹി വേയ്യാവച്ചകരേഹി വാ ഉപകരണേഹി വാ അത്ഥോ അത്ഥി, തസ്മാ ഏതം അപ്പട്ഠതരം. യസ്മാ ചേത്ഥ ന ബഹൂനം കമ്മച്ഛേദവസേന പീളാസങ്ഖാതോ സമാരമ്ഭോ അത്ഥി, തസ്മാ അപ്പസമാരമ്ഭതരം. യസ്മാ ചേതം സങ്ഘസ്സ യിട്ഠം പരിച്ചത്തം, തസ്മാ യഞ്ഞന്തി വുത്തം, യസ്മാ പന ഛളങ്ഗസമന്നാഗതായ ദക്ഖിണായ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകസ്സേവ ന സുകരം പുഞ്ഞാഭിസന്ദസ്സ പമാണം കാതും, ഇദഞ്ച

തഥാവിധം. തസ്മാ തം മഹപ്ഫലതരഞ്ച മഹാനിസംസതരഞ്ചാതി വേദിതബ്ബം. ഇദം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - ഇദമ്പി നിച്ചഭത്തം ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ ദദതോ ദിവസേ ദിവസേ ഏകസ്സ കമ്മം നസ്സതി. നവനവോ ഉസ്സാഹോ ച ജനേതബ്ബോ ഹോതി, അത്ഥി നു ഖോ ഇതോപി അഞ്ഞോ യഞ്ഞോ അപ്പട്ഠതരോ ച അപ്പസമാരമ്ഭതരോ ചാതി. തസ്മാ "അത്ഥി പന, ഭോ ഗോതമാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ സലാകഭത്തേ കിച്ചപരിയോസാനം നത്ഥി, ഏകേന ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ അഞ്ഞം കമ്മം അകത്വാ സംവിധാതബ്ബമേവ. വിഹാരദാനേ പന കിച്ചപരിയോസാനം അത്ഥി. പണ്ണസാലം വാ ഹി കാരേതും കോടിധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ മഹാവിഹാരം വാ, ഏകവാരം ധനപരിച്ചാഗം കത്വാ കാരിതം സത്തട്ഠവസ്സാനിപി വസ്സസതമ്പി വസ്സസഹസ്സമ്പി ഗച്ഛതിയേവ. കേവലം ജിണ്ണപതിതട്ഠാനേ പടിസങ്ഖരണമത്തമേവ കാതബ്ബം ഹോതി. തസ്മാ ഇദം വിഹാരദാനം സലാകഭത്തതോ അപ്പട്ഠതരം അപ്പസമാരമ്ഭതരഞ്ച ഹോതി. യസ്മാ പനേത്ഥ സുത്തന്തപരിയായേന യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായാതി ആദയോ നവാനിസംസാ വുത്താ, ഖന്ധകപരിയായേന.

> "സീതം ഉണ്ഹം പടിഹന്തി, തതോ വാളമിഗാനി ച;
> സിരിംസപേ ച മകസേ ച, സിസിരേ ചാപി വുട്ഠിയോ.
>
> തതോ വാതാതപോ ഘോരോ, സഞ്ജാതോ പടിഹഞ്ഞതി;
> ലേണത്ഥഞ്ച സുഖത്ഥഞ്ച, **ഝായിതുഞ്ച വിപസ്സിതും.**
>
> വിഹാരദാനം സങ്ഘസ്സ, അഗ്ഗം ബുദ്ധേന വണ്ണിതം;
> തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോ, സമ്പസ്സം അത്ഥമത്തനോ;
> വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ.
>
> തസ്മാ അന്നഞ്ച പാനഞ്ച, വത്ഥസേനാസനാനി ച;
> ദദേയ ഉജുഭൂതേസു, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.
>
> തേ തസ്സ ധമ്മം ദേസേന്തി, സബ്ബദുക്ഖാപനൂദനം;
> യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായ, പരിനിബ്ബാതി അനാസവോ"തി. (ചൂളവ॰ ൨൯൫);

സത്തരസാനിസംസാ വുത്താ. തസ്മാ ഏതം സലാകഭത്തതോ മഹപ്ഫലതരഞ്ച മഹാനിസംസതരഞ്ചാതി വേദിതബ്ബം. സങ്ഘസ്സ പന പരിച്ചത്തത്താവ യഞ്ഞോതി വുച്ചതി. ഇദമ്പി സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - "ധനപരിച്ചാഗം കത്വാ വിഹാരദാനം നാമ ദുക്കരം, അത്തനോ സന്തകാ ഹി കാകണികാപി പരസ്സ ദുപ്പരിച്ചജാ, ഹന്ദാഹം ഇതോപി അപ്പട്ഠതരഞ്ച അപ്പസമാരമ്ഭതരഞ്ച യഞ്ഞം പുച്ഛാമീ"തി. തതോ തം പുച്ഛന്തോ - "അത്ഥി പന ഭോ"തിആദിമാഹ.

൩൪൦-൩൪൧. തത്ഥ യസ്മാ സകിം പരിച്ചത്തേപി വിഹാരേ പുനപ്പുനം ഛാദനഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണാദിവസേന കിച്ചം അത്ഥിയേവ, സരണം പന ഏകഭിക്ഖുസ്സ വാ സന്തികേ സങ്ഘസ്സ വാ ഗണസ്സ വാ സകിം ഗഹിതം ഗഹിതമേവ ഹോതി, നത്ഥി തസ്സ പുനപ്പുനം കത്തബ്ബതാ, തസ്മാ തം വിഹാരദാനതോ അപ്പട്ഠതരഞ്ച അപ്പസമാരമ്ഭതരഞ്ച ഹോതി. യസ്മാ ച സരണഗമനം നാമ തിണ്ണം രതനാനം ജീവിതപരിച്ചാഗമയം പുഞ്ഞകമ്മം

സഗ്ഗസമ്പത്തിം ദേതി, തസ്മാ മഹപ്ഫലതരഞ്ച മഹാനിസംസതരഞ്ചാതി വേദിതബ്ബം. തിണ്ണം പന രതനാനം ജീവിതപരിച്ചാഗവസേന യഞ്ഞോതി വുച്ചതി.

൩൫൨. ഇദം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - "അത്തനോ ജീവിതം നാമ പരസ്സ പരിച്ചജിതും ദുക്കരം, അത്ഥി നു ഖോ ഇതോപി അപ്പട്ഠതരോ യഞ്ഞോ"തി തതോ തം പുച്ഛന്തോ പുന "അത്ഥി പന, ഭോ ഗോതമാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ പാണാതിപാതാ വേരമണീതിആദീസു **വേരമണീ** നാമ വിരതി. സാ തിവിധാ ഹോതി - സമ്പത്തവിരതി, സമാദാനവിരതി സേതുഘാതവിരതീതി. തത്ഥ യോ സിക്ഖാപദാനി അഗഹേത്വാപി കേവലം അത്തനോ ജാതിഗോത്തകുലാപദേസാദീനി അനുസ്സരിത്വാ - "ന മേ ഇദം പതിരൂപ"ന്തി പാണാതിപാതാദീനി ന കരോതി, സമ്പത്തവത്ഥും പരിഹരതി. തതോ ആരകാ വിരമതി. തസ്സ സാ വിരതി സമ്പത്തവിരതീതി വേദിതബ്ബാ.

"അജ്ജതഗ്ഗേ ജീവിതഹേതുപി പാണം ന ഹനാമീ"തി വാ "പാണാതിപാതാ വിരമാമീ"തി വാ "വേരമണിം സമാദിയാമീ"തി വാ ഏവം സിക്ഖാപദാനി ഗണ്ഹന്തസ്സ പന വിരതി സമാദാനവിരതീതി വേദിതബ്ബാ.

അരിയസാവകാനം പന മഗ്ഗസമ്പയുത്താ വിരതി സേതുഘാതവിരതി നാമ. തത്ഥ പുരിമാ ദ്വേ വിരതിയോ യം വോരോപനാദിവസേന വീതിക്കമിതബ്ബം ജീവിതിന്ദ്രിയാദിവത്ഥു, തം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തന്തി. പച്ഛിമാ നിബ്ബാനാരമ്മണാവ. ഏത്ഥ ച യോ പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി ഏകതോ ഗണ്ഹതി, തസ്സ ഏകസ്മിം ഭിന്നേ സബ്ബാനി ഭിന്നാനി ഹോന്തി. യോ ഏകേകം ഗണ്ഹതി, സോ യം വീതിക്കമതി, തദേവ ഭിജ്ജതി. സേതുഘാതവിരതിയാ പന ഭേദോ നാമ നത്ഥി, ഭവന്തരേപി ഹി അരിയസാവകോ ജീവിതഹേതുപി നേവ പാണം ഹനതി ന സുരം പിവതി. സചേപിസ്സ സുരഞ്ച ഖീരഞ്ച മിസ്സേത്വാ മുഖേ പക്ഖിപന്തി, ഖീരമേവ പവിസതി, ന സുരാ. യഥാ കിം? കോഞ്ചസകുണാനം ഖീരമിസ്സകേ ഉദകേ ഖീരമേവ പവിസതി? ന ഉദകം. ഇദം യോനിസിദ്ധന്തി ചേ, ഇദം ധമ്മതാസിദ്ധന്തി ച വേദിതബ്ബം. യസ്മാ പന സരണഗമനേ ദിട്ഠിഉജുകകരണം നാമ ഭാരിയം. സിക്ഖാപദസമാദാനേ പന വിരതിമത്തകമേവ. തസ്മാ ഏതം യഥാ വാ തഥാ വാ ഗണ്ഹന്തസ്സാപി സാധുകം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി അപ്പട്ഠതരഞ്ച അപ്പസമാരമ്ഭതരഞ്ച. പഞ്ചസീലസദിസസ്സ പന ദാനസ്സ അഭാവതോ ഏത്ഥ മഹപ്ഫലതാ മഹാനിസംസതാ ച വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "പഞ്ചിമാനി , ഭിക്ഖവേ, ദാനാനി മഹാദാനാനി അഗ്ഗഞ്ഞാനി രത്തഞ്ഞാനി വംസഞ്ഞാനി പോരാണാനി അസംകിണ്ണാനി അസംകിണ്ണപുബ്ബാനി ന സങ്കിയന്തി ന സങ്കിയിസ്സന്തി അപ്പടികുട്ഠാനി സമണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഞ്ഞൂഹി. കതമാനി പഞ്ച? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ പാണാതിപാതം പഹായ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി. പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അപരിമാണാനം സത്താനം അഭയം ദേതി, അവേരം ദേതി അബ്യാപജ്ഝം ദേതി. അപരിമാണാനം സത്താനം അഭയം ദത്വാ അവേരം ദത്വാ അബ്യാപജ്ഝം ദത്വാ അപരിമാണസ്സ അഭയസ്സ അവേരസ്സ അബ്യാപജ്ഝസ്സ ഭാഗീ ഹോതി. ഇദം, ഭിക്ഖവേ, പഠമം ദാനം മഹാദാനം…പേ॰… വിഞ്ഞൂഹീതി.

> പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അദിന്നാദാനം പഹായ...പേ॰... കാമേസുമിച്ഛാചാരം പഹായ...പേ॰... മുസാവാദം പഹായ...പേ॰... സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനം പഹായ...പേ॰... ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച ദാനാനി മഹാദാനാനി അഗ്ഗഞ്ഞാനി...പേ॰... വിഞ്ഞൂഹീ"തി (അം॰ നി॰ വ്യ.൩൯).

ഇദഞ്ച പന സീലപഞ്ചകം - "അത്തസിനേഹഞ്ച ജീവിതസിനേഹഞ്ച പരിച്ചജിത്വാ രക്ഖിസ്സാമീ"തി സമാദിന്നതായ യഞ്ഞോതി വുച്ചതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി പഞ്ചസീലതോ സരണഗമനമേവ ജേട്ഠകം, ഇദം പന സരണഗമനേയേവ പതിട്ഠായ രക്ഖിതസീലവസേന മഹപ്ഫലന്തി വുത്തം.

൩൫൩. ഇദമ്പി സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - "പഞ്ചസീലം നാമ രക്ഖിതും ഗരുകം, അത്ഥി നു ഖോ അഞ്ഞം കിഞ്ചി ഈദിസമേവ ഹുത്വാ ഇതോ അപ്പട്ഠതരഞ്ച മഹപ്ഫലതരഞ്ചാ"തി. തതോ തം പുച്ഛന്തോ പുനപി - "അത്ഥി പന, ഭോ ഗോതമാ"തിആദിമാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ തിവിധസീലപാരിപൂരിയം ഠിതസ്സ പഠമജ്ഝാനാദീനം യഞ്ഞാനം അപ്പട്ഠതരഞ്ച മഹപ്ഫലതരഞ്ച ദസ്സേതുകാമോ ബുദ്ധുപ്പാദതോ പട്ഠായ ദേസനം ആരഭന്തോ "ഇധ ബ്രാഹ്മണാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ ഹേട്ഠാ വുത്തേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതോ പഠമം ഝാനം, പഠമജ്ഝാനാദീസു ഠിതോ ദുതിയജ്ഝാനാദീനി നിബ്ബത്തേന്തോ ന കിലമതി, തസ്മാ താനി അപ്പട്ഠാനി അപ്പസമാരമ്ഭാനി. യസ്മാ പനേത്ഥ പഠമജ്ഝാനം ഏകം കപ്പം ബ്രഹ്മലോകേ ആയും ദേതി. ദുതിയം അട്ഠകപ്പേ. തതിയം ചതുസട്ഠികപ്പേ. ചതുത്ഥം പഞ്ചകപ്പസതാനി. തദേവ ആകാസാനഞ്ചായതനാദിസമാപത്തിവസേന ഭാവിതം വീസതി, ചത്താലീസം, സട്ഠി, ചതുരാസീതി ച കപ്പസഹസ്സാനി ആയും ദേതി; തസ്മാ മഹപ്ഫലതരഞ്ച മഹാനിസംസതരഞ്ച. നീവരണാദീനം പന പച്ചനീകാനം ധമ്മാനം പരിച്ചത്തത്താ തം യഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

വിപസ്സനാഞാണമ്പി യസ്മാ ചതുത്ഥജ്ഝാനപരിയോസാനേസു ഗുണേസു പതിട്ഠായ നിബ്ബത്തേന്തോ ന കിലമതി, തസ്മാ അപ്പട്ഠം അപ്പസമാരമ്ഭം; വിപസ്സനാസുഖസദിസസ്സ പന സുഖസ്സ അഭാവാ മഹപ്ഫലം. പച്ചനീകകിലേസപരിച്ചാഗതോ യഞ്ഞോതി. മനോമയിദ്ധിപി യസ്മാ വിപസ്സനാഞാണേ പതിട്ഠായ നിബ്ബത്തേന്തോ ന കിലമതി, തസ്മാ അപ്പട്ഠാ അപ്പസമാരമ്ഭാ; അത്തനോ സദിസരൂപനിമ്മാനസമത്ഥതായ മഹപ്ഫലാ. അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസപരിച്ചാഗതോ യഞ്ഞോ. ഇദ്ധിവിധഞാണാദീനിപി യസ്മാ മനോമയഞാണാദീസു പതിട്ഠായ നിബ്ബത്തേന്തോ ന കിലമതി, തസ്മാ അപ്പട്ഠാനി അപ്പസമാരമ്ഭാനി, അത്തനോ അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസപ്പഹാനതോ യഞ്ഞോ. ഇദ്ധിവിധം പനേത്ഥ നാനാവിധവികുബ്ബനദസ്സനസമത്ഥതായ. ദിബ്ബസോതം ദേവമനുസ്സാനം സദ്ദസവനസമത്ഥതായ; ചേതോപരിയഞാണം പരേസം സോളസവിധചിത്തജാനനസമത്ഥതായ; പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനസമനുസ്സരണസമത്ഥതായ; ദിബ്ബചക്ഖു ഇച്ഛിതിച്ഛിതരൂപദസ്സനസമത്ഥതായ; ആസവക്ഖയഞാണം അതിപണീതലോകുത്തരമഗ്ഗസുഖനിപ്ഫാദനസമത്ഥതായ മഹപ്ഫലന്തി വേദിതബ്ബം. യസ്മാ പന അരഹത്തതോ വിസിട്ഠതരോ അഞ്ഞോ യഞ്ഞോ

നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം സമാപേന്തോ - "അയമ്പി ഖോ, ബ്രാഹ്മണാ"തിആദിമാഹ.

കൂടദന്തഉപാസകത്തപടിവേദനാവണ്ണനാ

൩൫൮-൩൫൯. ഏവം വുത്തേതി ഏവം ഭഗവതാ വുത്തേ ദേസനായ പസീദിത്വാ സരണം ഗന്തുകാമോ കൂടദന്തോ ബ്രാഹ്മണോ - 'ഏതം അഭിക്കന്തം ഭോ, ഗോതമാ'തിആദികം വചനം അവോച. **ഉപവായതൂ**തി ഉപഗന്ത്വാ സരീരദരഥം നിബ്ബാപേന്തോ തനുസീതലോ വാതോ വായതൂതി. ഇദഞ്ച പന വത്വാ ബ്രാഹ്മണോ പുരിസം പേസേസി - "ഗച്ഛ, താത, യഞ്ഞവാടം പവിസിത്വാ സബ്ബേ തേ പാണയോ ബന്ധനാ മോചേഹീ"തി. സോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ തഥാ കത്വാ ആഗന്ത്വാ "മുത്താ ഭോ, തേ പാണയോ"തി ആരോചേസി. യാവ ബ്രാഹ്മണോ തം പവത്തിം ന സുണി, ന താവ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി. കസ്മാ? "ബ്രാഹ്മണസ്സ ചിത്തേ ആകുലഭാവോ അത്ഥീ"തി. സുത്വാ പനസ്സ "ബഹൂ വത മേ പാണാ മോചിതാ"തി ചിത്തചാരോ വിപ്പസീദതി. ഭഗവാ തസ്സ വിപ്പസന്നമനതം ഞത്വാ ധമ്മദേസനം ആരഭി. തം സന്ധായ - "അഥ ഖോ ഭഗവാ"തിആദി വുത്തം. പുന 'കല്ലചിത്ത'ന്തിആദി ആനുപുബ്ബികഥാനുഭാവേന വിക്ഖമ്ഭിതനീവരണതം സന്ധായ വുത്തം. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

കൂടദന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ

ബ്രാഹ്മണദൂതവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൫൯. ഏവം മേ സുതം - ഏകം സമയം ഭഗവാ വേസാലിയന്തി മഹാലിസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **വേസാലിയ**ന്തി പുനപ്പുനം വിസാലഭാവൂപഗമനതോ വേസാലീതി ലദ്ധനാമകേ നഗരേ. **മഹാവനേ**തി ബഹിനഗരേ ഹിമവന്തേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധം ഹുത്വാ ഠിതം സയം ജാതവനം അത്ഥി, യം മഹന്തഭാവേനേവ മഹാവനന്തി വുച്ചതി, തസ്മിം മഹാവനേ. **കൂടാഗാരസാലായ**ന്തി തസ്മിം വനസണ്ഡേ സങ്ഘാരാമം പതിട്ഠപേസും. തത്ഥ കണ്ണികം യോജേത്വാ ഥമ്ഭാനം ഉപരി കൂടാഗാരസാലാസങ്ഖേപേന ദേവവിമാനസദിസം പാസാദം അകംസു, തം ഉപാദായ സകലോപി സങ്ഘാരാമോ ''കൂടാഗാരസാലാ''തി പഞ്ഞായിത്ഥ. ഭഗവാ തം വേസാലിം ഉപനിസ്സായ തസ്മിം സങ്ഘാരാമേ വിഹരതി. തേന വുത്തം - ''വേസാലിയം വിഹരതി മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായ''ന്തി. **കോസലകാ**തി കോസലരട്ഠവാസിനോ. **മാഗധകാ**തി മഗധരട്ഠവാസിനോ. **കരണീയേനാ**തി അവസ്സം കത്തബ്ബകമ്മേന. യഞ്ഹി അകാതുമ്പി വട്ടതി, തം കിച്ചന്തി വുച്ചതി, യം അവസ്സം കാതബ്ബമേവ, തം കരണീയം നാമ.

൩൬൦. പടിസല്ലീനോ ഭഗവാതി നാനാരമ്മണചാരതോ പടിക്കമ്മ സല്ലീനോ നിലീനോ, ഏകീഭാവം ഉപഗമ്മ ഏകത്താരമ്മണേ ഝാനരതിം അനുഭവതീതി അത്ഥോ. **തത്ഥേവാ**തി തസ്മിഞ്ഞേവ വിഹാരേ. **ഏകമന്ത**ന്തി തസ്മാ ഠാനാ അപക്കമ്മ താസു താസു രുക്ഖച്ഛായാസു നിസീദിംസു.

ഓട്ഠദ്ധലിച്ഛവീവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൬൧. ഓട്ഠദ്ധോതി അദ്ധോട്ഠതായ ഏവംലദ്ധനാമോ. **മഹതിയാ ലിച്ഛവീപരിസായാ**തി പുരേഭത്തം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠഹിത്വാ ഗന്ധമാലാദീനി ഗാഹാപേത്വാ ഉഗ്ഘോസനായ മഹതിം ലിച്ഛവിരാജപരിസം സന്നിപാതാപേത്വാ തായ നീലപീതാദിവണ്ണവത്ഥാഭരണവിലേപനപടിമണ്ഡിതായ താവതിംസപരിസസപ്പടിഭാഗായ മഹതിയാ ലിച്ഛവിപരിസായ സദ്ധിം ഉപസങ്കമി. **അകാലോ ഖോ മഹാലീ**തി തസ്സ ഓട്ഠദ്ധസ്സ മഹാലീതി മൂലനാമം, തേന മൂലനാമമത്തേന നം ഥേരോ മഹാലീതി ആലപതി. **ഏകമന്തം നിസീദീ**തി പതിരൂപാസു രുക്ഖച്ഛായാസു തായ ലിച്ഛവിപരിസായ സദ്ധിം രതനത്തയസ്സ വണ്ണം കഥയന്തോ നിസീദി.

൩൬൨. സീഹോ സമണുദ്ദേസോതി ആയസ്മതോ നാഗിതസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ സത്തവസ്സകാലേ പബ്ബജിത്വാ സാസനേ യുത്തപയുത്തോ ''സീഹോ''തി ഏവംനാമകോ സാമണേരോ, സോ കിര തം മഹാപരിസം ദിസ്വാ - ''അയം പരിസാ മഹതീ, സകലം വിഹാരം പൂരേത്വാ നിസിന്നാ, അദ്ധാ ഭഗവാ അജ്ജ ഇമിസ്സാ പരിസായ മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന ധമ്മം ദേസേസ്സതി, യംനൂനാഹം ഉപജ്ഝായസ്സാചിക്ഖിത്വാ ഭഗവതോ മഹാപരിസായ സന്നിപതിതഭാവം ആരോചാപേയ്യ''ന്തി ചിന്തേത്വാ യേനായസ്മാ നാഗിതോ തേനുപസങ്കമി. **ഭന്തേ കസ്സപാ**തി ഥേരം ഗോത്തേന ആലപതി. **ഏസാ ജനതാ**തി ഏസോ ജനസമൂഹോ.

ത്വഞ്ഞേവ ഭഗവതോ ആരോചേഹീതി സീഹോ കിര ഭഗവതോ വിസ്സാസികോ, അയഞ്ഹി ഥേരോ ഥൂലസരീരോ, തേനസ്സ സരീരഗരുതായ ഉട്ഠാനനിസജ്ജാദീസു ആലസിയഭാവോ ഈസകം അപ്പഹീനോ വിയ ഹോതി. അഥായം സാമണേരോ ഭഗവതോ കാലേന കാലം വത്തം കരോതി. തേന നം ഥേരോ "ത്വമ്പി ദസബലസ്സ വിസ്സാസികോ"തി വത്വാ ഗച്ഛ ത്വഞ്ഞേവാരോചേഹീതി ആഹ. **വിഹാരപച്ഛായായ**ന്തി വിഹാരച്ഛായായം, കൂടാഗാരമഹാഗേഹച്ഛായായ ഫരിതോകാസേതി അത്ഥോ. സാ കിര കൂടാഗാരസാലാ ദക്ഖിണുത്തരതോ ദീഘാ പാചീനമുഖാ, തേനസ്സാ പുരതോ മഹതീ ഛായാ പത്ഥടാ ഹോതി, സീഹോ തത്ഥ ഭഗവതോ ആസനം പഞ്ഞപേസി.

൩൬൧. അഥ ഖോ ഭഗവാ ദ്വാരന്തരേഹി ചേവ വാതപാനന്തരേഹി ച നിക്ഖമിത്വാ വിധാവന്താഹി വിപ്ഫരന്തീഹി ഛബ്ബണ്ണാഹി ബുദ്ധരസ്മീഹി സംസൂചിതനിക്ഖമനോ വലാഹകന്തരതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ കൂടാഗാരസാലതോ നിക്ഖമിത്വാ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി. തേന വുത്തം - "അഥ ഖോ ഭഗവാ വിഹാരാ നിക്ഖമ്മ വിഹാരപച്ഛായായ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീ"തി.

൩൬൨-൩൬൪. പുരിമാനി , ഭന്തേ, ദിവസാനി പുരിമതരാനീതി ഏത്ഥ ഹിയ്യോ ദിവസം പുരിമം നാമ, തതോ പരം പുരിമതരം. തതോ പട്ഠായ പന സബ്ബാനി പുരിമാനി ചേവ പുരിമതരാനി ച ഹോന്തി. **യദഗ്ഗേ**തി മൂലദിവസതോ പട്ഠായ യം ദിവസം അഗ്ഗം പരകോടിം കത്വാ വിഹരാമീതി അത്ഥോ, യാവ വിഹാസിന്തി വുത്തം ഹോതി. ഇദാനി തസ്സ പരിമാണം ദസ്സേന്തോ "നചിരം തീണി വസ്സാനീ"തി ആഹ. അഥ വാ **യദഗ്ഗേ**തി യം ദിവസം അഗ്ഗം കത്വാ നചിരം തീണി വസ്സാനി വിഹരാമീതിപി അത്ഥോ . യം ദിവസം ആദിം കത്വാ നചിരം വിഹാസിം തീണിയേവ വസ്സാനീതി വുത്തം ഹോതി. അയം കിര ഭഗവതോ പത്തചീവരം ഗണ്ഹന്തോ തീണി സംവച്ഛരാനി ഭഗവന്തം ഉപട്ഠാസി, തം സന്ധായ ഏവം വദതി. **പിയരൂപാനീ**തി പിയജാതികാനി സാതജാതികാനി. **കാമൂപസംഹിതാനീ**തി കാമസ്സാദയുത്താനി. **രജനീയാനീ**തി രാഗജനകാനി. **നോ ച ഖോ ദിബ്ബാനി സദ്ദാനീ**തി കസ്മാ സുനക്ഖത്തോ താനി ന സുണാതി? സോ കിര ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുപരികമ്മം യാചി, തസ്സ ഭഗവാ ആചിക്ഖി, സോ യഥാനുസിട്ഠം പടിപന്നോ ദിബ്ബചക്ഖും ഉപ്പാദേത്വാ ദേവതാനം രൂപാനി ദിസ്വാ ചിന്തേസി "ഇമസ്മിം സരീരസണ്ഠാനേ സദ്ദേന മധുരേന ഭവിതബ്ബം, കഥം നു ഖോ നം സുണേയ്യ"ന്തി ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിബ്ബസോതപരികമ്മം പുച്ഛി. അയഞ്ച അതീതേ ഏകം സീലവന്തം ഭിക്ഖും കണ്ണസക്ഖലിയം പഹരിത്വാ ബധിരമകാസി. തസ്മാ പരികമ്മം കരോന്തോപി അഭബ്ബോ ദിബ്ബസോതാധിഗമായ. തേനസ്സ ന ഭഗവാ പരികമ്മം കഥേസി. സോ ഏത്താവതാ ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ചിന്തേസി - "അദ്ധാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഏവം ഹോതി - 'അഹമ്പി ഖത്തിയോ അയമ്പി ഖത്തിയോ, സചസ്സ ഞാണം വഡ്ഢിസ്സതി, അയമ്പി സബ്ബഞ്ഞൂ ഭവിസ്സതീ'തി ഉസൂയായ മയ്ഹം ന കഥേസീ"തി. സോ അനുക്കമേന ഗിഹിഭാവം പത്വാ തമത്ഥം മഹാലിലിച്ഛവിനോ കഥേന്തോ ഏവമാഹ.

൩൬൬-൩൭൧. ഏകംസഭാവിതോതി ഏകംസായ ഏകകോട്ഠാസായ ഭാവിതോ, ദിബ്ബാനം വാ രൂപാനം ദസ്സനത്ഥായ ദിബ്ബാനം വാ സദ്ദാനം സവനത്ഥായ ഭാവിതോതി അത്ഥോ. **തിരിയ**ന്തി അനുദിസായ.

ഉഭയംസഭാവിതോതി ഉഭയംസായ ഉഭയകോട്ഠാസായ ഭാവിതോതി അത്ഥോ. **അയം ഖോ മഹാലി ഹേതൂ**തി അയം ദിബ്ബാനംയേവ രൂപാനം ദസ്സനായ ഏകംസഭാവിതോ സമാധി ഹേതു. ഇമമത്ഥം സുത്വാ സോ ലിച്ഛവീ ചിന്തേസി - "ഇദം ദിബ്ബസോതേന സദ്ദസുണനം ഇമസ്മിം സാസനേ ഉത്തമത്ഥഭൂതം മഞ്ഞേ ഇമസ്സ നൂന അത്ഥായ ഏതേ ഭിക്ഖൂ പഞ്ഞാസമ്പി സട്ഠിപി വസ്സാനി അപണ്ണകം ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്തി, യംനൂനാഹം ദസബലം ഏതമത്ഥം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി.

൩൭൨. തതോ തമത്ഥം പുച്ഛന്തോ "ഏതാസം നൂന, ഭന്തേ"തിആദിമാഹ. **സമാധിഭാവനാന**ന്തി ഏത്ഥ സമാധിയേവ സമാധിഭാവനാ, ഉഭയംസഭാവിതാനം സമാധീനന്തി അത്ഥോ. അഥ യസ്മാ സാസനതോ ബാഹിരാ ഏതാ സമാധിഭാവനാ, ന അജ്ഝത്തികാ. തസ്മാ താ പടിക്ഖിപിത്വാ യദത്ഥം ഭിക്ഖൂ ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്തി, തം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "ന ഖോ മഹാലീ"തിആദിമാഹ.

ചതുഅരിയഫലവണ്ണനാ

൩൭൩. തിണ്ണം സംയോജനാനന്തി സക്കായദിട്ഠിആദീനം തിണ്ണം ബന്ധനാനം. താനി ഹി വട്ടദുക്ഖമയേ രഥേ സത്തേ സംയോജേന്തി, തസ്മാ സംയോജനാനീതി വുച്ചന്തി. **സോതാപന്നോ ഹോതീ**തി മഗ്ഗസോതം ആപന്നോ ഹോതി. **അവിനിപാതധമ്മോ**തി ചതൂസു അപായേസു അപതനധമ്മോ. **നിയതോ**തി ധമ്മനിയാമേന നിയതോ. **സമ്ബോധിപരായണോ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയസങ്ഖാതാ സമ്ബോധി പരം അയനം അസ്സ, അനേന വാ പത്തബ്ബാതി സമ്ബോധിപരായണോ.

തനുത്താതി പരിയുട്ഠാനമന്ദതായ ച കദാചി കരഹചി ഉപ്പത്തിയാ ച തനുഭാവാ. **ഓരമ്ഭാഗിയാന**ന്തി ഹേട്ഠാഭാഗിയാനം, യേ ഹി ബദ്ധോ ഉപരി സുദ്ധാവാസഭൂമിയം നിബ്ബത്തിതും ന സക്കോതി. **ഓപപാതികോ**തി സേസയോനിപടിക്ഖേപവചനമേതം. **തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ**തി തസ്മിം ഉപരിഭവേയേവ പരിനിബ്ബാനധമ്മോ. **അനാവത്തിധമ്മോ**തി തതോ ബ്രഹ്മലോകാ പുന പടിസന്ധിവസേന അനാവത്തനധമ്മോ. **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ചിത്തവിസുദ്ധിം, സബ്ബകിലേസബന്ധനവിമുത്തസ്സ അരഹത്തഫലചിത്തസ്സേതം അധിവചനം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഏത്ഥാപി സബ്ബകിലേസബന്ധനവിമുത്താ അരഹത്തഫലപഞ്ഞാവ പഞ്ഞാവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബാ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയ**ന്തി സാമം. **അഭിഞ്ഞാ**തി അഭിജാനിത്വാ. **സച്ഛികത്വാ**തി പച്ചക്ഖം കത്വാ. അഥ വാ **അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അഭിഞ്ഞായ അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന സച്ഛികരിത്വാതിപി അത്ഥോ. **ഉപസമ്പജ്ജാ**തി പത്വാ പടിലഭിത്വാ. ഇദം സുത്വാ ലിച്ഛവിരാജാ ചിന്തേസി - "അയം പന ധമ്മോ ന സകുണേന വിയ ഉപ്പതിത്വാ, നാപി ഗോധായ വിയ ഉരേന ഗന്ത്വാ സക്കാ പടിവിജ്ഝിതും , അദ്ധാ പന ഇമം പടിവിജ്ഝന്തസ്സ പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദായ ഭവിതബ്ബം, പുച്ഛാമി താവ ന"ന്തി.

അരിയഅട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൭൪-൩൭൫. തതോ ഭഗവന്തം പുച്ഛന്തോ "അത്ഥി പന ഭന്തേ"തിആദിമാഹ. **അട്ഠങ്ഗികോ**തി പഞ്ചങ്ഗികം തുരിയം വിയ അട്ഠങ്ഗികോ ഗാമോ വിയ ച

അട്ഠങ്ഗമത്തോയേവ ഹുത്വാ അട്ഠങ്ഗികോ, ന അങ്ഗതോ അഞ്ഞോ മഗ്ഗോ നാമ അത്ഥി. തേനേവാഹ - **“സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി…പേ… സമ്മാസമാധീ”**തി. തത്ഥ സമ്മാദസ്സനലക്ഖണാ **സമ്മാദിട്ഠി.** സമ്മാ അഭിനിരോപനലക്ഖണോ **സമ്മാസങ്കപ്പോ.** സമ്മാ പരിഗ്ഗഹണലക്ഖണാ **സമ്മാവാചാ.** സമ്മാ സമുട്ഠാപനലക്ഖണോ **സമ്മാകമ്മന്തോ.** സമ്മാ വോദാപനലക്ഖണോ **സമ്മാആജീവോ.** സമ്മാ പഗ്ഗഹലക്ഖണോ **സമ്മാവായാമോ.** സമ്മാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണാ **സമ്മാസതി.** സമ്മാ സമാധാനലക്ഖണോ **സമ്മാസമാധി.** ഏതേസു ഏകേകസ്സ തീണി തീണി കിച്ചാനി ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി താവ അഞ്ഞേഹിപി അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസേഹി സദ്ധിം മിച്ഛാദിട്ഠിം പജഹതി, നിരോധം ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച പസ്സതി തപ്പടിച്ഛാദകമോഹവിധമനവസേന അസമ്മോഹതോ. സമ്മാസങ്കപ്പാദയോപി തഥേവ മിച്ഛാസങ്കപ്പാദീനി പജഹന്തി, നിരോധഞ്ച ആരമ്മണം കരോന്തി, വിസേസതോ പനേത്ഥ സമ്മാസങ്കപ്പോ സഹജാതധമ്മേ അഭിനിരോപേതി. സമ്മാവാചാ സമ്മാ പരിഗ്ഗണ്ഹതി. സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാ സമുട്ഠാപേതി. സമ്മാആജീവോ സമ്മാ വോദാപേതി. സമ്മാവായാമോ സമ്മാ പഗ്ഗണ്ഹതി. സമ്മാസതി സമ്മാ ഉപട്ഠാപേതി. സമ്മാസമാധി സമ്മാ പദഹതി.

അപി ചേസാ സമ്മാദിട്ഠി നാമ പുബ്ബഭാഗേ നാനാക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ ഹോതി, മഗ്ഗക്ഖണേ ഏകക്ഖണാ ഏകാരമ്മണാ. കിച്ചതോ പന ‘‘ദുക്ഖേ ഞാണ’’ന്തിആദീനി ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. സമ്മാസങ്കപ്പാദയോപി പുബ്ബഭാഗേ നാനാക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ ഹോന്തി. മഗ്ഗക്ഖണേ ഏകക്ഖണാ ഏകാരമ്മണാ. തേസു സമ്മാസങ്കപ്പോ കിച്ചതോ ‘‘നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ’’തിആദീനി തീണി നാമാനി ലഭതി. സമ്മാ വാചാദയോ തിസ്സോ വിരതിയോപി ഹോന്തി, ചേതനാദയോപി ഹോന്തി, മഗ്ഗക്ഖണേ പന വിരതിയേവ. സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതീതി ഇദമ്പി ദ്വയം കിച്ചതോ സമ്മപ്പധാനസതിപട്ഠാനവസേന ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. സമ്മാസമാധി പന പുബ്ബഭാഗേപി മഗ്ഗക്ഖണേപി സമ്മാസമാധിയേവ.

ഇതി ഇമേസു അട്ഠസു ധമ്മേസു ഭഗവതാ നിബ്ബാനാധിഗമായ പടിപന്നസ്സ യോഗിനോ ബഹുകാരത്താ പഠമം സമ്മാദിട്ഠി ദേസിതാ. അയഞ്ഹി ‘‘പഞ്ഞാപജ്ജോതോ പഞ്ഞാസത്ഥ’’ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൬) ച വുത്താ. തസ്മാ ഏതായ പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനാഞാണസങ്ഖാതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമിത്വാ കിലേസചോരേ ഘാതേന്തോ ഖേമേന യോഗാവചരോ നിബ്ബാനം പാപുണാതി. തേന വുത്തം - ‘‘നിബ്ബാനാധിഗമായ പടിപന്നസ്സ യോഗിനോ ബഹുകാരത്താ പഠമം സമ്മാദിട്ഠി ദേസിതാ’’തി.

സമ്മാസങ്കപ്പോ പന തസ്സാ ബഹുകാരോ, തസ്മാ തദനന്തരം വുത്തോ. യഥാ ഹി ഹേരഞ്ഞികോ ഹത്ഥേന പരിവട്ടേത്വാ പരിവട്ടേത്വാ ചക്ഖുനാ കഹാപണം ഓലോകേന്തോ - ‘‘അയം ഛേകോ, അയം കൂടോ’’തി ജാനാതി. ഏവം യോഗാവചരോപി പുബ്ബഭാഗേ വിതക്കേന വിതക്കേത്വാ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ഓലോകയമാനോ - ‘‘ഇമേ ധമ്മാ കാമാവചരാ, ഇമേ ധമ്മാ രൂപാവചരാദയോ’’തി പജാനാതി. യഥാ വാ പന പുരിസേന കോടിയം ഗഹേത്വാ പരിവട്ടേത്വാ പരിവട്ടേത്വാ ദിന്നം മഹാരുക്ഖം തച്ഛകോ വാസിയാ തച്ഛേത്വാ കമ്മേ ഉപനേതി, ഏവം വിതക്കേന വിതക്കേത്വാ വിതക്കേത്വാ ദിന്നേ ധമ്മേ യോഗാവചരോ പഞ്ഞായ - ‘‘ഇമേ കാമാവചരാ, ഇമേ രൂപാവചരാ’’തിആദിനാ നയേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കമ്മേ ഉപനേതി . തേന

വുത്തം - ''സമ്മാസങ്കപ്പോ പന തസ്സാ ബഹുകാരോ, തസ്മാ തദനന്തരം വുത്തോ''തി. സ്വായം യഥാ സമ്മാദിട്ഠിയാ ഏവം സമ്മാവാചായപി ഉപകാരകോ. യഥാഹ - ''പുബ്ബേ ഖോ, വിസാഖ, വിതക്കേത്വാ വിചാരേത്വാ പച്ഛാ വാചം ഭിന്ദതീ''തി, (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩) തസ്മാ തദനന്തരം സമ്മാവാചാ വുത്താ.

യസ്മാ പന - ''ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരിസ്സാമാ''തി പഠമം വാചായ സംവിദഹിത്വാ ലോകേ കമ്മന്തേ പയോജേന്തി; തസ്മാ വാചാ കായകമ്മസ്സ ഉപകാരികാതി സമ്മാവാചായ അനന്തരം സമ്മാകമ്മന്തോ വുത്തോ. ചതുബ്ബിധം പന വചീദുച്ചരിതം, തിവിധഞ്ച കായദുച്ചരിതം പഹായ ഉഭയം സുചരിതം പൂരേന്തസ്സേവ യസ്മാ ആജീവട്ഠമകം സീലം പൂരേതി, ന ഇതരസ്സ, തസ്മാ തദുഭയാനന്തരം സമ്മാആജീവോ വുത്തോ. ഏവം വിസുദ്ധാജീവേന പന ''പരിസുദ്ധോ മേ ആജീവോ''തി ഏത്താവതാ ച പരിതോസം കത്വാ സുത്തപമത്തേന വിഹരിതും ന യുത്തം, അഥ ഖോ ''സബ്ബിരിയാപഥേസു ഇദം വീരിയം സമാരഭിതബ്ബ''ന്തി ദസ്സേതും തദനന്തരം സമ്മാവായാമോ വുത്തോ. തതോ ''ആരദ്ധവീരിയേനപി കായാദീസു ചതൂസു വത്ഥൂസു സതി സൂപട്ഠിതാ കാതബ്ബാ''തി ദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം സമ്മാസതി ദേസിതാ. യസ്മാ പനേവം സൂപട്ഠിതാ സതി സമാധിസ്സുപകാരാനുപകാരാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്നേസിത്വാ പഹോതി ഏകത്താരമ്മണേ ചിത്തം സമാധാതും, തസ്മാ സമ്മാസതിയാ അനന്തരം സമ്മാസമാധി ദേസിതോതി വേദിതബ്ബോ. **ഏതേസം ധമ്മാനം സച്ഛികിരിയായാ**തി ഏതേസം സോതാപത്തിഫലാദീനം പച്ചക്ഖകിരിയത്ഥായ.

ദ്വേ പബ്ബജിതവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൭൬-൩൭൭. ഏകമിദാഹന്തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? അയം കിര രാജാ - ''രൂപം അത്താ''തി ഏവംലദ്ധികോ, തേനസ്സ ദേസനായ ചിത്തം നാധിമുച്ചതി. അഥ ഭഗവതാ തസ്സ ലദ്ധിയാ ആവികരണത്ഥം ഏകം കാരണം ആഹരിതും ഇദമാരദ്ധം. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - ''അഹം ഏകം സമയം ഘോസിതാരാമേ വിഹരാമി, തത്ര വസന്തം മം തേ ദ്വേ പബ്ബജിതാ ഏവം പുച്ഛിംസു. അഥാഹം തേസം ബുദ്ധുപ്പാദം ദസ്സേത്വാ തന്തിധമ്മം നാമ കഥേന്തോ ഇദമവോചം - ''ആവുസോ, സദ്ധാസമ്പന്നോ നാമ കുലപുത്തോ ഏവരൂപസ്സ സത്ഥു സാസനേ പബ്ബജിതോ, ഏവം തിവിധം സീലം പൂരേത്വാ പഠമജ്ഝാനാദീനി പത്വാ ഠിതോ 'തം ജീവ'ന്തിആദീനി വദേയ്യ, യുത്തം നു ഖോ ഏതമസ്സാ''തി? തതോ തേഹി ''യുത്ത''ന്തി വുത്തേ ''അഹം ഖോ പനേതം, ആവുസോ, ഏവം ജാനാമി, ഏവം പസ്സാമി, അഥ ച പനാഹം ന വദാമീ''തി തം വാദം പടിക്ഖിപിത്വാ ഉത്തരി ഖീണാസവം ദസ്സേത്വാ ''ഇമസ്സ ഏവം വത്തും ന യുത്ത''ന്തി അവോചം. തേ മമ വചനം സുത്വാ അത്തമനാ അഹേസുന്തി. ഏവം വുത്തേ സോപി അത്തമനോ അഹോസി . തേനാഹ - ''ഇദമവോച ഭഗവാ. അത്തമനോ ഓട്ഠദ്ധോ ലിച്ഛവീ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദീ''തി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ജാലിയസുത്തവണ്ണനാ

ദ്വേ പബ്ബജിതവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൭൮. ഏവം മേ സുതം...പേ॰... കോസമ്ബിയന്തി ജാലിയസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **ഘോസിതാരാമേ**തി ഘോസിതേന സേട്ഠിനാ കതേ ആരാമേ. പുബ്ബേ കിര അല്ലകപ്പരട്ഠം നാമ അഹോസി. തതോ കോതൂഹലികോ നാമ ദലിദ്ദോ ഛാതകഭയേന സപുത്തദാരോ അവന്തിരട്ഠം ഗച്ഛന്തോ പുത്തം വഹിതും അസക്കോന്തോ ഛഡ്ഡേത്വാ അഗമാസി, മാതാ നിവത്തിത്വാ തം ഗഹേത്വാ ഗതാ, തേ ഏകം ഗോപാലകഗാമം പവിസിംസു. ഗോപാലകേന ച തദാ ബഹുപായാസോ പടിയത്തോ ഹോതി, തേ തതോ പായാസം ലഭിത്വാ ഭുഞ്ജിംസു. അഥ സോ പുരിസോ ബലവപായാസം ഭുത്തോ ജീരാപേതും അസക്കോന്തോ രത്തിഭാഗേ കാലം കത്വാ തത്ഥേവ സുനഖിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ കുക്കുരോ ജാതോ, സോ ഗോപാലകസ്സ പിയോ അഹോസി. ഗോപാലകോ ച പച്ചേകബുദ്ധം ഉപട്ഠഹതി. പച്ചേകബുദ്ധോപി ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ കുക്കുരസ്സ ഏകേകം പിണ്ഡം ദേതി, സോ പച്ചേകബുദ്ധേ സിനേഹം ഉപ്പാദേത്വാ ഗോപാലകേന സദ്ധിം പണ്ണസാലമ്പി ഗച്ഛതി. ഗോപാലകേ അസന്നിഹിതേ ഭത്തവേലായം സയമേവ ഗന്ത്വാ കാലാരോചനത്ഥം പണ്ണസാലദ്വാരേ ഭുസ്സതി, അന്തരാമഗ്ഗേപി ചണ്ഡമിഗേ ദിസ്വാ ഭുസ്സിത്വാ പലാപേതി. സോ പച്ചേകബുദ്ധേ മുദുകേന ചിത്തേന കാലംകത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി . തത്രസ്സ ഘോസകദേവപുത്തോ ത്വേവ നാമം അഹോസി. സോ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ കോസമ്ബിയം ഏകസ്സ കുലസ്സ ഘരേ നിബ്ബത്തി. തം അപുത്തകോ സേട്ഠി തസ്സ മാതാപിതൂനം ധനം ദത്വാ പുത്തം കത്വാ അഗ്ഗഹേസി. അഥ അത്തനോ പുത്തേ ജാതേ സത്തക്ഖത്തും ഘാതാപേതും ഉപക്കമി. സോ പുഞ്ഞവന്തതായ സത്തസുപി ഠാനേസു മരണം അപ്പത്വാ അവസാനേ ഏകായ സേട്ഠിധീതായ വേയ്യത്തിയേന ലദ്ധജീവിതോ അപരഭാഗേ പിതുഅച്ചയേന സേട്ഠിട്ഠാനം പത്വാ ഘോസകസേട്ഠി നാമ ജാതോ. അഞ്ഞേപി കോസമ്ബിയം കുക്കുടസേട്ഠി , പാവാരിയസേട്ഠീതി ദ്വേ സേട്ഠിനോ അത്ഥി, ഇമിനാ സദ്ധിം തയോ അഹേസും.

തേന ച സമയേന ഹിമവന്തതോ പഞ്ചസതതാപസാ സരീരസന്തപ്പനത്ഥം അന്തരന്തരാകോസമ്ബിം ആഗച്ഛന്തി , തേസം ഏതേ തയോ സേട്ഠീ അത്തനോ അത്തനോ ഉയ്യാനേസു പണ്ണകുടിയോ കത്വാ ഉപട്ഠാനം കരോന്തി. അഥേകദിവസം തേ താപസാ ഹിമവന്തതോ ആഗച്ഛന്താ മഹാകന്താരേ തസിതാ കിലന്താ ഏകം മഹന്തം വടരുക്ഖം പത്വാ തത്ഥ അധിവത്ഥായ ദേവതായ സന്തികാ സങ്ഗഹം പച്ചാസിസന്താ നിസീദിംസു. ദേവതാ സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതം ഹത്ഥം പസാരേത്വാ തേസം പാനീയപാനകാദീനി ദത്വാ കിലമഥം പടിവിനോദേസി, ഏതേ ദേവതായാനുഭാവേന വിമ്ഹിതാ പുച്ഛിംസു - ''കിം നു ഖോ, ദേവതേ, കമ്മം കത്വാ തയാ അയം സമ്പത്തി ലദ്ധാ''തി? ദേവതാ ആഹ - ''ലോകേ ബുദ്ധോ നാമ ഭഗവാ ഉപ്പന്നോ, സോ ഏതരഹി സാവത്ഥിയം വിഹരതി, അനാഥപിണ്ഡികോ ഗഹപതി തം ഉപട്ഠഹതി. സോ ഉപോസഥദിവസേസു അത്തനോ ഭതകാനം പകതിഭത്തവേതനമേവ ദത്വാ ഉപോസഥം കാരാപേസി. അഥാഹം ഏകദിവസം മജ്ഝന്ഹികേ പാതരാസത്ഥായ ആഗതോ കഞ്ചി ഭതകകമ്മം അകരോന്തം ദിസ്വാ - 'അജ്ജ മനുസ്സാ കസ്മാ കമ്മം ന കരോന്തീ'തി പുച്ഛിം. തസ്സ മേ തമത്ഥം

ആരോചേസും. അഥാഹം ഏതദവോചം - ‘ഇദാനി ഉപഡ്ഢദിവസോ ഗതോ, സക്കാ നു ഖോ ഉപഡ്ഢുപോസഥം കാതു’ന്തി. തതോ സേട്ഠിസ്സ പടിവേദേത്വാ “സക്കാ കാതു”ന്തി ആഹ. സ്വാഹം ഉപഡ്ഢദിവസം ഉപഡ്ഢുപോസഥം സമാദിയിത്വാ തദഹേവ കാലം കത്വാ ഇമം സമ്പത്തിം പടിലഭി”ന്തി.

അഥ തേ താപസാ “ബുദ്ധോ കിര ഉപ്പന്നോ”തി സഞ്ജാതപീതിപാമോജ്ജാ തതോവ സാവത്ഥിം ഗന്തുകാമാ ഹുത്വാപി - “ബഹുകാരാ നോ ഉപട്ഠാകസേട്ഠിനോ തേസമ്പി ഇമമത്ഥമാരോചേസ്സാമാ”തി കോസമ്ബിം ഗന്ത്വാ സേട്ഠീഹി കതസക്കാരബഹുമാനാ “തദഹേവ മയം ഗച്ഛാമാ”തി ആഹംസു. “കിം, ഭന്തേ, തുരിതാത്ഥ, നനു തുമ്ഹേ പുബ്ബേ ചത്താരോ പഞ്ച മാസേ വസിത്വാ ഗച്ഛഥാ”തി ച വുത്തേ തം പവത്തിം ആരോചേസും. “തേന ഹി, ഭന്തേ, സഹേവ ഗച്ഛാമാ”തി ച വുത്തേ “ഗച്ഛാമ മയം, തുമ്ഹേ സണികം ആഗച്ഛഥാ”തി സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേപി സേട്ഠിനോ പഞ്ചസതപഞ്ചസതസകടപരിവാരാ സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ ദാനാദീനി ദത്വാ കോസമ്ബിം ആഗമനത്ഥായ ഭഗവന്തം യാചിത്വാ പച്ചാഗമ്മ തയോ വിഹാരേ കാരേസും. തേസു കുക്കുടസേട്ഠിനാ കതോ കുക്കുടാരാമോ നാമ, പാവാരിയസേട്ഠിനാ കതോ പാവാരികമ്ബവനം നാമ, ഘോസിതസേട്ഠിനാ കതോ ഘോസിതാരാമോ നാമ അഹോസി. തം സന്ധായ വുത്തം - “കോസമ്ബിയം വിഹരതി ഘോസിതാരാമേ”തി.

മുണ്ഡിയോതി ഇദം തസ്സ നാമം. **ജാലിയോ**തി ഇദമ്പി ഇതരസ്സ നാമമേവ. യസ്മാ പനസ്സ ഉപജ്ഝായോ ദാരുമയേന പത്തേന പിണ്ഡായ ചരതി, തസ്മാ ദാരുപത്തികന്തേവാസീതി വുച്ചതി. **ഏതദവോചു**ന്തി ഉപാരമ്ഭാധിപ്പായേന വാദം ആരോപേതുകാമാ ഹുത്വാ ഏതദവോചും. ഇതി കിര നേസം അഹോസി, സചേ സമണോ ഗോതമോ “തം ജീവം തം സരീര”ന്തി വക്ഖതി, അഥസ്സ മയം ഏതം വാദം ആരോപേസ്സാമ - “ഭോ ഗോതമ, തുമ്ഹാകം ലദ്ധിയാ ഇധേവ സത്തോ ഭിജ്ജതി, തേന വോ വാദോ ഉച്ഛേദവാദോ ഹോതീ”തി. സചേ പന “അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീര”ന്തി വക്ഖതി, അഥസ്സേതം വാദം ആരോപേസ്സാമ “തുമ്ഹാകം വാദേ രൂപം ഭിജ്ജതി, ന സത്തോ ഭിജ്ജതി. തേന വോ വാദേ സത്തോ സസ്സതോ ആപജ്ജതീ”തി. അഥ ഭഗവാ “ഇമേ വാദാരോപനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, മമ സാസനേ ഇമേ ദ്വേ അന്തേ അനുപഗമ്മ മജ്ഝിമാ പടിപദാ അത്ഥീതി ന ജാനന്തി, ഹന്ദ നേസം പഞ്ഹം അവിസ്സജ്ജേത്വാ തസ്സായേവ പടിപദായ ആവിഭാവത്ഥം ധമ്മം ദേസേമീ”തി ചിന്തേത്വാ “തേന ഹാവുസോ”തിആദിമാഹ.

൩൭൮-൩൭൯. തത്ഥ **കല്ലം നു ഖോ തസ്സേതം വചനായാ**തി തസ്സേതം സദ്ധാപബ്ബജിതസ്സ തിവിധം സീലം പരിപൂരേത്വാ പഠമജ്ഝാനം പത്തസ്സ യുത്തം നു ഖോ ഏതം വത്തുന്തി അത്ഥോ. തം സുത്വാ പരിബ്ബാജകാ പുഥുജ്ജനോ നാമ യസ്മാ നിബ്ബിചികിച്ഛോ ന ഹോതി, തസ്മാ കദാചി ഏവം വദേയ്യാതി മഞ്ഞമാനാ - “കല്ലം തസ്സേതം വചനായാ”തി ആഹംസു. **അഥ ച പനാഹം ന വദാമീ**തി അഹം ഏതമേവം ജാനാമി, നോ ച ഏവം വദാമി, അഥ ഖോ കസിണപരികമ്മം കത്വാ ഭാവേന്തസ്സ പഞ്ഞാബലേന ഉപ്പന്നം മഹഗ്ഗതചിത്തമേതന്തി സഞ്ഞം ഠപേസിം. **ന കല്ലം തസ്സേത**ന്തി ഇദം തേ പരിബ്ബാജകാ - “യസ്മാ ഖീണാസവോ വിഗതസമ്മോഹോ തിണ്ണവിചികിച്ഛോ, തസ്മാ ന യുത്തം തസ്സേതം വത്തു”ന്തി മഞ്ഞമാനാ വദന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

ജാലിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

അചേലകസ്സപവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൮൧. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… ഉരുഞ്ഞായം വിഹരതീതി മഹാസീഹനാദസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **ഉരുഞ്ഞായ**ന്തി ഉരുഞ്ഞാതി തസ്സ രട്ഠസ്സപി നഗരസ്സപി ഏതദേവ നാമം, ഭഗവാ ഉരുഞ്ഞാനഗരം ഉപനിസ്സായ വിഹരതി. **കണ്ണകത്ഥലേ മിഗദായേ**തി തസ്സ നഗരസ്സ അവിദൂരേ കണ്ണകത്ഥലം നാമ ഏകോ രമണീയോ ഭൂമിഭാഗോ അത്ഥി. സോ മിഗാനം അഭയത്ഥായ ദിന്നത്താ ''മിഗദായോ''തി വുച്ചതി, തസ്മിം കണ്ണകത്ഥലേ മിഗദായേ. **അചേലോ**തി നഗ്ഗപരിബ്ബാജകോ. **കസ്സപോ**തി തസ്സ നാമം. **തപസ്സി**ന്തി തപനിസ്സിതകം. **ലൂഖാജീവി**ന്തി അചേലകമുത്താചാരാദിവസേന ലൂഖോ ആജീവോ അസ്സാതി ലൂഖാജീവീ, തം ലൂഖാജീവിം. **ഉപക്കോസതീ**തി ഉപണ്ഡേതി. **ഉപവദതീ**തി ഹീളേതി വമ്ഭേതി. **ധമ്മസ്സ ച അനുധമ്മം ബ്യാകരോന്തീ**തി ഭോതാ ഗോതമേന വുത്തകാരണസ്സ അനുകാരണം കഥേന്തി. **സഹധമ്മികോ വാദാനുവാദോ**തി പരേഹി വുത്തകാരണേന സകാരണോ ഹുത്വാ തുമ്ഹാകം വാദോ വാ അനുവാദോ വാ വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതബ്ബം, കാരണം കോചി അപ്പമത്തകോപി കിം ന ആഗച്ഛതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി, ''കിം സബ്ബാകാരേനപി തവ വാദേ ഗാരയ്ഹം കാരണം നത്ഥീ''തി. **അനബ്ഭക്ഖാതുകാമാ**തി ന അഭൂതേന വത്തുകാമാ.

൩൮൨. ഏകച്ചം തപസ്സിം ലൂഖാജീവിന്തിആദീസു ഇധേകച്ചോ അചേലകപബ്ബജ്ജാദിതപനിസ്സിതത്താ തപസ്സീ ''ലൂഖേന ജീവിതം കപ്പേസ്സാമീ''തി തിണഗോമയാദിഭക്ഖനാദീഹി നാനപ്പകാരേഹി അത്താനം കിലമേതി, അപ്പപുഞ്ഞതായ ച സുഖേന ജീവിതവുത്തിമേവ ന ലഭതി, സോ തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി.

അപരോ താദിസം തപനിസ്സിതോപി പുഞ്ഞവാ ഹോതി, ലഭതി ലാഭസക്കാരം. സോ ''ന ദാനി മയാ സദിസോ അത്ഥീ''തി അത്താനം ഉച്ചേ ഠാനേ സമ്ഭാവേത്വാ ''ഭിയ്യോസോമത്തായ ലാഭം ഉപ്പാദേസ്സാമീ''തി അനേസനവസേന തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി. ഇമേ ദ്വേ സന്ധായ പഠമനയോ വുത്തോ.

അപരോ തപനിസ്സിതകോ ലൂഖാജീവീ അപ്പപുഞ്ഞോ ഹോതി, ന ലഭതി സുഖേന ജീവിതവുത്തിം. സോ ''മയ്ഹം പുബ്ബേപി അകതപുഞ്ഞതായ സുഖജീവികാ നുപ്പജ്ജതി , ഹന്ദദാനി പുഞ്ഞാനി കരോമീ''തി തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി.

അപരോ ലൂഖാജീവീ പുഞ്ഞവാ ഹോതി, ലഭതി സുഖേന ജീവിതവുത്തിം. സോ - ''മയ്ഹം പുബ്ബേപി കതപുഞ്ഞതായ സുഖജീവികാ ഉപ്പജ്ജതീ''തി ചിന്തേത്വാ അനേസനം പഹായ തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി. ഇമേ ദ്വേ സന്ധായ ദുതിയനയോ വുത്തോ.

ഏകോ പന തപസ്സീ അപ്പദുക്ഖവിഹാരീ ഹോതി ബാഹിരകാചാരയുത്തോ താപസോ വാ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ വാ, അപ്പപുഞ്ഞതായ ച മനാപേ പച്ചയേ

ന ലഭതി. സോ അനേസനവസേന തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ അത്താനം സുഖേ ഠപേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി.

അപരോ പുഞ്ഞവാ ഹോതി, സോ - “ന ദാനി മയാ സദിസോ അത്ഥീ”തി മാനം ഉപ്പാദേത്വാ അനേസനവസേന ലാഭസക്കാരം വാ ഉപ്പാദേന്തോ മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന - “സുഖോ ഇമിസ്സാ പരിബ്ബാജികായ ദഹരായ മുദുകായ ലോമസായ സമ്ഫസ്സോ”തിആദീനി ചിന്തേത്വാ കാമേസു പാതബ്യതം വാ ആപജ്ജന്തോ തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി. ഇമേ ദ്വേ സന്ധായ തതിയനയോ വുത്തോ.

അപരോ പന അപ്പദുക്ഖവിഹാരീ അപ്പപുഞ്ഞോ ഹോതി, സോ - “അഹം പുബ്ബേപി അകതപുഞ്ഞതായ സുഖേന ജീവികം ന ലഭാമീ”തി തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി.

അപരോ പുഞ്ഞവാ ഹോതി, സോ - “പുബ്ബേപാഹം കതപുഞ്ഞതായ സുഖം ലഭാമി, ഇദാനി പുഞ്ഞാനി കരിസ്സാമീ”തി തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി. ഇമേ ദ്വേ സന്ധായ ചതുത്ഥനയോ വുത്തോ. ഇദം തിത്ഥിയവസേന ആഗതം, സാസനേപി പന ലബ്ഭതി.

ഏകച്ചോ ഹി ധുതങ്ഗസമാദാനവസേന ലൂഖാജീവീ ഹോതി, അപ്പപുഞ്ഞതായ വാ സകലമ്പി ഗാമം വിചരിത്വാ ഉദരപൂരം ന ലഭതി. സോ - “പച്ചയേ ഉപ്പാദേസ്സാമീ”തി വേജ്ജകമ്മാദിവസേന വാ അനേസനം കത്വാ, അരഹത്തം വാ പടിജാനിത്വാ, തീണി വാ കുഹനവത്ഥൂനി പടിസേവിത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി.

അപരോ ച താദിസോവ പുഞ്ഞവാ ഹോതി. സോ തായ പുഞ്ഞസമ്പത്തിയാ മാനം ജനയിത്വാ ഉപ്പന്നം ലാഭം ഥാവരം കത്തുകാമോ അനേസനവസേന തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ നിരയേ ഉപ്പജ്ജതി.

അപരോ സമാദിന്നധുതങ്ഗോ അപ്പപുഞ്ഞോവ ഹോതി, ന ലഭതി സുഖേന ജീവിതവുത്തിം. സോ - “പുബ്ബേപാഹം അകതപുഞ്ഞതായ കിഞ്ചി ന ലഭാമി, സചേ ഇദാനി അനേസനം കരിസ്സം, ആയതിമ്പി ദുല്ലഭസുഖോ ഭവിസ്സാമീ”തി തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ അരഹത്തം പത്തും അസക്കോന്തോ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി.

അപരോ പുഞ്ഞവാ ഹോതി, സോ - “പുബ്ബേപാഹം കതപുഞ്ഞതായ ഏതരഹി സുഖിതോ, ഇദാനിപി പുഞ്ഞം കരിസ്സാമീ”തി അനേസനം പഹായ തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ അരഹത്തം പത്തും അസക്കോന്തോ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി.

൩൮൭. **ആഗതിഞ്ചാ**തി - “അസുകട്ഠാനതോ നാമ ഇമേ ആഗതാ”തി ഏവം ആഗതിഞ്ച. **ഗതിഞ്ചാ**തി ഇദാനി ഗന്തബ്ബട്ഠാനഞ്ച. **ചുതിഞ്ചാ**തി തതോ ചവനഞ്ച. **ഉപപത്തിഞ്ചാ**തി തതോ ചുതാനം പുന ഉപപത്തിഞ്ച. **കിം സബ്ബം തപം ഗരഹിസ്സാമീ**തി - “കേന കാരണേന ഗരഹിസ്സാമി, ഗരഹിതബ്ബമേവ ഹി മയം ഗരഹാമ, പസംസിതബ്ബം പസംസാമ, ന ഭണ്ഡികം കരോന്തോ മഹാരജകോ

വിയ ധോതഞ്ച അധോതഞ്ച ഏകതോ കരോമാ''തി ദസ്സേതി. ഇദാനി തമത്ഥം പകാസേന്തോ - ''സന്തി കസ്സപ ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ''തിആദിമാഹ.

൩൮൪. **യം തേ ഏകച്ച**ന്തി പഞ്ചവിധം സീലം, തഞ്ഹി ലോകേ ന കോചി ''ന സാധൂ''തി വദതി. പുന **യം തേ ഏകച്ച**ന്തി പഞ്ചവിധം വേരം, തം ന കോചി ''സാധൂ''തി വദതി. പുന **യം തേ ഏകച്ച**ന്തി പഞ്ചദ്വാരേ അസംവരം, തേ കിര - ''ചക്ഖു നാമ ന നിരുന്ധിതബ്ബം, ചക്ഖുനാ മനാപം രൂപം ദട്ഠബ്ബ''ന്തി വദന്തി, ഏസ നയോ സോതാദീസു. പുന **യം തേ ഏകച്ച**ന്തി പഞ്ചദ്വാരേ സംവരം.

ഏവം പരേസം വാദേന സഹ അത്തനോ വാദസ്സ സമാനാസമാനതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്തനോ വാദേന സഹ പരേസം വാദസ്സ സമാനാസമാനതം ദസ്സേന്തോ ''യം മയ''ന്തിആദിമാഹ. തത്രാപി പഞ്ചസീലാദിവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സമനുയുഞ്ജാപനകഥാവണ്ണനാ

൩൮൫. **സമനുയുഞ്ജന്ത**ന്തി സമനുയുഞ്ജന്തു, ഏത്ഥ ച ലദ്ധിം പുച്ഛന്തോ സമനുയുഞ്ജതി നാമ, കാരണം പുച്ഛന്തോ സമനുഗാഹതി നാമ, ഉഭയം പുച്ഛന്തോ സമനുഭാസതി നാമ. **സത്ഥാരാ വാ സത്ഥാര**ന്തി സത്ഥാരാ വാ സദ്ധിം സത്ഥാരം ഉപസംഹരിത്വാ - ''കിം തേ സത്ഥാ തേ ധമ്മേ സബ്ബസോ പഹായ വത്തതി, ഉദാഹു സമണോ ഗോതമോ''തി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി തമത്ഥം യോജേത്വാ ദസ്സേന്തോ - ''യേ ഇമേസം ഭവത''ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അകുസലാ അകുസലസങ്ഖാതാ**തി അകുസലാ ചേവ ''അകുസലാ''തി ച സങ്ഖാതാ ഞാതാ കോട്ഠാസം വാ കത്വാ ഠപിതാതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബപദേസു. അപി ചേത്ഥ **സാവജ്ജാ**തി സദോസാ. **ന അലമരിയാ**തി നിദ്ദോസട്ഠേന അരിയാ ഭവിതും നാലം അസമത്ഥാ.

൩൮൬-൩൮൭. **യം വിഞ്ഞൂ സമനുയുഞ്ജന്താ**തി യേന വിഞ്ഞൂ അമ്ഹേ ച അഞ്ഞേ ച പുച്ഛന്താ ഏവം വദേയ്യും, തം ഠാനം വിജ്ജതി, അത്ഥി തം കാരണന്തി അത്ഥോ. **യം വാ പന ഭോന്തോ പരേ ഗണാചരിയാ**തി പരേ പന ഭോന്തോ ഗണാചരിയാ യം വാ തം വാ അപ്പമത്തകം പഹായ വത്തന്തീതി അത്ഥോ. **അമ്ഹേവ തത്ഥ യേഭുയ്യേന പസംസേയ്യു**ന്തി ഇദം ഭഗവാ സത്ഥാരാ സത്ഥാരം സമനുയുഞ്ജനേപി ആഹ - സങ്ഘേന സംഘം സമനുയുഞ്ജനേപി. കസ്മാ? സങ്ഘപസംസായപി സത്ഥുയേവ പസംസാസിദ്ധിതോ. പസീദമാനാപി ഹി ബുദ്ധസമ്പത്തിയാ സങ്ഘേ, സങ്ഘസമ്പത്തിയാ ച ബുദ്ധേ പസീദന്തി, തഥാ ഹി ഭഗവതോ സരീരസമ്പത്തിം ദിസ്വാ, ധമ്മദേസനം വാ സുത്വാ ഭവന്തി വത്താരോ - ''ലാഭാ വത ഭോ സാവകാനം യേ ഏവരൂപസ്സ സത്ഥു സന്തികാവചരാ''തി, ഏവം ബുദ്ധസമ്പത്തിയാ സങ്ഘേ പസീദന്തി. ഭിക്ഖൂനം പനാചാരഗോചരം അഭിക്കമപടിക്കമാദീനി ച ദിസ്വാ ഭവന്തി വത്താരോ - ''സന്തികാവചരാനം വത ഭോ സാവകാനം അയഞ്ച ഉപസമഗുണോ സത്ഥു കീവ രൂപോ ഭവിസ്സതീ''തി, ഏവം സങ്ഘസമ്പത്തിയാ ബുദ്ധേ പസീദന്തി. ഇതി യാ സത്ഥുപസംസാ, സാ സങ്ഘസ്സ. യാ സങ്ഘസ്സ പസംസാ, സാ സത്ഥൂതി സങ്ഘപസംസായപി സത്ഥുയേവ പസംസാസിദ്ധിതോ ഭഗവാ ദ്വീസുപി നയേസു - **''അമ്ഹേവ തത്ഥ യേഭുയ്യേന പസംസേയ്യു''**ന്തി ആഹ. **സമണോ**

ഗോതമോ ഇമേ ധമ്മേ അനവസേസം പഹായ വത്തതി, യം വാ പന ഭോന്തോ പരേ ഗണാചരിയാതിആദീസുപി പനേത്ഥ അയമധിപ്പായോ - സമ്പത്തസമാദാനസേതുഘാതവസേന ഹി തിസ്സോ വിരതിയോ. താസു സമ്പത്തസമാദാന വിരതിമത്തമേവ അഞ്ഞേസം ഹോതി, സേതുഘാതവിരതി പന സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥി. പഞ്ചസു പന തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപടിപസ്സദ്ധിനിസ്സരണപ്പഹാനേസു അട്ഠസമാപത്തിവസേന ചേവ വിപസ്സനാമത്തവസേന ച തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനമത്തമേവ അഞ്ഞേസം ഹോതി. ഇതരാനി തീണി പഹാനാനി സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥി. തഥാ സീലസംവരോ, ഖന്തിസംവരോ, ഞാണസംവരോ, സതിസംവരോ, വീരിയസംവരോതി പഞ്ച സംവരാ, തേസു പഞ്ചസീലമത്തമേവ അധിവാസനഖന്തിമത്തമേവ ച അഞ്ഞേസം ഹോതി, സേസം സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥി.

പഞ്ച ഖോ പനിമേ ഉപോസഥുദ്ദേസാ, തേസു പഞ്ചസീലമത്തമേവ അഞ്ഞേസം ഹോതി. പാതിമോക്ഖസംവരസീലം സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥി. ഇതി അകുസലപ്പഹാനേ ച കുസലസമാദാനേ ച, തീസു വിരതീസു, പഞ്ചസു പഹാനേസു, പഞ്ചസു സംവരേസു, പഞ്ചസു ഉദ്ദേസേസു, - ''അഹമേവ ച മയ്ഹഞ്ച സാവകസങ്ഘോ ലോകേ പഞ്ഞായതി, മയാ ഹി സദിസോ സത്ഥാ നാമ, മയ്ഹം സാവകസങ്ഘേന സദിസോ സങ്ഘോ നാമ നത്ഥീ''തി ഭഗവാ സീഹനാദം നദതി.

അരിയഅട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൮൩. ഏവം സീഹനാദം നദിത്വാ തസ്സ സീഹനാദസ്സ അവിപരീതഭാവാവബോധനത്ഥം - ''അത്ഥി, കസ്സപ, മഗ്ഗോ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മഗ്ഗോ**തി ലോകുത്തരമഗ്ഗോ. **പടിപദാ**തി പുബ്ബഭാഗപടിപദാ. **കാലവാദീ**തിആദീനി ബ്രഹ്മജാലേ വണ്ണിതാനി. ഇദാനി തം ദുവിധം മഗ്ഗഞ്ച പടിപദഞ്ച ഏകതോ കത്വാ ദസ്സേന്തോ - ''അയമേവ അരിയോ''തിആദിമാഹ. ഇദം പന സുത്വാ അചേലോ ചിന്തേസി - ''സമണോ ഗോതമോ മയ്ഹംയേവ മഗ്ഗോ ച പടിപദാ ച അത്ഥി, അഞ്ഞേസം നത്ഥീതി മഞ്ഞതി, ഹന്ദസ്സാഹം അമ്ഹാകമ്പി മഗ്ഗം കഥേമീ''തി. തതോ അചേലകപടിപദം കഥേസി. തേനാഹ - ''ഏവം വുത്തേ അചേലോ കസ്സപോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച...പേ॰... ഉദകോരോഹനാനുയോഗമനുയുത്തോ വിഹരതീ''തി.

തപോപക്കമകഥാവണ്ണനാ

൩൮൪. തത്ഥ **തപോപക്കമാ**തി തപാരമ്ഭാ, തപകമ്മാനീതി അത്ഥോ. **സാമഞ്ഞസങ്ഖാതാ**തി സമണകമ്മസങ്ഖാതാ. **ബ്രഹ്മഞ്ഞസങ്ഖാതാ**തി ബ്രാഹ്മണകമ്മസങ്ഖാതാ. **അചേലകോ**തി നിച്ചോലോ, നഗ്ഗോതി അത്ഥോ. **മുത്താചാരോ**തി വിസട്ഠാചാരോ, ഉച്ചാരകമ്മാദീസു ലോകിയകുലപുത്താചാരേന വിരഹിതോ ഠിതകോവ ഉച്ചാരം കരോതി, പസ്സാവം കരോതി, ഖാദതി, ഭുഞ്ജതി ച. **ഹത്ഥാപലേഖനോ**തി ഹത്ഥേ പിണ്ഡമ്ഹി ഠിതേ ജിവ്ഹായ ഹത്ഥം അപലിഖതി, ഉച്ചാരം വാ കത്വാ ഹത്ഥസ്മിഞ്ഞേവ ദണ്ഡകസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ഹത്ഥേന അപലിഖതി. ''ഭിക്ഖാഗഹണത്ഥം ഏഹി, ഭന്തേ''തി വുത്തോ ന ഏതീതി ന **ഏഹിഭദ്ദന്തികോ.** ''തേന ഹി തിട്ഠ, ഭന്തേ''തി വുത്തോപി ന തിട്ഠതീതി **നതിട്ഠഭദ്ദന്തികോ.**

തദുഭയമ്പി കിര സോ - "ഏതസ്സ വചനം കതം ഭവിസ്സതീ"തി ന കരോതി. **അഭിഹട**ന്തി പുരേതരം ഗഹേത്വാ ആഹടം ഭിക്ഖം, **ഉദ്ദിസ്സകത**ന്തി "ഇമം തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കത"ന്തി ഏവം ആരോചിതം ഭിക്ഖം. **ന നിമന്തന**ന്തി "അസുകം നാമ കുലം വാ വീഥിം വാ ഗാമം വാ പവിസേയ്യാഥാ"തി ഏവം നിമന്തിതഭിക്ഖമ്പി ന സാദിയതി, ന ഗണ്ഹതി. **ന കുമ്ഭിമുഖാ**തി കുമ്ഭിതോ ഉദ്ധരിത്വാ ദിയ്യമാനം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹതി. **ന കളോപിമുഖാ**തി **കളോപീ**തി ഉക്ഖലി വാ പച്ഛി വാ, തതോപി ന ഗണ്ഹതി. കസ്മാ? കുമ്ഭികളോപിയോ മം നിസ്സായ കടച്ഛുനാ പഹാരം ലഭന്തീതി. **ന ഏളകമന്തര**ന്തി ഉമ്മാരം അന്തരം കത്വാ ദിയ്യമാനം ന ഗണ്ഹതി. കസ്മാ? "അയം മം നിസ്സായ അന്തരകരണം ലഭതീ"തി. ദണ്ഡമുസലേസുപി ഏസേവ നയോ.

ദ്വിന്നന്തി ദ്വീസു ഭുഞ്ജമാനേസു ഏകസ്മിം ഉട്ഠായ ദേന്തേ ന ഗണ്ഹതി. കസ്മാ? "ഏകസ്സ കബളന്തരായോ ഹോതീ"തി. **ന ഗബ്ഭിനിയാ**തിആദീസു പന "ഗബ്ഭിനിയാ കുച്ഛിയം ദാരകോ കിലമതി. പായന്തിയാ ദാരകസ്സ ഖീരന്തരായോ ഹോതി, പുരിസന്തരഗതായ രതിഅന്തരായോ ഹോതീ"തി ന ഗണ്ഹതി. **സംകിത്തീസൂ**തി സംകിത്തേത്വാ കതഭത്തേസു, ദുബ്ഭിക്ഖസമയേ കിര അചേലകസാവകാ അചേലകാനം അത്ഥായ തതോ തതോ തണ്ഡുലാദീനി സമാദപേത്വാ ഭത്തം പചന്തി. ഉക്കട്ഠോ അചേലകോ തതോപി ന പടിഗ്ഗണ്ഹതി. **ന യത്ഥ സാ**തി യത്ഥ സുനഖോ - "പിണ്ഡം ലഭിസ്സാമീ"തി ഉപട്ഠിതോ ഹോതി, തത്ഥ തസ്സ അദത്വാ ആഹടം ന ഗണ്ഹതി. കസ്മാ? ഏതസ്സ പിണ്ഡന്തരായോ ഹോതീതി. **സണ്ഡസണ്ഡചാരിനീ**തി സമൂഹസമൂഹചാരിനീ, സചേ ഹി അചേലകം ദിസ്വാ - "ഇമസ്സ ഭിക്ഖം ദസ്സാമാ"തി മനുസ്സാ ഭത്തഗേഹം പവിസന്തി, തേസു ച പവിസന്തേസു കളോപിമുഖാദീസു നിലീനാ മക്ഖികാ ഉപ്പതിത്വാ സണ്ഡസണ്ഡാ ചരന്തി, തതോ ആഹടം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹതി. കസ്മാ? മം നിസ്സായ മക്ഖികാനം ഗോചരന്തരായോ ജാതോതി.

ഥുസോദകന്തി സബ്ബസസ്സസമ്ഭാരേഹി കതം സോവീരകം. ഏത്ഥ ച സുരാപാനമേവ സാവജ്ജം, അയം പന സബ്ബേസുപി സാവജ്ജസഞ്ഞീ. **ഏകാഗാരികോ**തി യോ ഏകസ്മിംയേവ ഗേഹേ ഭിക്ഖം ലഭിത്വാ നിവത്തതി . **ഏകാലോപികോ**തി യോ ഏകേനേവ ആലോപേന യാപേതി. **ദ്വാഗാരികാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. **ഏകിസ്സാപി ദത്തിയാ**തി ഏകായ ദത്തിയാ. ദത്തി നാമ ഏകാ ഖുദ്ദകപാതി ഹോതി, യത്ഥ അഗ്ഗഭിക്ഖം പക്ഖിപിത്വാ ഠപേന്തി. **ഏകാഹിക**ന്തി ഏകദിവസന്തരികം. **അദ്ധമാസിക**ന്തി അദ്ധമാസന്തരികം. **പരിയായഭത്തഭോജന**ന്തി വാരഭത്തഭോജനം, ഏകാഹവാരേന ദ്വീഹവാരേന സത്താഹവാരേന അഡ്ഢമാസവാരേനാതി ഏവം ദിവസവാരേന ആഗതഭത്തഭോജനം.

൩൯൧. സാകഭക്ഖോതി അല്ലസാകഭക്ഖോ. **സാമാകഭക്ഖോ**തി സാമാകതണ്ഡുലഭക്ഖോ. **നീവാരാ**ദീസു നീവാരോ നാമ അരഞ്ഞേ സയംജാതാ വീഹിജാതി. **ദദ്ദുല**ന്തി ചമ്മകാരേഹി ചമ്മം ലിഖിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം. **ഹടം** വുച്ചതി സിലേസോപി സേവാലോപി. **കണ**ന്തി കുണ്ഡകം. **ആചാമോ**തി ഭത്തഉക്ഖലികായ ലഗ്ഗോ ഝാമകഓദനോ, തം ഛഡ്ഡിതട്ഠാനതോവ ഗഹേത്വാ ഖാദതി, "ഓദനകഞ്ജിയ"ന്തിപി വദന്തി. **പിഞ്ഞാകാ**ദയോ പാകടാ ഏവ. **പവത്തഫലഭോജീ**തി പതിതഫലഭോജീ.

൩൯൩. സാണാനീതി സാണവാകചോളാനി. **മസാണാനീതി** മിസ്സകചോളാനി. **ഛവദുസ്സാനീതി** മതസരീരതോ ഛഡ്ഡിതവത്ഥാനി, ഏരകതിണാദീനി വാ ഗന്ഥേത്വാ കതനിവാസനാനി. **പംസുകൂലാനീതി** പഥവിയം ഛഡ്ഡിതനന്തകാനി. **തിരീടാനീതി** രുക്ഖതചവത്ഥാനി. **അജിനന്തി** അജിനമിഗചമ്മം. **അജിനക്ഖിപന്തി** തദേവ മജ്ഝേ ഫാലിതകം. **കുസചീരന്തി** കുസതിണാനി ഗന്ഥേത്വാ കതചീരം. **വാകചീരഫലകചീരേസുപി** ഏസേവ നയോ. **കേസകമ്ബലന്തി** മനുസ്സകേസേഹി കതകമ്ബലം. യം സന്ധായ വുത്തം -

> "സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി തന്താവുതാനി വത്ഥാനി, കേസകമ്ബലോ തേസം പടികിട്ഠോ അക്ഖായതി. കേസകമ്ബലോ, ഭിക്ഖവേ, സീതേ സീതോ, ഉണ്ഹേ ഉണ്ഹോ അപ്പഗ്ഘോ ച ദുബ്ബണ്ണോ ച ദുഗ്ഗന്ധോ ദുക്ഖസമ്ഫസ്സോ"തി.

വാളകമ്ബലന്തി അസ്സവാലേഹി കതകമ്ബലം. **ഉലൂകപക്ഖികന്തി** ഉലൂകപക്ഖാനി ഗന്ഥേത്വാ കതനിവാസനം. **ഉക്കുടികപ്പധാനമനുയുത്തോതി** ഉക്കുടികവീരിയം അനുയുത്തോ, ഗച്ഛന്തോപി ഉക്കുടികോവ ഹുത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. **കണ്ടകാപസ്സയികോതി** അയകണ്ടകേ വാ പകതികണ്ടകേ വാ ഭൂമിയം കോട്ടേത്വാ തത്ഥ ചമ്മം അത്ഥരിത്വാ ഠാനചങ്കമാദീനി കരോതി. **സേയ്യന്തി** സയന്തോപി തത്ഥേവ സേയ്യം കപ്പേതി. **ഫലകസേയ്യന്തി** രുക്ഖഫലകേ സേയ്യം. **ഥണ്ഡിലസേയ്യന്തി** ഥണ്ഡിലേ ഉച്ചേ ഭൂമിഠാനേ സേയ്യം. **ഏകപസ്സയികോതി** ഏകപസ്സേനേവ സയതി. **രജോജല്ലധരോതി** സരീരം തേലേന മക്ഖിത്വാ രജുട്ഠാനട്ഠാനേ തിട്ഠതി, അഥസ്സ സരീരേ രജോജല്ലം ലഗ്ഗതി, തം ധാരേതി. **യഥാസന്ഥതികോതി** ലദ്ധം ആസനം അകോപേത്വാ യദേവ ലഭതി, തത്ഥേവ നിസീദനസീലോ. **വേകടികോതി** വികടഖാദനസീലോ. **വികടന്തി** ഗൂഥം വുച്ചതി. **അപാനകോതി** പടിക്ഖിത്തസീതുദകപാനോ. സായം തതിയമസ്സാതി **സായതതിയകം.** പാതോ, മജ്ഝന്ഹികേ, സായന്തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും പാപം പവാഹേസ്സാമീതി **ഉദകോരോഹനാനുയോഗം അനുയുത്തോ വിഹരതീതി.**

തപോപക്കമനിരത്ഥകതാവണ്ണനാ

൩൯൪. അഥ ഭഗവാ സീലസമ്പദാദീഹി വിനാ തേസം തപോപക്കമാനം നിരത്ഥകതം ദസ്സേന്തോ - "അചേലകോ ചേപി കസ്സപ ഹോതീ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആരകാ വാതി** ദൂരേയേവ. **അവേരന്തി** ദോസവേരവിരഹിതം. **അബ്യാപജ്ജന്തി** ദോമനസ്സബ്യാപജ്ജരഹിതം.

൩൯൫. ദുക്കരം, ഭോ ഗോതമാതി ഇദം കസ്സപോ "മയം പുബ്ബേ ഏത്തകമത്തം സാമഞ്ഞഞ്ച ബ്രഹ്മഞ്ഞഞ്ചാതി വിചരാമ, തുമ്ഹേ പന അഞ്ഞംയേവ സാമഞ്ഞഞ്ച ബ്രഹ്മഞ്ഞഞ്ച വദഥാ"തി ദീപേന്തോ ആഹ. **പകതി ഖോ ഏസാതി** പകതികഥാ ഏസാ. **ഇമായ ച, കസ്സപ, മത്തായാതി** "കസ്സപ യദി ഇമിനാ പമാണേന ഏവം പരിത്തകേന പടിപത്തിക്കമേന സാമഞ്ഞം വാ ബ്രഹ്മഞ്ഞം വാ ദുക്കരം സുദുക്കരം നാമ അഭവിസ്സ, തതോ നേതം അഭവിസ്സ കല്ലം വചനായ ദുക്കരം സാമഞ്ഞ"ന്തി അയമേത്ഥ പദസമ്ബന്ധേന സദ്ധിം അത്ഥോ. ഏതേന നയേന സബ്ബത്ഥ പദസമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ.

൩൯൬. ദുജ്ജാനോതി ഇദമ്പി സോ "മയം പുബ്ബേ ഏത്തകേന സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഹോതീതി വിചരാമ, തുമ്ഹേ പന അഞ്ഞഥാ വദഥാ"തി

ഇദം സന്ധായാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ തം പകതിവാദം പടിക്ഖിപിത്വാ സഭാവതോവ ദുജ്ജാനഭാവം ആവികരോന്തോ പുനപി - "പകതി ഖോ"തിആദിമാഹ. തത്രാപി വുത്തനയേനേവ പദസമ്ബന്ധം കത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സീലസമാധിപഞ്ഞാസമ്പദാവണ്ണനാ

൪൦൦-൪൦൧. കതമാ പന സാ, ഭോ ഗോതമാതി കസ്മാ പുച്ഛതി. അയം കിര പണ്ഡിതോ ഭഗവതോ കഥേന്തസ്സേവ കഥം ഉഗ്ഗഹേസി, അഥ അത്തനോ പടിപത്തിയാ നിരത്ഥകതം വിദിത്വാ സമണോ ഗോതമോ - "തസ്സ 'ചായം സീലസമ്പദാ, ചിത്തസമ്പദാ, പഞ്ഞാസമ്പദാ അഭാവിതാ ഹോതി അസച്ഛികതാ, അഥ ഖോ സോ ആരകാവ സാമഞ്ഞാ'തിആദിമാഹ. ഹന്ദ ദാനി നം താ സമ്പത്തിയോ പുച്ഛാമീ"തി സീലസമ്പദാദിവിജാനനത്ഥം പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ ബുദ്ധുപ്പാദം ദസ്സേത്വാ തന്തിധമ്മം കഥേന്തോ താ സമ്പത്തിയോ ദസ്സേതും - "ഇധ കസ്സപാ"തിആദിമാഹ. **ഇമായ ച കസ്സപ സീലസമ്പദായാ**തി ഇദം അരഹത്തഫലമേവ സന്ധായ വുത്തം. അരഹത്തഫലപരിയോസാനഞ്ഹി ഭഗവതോ സാസനം. തസ്മാ അരഹത്തഫലസമ്പയുത്താഹി സീലചിത്തപഞ്ഞാസമ്പദാഹി അഞ്ഞാ ഉത്തരിതരാ വാ പണീതതരാ വാ സീലാദിസമ്പദാ നത്ഥീതി ആഹ.

സീഹനാദകഥാവണ്ണനാ

൪൦൨. ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഇദാനി അനുത്തരം മഹാസീഹനാദം നദന്തോ - "സന്തി കസ്സപ ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അരിയ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം പരമവിസുദ്ധം. **പരമ**ന്തി ഉത്തമം, പഞ്ചസീലാനി ഹിആദിം കത്വാ യാവ പാതിമോക്ഖസംവരസീലാ സീലമേവ, ലോകുത്തരമഗ്ഗഫലസമ്പയുത്തം പന പരമസീലം നാമ. **നാഹം തത്ഥാ**തി തത്ഥ സീലേപി പരമസീലേപി അഹം അത്തനോ സമസമം മമ സീലസമേന സീലേന മയാ സമം പുഗ്ഗലം ന പസ്സാമീതി അത്ഥോ. **അഹമേവ തത്ഥ ഭിയ്യോ**തി അഹമേവ തസ്മിം സീലേ ഉത്തമോ. കതമസ്മിം? **യദിദം അധിസീല**ന്തി യം ഏതം ഉത്തമം സീലന്തി അത്ഥോ. ഇതി ഇമം പഠമം സീഹനാദം നദതി.

തപോജിഗുച്ഛവാദാതി യേ തപോജിഗുച്ഛം വദന്തി. തത്ഥ തപതീതി തപോ, കിലേസസന്താപകവീരിയസ്സേതം നാമം, തദേവ തേ കിലേസേ ജിഗുച്ഛതീതി ജിഗുച്ഛാ. **അരിയാ പരമാ**തി ഏത്ഥ നിദ്ദോസത്താ അരിയാ, അട്ഠആരമ്ഭവത്ഥുവസേനപി ഉപ്പന്നാ വിപസ്സനാവീരിയസങ്ഖാതാ തപോജിഗുച്ഛാ തപോജിഗുച്ഛാവ, മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താ പരമാ നാമ. **അധിജേഗുച്ഛ**ന്തി ഇധ ജിഗുച്ഛഭാവോ ജേഗുച്ഛം, ഉത്തമം ജേഗുച്ഛം അധിജേഗുച്ഛം, തസ്മാ യദിദം അധിജേഗുച്ഛം, തത്ഥ അഹമേവ ഭിയ്യോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. പഞ്ഞാധികാരേപി കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞാ ച വിപസ്സനാപഞ്ഞാ ച പഞ്ഞാ നാമ, മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താ പരമാ പഞ്ഞാ നാമ. **അധിപഞ്ഞ**ന്തി ഏത്ഥ ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ വേദിതബ്ബോ, അയം പനേത്ഥത്ഥോ - യായം അധിപഞ്ഞാ നാമ അഹമേവ തത്ഥ ഭിയ്യോതി വിമുത്താധികാരേ തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തിയോ വിമുത്തി നാമ, സമുച്ഛേദപടിപസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിമുത്തിയോ പന പരമാ വിമുത്തീതി

വേദിതബ്ബാ. ഇധാപി ച **യദിദം അധിവിമുത്തീ**തി യാ അയം അധിവിമുത്തി, അഹമേവ തത്ഥ ഭിയ്യോതി അത്ഥോ.

ർംന. സുഞ്ഞാഗാരേതി സുഞ്ഞേ ഘരേ, ഏകകോവ നിസീദിത്വാതി അധിപ്പായോ. **പരിസാസു ചാ**തി അട്ഠസു പരിസാസു. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''ചത്താരിമാനി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ വേസാരജ്ജാനി. യേഹി വേസാരജ്ജേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦) സുത്തം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

പഞ്ഹഞ്ച നം പുച്ഛന്തീതി പണ്ഡിതാ ദേവമനുസ്സാ നം പഞ്ഹം അഭിസങ്ഖരിത്വാ പുച്ഛന്തി. **ബ്യാകരോതീ**തി തങ്ഖണഞ്ഞേവ വിസ്സജ്ജേസി. **ചിത്തം ആരാധേതീ**തി പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനേന മഹാജനസ്സ ചിത്തം പരിതോസേതിയേവ. **നോ ച ഖോ സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തീ**തി ചിത്തം ആരാധേത്വാ കഥേന്തസ്സപിസ്സ വചനം പരേ സോതബ്ബം ന മഞ്ഞന്തീതി, ഏവഞ്ച വദേയ്യുന്തി അത്ഥോ. **സോതബ്ബഞ്ചസ്സ മഞ്ഞന്തീ**തി ദേവാപി മനുസ്സാപി മഹന്തേനേവ ഉസ്സാഹേന സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. **പസീദന്തീ**തി സുപസന്നാ കല്ലചിത്താ മുദുചിത്താ ഹോന്തി. **പസന്നാകാരം കരോന്തീ**തി ന മുദ്ധപ്പസന്നാവ ഹോന്തി, പണീതാനി ചീവരാദീനി വേളുവനവിഹാരാദയോ ച മഹാവിഹാരേ പരിച്ചജന്താ പസന്നാകാരം കരോന്തി. **തഥത്തായാ**തി യം സോ ധമ്മം ദേസേതി തഥാ ഭാവായ, ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിപൂരണത്ഥായ പടിപജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. **തഥത്തായ ച പടിപജ്ജന്തീ**തി തഥഭാവായ പടിപജ്ജന്തി, തസ്സ ഹി ഭഗവതോ ധമ്മം സുത്വാ കേചി സരണേസു കേചി പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠഹന്തി, അപരേ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജന്തി. **പടിപന്നാ ച ആരാധേന്തീ**തി തഞ്ച പന പടിപദം പടിപന്നാ പൂരേതും സക്കോന്തി, സബ്ബാകാരേന പന പൂരേന്തി, പടിപത്തിപൂരണേന തസ്സ ഭോതോ ഗോതമസ്സ ചിത്തം ആരാധേന്തീതി വത്തബ്ബാ.

ഇമസ്മിം പനോകാസേ ഠത്വാ സീഹനാദാ സമോധാനേതബ്ബാ. ഏകച്ചം തപസ്സിം നിരയേ നിബ്ബത്തം പസ്സാമീതി ഹി ഭഗവതോ ഏകോ സീഹനാദോ. അപരം സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തം പസ്സാമീതി ഏകോ. അകുസലധമ്മപ്പഹാനേ അഹമേവ സേട്ഠോതി ഏകോ. കുസലധമ്മസമാദാനേപി അഹമേവ സേട്ഠോതി ഏകോ. അകുസലധമ്മപ്പഹാനേ മയ്ഹമേവ സാവകസങ്ഘോ സേട്ഠോതി ഏകോ. കുസലധമ്മസമാദാനേപി മയ്ഹംയേവ സാവകസങ്ഘോ സേട്ഠോതി ഏകോ. സീലേന മയ്ഹം സദിസോ നത്ഥീതി ഏകോ. വീരിയേന മയ്ഹം സദിസോ നത്ഥീതി ഏകോ. പഞ്ഞായ...പേ॰... വിമുത്തിയാ...പേ॰... സീഹനാദം നദന്തോ പരിസമജ്ഝേ നിസീദിത്വാ നദാമീതി ഏകോ. വിസാരദോ ഹുത്വാ നദാമീതി ഏകോ. പഞ്ഹം മം പുച്ഛന്തീതി ഏകോ. പഞ്ഹം പുട്ഠോ വിസ്സജ്ജേമീതി ഏകോ. വിസ്സജ്ജനേന പരസ്സ ചിത്തം ആരാധേമീതി ഏകോ. സുത്വാ സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തീതി ഏകോ. സുത്വാ മേ പസീദന്തീതി ഏകോ. പസന്നാകാരം കരോന്തീതി ഏകോ. യം പടിപത്തിം ദേസേമി, തഥത്തായ പടിപജ്ജന്തീതി ഏകോ. പടിപന്നാ ച മം ആരാധേന്തീതി ഏകോ. ഇതി പുരിമാനം ദസന്നം ഏകേകസ്സ - ''പരിസാസു ച നദതീ''തി ആദയോ ദസ ദസ പരിവാരാ. ഏവം തേ ദസ പുരിമാനം ദസന്നം പരിവാരവസേന സതം പുരിമാ ച ദസാതി ദസാധികം സീഹനാദസതം ഹോതി. ഇതോ അഞ്ഞസ്മിം പന സുത്തേ ഏത്തകാ സീഹനാദാ ദുല്ലഭാ, തേനിദം സുത്തം മഹാസീഹനാദന്തി വുച്ചതി.

ഇതി ഭഗവാ "സീഹനാദം ഖോ സമണോ ഗോതമോ നദതി, തഞ്ച ഖോ സുഞ്ഞാഗാരേ നദതീ"തി ഏവം വാദാനു വാദം പടിസേധേത്വാ ഇദാനി പരിസതി നദിതപുബ്ബം സീഹനാദം ദസ്സേന്തോ "ഏകമിദാഹ"ന്തിആദിമാഹ.

തിത്ഥിയപരിവാസകഥാവണ്ണനാ

ർ൦ർ. തത്ഥ **തത്ര മം അഞ്ഞതരോ തപബ്രഹ്മചാരീ**തി തത്ര രാജഗഹേ ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ വിഹരന്തം മം അഞ്ഞതരോ തപബ്രഹ്മചാരീ നിഗ്രോധോ നാമ പരിബ്ബാജകോ . **അധിജേഗുച്ഛേ**തി വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛനാധികാരേ പഞ്ഹം പുച്ഛി. ഇദം യം തം ഭഗവാ ഗിജ്ഝകൂടേ മഹാവിഹാരേ നിസിന്നോ ഉദുമ്ബരികായ ദേവിയാ ഉയ്യാനേ നിസിന്നസ്സ നിഗ്രോധസ്സ ച പരിബ്ബാജകസ്സ സന്ധാനസ്സ ച ഉപാസകസ്സ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ കഥാസല്ലാപം സുത്വാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ തേസം സന്തികേ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദിത്വാ നിഗ്രോധേന അധിജേഗുച്ഛേ പുട്ഠപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസി, തം സന്ധായ വുത്തം. **പരം വിയ മത്തായാ**തി പരമായ മത്തായ, അതിമഹന്തേനേവ പമാണേനാതി അത്ഥോ. **കോ ഹി, ഭന്തേ**തി ഠപേത്വാ അന്ധബാലം ദിട്ഠിഗതികം അഞ്ഞോ പണ്ഡിതജാതികോ "കോ നാമ ഭഗവതോ ധമ്മം സുത്വാ ന അത്തമനോ അസ്സാ"തി വദതി. **ലഭേയ്യാഹ**ന്തി ഇദം സോ - "ചിരം വത മേ അനിയ്യാനികപക്ഖേ യോജേത്വാ അത്താ കിലമിതോ, 'സുക്ഖനദീതീരേ ന്ഹായിസ്സാമീ'തി സമ്പരിവത്തേന്തേന വിയ ഥുസേ കോട്ടേന്തേന വിയ ന കോചി അത്ഥോ നിപ്ഫാദിതോ. ഹന്ദാഹം അത്താനം യോഗേ യോജേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ആഹ. അഥ ഭഗവാ യോ അനേന ഖന്ധകേ തിത്ഥിയപരിവാസോ പഞ്ഞത്തോ, യോ അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോ സാമണേരഭൂമിയം ഠിതോ - "അഹം ഭന്തേ, ഇത്ഥന്നാമോ അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ ആകങ്ഖാമി ഉപസമ്പദം, സ്വാഹം, ഭന്തേ, സംഘം ചത്താരോ മാസേ പരിവാസം യാചാമീ"തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൮൬) നയേന സമാദിയിത്വാ പരിവസതി, തം സന്ധായ - "യോ ഖോ, കസ്സപ, അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോ"തിആദിമാഹ.

ർ൦൭. തത്ഥ **പബ്ബജ്ജ**ന്തി വചനസിലിട്ഠതാവസേനേവ വുത്തം, അപരിവസിത്വായേവ ഹി പബ്ബജ്ജം ലഭതി. ഉപസമ്പദത്ഥികേന പന നാതികാലേന ഗാമപ്പവേസനാദീനി അട്ഠ വത്താനി പൂരേന്തേന പരിവസിതബ്ബം. **ആരദ്ധചിത്താ**തി അട്ഠവത്തപൂരണേന തുട്ഠചിത്താ, അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ. വിത്ഥാരതോ പനേസ തിത്ഥിയപരിവാസോ സമന്തപാസാദികായ **വിനയട്ഠകഥായം** പബ്ബജ്ജഖന്ധകവണ്ണനായ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. **അപി ച മേത്ഥാ**തി അപി ച മേ ഏത്ഥ. **പുഗ്ഗലവേമത്തതാ വിദിതാ**തി പുഗ്ഗലനാനത്തം വിദിതം. "അയം പുഗ്ഗലോ പരിവാസാരഹോ, അയം ന പരിവാസാരഹോ"തി ഇദം മയ്ഹം പാകടന്തി ദസ്സേതി. തതോ കസ്സപോ ചിന്തേസി - "അഹോ അച്ഛരിയം ബുദ്ധസാസനം, യത്ഥ ഏവം ഘംസിത്വാ കോട്ടേത്വാ യുത്തമേവ ഗണ്ഹന്തി, അയുത്തം ഛഡ്ഡേന്തീ"തി, തതോ സുട്ഠുതരം പബ്ബജ്ജായ സഞ്ജാതുസ്സാഹോ - "സചേ ഭന്തേ"തിആദിമാഹ.

അഥ ഖോ ഭഗവാ തസ്സ തിബ്ബച്ഛന്ദതം വിദിത്വാ - "ന കസ്സപോ പരിവാസം അരഹതീ"തി അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും ആമന്തേസി - "ഗച്ഛ ഭിക്ഖു കസ്സപം ന്ഹാപേത്വാ പബ്ബാജേത്വാ ആനേഹീ"തി. സോ തഥാ കത്വാ തം പബ്ബാജേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ആഗമാസി. ഭഗവാ തം ഗണമജ്ഝേ നിസീദാപേത്വാ

ഉപസമ്പാദേസി. തേന വുത്തം - ‘‘അലത്ഥ ഖോ അചേലോ കസ്സപോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജ്ജം, അലത്ഥ ഉപസമ്പദ’’ന്തി. **അചിരൂപസമ്പന്നോ**തി ഉപസമ്പന്നോ ഹുത്വാ നചിരമേവ. **വൂപകട്ഠോ**തി വത്ഥുകാമകിലേസകാമേഹി കായേന ചേവ ചിത്തേന ച വൂപകട്ഠോ. **അപ്പമത്തോ**തി കമ്മട്ഠാനേ സതിം അവിജഹന്തോ. **ആതാപീ**തി കായികചേതസികസങ്ഖാതേന വീരിയാതാപേന ആതാപീ. **പഹിതത്തോ**തി കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ പേസിതചിത്തോ വിസ്സട്ഠഅത്തഭാവോ. **യസ്സത്ഥായാ**തി യസ്സ അത്ഥായ. **കുലപുത്താ**തി ആചാരകുലപുത്താ. **സമ്മദേവാ**തി ഹേതുനാവ കാരണേനേവ. **തദനുത്തര**ന്തി തം അനുത്തരം. **ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാന**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനഭൂതം അരഹത്തഫലം. തസ്സ ഹി അത്ഥായ കുലപുത്താ പബ്ബജന്തി. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അത്തനായേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, അപരപ്പച്ചയം കത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസീ**തി പാപുണിത്വാ സമ്പാദേത്വാ വിഹാസി, ഏവം വിഹരന്തോ **ച ഖീണാ ജാതി…പേ॰… അബ്ഭഞ്ഞാസീ**തി.

ഏവമസ്സ പച്ചവേക്ഖണഭൂമിം ദസ്സേത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേതും ‘‘അഞ്ഞതരോ ഖോ പനായസ്മാ കസ്സപോ അരഹതം അഹോസീ’’തി വുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞതരോ**തി ഏകോ. **അരഹത**ന്തി അരഹന്താനം, ഭഗവതോ സാവകാനം അരഹന്താനം അബ്ഭന്തരോ അഹോസീതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. യം യം പന അന്തരന്തരാ ന വുത്തം, തം തം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തത്താ പാകടമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പോട്ഠപാദസുത്തവണ്ണനാ

പോട്ഠപാദപരിബ്ബാജകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൦൬. ഏവം മേ സുത്തം...പേ°... സാവത്ഥിയന്തി പോട്ഠപാദസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ**തി സാവത്ഥിം ഉപനിസ്സായ യോ ജേതസ്സ കുമാരസ്സ വനേ അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ ആരാമോ കാരിതോ, തത്ഥ വിഹരതി. **പോട്ഠപാദോ പരിബ്ബാജകോ**തി നാമേന പോട്ഠപാദോ നാമ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. സോ കിര ഗിഹികാലേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ കാമേസുആദീനവം ദിസ്വാ ചത്താലീസകോടിപരിമാണം ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ പബ്ബജിത്വാ തിത്ഥിയാനം ഗണാചരിയോ ജാതോ. സമയം പവദന്തി ഏത്ഥാതി **സമയപ്പവാദകോ,** തസ്മിം കിര ഠാനേ ചങ്കീതാരുക്ഖപോക്ഖരസാതിപ്പഭുതയോ ബ്രാഹ്മണാ നിഗണ്ഠഅചേലകപരിബ്ബാജകാദയോ ച പബ്ബജിതാ സന്നിപതിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ സമയം വദന്തി കഥേന്തി ദീപേന്തി, തസ്മാ സോ ആരാമോ **സമയപ്പവാദകോ**തി വുച്ചതി. സ്വേവ ച തിന്ദുകാചീരസങ്ഖാതായ തിമ്ബരൂരുക്ഖപന്തിയാ പരിക്ഖിത്തത്താ **തിന്ദുകാചീരോ**. യസ്മാ പനേത്ഥ പഠമം ഏകാവ സാലാ അഹോസി, പച്ഛാ മഹാപുഞ്ഞം പരിബ്ബാജകം നിസ്സായ ബഹൂ സാലാ കതാ. തസ്മാ തമേവ ഏകം സാലം ഉപാദായ ലദ്ധനാമവസേന **ഏകസാലകോ**തി വുച്ചതി. മല്ലികായ പന പസേനദിരഞ്ഞോ ദേവിയാ ഉയ്യാനഭൂതോ സോ പുപ്ഫഫലസമ്പന്നോ ആരാമോതി കത്വാ **മല്ലികായ ആരാമോ**തി സങ്ഖ്യം ഗതോ. തസ്മിം സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചീരേ ഏകസാലകേ മല്ലികായ ആരാമേ.

പടിവസതീതി നിവാസഫാസുതായ വസതി. അഥേകദിവസം ഭഗവാ പച്ചൂസസമയേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്ഥരിത്വാ ലോകം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഞാണജാലസ്സ അന്തോഗതം പരിബ്ബാജകം ദിസ്വാ - ''അയം പോട്ഠപാദോ മയ്ഹം ഞാണജാലേ പഞ്ഞായതി, കിന്നു ഖോ ഭവിസ്സതീ''തി ഉപപരിക്ഖന്തോ അദ്ദസ - ''അഹം അജ്ജ തത്ഥ ഗമിസ്സാമി, അഥ മം പോട്ഠപാദോ നിരോധഞ്ച നിരോധവുട്ഠാനഞ്ച പുച്ഛിസ്സതി, തസ്സാഹം സബ്ബബുദ്ധാനം ഞാണേന സംസന്ദിത്വാ തദുഭയം കഥേസ്സാമി, അഥ സോ കതിപാഹച്ചയേന ചിത്തം ഹത്ഥിസാരിപുത്തം ഗഹേത്വാ മമ സന്തികം ആഗമിസ്സതി, തേസമഹം ധമ്മം ദേസേസ്സാമി, ദേസനാവസാനേ പോട്ഠപാദോ മം സരണം ഗമിസ്സതി, ചിത്തോ ഹത്ഥിസാരിപുത്തോ മമ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ''തി. തതോ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ സുരത്തദുപട്ടം നിവാസേത്വാ വിജ്ജുലതാസദിസം കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ യുഗന്ധരപബ്ബതം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതമഹാമേഘം വിയ മേഘവണ്ണം പംസുകൂലം ഏകംസവരഗതം കത്വാ പച്ചഗ്ഘം സേലമയപത്തം വാമഅംസകൂടേ ലഗ്ഗേത്വാ സാവത്ഥിം പിണ്ഡായ പവിസിസ്സാമീതി സീഹോ വിയ ഹിമവന്തപാദാ വിഹാരാ നിക്ഖമി. ഇമമത്ഥം സന്ധായ - ''അഥ ഖോ ഭഗവാ''തിആദി വുത്തം.

൪൦൭. ഏതദഹോസീതി നഗരദ്വാരസമീപം ഗന്ത്വാ അത്തനോ രുചിവസേന സൂരിയം ഓലോകേത്വാ അതിപ്പഗഭാവമേവ ദിസ്വാ ഏതം അഹോസി. **യംനൂനാഹ**ന്തി സംസയപരിദീപനോ വിയ നിപാതോ, ബുദ്ധാനഞ്ച സംസയോ നാമ നത്ഥി - ''ഇദം കരിസ്സാമ, ഇദം ന കരിസ്സാമ, ഇമസ്സ ധമ്മം ദേസേസ്സാമ,

ഇമസ്സ ന ദേസേസ്സാമാ''തി ഏവം പരിവിതക്കപുബ്ബഭാഗോ പനേസ സബ്ബബുദ്ധാനം ലബ്ഭതി. തേനാഹ - ''യംനൂനാഹ''ന്തി, യദി പനാഹന്തി അത്ഥോ.

ർ൦൫. ഉന്നാദിനിയാതി ഉച്ചം നദമാനായ, ഏവം നദമാനായ ചസ്സാ ഉദ്ധം ഗമനവസേന ഉച്ചോ, ദിസാസു പത്ഥടവസേന മഹാ സദ്ദോതി ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദായ, തേസഞ്ഹി പരിബ്ബാജകാനം പാതോവ വുട്ഠായ കത്തബ്ബം നാമ ചേതിയവത്തം വാ ബോധിവത്തം വാ ആചരിയുപജ്ഝായവത്തം വാ യോനിസോ മനസികാരോ വാ നത്ഥി. തേന തേ പാതോവ വുട്ഠായ ബാലാതപേ നിസിന്നാ - ''ഇമസ്സ ഹത്ഥോ സോഭനോ, ഇമസ്സ പാദോ''തി ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാദാദീനി വാ ആരബ്ഭ, ഇത്ഥിപുരിസദാരകദാരികാദീനം വണ്ണേ വാ, അഞ്ഞം വാ കാമസ്സാദഭവസ്സാദാദിവത്ഥും ആരബ്ഭ കഥം സമുട്ഠാപേത്വാ അനുപുബ്ബേന രാജകഥാദിഅനേകവിധം തിരച്ഛാനകഥം കഥേന്തി. തേന വുത്തം - ''ഉന്നാദിനിയാ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദായ അനേകവിഹിതം തിരച്ഛാനകഥം കഥേന്തിയാ''തി.

തതോ പോട്ഠപാദോ പരിബ്ബാജകോ തേ പരിബ്ബാജകേ ഓലോകേത്വാ - ''ഇമേ പരിബ്ബാജകാ അതിവിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം അഗാരവാ, മയഞ്ച സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പാതുഭാവതോ പട്ഠായ സൂരിയുഗ്ഗമനേ ഖജ്ജോപനകൂപമാ ജാതാ, ലാഭസക്കാരോപി നോ പരിഹീനോ. സചേ പനിമം ഠാനം സമണോ ഗോതമോ വാ ഗോതമസ്സ സാവകോ വാ ഗിഹീ ഉപട്ഠാകോ വാ തസ്സ ആഗച്ഛേയ്യ , അതിവിയ ലജ്ജനീയം ഭവിസ്സതി, പരിസദോസോ ഖോ പന പരിസജേട്ഠകസ്സേവ ഉപരി ആരോഹതീ''തി ഇതോചിതോ ച വിലോകേന്തോ ഭഗവന്തം അദ്ദസ. തേന വുത്തം - ''അദ്ദസാ ഖോ പോട്ഠപാദോ പരിബ്ബാജകോ... പേ॰... തുണ്ഹീ അഹേസു''ന്തി.

ർ൦൬. തത്ഥ **സണ്ഠപേസീ**തി സിക്ഖാപേസി, വജ്ജമസ്സാ പടിച്ഛാദേസി. യഥാ സുസണ്ഠിതാ ഹോതി, തഥാ നം ഠപേസി. യഥാ നാമ പരിസമജ്ഝം പവിസന്തോ പുരിസോ വജ്ജപടിച്ഛാദനത്ഥം നിവാസനം സണ്ഠപേതി, പാരുപനം സണ്ഠപേതി, രജോകിണ്ണട്ഠാനം പുഞ്ഛതി; ഏവമസ്സാ വജ്ജപടിച്ഛാദനത്ഥം - ''അപ്പസദ്ദാ ഭോന്തോ''തി സിക്ഖാപേന്തോ യഥാ സുസണ്ഠിതാ ഹോതി, തഥാ നം ഠപേസീതി അത്ഥോ. **അപ്പസദ്ദകാമോ**തി അപ്പസദ്ദം ഇച്ഛതി, ഏകോ നിസീദതി, ഏകോ തിട്ഠതി, ന ഗണസങ്ഗണികായ യാപേതി. **ഉപസങ്കമിതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യാ**തി ഇധാഗന്തബ്ബം മഞ്ഞേയ്യ. കസ്മാ പനേസ ഭഗവതോ ഉപസങ്കമനം പച്ചാസീസതീതി? അത്തനോ വുദ്ധിം പത്ഥയമാനോ. പരിബ്ബാജകാ കിര ബുദ്ധേസു വാ ബുദ്ധസാവകേസു വാ അത്തനോ സന്തികം ആഗതേസു - ''അജ്ജ അമ്ഹാകം സന്തികം സമണോ ഗോതമോ ആഗതോ , സാരിപുത്തോ ആഗതോ, ന ഖോ പന തേ യസ്സ വാ തസ്സ വാ സന്തികം ഗച്ഛന്തി, പസ്സഥ അമ്ഹാകം ഉത്തമഭാവ''ന്തി അത്തനോ ഉപട്ഠാകാനം സന്തികേ അത്താനം ഉക്ഖിപന്തി, ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപേന്തി, ഭഗവതോപി ഉപട്ഠാകേ ഗണ്ഹിതും വായമന്തി. തേ കിര ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകേ ദിസ്വാ ഏവം വദന്തി - ''തുമ്ഹാകം സത്ഥാ ഭവം ഗോതമോപി ഗോതമസാവകാപി അമ്ഹാകം സന്തികം ആഗച്ഛന്തി, മയം അഞ്ഞമഞ്ഞം സമഗ്ഗാ. തുമ്ഹേ പന അമ്ഹേ അക്ഖീഹിപി പസ്സിതും ന ഇച്ഛഥ, സാമീചികമ്മം ന കരോഥ, കിം വോ അമ്ഹേഹി അപരദ്ധ''ന്തി. അഥേകച്ചേ

മനുസ്സാ - ''ബുദ്ധാപി ഏതേസം സന്തികം ഗച്ഛന്തി കിം അമ്ഹാക''ന്തി തതോ പട്ഠായ തേ ദിസ്വാ നപ്പമജ്ജന്തി. **തുണ്ഹീ അഹേസു**ന്തി പോട്ഠപാദം പരിവാരേത്വാ നിസ്സദ്ദാ നിസീദിംസു.

൪൭൭. **സ്വാഗതം, ഭന്തേ**തി സുട്ഠു ആഗമനം, ഭന്തേ, ഭഗവതോ; ഭഗവതി ഹി നോ ആഗതേ ആനന്ദോ ഹോതി, ഗതേ സോകോതി ദീപേതി. **ചിരസ്സം ഖോ, ഭന്തേ**തി കസ്മാ ആഹ? കിം ഭഗവാ പുബ്ബേപി തത്ഥ ഗതപുബ്ബോതി, ന ഗതപുബ്ബോ. മനുസ്സാനം പന - ''കുഹിം ഗച്ഛന്താ, കുതോ ആഗതത്ഥ, കിം മഗ്ഗമൂള്ഹത്ഥ, ചിരസ്സം ആഗതത്ഥാ''തി ഏവമാദയോ പിയസമുദാചാരാ ഹോന്തി, തസ്മാ ഏവമാഹ. ഏവഞ്ച പന വത്വാ ന മാനഥദ്ധോ ഹുത്വാ നിസീദി, ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനമകാസി. ഭഗവന്തഞ്ഹി ഉപഗതം ദിസ്വാ ആസനേന അനിമന്തേന്തോ വാ അപചിതിം അകരോന്തോ വാ ദുല്ലഭോ. കസ്മാ? ഉച്ചാകുലീനതായ. അയമ്പി പരിബ്ബാജകോ അത്തനോ നിസിന്നാസനം പപ്ഫോടേത്വാ ഭഗവന്തം ആസനേന നിമന്തേന്തോ - ''നിസീദതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഇദമാസനം പഞ്ഞത്ത''ന്തി ആഹ. **അന്തരാകഥാ വിപ്പകതാ**തി നിസിന്നാനം വോ ആദിതോ പട്ഠായ യാവ മമാഗമനം, ഏതസ്മിം അന്തരേ കാ നാമ കഥാ വിപ്പകതാ, മമാഗമനപച്ചയാ കതമാ കഥാ പരിയന്തം ന ഗതാ, വദഥ, യാവ നം പരിയന്തം നേത്വാ ദേമീതി സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി. അഥ പരിബ്ബാജകോ - ''നിരത്ഥകകഥാ ഏസാ നിസ്സാരാ വട്ടസന്നിസ്സിതാ, ന തുമ്ഹാകം പുരതോ വത്തബ്ബതം അരഹതീ''തി ദീപേന്തോ ''തിട്ഠതേസാ , ഭന്തേ''തിആദിമാഹ.

അഭിസഞ്ഞാനിരോധകഥാവണ്ണനാ

൪൭൮. **തിട്ഠതേസാ** , **ഭന്തേ**തി സചേ ഭഗവാ സോതുകാമോ ഭവിസ്സതി, പച്ഛാപേസാ കഥാ ന ദുല്ലഭാ ഭവിസ്സതി, അമ്ഹാകം പനിമായ കഥായ അത്ഥോ നത്ഥി. ഭഗവതോ പനാഗമനം ലഭിത്വാ മയം അഞ്ഞദേവ സുകാരണം പുച്ഛാമാതി ദീപേതി. തതോ തം പുച്ഛന്തോ - ''പുരിമാനി, ഭന്തേ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കോതൂഹലസാലായ**ന്തി കോതൂഹലസാലാ നാമ പച്ചേകസാലാ നത്ഥി. യത്ഥ പന നാനാതിത്ഥിയാ സമണബ്രാഹ്മണാ നാനാവിധം കഥം പവത്തേന്തി, സാ ബഹൂനം - ''അയം കിം വദതി, അയം കിം വദതീ''തി കോതൂഹലുപ്പത്തിട്ഠാനതോ കോതൂഹലസാലാതി വുച്ചതി. **അഭിസഞ്ഞാനിരോധേ**തി ഏത്ഥ **അഭീ**തി ഉപസഗ്ഗമത്തം. **സഞ്ഞാനിരോധേ**തി ചിത്തനിരോധേ, ഖണികനിരോധേ കഥാ ഉപ്പന്നാതി അത്ഥോ. ഇദം പന തസ്സാ ഉപ്പത്തികാരണം. യദാ കിര ഭഗവാ ജാതകം വാ കഥേതി, സിക്ഖാപദം വാ പഞ്ഞപേതി തദാ സകലജമ്ബുദീപേ ഭഗവതോ കിത്തിഘോസോ പത്ഥരതി, തിത്ഥിയാ തം സുത്വാ - ''ഭവം കിര ഗോതമോ പുബ്ബചരിയം കഥേസി, മയം കിം ന സക്കോമ താദിസം കിഞ്ചി കഥേതു''ന്തി ഭഗവതോ പടിഭാഗകിരിയം കരോന്താ ഏകം ഭവന്തരസമയം കഥേന്തി - ''ഭവം ഗോതമോ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസി, മയം കിം ന സക്കോമ പഞ്ഞപേതു''ന്തി അത്തനോ സാവകാനം കിഞ്ചിദേവ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേന്തി. തദാ പന ഭഗവാ അട്ഠവിധപരിസമജ്ഝേ നിസീദിത്വാ നിരോധകഥം കഥേസി. തിത്ഥിയാ തം സുത്വാ - ''ഭവം കിര ഗോതമോ നിരോധം നാമ കഥേസി, മയമ്പി തം കഥേസ്സാമാ''തി സന്നിപതിത്വാ കഥയിംസു. തേന വുത്തം - ''അഭിസഞ്ഞാനിരോധേ കഥാ ഉദപാദീ''തി.

തത്രേകച്ചേതി തേസു ഏകച്ചേ. പുരിമോ ചേത്ഥ യ്വായം ബാഹിരേ തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിതോ ചിത്തപ്പവത്തിയം ദോസം ദിസ്വാ അചിത്തകഭാവോ സന്തോതി സമാപത്തിം ഭാവേത്വാ ഇതോ ചുതോ പഞ്ച കപ്പസതാനി അസഞ്ഞീഭവേ ഠത്വാ പുന ഇധ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്സ സഞ്ഞുപ്പാദേ ച നിരോധേ ച ഹേതും അപസ്സന്തോ - **അഹേതൂ അപ്പച്ചയാ**തി ആഹ.

ദുതിയോ നം നിസേധേത്വാ മിഗസിങ്ഗതാപസസ്സ അസഞ്ഞകഭാവം ഗഹേത്വാ - "ഉപേതിപി അപേതിപീ"തി ആഹ. മിഗസിങ്ഗതാപസോ കിര അത്തന്തപോ ഘോരതപോ പരമധിതിന്ദ്രിയോ അഹോസി. തസ്സ സീലതേജേന സക്കവിമാനം ഉണ്ഹം അഹോസി. സക്കോ ദേവരാജാ "സക്കട്ഠാനം നു ഖോ താപസോ പത്ഥേതീ"തി അലമ്ബുസം നാമ ദേവകഞ്ഞം - 'താപസസ്സ തപം ഭിന്ദിത്വാ ഏഹീ'തി പേസേസി. സാ തത്ഥ ഗതാ. താപസോ പഠമദിവസേ തം ദിസ്വാവ പലായിത്വാ പണ്ണസാലം പാവിസി. ദുതിയദിവസേ കാമച്ഛന്ദനീവരണേന ഭഗ്ഗോ തം ഹത്ഥേ അഗ്ഗഹേസി, സോ തേന ദിബ്ബഫസ്സേന ഫുട്ഠോ വിസഞ്ഞീ ഹുത്വാ തിണ്ണം സംവച്ഛരാനം അച്ചയേന സഞ്ഞം പടിലഭി. തം സോ ദിട്ഠിഗതികോ - "തിണ്ണം സംവച്ഛരാനം അച്ചയേന നിരോധാ വുട്ഠിതോ"തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ.

തതിയോ നം നിസേധേത്വാ ആഥബ്ബണപയോഗം സന്ധായ "ഉപകഡ്ഢന്തിപി അപകഡ്ഢന്തിപീ"തി ആഹ. ആഥബ്ബണികാ കിര ആഥബ്ബണം പയോജേത്വാ സത്തം സീസച്ഛിന്നം വിയ ഹത്ഥച്ഛിന്നം വിയ മതം വിയ ച കത്വാ ദസ്സേന്തി. തസ്സ പുന പാകതികഭാവം ദിസ്വാ സോ ദിട്ഠിഗതികോ - "നിരോധാ വുട്ഠിതോ അയ"ന്തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ.

ചതുത്ഥോ നം നിസേധേത്വാ യക്ഖദാസീനം മദനിദ്ദം സന്ധായ "സന്തി ഹി ഭോ ദേവതാ"തിആദിമാഹ. യക്ഖദാസിയോ കിര സബ്ബരത്തിം ദേവതൂപഹാരം കുരുമാനാ നച്ചിത്വാ ഗായിത്വാ അരുണോദയേ ഏകം സുരാപാതിം പിവിത്വാ പരിവത്തിത്വാ സുപിത്വാ ദിവാ വുട്ഠഹന്തി. തം ദിസ്വാ സോ ദിട്ഠിഗതികോ - "സുത്തകാലേ നിരോധം സമാപന്നാ, പബുദ്ധകാലേ നിരോധാ വുട്ഠിതാ"തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ.

അയം പന പോട്ഠപാദോ പരിബ്ബാജകോ പണ്ഡിതജാതികോ. തേനസ്സ തം കഥം സുത്വാ വിപ്പടിസാരോ ഉപ്പജ്ജി. "ഇമേസം കഥാ ഏളമൂഗകഥാ വിയ ചത്താരോ ഹി നിരോധേ ഏതേ പഞ്ഞപേന്തി, ഇമിനാ ച നിരോധേന നാമ ഏകേന ഭവിതബ്ബം, ന ബഹുനാ. തേനാപി ഏകേന അഞ്ഞേനേവ ഭവിതബ്ബം, സോ പന അഞ്ഞേന ഞാതും ന സക്കാ അഞ്ഞത്ര സബ്ബഞ്ഞുനാ. സചേ ഭഗവാ ഇധ അഭവിസ്സ 'അയം നിരോധോ അയം ന നിരോധോ'തി ദീപസഹസ്സം വിയ ഉജ്ജാലേത്വാ അജ്ജമേവ പാകടം അകരിസ്സാ"തി ദസബലഞ്ഞേവ അനുസ്സരി. തസ്മാ "തസ്സ മയ്ഹം ഭന്തേ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഹോ നൂനാ**തി അനുസ്സരണത്ഥേ നിപാതദ്വയം, തേന തസ്സ ഭഗവന്തം അനുസ്സരന്തസ്സ ഏതദഹോസി "അഹോ നൂന ഭഗവാ അഹോ നൂന സുഗതോ"തി. **യോ ഇമേസ**ന്തി യോ ഏതേസം നിരോധധമ്മാനം സുകുസലോ നിപുണോ ഛേകോ, സോ ഭഗവാ അഹോ നൂന കഥേയ്യ, സുഗതോ അഹോ നൂന കഥേയ്യാതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. **പകതഞ്ഞൂ**തി ചിണ്ണവസിതായ പകതിം സഭാവം ജാനാതീതി പകതഞ്ഞൂ. **കഥം നു ഖോ**തി ഇദം പരിബ്ബാജകോ "മയം ഭഗവാ ന

ജാനാമ, തുമ്ഹേ ജാനാഥ, കഥേഥ നോ''തി ആയാചന്തോ വദതി. അഥ ഭഗവാ കഥേന്തോ ''തത്ര പോട്ഠപാദാ''തിആദിമാഹ.

അഹേതുകസഞ്ഞുപ്പാദനിരോധകഥാവണ്ണനാ

൪൧൬. തത്ഥ **തത്രാതി** തേസു സമണബ്രാഹ്മണേസു. **ആദിതോവ തേസം അപരദ്ധന്തി** തേസം ആദിമ്ഹിയേവ വിരദ്ധം, ഘരമജ്ഝേയേവ പക്ഖലിതാതി ദീപേതി. **സഹേതൂ സപ്പച്ചയാതി** ഏത്ഥ ഹേതുപി പച്ചയോപി കാരണസ്സേവ നാമം, സകാരണാതി അത്ഥോ. തം പന കാരണം ദസ്സേന്തോ ''സിക്ഖാ ഏകാ''തി ആഹ. തത്ഥ **സിക്ഖാ ഏകാ സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി** സിക്ഖായ ഏകച്ചാ സഞ്ഞാ ജായന്തീതി അത്ഥോ.

൪൧൭. **കാ ച സിക്ഖാതി ഭഗവാ അവോചാതി** കതമാ ച സാ സിക്ഖാതി ഭഗവാ വിത്ഥാരേതുകമ്യതാപുച്ഛാവസേന അവോച. അഥ യസ്മാ അധിസീലസിക്ഖാ അധിചിത്തസിക്ഖാ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാതി തിസ്സോ സിക്ഖാ ഹോന്തി. തസ്മാ താ ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ സഞ്ഞായ സഹേതുകം ഉപ്പാദനിരോധം ദീപേതും ബുദ്ധുപ്പാദതോ പഭുതി തന്തിധമ്മം ഠപേന്തോ ''ഇധ പോട്ഠപാദ, തഥാഗതോ ലോകേ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ അധിസീലസിക്ഖാ അധിചിത്തസിക്ഖാതി ദ്വേ ഏവ സിക്ഖാ സരൂപേന ആഗതാ, തതിയാ പന ''അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി ഖോ പോട്ഠപാദ മയാ ഏകംസികോ ധമ്മോ ദേസിതോ''തി ഏത്ഥ സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാസങ്കപ്പവസേന പരിയാപന്നത്താ ആഗതാതി വേദിതബ്ബാ. **കാമസഞ്ഞാതി** പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോപി അസമുപ്പന്നകാമചാരോപി . തത്ഥ പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാതം ഗച്ഛതി, അസമുപ്പന്നകാമചാരോ പന ഇമസ്മിം ഠാനേ വട്ടതി. തസ്മാ **തസ്സ യാ പുരിമാ കാമസഞ്ഞാതി** തസ്സ പഠമജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ യാ പുബ്ബേ ഉപ്പന്നപുബ്ബായ കാമസഞ്ഞായ സദിസത്താ പുരിമാ കാമസഞ്ഞാതി വുച്ചേയ്യ, സാ നിരുജ്ഝതി, അനുപ്പന്നാവ നുപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ.

വിവേകജപീതിസുഖസുഖുമസച്ചസഞ്ഞീയേവ തസ്മിം സമയേ ഹോതീതി തസ്മിം പഠമജ്ഝാനസമയേ വിവേകജപീതിസുഖസങ്ഖാതാ സുഖുമസഞ്ഞാ സച്ചാ ഹോതി, ഭൂതാ ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ കാമച്ഛന്ദാദിഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനവസേന സുഖുമാ ച സാ ഭൂതതായ സച്ചാ ച സഞ്ഞാതി സുഖുമസച്ചസഞ്ഞാ, വിവേകജേഹി പീതിസുഖേഹി സമ്പയുത്താ സുഖുമസച്ചസഞ്ഞാതി വിവേകജപീതിസുഖസുഖുമസച്ചസഞ്ഞാ സാ അസ്സ അത്ഥീതി വിവേകജപീതിസുഖസുഖുമസച്ചസഞ്ഞീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ഏവമ്പി സിക്ഖാതി** ഏത്ഥ യസ്മാ പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജന്തോ അധിട്ഠഹന്തോ, വുട്ഠഹന്തോ ച സിക്ഖതി, തസ്മാ തം ഏവം സിക്ഖിതബ്ബതോ സിക്ഖാതി വുച്ചതി. തേനപി സിക്ഖാസങ്ഖാതേന പഠമജ്ഝാനേന ഏവം ഏകാ വിവേകജപീതിസുഖസുഖുമസച്ചസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഏകാ കാമസഞ്ഞാ നിരുജ്ഝതീതി അത്ഥോ. **അയം സിക്ഖാതി ഭഗവാ അവോചാതി** അയം പഠമജ്ഝാനസങ്ഖാതാ ഏകാ സിക്ഖാതി, ഭഗവാ ആഹ. ഏതേനുപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

യസ്മാ പന അട്ഠമസമാപത്തിയാ അങ്ഗതോ സമ്മസനം ബുദ്ധാനംയേവ ഹോതി, സാവകേസു സാരിപുത്തസദിസാനമ്പി നത്ഥി, കലാപതോ സമ്മസനംയേവ പന സാവകാനം ഹോതി, ഇദഞ്ച "സഞ്ഞാ സഞ്ഞാ"തി, ഏവം അങ്ഗതോ സമ്മസനം ഉദ്ധടം. തസ്മാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനപരമംയേവ സഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ പുന തദേവ സഞ്ഞഗ്ഗന്തി ദസ്സേതും "യതോ ഖോ പോട്ഠപാദ...പേ॰... സഞ്ഞഗ്ഗം ഫുസതീ"തി ആഹ.

ൎഫൎ. തത്ഥ **യതോ ഖോ പോട്ഠപാദ ഭിക്ഖൂ**തി യോ നാമ പോട്ഠപാദ ഭിക്ഖു. **ഇധ സകസഞ്ഞീ ഹോതീ**തി ഇധ സാസനേ സകസഞ്ഞീ ഹോതി, അയമേവ വാ പാഠോ, അത്തനോ പഠമജ്ഝാനസഞ്ഞായ സഞ്ഞവാ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സോ തതോ അമുത്ര തതോ അമുത്രാ**തി സോ ഭിക്ഖു തതോ പഠമജ്ഝാനതോ അമുത്ര ദുതിയജ്ഝാനേ, തതോപി അമുത്ര തതിയജ്ഝാനേതി ഏവം തായ തായ ഝാനസഞ്ഞായ സകസഞ്ഞീ സകസഞ്ഞീ ഹുത്വാ അനുപുബ്ബേന സഞ്ഞഗ്ഗം ഫുസതി. **സഞ്ഞഗ്ഗ**ന്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം വുച്ചതി. കസ്മാ? ലോകിയാനം കിച്ചകാരകസമാപത്തീനം അഗ്ഗത്താ. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിയഞ്ഹി ഠത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനമ്പി നിരോധമ്പി സമാപജ്ജന്തി. ഇതി സാ ലോകിയാനം കിച്ചകാരകസമാപത്തീനം അഗ്ഗത്താ സഞ്ഞഗ്ഗന്തി വുച്ചതി, തം ഫുസതി പാപുണാതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി അഭിസഞ്ഞാനിരോധം ദസ്സേതും **"തസ്സ സഞ്ഞഗ്ഗേ ഠിതസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചേതേയ്യം, അഭിസങ്ഖരേയ്യ**ന്തി പദദ്വയേ ച ഝാനം സമാപജ്ജന്തോ ചേതേതി നാമ, പുനപ്പുനം കപ്പേതീതി അത്ഥോ. ഉപരിസമാപത്തിഅത്ഥായ നികന്തിം കുരുമാനോ അഭിസങ്ഖരോതി നാമ. **ഇമാ ച മേ സഞ്ഞാ നിരുജ്ഝേയ്യു**ന്തി ഇമാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാ നിരുജ്ഝേയ്യും. **അഞ്ഞാ ച ഓളാരികാ**തി അഞ്ഞാ ച ഓളാരികാ ഭവങ്ഗസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും. **സോ ന ചേവ ചേതേതി ന അഭിസങ്ഖരോതീ**തി ഏത്ഥ കാമം ചേസ ചേതേന്തോവ ന ചേതേതി, അഭിസങ്ഖരോന്തോവ നാഭിസങ്ഖരോതി. ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനതോ വുട്ഠായ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജിത്വാ "ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരേ ഠസ്സാമീ"തി ആഭോഗസമന്നാഹാരോ നത്ഥി. ഉപരിനിരോധസമാപത്തത്ഥായ ഏവ പന ആഭോഗസമന്നാഹാരോ അത്ഥി, സ്വായമത്ഥോ പുത്തഘരാചിക്ഖണേന ദീപേതബ്ബോ.

പിതുഘരമജ്ഝേന കിര ഗന്ത്വാ പച്ഛാഭാഗേ പുത്തസ്സ ഘരം ഹോതി, തതോ പണീതം ഭോജനം ആദായ ആസനസാലം ആഗതം ദഹരം ഥേരോ - "മനാപോ പിണ്ഡപാതോ കുതോ ആഭതോ"തി പുച്ഛി. സോ "അസുകസ്സ ഘരതോ"തി ലദ്ധഘരമേവ ആചിക്ഖി. യേന പനസ്സ പിതുഘരമജ്ഝേന ഗതോപി ആഗതോപി തത്ഥ ആഭോഗോപി നത്ഥി. തത്ഥ ആസനസാലാ വിയ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തി ദട്ഠബ്ബാ, പിതുഗേഹം വിയ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തി, പുത്തഗേഹം വിയ നിരോധസമാപത്തി, ആസനസാലായ ഠത്വാ പിതുഘരം അമനസികരിത്വാ പുത്തഘരാചിക്ഖണം വിയ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനതോ വുട്ഠായ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജിത്വാ "ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരേ ഠസ്സാമീ"തി പിതുഘരം അമനസികരിത്വാവ ഉപരിനിരോധസമാപത്തത്ഥായ മനസികാരോ, ഏവമേസ ചേതേന്തോവ ന ചേതേതി, അഭിസങ്ഖരോന്തോവ

നാഭിസങ്ഖരോതി. **താ ചേവ സഞ്ഞാ**തി താ ഝാനസഞ്ഞാ നിരുജ്ഝന്തി. **അഞ്ഞാ ചാ**തി അഞ്ഞാ ച ഓളാരികാ ഭവങ്ഗസഞ്ഞാ നുപ്പജ്ജന്തി. **സോ നിരോധം ഫുസതീ**തി സോ ഏവം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം ഫുസതി വിന്ദതി പടിലഭതി.

അനുപുബ്ബാഭിസഞ്ഞാനിരോധസമ്പജാനസമാപത്തിന്തി ഏത്ഥ **അഭീ**തി ഉപസഗ്ഗമത്തം, സമ്പജാനപദം നിരോധപദേന അന്തരികം കത്വാ വുത്തം. അനുപടിപാടിയാ സമ്പജാനസഞ്ഞാനിരോധസമാപത്തീതി അയം പനേത്ഥത്ഥോ. തത്രാപി സമ്പജാനസഞ്ഞാനിരോധസമാപത്തീതി സമ്പജാനന്തസ്സ അന്തേ സഞ്ഞാ നിരോധസമാപത്തി സമ്പജാനന്തസ്സ വാ പണ്ഡിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ സഞ്ഞാനിരോധസമാപത്തീതി അയം വിസേസത്ഥോ.

ഇദാനി ഇധ ഠത്വാ നിരോധസമാപത്തികഥാ കഥേതബ്ബാ. സാ പനേസാ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പഞ്ഞാഭാവനാനിസംസാധികാരേ കഥിതാ, തസ്മാ തത്ഥ കഥിതതോവ ഗഹേതബ്ബാ.

ഏവം ഭഗവാ പോട്ഠപാദസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ നിരോധകഥം കഥേത്വാ - അഥ നം താദിസായ കഥായ അഞ്ഞത്ഥ അഭാവം പടിജാനാപേതും "തം കിം മഞ്ഞസീ"തിആദിമാഹ. പരിബ്ബാജകോപി "ഭഗവാ അജ്ജ തുമ്ഹാകം കഥം ഠപേത്വാ ന മയാ ഏവരൂപാ കഥാ സുതപുബ്ബാ"തി പടിജാനന്തോ, "നോ ഹേതം ഭന്തേ"തി വത്വാ പുന സക്കച്ചം ഭഗവതോ കഥായ ഉഗ്ഗഹിതഭാവം ദസ്സേന്തോ "ഏവം ഖോ അഹം ഭന്തേ"തിആദിമാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ "സുഉഗ്ഗഹിതം തയാ"തി അനുജാനന്തോ "ഏവം പോട്ഠപാദാ"തി ആഹ.

൪൧൫. അഥ പരിബ്ബാജകോ "ഭഗവതാ 'ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സഞ്ഞഗ്ഗ'ന്തി വുത്തം. ഏതദേവ നു ഖോ സഞ്ഞഗ്ഗം, ഉദാഹു അവസേസസമാപത്തീസുപി സഞ്ഞഗ്ഗം അത്ഥീ"തി ചിന്തേത്വാ തമത്ഥം പുച്ഛന്തോ "ഏകഞ്ഞേവ നു ഖോ"തിആദിമാഹ. ഭഗവാപിസ്സ വിസ്സജ്ജേസി. തത്ഥ **പുഥൂപീ**തി ബഹൂനിപി. **യഥാ യഥാ ഖോ, പോട്ഠപാദ, നിരോധം ഫുസതീ**തി പഥവീകസിണാദീസു യേന യേന കസിണേന, പഠമജ്ഝാനാദീനം വാ യേന യേന ഝാനേന. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സചേ ഹി പഥവീകസിണേന കരണഭൂതേന പഥവീകസിണസമാപത്തിം ഏകവാരം സമാപജ്ജന്തോ പുരിമസഞ്ഞാനിരോധം ഫുസതി ഏകം സഞ്ഞഗ്ഗം, അഥ ദ്വേ വാരേ, തയോ വാരേ, വാരസതം, വാരസഹസ്സം, വാരസതസഹസ്സം വാ സമാപജ്ജന്തോ പുരിമസഞ്ഞാനിരോധം ഫുസതി, സതസഹസ്സം, സഞ്ഞഗ്ഗാനി. ഏസ നയോ സേസകസിണേസു. ഝാനേസുപി സചേ പഠമജ്ഝാനേന കരണഭൂതേന ഏകവാരം പുരിമസഞ്ഞാനിരോധം ഫുസതി ഏകം സഞ്ഞഗ്ഗം. അഥ ദ്വേ വാരേ , തയോ വാരേ, വാരസതം, വാരസഹസ്സം, വാരസതസഹസ്സം വാ പുരിമസഞ്ഞാനിരോധം ഫുസതി, സതസഹസ്സം സഞ്ഞഗ്ഗാനി. ഏസ നയോ സേസജ്ഝാനസമാപത്തീസുപി. ഇതി ഏകവാരം സമാപജ്ജനവസേന വാ സബ്ബമ്പി സഞ്ജാനനലക്ഖണേന സങ്ഗഹേത്വാ വാ ഏകം സഞ്ഞഗ്ഗം ഹോതി, അപരാപരം സമാപജ്ജനവസേന ബഹൂനി.

൪൧൬. **സഞ്ഞാ നു ഖോ, ഭന്തേ**തി ഭന്തേ നിരോധസമാപജ്ജനകസ്സ ഭിക്ഖുനോ "സഞ്ഞാ നു ഖോ പഠമം ഉപ്പജ്ജതീ"തി പുച്ഛതി. തസ്സ ഭഗവാ "സഞ്ഞാ ഖോ, പോട്ഠപാദാ"തി ബ്യാകാസി. തത്ഥ **സഞ്ഞാ**തി ഝാനസഞ്ഞാ. **ഞാണ**ന്തി

വിപസ്സനാഞാണം. അപരോ നയോ, **സഞ്ഞാ**തി വിപസ്സനാ സഞ്ഞാ. **ഞാണ**ന്തി മഗ്ഗഞാണം. അപരോ നയോ, **സഞ്ഞാ**തി മഗ്ഗസഞ്ഞാ. **ഞാണ**ന്തി ഫലഞാണം. തിപിടകമഹാസിവത്ഥേരോ പനാഹ -

കിം ഇമേ ഭിക്ഖൂ ഭണന്തി, പോട്ഠപാദോ ഹേട്ഠാ ഭഗവന്തം നിരോധം പുച്ഛി. ഇദാനി നിരോധാ വുട്ഠാനം പുച്ഛന്തോ "ഭഗവാ നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ കിം പഠമം അരഹത്തഫലസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, ഉദാഹു പച്ചവേക്ഖണഞാണ"ന്തി വദതി. അഥസ്സ ഭഗവാ യസ്മാ ഫലസഞ്ഞാ പഠമം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ പച്ചവേക്ഖണഞാണം . തസ്മാ "സഞ്ഞാ ഖോ പോട്ഠപാദാ"തി ആഹ. തത്ഥ **സഞ്ഞുപ്പാദാ**തി അരഹത്തഫലസഞ്ഞായ ഉപ്പാദാ, പച്ഛാ "ഇദം അരഹത്തഫല"ന്തി ഏവം പച്ചവേക്ഖണഞാണുപ്പാദോ ഹോതി. **ഇദപ്പച്ചയാ കിര മേ**തി ഫലസമാധിസഞ്ഞാപച്ചയാ കിര മയ്ഹം പച്ചവേക്ഖണഞാണം ഉപ്പന്നന്തി.

സഞ്ഞാഅത്തകഥാവണ്ണനാ

൪൧൭. ഇദാനി പരിബ്ബാജകോ യഥാ നാമ ഗാമസൂകരോ ഗന്ധോദകേന ന്ഹാപേത്വാ ഗന്ധേഹി അനുലിമ്പിത്വാ മാലാദാമം പിളന്ധിത്വാ സിരിസയനേ ആരോപിതോപി സുഖം ന വിന്ദതി, വേഗേന ഗൂഥട്ഠാനമേവ ഗന്ത്വാ സുഖം വിന്ദതി. ഏവമേവ ഭഗവതാ സണ്ഹസുഖുമതിലക്ഖണബ്ഭാഹതായ ദേസനായ ന്ഹാപിതവിലിത്തമണ്ഡിതോപി നിരോധകഥാസിരിസയനം ആരോപിതോപി തത്ഥ സുഖം ന വിന്ദന്തോ ഗൂഥട്ഠാനസദിസം അത്തനോ ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ തമേവ പുച്ഛന്തോ "സഞ്ഞാ നു ഖോ, ഭന്തേ, പുരിസസ്സ അത്താ"തിആദിമാഹ. അഥസ്സാനുമതിം ഗഹേത്വാ ബ്യാകാതുകാമോ ഭഗവാ - "കം പന ത്വ"ന്തിആദിമാഹ. തതോ സോ "അരൂപീ അത്താ"തി ഏവം ലദ്ധികോ സമാനോപി "ഭഗവാ ദേസനായ സുകുസലോ, സോ മേ ആദിതോവ ലദ്ധിം മാ വിദ്ധംസേതൂ"തി ചിന്തേത്വാ അത്തനോ ലദ്ധിം പരിഹരന്തോ "ഓളാരികം ഖോ"തിആദിമാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ തത്ഥ ദോസം ദസ്സേന്തോ "ഓളാരികോ ച ഹി തേ"തിആദിമാഹ . തത്ഥ **ഏവം സന്ത**ന്തി ഏവം സന്തേ. ഭുമ്മത്ഥേ ഹി ഏതം ഉപയോഗവചനം. ഏവം സന്തം അത്താനം പച്ചാഗച്ഛതോ തവാതി അയം വാ ഏത്ഥ അത്ഥോ. ചതുന്നം ഖന്ധാനം ഏകുപ്പാദേകനിരോധത്താ കിഞ്ചാപി യാ സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, സാവ നിരുജ്ഝതി. അപരാപരം ഉപാദായ പന "അഞ്ഞാ ച സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജന്തി, അഞ്ഞാ ച സഞ്ഞാ നിരുജ്ഝന്തീ"തി വുത്തം.

൪൧൮-൪൨൦. ഇദാനി അഞ്ഞം ലദ്ധിം ദസ്സേന്തോ - "മനോമയം ഖോ അഹം, ഭന്തേ"തിആദിം വത്വാ തത്രാപി ദോസേ ദിന്നേ യഥാ നാമ ഉമ്മത്തകോ യാവസ്സ സഞ്ഞാ നപ്പതിട്ഠാതി, താവ അഞ്ഞം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞം വിസ്സജ്ജേതി, സഞ്ഞാപതിട്ഠാനകാലേ പന വത്തബ്ബമേവ വദതി, ഏവമേവ അഞ്ഞം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി അത്തനോ ലദ്ധിംയേവ വദന്തോ "അരൂപീ ഖോ"തിആദിമാഹ. തത്രാപി യസ്മാ സോ സഞ്ഞായ ഉപ്പാദനിരോധം ഇച്ഛതി, അത്താനം പന സസ്സതം മഞ്ഞതി. തസ്മാ തഥേവസ്സ ദോസം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "ഏവം സന്തമ്പീ"തിആദിമാഹ. തതോ പരിബ്ബാജകോ മിച്ഛാദസ്സനേന അഭിഭൂതത്താ ഭഗവതാ വുച്ചമാനമ്പി തം നാനത്തം അജാനന്തോ "സക്കാ പനേതം, ഭന്തേ, മയാ"തിആദിമാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ യസ്മാ സോ സഞ്ഞായ

ഉപ്പാദനിരോധം പസ്സന്തോപി സഞ്ഞാമയം അത്താനം നിച്ചമേവ മഞ്ഞതി. തസ്മാ "ദുജ്ജാനം ഖോ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥായം സങ്ഖേപത്ഥോ - തവ അഞ്ഞാ ദിട്ഠി, അഞ്ഞാ ഖന്തി, അഞ്ഞാ രുചി, അഞ്ഞഥായേവ തേ ദസ്സനം പവത്തം, അഞ്ഞദേവ ച തേ ഖമതി ചേവ രുച്ചതി ച, അഞ്ഞത്ര ച തേ ആയോഗോ, അഞ്ഞിസ്സായേവ പടിപത്തിയാ യുത്തപയുത്തതാ, അഞ്ഞത്ഥ ച തേ ആചരിയകം, അഞ്ഞസ്മിം തിത്ഥായതനേ ആചരിയഭാവോ. തേന തയാ ഏവം അഞ്ഞദിട്ഠികേന അഞ്ഞഖന്തികേന അഞ്ഞരുചികേന അഞ്ഞത്രായോഗേന അഞ്ഞത്രാചരിയകേന ദുജ്ജാനം ഏതന്തി. അഥ പരിബ്ബാജകോ - "സഞ്ഞാ വാ പുരിസസ്സ അത്താ ഹോതു, അഞ്ഞാ വാ സഞ്ഞാ, തം സസ്സതാദി ഭാവമസ്സ പുച്ഛിസ്സ"ന്തി പുന "കിം പന ഭന്തേ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ലോകോതി** അത്താനം സന്ധായ വദതി. **ന ഹേതം പോട്ഠപാദ അത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി പോട്ഠപാദ ഏതം ദിട്ഠിഗതം ന ഇധലോകപരലോകഅത്ഥനിസ്സിതം, ന അത്തത്ഥപരത്ഥനിസ്സിതം. **ന ധമ്മസംഹിത**ന്തി ന നവലോകുത്തരധമ്മനിസ്സിതം. **നാദിബ്രഹ്മചരിയക**ന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഖാതസ്സ സാസനബ്രഹ്മചരിയകസ്സ ന ആദിമത്തം, അധിസീലസിക്ഖാമത്തമ്പി ന ഹോതി. **ന നിബ്ബിദായാ**തി സംസാരവട്ടേ നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ ന സംവത്തതി. **ന വിരാഗായാ**തി വട്ടവിരാഗത്ഥായ ന സംവത്തതി. **ന നിരോധായാ**തി വട്ടസ്സ നിരോധകരണത്ഥായ ന സംവത്തതി. **ന ഉപസമായാ**തി വട്ടസ്സ വൂപസമനത്ഥായ ന സംവത്തതി. **ന അഭിഞ്ഞായാ**തി വട്ടാഭിജാനനായ പച്ചക്ഖകിരിയായ ന സംവത്തതി. **ന സമ്ബോധായാ**തി വട്ടസമ്ബുജ്ഝനത്ഥായ ന സംവത്തതി. **ന നിബ്ബാനായാ**തി അമതമഹാനിബ്ബാനസ്സ പച്ചക്ഖകിരിയായ ന സംവത്തതി.

ഇദം ദുക്ഖന്തിആദീസു തണ്ഹം ഠപേത്വാ തേഭൂമകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖന്തി, തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സ പഭാവനതോ സപ്പച്ചയാ തണ്ഹാ ദുക്ഖസമുദയോതി. ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി ദുക്ഖനിരോധോതി, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി മയാ ബ്യാകതന്തി അത്ഥോ. ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഭഗവാ "ഇമസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ മഗ്ഗപാതുഭാവോ വാ ഫലസച്ഛികിരിയാ വാ നത്ഥി, മയ്ഹഞ്ച ഭിക്ഖാചാരവേലാ"തി ചിന്തേത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. പരിബ്ബാജകോപി തം ആകാരം ഞത്വാ ഭഗവതോ ഗമനകാലം ആരോചേന്തോ വിയ "ഏവമേത"ന്തിആദിമാഹ.

൪൧൫. വാചാസന്നിതോദകേനാതി വചനപതോദേന. **സഞ്ഝബ്ഭരിമകംസൂ**തി സഞ്ഝബ്ഭരിതം നിരന്തരം ഫുട്ഠം അകംസു, ഉപരി വിജ്ഝിംസൂതി വുത്തം ഹോതി. **ഭൂത**ന്തി സഭാവതോ വിജ്ജമാനം. **തച്ഛം, തഥ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **ധമ്മട്ഠിതത**ന്തി നവലോകുത്തരധമ്മേസു ഠിതസഭാവം. **ധമ്മനിയാമത**ന്തി ലോകുത്തരധമ്മനിയാമതം. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ചതുസച്ചവിനിമുത്താ കഥാ നാമ നത്ഥി. തസ്മാ സാ ഏദിസാ ഹോതി.

ചിത്തഹത്ഥിസാരിപുത്തപോട്ഠപാദവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൧൬. ചിത്തോ ച ഹത്ഥിസാരിപുത്തോതി സോ കിര സാവത്ഥിയം ഹത്ഥിആചരിയസ്സ പുത്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തീണി പിടകാനി

ഉഗ്ഗഹേത്വാ സുഖുമേസു അത്ഥന്തരേസു കുസലോ അഹോസി, പുബ്ബേ കതപാപകമ്മവസേന പന സത്തവാരേ വിബ്ഭമിത്വാ ഗിഹി ജാതോ. കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കിര സാസനേ ദ്വേ സഹായകാ അഹേസും, അഞ്ഞമഞ്ഞം സമഗ്ഗാ ഏകതോവ സജ്ഝായന്തി. തേസു ഏകോ അനഭിരതോ ഗിഹിഭാവേ ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ ഇതരസ്സ ആരോചേസി. സോ ഗിഹിഭാവേ ആദീനവം പബ്ബജ്ജായ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ തം ഓവദി. സോ തം സുത്വാ അഭിരമിത്വാ പുനേകദിവസം താദിസേ ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ തം ഏതദവോച "മയ്ഹം ആവുസോ ഏവരൂപം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി - 'ഇമാഹം പത്തചീവരം തുയ്ഹം ദസ്സാമീ'തി". സോ പത്തചീവരലോഭേന തസ്സ ഗിഹിഭാവേ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ പബ്ബജ്ജായ ആദീനവം കഥേസി. അഥസ്സ തം സുത്വാവ ഗിഹിഭാവതോ ചിത്തം വിരജ്ജിത്വാ പബ്ബജ്ജായമേവ അഭിരമി. ഏവമേസ തദാ സീലവന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഗിഹിഭാവേ ആനിസംസകഥായ കഥിതത്താ ഇദാനി ഛ വാരേ വിബ്ഭമിത്വാ സത്തമേ വാരേ പബ്ബജിതോ. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ, മഹാകോട്ഠികത്ഥേരസ്സ ച അഭിധമ്മകഥം കഥേന്താനം അന്തരന്തരാ കഥം ഓപാതേതി. അഥ നം മഹാകോട്ഠികത്ഥേരോ അപസാദേതി. സോ മഹാസാവകസ്സ കഥിതേ പതിട്ഠാതും അസക്കോന്തോ വിബ്ഭമിത്വാ ഗിഹി ജാതോ. പോട്ഠപാദസ്സ പനായം ഗിഹിസഹായകോ ഹോതി. തസ്മാ വിബ്ഭമിത്വാ ദ്വീഹതീഹച്ചയേന പോട്ഠപാദസ്സ സന്തികം ഗതോ. അഥ നം സോ ദിസ്വാ "സമ്മ കിം തയാ കതം, ഏവരൂപസ്സ നാമ സത്ഥു സാസനാ അപസക്കന്തോസി, ഏഹി പബ്ബജിതും ഇദാനി തേ വട്ടതീ"തി തം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. തേന വുത്തം "ചിത്തോ ച ഹത്ഥിസാരിപുത്തോ പോട്ഠപാദോ ച പരിബ്ബാജകോ"തി.

൪൨൩. **അന്ധാ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുനോ നത്ഥിതായ അന്ധാ, തസ്സേവ അഭാവേന അചക്ഖുകാ. **ത്വംയേവ നേസം ഏകോ ചക്ഖുമാ**തി സുഭാസിതദുബ്ഭാസിതജാനനഭാവമത്തേന പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ചക്ഖുമാ. **ഏകംസികാ**തി ഏകകോട്ഠാസാ. **പഞ്ഞത്താ**തി ഠപിതാ. **അനേകംസികാ**തി ന ഏകകോട്ഠാസാ ഏകേനേവ കോട്ഠാസേന സസ്സതാതി വാ അസസ്സതാതി വാ ന വുത്താതി അത്ഥോ.

ഏകംസികധമ്മവണ്ണനാ

൪൨൪-൪൨൫. **സന്തി പോട്ഠപാദാ**തി ഇദം ഭഗവാ കസ്മാ ആരഭി? ബാഹിരകേഹി പഞ്ഞാപിതനിട്ഠായ അനിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥം. സബ്ബേ ഹി തിത്ഥിയാ യഥാ ഭഗവാ അമതം നിബ്ബാനം, ഏവം അത്തനോ അത്തനോ സമയേ ലോകഥുപികാദിവസേന നിട്ഠം പഞ്ഞപേന്തി, സാ ച ന നിയ്യാനികാ. യഥാ പഞ്ഞത്താ ഹുത്വാ ന നിയ്യാതി ന ഗച്ഛതി, അഞ്ഞദത്ഥു പണ്ഡിതേഹി പടിക്ഖിത്താ നിവത്തതി, തം ദസ്സേതും ഭഗവാ ഏവമാഹ. തത്ഥ **ഏകന്തസുഖം ലോകം ജാനം പസ്സ**ന്തി പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഏകന്തസുഖോ ലോകോ പച്ഛിമാദീനം വാ അഞ്ഞതരായാതി ഏവം ജാനന്താ ഏവം പസ്സന്താ വിഹരഥ. ദിട്ഠപുബ്ബാനി ഖോ തസ്മിം ലോകേ മനുസ്സാനം സരീരസണ്ഠാനാദീനീതി. **അപ്പാടിഹീരകത**ന്തി അപ്പാടിഹീരകതം പടിഹരണവിരഹിതം, അനിയ്യാനികന്തി വുത്തം ഹോതി.

൪൨൬-൪൨൭. **ജനപദകല്യാണീ**തി ജനപദേ അഞ്ഞാഹി ഇത്ഥീഹി വണ്ണസണ്ഠാനവിലാസാകപ്പാദീഹി അസദിസാ.

തയോഅത്തപടിലാഭവണ്ണനാ

൪൨൭. ഏവം ഭഗവാ പരേസം നിട്ഠായ അനിയ്യാനികത്തം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ നിട്ഠായ നിയ്യാനികഭാവം ദസ്സേതും ‘‘തയോ ഖോ മേ പോട്ഠപാദാ’’തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്തപടിലാഭോ**തി അത്തഭാവപടിലാഭോ, ഏത്ഥ ച ഭഗവാ തീഹി അത്തഭാവപടിലാഭേഹി തയോ ഭവേ ദസ്സേസി. ഓളാരികത്തഭാവപടിലാഭേന അവീചിതോ പട്ഠായ പരനിമ്മിതവസവത്തിപരിയോസാനം കാമഭവം ദസ്സേസി. മനോമയഅത്തഭാവപടിലാഭേന പഠമജ്ഝാനഭൂമിതോ പട്ഠായ അകനിട്ഠബ്രഹ്മലോകപരിയോസാനം രൂപഭവം ദസ്സേസി. അരൂപഅത്തഭാവപടിലാഭേന ആകാസാനഞ്ചായതനബ്രഹ്മലോകതോ പട്ഠായ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനബ്രഹ്മലോകപരിയോസാനം അരൂപഭവം ദസ്സേസി. സംകിലേസികാ ധമ്മാ നാമ ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ. വോദാനിയാ ധമ്മാ നാമ സമഥവിപസ്സനാ.

൪൨൮. **പഞ്ഞാപാരിപൂരിം വേപുല്ലത്ത**ന്തി മഗ്ഗപഞ്ഞാഫലപഞ്ഞാനം പാരിപൂരിഞ്ചേവ വിപുലഭാവഞ്ച. **പാമുജ്ജ**ന്തി തരുണപീതി. **പീതീ**തി ബലവതുട്ഠി. കിം വുത്തം ഹോതി? യം അവോചുമ്ഹ ‘‘സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സതീ’’തി, തത്ഥ തസ്സ ഏവം വിഹരതോ തം പാമോജ്ജഞ്ചേവ ഭവിസ്സതി, പീതി ച നാമകായപസ്സദ്ധി ച സതി ച സൂപട്ഠിതാ ഉത്തമഞാണഞ്ച സുഖോ ച വിഹാരോ. സബ്ബവിഹാരേസു ച അയമേവ വിഹാരോ ‘‘സുഖോ’’തി വത്തും യുത്തോ ‘‘ഉപസന്തോ പരമമധുരോ’’തി. തത്ഥ പഠമജ്ഝാനേ പാമോജ്ജാദയോ ഛപി ധമ്മാ ലബ്ഭന്തി, ദുതിയജ്ഝാനേ ദുബ്ബലപീതിസങ്ഖാതം പാമോജ്ജം നിവത്തതി, സേസാ പഞ്ച ലബ്ഭന്തി. തതിയേ പീതി നിവത്തതി, സേസാ ചത്താരോ ലബ്ഭന്തി. തഥാ ചതുത്ഥേ. ഇമേസു ചതൂസു ഝാനേസു സമ്പസാദനസുത്തേ സുദ്ധവിപസ്സനാ പാദകജ്ഝാനമേവ കഥിതം. പാസാദികസുത്തേ ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി സദ്ധിം വിപസ്സനാ കഥിതാ. ദസുത്തരസുത്തേ ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തി കഥിതാ. ഇമസ്മിം പോട്ഠപാദസുത്തേ പാമോജ്ജം പീതിവേവചനമേവ കത്വാ ദുതിയജ്ഝാനികഫലസമാപത്തിനാമ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

൪൨൯-൪൩൦. **അയം വാ സോ**തി ഏത്ഥ വാ സദ്ദോ വിഭാവനത്ഥോ ഹോതി. **അയം സോ**തി ഏവം വിഭാവേത്വാ പകാസേത്വാ ബ്യാകരേയ്യാമ. യഥാപരേ ‘‘ഏകന്തസുഖം അത്താനം സഞ്ജാനാഥാ’’തി പുട്ഠാ ‘‘നോ’’തി വദന്തി, ന ഏവം വദാമാതി അത്ഥോ. **സപ്പാടിഹീരകത**ന്തി സപ്പാടിഹരണം, നിയ്യാനികന്തി അത്ഥോ. **മോഘോ ഹോതീ**തി തുച്ഛോ ഹോതി, നത്ഥി സോ തസ്മിം സമയേതി അധിപ്പായോ. **സച്ചോ ഹോതീ**തി ഭൂതോ ഹോതി, സ്വേവ തസ്മിം സമയേ സച്ചോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ പനായം ചിത്തോ അത്തനോ അസബ്ബഞ്ഞുതായ തയോ അത്തപടിലാഭേ കഥേത്വാ അത്തപടിലാഭോ നാമ പഞ്ഞത്തിമത്തം ഏതന്തി ഉദ്ധരിതും നാസക്ഖി, അത്തപടിലാഭോ ത്വേവ നിയ്യാതേസി. അഥസ്സ ഭഗവാ രൂപാദയോ ചേത്ഥ ധമ്മാ, അത്തപടിലാഭോതി പന നാമമത്തമേതം, തേസു തേസു രൂപാദീസു സതി ഏവരൂപാ വോഹാരാ ഹോന്തീതി ദസ്സേതുകാമോ തസ്സേവ കഥം ഗഹേത്വാ നാമപഞ്ഞത്തിവസേന നിയ്യാതനത്ഥം ‘‘യസ്മിം ചിത്ത സമയേ’’തിആദിമാഹ.

ർ൩൮. ഏവഞ്ച പന വത്വാ പടിപുച്ഛിത്വാ വിനയനത്ഥം പുന "സചേ തം, ചിത്ത, ഏവം പുച്ഛേയ്യു"ന്തിആദിമാഹ . തത്ഥ യോ മേ അഹോസി അതീതോ അത്തപടിലാഭോ , സ്വേവ മേ അത്തപടിലാഭോ, തസ്മിം സമയേ സച്ചോ അഹോസി, മോഘോ അനാഗതോ മോഘോ പച്ചുപ്പന്നോതി ഏത്ഥ താവ ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി - യസ്മാ യേ തേ അതീതാ ധമ്മാ, തേ ഏതരഹി നത്ഥി, അഹേസുന്തി പന സങ്ഖ്യം ഗതാ, തസ്മാ സോപി മേ അത്തപടിലാഭോ തസ്മിംയേവ സമയേ സച്ചോ അഹോസി. അനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം പന ധമ്മാനം തദാ അഭാവാ തസ്മിം സമയേ "മോഘോ അനാഗതോ, മോഘോ പച്ചുപ്പന്നോ"തി, ഏവം അത്ഥതോ നാമമത്തമേവ അത്തപടിലാഭം പടിജാനാതി. അനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസുപി ഏസേവ നയോ.

ർ൩൯-ർർ൩. അഥ ഭഗവാ തസ്സ ബ്യാകരണേന സദ്ധിം അത്തനോ ബ്യാകരണം സംസന്ദിതും "ഏവമേവ ഖോ ചിത്താ"തിആദീനി വത്വാ പുന ഓപമ്മതോ തമത്ഥം സാധേന്തോ **"സേയ്യഥാപി ചിത്ത ഗവാ ഖീര"**ന്തിആദിമാഹ. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ, യഥാ ഗവാ ഖീരം, ഖീരാദീഹി ച ദധിആദീനി ഭവന്തി, തത്ഥ യസ്മിം സമയേ ഖീരം ഹോതി, ന തസ്മിം സമയേ ദധീതി വാ നവനീതാദീസു വാ അഞ്ഞതരന്തി സങ്ഖ്യം നിരുത്തിം നാമം വോഹാരം ഗച്ഛതി. കസ്മാ? യേ ധമ്മേ ഉപാദായ ദധീതിആദി വോഹാരാ ഹോന്തി, തേസം അഭാവാ. അഥ ഖോ ഖീരം ത്വേവ തസ്മിം സമയേ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. കസ്മാ? യേ ധമ്മേ ഉപാദായ ഖീരന്തി സങ്ഖ്യാ നിരുത്തി നാമം വോഹാരോ ഹോതി, തേസം ഭാവാതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ഇമാ ഖോ ചിത്താ**തി ഓളാരികോ അത്തപടിലാഭോ ഇതി ച മനോമയോ അത്തപടിലാഭോ ഇതി ച അരൂപോ അത്തപടിലാഭോ ഇതി ച ഇമാ ഖോ ചിത്ത ലോകസമഞ്ഞാ ലോകേ സമഞ്ഞാമത്തകാനി സമനുജാനനമത്തകാനി ഏതാനി. തഥാ ലോകനിരുത്തിമത്തകാനി വചനപഥമത്തകാനി വോഹാരമത്തകാനി നാമപണ്ണത്തിമത്തകാനി ഏതാനീതി. ഏവം ഭഗവാ ഹേട്ഠാ തയോ അത്തപടിലാഭേ കഥേത്വാ ഇദാനി സബ്ബമേതം വോഹാരമത്തകന്തി വദതി. കസ്മാ? യസ്മാ പരമത്ഥതോ സത്തോ നാമ നത്ഥി, സുഞ്ഞോ തുച്ഛോ ഏസ ലോകോ.

ബുദ്ധാനം പന ദ്വേ കഥാ സമ്മുതികഥാ ച പരമത്ഥകഥാ ച. തത്ഥ "സത്തോ പോസോ ദേവോ ബ്രഹ്മാ"തിആദികാ "സമ്മുതികഥാ" നാമ. "അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ ഖന്ധാ ധാതുയോ ആയതനാനി സതിപട്ഠാനാ സമ്മപ്പധാനാ"തിആദികാ പരമത്ഥകഥാ നാമ. തത്ഥ യോ സമ്മുതിദേസനായ "സത്തോ"തി വാ "പോസോ"തി വാ "ദേവോ"തി വാ "ബ്രഹ്മാ"തി വാ വുത്തേ വിജാനിതും പടിവിജ്ഝിതും നിയ്യാതും അരഹത്തജയഗ്ഗാഹം ഗഹേതും സക്കോതി, തസ്സ ഭഗവാ ആദിതോവ "സത്തോ"തി വാ "പോസോ"തി വാ "ദേവോ"തി വാ "ബ്രഹ്മാ"തി വാ കഥേതി, യോ പരമത്ഥദേസനായ "അനിച്ച"ന്തി വാ "ദുക്ഖ"ന്തി വാതിആദീസു അഞ്ഞതരം സുത്വാ വിജാനിതും പടിവിജ്ഝിതും നിയ്യാതും അരഹത്തജയഗ്ഗാഹം ഗഹേതും സക്കോതി, തസ്സ "അനിച്ച"ന്തി വാ "ദുക്ഖ"ന്തി വാതിആദീസു അഞ്ഞതരമേവ കഥേതി. തഥാ സമ്മുതികഥായ ബുജ്ഝനകസത്തസ്സാപി ന പഠമം പരമത്ഥകഥം കഥേതി. സമ്മുതികഥായ പന ബോധേത്വാ പച്ഛാ പരമത്ഥകഥം കഥേതി. പരമത്ഥകഥായ ബുജ്ഝനകസത്തസ്സാപി ന പഠമം സമ്മുതികഥം കഥേതി. പരമത്ഥകഥായ പന ബോധേത്വാ പച്ഛാ സമ്മുതികഥം കഥേതി. പകതിയാ പന പഠമമേവ

പരമത്ഥകഥം കഥേന്തസ്സ ദേസനാ ലൂഖാകാരാ ഹോതി, തസ്മാ ബുദ്ധാ പഠമം സമ്മുതികഥം കഥേത്വാ പച്ഛാ പരമത്ഥകഥം കഥേന്തി. സമ്മുതികഥം കഥേന്താപി സച്ചമേവ സഭാവമേവ അമുസാവ കഥേന്തി. പരമത്ഥകഥം കഥേന്താപി സച്ചമേവ സഭാവമേവ അമുസാവ കഥേന്തി.

ദുവേ സച്ചാനി അക്ഖാസി, സമ്ബുദ്ധോ വദതം വരോ;
സമ്മുതിം പരമത്ഥഞ്ച, തതിയം നൂപലബ്ഭതി.

സങ്കേതവചനം സച്ചം, ലോകസമ്മുതികാരണം;
പരമത്ഥവചനം സച്ചം, ധമ്മാനം ഭൂതലക്ഖണന്തി.

യാഹി തഥാഗതോ വോഹരതി അപരാമസന്തി യാഹി ലോകസമഞ്ഞാഹി ലോകനിരുത്തീഹി തഥാഗതോ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപരാമാസാനം അഭാവാ അപരാമസന്തോ വോഹരതീതി ദേസനം വിനിവട്ടേത്വാ അരഹത്തനികൂടേന നിട്ഠാപേസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

പോട്ഠപാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സുഭസുത്തവണ്ണനാ

സുഭമാണവകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൪൪. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… സാവത്ഥിയന്തി സുഭസുത്തം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ. **അചിരപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതീ**തി അചിരം പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി, പരിനിബ്ബാനതോ ഉദ്ധം മാസമത്തേ കാലേ. നിദാനവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ ഭഗവതോ പത്തചീവരം ആദായ ആഗന്ത്വാ ഖീരവിരേചനം പിവിത്വാ വിഹാരേ നിസിന്നദിവസം സന്ധായേതം വുത്തം. **തോദേയ്യപുത്തോ**തി തോദേയ്യബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ, സോ കിര സാവത്ഥിയാ അവിദൂരേ തുദിഗാമോ നാമ അത്ഥി, തസ്സ അധിപതിത്താ തോദേയ്യോതി സങ്ഖ്യം ഗതോ. മഹദ്ധനോ പന ഹോതി പഞ്ചചത്താലീസകോടിവിഭവോ, പരമമച്ഛരീ - ''ദദതോ ഭോഗാനം അപരിക്ഖയോ നാമ നത്ഥീ''തി ചിന്തേത്വാ കസ്സചി കിഞ്ചി ന ദേതി, പുത്തമ്പി ആഹ -

> ''അഞ്ജനാനം ഖയം ദിസ്വാ, വമ്മികാനഞ്ച സഞ്ചയം;
> മധൂനഞ്ച സമാഹാരം, പണ്ഡിതോ ഘരമാവസേ''തി.

ഏവം അദാനമേവ സിക്ഖാപേത്വാ കായസ്സ ഭേദാ തസ്മിംയേവ ഘരേ സുനഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ. സുഭോ തം സുനഖം അതിവിയ പിയായതി. അത്തനോ ഭുഞ്ജനകഭത്തംയേവ ഭോജേതി, ഉക്ഖിപിത്വാ വരസയനേ സയാപേതി. അഥ ഭഗവാ ഏകദിവസം നിക്ഖന്തേ മാണവേ തം ഘരം പിണ്ഡായ പാവിസി. സുനഖോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഭുക്കാരം കരോന്തോ ഭഗവതോ സമീപം ഗതോ. തതോ നം ഭഗവാ അവോച ''തോദേയ്യ ത്വം പുബ്ബേപി മം 'ഭോ, ഭോ'തി പരിഭവിത്വാ സുനഖോ ജാതോ, ഇദാനിപി ഭുക്കാരം കത്വാ അവീചിം ഗമിസ്സസീ''തി. സുനഖോ തം കഥം സുത്വാ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ഉദ്ധനന്തരേ ഛാരികായ നിപന്നോ, മനുസ്സാ നം ഉക്ഖിപിത്വാ സയനേ സയാപേതും നാസക്ഖിംസു .

സുഭോ ആഗന്ത്വാ ''കേനായം സുനഖോ സയനാ ഓരോപിതോ''തി ആഹ. മനുസ്സാ ''ന കേനചീ''തി വത്വാ തം പവത്തിം ആരോചേസും. മാണവോ സുത്വാ ''മമ പിതാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ, സമണോ പന ഗോതമോ മേ പിതരം സുനഖം കരോതി യം കിഞ്ചി ഏസ മുഖാരൂള്ഹം ഭാസതീ''തി കുജ്ഝിത്വാ ഭഗവന്തം മുസാവാദേന ചോദേതുകാമോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ തം പവത്തിം പുച്ഛി. ഭഗവാ തസ്സ തഥേവ വത്വാ അവിസംവാദനത്ഥം ആഹ - ''അത്ഥി പന തേ, മാണവ, പിതരാ ന അക്ഖാതം ധന''ന്തി. അത്ഥി, ഭോ ഗോതമ, സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ സുവണ്ണമാലാ, സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ സുവണ്ണപാദുകാ, സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ സുവണ്ണപാതി, സതസഹസ്സഞ്ച കഹാപണന്തി. ഗച്ഛ തം സുനഖം അപ്പോദകം മധുപായാസം ഭോജേത്വാ സയനം ആരോപേത്വാ ഈസകം നിദ്ദം ഓക്കന്തകാലേ പുച്ഛ, സബ്ബം തേ ആചിക്ഖിസ്സതി, അഥ നം ജാനേയ്യാസി - ''പിതാ മേ ഏസോ''തി. സോ തഥാ അകാസി. സുനഖോ സബ്ബം ആചിക്ഖി, തദാ നം - ''പിതാ മേ''തി ഞത്വാ ഭഗവതി പസന്നചിത്തോ ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തംചുദ്ദസ പഞ്ഹേ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനപരിയോസാനേ ഭഗവന്തം സരണം ഗതോ, തം സന്ധായ വുത്തം

“സുഭോ മാണവോ തോദേയ്യപുത്തോ”തി. **സാവത്ഥിയം പടിവസതീ**തി അത്തനോ ഭോഗഗാമതോ ആഗന്ത്വാ വസതി.

൪൪൭-൪൪൮. **അഞ്ഞതരം മാണവകം ആമന്തേസീ**തി സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ “ആനന്ദത്ഥേരോ കിരസ്സ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ആഗതോ, മഹാജനോ തം ദസ്സനത്ഥായ ഉപസങ്കമതീ”തി സുത്വാ “വിഹാരം ഖോ പന ഗന്ത്വാ മഹാജനമജ്ഝേ ന സക്കാ സുഖേന പടിസന്ഥാരം വാ കാതും, ധമ്മകഥം വാ സോതും ഗേഹം ആഗതംയേവ നം ദിസ്വാ സുഖേന പടിസന്ഥാരം കരിസ്സാമി, ഏകാ ച മേ കങ്ഖാ അത്ഥി, തമ്പി നം പുച്ഛിസ്സാമീ”തി ചിന്തേത്വാ അഞ്ഞതരം മാണവകം ആമന്തേസി. **അപ്പാബാധ**ന്തിആദീസു **ആബാധോ**തി വിസഭാഗവേദനാ വുച്ചതി, യാ ഏകദേസേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചത്താരോ ഇരിയാപഥേ അയപട്ടേന ആബന്ധിത്വാ വിയ ഗണ്ഹതി, തസ്സാ അഭാവം പുച്ഛാതി വദതി. **അപ്പാതങ്കോ**തി കിച്ഛജീവിതകരോ രോഗോ വുച്ചതി, തസ്സാപി അഭാവം പുച്ഛാതി വദതി. ഗിലാനസ്സേവ ച ഉട്ഠാനം നാമ ഗരുകം ഹോതി, കായേ ബലം ന ഹോതി, തസ്മാ നിഗ്ഗേലഞ്ഞഭാവഞ്ച ബലഞ്ച പുച്ഛാതി വദതി. **ഫാസുവിഹാര**ന്തി ഗമനഠാനനിസജ്ജസയനേസു ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു സുഖവിഹാരം പുച്ഛാതി വദതി. അഥസ്സ പുച്ഛിതബ്ബാകാരം ദസ്സേന്തോ “സുഭോ”തിആദിമാഹ.

൪൪൯. **കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാ**തി കാലഞ്ച സമയഞ്ച പഞ്ഞായ ഗഹേത്വാ ഉപധാരേത്വാതി അത്ഥോ. സചേ അമ്ഹാകം സ്വേ ഗമനകാലോ ഭവിസ്സതി, കായേ ബലമത്താ ചേവ ഫരിസ്സതി, ഗമനപച്ചയാ ച അഞ്ഞോ അഫാസുവിഹാരോ ന ഭവിസ്സതി, അഥേതം കാലഞ്ച ഗമനകാരണസമവായസങ്ഖാതം സമയഞ്ച ഉപധാരേത്വാ - “അപി ഏവ നാമ സ്വേ ആഗച്ഛേയ്യാമാ”തി വുത്തം ഹോതി.

൪൫൦. ചേതകേന ഭിക്ഖുനാതി ചേതിരട്ഠേ ജാതത്താ ചേതകോതി ഏവം ലദ്ധനാമേന. **സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയ**ന്തി ഭോ, ആനന്ദ, ദസബലസ്സ കോ നാമ ആബാധോ അഹോസി, കിം ഭഗവാ പരിഭുഞ്ജി. അപി ച സത്ഥു പരിനിബ്ബാനേന തുമ്ഹാകം സോകോ ഉദപാദി, സത്ഥാ നാമ ന കേവലം തുമ്ഹാകംയേവ പരിനിബ്ബുതോ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ മഹാജാനി, കോ ദാനി അഞ്ഞോ മരണാ മുച്ചിസ്സതി, യത്ര സോ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ പരിനിബ്ബുതോ, ഇദാനി കം അഞ്ഞം ദിസ്വാ മച്ചുരാജാ ലജ്ജിസ്സതീതി ഏവമാദിനാ നയേന മരണപടിസംയുത്തം സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ ഥേരസ്സ ഹിയ്യോ പീതഭേസജ്ജാനുരൂപം ആഹാരം ദത്വാ ഭത്തകിച്ചാവസാനേ ഏകമന്തം നിസീദി.

ഉപട്ഠാകോ സന്തികാവചരോതി ഉപട്ഠാകോ ഹുത്വാ സന്തികാവചരോ, ന രന്ധഗവേസീ. ന വീമംസനാധിപ്പായോ. **സമീപചാരീ**തി ഇദം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. **യേസം സോ ഭവം ഗോതമോ**തി കസ്മാ പുച്ഛതി? തസ്സ കിര ഏവം അഹോസി “യേസു ധമ്മേസു ഭവം ഗോതമോ ഇമം ലോകം പതിട്ഠപേസി, തേ തസ്സ അച്ചയേന നട്ഠാ നു ഖോ, ധരന്തി നു ഖോ, സചേ ധരന്തി, ആനന്ദോ ജാനിസ്സതി, ഹന്ദ നം പുച്ഛാമീ”തി, തസ്മാ പുച്ഛി.

൪൫൧. അഥസ്സ ഥേരോ തീണി പിടകാനി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേന്തോ “തിണ്ണം ഖോ”തിആദിമാഹ. മാണവോ സങ്ഖിത്തേന കഥിതം

അസല്ലക്ഖേന്തോ - ''വിത്ഥാരതോ പുച്ഛിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ ''കതമേസം തിണ്ണ''ന്തിആദിമാഹ.

സീലക്ഖന്ധവണ്ണനാ

൪൪൦-൪൫൩. തതോ ഥേരേന ''അരിയസ്സ സീലക്ഖന്ധസ്സാ''തി തേസു ദസ്സിതേസു പുന **''കതമോ പന സോ, ഭോ ആനന്ദ, അരിയോ സീലക്ഖന്ധോ''**തി ഏകേകം പുച്ഛി. ഥേരോപിസ്സ ബുദ്ധുപ്പാദം ദസ്സേത്വാ തന്തിധമ്മം ദേസേന്തോ അനുക്കമേന ഭഗവതാ വുത്തനയേനേവ സബ്ബം വിസ്സജ്ജേസി. തത്ഥ **അത്ഥി ചേവേത്ഥ ഉത്തരികരണീയ**ന്തി ഏത്ഥ ഭഗവതോ സാസനേ ന സീലമേവ സാരോ, കേവലഞ്ഹേതം പതിട്ഠാമത്തമേവ ഹോതി. ഇതോ ഉത്തരി പന അഞ്ഞമ്പി കത്തബ്ബം അത്ഥി യേവാതി ദസ്സേസി. **ഇതോ ബഹിദ്ധാ**തി ബുദ്ധസാസനതോ ബഹിദ്ധാ.

സമാധിക്ഖന്ധവണ്ണനാ

൪൫൪. കഥഞ്ച , മാണവ, ഭിക്ഖു ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഹോതീതി ഇദമായസ്മാ ആനന്ദോ ''കതമോ പന സോ, ഭോ ആനന്ദ, അരിയോ സമാധിക്ഖന്ധോ''തി ഏവം സമാധിക്ഖന്ധം പുട്ഠോപി യേ തേ ''സീലസമ്പന്നോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ സന്തുട്ഠോ''തി ഏവം സീലാനന്തരം ഇന്ദ്രിയസംവരാദയോ സീലസമാധീനം അന്തരേ ഉഭിന്നമ്പി ഉപകാരകധമ്മാ ഉദ്ദിട്ഠാ, തേ നിദ്ദിസിത്വാ സമാധിക്ഖന്ധം ദസ്സേതുകാമോ ആരഭി. ഏത്ഥ ച രൂപജ്ഝാനാനേവ ആഗതാനി, ന അരൂപജ്ഝാനാനി, ആനേത്വാ പന ദീപേതബ്ബാനി. ചതുത്ഥജ്ഝാനേന ഹി അസങ്ഗഹിതാ അരൂപസമാപത്തി നാമ നത്ഥിയേവ.

൪൭൯-൪൮൦. അത്ഥി ചേവേത്ഥ ഉത്തരികരണീയന്തി ഏത്ഥ ഭഗവതോ സാസനേ ന ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തകേനേവ പരിയോസാനപ്പത്തി നാമ അത്ഥി, ഇതോപി ഉത്തരി പന അഞ്ഞം കത്തബ്ബം അത്ഥി യേവാതി ദസ്സേതി. **നത്ഥി ചേവേത്ഥ ഉത്തരികരണീയ**ന്തി ഏത്ഥ ഭഗവതോ സാസനേ ഇതോ ഉത്തരി കാതബ്ബം നാമ നത്ഥിയേവ, അരഹത്തപരിയോസാനഞ്ഹി ഭഗവതോ സാസനന്തി ദസ്സേതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

സുഭസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. കേവട്ടസുത്തവണ്ണനാ

കേവട്ടഗഹപതിപുത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൮൧. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… നാളന്ദായന്തി കേവട്ടസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **പാവാരികമ്ബവനേ**തി പാവാരികസ്സ അമ്ബവനേ. **കേവട്ടോ**തി ഇദം തസ്സ ഗഹപതിപുത്തസ്സ നാമം. സോ കിര ചത്താലീസകോടിധനോ ഗഹപതിമഹാസാലോ അതിവിയ സദ്ധോ പസന്നോ അഹോസി. സോ സദ്ധാധികത്തായേവ ''സചേ ഏകോ ഭിക്ഖു അഡ്ഢമാസന്തരേന വാ മാസന്തരേന വാ സംവച്ഛരേന വാ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ വിവിധാനി പാടിഹാരിയാനി ദസ്സേയ്യ, സബ്ബോ ജനോ അതിവിയ പസീദേയ്യ. യംനൂനാഹം ഭഗവന്തം യാചിത്വാ പാടിഹാരിയകരണത്ഥായ ഏകം ഭിക്ഖും അനുജാനാപേയ്യ''ന്തി ചിന്തേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവമാഹ.

തത്ഥ **ഇദ്ധാ**തി സമിദ്ധാ **ഫീതാ**തി നാനാഭണ്ഡഉസ്സന്നതായ വുദ്ധിപ്പത്താ. **ആകിണ്ണമനുസ്സാ**തി അംസകൂടേന അംസകൂടം പഹരിത്വാ വിയ വിചരന്തേഹി മനുസ്സേഹി ആകിണ്ണാ. **സമാദിസതൂ**തി ആണാപേതു ഠാനന്തരേ ഠപേതു. **ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ**തി ഉത്തരിമനുസ്സാനം ധമ്മതോ, ദസകുസലസങ്ഖാതതോ വാ മനുസ്സധമ്മതോ ഉത്തരി. **ഭിയ്യോസോമത്തായാ**തി പകതിയാപി പജ്ജലിതപദീപോ തേലസ്നേഹം ലഭിത്വാ വിയ അതിരേകപ്പമാണേന അഭിപ്പസീദിസ്സതി. **ന ഖോ അഹ**ന്തി ഭഗവാ രാജഗഹസേട്ഠിവത്ഥുസ്മിം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസി, തസ്മാ ''ന ഖോ അഹ''ന്തിആദിമാഹ.

൪൮൨. ന ധംസേമീതി ന ഗുണവിനാസനേന ധംസേമി, സീലഭേദം പാപേത്വാ അനുപുബ്ബേന ഉച്ചട്ഠാനതോ ഓതാരേന്തോ നീചട്ഠാനേ ന ഠപേമി, അഥ ഖോ അഹം ബുദ്ധസാസനസ്സ വുദ്ധിം പച്ചാസീസന്തോ കഥേമീതി ദസ്സേതി. **തതിയമ്പി ഖോ**തി യാവതതിയം ബുദ്ധാനം കഥം പടിബാഹിത്വാ കഥേതും വിസഹന്തോ നാമ നത്ഥി. അയം പന ഭഗവതാ സദ്ധിം വിസ്സാസികോ വിസ്സാസം വഡ്ഢേത്വാ വല്ലഭോ ഹുത്വാ അത്ഥകാമോസ്മീതി തിക്ഖത്തും കഥേസി.

ഇദ്ധിപാടിഹാരിയവണ്ണനാ

൪൮൩-൪൮൪. അഥ ഭഗവാ അയം ഉപാസകോ മയി പടിബാഹന്തേപി പുനപ്പുനം യാചതിയേവ. ''ഹന്ദസ്സ പാടിഹാരിയകരണേ ആദീനവം ദസ്സേമീ''തി ചിന്തേത്വാ ''തീണി ഖോ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അമാഹം ഭിക്ഖു**ന്തി അമും അഹം ഭിക്ഖും. **ഗന്ധാരീ**തി ഗന്ധാരേന നാമ ഇസിനാ കതാ, ഗന്ധാരരട്ഠേ വാ ഉപ്പന്നാ വിജ്ജാ. തത്ഥ കിര ബഹൂ ഇസയോ വസിംസു, തേസു ഏകേന കതാ വിജ്ജാതി അധിപ്പായോ. **അട്ടീയാമീ**തി അട്ടോ പീളിതോ വിയ ഹോമി. **ഹരായാമീ**തി ലജ്ജാമി. **ജിഗുച്ഛാമീ**തി ഗൂഥം ദിസ്വാ വിയ ജിഗുച്ഛം ഉപ്പാദേമി.

ആദേസനാപാടിഹാരിയവണ്ണനാ

൪൮൫. പരസത്താനന്തി അഞ്ഞേസം സത്താനം. ദുതിയം തസ്സേവ വേവചനം. **ആദിസതീ**തി കഥേതി. **ചേതസിക**ന്തി സോമനസ്സദോമനസ്സം അധിപ്പേതം. **ഏവമ്പി തേ മനോ**തി ഏവം തവ മനോ സോമനസ്സിതോ വാ ദോമനസ്സിതോ വാ

കാമവിതക്കാദിസമ്പയുത്തോ വാ. ദുതിയം തസ്സേവ വേവചനം. **ഇതിപി തേ ചിത്ത**ന്തി ഇതി തവ ചിത്തം, ഇദഞ്ചിദഞ്ച അത്ഥം ചിന്തയമാനം പവത്തതീതി അത്ഥോ. **മണികാ നാമ വിജ്ജാ**തി ചിന്താമണീതി ഏവം ലദ്ധനാമാ ലോകേ ഏകാ വിജ്ജാ അത്ഥി. തായ പരേസം ചിത്തം ജാനാതീതി ദീപേതി.

അനുസാസനീപാടിഹാരിയവണ്ണനാ

൪൮൪. **ഏവം വിതക്കേഥാ**തി നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ ഏവം പവത്തേന്താ വിതക്കേഥ. **മാ ഏവം വിതക്കയിത്ഥാ**തി ഏവം കാമവിതക്കാദയോ പവത്തേന്താ മാ വിതക്കയിത്ഥ. **ഏവം മനസി കരോഥാ**തി ഏവം അനിച്ചസഞ്ഞമേവ, ദുക്ഖസഞ്ഞാദീസു വാ അഞ്ഞതരം മനസി കരോഥ. **മാ ഏവ**ന്തി ''നിച്ച''ന്തിആദിനാ നയേന മാ മനസി കരിത്ഥ. ഇദന്തി ഇദം പഞ്ചകാമഗുണികരാഗം പജഹഥ. **ഇദം ഉപസമ്പജ്ജാ**തി ഇദം ചതുമഗ്ഗഫലപ്പഭേദം ലോകുത്തരധമ്മമേവ ഉപസമ്പജ്ജ പാപുണിത്വാ നിപ്ഫാദേത്വാ വിഹരഥ. ഇതി ഭഗവാ ഇദ്ധിവിധം **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയ**ന്തി ദസ്സേതി, പരസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ കഥനം **ആദേസനാപാടിഹാരിയ**ന്തി. സാവകാനഞ്ച ബുദ്ധാനഞ്ച സതതം ധമ്മദേസനാ **അനുസാസനീപാടിഹാരിയന്തി.**

തത്ഥ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേന അനുസാസനീപാടിഹാരിയം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ആചിണ്ണം, ആദേസനാപാടിഹാരിയേന അനുസാസനീപാടിഹാരിയം ധമ്മസേനാപതിസ്സ. ദേവദത്തേ സംഘം ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഗഹേത്വാ ഗയാസീസേ ബുദ്ധലീളായ തേസം ധമ്മം ദേസന്തേ ഹി ഭഗവതാ പേസിതേസു ദ്വീസു അഗ്ഗസാവകേസു ധമ്മസേനാപതി തേസം ചിത്താചാരം ഞത്വാ ധമ്മം ദേസേസി , ഥേരസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. അഥ നേസം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ വികുബ്ബനം ദസ്സേത്വാ ദസ്സേത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, തം സുത്വാ സബ്ബേ അരഹത്തഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. അഥ ദ്വേപി മഹാനാഗാ പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഗഹേത്വാ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ വേളുവനമേവാഗമിംസു. അനുസാസനീപാടിഹാരിയം പന ബുദ്ധാനം സതതം ധമ്മദേസനാ, തേസു ഇദ്ധിപാടിഹാരിയആദേസനാപാടിഹാരിയാനി സഉപാരമ്ഭാനി സദോസാനി, അദ്ധാനം ന തിട്ഠന്തി, അദ്ധാനം അതിട്ഠനതോ ന നിയ്യന്തി. അനുസാസനീപാടിഹാരിയം അനുപാരമ്ഭം നിദ്ദോസം, അദ്ധാനം തിട്ഠതി, അദ്ധാനം തിട്ഠനതോ നിയ്യാതി. തസ്മാ ഭഗവാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയഞ്ച ആദേസനാപാടിഹാരിയഞ്ച ഗരഹതി, അനുസാസനീപാടിഹാരിയംയേവ പസംസതി.

ഭൂതനിരോധേസകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൮൬. **ഭൂതപുബ്ബ**ന്തി ഇദം കസ്മാ ഭഗവതാ ആരദ്ധം. ഇദ്ധിപാടിഹാരിയആദേസനാപാടിഹാരിയാനം അനിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥം, അനുസാസനീപാടിഹാരിയസ്സേവ നിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥം. അപി ച സബ്ബബുദ്ധാനം മഹാഭൂതപരിയേസകോ നാമേകോ ഭിക്ഖു ഹോതിയേവ. യോ മഹാഭൂതേ പരിയേസന്തോ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ വിചരിത്വാ വിസ്സജ്ജേതാരം അലഭിത്വാ ആഗമ്മ ബുദ്ധമേവ പുച്ഛിത്വാ നിക്കങ്ഖോ ഹോതി. തസ്മാ ബുദ്ധാനം മഹന്തഭാവപ്പകാസനത്ഥം, ഇദഞ്ച കാരണം പടിച്ഛന്നം, അഥ നം വിവടം കത്വാ ദേസേന്തോപി ഭഗവാ ''ഭൂതപുബ്ബ''ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **കത്ഥ നു ഖോ**തി കിസ്മിം ഠാനേ കിം ആഗമ്മ കിം പത്തസ്സ തേ അനവസേസാ അപ്പവത്തിവസേന നിരുജ്ഝന്തി. മഹാഭൂതകഥാ പനേസാ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ, തസ്മാ സാ തതോവ ഗഹേതബ്ബാ.

ർവ്വവ്വ. ദേവയാനിയോ മഗ്ഗോതി പാടിയേക്കോ ദേവലോകഗമനമഗ്ഗോ നാമ നത്ഥി, ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സേവ പനേതം അധിവചനം. തേന ഹേസ യാവ ബ്രഹ്മലോകാപി കായേന വസം വത്തേന്തോ ദേവലോകം യാതി. തസ്മാ "തം ദേവയാനിയോ മഗ്ഗോ"തി വുത്തം. **യേന ചാതുമഹാരാജികാ**തി സമീപേ ഠിതമ്പി ഭഗവന്തം അപുച്ഛിത്വാ ധമ്മതായ ചോദിതോ ദേവതാ മഹാനുഭാവാതി മഞ്ഞമാനോ ഉപസങ്കമി. **മയമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖു, ന ജാനാമാ**തി ബുദ്ധവിസയേ പഞ്ഹം പുച്ഛിതാ ദേവതാ ന ജാനന്തി , തേനേവമാഹംസു. അഥ ഖോ സോ ഭിക്ഖു "മമ ഇമം പഞ്ഹം ന കഥേതും ന ലബ്ഭാ, സീഘം കഥേഥാ"തി താ ദേവതാ അജ്ഝോത്ഥരതി, പുനപ്പുനം പുച്ഛതി, താ "അജ്ഝോത്ഥരതി നോ അയം ഭിക്ഖു, ഹന്ദ നം ഹത്ഥതോ മോചേസ്സാമാ"തി ചിന്തേത്വാ "അത്ഥി ഖോ ഭിക്ഖു ചത്താരോ മഹാരാജാനോ"തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **അഭിക്കന്തതരാ**തി അതിക്കമ്മ കന്തതരാ. **പണീതതരാ**തി വണ്ണയസഇസ്സരിയാദീഹി ഉത്തമതരാ ഏതേന നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ർൻഥ-ർൻന. അയം പന വിസേസോ - സക്കോ കിര ദേവരാജാ ചിന്തേസി "അയം പഞ്ഹോ ബുദ്ധവിസയോ, ന സക്കാ അഞ്ഞേന വിസ്സജ്ജിതും, അയഞ്ച ഭിക്ഖു അഗ്ഗിം പഹായ ഖജ്ജോപനകം ധമന്തോ വിയ, ഭേരിം പഹായ ഉദരം വാദേന്തോ വിയ ച, ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം പഹായ ദേവതാ പുച്ഛന്തോ വിചരതി, പേസേമി നം സത്ഥുസന്തിക"ന്തി. തതോ പുനദേവ സോ ചിന്തേസി "സുദൂരമ്പി ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേവ നിക്കങ്ഖോ ഭവിസ്സതി . അത്ഥി ചേവ പുഗ്ഗലോ നാമേസ, ഥോകം താവ ആഹിണ്ഡന്തോ കിലമതു പച്ഛാ ജാനിസ്സതീ"തി. തതോ തം "അഹമ്പി ഖോ"തിആദിമാഹ. ബ്രഹ്മയാനിയോപി ദേവയാനിയസദിസോവ. ദേവയാനിയമഗ്ഗോതി വാ ബ്രഹ്മയാനിയമഗ്ഗോതി വാ ധമ്മസേതൂതി വാ ഏകചിത്തക്ഖണികഅപ്പനാതി വാ സന്നിട്ഠാനികചേതനാതി വാ മഹഗ്ഗതചിത്തന്തി വാ അഭിഞ്ഞാഞാണന്തി വാ സബ്ബമേതം ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സേവ നാമം.

ർൻർ. പുബ്ബനിമിത്തന്തി ആഗമനപുബ്ബഭാഗേ നിമിത്തം സൂരിയസ്സ ഉദയതോ അരുണുഗ്ഗം വിയ. തസ്മാ ഇദാനേവ ബ്രഹ്മാ ആഗമിസ്സതി, ഏവം മയം ജാനാമാതി ദീപയിംസു. **പാതുരഹോസീ**തി പാകടോ അഹോസി. അഥ ഖോ സോ ബ്രഹ്മാ തേന ഭിക്ഖുനാ പുട്ഠോ അത്തനോ അവിസയഭാവം ഞത്വാ സചാഹം "ന ജാനാമീ"തി വക്ഖാമി, ഇമേ മം പരിഭവിസ്സന്തി, അഥ ജാനന്തോ വിയ യം കിഞ്ചി കഥേസ്സാമി, അയം മേ ഭിക്ഖു വേയ്യാകരണേന അനാരദ്ധചിത്തോ വാദം ആരോപേസ്സതി. "അഹമസ്മി ഭിക്ഖു ബ്രഹ്മാ"തിആദീനി പന മേ ഭണന്തസ്സ ന കോചി വചനം സദ്ദഹിസ്സതി. യംനൂനാഹം വിക്ഖേപം കത്വാ ഇമം ഭിക്ഖും സത്ഥുസന്തികംയേവ പേസേയ്യന്തി ചിന്തേത്വാ "അഹമസ്മി ഭിക്ഖു ബ്രഹ്മാ"തിആദിമാഹ.

ർൻ൭-ർൻന്ന. ഏകമന്തം അപനേത്വാതി കസ്മാ ഏവമകാസി? കുഹകത്താ. **ബഹിദ്ധാ പരിയേട്ഠി**ന്തി തേലത്ഥികോ വാലികം നിപ്പീളിയമാനോ വിയ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ബഹിദ്ധാ പരിയേസനം ആപജ്ജതി.

൪൯൭. **സകുണന്തി** കാകം വാ കുലലം വാ. **ന ഖോ ഏസോ, ഭിക്ഖു, പഞ്ഹോ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബോതി** ഇദം ഭഗവാ യസ്മാ പദേസേനേസ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതബ്ബോ, അയഞ്ച ഖോ ഭിക്ഖു അനുപാദിന്നകേപി ഗഹേത്വാ നിപ്പദേസതോ പുച്ഛതി, തസ്മാ പടിസേധേതി. ആചിണ്ണം കിരേതം ബുദ്ധാനം, പുച്ഛാമൂള്ഹസ്സ ജനസ്സ പുച്ഛായ ദോസം ദസ്സേത്വാ പുച്ഛം സിക്ഖാപേത്വാ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനം. കസ്മാ? പുച്ഛിതും അജാനിത്വാ പരിപുച്ഛന്തോ ദുവിഞ്ഞാപയോ ഹോതി. പഞ്ഹം സിക്ഖാപേന്തോ പന "കത്ഥ ആപോ ചാ"തിആദിമാഹ.

൪൯൮. തത്ഥ **ന ഗാധതീ**തി ന പതിട്ഠാതി, ഇമേ ചത്താരോ മഹാഭൂതാ കിം ആഗമ്മ അപ്പതിട്ഠാ ഭവന്തീതി അത്ഥോ. ഉപാദിന്നംയേവ സന്ധായ പുച്ഛതി. **ദീഘഞ്ച രസ്സഞ്ചാ**തി സണ്ഠാനവസേന ഉപാദാരൂപം വുത്തം. **അണും ഥൂല**ന്തി ഖുദ്ദകം വാ മഹന്തം വാ, ഇമിനാപി ഉപാദാരൂപേ വണ്ണമത്തമേവ കഥിതം. **സുഭാസുഭ**ന്തി സുഭഞ്ച അസുഭഞ്ച ഉപാദാരൂപമേവ കഥിതം. കിം പന ഉപാദാരൂപം സുഭന്തി അസുഭന്തി അത്ഥി? നത്ഥി. ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം പനേവ കഥിതം. **നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ**തി നാമഞ്ച ദീഘാദിഭേദം രൂപഞ്ച. **ഉപരുജ്ഝതീ**തി നിരുജ്ഝതി, കിം ആഗമ്മ അസേസമേതം നപ്പവത്തതീതി.

ഏവം പുച്ഛിതബ്ബം സിയാതി പുച്ഛം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിസ്സജ്ജനം ദസ്സേന്തോ തത്ര വേയ്യാകരണം ഭവതീതി വത്വാ - "വിഞ്ഞാണ"ന്തിആദിമാഹ.

൪൯൯. തത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബന്തി **വിഞ്ഞാണം** നിബ്ബാനസ്സേതം നാമം, തദേതം നിദസ്സനാഭാവതോ **അനിദസ്സനം.** ഉപ്പാദന്തോ വാ വയന്തോ വാ ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തന്തോ വാ ഏതസ്സ നത്ഥീതി **അനന്തം. പഭ**ന്തി പനേതം കിര തിത്ഥസ്സ നാമം, തഞ്ഹി പപന്തി ഏത്ഥാതി പപം, പകാരസ്സ പന ഭകാരോ കതോ. സബ്ബതോ പഭമസ്സാതി **സബ്ബതോപഭം.** നിബ്ബാനസ്സ കിര യഥാ മഹാസമുദ്ദസ്സ യതോ യതോ ഓതരിതുകാമാ ഹോന്തി, തം തദേവ തിത്ഥം, അതിത്ഥം നാമ നത്ഥി. ഏവമേവ അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു യേന യേന മുഖേന നിബ്ബാനം ഓതരിതുകാമാ ഹോന്തി, തം തദേവ തിത്ഥം, നിബ്ബാനസ്സ അതിത്ഥം നാമ നത്ഥി. തേന വുത്തം "സബ്ബതോപഭ"ന്തി. **ഏത്ഥ ആപോ ചാ**തി ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ ഇദം നിബ്ബാനം ആഗമ്മ സബ്ബമേതം ആപോതിആദിനാ നയേന വുത്തം ഉപാദിന്നക ധമ്മജാതം നിരുജ്ഝതി, അപ്പവത്തം ഹോതീതി.

ഇദാനിസ്സ നിരുജ്ഝനൂപായം ദസ്സേന്തോ "വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"തി ആഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണ**ന്തി ചരിമകവിഞ്ഞാണമ്പി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണമ്പി , ചരിമകവിഞ്ഞാണസ്സാപി ഹി നിരോധേന ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതി. വിജ്ഝാതദീപസിഖാ വിയ അപണ്ണത്തികഭാവം യാതി. അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സാപി അനുപ്പാദനിരോധേന അനുപ്പാദവസേന ഉപരുജ്ഝതി. യഥാഹ "സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന ഠപേത്വാ സത്തഭവേ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ"തി സബ്ബം ചൂളനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

കേവട്ടസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ലോഹിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

ലോഹിച്ചബ്രാഹ്മണവത്ഥുവണ്ണനാ

൫൧. ഏവം മേ സുതം...പേ॰... കോസലേസൂതി ലോഹിച്ചസുത്തം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ. **സാലവതികാ**തി തസ്സ ഗാമസ്സ നാമം, സോ കിര വതിയാ വിയ സമന്തതോ സാലപന്തിയാ പരിക്ഖിത്തോ. തസ്മാ സാലവതികാതി വുച്ചതി. **ലോഹിച്ചോ**തി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ നാമം.

൫൨-൫൩. പാപകന്തി പരാനുകമ്പാ വിരഹിതത്താ ലാമകം, ന പന ഉച്ഛേദസസ്സതാനം അഞ്ഞതരം. **ഉപ്പന്നം ഹോതീ**തി ജാതം ഹോതി, ന കേവലഞ്ച ചിത്തേ ജാതമത്തമേവ. സോ കിര തസ്സ വസേന പരിസമജ്ഝേപി ഏവം ഭാസതിയേവ. **കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സാ**തി പരോ യോ അനുസാസീയതി, സോ തസ്സ അനുസാസകസ്സ കിം കരിസ്സതി. അത്തനാ പടിലദ്ധം കുസലം ധമ്മം അത്തനാവ സക്കത്വാ ഗരും കത്വാ വിഹാതബ്ബന്തി വദതി.

൫൪-൫൭. രോസികം ന്ഹാപിതം ആമന്തേസീതി രോസികാതി ഏവം ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ലദ്ധനാമം ന്ഹാപിതം ആമന്തേസി. സോ കിര ഭഗവതോ ആഗമനം സുത്വാ ചിന്തേസി - ‘‘വിഹാരം ഗന്ത്വാ ദിട്ഠം നാമം ഭാരോ, ഗേഹം പന ആണാപേത്വാ പസ്സിസ്സാമി ചേവ യഥാസത്തി ച ആഗന്തുകഭിക്ഖം ദസ്സാമീ’’തി, തസ്മാ ഏവം ന്ഹാപിതം ആമന്തേസി.

൫൮. പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോതി കഥാഫാസുകത്ഥം പച്ഛതോ പച്ഛതോ അനുബന്ധോ ഹോതി. **വിവേചേതൂ**തി വിമോചേതു, തം ദിട്ഠിഗതം വിനോദേതൂതി വദതി. അയം കിര ഉപാസകോ ലോഹിച്ചസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പിയസഹായകോ. തസ്മാ തസ്സ അത്ഥകാമതായ ഏവമാഹ. **അപ്പേവ നാമ സിയാ**തി ഏത്ഥ പഠമവചനേന ഭഗവാ ഗജ്ജതി, ദുതിയവചനേന അനുഗജ്ജതി. അയം കിരേത്ഥ അധിപ്പായോ - രോസികേ ഏതദത്ഥമേവ മയാ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി. കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച വിവിധാനി ദുക്കരാനി കരോന്തേന പാരമിയോ പൂരിതാ , ഏതദത്ഥമേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിദ്ധം, ന മേ ലോഹിച്ചസ്സ ദിട്ഠിഗതം ഭിന്ദിതും ഭാരോതി, ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ പഠമവചനേന ഭഗവാ ഗജ്ജതി. കേവലം രോസികേ ലോഹിച്ചസ്സ മമ സന്തികേ ആഗമനം വാ നിസജ്ജാ വാ അല്ലാപസല്ലാപോ വാ ഹോതു, സചേപി ലോഹിച്ചസദിസാനം സതസഹസ്സസ്സ കങ്ഖാ ഹോതി, പടിബലോ അഹം വിനോദേതും ലോഹിച്ചസ്സ പന ഏകസ്സ ദിട്ഠിവിനോദനേ മയ്ഹം കോ ഭാരോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ദുതിയവചനേന ഭഗവാ അനുഗജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ.

ലോഹിച്ചബ്രാഹ്മണാനുയോഗവണ്ണനാ

൫൯. സമുദയസഞ്ജാതീതി സമുദയസ്സ സഞ്ജാതി ഭോഗുപ്പാദോ, തതോ ഉട്ഠിതം ധനധഞ്ഞന്തി അത്ഥോ. **യേ തം ഉപജീവന്തീ**തി യേ ഞാതിപരിജനദാസകമ്മകരാദയോ ജനാ തം നിസ്സായ ജീവന്തി. **അന്തരായകരോ**തി ലാഭന്തരായകരോ. **ഹിതാനുകമ്പീ**തി ഏത്ഥ **ഹിത**ന്തി വുഡ്ഢി. **അനുകമ്പതീ**തി അനുകമ്പീ, ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ, വുഡ്ഢിം ഇച്ഛതി വാ നോ വാതി വുത്തം ഹോതി. **നിരയം വാ തിരച്ഛാനയോനിം വാ**തി സചേ

സാ മിച്ഛാദിട്ഠി സമ്പജ്ജതി, നിയതാ ഹോതി, ഏകംസേന നിരയേ നിബ്ബത്തതി, നോ ചേ, തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ.

൪൦൦-൪൦൧. ഇദാനി യസ്മാ യഥാ അത്തനോ ലാഭന്തരായേന സത്താ സംവിജ്ജന്തി ന തഥാ പരേസം, തസ്മാ സുട്ഠുതരം ബ്രാഹ്മണം പവേചേതുകാമോ "തം കിം മഞ്ഞസീ"തി ദുതിയം ഉപപത്തിമാഹ. **യേ ചിമേ**തി യേ ച ഇമേ തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും അസക്കോന്താ കുലപുത്താ **ദിബ്ബാ ഗബ്ഭാ**തി ഉപയോഗത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, ദിബ്ബേ ഗബ്ഭേതി അത്ഥോ. ദിബ്ബാ, ഗബ്ഭാതി ച ഛന്നം ദേവലോകാനമേതം അധിവചനം. **പരിപാചേന്തീ**തി ദേവലോകഗാമിനിം പടിപദം പൂരയമാനാ ദാനം, ദദമാനാ, സീലം രക്ഖമാനാ, ഗന്ധമാലാദീഹി, പൂജം കുരുമാനാ ഭാവനം ഭാവയമാനാ പാചേന്തി വിപാചേന്തി പരിപാചേന്തി പരിണാമം ഗമേന്തി. **ദിബ്ബാനം ഭവാനം അഭിനിബ്ബത്തിയാ**തി ദിബ്ബഭവാ നാമ ദേവാനം വിമാനാനി , തേസം നിബ്ബത്തനത്ഥായാതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ദിബ്ബാ ഗബ്ഭാ**തി ദാനാദയോ പുഞ്ഞവിസേസാ. **ദിബ്ബാ ഭവാ**തി ദേവലോകേ വിപാകക്ഖന്ധാ, തേസം നിബ്ബത്തനത്ഥായ താനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തീതി അത്ഥോ. **തേസം അന്തരായകരോ**തി തേസം മഗ്ഗസമ്പത്തിഫലസമ്പത്തിദിബ്ബഭവവിസേസാനം അന്തരായകരോ. ഇതി ഭഗവാ എത്താവതാ അനിയമിതേനേവ ഓപമ്മവിധിനാ യാവ ഭവഗ്ഗാ ഉഗ്ഗതം ബ്രാഹ്മണസ്സ മാനം ഭിന്ദിത്വാ ഇദാനി ചോദനാരഹേ തയോ സത്ഥാരേ ദസ്സേതും "തയോ ഖോ മേ, ലോഹിച്ചാ"തിആദിമാഹ.

തയോ ചോദനാരഹവണ്ണനാ

൪൦൨. തത്ഥ **സാ ചോദനാ**തി തയോ സത്ഥാരേ ചോദേന്തസ്സ ചോദനാ. **ന അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേന്തീ**തി അഞ്ഞായ ആജാനനത്ഥായ ചിത്തം ന ഉപട്ഠപേന്തി. **വോക്കമ്മാ**തി നിരന്തരം തസ്സ സാസനം അകത്വാ തതോ ഉക്കമിത്വാ വത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ഓസക്കന്തിയാ വാ ഉസ്സക്കേയ്യാ**തി പടിക്കമന്തിയാ ഉപഗച്ഛേയ്യ, അനിച്ഛന്തിയാ ഇച്ഛേയ്യ, എകായ സമ്പയോഗം അനിച്ഛന്തിയാ എകോ ഇച്ഛേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **പരമ്മുഖിം വാ ആലിങ്ഗേയ്യാ**തി ദട്ഠുമ്പി അനിച്ഛമാനം പരമ്മുഖിം ഠിതം പച്ഛതോ ഗന്ത്വാ ആലിങ്ഗേയ്യ. **ഏവംസമ്പദമിദ**ന്തി ഇമസ്സാപി സത്ഥുനോ "മമ ഇമേ സാവകാ"തി സാസനാ വോക്കമ്മ വത്തമാനേപി തേ ലോഭേന അനുസാസതോ ഇമം ലോഭധമ്മം ഏവംസമ്പദമേവ ഈദിസമേവ വദാമി. ഇതി സോ ഏവരൂപോ തവ ലോഭധമ്മോ യേന ത്വം ഓസക്കന്തിയാ ഉസ്സക്കന്തോ വിയ പരമ്മുഖിം ആലിങ്ഗന്തോ വിയ അഹോസീതിപി തം ചോദനം അരഹതി. **കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സ കരിസ്സതീ**തി യേന ധമ്മേന പരേ അനുസാസി, അത്താനമേവ താവ തത്ഥ സമ്പാദേഹി, ഉജും കരോഹി. കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സ കരിസ്സതീതി ചോദനം അരഹതി.

൪൦൩. **നിദ്ദായിതബ്ബ**ന്തി സസ്സരൂപകാനി തിണാനി ഉപ്പാടേത്വാ പരിസുദ്ധം കാതബ്ബം.

൪൦൪. തതിയചോദനായ **കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സാ**തി അനുസാസനം അസമ്പടിച്ഛനകാലതോ പട്ഠായ പരോ അനുസാസിതബ്ബോ, പരസ്സ അനുസാസകസ്സ കിം കരിസ്സതീതി നനു തത്ഥ അപ്പോസ്സുക്കതം ആപജ്ജിത്വാ

അത്തനാ പടിവിദ്ധധമ്മം അത്തനാവ മാനേത്വാ പൂജേത്വാ വിഹാതബ്ബന്തി ഏവം ചോദനം അരഹതീതി അത്ഥോ.

ന ചോദനാരഹസത്ഥുവണ്ണനാ

൩൬൬. ന ചോദനാരഹോതി അയഞ്ഹി യസ്മാ പഠമമേവ അത്താനം പതിരൂപേ പതിട്ഠാപേത്വാ സാവകാനം ധമ്മം ദേസേതി. സാവകാ ചസ്സ അസ്സവാ ഹുത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജന്തി, തായ ച പടിപത്തിയാ മഹന്തം വിസേസമധിഗച്ഛന്തി. തസ്മാ ന ചോദനാരഹോതി.

൩൬൭. നരകപപാതം പപതന്തോതി മയാ ഗഹിതായ ദിട്ഠിയാ അഹം നരകപപാതം പപതന്തോ. **ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപിതോ**തി തം ദിട്ഠിം ഭിന്ദിത്വാ ധമ്മദേസനാഹത്ഥേന അപായപതനതോ ഉദ്ധരിത്വാ സഗ്ഗമഗ്ഗഥലേ ഠപിതോമ്ഹീതി വദതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

ലോഹിച്ചസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. തേവിജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൫൧൮. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കോസലേസൂതി തേവിജ്ജസുത്തം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ. **മനസാകട**ന്തി തസ്സ ഗാമസ്സ നാമം. **ഉത്തരേന മനസാകടസ്സാ**തി മനസാകടതോ അവിദൂരേ ഉത്തരപസ്സേ. **അമ്ബവനേ**തി തരുണഅമ്ബരുക്ഖസണ്ഡേ, രമണീയോ കിര സോ ഭൂമിഭാഗോ, ഹേട്ഠാ രജതപട്ടസദിസാ വാലികാ വിപ്പകിണ്ണാ, ഉപരി മണിവിതാനം വിയ ഘനസാഖാപത്തം അമ്ബവനം. തസ്മിം ബുദ്ധാനം അനുച്ഛവികേ പവിവേകസുഖേ അമ്ബവനേ വിഹരതീതി അത്ഥോ.

൫൧൯. അഭിഞ്ഞാതാ അഭിഞ്ഞാതാതി കുലചാരിത്താദിസമ്പത്തിയാ തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഞാതാ. **ചങ്കീ**തിആദീനി തേസം നാമാനി. തത്ഥ **ചങ്കീ** ഓപാസാദവാസികോ. **താരുക്ഖോ** ഇച്ഛാനങ്ഗലവാസികോ. **പോക്ഖരസാതീ** ഉക്കട്ഠവാസികോ. **ജാണുസോണീ** സാവത്ഥിവാസികോ. **തോദേയ്യോ** തുദിഗാമവാസികോ. **അഞ്ഞേ ചാ**തി അഞ്ഞേ ച ബഹുജനാ. അത്തനോ അത്തനോ നിവാസട്ഠാനേഹി ആഗന്ത്വാ മന്തസജ്ഝായകരണത്ഥം തത്ഥ പടിവസന്തി. മനസാകടസ്സ കിര രമണീയതായ തേ ബ്രാഹ്മണാ തത്ഥ നദീതീരേ ഗേഹാനി കാരേത്വാ പരിക്ഖിപാപേത്വാ അഞ്ഞേസം ബഹൂനം പവേസനം നിവാരേത്വാ അന്തരന്തരാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വസന്തി.

൫൨൦-൫൨൧. വാസേട്ഠഭാരദ്വാജാനന്തി **വാസേട്ഠസ്സ** ച പോക്ഖരസാതിനോ അന്തേവാസികസ്സ, **ഭാരദ്വാജസ്സ** ച താരുക്ഖന്തേവാസികസ്സ. ഏതേ കിര ദ്വേ ജാതിസമ്പന്നാ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ അഹേസും. **ജങ്ഘവിഹാര**ന്തി അതിചിരനിസജ്ജപച്ചയാ കിലമഥവിനോദനത്ഥായ ജങ്ഘചാരം. തേ കിര ദിവസം സജ്ഝായം കത്വാ സായന്ഹേ വുട്ഠായ ന്ഹാനീയസമ്ഭാരഗന്ധമാലതേലധോതവത്ഥാനി ഗാഹാപേത്വാ അത്തനോ പരിജനപരിവുതാ ന്ഹായിതുകാമാ നദീതീരം ഗന്ത്വാ രജതപട്ടവണ്ണേ വാലികാസണ്ഡേ അപരാപരം ചങ്കമിംസു. ഏകം ചങ്കമന്തം ഇതരോ അനുചങ്കമി, പുന ഇതരം ഇതരോതി. തേന വുത്തം "അനുചങ്കമന്താനം അനുവിചരന്താന"ന്തി. **മഗ്ഗാമഗ്ഗേ**തി മഗ്ഗേ ച അമഗ്ഗേ ച. കതമം നു ഖോ പടിപദം പൂരേത്വാ കതമേന മഗ്ഗേന സക്കാ സുഖം ബ്രഹ്മലോകം ഗന്തുന്തി ഏവം മഗ്ഗാമഗ്ഗം ആരബ്ഭ കഥം സമുട്ഠാപേസുന്തി അത്ഥോ. **അഞ്ജസായനോ**തി ഉജുമഗ്ഗസ്സേതം വേവചനം, അഞ്ജസാ വാ ഉജുകമേവ ഏതേന ആയന്തി ആഗച്ഛന്തീതി അഞ്ജസായനോ **നിയ്യാനികോ നിയ്യാതീ**തി നിയ്യായന്തോ നിയ്യാതി, ഗച്ഛന്തോ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

തക്കരസ്സ ബ്രഹ്മസഹബ്യതായാതി യോ തം മഗ്ഗം കരോതി പടിപജ്ജതി, തസ്സ ബ്രഹ്മുനാ സദ്ധിം സഹഭാവായ, ഏകട്ഠാനേ പാതുഭാവായ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **യ്വായ**ന്തി യോ അയം. **അക്ഖാതോ**തി കഥിതോ ദീപിതോ. **ബ്രാഹ്മണേന പോക്ഖരസാതിനാ**തി അത്തനോ ആചരിയം അപദിസതി. ഇതി വാസേട്ഠോ സകമേവ ആചരിയവാദം ഥോമേത്വാ പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വിചരതി. ഭാരദ്വാജോപി സകമേവാതി. തേന വുത്തം **"നേവ ഖോ അസക്ഖി വാസേട്ഠോ"**തിആദി.

തതോ വാസേട്ഠോ "ഉഭിന്നമ്പി അമ്ഹാകം കഥാ അനിയ്യാനികാവ, ഇമസ്മിഞ്ച ലോകേ മഗ്ഗകുസലോ നാമ ഭോതാ ഗോതമേന സദിസോ നത്ഥി,

ഭവഞ്ച ഗോതമോ അവിദൂരേ വസതി, സോ നോ തുലം ഗഹേത്വാ നിസിന്നവാണിജോ വിയ കങ്ഖം ഛിന്ദിസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ തമത്ഥം ഭാരദ്വാജസ്സ ആരോചേത്വാ ഉഭോപി ഗന്ത്വാ അത്തനോ കഥം ഭഗവതോ ആരോചേസും. തേന വുത്തം "അഥ ഖോ വാസേട്ഠോ...പേ॰... യ്വായം അക്ഖാതോ ബ്രാഹ്മണേന താരുക്ഖേനാ"തി.

൫൨൨. **ഏത്ഥ ഭോ ഗോതമാ**തി ഏതസ്മിം മഗ്ഗാമഗ്ഗേ. **വിഗ്ഗഹോ വിവാദോ**തിആദീസു പുബ്ബുപ്പത്തികോ വിഗ്ഗഹോ. അപരഭാഗേ വിവാദോ. ദുവിധോപി ഏസോ നാനാആചരിയാനം വാദതോ നാനാവാദോ.

൫൨൩. **അഥ കിസ്മിം പന വോ**തി ത്വമ്പി അയമേവ മഗ്ഗോതി അത്തനോ ആചരിയവാദമേവ പഗ്ഗയ്ഹ തിട്ഠസി, ഭാരദ്വാജോപി അത്തനോ ആചരിയവാദമേവ, ഏകസ്സാപി ഏകസ്മിം സംസയോ നത്ഥി. ഏവം സതി കിസ്മിം വോ വിഗ്ഗഹോതി പുച്ഛതി.

൫൨൪. **മഗ്ഗാമഗ്ഗേ , ഭോ ഗോതമാ**തി മഗ്ഗേ ഭോ ഗോതമ അമഗ്ഗേ ച, ഉജുമഗ്ഗേ ച അനുജുമഗ്ഗേ ചാതി അത്ഥോ. ഏസ കിര ഏകബ്രാഹ്മണസ്സാപി മഗ്ഗം "ന മഗ്ഗോ"തി ന വദതി. യഥാ പന അത്തനോ ആചരിയസ്സ മഗ്ഗോ ഉജുമഗ്ഗോ, ന ഏവം അഞ്ഞേസം അനുജാനാതി, തസ്മാ തമേവത്ഥം ദീപേന്തോ "കിഞ്ചാപി ഭോ ഗോതമാ"തിആദിമാഹ.

സബ്ബാനി താനീതി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വദതി, സബ്ബേ തേതി വുത്തം ഹോതി. **ബഹൂനീ**തി അട്ഠ വാ ദസ വാ. **നാനാമഗ്ഗാനീ**തി മഹന്താമഹന്തജങ്ഘമഗ്ഗസകടമഗ്ഗാദിവസേന നാനാവിധാനി സാമന്താ ഗാമനദീതളാകഖേത്താദീഹി ആഗന്ത്വാ ഗാമം പവിസനമഗ്ഗാനി.

൫൨൫-൫൨൬. "**നിയ്യന്തീ**തി വാസേട്ഠ വദേസീ"തി ഭഗവാ തിക്ഖത്തും വചീഭേദം കത്വാ പടിഞ്ഞം കാരാപേസി. കസ്മാ? തിത്ഥിയാ ഹി പടിജാനിത്വാ പച്ഛാ നിഗ്ഗയ്ഹമാനാ അവജാനന്തി. സോ തഥാ കാതും ന സക്ഖിസ്സതീതി.

൫൨൭-൫൨൮. **തേവ തേവിജ്ജാ**തി തേ തേവിജ്ജാ. വകാരോ ആഗമസന്ധിമത്തം. **അന്ധവേണീ**തി അന്ധപവേണീ, ഏകേന ചക്ഖുമതാ ഗഹിതയട്ഠിയാ കോടിം ഏകോ അന്ധോ ഗണ്ഹതി, തം അന്ധം അഞ്ഞോ തം അഞ്ഞോതി ഏവം പണ്ണാസസട്ഠി അന്ധാ പടിപാടിയാ ഘടിതാ അന്ധവേണീതി വുച്ചതി. **പരമ്പരസംസത്താ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ലഗ്ഗാ, യട്ഠിഗാഹകേനപി ചക്ഖുമതാ വിരഹിതാതി അത്ഥോ. ഏകോ കിര ധുത്തോ അന്ധഗണം ദിസ്വാ "അസുകസ്മിം നാമ ഗാമേ ഖജ്ജഭോജ്ജം സുലഭ"ന്തി ഉസ്സാഹേത്വാ "തേന ഹി തത്ഥ നോ സാമി നേഹി, ഇദം നാമ തേ ദേമാ"തി വുത്തേ, ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ അന്തരാമഗ്ഗേ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ മഹന്തം ഗച്ഛം അനുപരിഗന്ത്വാ പുരിമസ്സ ഹത്ഥേന പച്ഛിമസ്സ കച്ഛം ഗണ്ഹാപേത്വാ "കിഞ്ചി കമ്മം അത്ഥി, ഗച്ഛഥ താവ തുമ്ഹേ"തി വത്വാ പലായി, തേ ദിവസമ്പി ഗന്ത്വാ മഗ്ഗം അവിന്ദമാനാ "കുഹിം നോ ചക്ഖുമാ, കുഹിം മഗ്ഗോ"തി പരിദേവിത്വാ മഗ്ഗം അവിന്ദമാനാ തത്ഥേവ മരിംസു. തേ സന്ധായ വുത്തം "പരമ്പരസംസത്താ"തി. **പുരിമോപീ**തി പുരിമേസു ദസസു ബ്രാഹ്മണേസു ഏകോപി. **മജ്ഝിമോപീ**തി മജ്ഝിമേസു ആചരിയപാചരിയേസു ഏകോപി. **പച്ഛിമോപീ**തി ഇദാനി തേവിജ്ജേസു ബ്രാഹ്മണേസു ഏകോപി. **ഹസ്സകഞ്ഞേവാ**തി ഹസിതബ്ബമേവ. **നാമകഞ്ഞേവാ**തി

ലാമകംയേവ. തദേതം അത്ഥാഭാവേന **രിത്തകം,** രിത്തകത്തായേവ **തുച്ഛകം.** ഇദാനി ബ്രഹ്മലോകോ താവ തിട്ഠതു, യോ തേവിജ്ജേഹി ന ദിട്ഠപുബ്ബോവ. യേപി ചന്ദിമസൂരിയേ തേവിജ്ജാ പസ്സന്തി, തേസമ്പി സഹബ്യതായ മഗ്ഗം ദേസേതും നപ്പഹോന്തീതി ദസ്സനത്ഥം "തം കിം മഞ്ഞസീ"തിആദിമാഹ.

൫൩൧. തത്ഥ **യതോ ചന്ദിമസൂരിയാ ഉഗ്ഗച്ഛന്തീ**തി യസ്മിം കാലേ ഉഗ്ഗച്ഛന്തി. **യത്ഥ ച ഓഗ്ഗച്ഛന്തീ**തി യസ്മിം കാലേ അത്ഥമേന്തി, ഉഗ്ഗമനകാലേ ച അത്ഥങ്ഗമനകാലേ ച പസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **ആയാചന്തീ**തി "ഉദേഹി ഭവം ചന്ദ, ഉദേഹി ഭവം സൂരിയാ"തി ഏവം ആയാചന്തി. **ഥോമയന്തീ**തി "സോമ്മോ ചന്ദോ, പരിമണ്ഡലോ ചന്ദോ, സപ്പഭോ ചന്ദോ"തിആദീനി വദന്താ പസംസന്തി. **പഞ്ജലികാ**തി പഗ്ഗഹിതഅഞ്ജലികാ. **നമസ്സമാനാ**തി "നമോ നമോ"തി വദമാനാ.

൫൩൨-൫൩൩. **യം പസ്സന്തീ**തി ഏത്ഥ **യന്തി** നിപാതമത്തം. **കിം പന ന കിരാ**തി ഏത്ഥ ഇധ പന കിം വത്തബ്ബം. യത്ഥ കിര തേവിജ്ജേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി ന ബ്രഹ്മാ സക്ഖിദിട്ഠോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അചിരവതീനദീഉപമാകഥാ

൫൪൨. **സമതിത്തികാ**തി സമഭരിതാ. **കാകപേയ്യാ**തി യത്ഥ കത്ഥചി തീരേ ഠിതേന കാകേന സക്കാ പാതുന്തി കാകപേയ്യാ. **പാരം തരിതുകാമോ**തി നദിം അതിക്കമിത്വാ പരതീരം ഗന്തുകാമോ. **അവ്ഹേയ്യാ**തി പക്കോസേയ്യ. **ഏഹി പാരാപാര**ന്തി അമ്ഭോ പാര അപാരം ഏഹി, അഥ മം സഹസാവ ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സസി, അത്ഥി മേ അച്ചായികകമ്മന്തി അത്ഥോ.

൫൪൮. **യേ ധമ്മാ ബ്രാഹ്മണകാരകാ**തി ഏത്ഥ പഞ്ചസീലദസകുസലകമ്മപഥഭേദാ ധമ്മാ ബ്രാഹ്മണകാരകാതി വേദിതബ്ബാ , തബ്ബിപരീതാ അബ്രാഹ്മണകാരകാ. **ഇന്ദമവ്ഹായാമാ**തി ഇന്ദം അവ്ഹായാമ പക്കോസാമ. ഏവം ബ്രാഹ്മണാനം അവ്ഹായനസ്സ നിരത്ഥകതം ദസ്സേത്വാ പുനപി ഭഗവാ അണ്ണവകുച്ഛിയം സൂരിയോ വിയ ജലമാനോ പഞ്ചസതഭിക്ഖുപരിവുതോ അചിരവതിയാ തീരേ നിസിന്നോ അപരമ്പി നദീഉപമംയേവ ആഹരന്തോ "സേയ്യഥാപീ"തിആദിമാഹ.

൫൪൯. **കാമഗുണാ**തി കാമയിതബ്ബട്ഠേന കാമാ, ബന്ധനട്ഠേന ഗുണാ. "അനുജാനാമി ഭിക്ഖവേ, അഹതാനം വത്ഥാനം ദിഗുണം സങ്ഘാടി"ന്തി (മഹാവ॰ ൩൪൮) ഏത്ഥ ഹി പടലട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. "അച്ചേന്തി കാലാ തരയന്തി രത്തിയോ, വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ"തി ഏത്ഥ രാസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. "സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) ഏത്ഥ ആനിസംസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. "അന്തം അന്തഗുണം (ഖു॰ പാ॰ ൩.൨) കയിരാ മാലാഗുണേ ബഹൂ"തി (ധ॰ പ॰ ൫൩) ച ഏത്ഥ ബന്ധനട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ഇധാപി ഏസേവ അധിപ്പേതോ. തേന വുത്തം "ബന്ധനട്ഠേന ഗുണാ"തി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന പസ്സിതബ്ബാ. ഏതേനുപായേന സോതവിഞ്ഞേയ്യാദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇട്ഠാ**തി പരിയിട്ഠാ വാ ഹോന്തു, മാ വാ, ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാതി അത്ഥോ. **കന്താ**തി കാമനീയാ. **മനാപാ**തി മനവഡ്ഢനകാ. **പിയരൂപാ**തി പിയജാതികാ. **കാമൂപസഞ്ഹിതാ**തി

ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനേന കാമേന ഉപസഞ്ഹിതാ. **രജനീയാ**തി രഞ്ജനീയാ, രാഗുപ്പത്തികാരണഭൂതാതി അത്ഥോ.

ഗധിതാതി ഗേധേന അഭിഭൂതാ ഹുത്വാ. **മുച്ഛിതാ**തി മുച്ഛാകാരപ്പത്തായ അധിമത്തകായ തണ്ഹായ അഭിഭൂതാ. **അജ്ഝോപന്നാ**തി അധിഓപന്നാ ഓഗാള്ഹാ "ഇദം സാര"ന്തി പരിനിട്ഠാനപ്പത്താ ഹുത്വാ. **അനാദീനവദസ്സാവിനോ**തി ആദീനവം അപസ്സന്താ. **അനിസ്സരണപഞ്ഞാ**തി ഇദമേത്ഥ നിസ്സരണന്തി, ഏവം പരിജാനനപഞ്ഞാവിരഹിതാ, പച്ചവേക്ഖണപരിഭോഗവിരഹിതാതി അത്ഥോ.

൫൪൮. **ആവരണാ**തിആദീസു ആവരന്തീതി **ആവരണാ.** നിവാരേന്തീതി **നീവരണാ.** ഓനന്ധന്തീതി **ഓനാഹനാ.** പരിയോനന്ധന്തീതി **പരിയോനാഹനാ.** കാമച്ഛന്ദാദീനം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗതോ ഗഹേതബ്ബാ.

൫൪൯-൫൫൦. ആവുതാ നിവുതാ ഓനദ്ധാ പരിയോനദ്ധാതി പദാനി ആവരണാദീനം വസേന വുത്താനി. **സപരിഗ്ഗഹോ**തി ഇത്ഥിപരിഗ്ഗഹേന സപരിഗ്ഗഹോതി പുച്ഛതി. **അപരിഗ്ഗഹോ ഭോ ഗോതമാ**തിആദീസുപി കാമച്ഛന്ദസ്സ അഭാവതോ ഇത്ഥിപരിഗ്ഗഹേന അപരിഗ്ഗഹോ. ബ്യാപാദസ്സ അഭാവതോ കേനചി സദ്ധിം വേരചിത്തേന അവേരോ. ഥിനമിദ്ധസ്സ അഭാവതോ ചിത്തഗേലഞ്ഞസങ്ഖാതേന ബ്യാപജ്ജേന അബ്യാപജ്ജോ. ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാഭാവതോ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാദീഹി സംകിലേസേഹി അസംകിലിട്ഠചിത്തോ സുപരിസുദ്ധമാനസോ. വിചികിച്ഛായ അഭാവതോ ചിത്തം വസേ വത്തേതി. യഥാ ച ബ്രാഹ്മണാ ചിത്തഗതികാ ഹോന്തീതി, ചിത്തസ്സ വസേന വത്തന്തി, ന താദിസോതി വസവത്തീ.

൫൫൨. **ഇധ ഖോ പനാ**തി ഇധ ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗേ. **ആസീദിത്വാ**തി അമഗ്ഗമേവ "മഗ്ഗോ"തി ഉപഗന്ത്വാ. **സംസീദന്തീ**തി "സമതല"ന്തി സഞ്ഞായ പങ്കം ഓതിണ്ണാ വിയ അനുപ്പവിസന്തി. **സംസീദിത്വാ വിസാരം പാപുണന്തീ**തി ഏവം പങ്കേ വിയ സംസീദിത്വാ വിസാരം അങ്ഗമങ്ഗസംഭഞ്ജനം പാപുണന്തി. **സുക്ഖതരം മഞ്ഞേ തരന്തീ**തി മരീചികായ വഞ്ചേത്വാ "കാകപേയ്യാ നദീ"തി സഞ്ഞായ "തരിസ്സാമാ"തി ഹത്ഥേഹി ച പാദേഹി ച വായമമാനാ സുക്ഖതരണം മഞ്ഞേ തരന്തി. തസ്മാ യഥാ ഹത്ഥപാദാദീനം സംഭഞ്ജനം പരിഭഞ്ജനം, ഏവം അപായേസു സംഭഞ്ജനം പരിഭഞ്ജനം പാപുണന്തി. ഇധേവ ച സുഖം വാ സാതം വാ ന ലഭന്തി. **തസ്മാ ഇദം തേവിജ്ജാനം ബ്രാഹ്മണാനന്**തി തസ്മാ ഇദം ബ്രഹ്മസഹബ്യതായ മഗ്ഗദീപകം തേവിജ്ജകം പാവചനം തേവിജ്ജാനം ബ്രാഹ്മണാനം. **തേവിജ്ജാഇരിണന്**തി തേവിജ്ജാഅരഞ്ഞം **ഇരിണന്**തി ഹി അഗാമകം മഹാഅരഞ്ഞം വുച്ചതി. **തേവിജ്ജാവിവനന്**തി പുപ്ഫഫലേഹി അപരിഭോഗരുക്ഖേഹി സഞ്ഛന്നം നിരുദകം അരഞ്ഞം . യത്ഥ മഗ്ഗതോ ഉക്കമിത്വാ പരിവത്തിതുമ്പി ന സക്കാ ഹോന്തി, തം സന്ധായാഹ "തേവിജ്ജാവിവനന്തിപി വുച്ചതീ"തി. **തേവിജ്ജാബ്യസനന്**തി തേവിജ്ജാനം പഞ്ചവിധബ്യസനസദിസമേതം. യഥാ ഹി ഞാതിരോഗഭോഗ ദിട്ഠി സീലബ്യസനപ്പത്തസ്സ സുഖം നാമ നത്ഥി, ഏവം തേവിജ്ജാനം തേവിജ്ജകം പാവചനം ആഗമ്മ സുഖം നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

൫൫൪. **ജാതസംവഡ്ഢോ**തി ജാതോ ച വഡ്ഢിതോ ച, യോ ഹി കേവലം തത്ഥ ജാതോവ ഹോതി, അഞ്ഞത്ഥ വഡ്ഢിതോ, തസ്സ സമന്താ ഗാമമഗ്ഗാ ന

സബ്ബസോ പച്ചക്ഖാ ഹോന്തി, തസ്മാ ജാതസംവഡ്ഢോതി ആഹ. ജാതസംവഡ്ഢോപി യോ ചിരനിക്ഖന്തോ, തസ്സ ന സബ്ബസോ പച്ചക്ഖാ ഹോന്തി. തസ്മാ "താവദേവ അവസട"ന്തി ആഹ, തങ്ഖണമേവ നിക്ഖന്തന്തി അത്ഥോ. **ദന്ധായിതത്ത**ന്തി അയം നു ഖോ മഗ്ഗോ, അയം ന നുഖോതി കങ്ഖാവസേന ചിരായിതത്തം. **വിത്ഥായിതത്ത**ന്തി യഥാ സുഖുമം അത്ഥജാതം സഹസാ പുച്ഛിതസ്സ കസ്സചി സരീരം ഥദ്ധഭാവം ഗണ്ഹാതി, ഏവം ഥദ്ധഭാവഗ്ഗഹണം. **ന ത്വേവാ**തി ഇമിനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ അപ്പടിഹതഭാവം ദസ്സേതി. തസ്സ ഹി പുരിസസ്സ മാരാവട്ടനാദിവസേന സിയാ ഞാണസ്സ പടിഘാതോ. തേന സോ ദന്ധായേയ്യ വാ വിത്ഥായേയ്യ വാ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന അപ്പടിഹതം, ന സക്കാ തസ്സ കേനചി അന്തരായോ കാതുന്തി ദീപേതി.

൫൭. **ഉല്ലുമ്പതു ഭവം ഗോതമോ**തി ഉദ്ധരതു ഭവം ഗോതമോ. **ബ്രാഹ്മണിം പജ**ന്തി ബ്രാഹ്മണദാരകം, ഭവം ഗോതമോ മമ ബ്രാഹ്മണപുത്തം അപായമഗ്ഗതോ ഉദ്ധരിത്വാ ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗേ പതിട്ഠപേതൂതി അത്ഥോ. അഥസ്സ ഭഗവാ ബുദ്ധുപ്പാദം ദസ്സേത്വാ സദ്ധിം പുബ്ബഭാഗപടിപദായ മേത്താവിഹാരാദിബ്രഹ്മലോകഗാമിമഗ്ഗം ദേസേതുകാമോ "തേന ഹി വാസേട്ഠാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ "ഇധ തഥാഗതോ"തിആദി സാമഞ്ഞഫലേ വിത്ഥാരിതം. മേത്താസഹഗതേനാതിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ബ്രഹ്മവിഹാരകമ്മട്ഠാനകഥായം വുത്തം. **സേയ്യഥാപി വാസേട്ഠ ബലവാ സങ്ഖധമോ**തിആദി പന ഇധ അപുബ്ബം. തത്ഥ **ബലവാ**തി ബലസമ്പന്നോ. **സങ്ഖധമോ**തി സങ്ഖധമകോ. **അപ്പകസിരേനാ**തി അകിച്ഛേന അദുക്ഖേന. ദുബ്ബലോ ഹി സങ്ഖധമോ സങ്ഖം ധമന്തോപി ന സക്കോതി ചതസ്സോ ദിസാ സരേന വിഞ്ഞാപേതും, നാസ്സ സങ്ഖസദ്ദോ സബ്ബതോ ഫരതി. ബലവതോ പന വിപ്ഫാരികോ ഹോതി, തസ്മാ "ബലവാ"തിആദിമാഹ. **മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ**തി ഏത്ഥ മേത്താതി വുത്തേ ഉപചാരോപി അപ്പനാപി വട്ടതി, "ചേതോവിമുത്തീ"തി വുത്തേ പന അപ്പനാവ വട്ടതി. **യം പമാണകതം കമ്മ**ന്തി പമാണകതം കമ്മം നാമ കാമാവചരം വുച്ചതി. അപ്പമാണകതം കമ്മം നാമ രൂപാരൂപാവചരം. തഞ്ഹി പമാണം അതിക്കമിത്വാ ഓദിസ്സകഅനോദിസ്സകദിസാഫരണവസേന വഡ്ഢേത്വാ കതത്താ അപ്പമാണകതന്തി വുച്ചതി. **ന തം തത്രാവസിസ്സതി ന തം തത്രാവതിട്ഠതീ**തി തം കാമാവചരകമ്മം തസ്മിം രൂപാവചരാരൂപാവചരകമ്മേ ന ഓഹീയതി, ന തിട്ഠതി. കിം വുത്തം ഹോതി - തം കാമാവചരകമ്മം തസ്സ രൂപാരൂപാവചരകമ്മസ്സ അന്തരാ ലഗ്ഗിതും വാ ഠാതും വാ രൂപാരൂപാവചരകമ്മം ഫരിത്വാ പരിയാദിയിത്വാ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ പതിട്ഠാതും ന സക്കോതി. അഥ ഖോ രൂപാവചരാരൂപാവചരകമ്മമേവ കാമാവചരം മഹോഘോ വിയ പരിത്തം ഉദകം ഫരിത്വാ പരിയാദിയിത്വാ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി. തസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ സയമേവ ബ്രഹ്മസഹബ്യതം ഉപനേതീതി. **ഏവംവിഹാരീ**തി ഏവം മേത്താദിവിഹാരീ.

൫൯. **ഏതേ മയം ഭവന്തം ഗോതമ**ന്തി ഇദം തേസം ദുതിയം സരണഗമനം. പഠമമേവ ഹേതേ മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ വാസേട്ഠസുത്തം സുത്വാ സരണം ഗതാ, ഇമം പന തേവിജ്ജസുത്തം സുത്വാ ദുതിയമ്പി സരണം ഗതാ. കതിപാഹച്ചയേന

പബ്ബജിത്വാ അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തേ ഉപസമ്പദഞ്ചേവ അരഹത്തഞ്ച അലത്ഥും. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

തേവിജ്ജസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച തേരസസുത്തപടിമണ്ഡിതസ്സ സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗസ്സ

അത്ഥവണ്ണനാതി.

സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.